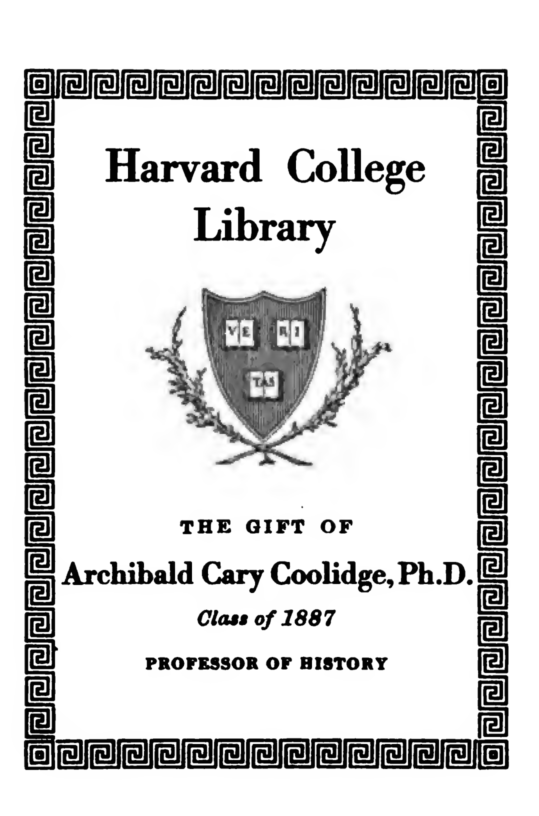

VE
RI
TAS

ДОКУМЕНТОВЪ

ОТНОСЯЩИХСЯ

КЪ ИСТОРІИ СѢВЕРО-ЗАПАДНОЙ РУСИ,

ИЗДАВАЕМЫЙ

ПРИ УПРАВЛЕНІИ ВИЛЕНСКАГО УЧЕБНАГО ОКРУГА.

Томъ четырнадцатый.

ВИЛЬНА.
Типографія А. Г. Сыркина, Большая ул., собств. домъ, № 88.

1904.

Печатано по распоряженію г. Попечителя Виленскаго Учебнаго Округа, Тайнаго Совѣтника **В. А. Попова**.

ОГЛАВЛЕНІЕ.

Осмотрѣны церкви Новогрудскаго деканата:

ПРЕДИСЛОВІЕ.

Выходящій нынѣ въ свѣтъ XIV томъ Археографическаго Сборника заключаетъ въ себѣ слѣдующіе документы: 1) Инвентарь г. Смоленска и Смоленскаго воеводства 1654 года; 2) Списокъ лицъ, осажденныхъ царемъ Алексѣемъ Михайловичемъ въ Смоленскѣ 9 іюня 1654 года; 3) Сеймовый декретъ 1658 года по обвиненію Смоленскаго воеводы Филиппа Обуховича въ сдачѣ Смоленска Московскимъ войскамъ въ 1654 году; 4) Визиту (обозрѣніе) уніатскихъ церквей Новогрудскаго деканата (Мин. г.) въ 1798 году и 5) Дневникъ визитатора Доминиканскихъ монастырей Литовской провинціи за 1821—1832 годы.

Всѣ эти документы представляютъ новый и часто весьма цѣнный матеріалъ, необходимый для уясненія прошедшей жизни Сѣверо-Западнаго края. Свѣдѣнія, заключающіяся въ этихъ документахъ, крайне разнообразны по своему характеру и свести ихъ въ одну картину, въ одно общее цѣлое нѣтъ возможности. Поэтому обзоръ этихъ матеріаловъ будетъ раздѣленъ на три части: сначала будутъ разсмотрѣны документы, касающіеся г. Смоленска, потомъ—Визита уніатскихъ церквей и наконецъ Дневникъ Доминиканца.

Изданъ настоящій томъ на средства, отпущенныя г. Попечителемъ Виленскаго Учебнаго Округа т. с. В. А. Поповымъ, который живо интересуется успѣхами археографіи въ краѣ и всегда находитъ средства на изданіе документовъ, имѣющихъ отношеніе къ исторіи Сѣверо-Западнаго края.

Изданіемъ настоящаго тома завѣдывала Комиссія по устройству Виленской Публичной Библіотеки, редактировавшая и предыдущій XIII томъ.

А.

Первые три документа (№№ 1, 2 и 3), напечатанные въ XIV томѣ „Археографическаго сборника“, относятся къ исторіи г. Смоленска. Они рисують внѣшнее состояніе Смоленской крѣпости въ первой половинѣ 1654 года и, затѣмъ, даютъ отвѣтъ на вопросъ: чѣмъ именно обусловливалась сдача Смоленскаго гарнизона въ сентябрѣ 1654 года Царю Алексѣю Михайловичу.

Справедливость требуетъ отмѣтить, что вопросъ этотъ—одинъ изъ мало-разработанныхъ въ русской исторической литературѣ. Мѣстные Смоленскіе бытописатели, какъ Никитинъ [1], Ильенко [2], Писаревъ [3], Орловскій [4] и др. почти совершенно обходятъ эти вопросы, или прямо переписываютъ сказанное въ „Исторіи Государства Россійскаго“ С. М. Соловьева. Между тѣмъ, со времени упомянутаго взятія Смоленска исполнилось въ настоящемъ году ровно 250 лѣтъ. Этотъ юбилей получаетъ особое значеніе, если припомнимъ, что съ 1654 года Смоленскъ неотъемлемо пребываетъ до сего дня во владѣніи Царства Русскаго, хотя формально закрѣпленъ за Россіей *навсегда* только по миру 3 января 1667 года, заключенному въ деревнѣ Андрусово, Краснинскаго уѣзда, Смоленской губерніи.

Приведенныя обстоятельства служили мотивомъ къ изданію предлагаемыхъ документовъ въ настоящемъ томѣ „Археографическаго Сборника“. Но желая отмѣтить означенный юбилей одного изъ замѣчательнѣйшихъ городовъ Россіи и ознакомить съ этими документами самый широкій кругъ читателей, издатели тѣмъ не менѣе должны оговориться, что почти 50 лѣтъ тому назадъ эти документы были напечатаны въ книгѣ, которая нынѣ является библіографической рѣдкостью. Заглавіе этой книги такое: „Собраніе государственныхъ и частныхъ актовъ,

---

[1]) Никитинъ, П. Исторія города Смоленска. Москва, 1848. 8° стр. VI+316+ +LXVI+XI+планъ.

[2]) Ильенко А. К., поручикъ. „Смоленскъ, дорогое ожерелье царства Русскаго“. С.-Пб. 1894. 4° стр. II+117.

[3]) Писаревъ, С. П. Памятная книга гор. Смоленска. Историко-современный очеркъ, указатель и путеводитель. Смоленскъ, 1898. 8° стр. 202+планъ.

[4]) Орловскій, И. И. Смоленская стѣна 1602—1902. Историческій очеркъ Смоленской крѣпости въ связи съ исторіей Смоленска. Съ 10 рисунками. Смоленскъ, 1903.

касающихся Литвы и соединенныхъ съ ней владѣній (отъ 1387 до 1710 года), изданное (въ 1858 г.) Виленской Археологической Комиссіею, подъ редакціей Ученаго Секретаря Маврикія Круповича" [1]).

Настоящее изданіе этихъ документовъ представляетъ совершенно самостоятельное, независимое отъ редакціи 1858 года, чтеніе оригинала, крайне неразборчиво написаннаго и, по мѣстамъ, чрезвычайно своеобразнаго по языку.

Нашъ обзоръ указанныхъ 3-хъ документовъ имѣетъ въ виду дать понятіе: 1) о состояніи собственно Смоленской стѣны въ 1654 году; 2) о вооруженіи и военной силѣ Смоленской крѣпости въ томъ же году и 3) о дѣлѣ подъ Смоленскомъ между польскими и русскими войсками въ августѣ—сентябрѣ 1654 года.

I.

Каменная Смоленская стѣна представляетъ памятникъ правительственныхъ заботъ Бориса Годунова; строилась она съ промежутками почти пятнадцать лѣтъ (1587—1602) [2]).

Первое по времени описаніе этой стѣны сохранилось отъ 28 августа 1609 года (7117 г.). Это описаніе имѣетъ офиціальный характеръ: сдѣлано было по приказу боярина Михаила Борисовича Шеина, на основаніи росписей „дворянъ и дѣтей боярскихъ по городу Смоленску, по воротамъ и по башнямъ" [3]).

Описаніе Смоленской стѣны, находящееся въ печатаемомъ нынѣ инвентарѣ 1654 года, является вторымъ такимъ-же офиціальнымъ описаніемъ ея. Оно сдѣлано уже чиновниками Рѣчи Посполитой въ январѣ 1654 г. и должно представлять особый историческій интересъ, во первыхъ по относительной близости времени своего составленія ко времени сооруженія самой стѣны, и, во вторыхъ, какъ описаніе, свидѣтельствующее о польскомъ періодѣ попеченій объ этой стѣнѣ. Мы узнаемъ отсюда, что представляла собой Смоленская стѣна чрезъ

---

[1]) Вышла въ свѣтъ только I часть этой книги. Вильна, 1858.

[2]) Орловскій „Смоленская стѣна"—стр. 15—26.

[3]) „Роспись Шеина" напечатана у Никитина, П. „Исторія гор. Смоленска". Приложеніе XII, стр. XXIX—XXXIX.

50 лѣтъ послѣ ея постройки и именно, пробывъ въ польскихъ рукахъ сорокъ три года [1]).

Смоленская стѣна въ общей сложности имѣла протяженіе „около полуторыхъ миль", что, примѣрно, должно составлять около 6—7 верстъ [2]). По стѣнѣ возвышались 34 башни, которыя вмѣстѣ съ валами дѣлили стѣну на 38 участковъ („kwatery") [3]).

Такимъ образомъ, если принять во вниманіе, что Годуновская стѣна имѣла 38 башень [4]), то нужно считать вполнѣ несомнѣннымъ, что къ 1654 году уцѣлѣло лишь 34 башни.

Въ Смоленскій замокъ, находившійся на лѣвомъ берегу р. Днѣпра, главный въѣздъ былъ съ сѣвера. Тутъ чрезъ р. Днѣпръ былъ устроенъ мостъ, и у самаго моста находились Королевскія ворота, которыя вели въ замокъ.

Отъ этихъ воротъ ведется и счетъ городскихъ башенъ въ разсматриваемомъ нами инвентарѣ г. Смоленска 1654 года [5]).

Но при сопоставленіи съ росписью Шейна и съ новѣйшимъ изслѣдованіемъ, посвященнымъ Смоленской стѣнѣ г. Н. И. Орловскаго, оказывается, что порядокъ Смоленскихъ башенъ по „инвентарю 1654 г." и по указаннымъ двумъ редакціямъ неодинаковъ.

Для наглядности приводимъ сопоставленіе порядка Смоленскихъ башенъ по тремъ только-что указаннымъ источникамъ. Къ сожалѣнію мы не имѣемъ возможности дать плана Смоленской стѣны въ интересующее насъ время. Планы эти пытались дать гг. Никитинъ, Писаревъ и Орловскій. Но это только попытки, требующія серьезной разработки [6]).

---

[1]) Смоленскъ былъ взятъ поляками 3/13 іюня 1611 г. послѣ осады, тянувшейся съ 10 сентября 1609 г. См. Орловскій стр. 61 ср. 52.

[2]) Арх. Сб., т. XIV, стр. 46. Ср. Горбачевскій, „Словарь" слово „миля". Длина Смоленской стѣны опредѣляется не одинаково: а) 5 в. 80 с. по Никитину; б) болѣе 6 в. по Писареву и даже в) до 7 вер. по Мурзакевичу.

[3]) Арх. Сб. т. XIV, стр. 40 и 46.

[4]) Такъ исчисляются Смоленскія башни по росписи Шеина и у Орловскаго.

[5]) Арх. Сб т. XIV, стр. 1—17.

[6]) Ильенко составилъ на основаніи Никитина и плановъ г. Смоленска 1816 г. 1793 г., хранящихся въ архивѣ гл. штаба свой списокъ Смоленскихъ башенъ и воротъ; но въ немъ нѣтъ чего либо новаго по сравненію съ Орловскимъ. См. „Смоленскъ", Ильенко, стр. 115—116.

№№ по порядку.	Наименованіе и порядокъ башенъ Смоленской стѣны по описанію 1654 года. См. Арх. Сб. т. XIV.	Названіе *) тѣхъ же башенъ по росписи бояриня Мих. Бор. Шейна 1609 г. (См. Никитинъ, II. . Исторія гор. Смоленска", Москва 1848 года Прилож. стр. XXIX—XXXIX).	Названія *) тѣхъ же башенъ по изданію И. И. Орловскаго „Смоленская старина" Смол. 1903 г. стр. 27—44.
	Сѣверная сторона (отъ зап. къ вост.).		
1	Королевскія ворота (ср. стр. 1, 2 и 30).	Флоровскія ворота, что у Днѣпровскаго мосту (№ 1).	Porta regia = Царскія ворота = Флоровскія или Днѣпровскія (№ 1).
2	Юрцовская башня (стр. 1).	Городецкая круглая № 38).	Городецкая круглая (№ 2).
3	Водяная (Лазаревская тожъ) (стр. 1 ср. 30).	Ворота Пятницкія водяныя (№ 37).	Четырехугольная водяная башня, Воскресенская тожъ (№ 3).
4	Костыровская (стр. 1—3).	Круглая Крылошевская (№ 4).	Башня круглая Крылошевская, иначе Кастеровская, Кастеревская и Черепичная (№ 36).
5	Крылошевскія ворота (стр. 1 ср. 30).	Крылошевскія ворота (№ 5),	Крылошевская 4-хъ угольная башня съ воротами (№ 35)
6	Четырехугольная (стр. 1).	Стефановская (№ 6).	Стефановская (№ 34).
7	Веселуха (угловая) (стр. 1—2, 30—31).	Городецкая круглая (№ 9)	Городецкая круглая (№ 31).
	Восточная сторона (съ сѣв. на югъ).		
8	Четырехугольная (стр. 1, 30).	Четырехугольная (№ 8).	Познякова или Роговка (№ 32).
9	Лучинская или Криволучинская (стр. 1, 2).	Лучинская круглая (№ 7).	Лучинская круглая (№ 33).

*) При названіяхъ, въ скобкахъ, показанъ порядковый №, подъ которымъ каждую башню слѣдуетъ искать въ соотвѣтствующемъ источникѣ.

10	Абрамовскія ворота.	Авраамієвскія ворота (№ 10).	Авраамієвскія ворота (№ 30).
11	Заолтарная (стр. 1, 3).	Башня круглая Аврамьевская, что за алтаремъ (№ 11)	„Заолтарная“ или „Бѣлуха“ (№ 29).
12	Четырехъ-угольная.	Башня 4-хъ-угольная, 1-я отъ Аврамьевскихъ воротъ, что межъ круглыхъ башенъ (№ 12).	„Воронина“ (№ 28).
13	Долгучевская (стр. 1, 3, 32).	Башня другая круглая отъ Аврамьевскихъ воротъ (№ 13).	„Долгочевская“ (№ 27).
14	Малая (стр. 1, 33)	Башня 4-хъ угольная, другая отъ Аврамьевскихъ воротъ, что къ Еленскимъ воротамъ (№ 14).	„Зимбулка“ (№ 26).
15	Еленскія ворота (стр. 1, 3, 33).	Еленскія ворота (№ 15).	Еленскія ворота (№ 25).
16	Антипинская (Антіопійская — ср. стр. 1, 3, 33, 35).	1-я круглая отъ Еленскихъ воротъ (№ 16).	Антифоновская (№ 24).
17	Малая башня (стр. 1)	1-я четырехугольная отъ Еленскихъ воротъ (№ 17).	Малая 4 гранная (№ 23).
NB.	Малый валъ (стр. 2, 3, 18, 35.).	Башня круглая, другая отъ Еленскихъ воротъ, что межъ четыреугольныхъ башенъ (№ 18).	Грановитая (№ 22).

Южная сторона (съ вост. на западъ).

18	Малая 4-угольная (стр. 2).	Башня 4-хъ угольная, другая отъ Еленскихъ воротъ къ Молоховскимъ воротамъ (№ 19).	Маховая (№ 21).
19	Малаховскія ворота (стр. 2. 3, 18, 20).	Молоховскія ворота (№ 20)	Молоховскія ворота (№ 20)

20	Малая 4-угольная (стр. 2).	Башня 4-хъ угольная, 1-я отъ Молоховскихъ воротъ (№ 21).	Башня 4-хъ угольная малая, 1-я отъ Молоховскихъ воротъ (№ 19).
21	Козодаловская (стр. 2, 3, 21).	Башня круглая, 1-я отъ Молоховскихъ воротъ (№ 22)	Кассандаловская, или Козодалевская, или Артишевская (№ 18).
22	Малая 4-угольная (стр. 2).	Башня 4-хъ угольная, другая отъ Молоховскихъ воротъ (№ 23).	Донецъ (№ 17).
23	Тупинская (стр. 2, 3, 21, 23).	Башня круглая, другая отъ Молоховскихъ воротъ (№ 24).	Тупинская, Топинская, Громовая тожъ (№ 16).
24	Малая 4-хъ угольная (стр. 2).	Башня 4-хъ угольная, третья отъ Молоховскихъ воротъ, что къ Копытцкимъ воротамъ (№ 25).	Бублейка (№ 15).

Западная сторона (отъ юга къ сѣверу)

25	Копытинскія ворота (стр. 2, 3, 23, 25).	Копытцкіе ворота (№ 26)	Копытскія, Копыщинскія, Копысскія ворота (№ 14).
NB.	Великій валъ (стр. 2, 3, 25).	1-я круглая (№ 27)). 1-я 4-хъ угольная (№ 28). 2-я круглая (№ 29). } Отъ Копытецкихъ воротъ.	Башня круглая (№ 13). Башня 4-хъ угольная (№ 12). Башня круглая (№ 11).
26	Малая 4-хъ угольная (стр. 2).	Башня 4-хъ угольная, другая отъ Копытецкихъ воротъ (№ 30).	Гуркина (№ 10).
27	Шейновская (стр. 2, 3. 25, 27).	Башня круглая, третья отъ Копытецкихъ воротъ (№ 31).	Коломинская (№ 9).

28	Четырехъ-угольная (стр. 2).	Башня 4-хъ угольная, третья отъ Копытецкихъ воротъ (№ 32).	Безымянная (№ 8).
29	Богословская круглая (стр. 2, 3 —Вагеровская - порожная 27).	Богословская круглая (№ 33).	Богословская круглая (№ 7).
30	Микулинская (стр. 2, 3, 27.	Никольская круглая (№ 34).	Никольская круглая (№ 6).
31	Пятницкія ворота (стр. 2, 27).	Пятницкія ворота (№ 35)	Пятницкія ворота (№ 5).
32	Звеновская (стр. 2).	Иворовская круглая (№ 36).	Иворовская, Иверовская, Верзенова, Верзина, Верженова тожъ (№ 4).

Сѣверная сторона (съ зап. къ востоку).

33	Семеновская (стр. 2, 3, ср. 28).	Семенская 4-хъ угольная (№ 2).	Семенская, Волкова, Стрѣлка тожъ (№ 38).
34	Витулевская. Далѣе слѣдуетъ башня показанная выше подъ № 1.	Четвероугольная (№ 3).	Четвероугольная малая (№ 37).

Приведенный списокъ Смоленскихъ башенъ по тремъ редакціямъ, вполнѣ отчетливо выясняетъ, что въ 1654 году дѣйствительно было 34 башни, на мѣстѣ же недостающихъ, противъ показанныхъ въ 1609 г., 4-хъ башенъ, теперь (въ 1654 г.) показаны малый валъ и большой валъ, которые носили названіе „Сигизмундовскій“ и „Владиславовскій“ [1]) и даже, нѣкоторыя башни въ 1654 году уже были извѣстны подъ новыми, неизвѣстными раньше, названіями, какъ, наприм., были башни: Юрцовская, Веселуха, Антипинская, или Антіопійская, Шейновская, Витулевская.

[1]) Арх. Сб. т. XIV, стр 41.

По внѣшнему виду Смоленская стѣна въ началѣ 1654 года была далека отъ того, что можно назвать исправнымъ состояніемъ. Изъ 38 участковъ стѣны не много было вполнѣ исправныхъ. Изъ 34 башенъ оказались вполнѣ исправными десять. Остальныя 24 нуждались въ ремонтѣ. Точно то же засвидѣтельствовано и относительно стѣны. Трещины, плохое состояніе крыши, плохіе полы, дыры въ помостѣ свидѣтельствуютъ, что Смоленская стѣна для своего сохраненія требовала серьезнаго ремонта. Особенно печально выглядѣлъ „большой валъ". О немъ говорится: „большой валъ весь уничтоженъ и требуетъ громаднаго и быстраго исправленія" [1]).

Нужно ли удивляться, что Смоленская стѣна въ польскихъ рукахъ дошла до такой степени разрушенія, если о постройкахъ королевскаго двора въ Смоленскомъ замкѣ тутъ же говорится слѣдующее: „сгнили въѣздныя ворота во дворъ, который не имѣлъ уже никакой ограды; постройки стояли безъ дверей, безъ оконъ и даже безъ печей. Стоятъ двѣ дымовыя трубы, да и тѣ полуразбиты"... „Рѣшительно все опустошено". „Крайнее запустѣніе! (Szczególne pustki!)". Вотъ какъ изображается состояніе Смоленскаго замка и замковаго королевскаго дворца въ началѣ 1654 г. [2]).

Нѣтъ надобности подсчитывать въ деталяхъ всѣ недочеты Смоленской стѣны 1654 года. Общая картина разрушенія этой стѣны прекрасно изображена очевидцемъ слѣдующими словами:

„Эта пограничная крѣпость почти въ теченіе двадцати лѣтъ оставалась безъ всякаго досмотра (zaniedbana); оба вала, или иначе „przełomy" были совершенно срыты; крѣпостная стѣна во многихъ мѣстахъ до земли была въ трещинахъ столь великихъ, что чрезъ нѣкоторыя трещины хлопъ могъ свободно пролѣзть. Два же участка стѣны (предъ осадою Смоленска войсками Царя Алексѣя Михайловича) были забиты глиной, залѣплены грязью и сверху выбѣлены..." Замокъ, словомъ, былъ настолько забытъ и опущенъ, какъ будто бы на вѣки вѣчные не имѣлъ подвергнуться непріятельскому штурму [3]).

Вина въ такомъ состояніи Смоленскаго замка всецѣло должна быть отнесена на счетъ польскихъ властей. Владѣя Смоленскомъ съ 1611 года, Рѣчь Посполитая располагала достаточнымъ количествомъ

---

[1]) Арх. Сб. т. XIV, стр. 2.
[2]) — Стр. 5.
[3]) — Стр. 40.

денежныхъ средствъ и рабочихъ рукъ, которыми могла бы держать въ полной исправности какъ крѣпостную стѣну, такъ равно и дворецъ.

Въ самомъ дѣлѣ, обратимъ вниманіе на одинъ лишь подсчетъ служилыхъ и тяглыхъ людей Смоленскаго воеводства составленный въ томъ же 1654 г. [1]).

Къ Смоленскому замку относились:

а) Пушкари: 1) въ станѣ Ивановскомъ 33 человѣка [2]).
2) въ станѣ Вопецкомъ 38 человѣкъ.

Пушкари, между прочимъ, должны были поставлять ежегодно извѣстное количество пороху [3]).

б) Мѣщане: 1) въ Богдановой околицѣ.
2) въ посадѣ за Пятницкими воротами.

в) Козаки (kozaków gruntowych):
1) бѣлая хоругвь—100 коней.
2) красная хоругвь—100 коней.
3) желтая хоругвь—100 коней.

г) Бояре (bojarów gruntowych):
черная хоругвь—110 коней.

Какъ козаки, такъ равно и бояре на каждаго коня имѣли по 1 волокѣ земли и должны были хорошо служить для обороны пограничнаго замка Смоленска, находясь подъ начальствомъ и властью Смоленскаго воеводы. Въ частности, бояре должны были нести и почтовую гоньбу [4]).

Кромѣ гор. Смоленска къ тому же воеводству принадлежалъ городъ Красный съ волостью. Въ городѣ Красномъ въ 1654 году считалось 421 плацъ. Населеніе этого города несло, главнымъ образомъ, денежную повинность, какъ поземельный доходъ съ находившагося въ пользованіи жителей количества земли, такъ и питейную подать.

Въ составѣ волостей Смоленскаго воеводства въ 1654 г. считалось [5]):

Въ Краснинскомъ войтовствѣ 1 деревня.

---

[1]) Арх. Сб. т. XIV, стр. 5—17.
[2]) — Стр. 6.
[3]) — Стр. 40.
[4]) — Стр. 6.
[5]) — Стр. 7—17.

Въ Тяполовской волости:

а) Тяполовское войтовство . . . . . . 25 деревень.
б) Пастриховское лавничество . . . . . 28 „
в) Заостровское лавничеттво . . . . 35 „
г) Никольское лавничество . . . . . . 36 „
д) Городенское лавничество . . . . . . 47 „

Въ Скочковской волости:

а) Скочковское лавничество . . . . . 23 деревни.
б) Хвельковское лавничество . . . . 30 „

Итого. 224 деревни.

Всего въ 3 войтовствахъ и 2 волостяхъ считалось 7104 службы съ которыхъ шли на замокъ слѣдующія повинности, именно съ каждой службы: по 10 копъ Лит. грошей готовыми деньгами: жита—1 четверть; овса—1 четверть; меду—1 безменъ; гусь—1; куръ—2; яицъ—20; досокъ (ciesnic) на Смоленскую стѣну—2; охрана дорогъ по надобности; подводы и обычныя работы при замкѣ и фольваркахъ [1]).

Подводя итоги вышесказанному, со всею справедливостью можно полагать, что по своимъ средствамъ, за время польскаго владычества (1611—1654 г.), Смоленскій замокъ долженъ былъ бы находиться не въ такомъ печальномъ, а, по крайней мѣрѣ, въ исправномъ видѣ.

Но собственно эта запущенность замка относится къ послѣднимъ двумъ десяткамъ лѣтъ [2]). И это вполнѣ вѣрно. Съ 6 декабря 1632 г. по 30 октября 1633 г. Смоленскія стѣны и башни достаточно испытали силу огня русскихъ пушекъ, хотя и печально окончилась тогдашняя осада Смоленска [3]).

Между тѣмъ до этого времени воевода Александръ Корвинъ Госьевскій (1625, 15 іюня—1639, апрѣль) [4]) поддерживалъ замокъ въ порядкѣ и когда Шеинъ въ 1632 году осадилъ Смоленскъ, то стѣны были крѣпки [5]).

---

[1]) Арх. Сб. т. XIV, стр. 17.
[2]) — Стр. 40, 43, 47.
[3]) Орловскій, Смол. стѣна, стр. 68—83.
[4]) Wolf. Senatorowie y dygnitarze, str. 52.
[5]) Арх. Сб. т. XIV, стр. 47.

Со времени означенной осады Смоленска русскими войсками при царѣ Михаилѣ Федоровичѣ до 1654 г. въ Смоленскѣ смѣнилось всего два воеводы: а) сынъ Александра Госьевскаго—Криштофъ (съ 24 мая 1639 по январь 1643 [1]) и б) Георгій Кароль Глѣбовичъ (19 февраля 1643—14 августа 1653 [2]). Они и должны быть почитаемы за виновниковъ такого печальнаго состоянія стѣнъ Смоленскихъ, такъ какъ воевода Смоленскій Филиппъ Обуховичъ, современный походу подъ Смоленскъ царя Алексѣя Михайловича, былъ назначенъ на это воеводство только 25 сентября 1653 г. [3]) и прибылъ въ Смоленскъ лишь 21 декабря 1653 года [4]).

II.

Такъ какъ уже въ Октябрѣ 1653 года русское правительство не скрывало своего намѣренія итти войной на поляковъ и несомнѣнно, въ началѣ 1654 г. извѣстно было объ этомъ въ Смоленскѣ [5]), то нужно думать, что для защиты Смоленска, какъ важной пограничной крѣпости, польскимъ правительствомъ были заблаговременно призваны всѣ свободныя силы и употреблены были всѣ средства къ отраженію предстоявшей осады.

По крайней мѣрѣ въ самомъ началѣ 1654 года уже раздается тревожный голосъ Смоленскаго воеводы. Въ письмѣ отъ 31 Января 1654 года, къ гетману вел. княж. Литовскаго онъ говоритъ что на обратномъ пути изъ столицы (Москвы) отъ царя, королевскій посланецъ панъ Млоцко, Ошмянскій подстолій, былъ проѣздомъ у него въ домѣ и далъ знать, что онъ тамъ замѣтилъ много безспорныхъ признаковъ войны; кромѣ того что народъ приготовленъ къ войнѣ,—въ Москвѣ имѣется много сильнаго войска и припасовъ; царьки (татарскіе) созваны въ Москву, пушки доставлены въ Вязьму, и по дорогамъ въ Вязьму для царя готовятъ мѣста остановокъ и погреба съ напитками: царь самъ желаетъ быть при своемъ войскѣ, чтобы быть свидѣтелемъ его удачъ. Для осады Смоленска имѣетъ быть посланъ сильный от-

---

[1]) Wolf. l. c., str. 53.

[2]) Wolf. l. c., str. 53.

[3]) Balinski Michał. Pamiętniki historyczne do wyiasnenia spraw publicznych w Polsce XVII wieku. Wilno, 1859, str. 44.

[4]) Арх. Сб. т. XIV. Стр. 48.

[5]) — Стр. 49.

рядъ, при чемъ и пограничнымъ повѣтамъ навѣрное сильно должно достаться. Обо всѣмъ этомъ въ Москвѣ открыто говорятъ. Поэтому, въ виду нападенія Москвы, воевода доноситъ князю (гетману), какъ много Смоленскій замокъ имѣетъ дефектовъ: на пѣхоту не было выдачи въ теченіе 16 лѣтъ; разрушенія въ стѣнѣ и валахъ не исправлены; пороха и фитилей для огнестрѣльнаго оружія недочетъ крайне большой; провіанта нѣтъ какъ давнему войску, такъ и новому. Воевода усиленно проситъ, чтобы князь гетманъ предупредилъ подскарбія велик. княж. Литовскаго о скорѣйшей выдачѣ денегъ на пѣхоту и на провіантъ, о пополненіи запасовъ пороха въ возможно большей степени и возвращеніи давнишняго долга въ нѣсколько сотъ центнеровъ пороха, взятыхъ взаймы изъ Смоленской крѣпости. [1])

На это сообщеніе гетманъ вел. кн. Литовскаго, отъ 12 Февраля 1654 года, отвѣтилъ Смоленскому воеводѣ, что „онъ пишетъ къ подскарбію вел. княж. Литовскаго о высылкѣ въ возможно большомъ количествѣ денегъ на уплату жалованья навербованнымъ солдатамъ (stypendium zatrzymanych praesidiariis)", что онъ поручилъ спѣшно выслать подкрѣпленіе, и что обѣщаетъ быстрое пополненіе провіантовъ [2]).

Для того, чтобы вполнѣ понять насколько справедливы были тревоги Смоленскаго воеводы и какое значеніе могло имѣть это извѣщеніе гетмана, представлявшее печальное состояніе стѣнъ Смоленскаго замка въ началѣ 1654 года, мы должны сказать и о его военной готовности. Эта, собственно военная, готовность Смоленской крѣпости со стороны вооруженія, военныхъ припасовъ и провіанта въ 1954 году изображается въ такомъ видѣ.

Въ Январѣ 1654 года въ Смоленскѣ было [3]) на башняхъ и валахъ 41 пушка и въ цейхгаузѣ 14 пушекъ. Калибръ этихъ пушекъ былъ самый разнообразный:

1 пушка въ 55 ф., 1—въ 40 ф., 1—въ 35 ф., 1—въ 30 ф., 1—въ 15 ф., 1—въ 13 ф., 2—въ 12 ф., 2—въ 10 ф., 14—въ 6 ф., 8—въ 5 ф., 10—въ 4 ф., 3—въ 3 ф., 1—въ $2^1/_2$ ф., 2—въ 2 ф., 5—въ $1^1/_2$ ф., 2—въ 1 ф.

---

[1]) Арх. Сб. т. XIV, стр. 48.
[2]) Тамъ же, стр. 49.
[3]) Тамъ же, стр. 2—4.

Большинство пушекъ было Московскихъ, но были и польскія, и нѣмецкія [1]).

Кромѣ пушекъ, изъ огнестрѣльнаго оружія въ замкѣ имѣлось: можжеровъ—7, штурмаковъ—8, серпентиновъ—15, гаковницъ—44, шмыговни—2 [2]). О состояніи этихъ орудій имѣется такое замѣчаніе: „лафеты у пушекъ погнили; другія по улицамъ поразбросаны" [3]).

Далѣе. Количество пороха было подсчитано въ январѣ того же 1654 года, при чемъ оказалось:

а) пороха Московскаго большихъ и малыхъ 77 „фасъ" [4]), рѣдко которая полна;

б) пороха Гданскаго и Виленскаго 8 солянокъ; того же пороха на половину съ землей 2 солянки;

в) пороха Дорогобужскаго 11 барилъ и 3 барила, которыя были разсыпаны, но затѣмъ собраны и насыпано 1½ фасы [5]).

Трудно предположить, чтобы это количество было много пополнено. Такъ заставляютъ думать слѣдующія слова: „для пополненія пороховыхъ погребовъ предписывалось ежегодное заготовленіе его. Для этого были устроены пороховыя мельницы, и кромѣ того каждый пушкарь долженъ былъ ежегодно представлять въ цейхгаузъ по нѣсколько фунтовъ пороху, въ виду чего пушкарямъ роздано было около 300 волокъ земли. Но мельницы тѣ были обращены на молотье муки, а пушкари и зерна пороха не давали... Воевода Смоленскій не нашелъ болѣе 67 барилъ, да изъ Дорогобужа, по его приказанію, привезено 16 барилъ" [6]).

Кромѣ того отмѣтимъ еще слѣдующіе военные запасы, имѣвшіеся въ замковомъ цейхгаузѣ: сѣры въ кускахъ 1 бочка и 1 солянка, сѣры въ порошкѣ около ⅕ солянки, селитры неочищенной ½ солянки, пуль желѣзныхъ большихъ для пушекъ около 4300 штукъ, олова Мо-

---

[1]) Арх. Сб. т. XIV, стр. 40.
[2]) Стр. 4.
[3]) Стр. 40.
[4]) Мѣра въ родѣ „бочки". Нѣкоторыя фасы заключали въ себѣ 400 фунтовъ—каждая (стр. 46).
[5]) Стр 4—5.
[6]) Стр. 4.

сковскаго продолговатаго 2117 штукъ, пуль желѣзныхъ среднихъ и малыхъ 11300 штукъ, олова Смоленскаго квадратнаго больше 100 штукъ, пуль оловянныхъ для мушкетовъ около 7 бочекъ Смоленской мѣры, петардъ окованныхъ—7, петардъ неокованныхъ—10, гранатъ мѣдныхъ 86.

Не можемъ не прибавить къ этому, что крѣпостныя помѣщенія были разсчитаны на весьма значительные военные запасы. Для нихъ имѣлся „цейхгаузъ". Въ немъ стояли пушки, можжеры, штурмаки и проч. огнестрѣльныя орудія [1]). Независимо отъ этого, имѣлось два каменныхъ „склепа" въ воротахъ, близъ большого вала и амбаръ. Въ одномъ изъ склеповъ былъ устроенъ складъ пороха и селитры, другой былъ приспособленъ къ храненію пушечныхъ и ружейныхъ снарядовъ [2]). Что касается до амбара, то онъ былъ сооруженъ недалеко отъ вала подъ стѣною для храненія казеннаго провіанта, „котораго нынѣ (рѣчь въ іюнѣ 1654 г.) и признака нѣтъ". Въ этомъ амбарѣ хранились „военные аппараты", какъ-то: пули, стрѣлы, дронги, цѣпи, вилы, заступы, кузнечные инструменты и проч., но по количеству всего этого было очень немного и то въ самомъ плачевномъ видѣ.

Къ этому нужно прибавить и еще одно печальное для Смоленска обстоятельство. Въ то самое время, когда со дня на день приходили все болѣе и болѣе грозныя вѣсти о движеніи подъ Смоленскъ Московскихъ войскъ, тамъ происходила серьезная, ожесточенная борьба между подчиненными Смоленскаго воеводы и этимъ послѣднимъ.

Дѣло въ слѣдующемъ. Съ 25 сентября 1653 года Смоленскимъ воеводою назначенъ былъ писарь в. к. Литовскаго Филиппъ Обуховичъ, личность незаурядная среди современныхъ ему сановниковъ Рѣчи Посполитой [3]). Филиппъ Казимиръ Обуховичъ, воевода Смоленскій, много значилъ въ краѣ въ свое время. Получивъ образованіе въ Замойской Академіи, онъ сдѣлалъ такіе успѣхи въ древнихъ языкахъ, что похвальныя рѣчи его, пересыпанныя стихами, были напечатаны въ Замостьѣ. Какъ выдающійся ораторъ своего времени, онъ не разъ имѣлъ случай засвидѣтельствовать о своемъ талантѣ. Первоначально

---

[1]) Арх. Сб. т. XIV, стр. 4.

[2]) Тамъ же, стр. 3—6.

[3]) Baliński Michał „Pamiętniki historyczne do wyiasnienia spraw publicznych w Polsce XVII wieku posługuiące, w dziennikach domowych Obuchowiczow a Cedrowskiego pozostałe". Wilno 1859. 8° Str. XIII.

назначенный на должность войскаго мозырскаго и королевскаго ротмистра, онъ былъ посломъ отъ Мозырскаго повѣта въ 1632 году на сеймѣ, избравшемъ Владислава IV. Съ этихъ поръ Обуховичъ многократно былъ на сеймахъ въ качествѣ посла отъ разныхъ повѣтовъ, и исполнялъ различныя посольскія порученія при короляхъ Владиславѣ IV и Янѣ Казимирѣ. Въ 1651 году, будучи уже писаремъ вел. кн. Литовскаго, онъ въ Москвѣ, въ качествѣ посла, заключилъ съ царемъ Алексѣемъ Михайловичемъ очень удачное соглашеніе противъ крымскихъ татаръ. Король Янъ Казимиръ въ награду за заслуги и труды назначилъ Обуховича воеводою Смоленскимъ.

Филиппъ Обуховичъ оставилъ послѣ себя дневникъ, веденный имъ почти четверть вѣка (1630—1654 г.) [1]. Дневникъ этотъ оканчивается извѣстіемъ о полученіи Обуховичемъ Смоленскаго воеводства, если не считать нѣсколькихъ дальнѣйшихъ строкъ о подданствѣ Хмельницкаго Москвѣ [2]. Естественно, что этотъ дневникъ самого Обуховича долженъ являться лучшимъ источникомъ для изложенія обстоятельствъ, при которыхъ онъ получилъ Смоленское воеводство.

„По смерти Виленскаго воеводы Христофора Ходкевича,—пишетъ въ своемъ дневникѣ Обуховичъ— воеводство это было отдано князю Радзивиллу, старостѣ Жмудскому, гетману польному вел. кн. Литовскаго, а Жмудское отдано Смоленскому воеводѣ Георгію Глѣбовичу [3]) Освободившійся Смоленскъ король пообѣщалъ Витебскому воеводѣ Павлу Сапѣгѣ, Витебскъ же изволилъ предназначить для меня. Прошло немало времени, пока Глѣбовичъ получилъ въ свое управленіе Жмудское староство, такъ какъ воеводы здѣсь избираются, такъ что только въ августѣ онъ благодарилъ короля за предоставленное ему кресло. Теперь король послалъ привилегію Сапѣгѣ, согласно обѣщанію выраженному на Брестскомъ сеймѣ, и Сапѣга посланнымъ во Львовъ письмомъ благодаритъ короля. Когда Витебскъ остался совершенно свободнымъ, король далъ его мнѣ. Мною принесена была присяга и отдано приказаніе о занятіи мною мѣста въ Сенатѣ. Во время моего нахожденія при королѣ, прибывши изъ Львова въ Каменецкій обозъ, въ Іюлѣ мѣсяцѣ, воевода Смоленскій, за нѣсколько дней предъ св. Михаиломъ,

---

[1]) Baliński, Pamiętniki, str. 1—52.

[2]) Тамъ же, str. 46, ср. 4 в.

[3]) Георгій Кароль Глѣбовичъ былъ Смоленскимъ воеводою съ 19-го февраля 1643 г. по 14 августа 1653 г.—Wolff. Senatorowie, str. 53.

неизвѣстно по какимъ соображеніямъ, прислалъ обратно во Львовъ привилегію на Смоленскъ, желая остаться воеводою Витебскимъ. Дѣло было новымъ и безпримѣрнымъ. Король съ большимъ неудовольствіемъ принялъ это.

Въ то же время, видя меня ощипаннымъ со всѣхъ сторонъ, такъ какъ писарство Литовское послѣ меня отдано писарю Жмудскому Станкевичу и воеводство Витебское недолго гостило у меня,—король, по милостивому своему распоряженію, изволилъ дать мнѣ Смоленскъ. Это укололо не одного изъ моихъ недруговъ и въ особенности ранило Петра Вяжевича, подкоморія Мстиславскаго. Онъ, будучи подвоеводою Смоленскимъ, весьма усердно старался о полученіи этого воеводства и вооружилъ противъ меня многихъ въ сенатѣ. Они меня стали на всѣ лады потчевать злорѣчіемъ и угрожали сеймомъ, намѣреваясь воспротивиться монаршему распоряженію. Вяжевичъ готовилъ это мѣсто для себя собственно. Но сенаторы поняли Вяжевича и отвернулись отъ него. Тогда онъ возложилъ всю надежду на шляхту: наговаривалъ, бунтовалъ, писалъ ко мнѣ, чтобы я не пріѣзжалъ, угрожая, что будутъ городскія ворота заперты.

Но и эту западню сокрушилъ Господь Богъ. Ко мнѣ являлись лично дворяне и часто писали письма съ приглашеніемъ пріѣзжать. Выдавъ оповѣщеніе, поѣхалъ я въ Смоленскъ къ 21 декабря, возложивъ надежду на Бога. Въ разстояніи одной мили отъ Смоленска меня встрѣтило посольство отъ полковника Вильгельма Корфа, который, по распоряженію гетмана, стягивалъ свой полкъ въ Смоленскъ, съ извѣщеніемъ, что меня ожидаютъ съ открытыми воротами. Шляхта также выѣхала въ большомъ числѣ. Вышли на встрѣчу казацкіе полки. И, такимъ образомъ, по провидѣнію Божію, я въѣхалъ въ замокъ.

Между тѣмъ Вяжевичъ отъ имени князя гетмана отдалъ замокъ и ключи Корфу и такимъ неслыханнымъ поступкомъ не мало поразилъ короля. И это онъ сдѣлалъ не только потому, что потерялъ надежду на шляхту, но изъ своей личной выгоды, такъ какъ хотѣлъ вырвать у меня пожалованное мнѣ воеводство. Корфъ задержалъ у себя ключи на одни сутки, а потомъ тотъ же Вяжевичъ отдалъ ихъ мнѣ, какъ бы получалъ я ихъ отъ гетмана, а не отъ Его Королевскаго Величества. И тутъ онъ учинилъ противленіе королю, изъ ненависти ко мнѣ. Пусть проститъ ему Богъ! Затѣмъ Вяжевичъ задержалъ у себя знамя, принадлежащее издавна Смоленскимъ воеводамъ, и я долженъ былъ потребовать его себѣ, ибо оно присвоено мнѣ закономъ.

Среди такихъ непріятностей и при такой острой ненависти ко мнѣ людей злобныхъ, скрежещущихъ зубами, я, по милости Божіей, прибылъ невредимымъ и вступилъ въ управленіе этимъ воеводствомъ, получивъ его изъ рукъ хорунжаго Смоленскаго, Храповицкаго, скарбоваго дворянина, который передалъ мнѣ это воеводство сильно опустошеннымъ: хлопы были совершенно ограблены, доходы и подати выбраны, такъ что мнѣ оставалось питаться на мостовой.

Въ то время Московскій Царь, имѣя наготовѣ войска, обнаружилъ явные признаки къ нарушенію мира. Смоленскъ былъ въ страшной тревогѣ: стѣны неисправны, пѣхотѣ жалованье не плачено, провіанта нѣтъ — все это обрушилось на мои плечи такимъ непосильнымъ бременемъ, которому можетъ пособить только всемилостивѣйшая рука Божественнаго всемогущества, спасая меня, свое твореніе, въ имѣющихъ дальше наступить трудностяхъ" [1]).

Изъ этого извлеченія видно, что почти 3 мѣсяца прошло отъ назначенія Обуховича на Смоленское воеводство до пріѣзда его въ Смоленскъ. Дневникъ Обуховича вводитъ насъ здѣсь въ самую внутреннюю жизнь Рѣчи Посполитой, съ ея неурядицей и борьбой шляхты изъ-за высшихъ должностей.

Но изъ нижеслѣдующихъ данныхъ мы увидимъ, что борьба Обуховича съ подчиненнымъ ему подвоеводою и другими лицами была несравненно болѣе обширной, чѣмъ разсказываетъ Обуховичъ въ своемъ дневникѣ, и, что главное, эта борьба отнюдь не кончилась съ пріѣздомъ его въ Смоленскъ. Въ концѣ концовъ понадобился цѣлый рядъ нарочитыхъ королевскихъ рескриптовъ, для утвержденія Обуховича въ званіи воеводы Смоленскаго.

„Съ сентября по 21 декабря 1653 года подчиненные Обуховича держали запертыми на замкѣ всѣ ворота, чтобы не допустить Обуховича въѣхать въ замокъ. Когда же Обуховичъ прибылъ наконецъ въ замокъ, то подвоевода Смоленскій не ему, а Корфу вручилъ ключи отъ городскихъ воротъ и крѣпостныя знамена; дворянинъ же скарбовый ни тогда не пожелалъ, ни послѣ не сдалъ ни замка, ни цейхгауза. Всякій разъ это было откладываемо до сейма, на которомъ неизвѣстно почему отказано воеводѣ въ производствѣ слѣдствія" [2]).

---

[1]) Baliński, „Pamiętniki", стр. 43—46.

[2]) Арх. Сб. томъ XIV, стр. 39.

Помимо этого, по пріѣздѣ въ Смоленскъ Обуховичъ, какъ воевода Смоленскій, очутился въ крайне фальшивомъ положеніи, такъ какъ уже при немъ въ Смоленскѣ былъ опубликованъ гетманскій универсалъ, въ которомъ перечислялись всѣ лица, которыя находились при защитѣ Смоленска и были подчинены власти гетмана и содержался приказъ, „чтобы никому иному, кромѣ Корфа не повиновались“ [1]).

Правда, этотъ универсалъ былъ опротестованъ со стороны воеводы, который занесъ его въ актовыя книги и послалъ королю. Тѣмъ не менѣе, „воевода Смоленскій оставался гостемъ, а не хозяиномъ Смоленска“ [2]).

Отъ 11 января 1654 года послѣдовала, наконецъ, королевская грамота, которою объявлялось, что тѣ лица, которыя не хотѣли впустить Обуховича, какъ воеводу, въ Смоленскъ, будутъ преданы суду и осужденію“ [3]). Но это едва ли улучшило положеніе воеводы. Уже послѣ этого королевскаго приказа, напр., деньги для уплаты жалованья замковой пѣхотѣ были присланы не на имя воеводы, а Корфу. Корфъ сдѣлалъ перепись пѣхоты и уплатилъ ей годовой окладъ жалованья [4]).

Этого мало. Противъ воеводы было возбуждено мѣстное населеніе пущеннымъ ложнымъ обвиненіемъ, будто бы Обуховичъ присланъ съ королевскими мандатами на притѣсненіе шляхты и бѣдныхъ вдовъ, чтобы отобрать пожалованныя имъ имѣнія. Вслѣдствіе этого противъ Обуховича возникъ бунтъ. Кромѣ того были срываемы сеймики и налагалось veto на все, что только воевода считалъ необходимымъ для защиты этой крѣпости. Были даже посягательства на его жизнь... Словомъ, „какъ въ котлѣ какомъ-нибудь кипѣло въ Смоленскѣ указанное несогласіе (discordia), пока не появились ссоры и мятежи (sedities, rebellia y bunt“ [5]).

Воевода многократно давалъ знать о всемъ происходящемъ въ Смоленскѣ королю; хотѣлъ было уже уступить силѣ, не желая, чтобы передовая твердыня отечества погибла вслѣдствіе частной вражды [6]).

---

1) Арх. Сб. т. XIV, стр. 39.
2) — Стр. 39.
3) — Стр. 51.
4) — Стр. 39.
5) — Стр. 39.
6) — Стр. 40.

Изъ этого видно, что Смоленскій воевода, находясь въ стѣнахъ замка, былъ словно частный человѣкъ и долженъ былъ переносить тяжкіе удары и нападки (invidye)" [1]). Если его что удерживало въ Смоленскѣ, то только королевскія письма. Приказывая воеводѣ не оставлять Смоленска, король обѣщалъ всякій разъ полное исправленіе всѣхъ дефектовъ въ стѣнѣ и быстрое подкрѣпленіе войсками Рѣчи Посполитой [2]).

Извѣстно цѣлыхъ три королевскихъ распоряженія, имѣвшихъ цѣлью прежде всего утвержденіе авторитета воеводы Обуховича: 1) Универсалъ короля отъ 8 апрѣля 1654 г. на имя „оберштеровъ" Вильгельма Корфа и Николая Тизенгауза, съ предписаніемъ, чтобы они подчинялись и повиновались юрисдикціи Смоленскаго воеводы, которой до того времени они не признавали; 2) 29 апрѣля 1654 г. послѣдовалъ подобный же универсалъ на имя полковниковъ, оберштеровъ, капитановъ, офицеровъ и ихъ начальникамъ съ повелѣніемъ, чтобы они были послушными воеводѣ и не выходили бы изъ подъ его присуда и, наконецъ, 3) отъ 8 іюня 1654 года былъ изданъ третій универсалъ подобнаго же содержанія на имя шляхты, рыцарства, обывателей и гражданъ Смоленскихъ [3]).

И только наконецъ, когда уже Смоленскъ былъ осажденъ,—отъ гетмана пришелъ приказъ на имя Корфа, „чтобы онъ во всемъ повиновался воеводѣ". „Отсюда открывается, что воеводѣ было вручено начальство только въ ту пору, когда непріятель уже сидѣлъ на шеѣ" [4]).

Изложенное показываетъ ясно, при какихъ условіяхъ протекала въ Смоленскѣ тревожная, въ ожиданіи нашествія Московскихъ войскъ, первая половина 1654 года. И чѣмъ болѣе углубляться въ это нестроеніе, которое мы только что намѣтили, тѣмъ болѣе проясняется истинная причина этого нестроенія и тревогъ.

Почему стѣны Смоленскаго замка, валы и рвы почти 20 лѣтъ не поддерживались, не смотря на предписанія и ассигновки сеймовъ и несмотря на то важное значеніе, какое Смоленскій замокъ имѣлъ, какъ пограничная крѣпость?—Причина кроется въ отношеніи админи-

---

[1]) Арь. Сб. т. XIV, стр. 39.
[2]) — Стр. 39.
[3]) — Стр. 51.
[4]) — Стр. 40.

страціи къ общественнымъ интересамъ и въ своеволіи чиновниковъ и шляхты. Благодаря этому, въ теченіе 16 лѣтъ могли оставаться безъ уплаты замковыя подати; замковая стѣна, рвы и валы могли притти въ разрушеніе; желѣзныя вещи, пріобрѣтенныя въ цейхгаузъ для военныхъ надобностей, были обращены на частное употребленіе; „ни зерна пороху не положено пушкарями въ складъ, хотя каждый изъ нихъ ежегодно долженъ былъ вносить по нѣскольку фунтовъ въ цейхгаузъ", самыя пороховыя мельницы были обращены на помолъ муки, а съ пушкарей вмѣсто пороха взимались деньги. Сверхъ сего въ Смоленскѣ рѣшительно не было запасовъ провіанта [1]).

Приготовленіе къ предстоящей осадѣ должно было быть чрезвычайно тяжелымъ дѣломъ и потому, что для исправленія Смоленскихъ укрѣпленій и воротъ только лишь весною 1654 г. отъ короля былъ отправленъ въ Смоленскъ инженеръ Яковъ Боноллигъ [2]) и нѣсколько архитекторовъ. Король въ своемъ письмѣ отъ 28 апрѣля 1654 года предписываетъ, чтобы имъ всегда было предоставляемо достаточное количество рабочихъ и чтобы инженеру Боноллигу всегда было уплачиваемо причитающееся ему жалованье [3]).

Одновременно съ этимъ король извѣщалъ воеводу Смоленскаго Обуховича, что онъ уже нѣсколько разъ писалъ 1) подскарбію вел. княж. Литовскаго, чтобы тотъ снабдилъ Смоленскъ провіантомъ, порохомъ и иными военными припасами, а равно чтобы выслалъ деньги на содержаніе посланнаго въ Смоленскъ инженера и на исправленіе Смоленскихъ стѣнъ, и 2) воеводѣ Виленскому, гетману польному вел. княж. Литовскаго, чтобы тотъ обратилъ полное вниманіе на Смоленскъ,— снабдилъ его достаточнымъ гарнизономъ и приказалъ бы выдвинуть войска вел. княж. Литов. за Смоленскъ. Король за того и другого даетъ слово, что они исполнятъ каждый сообразно своей обязанности [4])

Отсюда слѣдуетъ, что въ продолженіе первыхъ четырехъ мѣсяцевъ 1654 г. (янв.—апрѣль) Смоленскія укрѣпленія оставались въ старомъ положеніи; пока же шли одни бумажныя сношенія чиновъ Рѣчи Посполитой, и только пріѣздъ инженера Боноллига (въ началѣ мая 1654 года) далъ дѣлу другой оборотъ.

---

[1]) Арх. Сб. т. XIV, стр. 40.
[2]) — Стр. 51, ср. 42.
[3]) — Стр. 51.
[4]) — Стр. 51.

Мы не можемъ точно опредѣлить всего, что было сдѣлано для укрѣпленія Смоленскаго замка по плану инженера Боноллига. Но если обратить вниманіе на пророненную въ офиціальномъ документѣ фразу съ такой оцѣнкой его дѣятельности: „его (инженера Боноллига) точно ангела послалъ Богъ тамъ въ ту пору" [1]), то можно предположить съ достовѣрностью, что Боноллигъ успѣлъ очень многое исправить и подготовилъ крѣпость къ осадѣ. Въ частности, по указанію этого инженера были спѣшно произведены слѣдующія починки въ стѣнѣ: два участка стѣны, которыхъ не имѣлось совершенно, были наскоро сдѣланы изъ глины и выбѣлены сверху [2]); исправлены были валы большой и малый; двое воротъ,—Королевскія и Молоховскія, были оставлены для вылазокъ и были прекрасно укрѣплены: предъ Королевскими воротами былъ поставленъ большой срубъ, набитый камнями и землей и окруженный палисадомъ, чтобы такимъ образомъ защитить ворота отъ дѣйствія пушекъ, изъ которыхъ непріятель могъ стрѣлять съ Покровской горы; предъ Молоховскими воротами былъ насыпанъ брустверъ, чтобы заслонить ворота и оборонить пѣхоту, которая тамъ въ засадѣ оставалась; прочія ворота съ боковъ были окружены и огорожены палисадомъ, чтобы непріятель не могъ подступить къ нимъ съ петардами; по плану же инженера было распредѣлено все наличное количество защитниковъ по стѣнамъ, башнямъ и валамъ [3]). Для выполненія всѣхъ этихъ исправленій все населеніе было поставлено на работу. На валахъ попеременно работали днемъ и ночью [4]). Боноллигъ и во время осады Смоленскаго замка много трудился надъ его защитой [5]). Важная роль и большой трудъ выпали на долю самаго воеводы Обуховича и коменданта Корфа. Приходилось Корфу и офицерамъ вязать фашины, укладывать дернъ и дѣлать все, что относилось къ оборонѣ [6]).

Но трудно было привести въ полную исправность то, что было въ теченіе цѣлыхъ десятковъ лѣтъ опущено и дошло до разрушенія. Не будетъ преувеличеніемъ, если скажемъ, что въ такое короткое время,

---

[1]) Арх. Сб. т. XIV, стр. 42.
[2]) — Стр. 40.
[3]) — Стр. 49.
[4]) — Стр. 24.
[5]) — Стр. 42.
[6]) — Стр. 42.

какъ одинъ-два мѣсяца [1]) являлось дѣломъ невозможнымъ вполнѣ исправить Смоленскія стѣны и сдѣлать Смоленскія укрѣпленія неприступными для осады.

III.

Въ концѣ іюня 1654 года передовое русское войско подступило къ Смоленску. 28 іюня въ Богдановой околицѣ, въ 2 верстахъ отъ Смоленска, былъ уже самъ царь Алексѣй Михайловичъ съ главной арміей, численностью въ 70.000 человѣкъ. 5 іюля царскій станъ былъ перенесенъ на правый берегъ Днѣпра и устроенъ близъ самаго Смоленскаго замка, на Дѣвичьей горѣ [2]).

У Смоленска царь раздѣлилъ свое войско: 30,000 оставилъ подъ стѣнами этого города, а остальныхъ подъ предводительствомъ князя Черкасскаго отправилъ къ Оршѣ, гдѣ стояла польская армія, предводимая гетманомъ вел. княж. Литовскаго Янушемъ Радзивилломъ [3]).

Для Смоленска наступило тяжелое время осады, если имѣть въ виду военныя силы Смоленска и средства его обороны. Что представляли они въ эту пору, можно опредѣлить, хотя впрочемъ лишь приблизительно, на основаніи слѣдующихъ данныхъ.

Незадолго до осады, именно 9 іюня 1654 года, вся Смоленская стѣна для обороны была раздѣлена на 18 отдѣльныхъ частей, или участковъ, и каждая такая часть (1—2 „kwatery“) была поручена защитѣ извѣстнаго отряда людей во главѣ со своимъ особымъ начальникомъ (kwatermistr). Всѣмъ этимъ начальникамъ имѣется поименный списокъ [4]).

---

[1]) Арх. Сб. т. XIV, стр. 40, стр. 43 и 48.

[2]) Плоскогоріе на востокъ отъ города, за р. Пескарихою, впадающей въ Днѣпръ съ правой стороны. Писаревъ, С. П. Пам. кн. г. Смоленска. Смол. 1898 г., стр. 176,

[3]) Соловьевъ, С. М. „Ист. Госуд. Росс.“ кн. 3, столб. 1665. Ср. „Воен. ист. Госуд. Росс.“ ч. 1-я Спб. 1839 стр. 189—190. Никитинъ, П. „Исторія гор. Смоленска“ стр. 191.

[4]) Арх. Сб. т. XIV, стр. 18—37.

№№ по порядку.	Обозначеніе участковъ („Kwatery“) по стѣнѣ.	Число „Kwater“.	Наименованіе начальниковъ участковъ (kwatermistrow).	Число людей подъ каждымъ кватермистромъ.
1	Отъ малаго вала до Молоховскихъ воротъ. .	2	Смоленскій подсудокъ Станиславъ Униховскій.	93
2	Отъ Молоховскихъ воротъ до Козодавлевской башни	2	Смоленскій земскій писарь Аександръ Парчевскій.	86
3	Отъ Козодавлевской башни до Тупинской башни.	2	Смоленскій гродскій судья Альбрехтъ Гольмонтъ.	110
4	Отъ Тупинской башни до Копытинской башни .	2	Смоленскій гродскій писарь Казимиръ Друцкій-Соколинскій.	80
5	Отъ Копытинской башни до большого вала. . .	1	Валеріанъ Станиславъ Залѣсскій.	44
6	Отъ большого вала до Шейновской башни. . .	2	Янъ Вильгельмъ Рагинскій.	61
7	Отъ Шейновской башни до наугольной Вагеровской	2	Захарій Парега. . . .	Казачья хоругвь+3
8	Отъ Вагеровской башни до Пятницкихъ воротъ. .	2	Прокопъ Каминскій. .	59
9	Отъ Пятницкихъ воротъ до Семеновск. башни	2	Самуилъ Бакановскій.	76
10	Отъ Семеновской башни до Королевскихъ воротъ	2	Криштофъ Адамовичъ.	Мѣщане.
11	Отъ Королевскихъ воротъ до Лазаревской башни	2	Янъ Адамъ Верховскій.	Мѣщане +15

12	Отъ Лазаревской башни до Крылошанской башни.	2	Янъ Станкевичъ. . .	Мѣщане +4
13	Отъ Крылошанской башни до Веселухи и за нею.	3	Судья войсковой Вацлавъ Денисевичъ. . . .	Черная боярская хоругвь +82
14	Отъ наугольной башни до Абрамовскихъ воротъ	2	Өома Радванскій. . .	Козаки +4
15	Отъ Абрамовскихъ воротъ до малой 4—угольной башни.	2	Янъ Бака.	Козаки.
16	Отъ малой башни чрезъ Долгучевскую до другой малой башни.	2	Секретарь Королевскій Янъ Гримайло Кременевскій	117
17	Отъ малой башни чрезъ Еленскія ворота до Антипинской башни. . . .	2	Яковъ Шмурловскій. .	72
18	Отъ Антипинской башни до малаго вала. . .	2	Павелъ Оникеевичъ. .	75

Въ качествѣ защитниковъ Смоленскаго замка въ 1654 году выступили: 1) три казачьихъ хоругви и 2) одна боярская; 3) оборона трехъ участковъ стѣны лежала на мѣщанахъ и 4) одиннадцать участковъ стѣны были ввѣрены ополченію (товариществамъ) изъ обывателей главнымъ образомъ нынѣшнихъ губерній Смоленской, Витебской и Могилевской. Самое число всѣхъ вообще защитниковъ Смоленскаго замка можетъ быть опредѣлено приблизительно такъ:

а) земскаго ополченія насчитывалось, согласно приведеннымъ указаніямъ, на всѣхъ участкахъ стѣны . . . . 978 чел.

б) 3 казачьихъ и 1 боярская хоругвь приблизительно около . . . . 400 „

и в) мѣщанъ можно положить около . . . . 300 „

Итого . . . 1678 чел.

Но этотъ подсчетъ защитниковъ, сдѣланный, какъ сказано, въ іюнѣ 1654 г., чрезъ мѣсяцъ несомнѣнно измѣнился. По крайней мѣрѣ, къ этому числу нужно добавить: г) нѣмецкій отрядъ [1]). и д) нѣкоторое количество пѣхоты польской пана Мадакасскаго и пана Дзятковскаго [2]).

Вообще, „если считать шляхту, съ ея отрядами, нѣмецкіе полки, казаковъ грунтовыхъ, замковую пѣхоту и мѣщанъ, оставшихся въ осажденномъ городѣ, то всѣхъ не было сполна 3500 человѣкъ; но и изъ этихъ много было при арміи такихъ, которые и стрѣлять не могли, какъ то: ученики, прислужники, ремесленники, земледѣльцы“ [3]). Несомнѣнно, въ осажденной крѣпости были и семьи мѣщанъ, ихъ жены, и онѣ помогали въ трудныя минуты [4]).

Принимая во вниманіе длину стѣны Смоленской „въ полторы мили“ и считая, что на защиту двухъ валовъ нужно до 1500 человѣкъ [5]), придется на каждый изъ 36 участковъ стѣны въ среднемъ 56 человѣкъ. Насколько эта цифра является скромной, можетъ свидѣтельствовать слѣдующее соображеніе. Кромѣ участка по стѣнѣ, длиною въ 100—200 саженъ, эти 56 человѣкъ должны были защищать и башни (примѣрно по одной въ каждомъ участкѣ), башни же требовали тройной цѣпи защитниковъ—внизу, посрединѣ и вверху [6]).

При этомъ нужно замѣтить, что среди защитниковъ Смоленска мы не видимъ регулярнаго войска. Рѣчь Посполитая предоставила оборону этого замка самимъ обывателямъ. Между тѣмъ, наиболѣе богатые изъ нихъ, получавшіе со своихъ имѣній въ краѣ по нѣсколько десятковъ тысячъ дохода, сами уѣхали, а бороться съ непріятелемъ оставили лишь незначительное число слугъ. Самъ хорунжій Смоленскій [7]), которому законъ прямо предписывалъ оставаться въ стѣнахъ крѣпости во время осады и поднять повѣтовое знамя, оставилъ въ своемъ домѣ знамя и, не переписавъ обывателей и не составивъ списковъ забранныхъ въ солдаты,

[1]) Арх. Сб. т. XIV, стр. 45 ср. 44 даетъ право полагать, что нѣмецкій отрядъ стоялъ на великомъ валу.
[2]) — Стр. 45.
[3]) — Стр. 41.
[4]) — Стр. 45.
[5]) — Стр. 41.
[6]) — Стр. 41.
[7]) — Янъ Храновицкій; Vol. leg. T. IV. стр. 218 ср. 221.

подъ тѣмъ предлогомъ, что будучи ранѣе избраннымъ въ качествѣ посла на сеймъ въ Варшаву, онъ уѣхалъ туда. За нимъ быстро двинулись изъ Смоленска паны шляхта, — одни подъ предлогомъ запастись для себя съѣстными припасами, другіе же инкогнито поуходили, переодѣтыми въ сермяги или выѣхали въ закрытыхъ экипажахъ [1]).

Это извѣстіе потверждается во 1-хъ тѣмъ, что воевода Смоленскій давалъ немедленно знать объ этихъ бѣглецахъ гетману, посылалъ даже къ нему по этому дѣлу нарочнаго посланца—Смоленскаго подсудка—въ лагерь подъ Оршу; во 2-хъ, цитируемымъ отвѣтнымъ письмомъ гетмана къ воеводѣ, въ которомъ онъ по адресу „шляхты, убѣгающей изъ Смоленска", высказываетъ удивленіе относительно столь великой злобы этихъ людей, которые не помнятъ о своемъ долгѣ, и говоритъ, что онъ отказывается принять къ себѣ этихъ людей, а напротивъ желаетъ, чтобы всѣ оставались въ Смоленскѣ до прихода туда подкрѣпленій и выражаетъ желаніе, посылать на встрѣчу имъ татаръ... Это письмо послано было изъ Орши и датировано 21 іюня [2]). Оно даетъ основаніе предполагать, что бѣгство изъ Смоленска во второй половинѣ іюня мѣсяца 1654 года приняло чрезвычайные размѣры.

Гдѣ же лежитъ причина бѣгства шляхты изъ Смоленска? Конечно, оно могло быть вызвано страхомъ предъ надвигавшейся опасностью осады. Быть можетъ, къ этимъ бѣглецамъ принадлежали тѣ люди, которые наиболѣе были освѣдомлены о дѣйствительномъ положеніи Смоленскаго замка и полной безнадежности выйти изъ продстоявшей осады, которая съ каждымъ днемъ все болѣе и болѣе становилась очевидной и неизбѣжной.

Для людей болѣе или менѣе дальновидныхъ должно было вполнѣ быть яснымъ, что эта близкая осада Смоленска будетъ чрезвычайно тяжела для осажденныхъ. Могло быть имъ извѣстно и то, на сколько были безплодными всѣ самыя настоятельныя просьбы Смоленскаго воеводы Обуховича и требованія его у польскаго правительства—подкрѣпленій людьми, снабженія Смоленска въ виду осады военными припасами и провіантомъ. Объ этомъ воевода просилъ и гетмана и самого

---

[1]) Арх. Сб. т. XIV, стр. 41.

[2]) — Стр. 41, ср. 49—50, пунктъ 7. Въ слѣдующемъ письмѣ отъ 23 іюня 1654 г. снова упоминаются Смоленскіе бѣженцы, тогда какъ въ болѣе раннихъ письмахъ ничего о нихъ не встрѣчаемъ. Стр. 50 ср. 48—48.

короля съ января мѣсяца 1654 года многократно [1]). Король все обѣщалъ, но только на бумагѣ [2]). Гетманъ же въ письмѣ отъ 21 іюня 1654 года не могъ скрыть своихъ чувствъ по поводу того, что Смоленскій воевода часто безпокоилъ его требованіемъ провіанта и военныхъ припасовъ и даетъ отвѣтъ въ видѣ латинской поговорки „ex nihilo nihil fiat". „Ибо откуда, писалъ гетманъ, можно получить провіантъ, особенно въ такое время? А что касается военныхъ припасовъ, пороха, то его во всей Литвѣ нѣтъ болѣе 50 бочекъ, именно въ гор. Слуцкѣ, за которымъ уже послано, а въ Виленскомъ цейхгаузѣ и зерна нѣтъ, развѣ нѣсколько фунтовъ въ городѣ найдется" [3]).

Относительно подкрѣпленія, о которомъ Смоленскій воевода тѣмъ сильнѣй взывалъ къ гетману, чѣмъ ближе подходили московскія войска къ Смоленску,—гетманъ отъ 28 іюня отвѣчалъ воеводѣ Смоленскому прибауткой: „Москва ѣдетъ на черепахѣ, и есть надежда, что пойдетъ по-рачьи" [4]). Гетманъ почему то не хотѣлъ признать факта наступленія Московскихъ войскъ на Смоленскъ и, когда царь Алексѣй Михайловичъ былъ уже подъ Смоленскомъ, гетманъ искалъ его за Вязьмой и за Дорогобужемъ и убѣждалъ жителей Смоленска, что „царь, молъ и не мыслитъ о войнѣ съ Литвой" [5]).

Дѣйствительность готовила совсѣмъ другое. Воевода Смоленскій внимательно слѣдилъ за движеніями царскихъ войскъ. Въ Смоленскѣ предпринимались всѣ возможныя мѣры къ укрѣпленію замка. Наконецъ, за три дня до прихода Московскихъ войскъ подъ Смоленскъ, воевода приказалъ зажечь городскіе посады, внѣ городской стѣны, хотя этимъ возбудилъ противъ себя большое неудовольствіе, „бунтъ люда посполитого" [6]). „Не смотря на совершенную опущенность и неприспособленность крѣпости и безъ надежды на помощь людскую, панъ воевода Смоленскій поручилъ себя Божественному покровительству и рѣшился съ небольшою горстью людей удерживать войска Московскаго царя, пока станетъ силъ, чтобы они не могли безпрепятственно втор-

---

[1]) А именно: а) 31 января 1654 г. Обуховичъ писалъ гетману. См. стр. 48 б) Вѣроятно—въ маѣ тоже. Тамъ же, стр. 49 пунктъ 5. в) Въ іюнѣ тоже. Тамъ же, пунктъ 7. г) Вѣроятно въ маѣ—къ королю. Стран. 51 пунктъ 3.

[2]) Арх. Сб. т. XIV, стр. 51 пунктъ 5.

[3]) — Стр. 41 ср. 49–50.

[4]) — Стр. 42.

[5]) — Стр. 42.

[6]) — Стр. 42.

гнуться въ самую внутренность отечества" [1]). Такимъ образомъ, только патріотизмомъ могли осажденные подогрѣвать свое тяжелое положеніе уже въ ожиданіи осады. Наступившее въ началѣ іюля время осады и ужасы войны сдѣлали это положеніе гораздо болѣе тяжелымъ...

Осада Смоленска можетъ быть описана нами не полно, тѣмъ не менѣе, на основаніи имѣющихся указаній, можно нарисовать такую картину.

Расположивъ свои баттареи вокругъ крѣпости, Московскія войска стали артиллерійскимъ огнемъ подготовлять общій штурмъ. Сразу же обнаружилась непригодность крѣпости къ долгой защитѣ. Ядра московскихъ пушекъ на вылетъ пробивали затворы, сокрушали желѣзныя части въ Королевскихъ и Молоховскихъ воротахъ, а по стѣнамъ сбивали зубцы. Для своего прикрытія осажденные стали по стѣнамъ ставить „избицы", т. е. срубы, которые наполнялись камнями и глиной. Но это прикрытіе было малодѣйствительно, такъ какъ ядра пробивали эти срубы („избицы"). Становилось все труднѣй обороняться на стѣнахъ. Оставалось одно: возстановить бывшій внутри замка при стѣнѣ валъ. Это было исполнено отъ малаго вала до „будовничаго" (вѣроятно, большого); на этомъ реставрированномъ валу, въ ямахъ, были поставлены „избицы" (срубы) и, засыпавъ ихъ землей, обломками кирпичей и камнями, - сдѣлали палисадъ, который равнялся со стѣнами. Это добавочное укрѣпленіе было устроено на тотъ случай, если бы непріятелю удалось овладѣть городской стѣной:—тогда осажденные могли бы громить непріятеля съ „избицъ" [2]).

Въ этой работѣ участвовали всѣ обыватели Смоленскіе. Поспольству много приходилось терпѣть. Мало того, что жителей принуждали къ этой работѣ, у нихъ еще были забираемы дома и строенія на избицы [3]).

Эта работа осажденныхъ по укрѣпленію замка еще не закончилась, когда однажды отъ плѣнника узнали, что Москвитяне въ нѣсколькихъ мѣстахъ ведутъ подъ стѣны подкопы и закладываютъ мины. Тогда въ одну ночь, близъ стѣны, до фундаментовъ былъ вырытъ ровъ шириною въ $1^1/_2$ сажени, между большимъ и малымъ валомъ. Кромѣ того, съ цѣлью воспрепятствовать подкопамъ подъ стѣны, были про-

---

[1]) Арх. Сб. т. XIV, стр. 42.
[2]) — Стр. 43.
[3]) — Стр. 43.

копаны ямы подъ самый фундамнетъ стѣнъ, и тамъ поставлены люди, которые должны были подслушивать: не дѣлается ли гдѣ непріятелемъ подкопа. Но и этимъ способомъ не удалось напасть на непріятельскіе подкопы и мины. Удалось тѣмъ не менѣе вывести подкопы за стѣну, обвести подкопомъ нѣкоторыя башни и вырыть ровъ на нѣсколько саженъ у стѣны [1]).

Всѣ эти земляныя работы было тѣмъ болѣе тяжело вести, что вслѣдствіе частой непогоды подкопы всякій разъ обваливались. Кромѣ того работа усложнялась отъ притока въ окопы подпочвенной воды, которую нужно было выкачивать [2]).

Между тѣмъ Московскія войска главное вниманіе обратили на тѣ два участка стѣнъ, которые были разрушены во время приступа Шейна [3]). Противъ нихъ сооружали батареи, хотя это было не легко, такъ какъ съ ближайшихъ башенъ осаждающіе старались направить сюда артиллерійскій огонь. Избѣгая большой убыли въ людяхъ, Московское войско по ночамъ передвигало шанцы все ближе подъ стѣны. Остановившись съ окопами почти въ разстояніи 10 саженъ отъ стѣны. Московскія войска тѣсно окружили осажденныхъ, и со всѣхъ сторонъ стрѣляли въ замокъ, такъ что каждое пушечное ядро дѣйствовало самымъ разрушительнымъ образомъ. Съ Покровской же горы отъ Спаса, а еще болѣе съ поля, Москвитяне стрѣляли безостановочно съ утра до вечера.

Осажденные дѣйствовали въ общемъ довольно успѣшно. Комендантъ Смоленскій Корфъ съ большого вала обстрѣливалъ окопы у Спаса и, наконецъ, выгналъ Московскія войска изъ окоповъ. Въ то же время съ малаго вала изъ 4-хъ пушекъ поддерживалъ удачный огонь Тизенгаузъ. Стрѣляли кромѣ того съ башенъ, благодаря чему на непріятельскихъ батареяхъ были разрушаемы фашинныя прикрытія, были разбиваемы пушки и былъ затрудняемъ подступъ къ пушкамъ орудійной прислугѣ [4]). Артиллерійскій огонь съ обѣихъ сторонъ поддерживался почти каждый день, въ нѣкоторые дни усиливаясь, какъ напр., 26, 28, 29 и 30 іюня и 7 и 10 августа. 26 іюля съ обѣихъ сторонъ не только пушечный, но и ружейный огонь былъ особенно сильнымъ. Канонада продолжалось весь день и

---

[1]) Арх. Сб. т. XIV, стр. 43.
[2]) — Стр. 43.
[3]) Разумѣется осада Смоленска 1632—3 года.
[4]) — Стр. 44.

ночь. Воевода вызвалъ нѣсколько сотъ охотниковъ и готовился ударить съ ними на „блокгаузы Московскіе". Но предъ разсвѣтомъ полилъ такой страшный дождь, что была прекращена стрѣльба и вылазка была отложена.— 28 іюля были сбиты укрѣпленія на маломъ валѣ; валъ и много построекъ въ городѣ были повреждены гранатами, изъ которыхъ нѣкоторыя были вѣсомъ въ 180 фунтовъ. При этомъ, только поспѣшнымъ изготовленіемъ на этомъ валу фашинъ, избицъ (срубовъ), и удачной вылазкой нѣсколькихъ сотъ бердышниковъ, а затѣмъ засадой, удалось отбить Московское войско.— Днѣмъ 29 іюля была страшная стрѣльба въ крѣпостныя стѣны и башни, почему осажденные ожидали ночью штурма; но штурмъ не состоялся. Однако, „въ часъ нешпорный" на слѣдующій день, 30 іюля, Московское войско какъ пушечную, такъ и ружейную стрѣльбу усилило до того, что мушкетовыми пулями былъ засыпанъ замокъ словно градомъ. При этомъ, рѣдко какой домъ остался, котораго бы не навѣстило пушечное ядро. Теперь „всѣ монастыри пострадали отъ дѣйствія артиллерійскаго огня, олтари были разрушены, циборіумъ съ дарами у бернардиновъ былъ разбитъ". По свидѣтельству взятыхъ въ плѣнъ,—въ этотъ самый день Московскія войска торжествовали взятіе Полоцка и Мстиславля. Съ начала августа эта „трагедія" продолжалась почти безпрестанно. 7-го же августа Московскія войска пытались сдѣлать шанцы у р. Днѣпра и съ этой стороны штурмовали стѣну; но были отбиты пѣхотой. 10 августа былъ поставленъ Московскимъ войскомъ новый „гуляй-городъ" за Еленинскими воротами. Цѣлый день съ 7 часовъ утра до самаго вечера осажденные стрѣляли сюда, но и съ непріятельской стороны поддерживался безпрерывный артиллерійскій огонь. Въ слѣдующіе дни отъ непрерывнаго огня страшно пострадали стѣны и башни: Московскимъ войскамъ удалось разрушить двѣ башни и два участка стѣны пана Оникеевича [1]) и сильно повредить зубцы какъ на другихъ башняхъ, такъ и на стѣнѣ, такъ что избицы на „стѣнахъ остались только кое-гдѣ [2]). Послѣ этого, 26 августа, ночью былъ предпринятъ общій штурмъ крѣпости [3]).

---

[1]) См. выше. Оникеевичъ былъ кватермистромъ отъ Антипинской башни до малаго вала.

[2]) Стр. 44.

[3]) Соловьевъ, С. М. „Ист. Гос. Росс." кн. II, столб. 1666, этотъ штурмъ относитъ къ 16 августа, т. е. на десять дней раньше, что можно примирить очень легко, если допустить, что Соловьевъ ведетъ счетъ по старому стилю, а въ интересующемъ насъ документѣ счетъ по нов. ст.

Во второмъ часу по полуночи, по условному сигналу изъ трехъ пушекъ, Московскія войска ударили на замокъ со всѣхъ сторонъ. Подставляя приготовленныя широкія лѣстницы, они стали взбираться на стѣны. Такихъ лѣстницъ насчитывалось до 4000. Прежде всего ворвались Московскія войска на великій валъ и угловую башню, но были скоро съ большимъ урономъ отбиты. Въ тоже время кровавый бой происходилъ у Королевскихъ воротъ и на прилегающихъ къ нимъ участкахъ стѣны. Сюда устремилось нѣсколько тысячъ людей съ петардами, чтобы при помощи ихъ выбить ворота. Но такъ какъ ворота были укрѣплены, то принялись сначала вырубать палисадъ. Осажденные подъ начальствомъ Остика стояли, что силъ было: они сначала стрѣляли сверху, а затѣмъ стали сбрасывать бревна, камни, кирпичи. На помощь Остику скоро явились мѣщане, которымъ стали помогать жены: онѣ лили на Москвитянъ кипяткомъ, сыпали пепломъ. Приступъ здѣсь былъ отбитъ. Тѣмъ не менѣе палисадъ былъ вырубленъ и разброшена избица (срубъ). Въ тоже время весьма горячая схватка была на той части стѣны, которая начиналась отъ башни „Веселухи" и шла до сбитыхъ башенъ. Когда у осажденныхъ не стало здѣсь камней и снарядовъ, „они сбросили два улья съ пчелами, которыя скоро прогнали Москвитянъ въ окопы". Но все вниманіе Московскихъ войскъ было обращено на сбитые участки стѣны и башни. Уже съ 12 знаменами, по развалинамъ, взобрались они на башню. Сильный рукопашный бой заставилъ осажденныхъ уступить. На башню стали втаскивать два орудія. Московскіе солдаты одни безпощадно стрѣляли со стѣнъ, другіе успѣли уже пробраться со стѣны на улицы города и гнали предъ собой осажденныхъ, на которыхъ напалъ паническій страхъ и, кто могъ, сталъ укрываться по домамъ. Когда это стало извѣстно, сюда прибыли воевода Филиппъ Обуховичъ и комендантъ Корфъ. Они старались остановить бѣгущихъ и отразить нападеніе. Между тѣмъ, Московскія войска стали брать верхъ на маломъ валу, откуда была оттѣснена нѣмецкая пѣхота. Осажденные не могли пользоваться уже оружіемъ, которое стрѣльбою было доведено до горячаго состоянія. Въ это время на башнѣ, гдѣ Московскія войска пристраивали втащенныя орудія, произошелъ взрывъ пороха, отъ котораго погибли и пушки, и люди, бывшіе здѣсь на башнѣ. Осажденные быстро оправились и успѣли прогнать Московскихъ людей со стѣны, чрезъ потайной ходъ вышли изъ крѣпости бердышники и ударили на осаждающихъ съ тыла, чѣмъ нанесенъ былъ большой уронъ Московскому войску.

Штурмъ 26 августа продолжался въ теченіе семи часовъ. Неудачу его для Московскихъ войскъ осажденные прямо приписали милости Божіей, такъ какъ если бы штурмъ продолжался еще полчаса, то Смоленскъ былъ бы взятъ [1]).

Результаты послѣдняго штурма были для осажденныхъ весьма чувствительны. Въ стѣнахъ и башняхъ во многихъ мѣстахъ были пробиты отверстія, пушки приведены въ негодность, избицы сбиты, палисадъ вырубленъ, малый валъ разрушенъ; все это для исправленія требовало упорнаго и долгаго труда. Особенно тяжелы были потери въ людяхъ. За все время осады число осажденныхъ такъ уменьшилось, что послѣ описаннаго штурма 26 августа осталось не полныхъ двѣ тысячи человѣкъ [2]).

Велики были потери и въ Московскомъ войскѣ. На основаніи данныхъ, добытыхъ отъ самихъ же осаждавшихъ, съ Московской стороны пало 7 тысячъ человѣкъ, ранено же было 15 тысячъ [3]). Нужно, однако, считать Московскія потери людьми гораздо меньше, такъ какъ самъ Алексѣй Михайловичъ писалъ своимъ сестрамъ по поводу описаннаго штурма и считалъ свои потери такъ: убитыми „съ 300 человѣкъ, ранеными съ тысячу“ [4]).

Если признать, что потери Московскихъ войскъ были значительны, то для осажденныхъ ихъ потери имѣли прямо роковое значеніе. При подсчетѣ убитыхъ и раненныхъ въ штурмѣ 26 августа, спустя четыре года послѣ этого штурма, говорится, что велико было число убитыхъ, а еще большее тяжело раненныхъ и, при этомъ, неизлѣчимыхъ, вслѣдствіе того, что пули, которыми они были ранены, были отравлены ядомъ [5]). Но если эта подробность нуждается въ серьезномъ подтвержденіи, то слѣдующее сообщеніе кажется совершенно непонятнымъ:— будто „еще большее число было неизлѣчимыхъ и тяжко раненныхъ кирпичами и камнями“ [6]).

Какъ бы тамъ ни было,—результатъ штурма 26 августа для осажденныхъ былъ таковъ: въ виду крайне тяжелыхъ обстоятельствъ,

---

[1]) Арх. Сб. т. XIV, стр. 45.
[2]) — Стр. 46.
[3]) — Стр. 46.
[4]) Соловьевъ Ист. кн. II, столб. 1666.
[5]) Стр. 46
[6]) Стр. 46.

выяснившихся послѣ означеннаго штурма, „осажденные должны были вступить съ осаждающими въ переговоры (rozgowor)“ [1]).

Пользуясь наступившимъ затишьемъ, осажденные стали подсчитывать имѣвшіяся у нихъ къ продолженію борьбы военныя силы и средства.

Мы видѣли, что во 1-хъ, число защитниковъ стало меньше 2 тысячъ. Изъ этого числа людей, отдѣливъ на валы 1500 человѣкъ, осталось бы всего нѣсколько сотенъ на защиту стѣны, длиною около $1^1/_2$ миль съ 3 десятками башенъ. На подкрѣпленія же и на укрѣпленія, находившіяся внѣ стѣнъ, не оставалось и одного человѣка [2]).

Во 2-хъ, замковая стѣна во многихъ мѣстахъ была разрушена; въ особенности пострадали одна башня и два участка стѣны, такъ что всѣ съ ропотомъ отказывались становиться тамъ, на вѣрную смерть. Поэтому, два участка стѣны, на протяженіи почти 150 саженей, были совершенно оставлены, и чрезъ нихъ, какъ чрезъ широкія ворота, непріятель могъ свободно проникнуть въ Смоленскъ.

Въ 3-хъ, запасъ пороха остался незначительный. Осталось всего пороха 23 фасы, менѣе какъ по 400 фунтовъ каждая, т. е. всего 9200 фунтовъ, или около 230 пудовъ. Выдавъ по фунту на 2 тысячи людей, вышло бы 5 фасъ, т. е. около 50 пудовъ, и для пушекъ осталось бы неполныхъ 18 фасъ, т. е. около 180 пудовъ. „Этого количества пороха при усиленной стрѣльбѣ во время штурма не хватило бы на 4 часа“ [3]).

Въ 4-хъ, Царь Алексѣй Михайловичъ готовился къ новому штурму съ чрезвычайнымъ усиліемъ. Были собраны подъ Смоленскъ войска со всей Бѣлоруссіи, безчисленное множество хлоповъ, за Еленинскими воротами поставлена новая батарея съ 19 осадными пушками, подъ стѣны были заложены мины.

Въ 5-хъ, у осажденныхъ не было никакой надежды на скорую помощь, такъ какъ имъ стало извѣстно, что гетманъ Радзивиллъ съ регулярнымъ войскомъ разбитъ, и много знаменъ досталось русскимъ. Чрезъ три дня послѣ штурма Смоленска объ этомъ узнали осажденные изъ поднятой съ русской стороны пальбы по поводу эихъ тро-

[1]) Арх. Сб. т. XIV, стр. 46.
[2]) — Стр. 46
[3]) — Стр. 46.

феевъ, такъ и лично увидѣвъ польскія знамена въ Смоленскихъ окопахъ [1]).

Въ 6-хъ, осажденнымъ стало извѣстно, что Московскимъ войскамъ хорошо вѣдомы всѣ недочеты Смоленской крѣпости, такъ какъ вмѣстѣ съ прочею военною добычей въ лагерѣ подъ Шепелевомъ въ ихъ руки попала, въ шкатулкѣ жены гетмана, копія донесенія воеводы Смоленскаго къ гетману, съ изображеніемъ всѣхъ дефектовъ крѣпости. И это донесеніе изъ Московскаго стана было передано въ Смоленскъ [2]).

Въ виду такой серьезности положенія, въ доминиканскомъ Смоленскомъ монастырѣ стали происходить частые сеймики, на которыхъ обнаружились два теченія [3]). Одною партіей, во главѣ съ воеводою Смоленскимъ Филиппомъ Обуховичемъ, 20 сентября 1654 года составлена была манифестація такого содержанія, что осажденные не въ силахъ выдержать далѣе штурмовъ и нападенія непріятелей и вошли съ ними въ переговоры, но не для того, чтобы поддаться имъ, а для того, чтобы, пользуясь этими переговорами, могли дождаться какой-либо помощи и обороны, на что они надѣялись [4]). Другая партія, и гораздо болѣе многочисленная, во главѣ которой стояли князь Друцкій-Соколинскій и городской судья Голимонтъ, состояла изъ обывателей, которые, не вѣря въ помощь Смоленску и имѣя отъ Московскаго царя тайное обѣщаніе нѣкоей награды, взбунтовали городскихъ жителей, замковую пѣхоту, которая охраняла ворота и иныхъ изъ осажденныхъ, а также польскую пѣхоту и казаковъ. Вслѣдствіе этого злонамѣреннаго совѣта было рѣшено перейти на сторону Москвы. Изъ дома, гдѣ жилъ воевода, насильно взяли знамя, открыли городскія ворота, пошли къ Московскому царю въ лагерь и присягнули ему. Даже не дождались того срока, который былъ назначенъ Москвой. Въ то же время было впущено ими въ Смоленскъ нѣсколько тысячъ Московскаго войска [5]).

---

[1]) Гетманъ Радзивиллъ былъ разбитъ русскими войсками подъ начальствомъ Трубецкаго въ 15 верстахъ отъ г. Борисова на рѣчкѣ Шкловкѣ. Русскимъ достались: 12 полковниковъ. 270 всякихъ людей, гетманское знамя и бунчукъ, а также знамена и литавры. Царь узналъ объ этомъ 20 августа. Соловьевъ, С. М. „Ист. Госуд. Росс.“ кн. II, столб. 1666.

[2]) Арх. Сб. т. XIV, стр 46—47.

[3]) — Стр. 47.

[4]) — Стр. 50, п. 7.

[5]) — Стр. 47, ср. 50.

„23 сентября (1654 г.) подъ стѣнами Смоленска происходило", говоритъ нашъ знаменитый историкъ С. М. Соловьевъ, „слѣдующее: Литовскіе воеводы били челомъ и клали знамена предъ Государемъ Московскимъ" [1]).

Въ одной царской грамотѣ, отъ 4 октября, объ этомъ говорится такимъ образомъ: „города Смоленска воевода Филиппъ Казимиръ Обуховичъ и шляхта, и полковники, и служилые, и всякіе жилецкие люди намъ великому государю... добили челомъ и городъ сдали"... и при этомъ просили, чтобы государь, согласно личному желанію и и волѣ каждаго, или принялъ его въ службу царя Московскаго, или отпустилъ въ Литву и въ Польшу. Согласно своему желанію на царской Московской службѣ остались: 1) подкоморій Смоленскій князь Самуилъ Друцкій-Соколинскій; 2) королевскій секретарь Янъ Кременевскій; 3) гродскій судья Голимонтъ; 4) будовничій Якубъ Ульнеръ; 5) ротмистры: Денисовичъ, Станкевичъ, Бака, Воронецъ „и иные шляхта знатные и рядовые многіе люди; да на наше жъ Царскаго Величества имя остались во Смоленску нѣмцы, начальные многіе люди и гайдуки, и всякіе служилые люди, мало не всѣ, также и пушкари, и Смоленскіе казаки, и мѣщане всѣ осталися въ Смоленску". Въ Польшу и Литву выѣхали только воевода Филиппъ Обуховичъ и полковникъ Корфъ „съ малыми людми" [2]).

Овладѣвъ Смоленскомъ, государь Алексѣй Михайловичъ прежде всего позаботился объ укрѣпленіи этого замка. Онъ приказалъ опоясать городъ отъ поля (т. е. съ южной (?) стороны) большимъ рвомъ, прекрасно снабдилъ городъ людьми и военными и съѣстными припасами [3]). Есть нѣкоторое основаніе полагать, что при этомъ въ возможную исправность была приведена и стѣна Смоленская. По крайней мѣрѣ въ лѣтописи „Самовидца" говорится, что осада Смоленска закончилась посвященіемъ костеловъ въ церкви и что тогда же „и муры посвящали, по которыхъ самъ его царское величество ходилъ при томъ посвященью" [4]).

5 октября Государь изъ-подъ Смоленска выступилъ въ Вязьму [5]).

[1]) Соловьевъ, С. М. Истор. кн. II, стр. 1667.
[2]) Сапуновъ, А. П. Витеб. Стар. т. IV, стр. 37—38.
[3]) Арх. Сб. т. XIV, стр. 40.
[4]) Сапуновъ l. c. стр. 364.
[5]) Соловьевъ, С. М. Ист. кн. II, столб. 1667.

IV.

Дѣло о сдачѣ Смоленска имѣло тяжелыя послѣдствія для бывшаго воеводы Смоленскаго Филиппа Обуховича, капитана Корфа и всѣхъ лицъ, которыя не согласились принять Московское подданство и ушли въ Литву. Нашлись злонамѣренные люди, которые стали обвинять ихъ въ измѣнѣ.

Между тѣмъ, изъ выше изложеннаго очевидно, что объ измѣнѣ Смоленскаго воеводы и другихъ лицъ не можетъ быть и рѣчи. Пріобрѣтеніе Смоленска—одно изъ блестящихъ дѣлъ русскаго оружія, а отнюдь не результатъ измѣны нѣкоторыхъ изъ осажденныхъ. Можно только допустить, вслѣдъ за Балинскимъ, что по своимъ талантамъ Филиппъ Обуховичъ былъ „болѣе ораторъ, чѣмъ солдатъ, болѣе владѣлъ качествами администраторскаго управленія, нежели способностями къ веденію войны“ [1]). „Его провозгласили за измѣнника и продажнаго, тогда какъ на дѣлѣ онъ былъ только слабымъ предводителемъ, не имѣющимъ силъ возвыситься надъ окружающимъ его положеніемъ. Возвратившись въ Литву, онъ уже не нашелъ покоя отъ сосѣдей и шляхты въ своемъ повѣтѣ. Всѣ обвиняли его въ тайныхъ связяхъ съ непріятелемъ, всѣ сваливали всю вину на него одного“ [2]).

Нѣкій шляхтичъ Новогрудскаго повѣта Комоніоха, отъ 5 іюля 1655 года сочинилъ, въ видѣ письма къ Обуховичу, „на Пинскомъ діалектѣ“ оскорбительнѣйшій для Обуховича памфлетъ. Одно выраженіе этого письма, всюду ходившаго по рукамъ, перешло въ народную пословицу: „Лепѣй было, пане Филипе, сидѣть тебѣ въ липѣ“ [3]).

1655 года 19 мая, Филиппъ Обуховичъ, Корфъ, Тизенгаузъ и чиновники гродскіе и земскіе были позваны сеймомъ Варшавскимъ на судъ, для защиты по поводу сдачи Смоленска. Но за краткостью времени, такъ какъ сеймъ продолжался всего 2 недѣли, дѣло это безъ разрѣшенія оставлено до слѣдующаго сейма. Между тѣмъ кару всѣ поименованныя лица уже несли въ это время: Обуховичъ не имѣлъ

---

[1]) Balinski, Pamiętniki, str IV.
[2]) Тамъ же, str. VI.
[3]) Тамъ же, str. VII—IX.

права засѣдать въ сенатѣ до оправданія, а полковники, офицеры и солдаты не получали всего заслуженнаго жалованья [1]).

Балинскій добавляетъ къ этому, будто самъ король вполнѣ былъ на сторонѣ Обуховича и не вѣрилъ въ народную молву. Онъ вмѣстѣ съ Сапѣгой, защищая его честь, придумалъ отложить Смоленское дѣло по обвиненію Обуховича до слѣдующаго сейма, а Павелъ Сапѣга, гетманъ вел. кн. Литовскаго, вручилъ Филиппу Обуховичу предводительство надъ своимъ полкомъ въ войнѣ противъ Шведовъ. Послѣднимъ его дѣломъ было занятіе Варшавы въ іюлѣ 1656 г. [2]).

6 сентября 1656 года Филиппъ Обуховичъ скончался.

Только уже послѣ его смерти, его сыновьямъ, на сеймѣ 1658 г., можно было защитить честь отца и доказать его невинность во всѣхъ возводимыхъ на его обвиненіяхъ касательно измѣны [3]).

Неопровержимыми доводами, какъ говорится въ конституціи, и слѣдствіемъ назначенныхъ отъ сената и представителей кола рыцарскаго доказано было ясно, что Смоленскій замокъ попалъ въ непріятельскія руки не вслѣдствіе небрежности воеводы и др. лицъ въ исполненіи своихъ обязанностей, но вслѣдствіе дѣйствительныхъ дефектовъ Смоленской крѣпости, хотя и не безъ измѣны со стороны нѣкоторыхъ обывателей [4]).

Б.

Четвертый документъ помѣщенный въ настоящемъ томѣ Археографическаго Сборника носитъ названіе: „протоколовъ генеральной визиты уніатскихъ церквей Новогрулскаго деканата“ [5]). Авторомъ этихъ протоколовъ является визитаторъ ксендзъ Ѳома Вощелловичъ, носившій такой титулъ: „каноникъ Кіевскій, судья, суррогатъ и деканъ Гродненскій, ассесоръ генеральной митрополитальной консисторіи, плебанъ Бржо-

---

[1]) Volum. leg. t. IX, Petersb. 1859 str. 221 ср. Balinski—„Pamiętniki“ str. IX.
[2]) Pamiętniki, str. X.
[3]) Арх. Сб. т. XIV, стр. 51—55.
[4]) Vol. leg. t. IV, str. 242, § 14. Ср. Pamiętniki str. X—XI.
[5]) Напечатаны на стр. 56—125 настоящаго тома Арх. Сб.

стовицы великой“ [1]). Онъ дѣйствовалъ, какъ суррогаторъ (помощникъ оффиціала) [2]) Новогрудскаго уѣзда, въ силу предписанія кс. Матвѣя Корна, опата Гродненскаго, базиліанина, генеральнаго офиціала и по дѣламъ духовнымъ намѣстника митрополичьяго [3]). О дѣятельности кс. Вощелловича въ качествѣ визитатора и важномъ значеніи протоколовъ визитъ для исторіи внутренней жизни уніатской церкви и ея духовенства было обстоятельно сказано покойнымъ Ю. Ѳ. Крачковскимъ въ предисловіи въ предыдущему XIII тому „Археографическаго сборника“ [4]) въ которомъ было напечатнаго начало этихъ протоколовъ [5]).

Здѣсь мы остановимся лишь на нѣкоторыхъ частностяхъ названныхъ протоколовъ, напомнивъ, что данная визита относится къ 1798 г. и что въ этомъ году визитаторомъ, кс. Вощелловичемъ, было осмотрѣно въ Циринскомъ деканатѣ 32 церкви [6]) и въ Новогрудскомъ деканатѣ—26 церквей [7]).

Обзоръ этихъ визитъ съ точки зрѣнія ихъ значенія для изображенія внѣшняго и внутренняго состоянія церквей этого исповѣданія наглядно свидѣтельствуетъ о крайней бѣдности уніатскихъ храмовъ, при которой трудно было ожидать отъ нихъ высокаго благолѣпія, приличнаго дому Божію. Но что въ особенности поражаетъ—это вопіющій недостатокъ въ уніатскихъ церквахъ священныхъ и богослужебныхъ книгъ, и вообще культурно-просвѣтительныхъ средствъ, которыми храмъ можетъ вліять на вѣрующихъ.

Визиты Циринскаго и Новогрудскаго деканатовъ въ общей сложности точно указываютъ намъ всѣ наличныя священныя и богослужебныя книги 60 уніатскихъ церквей. Подводя итогъ всѣмъ книгамъ этого рода, мы констатируемъ, что на 60 уніатскихъ церквей въ 1798 году означенныхъ книгъ оказалось всего 340 экземпляровъ, т. е. въ общемъ на каждую церковь приходилось $5^2/_3$ книги. Въ дѣйствительности, не вездѣ было даже по пяти книгъ! Объ одной церкви прямо

---

[1]) Арх. Сб. XIV, стр. 109.
[2]) Офиціалъ имѣлъ титулъ Виленскаго и Новогрудскаго Ср. тамъ же стр. 160.
[3]) Тамъ же стр. 109.
[4]) Арх. Сб. т. XIII, стр. XXIX—XXXVI.
[5]) Тамъ же, стр. 254—235.
[6]) Арх. Сб. т. XIII, стр. XXIX—XXXVI.
[7]) Арх. Сб. т. XIV, стр. 56—125.

сказано: „ни одной книги въ этой церкви (Сновская, Циринскаго деканата) не имѣется“ [1]). Послѣ этого уже не приходится удивляться, если въ другой церкви на—лицо имѣлось всего двѣ богослужебныя книги, [2]) а въ пяти церквахъ по три [3]). При этомъ нужно обратить вниманіе не на количество книгъ, а на ихъ значеніе въ богослужебной практикѣ. Картина получается такая.

Священныя книги имѣлись далеко не во всѣхъ церквахъ. На всѣ 60 зарегистрованныхъ церквей показана одна только „Библія русская печатная“ [4]); равно встрѣчаемъ только одинъ экземпляръ „Vetus Testamentum cum Psalmis“ in 4°, печатный экз. [5]). Напрестольныхъ Евангелій (на славянскомъ языкѣ) записано въ Новогрудскомъ деканатѣ 11 (имѣлись только въ 9 церквахъ изъ 27) и въ Циринскомъ деканатѣ только 8 (имѣлись въ 8 церквахъ изъ 33 [6]), при чемъ изъ всего этого количества, т. е. изъ 19 напрестольныхъ Евангелій, 8 были рукописныя [7]). Къ этому количеству нужно присоединить самое скромное количество „Евангелій Страстей“ Христовыхъ (всего три экз. [8]). Вмѣсто Евангелій напрестольныхъ вошли здѣсь въ самое широкое употребленіе „Евангелія польскія“ (на Новогрудскій деканъ—15, на Циринскій—23 экз.) и въ особенности,—„Евангелія польскія съ науками“ (поученіями) ксендза Курженецкаго (на Новогрудскій дек. 23 экз., на Циринскій—19 экз. [9]). Даже „Псалтирь“ и та встрѣчается не часто,—всего въ 12 церквахъ, и то иногда въ такомъ видѣ, что по ней уже и богослуженіе, быть можетъ, не отправлялось; „черезчуръ (zbyt) старый экз.“—какъ объ этой книгѣ отозвался визитаторъ въ визитѣ Стволовичской церкви [10]).

---

[1]) Арх. Сб. т. XIII, стр. 173.

[2]) Арх. Сб. т. XIV стр. 116 (село Большая Своротна).

[3]) Тамъ же стр. 98 (село Нянько́во), 123 (Своротна Малая); т. XIII, 5 (Городище); 208 (Ясенецъ); 234 (Наруцевичи).

[4]) Въ Островской цер. Арх. Сб. XIII, стр. 168.

[5]) Въ Одаховщизненской церк. Тамъ же, стр. 198.

[6]) Арх. сб. т. XIII, стр. 154—235; XIV, 57—125.

[7]) Т. XIII, стр. 157, 168, 182, 211, 225; XIV, 80 и 90.

[8]) Тамъ же т. XIII, стр. 184; XIV, 63 и 105.

[9]) Тамъ же, ср. т. XIII, стр. 154—225 и т. XIV, 56—125.

[10]) Арх. Сб. т. XIII, стр 176.

Остается къ перечисленнымъ священнымъ книгамъ прибавить только еще одинъ экз. „Паремейника", который имѣлся въ Островской церкви. Это былъ экземпляръ рукописный [1]).

Что касается книгъ собственно богослужебныхъ, то и тутъ замѣчается большая бѣдность; взамѣнъ ихъ появляются книги римской церкви въ ущербъ книгѣ славянской, унаслѣдованной съ принятіемъ вѣры Христовой, какъ драгоцѣннѣйшее Кирилло-Меѳодіевское наслѣдіе всѣхъ славянъ.

Такъ оказалось: а) Требника въ Новогрудскомъ дек.—17 экз. и въ Циринскомъ—24 экз. [2]); б) Октоиха 20 экземпляровъ [3]); в) Тріоди постной 6 экз.; г) Тріоди цвѣтной—8 экз. [4]); д) Ирмологія—11 экз. [5]); е) Трифоля (празднея)—6 экз. [6]).

Самое большее число экземпляровъ падаетъ на „Мшалъ", ставшій со времени Замойскаго собора самою распространенною богослужебною книгою въ уніатскихъ церквахъ. Въ церквахъ Новогрудскаго деканата въ 1798 г. визитаторъ зарегистровалъ Мшаловъ 46 экз. и въ Циринскомъ деканатѣ 43 экз., всего 89 экземпляровъ (на 60 церквей), изданія Виленскаго (42 экз.), Супрасльскаго (10 экз.), Уневскаго (6 экз.), Львовскаго (1 экз.) и др

Въ значительномъ числѣ церквей на ряду съ мшалами, приспособленными для уніатскихъ церквей, какъ выше названныя, уже были введены „Missalia Romana". Латинскихъ миссаловъ въ упомянутыхъ протоколахъ визитъ на 1798 года—11 (6—въ Новогруд. и 5—въ Циринскомъ деканатѣ). Въ большинствѣ уніатскихъ церквей имѣлась особая книга для руководства пастырей при проповѣди: „Мовы парохіальныя, чили выкладъ Евангеличны (всего 40 экз.)".

Отсюда можно съ достаточною твердостью сдѣлать тотъ выводъ, что въ Циринскомъ и Новогрудскомъ деканатахъ Новогрудскаго уѣзда, успѣхи латинизаціи къ 1798 году были громадны, но все же еще жило

---

[1]) Арх. Сб. т. XIII, стр. 168.

[2]) Изъ нихъ 1 рукопис. экз. въ Николаевѣ. т. XIV, стр. 103.

[3]) Изъ нихъ 1 рук. экз. въ Крошинѣ, т. XIII, стр. 196.

[4]) Изъ нихъ 2 рукопис. экз.: въ Щорсахъ — т. XIV, стр. 72 и въ Дольной Городеѣ—т. XIII, стр. 186.

[5]) Изъ нихъ 2 рукопис. экз.: въ Дольной Городеѣ и Наруцевичахъ—т. XIII, 186, 234.

[6]) Только въ Новогруд. дек. Изъ нихъ 1 рукоп. въ Щорсахъ, XIV, 72.

Кирилло-Мееодіевское начало, и въ нѣкоторыхъ мѣстахъ въ значительной мѣрѣ, какъ напр.: въ Щорсахъ, Негнѣвичахъ, Рутѣ, Салятычахъ, Любчѣ (Новогруд. дек. [1]) или Островѣ, Циринѣ и др. (Цирин. дек. [2]).

Если бѣдны были храмы уніатскіе въ означенномъ раіонѣ священными книгами, то особенно чтимыхъ святынь и совершенно не имѣлось. Въ каждой визитѣ встрѣчается одна и та же фраза: „образа чудотворнаго, реликвій и отпустовъ нѣтъ“. Въ одной только Покровской церкви въ селѣ Сѣнежичахъ, Новогруд. дек., была нѣкогда особенно чтимая святыня: „подъ амвономъ большой камень, на которомъ, какъ свидѣтельствуетъ преданіе, былъ обрѣтенъ образъ Пресвятой Дѣвы, и явились чудеса. На томъ мѣстѣ, гдѣ былъ тотъ камень, нынѣ подъ горою стоитъ крестъ. Книга же, въ которой записывались чудеса, сгорѣла въ пожаръ базиліанскаго монастыря въ Новогрудкѣ“ [3]).

Все сказанное можетъ служить обоснованіемъ той мысли, что въ концѣ XVIII в. уніатскіе храмы могли давать скудныя средства къ просвѣщенію своей приходской общины, народа.

Тѣмъ болѣе заслуживаютъ вниманія данныя, говорящія о культурно-просвѣтительныхъ учрежденіяхъ, сохранившихся, словно чудомъ, при храмахъ уніатскихъ отъ глубокой древности. Разумѣемъ братства, богадѣльни и школы. Обращаетъ на себя серьезное вниманіе то обстоятельство, что при значительномъ количествѣ уніатскихъ церквей существовали братства. Такъ, въ Новогрудскомъ деканатѣ отмѣчено въ визитахъ 9 братствъ, именно:

1) При Св.-Троицкой церкви, въ селѣ Березовецъ, братство во имя св. Троицы, „издавна введенное и утвержденное“, находившееся въ самомъ лучшемъ порядкѣ и субординаціи. При визитѣ, въ братскомъ сундукѣ (karbona) оказалось 68 злотыхъ [4]).

2) При Туржецкой Св.-Покровской церкви—братство, во имя Покрова Божіей Матери, утвержденное, находившееся въ наилучшемъ порядкѣ; приходы и расходы записывались въ особую книгу. Въ наличности братскихъ денегъ оказалось въ „карбонѣ“ 130 зл. 12 грош. [5]).

---

[1]) Арх. Сб. т. XIV, стр. 72, 76, 82, 85, 95.
[2]) т. XIII, стр. 167, 211.
[3]) Арх. Сб. т. XIV, стр. 71.
[4]) Тамъ же, стр. 57.
[5]) Тамъ же, стр. 60.

3) При Вознесенской церкви въ мѣст. Еремичахъ—братство во имя Вознесенія Господня, неутвержденное, но находившееся въ порядкѣ и субординаціи; въ братской казнѣ оказалось при подсчетѣ 160 зл. [1]).

4) При Ильинской церкви въ с. Полужьѣ—братство издавна открыто за разрѣшеніемъ и утверждено; содержится въ надлежащемъ порядкѣ и субординаціи; но книгъ прихода и расхода не имѣлось. Денегъ въ наличности оказалось въ братской „карбонѣ" 44 зл. 10 гр. [2]).

5) При Св.-Николаевской церкви въ мѣст. Негнѣвичахъ—братство во имя св. Николая. Содержалось въ надлежащемъ порядкѣ и субординаціи. Въ братской „карбонѣ" оказалось вмѣстѣ съ розданными въ кредитъ 120 злот. и польскою бракованною мѣдною монетою 96 фунтовъ [3]).

6) При церкви въ с. Рутѣ—братство во имя св. Евстафія, утвержденное, найдено въ порядкѣ и субординаціи. Имѣлись приходорасходныя книги. Въ братской „карбонѣ" оказалось 8 злот. [4]).

7) При Св.-Ильинской церкви въ мѣст. Любчѣ—братство во имя Покрова Божьей Матери, издавна учрежденное; находилось въ надлежащемъ порядкѣ и субординаціи. Имѣлась приходо-расходная книга. Братскихъ денегъ вмѣстѣ „съ розданными на процентъ" было 400 зл. [5]).

8) При св. Покровской церкви въ мѣст. Почаповѣ—братство во имя Покрова Божьей Матери, издавна открытое и утвержденное; удерживалось въ надлежащемъ порядкѣ. Въ Братскій доходъ обращался тарелочный сборъ. При подсчетѣ какъ наличности, такъ денегъ, розданныхъ на проценты, оказалось 413 злотыхъ и 2 гроша [6]).

и, наконецъ, 9) При св. Покровской церкви въ селѣ Желѣзницѣ братство только лишь начинало составляться [7]).

---

[1]) Арх. Сб. т. XIV, стр. 61.
[2]) Тамъ же, стр. 68.
[3]) Тамъ же, стр. 77—78.
[4]) Тамъ же, стр. 83.
[5]) Тамъ же, стр. 96.
[6]) Тамъ же, стр. 113.
[7]) Тамъ же, стр. 121.

Изъ 33 церквей Циринскаго деканата братства имѣлись при 11 церквахъ, именно:

1) При Спасо-Преображенской церкви въ м. Мыши — братство во имя Преображенія Господня, открытое издавна; находилось въ полномъ порядкѣ и въ надлежащей субординаціи настоятелю церкви. Подтверждено генеральнымъ официаломъ Виленскимъ и Новогрудскимъ Андреемъ Бенецкимъ 28 января 1746 года. „Въ доходы этого братства или въ карбону никто не вмѣшивается“. Братскихъ денегъ оказалось 360 флориновъ серебр. мон. и бракованною мѣдною польскою монетою $14^{1}/_{2}$ фунтовъ [1]).

2) При Рождество - Богородицкой церкви въ селѣ Островкахъ — братство во имя Рождества Дѣвы Маріи, утвержденно въ 1793 году. Въ братствѣ имѣются должностныя лица и ведется приходо-расходная книга. Въ братской карбонѣ оказалось 55 злотыхъ [2]).

3) При св. Георгіевской Залужской церкви--братство открыто издавна; утвержденія братство визитатору не предъявило; содержится по мѣрѣ возможности въ порядкѣ. Дохода другого нѣтъ, кромѣ собственныхъ взносовъ въ братскую карбону по 1 злотому отъ каждаго братчика, которые (взносы) при томъ дѣлаются неаккуратно. Завѣдывать взносами никто, кромѣ братскихъ должностныхъ лицъ, не имѣетъ права; по свидѣтельству и подсчету въ братской карбонѣ во время визиты оказалось 6 злотыхъ [3]).

4) При Петро-Павловской церкви въ деревнѣ Большіе Жуховичи — братство во имя Петра и Павла; содержится въ надлежащемъ порядкѣ и субординаціи. При подсчетѣ оказалось въ карбонѣ 72 зл. и 13 гр. [4]).

5) При Іоанно-Крестительской церкви въ дер. Малые Жуховичи — братство во имя Іоанна Крестителя, утвержденное, содержится въ надлежащемъ порядкѣ и субординаціи. Въ братской карбонѣ оказалось собранныхъ изъ разныхъ источниковъ 503 злотыхъ [5]).

6) При Іоанновской церкви въ дер. Колпеницѣ — братство безъ разрѣшенія и утвержденія („bez konsensu y apporobaty“) существуетъ из-

---

[1]) Арх. Сб. т. XIV, стр. 160.
[2]) Тамъ же, стр. 182.
[3]) Тамъ же, стр. 184.
[4]) Тамъ же, стр. 191.
[5]) Тамъ же, стр. 194.

давна, въ надлежащей субординаціи, на добровольные взносы, которыхъ оказалось въ карбонѣ 90 злотыхъ [1]).

7) При Преображенской церкви въ дер. Сачевкѣ—братство, открытое издавна, но не утвержденное; содержится въ полномъ порядкѣ; въ карбонѣ оказалось 16 золотыхъ [2]).

8) При Преображенской церкви въ м. Циринѣ--братство во имя Покрова Пресвятой Дѣвы Маріи, издавна открытое и утвержденное; состояло въ надлежащемъ порядкѣ и субординаціи. При провѣркѣ приходо-расходной книги въ братской карбонѣ оказалось 1238 злот. 15 грош., розданныхъ на проценты [3]).

9) При Преображенской церкви въ дер. Райцѣ—братство во имя Преображенія Господня неутвержденное; состояло въ надлежащемъ порядкѣ и субординаціи, доходъ его—отъ тарелочнаго сбора [4]).

10) При Петро-Павловской церкви въ дер. Сервечъ—братство во имя свв. Апостоловъ, безъ утвержденія и полнаго порядка. Доходъ его только изъ добровольныхъ взносовъ братчиковъ по 1 злотому ежегодно отъ каждаго братчика; въ братской карбонѣ найдено 100 злотыхъ [5]).

и 11) При Кресто-Воздвиженской церкви въ дер. Лысицѣ—братство во имя Воздвиженія св. Креста, открытое издавна, утвержденное генеральнымъ визитаторомъ ксендзомъ Шулякевичемъ въ 1793 году; состоитъ въ надлежащемъ порядкѣ. При визитѣ 1798 г. визитаторомъ сдѣлана слѣдующая замѣтка: „просмотрѣлъ книгу на запись всѣхъ приходовъ и расходовъ, счеты и итоги денегъ, собранныхъ изъ разныхъ источниковъ въ карбону, которая замкнута тремя братчиками, но такъ какъ они не оказались дома, то мы оставили приведеніе въ извѣстность суммы, заключающейся въ той карбонѣ, до ближайшей благочиннической ревизіи [6]).

Эти матеріалы о братствахъ при 20 уніатскихъ церквахъ вводятъ насъ въ крайне интересную область жизни церковно-приходской общины

[1]) Арх. Сб т. XIV, стр. 200.
[2]) Тамъ же, стр. 203.
[3]) Тамъ же, стр. 211.
[4]) Тамъ же, стр. 225.
[5]) Арх. Сб. т. XIV, стр. 227.
[6]) Арх. Сб. т. XIII, стр. 232.

при означенныхъ церквахъ. Правда, подробности этой жизни, находимыя здѣсь, очень скудны, тѣмъ не менѣе они даютъ намъ нѣкоторое понятіе о солидарности лучшихъ людей приходской общины въ то время.

Братство могло существовать тамъ, гдѣ въ приходской общинѣ царило полное согласіе по обрядовымъ вопросамъ и держалось на добровольномъ союзѣ наиболѣе передовыхъ и зажиточныхъ людей общины. Чтобы попасть въ члены братства, нужно было вносить ежегодно въ братскую казну по 1 злотому. Руководить дѣятельностью братства подъ надзоромъ приходскаго священника могли только вліятельныя въ приходѣ лица. Поэтому, естественно, что когда наступали разногласія по вопросамъ обряда или другому поводу, то братство прекращало свое существованіе, распадалось [1]).

Средства, на которыя приходскія братства существовали, кромѣ членскихъ взносовъ составляли: тарелочный сборъ и проценты по выдаваемымъ братствомъ мелкимъ ссудамъ изъ братской казны. Быть можетъ существовали и другіе источники братскихъ доходовъ. Формальности въ братскихъ операціяхъ сводились къ простымъ записямъ прихода и расхода денегъ, но и то не всѣ братства имѣли кассовую книгу. У братства имѣлась при церкви своя „карбона", которая иногда была на трехъ замкахъ и ключи находились у 3-хъ разныхъ лицъ.

Офиціально требовалось разрѣшеніе на открытіе братства (вѣроятно, духовнымъ начальствомъ) и утвержденіе или одобреніе его дѣятельности, которое давалось визитаторами при ихъ обзорѣ дѣятельности братствъ на мѣстѣ. При этомъ, духовное начальство слѣдило, чтобы братство находилось въ полной субординаціи у мѣстнаго настоятеля.

Функціи приходскихъ братствъ опредѣляются, однако, очень слабо. Есть одно замѣчаніе, дающее понять, что братство принимало участіе своими средствами въ содержаніи причта. Такъ, напр., относительно содержанія дьячка при Еремической церкви говорится: „дьячокъ фундушомъ не обезпеченъ, но содержится на средства отпускаемыя изъ *братской казны* и приходскимъ настоятелемъ [3]). Далѣе, имѣется указаніе, что братство изъ своихъ средствъ могло оказать памощь свя-

---

[1]) Арх. Сб. т. XIII, стр. 157.
[2]) Арх. Сб. т. XIV, стр. 62.

щеннику въ постройкѣ ограды вокругъ церкви и исправленіи крыши на церкви [1]).

Этими намеками на участіе въ содержаніи храма и клира показывается, что приходскія братства стояли еще на древней основѣ, сплачивавшей приходскую общину около своего храма [2]).

Изъ благотворительно-просвѣтительныхъ учрежденій,—при церквахъ нужно ожидать богадѣленъ и приходскихъ школъ. Не даромъ въ каждой визитѣ дается отвѣтъ на вопросъ: „есть ли богадѣльня?“,—„есть ли школа?“.

Къ сожалѣнію, приходится отмѣтить то грустное явленіе, что богадѣленъ было очень немного, и тѣ на 1—2, много 5—6 человѣкъ. Такъ, въ Новогрудскомъ деканатѣ существовали дома для бѣдныхъ, или богадѣльни, только при 4 церквахъ (изъ 27): при церкви въ м. Кореличи [3]), въ м. Любчѣ [4]), въ м. Николаевѣ [5]), и въ м. Вселюбѣ [6]). Въ Циринскомъ декантѣ было при церквахъ пять богадѣленъ: Стволовичахъ [7]), въ дер. Липѣ [8]), въ дер. Залужьѣ, [9]), въ дер. Колпеницѣ [10]), Циринѣ [11]).

Еще меньшее число было при приходскихъ церквахъ школъ: на 60 приходовъ всего три школы. Въ новогрудскомъ декантѣ такихъ школъ было двѣ, а въ Циринскомъ всего одна. Въ мѣстечкѣ Кореличахъ мѣстный священникъ Левъ Вѣнцковскій содержалъ школу на средства, добываемыя имъ, а не на фундушовыя [12]).

---

[1]) Арх. Сб. т. XIV, стр. 60.

[2]) Папковъ, А. А. Братства,—Св.-Троицкая Лавра. 1900 г., стр. 1.

[3]) Построенъ домъ для убогихъ стараньемъ приход. настоятеля, который содержался милостынею. Арх. сб. т. XIV, стр. 64.

[4]) Тамъ же стр. 96.

[5]) О немъ сказано, что „за смертью его основателя—приходскаго священника пустуетъ“, стр. 104.

[6]) Не фундушовый, но на милостыню содержится ради прислуживанія при церкви, стр. 106.

[7]) Арх. сб. т. XIII, стр. 176.

[8]) Лишъ строится на фундушовыя средства, стр. 179.

[9]) Арх. Сб. т. XIV, стр. 180.

[10]) Тамъ же стр. 200.

[11]) Тамъ же стр. 211.

[12]) т. XIV, стр. 116.

Въ селѣ Щорсахъ „приходская школка и учитель содержались на средства имѣнія“ Щорсъ, которое принадлежало тогда Іоакиму Хрептовичу, подканцлеру вел. кн. Литовскаго. [1]). Наконецъ, въ селѣ Залужьѣ была приходская школа, которая содержалась „не на средства фундушовыя“ [2]).

Вотъ тѣ краткія свѣдѣнія, которыя даются въ разсматриваемыхъ нами визитахъ объ училищахъ при приходскихъ уніатскихъ церквахъ. Свѣдѣнія эти настолько скудны, что не позволяютъ сдѣлать какого-либо обоснованнаго вывода. Для этого нужны еще болѣе полныя и обстоятельныя свѣдѣнія.

Историкъ мѣстныхъ приходскихъ церквей найдетъ въ визитахъ самый цѣнный матеріалъ о состояніи церквей и содержаніи клира за извѣстное время. Достаточно знать, что всѣ протоколы даннаго визитатора составлялись по одному плану:

1) Мѣстонахожденіе приходской церкви.

2) Ея внѣшнее и внутреннее описаніе.

3) Наличность священныхъ сосудовъ.

4) Священныя облаченія.

5) Книги Священныя и Богослужебныя.

6) Мѣстно-чтимыя святыни (чудотворные образа, мощи, отпусты), приписныя церкви, часовни и приходскія учрежденія (братства, богадѣльни, школы).

7) Составъ прихода съ перечисленіемъ всѣхъ деревень и числомъ населенія.

8) Средства содержанія причта: постройки, фундушъ, ординарія.

9) Вѣдомость о клирѣ.

и 10) Замѣчанія визитатора.

---

[1]) Т. XIV, стр. 74.
[2]) Т. XIII, стр. 184.

B.

Дневникъ доминиканскаго монаха, напечатанный на стр. 126—200 настоящаго выпуска, заключаетъ весьма цѣнныя данныя для исторіи доминиканскихъ монастырей Литовской провинціи и вообще для исторіи всего Сѣв.-Зап. края на пространствѣ 12 лѣтъ (1821—1832). Въ то же время дневникъ этотъ обращаетъ на себя вниманіе, какъ литературный памятникъ, своимъ прекраснымъ языкомъ, здравостью сужденій и глубиной мысли.

Авторъ дневника не обнаружилъ своего имени, хотя не оставилъ никакого сомнѣнія въ своемъ званіи и положеніи. Въ оригиналѣ дневникъ этотъ на стр. 1-й имѣетъ такое заглавіе: „Dalszy ciąg Diaryusza podroży y szczegółów w roku 1821 w powtórnym prowincyalstwa urzędowaniu". Судя по этому, авторъ уже вторично проходилъ должность провинціала доминиканскихъ монастырей. Изъ дневника, далѣе, открывается, что авторъ его въ качествѣ провинціала доминиканскихъ монастырей Литовской провинціи посѣщалъ монастыри этого ордена и ревизовалъ школы, бывшія при доминиканскихъ монастыряхъ въ Бѣлоруссіи и Литвѣ,—по 15 іюня 1824 г. [1]).

Провинція эта была не маленькая. По свѣдѣніямъ, сообщаемымъ граф. Д. А. Толстымъ, въ его сочиненіи „Римскій католицизмъ въ Россіи", Литовская провинція была учреждена въ 1647 году и состояла къ 1824 году изъ 41 монастыря въ губ. Виленской, Витебской, Гродненской, Ковенской и отчасти Минской и Могилевской [2]). Но, вѣроятно, что Литовская доминиканская провинція была въ эту пору болѣе обширной. По крайней мѣрѣ въ разсматриваемомъ нами дневникѣ прямо заявляется, что „провинція Литовская нынѣ (въ іюнѣ 1824 г.) распространяется на двѣнадцать губерній" [3]).

---

[1]) Арх. Сб. т. XIV. стр. 128—149.

[2]) Толстой, гр. Д. А. „Римскій католицизмъ", т. 2, Спб. 1877. стр. 91 и прил. 20-е стр. 82—87. Въ книгѣ Zygmunta Glogera: Geografia historyczna Dawney Polski z dodaniem mapy Rzeczy Pospolitey J. Babireckiego, Krakow 1900" считается уже въ 1818 г. мужск. мон.—38, резиденцій 4, миссій 3, и женскихъ мон. 1. Итого 46. См. стр 373.

[3]) Арх. Сб. т. XIV, стр. 149. Судя по дневнику къ этой же провинціи относились доминиканскія учрежденія въ Ригѣ, С.-Петербургѣ и Псковѣ.

Имѣя это въ виду и зная, что провинціалы въ свою должность избирались представителями отъ учрежденій всей провинціи, необходимо признать, что лицо, вторично остановившее на себѣ вниманіе избирательной капитулы, должно было выдѣляться своими дѣйствительными заслугами предъ обществомъ, быть извѣстнымъ и высокопочитаемымъ [1]).

Объ авторѣ интересующаго насъ дневника извѣстно, что онъ 15 іюня 1824 года сложилъ съ себя званіе провинціала. Обязанности, соединенныя съ этой должностью, стали настолько его тяготить, что, безъ содроганія, онъ не могъ представлять себѣ необходимости вести массу официальной и частной переписки. Онъ дошелъ до разстройства нервовъ и переутомленія [2]). Сложивъ съ себя провинціальство, авторъ дневника, какъ самъ пишетъ, пріобрѣлъ „душевное спокойствіе" [3]). Онъ поселился въ Попорскомъ монастырѣ (Трокск. у.) и проводилъ покойную жизнь, наблюдая за природой и занимаясь разведеніемъ «спаржи и ревеня» въ своемъ огородикѣ, время отъ времени навѣщая нѣкоторые монастыри въ Бѣлоруссіи и Литвѣ и своихъ пріятелей—знакомыхъ, а въ часы досуга интересуясь политикой [4]). Постояннымъ его занятіемъ было веденіе дневника. Однако, не каждый день обязательно удѣлялось время дневнику. Иногда приковывала автора къ постели болѣзнь, и дневникъ оставался неписаннымъ въ продолженіе цѣлыхъ мѣсяцевъ [5]).

Что касается содержанія этого дневника, то оно настолько разносторонне, насколько разносторонни могли быть впечатлѣнія наблюдательнаго человѣка на протяженіи 12 лѣтъ.

Авторъ отмѣчаетъ въ своемъ дневникѣ состояніе погоды, колебаніе термометра и явленія природы; свои маршруты при переѣздѣ изъ одного монастыря въ другой, свои дорожныя приключенія, и вообще

[1]) Въ этомъ не остается никакихъ сомнѣній, если принять во вниманіе описаніе избирательныхъ капитулъ: а) 15—19 іюня 1824 г., когда провинціаломъ былъ избранъ пріоръ Попорскаго монастыря кс. Феликсъ Тетерскій, б) 9 февраля 1827 г. избранъ С.-Петербургскій пріоръ Юстинъ Сокульскій и в) 23 іюня 1830 г., избранъ пріоръ Виленскаго монастыря Ѳома Ятовтъ. Арх. Сб. т. XIV, ср. стр. 149, 169 и 182.

[2]) Тамъ же, стр. 140.

[3]) Тамъ же, стр. 149.

[4]) Тамъ же, ср. стр. 171, 136, 144, 149, 150, 151, 161 и др.

[5]) Арх. Сб. т. XIV, ср. стр. 165, 172, 175, 195.

свое времяпровожденіе; описываетъ происходящее вокругъ его; отмѣчаетъ наиболѣе интересовавшія его событія какъ русской, такъ и иностранной жизни и политики и т. д. Предъ нами проходитъ, словно въ калейдоскопѣ, цѣлый рядъ лицъ, ставшихъ уже достояніемъ историческаго обсужденія, съ которыми нашъ авторъ встрѣчался какъ съ современными дѣятелями, и заносилъ въ свой дневникъ свой отзывъ объ нихъ: князь Адамъ Чарторыйскій; ректора университета виленскаго Твардовскій, Пеликанъ; епископъ униатскій Красовскій; архіеп. р.-католическій Сестренцевичъ; православный протоіерей Сосновскій и т. д., Цѣлая портретная галлерея Бѣлорусскихъ магнатовъ: Щиты, Корсаки, Убри, Сволынскій и др.; длинный рядъ дѣятелей изъ среды доминиканскаго ордена и т. д. Словомъ, дневникъ даетъ самый богатый и разнообразный матеріалъ.

Естественно, что ближе всего знаетъ авторъ дневника состояніе доминиканскихъ монастырей и о нихъ говоритъ больше и авторитетнѣе. Всѣ его наблюденія въ этомъ отношеніи должны имѣть особенно высокую цѣну. Вотъ напр. записанная имъ картина монастырскихъ нравовъ своего ордена въ 1822 году:

„Сильно смущаетъ насъ, пишетъ онъ, неповиновеніе монаховъ, ихъ холодность, влеченіе къ міру, неохота работать и проповѣдывать. Словомъ, какой-то дьяволъ вкрадывается, противъ котораго нѣтъ и средства. Видно, уже духъ времени проникаетъ и въ монастырскія стѣны. Въ особенности молодежь чрезвычайно слаба и холодна“ [1]).

Или въ другомъ мѣстѣ, въ 1823 году, имъ записано: „Что-то будетъ съ монашествомъ въ ближайшемъ будущемъ, если нынѣ замѣчается всеобщая холодность? Присмотрѣвшись поближе, уже и нынѣ развѣ кое-гдѣ можно примѣтить слѣды христіанства. Дворы-безъ вѣры, безъ представленія о ней, — говорю о барскихъ р. католическихъ домахъ. Вотъ примѣръ: богохульствуютъ, какъ хотятъ, все осмѣиваютъ, и ничему не вѣрятъ. Дѣлаютъ, какъ хотятъ. Нѣтъ хорошихъ дѣлъ религіозныхъ. О постѣ и не спрашивай. Что же это за люди? Бѣдная простота лишена всего: духовнаго наученія нѣтъ совершенно и въ примѣрѣ. Отягченные работой, презираемые, подвергаемые безпрестанно побоямъ, безъ хлѣба, корма, посѣвовъ и безъ надежды въ отношеніи скота, — землепашцы утратили всякое чувство, еле подаютъ признаки жизни. Таковъ настоящій образъ народной жизни“... „Пе-

---

[1]) Арх. Сб. т. XIV, 131.

рейду къ монашескимъ орденамъ. Монашескіе ордена у міра въ презрѣніи, внутри разстроены, вышли изъ рукъ... Уже я бернардиновъ и францисканъ, и даже кармелитовъ не узнаю. А что-жъ сказать о нашихъ, о свѣтскихъ ксендзахъ? Духъ порчи сталъ общимъ. У насъ монашескіе недостаки замѣчаются: въ набожности, въ обѣтахъ, въ трудахъ и служеніи на пользу ближнимъ; недостатки въ наукахъ, въ знаніи богословія и языка латинскаго; недостатки въ привязанности къ монашеству. Мірской духъ сильно распространился!" [1]).

Свѣдѣнія о школахъ при Доминиканскихъ монастыряхъ и постановкѣ въ нихъ учебно-воспитательнаго дѣла, хотя ихъ и очень немного дается въ дневникѣ, имѣютъ безспорно важное значеніе для исторіи. Авторъ напр. дѣлаетъ свои замѣчанія о школахъ Забяльской [2]), Гродненской [3]), Ушачской [4]).

За событіями въ жизни р.-католической церкви авторъ дневника слѣдитъ все время съ неослабѣвающимъ интересомъ [5]). Отмѣчаетъ и событія изъ жизни уніатской церкви [6]).

Послѣ вопросовъ, касающихся церковной жизни, авторъ прекрасно былъ освѣдомленъ объ экономическомъ положеніи края. Вотъ что занесъ онъ въ свой дневникъ,— напр., въ 1825 году, подъ 15 февраля:

„Въ настоящее время ощущается большой недостатокъ въ деньгахъ. Запасы хлѣба въ народѣ малые, и въ имѣніяхъ невелики, но всѣ желаютъ продать на необходимыя потребности, въ родѣ податей. Вотъ удивительное дѣло, или, говоря современнымъ языкомъ общества,—феноменъ, причины котораго требуютъ разъясненія: никто не имѣетъ денегъ, за исключеніемъ отдѣльныхъ экономныхъ владѣльцевъ; мелкой монеты не видимъ; говорятъ, что уже появляются фальшивые рубли; жизнь въ имѣніяхъ и по городамъ проводится весьма скромно и скучно; чѣмъ большимъ кто владѣетъ имѣніемъ, тѣмъ болѣе долженъ платить въ казну; изъ боязни и духовенство несетъ уплату общественныхъ повинностей; важные паны идутъ подъ эксдивизію, и малыя имѣнія раздѣляютъ ту же участь; никто не имѣетъ денегъ, чтобы могъ дать взаймы, или не хочетъ, или боится одол-

[1]) Арх. Сб. т. XIV, 139.
[2]) Тамъ же. стр. 144—146.
[3]) Тамъ же, стр. 136.
[4]) Тамъ же, стр. 127.
[5]) Тамъ же, стр. 150, 153—158, 163, 165, 166 и др.
[6]) Тамъ же, стр. 158, 159, 174, 180, 181 и др.

жать, чтобы не ошибиться; кредита нѣтъ; и жиды уже банкротятся, злодѣнія умножаются и злодѣевъ хватаютъ; не видно въ людяхъ искренности; равно какъ и религіозности. Вотъ истинный образъ здѣшнихъ обычаевъ [1]).

Вообще экономическое положеніе края въ 20-хъ годахъ нарисовано самыми мрачными красками. Авторъ дневника записалъ цѣлый рядъ свѣдѣній о голодовкахъ въ Бѣлоруссіи и Литвѣ въ 20-хъ годахъ XIX вѣка [2]), когда,—какъ напр. въ 1823 г.,—доходило до того, что не было ни хлѣба, ни корма. „Животныя падаютъ, а люди пухнутъ и мрутъ Кора сгнившихъ дубовъ стала кормомъ людскимъ" [3]). Были, будто бы, даже случаи людоѣдства. Въ 1821 году въ Чаусовскомъ повѣтѣ, Могилевской губерніи, вслѣдствіе голода, родители бросили своихъ троихъ дѣтей, и двое изъ нихъ съѣли третьяго [4]). Чтоже касается разбоевъ, то они были чѣмъ то въ родѣ заурядныхъ явленій [5]).

Знакомитъ насъ авторъ дневника и съ распространеніемъ въ Сѣв.-Зап. краѣ холеры и сибирской язвы въ 1830 году. [6]).

Нельзя не отмѣтить, что вообще сравнительно ровный тонъ дневника совершенно почти покидаетъ автора, когда онъ начинаетъ говорить о дѣятельности въ Сѣв.-Запад. краѣ чиновниковъ и, въ особенности, полиціи [7]). Подъ 27 Марта 1827 г. не удержался, чтобы записать слѣдующее: „сегодня пріоръ (Попорскаго монастрыря) на пяти подводахъ послалъ пасхальные подарки особамъ, обдирающимъ народъ. Чтоже дѣлать? Хорошо гдѣ то сказано, что и дьяволу нужно ставить свѣчку" [8]).

Въ совершенной противоположности съ этими стоятъ взгляды и отзывы автора дневника о верховномъ начальникѣ края, Цесаревичѣ Константинѣ Павловичѣ. Въ мелкомъ чиновничествѣ авторъ дневника видѣлъ чуть не враговъ народнаго благополучія и причину разоренія,

---

[1]) Арх. Сб. т. XIV, стр. 151—152

[2]) Арх. Сб. т. XIV, стр. 128, 131, 151, 154, 157 и др.

[3]) Тамъ же, стр. 140.

[4]) Тамъ же, 128.

[5]) Тамъ же, 152, 153, 155, 161 и др.

[6]) Тамъ тоже 184, 186, 187,

[7]) Тамъ же, 152—154, 157, 158, 163, 167, 168—171, 174, 175, 178, 179, 182, 183 и др.

[8]) Арх. Сб. т. XIV, стр. 170.

Константина Павловича представляетъ въ самыхъ идеально-симпатичныхъ чертахъ [1]).

Въ дневникѣ встрѣчаемъ цѣлый рядъ фактовъ и сужденій автора:

1. Касательно тайныхъ обществъ въ Сѣв.-Зап. краѣ [2]).

2. Для исторіи Виленскаго Университета [3]).

3. Для характеристики отношенія евреевъ къ отбыванію воинской повинности [4]).

4. Для исторіи польскаго мятежа 1830—1831 г. въ Литвѣ [5]).

И по многимъ другимъ вопросамъ мѣстной исторіи Сѣв.-Зап. края.

Нѣкоторыя мѣста дневника касаются особъ царствовавшихъ тогда Государей Всероссійскихъ. Такъ, конецъ 1825 года посвященъ печальному событію кончины Государя Александра I. Подъ 7-Декабря записано: „сегодня получили мы скорбную вѣсть, что наилучшаго, дорогого и великаго Монарха Александра уже нѣтъ въ живыхъ. Это извѣстіе повергло въ скорбь каждаго. Добрые люди льютъ обильныя слезы, и нѣтъ человѣка, который бы не печалился по поводу этой утраты“ [6]).

Подъ 9 числомъ того же декабря записано, что „въ минувшіе дни въ Вильнѣ обыватели приносили присягу на подданство новому Государю Константину. По сельскимъ приходамъ присяга эта должна быть впослѣдствіи“.

Подъ 29 декабря авторъ записалъ уже: „на дняхъ мы получили иныя новости: уже не Константинъ, а Николай съ сыномъ—наслѣдникомъ объявлены на престолѣ, вслѣдствіе того, что первый еще въ 1822 году отрекся отъ престола. И слышно, что по поводу этого въ С.-Петербургѣ среди гвардіи пошелъ бунтъ“ [7]).

Въ 1830 году отмѣчается проѣздъ Государя Императора Николая Павловича въ Варшаву, для коронаціи польской короной [8]).

---

[1]) Тамъ же, стр. 158, 164, 168—170; 174.
[2]) Тамъ же, стр. 149, 152, 164, 165, 172 и др.
[3]) Тамъ же, стр. 149, 152, 172, 173 и др.
[4]) Тамъ же, стр. 153, 154, 172 и др.
[5]) Тамъ же, 184—194.
[6]) Тамъ же, стр. 163.
[7]) Тамъ же, стр. 164.
[8]) Тамъ же, стр. 176, 177.

Наконецъ, въ дневникѣ—цѣлый отдѣлъ свѣдѣній, которыя авторъ почерпаетъ изъ современныхъ газетъ, какъ напр.: объ ужасахъ Петербургскаго наводненія 1824 г. [1]), о каналѣ для соединенія р. Нѣмана съ Вислой [2]); или объ эмансипаціи Ирландскихъ католиковъ [3]), объ изгнаніи Бурбоновъ изъ Франціи [4]) и т. д. И тутъ замѣчается живой интересъ автора, умѣнье отмѣтить самую выдающуюся сторону.

Къ дневнику, въ собственномъ его смыслѣ, присоединены находящіеся въ той же самой книгѣ различные счеты (стр. 195—200), по большей части касающіеся суммъ ордена и распредѣленія миссъ между монастырями ордена.

Изъѣздивъ Бѣлоруссію и Литву вдоль и поперекъ, авторъ дневника естественно внесъ сюда не мало интересныхъ подробностей географическаго и этнографическаго характера.

Такъ напр., подъ 11 января 1822 года записано имъ о Динабургскомъ (нынѣ Двинскій) и другихъ Инфлянтскихъ уѣздахъ слѣдующее: „Край гористый, обильный водами, отчасти безлѣсный; убогій людъ безъ хатъ, лошадей и рогатаго скота, отягченъ барщиной... „Нынѣ эта часть Инфлянтъ представляетъ бѣдное рыбачье населеніе: кой гдѣ бѣдная хата скрываетъ закоптѣлаго обитателя“... „Весь этотъ край (около Ликсны и Двинска) неровный, горы и озера пересѣкаютъ землю; латыши перемѣшаны съ русскими“ [5]).

Въ Скопишкахъ (Ков. губ.) въ томъ же 1822 году сдѣлано слѣдующее наблюденіе объ особенномъ церемоніалѣ при отправленіи къ вѣнчанью въ храмъ: „молодая пара ѣдетъ позади, покрытая бѣлымъ платкомъ; на первой телѣгѣ ѣдетъ музыкантъ, на другой везется большихъ размѣровъ цѣпъ (cep potężny), далѣе одинъ изъ поѣзжанъ гарцуетъ на приличной березовой палкѣ словно на лошади и всѣ поютъ“ [6]).

Переночевавъ въ февралѣ 1822 г. на пути въ Вилькоміръ (Ков. г.) на горѣ близъ Побойска, авторъ записываетъ въ дневникѣ: „Какъ мнѣ

---

[1]) Арх. Сб. т. XIV, стр. 154—156, 159.
[2]) Тамъ же, стр. 162.
[3]) Тамъ же, 160.
[4]) Тамъ же, 152, 183.
[5]) Арх. Сб., т. XIV, 129.
[6]) Тамъ же, 130.

кажется, Побойскъ получилъ свое названіе отъ сраженія литовцевъ съ крестоносцами Инфлятскими, при чемъ послѣ этого сраженія былъ заключенъ взаимный договоръ. Такимъ же образомъ нѣкто въ штуку или серьезно пишетъ, что Вилькоміръ получилъ свое названіе отъ встрѣчнаго привѣта нѣмцемъ-крестоносцемъ литовца, Витовта (кажется): Will komm hier" [1]).

Въ августѣ 1822 года, будучи въ Ковнѣ, онъ записалъ слѣдующее: „Близъ францисканскаго монастыря въ Ковнѣ находится каменное зданіе, имѣющее много признаковъ древности и еще языческой архитектуры. Называется оно храмомъ Перкуновымъ. Много вѣроятнаго въ томъ, что эта постройка могла быть посвящена богу грома (Piorunowi), какъ можно судить по остаткамъ божества, помѣщеннаго на переднемъ фасадѣ, которое, какъ говорятъ, держало въ рукахъ стрѣлы. Нынѣ истуканъ только до половины груди, и колонны фасада такъ сдѣланы, какъ будто по угламъ и сторонамъ были стрѣлы для метанія. Литовскій Перкунасъ есть римскій Юпитеръ" [2]).

Въ томъ же 1822 году, переночевавъ ночь 15-е ноября въ одной карчмѣ Виленской губерніи, Лидск. у., пишетъ:

„Ночевали мы въ корчмѣ ксендзовъ піаровъ, и корчма эта была бы удобна, если бы не прусаки,—это насѣкомое, изъ глубины Россіи занесенное въ Литву... Указанное насѣкомое называется прусаками оттого, что здѣсь оно появилось, будучи принесено азіатскими ордами во время похода„Россіянъ на Пруссовъ, въ царствованіе царицы Елизаветы" [3]).

Въ 1824 году, 29 ноября записываетъ:

„Въ польскомъ королевствѣ правительство поселяетъ жидовъ на земляхъ. И хорошо: эти мухи должны стараться о жительствѣ на собственныя средства, а не на чужой счетъ; нашъ народъ они довели до крайней бѣдности. Не будемъ имѣть хлѣба для крестьянъ до тѣхъ поръ, пока этотъ праздный народъ будетъ сидѣть по корчмамъ" [4]).

Въ концѣ іюля 1825 года авторъ дневника нарочито ѣздилъ въ Троки для осмотра остатковъ замка на островѣ и записалъ слѣдующее:

---

[1]) Арх. Сб. т. XIV, 130.
[2]) Тамъ же, 134.
[3]) Арх. Сб. т. XIV, 136.
[4]) Тамъ же, стр. 154.

„на этомъ островѣ еще высокіе остатки бастіоновъ или башенъ, которыя нѣкогда служили для обороны замка. Они представляютъ огромныя кирпичныя зданія, на каменномъ фундаментѣ. Между башнями были промежутки, составлявшіе жилыя помѣщенія. Среди острова небольшой дворъ. На немъ храмъ. Храмомъ называется потому, что есть высокая башня при жилищѣ, которое подѣлено на три части такимъ образ. (см. рис. Арх. Сб. т. XIV, 161): a) — высокая башня, одна часть которой уже развалилась; b) мѣсто подѣленное на квартиры имѣло 2 или 3 этажа; c) самый храмъ; d) вѣроятно было помѣщеніе самаго князя. Въ этомъ послѣднемъ на кирпичной стѣнѣ сохранились слѣды живописи, въ которыхъ можно еще различить образъ Божьей Матери, какого-то святого, а также фигуры, которая держитъ въ рукахъ свитокъ, и при ней женщина въ почтительномъ положеніи и множество людей. Должно быть это изображеніе Витовта, дающаго привиллегіи татарамъ, а женщина, должно быть, крымская татарка, бывшая въ плѣну у Витовта. При этомъ островѣ лежатъ другіе острова, которые имѣютъ различныя названія: одинъ называется Конюшней, другой Лазней. Люди твердятъ. что они были соединены. Дѣйствительно, еще видны сваи въ глубокой водѣ [1]).

Въ 1827 году, подъ 1 марта, описавъ возрожденіе природы съ началомъ весны, авторъ записываетъ: „Вотъ слѣдствія обновленія природы, но за то старцы страдаютъ, памятуя пословицу „Ucieszysię starżec, gdy przebędzie Marzec“, развеселится старикъ, когда пройдетъ Мартъ“ [2]).

Сказаннаго, полагаемъ, вполнѣ достаточно для того, чтобы освѣтить значеніе напечатаннаго въ настоящемъ томѣ дневника доминиканскаго провинціала. Для исторіи Сѣв.-Зап. края этотъ дневникъ даетъ важный историческій матеріалъ. Конечно, матеріалъ этотъ нуждается въ нѣкоторой критикѣ, въ умѣньѣ пользоваться имъ,—но это вѣдь общее требованіе при каждой исторической работѣ.

Д. Довгялло.

---

[1]) Арх. Сб. т. XIV, 161.
[2]) Тамъ же, стр. 169.

I.

Инвентарь г. Смоленска и Смоленскаго воеводства 1654 года.

Zamek iego krolewskiey mosci Smolensk.

Do niego brama Krolewska z przyjazdu przez Dniepr, nad mostem, z zawarciem mocnym y z kratą żelaźną; ta brama nadryssowana, mosty dziurawe y pokrycie złe, nowego pokrycia potrzebuie. Od niey kwatera do baszty Jurcowskiey, wprawo idąc w gure Dniepra, dobrze nakryta y baszta sama z dobrym nakryciem, ale pomosty bardzo dziurawe y mur mieyscami nadrysowany, ale nie szkodliwie. Od niey kwatera do baszty Wodzianey dobrze nakryta y baszta sama z dobrym nakryciem, ale pomost dziurawy. Kwatera do baszty Kostyrowskiey jakoby czwarta część niekryta, baszta sama dobrze nakryta, w pomoscie trochi dziury. Kwatera do baszty Kryłosanskiey nakryta, ale jakoby siodma cześć niekrytey zostaie, sama baszta dobrze pokryta, pomost nadpsowany y mur nadrysowany. Kwatera do baszty czworograniastey z starym pokryciem, wszystka dziurawa, potrzebuie naprawy,—baszta sama nakryta, pomosty złe. Kwatera do baszty narożney, nazwaney Wesołucha, dobrze pokryta y sama baszta, ale pomosty mieyscami dziurawe. Kwatera do baszty czworograniastey pokryta, tylkojakoby piąta część niektorey zostaie, baszta dobrze nakryta, ale mur mieyscami porysowany nieszkodliwie, pomost dobry w pułdziurawy. Kwatera do baszty Krywołaczynskiey dobrze pokryta, także y sama baszta y pomosty dobre. Kwatera do baszty Abramowskiey nakryta, ieno na sążni dwa plus minus po iedney stronie od zamku szmat wicher zerwał; sama baszta dobrze nakryta, mieyscami nie szkodliwie mur porysowany. Kwatera do baszty Zaołtarney wszystka pokryta y sama baszta dobrze kryta y pomosty dobre. Kwatera do baszty czworograniastey małey wszystka pokryta y baszta sama, pomosty dobre. Kwatera do baszty Dołbaczewskiey wszystka pokryta, także y baszta dobrze pokryta, w pomoscie dziura y z pomoscin dwie wyięte. Kwatera do bramy Ieleńskiey wszystka nakryta, y sama brama także nakryta, pomosty dobre. Kwatera do baszty Antyopiyskiey wszystka kryta y sama baszta, mur nieszkodliwie nadrysowany, pomosty dobre. Kwatera do baszty małey

wszystka kryta y sama baszta, ale w iednym oknie mur bardzosię nadrysował,—potrzebuie naprawy. Kwatera do wału małego wszystka pokryta; wał wkoło sowitym bolwarkiem otoczony; przywałek na dole; na nim czosnek wkoło pod sniegiem, nie znać ieżeli jakiey poprawy potrzebuie. Kwatera od wału do baszty małey czworograniastey wszystka pokryta y sama baszta, pomosty dobre. Kwatera do bramy Małachowskiey wszystka pokryta, także y sama brama pokryta y dobrze opatrona; przed bramą przywałek z ostrogiem; wkoło kwatery od wichra zubcow sześć z pola odartych zostaię. Kwatera do baszty czworograniastey małey wszystka pokryta y sama baszta dobrze pokryta, w pomoscie iedna dziura. Kwatera do baszty Koziodalowskiey pokryta wszystka y sama baszta pokryta, w pomoscie pomoscina iedna wyięta. Kwatera do baszty małey czworograniastey wszystka pokryta y sama baszta, pomosty dobre. Kwatera do baszty Tupinskiey wszystka nakryta y sama baszta, piątra wierzchnie y spodnie zamknione z kunicami do obrony należącemi. Kwatera do baszty małey czworograniastey wszystka kryta y sama baszta z pomostami dobrymi. Kwatera do bramy Kopycinskiey wszystka pokryta y sama brama, pomosty dobre. Kwatera do wału wielkiego wszystka pokryta. Wał wielki wszystek zruynowany, potrzebuie wielkiey y prendkiey naprawy; na przywałku ostrog, wkoło szoff kilkanascie ziemią nasypanych, a drugie po ziemi nie nasypane leżą. A z wału brama w zamek murowana, kryta; przed bramo most nie barzo dobry. Od wału kwatera do baszty małey czworograniastey wszystka nakryta y schody z muru na wał z obu stron dobrze nakryte y sama baszta dobrze nakryta, ale się barzo porysowała, bliska upadku, potrzebuie prendkiey y pilney naprawy y kwatera w iednym mieyscu nadrysowała się, w pomoscie iednym dziura. Kwatera do baszty Szeynowskiey wszystką pokryta, ale w pokryciu dziur siła, trzeba naprawy y baszta lubo nakryta, iednak dziura od wichru na niey nie mała y mur porysowany, naprawy potrzebuie; w pomoscie dziur kilka. Kwatera do baszty czworograniastey wszystka pokryta, ale od wichra dziur siła; sama baszta nakryta, mur wdole się porysował, w pomoscie wierzchnym dziura. Kwatera do baszty okrągłey Bohusławowskiey wszystka pokryta, ale pokrycie barzo dziurawe potrzebuie naprawy, sama baszta nakryta, ale mur barzo się porysował, od dołu aż do wierzchu potrzebuie prędkiey naprawy. Pomost dolny barzo zły. Kwatera do baszty Mikulskiey mieyscami kryta jakoby czwarta część pokrycia potrzebuie, sama baszta dobrze nakryta, w pomoscie dziura nie wielka. Kwatera do bramy Piatnickiey, mieyscami kryta, jakoby czwarta część pokrycia potrzebuie; brama sama dobrze nakryta y dobrze obwarowana do zawarcia z kratą zelazną, pomosty dobre, mur się nadrysował, ale nie szkodliwie. Kwatera do baszty Zwienowskiey y baszta sama pomosty dobre, wschodow niema do wierzchniego piątra. Kwatera od baszty Wodney dobrze nakryta, także y sama brama, pomosty dobre, wschodu niema do wysszego piątra, sama brama zafassowana. Kwatera do baszty Siemionowskiey także y sama baszta, pomosty dobre, wschodu niema do wysszego piątra. Kwatera do bramy Witulewskiey wszystka dobrze nakryta.

Tego zamku I. K. M-sci praesidia y munieye woienne.

Armata po murach: 1) Na bramie Krolewskiey działo szesćfuntowe.

2) Na baszcie Kostyrowskiey działo szesćfuntowe.

3) Na baszcie Kryłosanskiey działo szesćfuntowe z napisem krola Imci Zygmunta Trzeciego.

4) Na baszcie Łuczynskiey działo „Lis" dziesięćfuntowe z napisem Moskiewskim.

5) Na baszcie Wiesiołusie działo dziesięćfuntowe nazwano Niedzwiadek.

6) Na bramie Abramowskiey działo dwafuntowe.

7—8) Na baszcie Zaołtarney działa 4-funtowe, z napisem krola Imci Zygmunta III; drugie 6-funtow z takimże napisem.

9) Na baszcie Dołhuczewskiey działo 6-funtowe, z napisem Moskiewskim.

10) Na bramie Ielenskiey działa 4-funtowe, z napisem Moskiewskim.

11—12) Na baszcie Antyopiyskiey 1-funtowe z napisem krola Imci Zygmunta Augusta; drugie 4-funtowe, nazwane „Sokoł", z napisem Malcher Budzieiewski.

13—16) Na małym wale dział 4, kożde z osobna deskami przykryte, 2 trzy-funtowe, 3 pułtrzeciafuntowe, 4 pułtorafuntowe.

17—18) Przeciwko tego wału na ziemi na kołach działa dwa leżą gołe, 55-funtowe iedno „Bazyliszek", z napisem krola Imci Stefana, drugie 40-funtowe z napisem „Witolt".

19—20) Na bramie Małachowskiey działo 6-funtowe z napisem Moskiewskim, drugie pięćfuntowe z takimże napisem.

21) Przeciwko bramie działo 35 funtowe, nazwane „Panna".

22—24) Na baszcie Kozadałowskiey dział 3, iedne 6-funiowe Hornos nazwane, z napisem niemieckim krola imci Zygmunta trzeciego, drugie 6-funtowe z napisem tegoż krola Imci; trzecie 4-funtowe, nazwane „Sokoł".

25) Na baszcie Tupinskiey działo 6-funtowe z napisem Moskiewskim.

26) Na bramie Kopycinskiey działo 5-funtowe z napisem Moskiewskim.

27) Na wielkim wale, zszedszy z muru po lewey ręce, działo 12-funtowe z napisem krola Imci Zygmunta III.

28) Drugie sześćfuntowe z napisem Moskiewskim.

29) Trzecie 4-funtowe z napisem krola Imci Zygmunta III. Mozdzerz cały z napisem Moskiewskim.

30) Na drugiey kwaterze wału działo 12-funtowe z napisem krola Imci Zygmunta Trzeciego.

31) Drugie 4-funtowe, z napisem tegoż krola Imci.

32) Trzecie 4-funtowe z napisem krola imci tegoż.

33) Na trzeciey kwaterze działo „Lewek" 13-funtowe z napisem Moskiewskim.

34) Drugie „Brat" nazwane 30-funtowe „Szturmak" z napisem Moskiewskim.

35) Na baszcie Szeynowskiey działo cztyryfuntowe z napisem Moskiewskim.

36) Na baszcie Bohusławowskiey działo 2-funtowe z napisem Moskiewskim.

37) Na baszcie Mikulskiey działo 6-funtowe z napisem Moskiewskim.

38) Na baszcie Kostyrowskiey dział do tego wychodu nie masz.

39) Na baszcie Siemionowskiey działo 6-funtowe z napisem Moskiewskim.

40) U Rodgisera działo cztyryfuntowe nie dorobione.

41) Na Błoni działo 4-funtowe nazwane „Brat".

42) W bramie wału wielkiego działo nazwane 15-funtowe.

W cekauzie dział 14: 1) Sześćfuntowe, nazwane „Brat". 2) Sześćfuntowe z napisem Moskiewskim. 3) Pułtora funtowe z napisem krola imci Zygmunta III. 4) Pułtorafuntowe z napisem Niemieckim. 5) Trzyfuntowe z napisem krola imci Zygmunta III. 6) Pułtorafuntowe z napisem „Jaszczorka" krola Imci Zygmunta Trzeciego. 7) Pułtorafuntowe. 8) Iednofuntowe z napisem Moskiewskim. 9—14) Sześć dział pienćfuntowych z napisem Moskiewskim.

Wszystkich dział in genere na bramach, basztach, wałach y rożnych mieyscach także w cekauzie 56, wszystkie na kołach y łożach dobrych, tylko 4 gołe ostają; skurzanych 3 na łożach starych zbotwiałych y same działa poszczepane.

Cekauz stary przestawiony y nowo restaurowany, pomost w nim nowy gontami nakryty, drzwi do niego na zawiasach dwoiste: troie z

zamkami, formy przy scianach do kul y gwozdzie do muszkietow po scianach. Mozdzerow wszystkich sześć: trzy na łożach y kołach dobrze naprawionych, a trzy gołych. Szturmakow 8: 3 na łożach y kołach dobrze naprawionych, a pięć gołych w korytach. Serpentynow 15 gołych bez łoż. Hakownic 44, między ktoremi 31 w naprawie, a 13 starych rozerwanych, ni na co niezgodnych. Szmygownie 2 w łożach nowych.

Sklep w bramie idąc do wału wielkiego po lewey ręce murowany; drzwi do niego na zawiasach z zaporą żelazną, dobrze opatrzoną, dwa okna, w nich kraty żelazne y okienice żelazne. W tym sklepie prochu moskiewskiego fas wielkich y małych 77 rzadko ktora pełna; prochu Gdanskiego y Wilenskiego solanek osm; prochi popsowane przerabiania potrzebują, tegoż prochu solanki dwie w puł z ziemią; prochu Dorohobuskiego barył 11, a trzy baryły, ktory rozsypały się, wielkich fas pułtory nasypaną. Siarki w sztukach fassa iedna y solanka 1; siarki tartey jakoby piąta część solanki. Saletry nielutrowaney pułsolanki. Drugi sklep w teyże bramie naprzeciwko z takimże obwarowaniem jako y pierwszy, w nim kule dzielne niżey napisane.

Sklep w wał wszedszy po lewey ręce. Ostrog przed nim z wrotami na zawiasach z zaporą żelazną. Także y do samego sklepu wrota na zawiasach z zaporą żelazną. W tym sklepie kul żelaznych wielkich zmieszanych do dział gromada niemała, ktorych ma być 4300. Kul żelaznych także zmieszanych gromada nie mała srzednich y małych, ktorych ma byc 11300. Ołowia moskiewskiego podługowatego sztuk 2117. Ołowia Smolenskiego sztuk wielkich kwadratowych 100. Kul ołowianych muszkietowych w kącie iednym deskami założono gromada nie mała, ktorych ma być beczek—7 miary Smolenskiey. Petard okowanych 7, niekowanych 10. Granatow spiżowych osimdziesiąt szesć, a w tych bez toporyszek 130. Stomporow spiżowych do robienia prochow 3. Form spiżowych do lania kul muszkietowych 2. Szuflow miedzianych do nabijania dział wielkich y małych nowych y starych czterdziescie. Szala okowana do ważenia iedna, na prętach żelaznych giwichtow spiżowych do szali—5, żelazna—1. Sztampkow żelaznych 7. Swidrow do robienia dział trzy. Blach żelaznych rodgisorskich łamanych w gromadzie niemało w konce iednym.

Naczynia spiżowego do swidrowania dział sztuk 3. Blach żelaznych 6. Wideł żelaznych do petard 3. Kluby do windowania dział spiżowych 3. Szrotow do nabicia dział w blachach sztuk 19.

Na baszcie Tupinskiey lontow w piąciu formach, na piątrze szrzednem, cztyry formy troche niepełne, w piątey większa połowica ktorych może być wozow plus minus 5.

Na teyże baszcie na większym pientrze pod stropem powieszano lontow może być wozow ze dwa.

Spichlerz stary pod murem niedaleko wału, gontami kryty, na prowiant zbudowany skarbowy, ktorego teraz y noty niemasz; drzwi do niego czwore na zawiasach z zaszczepkami, w nim teraz apparaty woienne: kul ognistych wielkich y małych—104. Strzał ognistych dziewięć; onych było naprawnych 314. Rur kobylnych rozerwanych—140. Drągow żelaznych całych wielkich y małych—8. Drągow żelaznych łamanych—16. Lancuchow żelaznych wielkich—2. Łancuchow do kar—3. Swidrow słobowatych wielkich y małych—5. Dłotow—2. Stali moskiewskiey sztuczek—100. Madrel do petard—15. Drongow zakowanych—8. Widła żelazne nasadzone—1. Lewarow wielkich y małych popsowanych—7. Żelaza do dwuch dzielnych fas niespełna. Wideł y krukow żelaznych nieosadzonych—15. Rydlow nienasadzonych - 313. Rydlow złamanych -12. Rydlow plaskich nieosadzonych—50. Rydlow nasadzonych—20. Szyb do osi—23. Naczynie kowalskie: młotow wielkich y małych—18. Kleszcze—1. Raszpel wielki—1. Miech—1. Siekier całych—20. Siekier łamanych—26. Siekier do ołowu—2. Szrubsztak wielki—1. Bykow—30. Motyk—10. Winda żelazna do dział—1. Kozły woienne—2. Żelaza do szal—2.

Hankry do muru—2. Blach od zbroi przednich—6. Zadnia blacha—1. Szyszakow zardzawiałych y popsowanych—17. Kahancow—9. Lar zelaznych do przebiarania kul—9. Szpad łamanych z fordymontami, mało na co zgodnych gromada niemała, ktorych ma być—330. Bandolerow z patronami—220. Namiot krola imci zielonym suknem kryty ze wszystkim zbotwiały. Ref żelaznych do koł dzielnych—3. W bramie Kopycinskiey woz furmanski, pod ktorym wozem dwa koła, zadnie kowane y z osio. Kareta nowa, tylko sam wasąg nie obszyty, bez osi y bez koł. Spisow z grotami—120. Spisow bez grotow—40. Wag do rużnych harmat—50, ale nie na wszystkich żelaza. Warstat do robienia lin okowany—1. drugi niekowany. Łoże dzielne z osią iedną nie spełna kowane, koła pod nim obodowe—1. Koł starych kowanych dzielnych—6. Koło do robienia prochow—1. Żelaza na nim refy 4 y sople dwa. Lina do dział—1. Dyszle okowane z osiami bez koł do harmat—2. Łyż moskiewskich kąt niemały narzucony.

W tymże zamku Smolenskim dwor J. K. M-sci.

Wrota do niego wiezne wielkie, z fortą gontami pokryte bez zawarcia podwoine zgniłe; dwor sam stoi tyłem do pałacu J. W. J. P. Ierzego Karola Hlebowicza starosty generalnego ziemi Żmuydzkiey. Izdeb w nim dwie, iedna przeciw drugiey przez sieni, trzecia bokowa izba z komorami y alkierzami; wszystkie bez drzwi, bez ław, bez okien, bez stołow y piecow, kominy dwa stoją y te nadtłuczone,—zgoła wszystko opustoszone.

Po lewey ręce wszedszy we wrota izdeb dwie, iedna z komorą, druga bez niey: obie bez ław, bez piecow, bez okien, bez drzwi, szczegulne pustki; kuchnia, przy niey izba z komorą, także bez ław, bez okien y drzwi; rzeznica bez nakrycia y bez drzwi, kleć zamczysta y nakryta starym nakryciem, w niey okien 19. Od domu wielkiego już nadpsowanych izba z komorą zgniła y piekarnia, skarbcy 2, do iednego drzwi bez zawias, w tym stoły trzy, zedlow dwa bez parencza, okienic osm bez zawiasek; pod skarbcami piwnica drewniana bez drzwi. Ten dwor żadnego ogrodzenia nie ma.

Miasto Smolensk w murze y na posadzie za Dnieprem pod prawem maideburskim.

Rejestr puszkarzow wszystkich tak magistrow, jako y pomocnikow y jako ktory wiele gruntu trzyma.

Stan Iwanowski: Arciem Stephanowicz włok 8, pan Walenty Rarog włok 8. Hryszko Rusiecki, Hryszko Orhon, Jakub Janowicz, Hans Kienien Czasnomordy włok 8. Filip kowal włok 8, Jakub Holender, Iwan Czerkiewicz włok 8, Jakub Holender, Choma Kowrysionek włok 6, Jan Grot, Marcin Osipowicz, Daniło Woynionek włok 6, Fiedor Stefanowicz włok 6, Andrzey Białokopyty włok 6, Fiedor Białokopyty włok 6, Arciom y Wasil Białokopyty włok 6, Siemion, Dawyd, Maxim Białokopyty włok 6, Amelian, Andros, Wasil, Andrey, Siemion Białokopyty włok 6, Cimoch Choroszko włok 6, Siemion Szczupły włok 6, Łukasz Szczupły włok 6, Jan y Jarosz Szczupły włok 6.

Stan Wopecki: Andrey Doron włok 6, Jakub Oniszko Pawluk, Wasil Malcewiczowie włok 6,30, Jan Szmołdowski, Ławryn Zubrzycki włok 8, Andrzey z synem, Iurko Skołysz włok 6, Jan z synem Kazimierzem Rokicki włok 6, Jakub Czyk, Jakub Doron włok 6, Łukjan Dołhi, Jarosz Stryba, Alexander Łymko, Jan Gumowski włok 6, Kasper Zembicki, Iwan Tomaszewicz, Marcin Brydłowicz, Dmitr Thomaszewicz włok 6, Domician Korniło, Ławryn Harasim Smołowscy włok 6, Thomasz Walicki włok 6, Jakub Janowicz włok 6, Jan Zaleski włok 6,30, Maxim Kozaczonek włok 6, Michał Smałdowski włok 4, Łukian, Maxim Zawoscinowie włok 6, Jan Kuzminiec, Marcin Kałacz, Jan Wąsewicz włok 6, Maxim Kozaczonek, Fiedor Łysowski włok 6. Gruntow mają używać według dawnego zaięcia ad ordinacionem krola imci s. pamięci Zygmunta III.

Bohdanowa okolica wszystka należy na słobode do zamku osady iest dymow.—Powinnośc tych poddanych: płata z gotowego grosza kop cztyry, żyta puł beczki, ienczmienia pułbeczki, owsa beczka, genś iedna, kurow dwoie, drew do Smolenska wozow 10, siano urokiem skosić, podwoda do Smolenska.

Posada za bramą Piatnicką: na posadzie mieszczan iest domow dziesięć, pustych placow dwadziescia. Powinność tych mieszczan po 3 złote płacić y po 2 kurow.

Na folwarki woiewodzkie gruntu pustego nad rzeką Iesienną włok 40, a nad rzeko Kołodną drugie włok 40. Sianożenć nad tąż rzeką Kołodno, jadąc do Twerdelic, ktorą na zamek skoszywają.

Kozakow gruntowych biała chorągiew koni 100, czerwona chorągiew koni 100; żułta chorągiew koni 100. Od tey chorągwi J. W. J. P. Wincenty Corwin Gosiewski, podstar. y pisarz wielki W. X. Litt., podług prawa swego wieczystego godney pamięci J. P. oycowi swemu Alexandrowi Corwinowi Gosiewskiemu, woiew. Smolenskiemu, za odważne merita od Rzeczy pospolitey nadanego y za ograniczeniem komissarskim do maiętnosci swey Głuszyckiey odjachał włok 16, na ktorych mieszkają: pan Joska y Pancieley Cichonionki, do ktorych jmieniem imci pana podskarbiego przypowiadał się y ziechał sługa imci pan Kazimierz Eydziatowicz y prawo ograniczenia jpp. komissarzow z metryk extraktem wyęto pod datą 20 Iulij, roku tysiac sześćset trzydziestego pierwszego z kancellaryi większey pod pieczęncią wielką, pokazował. Pomienieni kozacy tych trzech chorągwi gruntu mają mieć na każdy kon po włok cztyry, według przywileju J. K. Msci, zachowując się do powinnosci zamkowi temu pogranicznemu ku obronie należącey, pod władzą y juryzdykcyą j. w. j. p. woiewodzie Smolenskiemu być mają. Czwarta chorągiew czarna bojarow gruntowych, pod ktorą ma być koni 110, także na koń mają mieć gruntu po włok cztyry pod tąż władzą y juryzdykcyą j. w. j. p. woiewody, tylkoże na posyłkach y inszey powinnosci według potrzeby zamkowey bywać mają. A przy tych wszystkich chorągwiach gruntowych kozackich gruntow rotmistrzowskich disposicyą także y pieszych według przywileju J. K. Msci y dawney ordynaty należącą podałem.

Miasto J. K. Msci Krasne, w prawie maydeburskim.

Powinność tego miasta: Kapczyzne z miodow, piw y gorzałek z każdego napoju po kopie litewskiey, summa czyni kop 50, groszy 24. Włok wszystkich wspasznych 120, pułczwierci y szescina, z każdey włoki płacić powinni po groszy 50 litewskich,—summa czyni kop dziewiędziesiąt cztyry, groszy trzy, pieniądzy siedm y puł. Morgow szescset piendziesiąt y dziewięc, trzec y czwierc; płata z morgu po trzy groszy, czyni kop trzydziescie dwie, groszy piendziesiąt y dziewięc, pieniendzy szesć. Placow w miescie cztyrysta dwadziescie ieden, trzeć y czwierć. Płata z placu po groszy pułosma, czyni summa kop pięndziesiąt dwie, groszy cztyrdziescie ieden, pieniędzy osm. Ogrodow za miastem osimdziesiąt; płata z ogroda po pułosma grosza, summa czyni kop dziesięć. Przy miescie młyn y staw.

Do woytowstwa Krasnianskiego wieś, nazwana Durowicze włok 22.

Woyt Husty włoka, Hryszko Żołna puł włoki, Chomka Żołna puł włoki, Chodor Nowik puł włoki, Iwan Hrebien puł włoki, Nikiper Haurylin puł włoki, wdowa puł włoki, Mikuła Husty włoka, Wasko Soroko puł włoki, Iurko Soroko puł włoki, Ławryn Szyrdak puł włoki, Kondrat Rudnicki puł włoki, Autuszko Miekinnikow włoka, Łukian Czujow puł włoki, Hryszko Pupin puł włoki, Osip Leszczyna puł włoki, Jakim Czwiertka, Osip Huszcza puł włoki, Dzienis Mosiejow włoka, Hryszko Żownin trzy czwierci włoki, Jan Rusiec włoka, Cimoszko puł włoki, Isak Czujow puł włoki, Hryszko Skomoroch włoka, Kuzma Citowicz włoka, Samson puł włoki, Jakub z Siemionem puł włoki, Dawid Cieleszyk puł włoki, Woy-

ciech Andrejewicz włoka, Iwan zięć woytow puł włoki, Czuj Isakow brat puł włoki, Auchim Woyciechowicz puł włoki, Wasko Huscionek puł włoki.

Powinnosci z tych włok po osmiu kop płaty gotowego grosza, z włoki żyta czwierć, owsa czwierć, ięczmienia puł czwierci, siana woz, dwoie kurow, dwadziescie jajec, drew wozow sto ogułem na pojazd j. w. j. p. woiewody na namiesnika wozow piendziesiąt, na wiosne powinni ogrody zarobić panu namiesnikowi y sprzątnąć.

Włość Ciapołowska.

Przy tey włosci dwor w Ciapołowie, do dworu wrota dwoiste, dranicami kryte na biegunach; w posrzodku podworza domek spory, sieni, do nich drzwi na biegunach, u nich haczek żelazny, piec kawfli zielonych z kominem, okien trzy, do nich błony smolane, ławy do koła, stoły dwa. Z pokoju alkierz, drzwi do niego na zawiasach żelaznych z haczkiem, piecyk kafli zielonych, okna trzy, błone smolane, z alkierza drzwi na biegunach do transetu. Z tegoż pokoju komora w boku okien w niey trzy, błony smolane, drzwi na biegunach z haczkiem. Z tey komory komorka, drzwi na biegunach z haczkiem żelaznym. Wszedszy do tych że sieni po lewey ręce izba stołowa: drzwi na biegunach, w niey piec kafli zielonych z kominem, okna trzy, błona smolana, stoły dwa, ławy do koła; z tey izby alkierz drzwi na biegunach, w alkierzu okna dwa, błony smolane; między pokoiem y izbą stołową izba bokowa, do niey drzwi na biegunach z haczkiem, piec kafli zielonych z kominem, tam że piec do pieczenia chleba, okna dwa, błony smolane; z tey izby drzwi przy pokoju do komory, drzwi na biegunach z haczkiem, w tey izbie ławy do koła; z tey izby komora, w niey okna dwa, błony smolane; z tey komory transet, drzwi na biegunach. Za domem tym piwnice porządne dwie, drzwi do nich na biegunach. Wszedszy do tego dworu po prawey ręce domek gospodarski; sieni; do nich drzwi na biegunach. Wszedszy do sieni po prawey ręce izby drzwi na biegunach z zaszczepką y z haczkiem, piec w niey kafli białych, z kominem, okna trzy smolane, ławy do koła, stoł ieden; z izby komora, do niey drzwi na biegunach z haczkiem, okna dwa, błony smolane, ławy dokoła, z tey komory komora dla schowania, drzwi na biegunach z haczkiem, ławy do koła, okno proste zasowiste, drzwi z tey komory na biegunach do transetu. Z tych sieni po lewey ręce piekarnia, do niey drzwi na biegunach, okien prostych zasowistych cztyry, piec wielki chlebowy. Za piekarnią wprawo stajnia, drzwi do niey na biegunach, żłoby z iedńey strony; za tą staynią stawienka nie wielka, drzwi do niey na biegunach, żłoby z iedney strony; od tey stayni swironek dla zboża, drzwi na biegunach z zaszczepką y kłodką y zasieki w nim; podle tego swironka kletka dla zboża z zasiekami, drzwi na biegunach z zaszczepką y kłodką; daley w prawo swiren wielki y z gankiem, drzwi na biegunach z zaszczepką y z wrzeciądzem, na spodzie podklet z zasiekami, do niego drzwi na biegunach z zaszczepką y z wrzeciądzem; od tego swirna wprawo piwnica stara dla warzywa, do niey drzwi na biegunach z zaszczepką y haczkiem; na piwnicy kleć, drzwi na biegunach z zaszczepką y z wrzeciądzęm; od tey kletki daley kuchnia z ogniskiem y z kominem, drzwi do niey na biegunach, w kuchni za drzwiami w koncie komorka przyrobiona z desek dla schowania naczynia, drzwi do niey na biegunach; od kuchni daley domek, w sieniach komin gliną lepiony do warzenia piwa, wszedszy w sieni w prawo izba: drzwi na biegunach, piec z kafli białych, okna dwa, trzecie zasowiste; z sieni wlewo łaznia, połki porządne, piec, drzwi ną biegunach. Wszedszy do dworu po lewey ręce staynia wielka porządna, w niey żłoby przez wszystkę staynię y z druge strone do wrot w iednym koncu, daley za staynią punia, do niey wrota dwoiste z zasiekami na zboże i na insze rzeczy do schowania; tamże daley powieć porządna. Budynek wszystek kryty dranicami. Warownie, dwor wszystek ogrodzony ostrogiem

nowym; w koncie za pokoiem od wody wrota nie wielkie na biegunach, od stołowey izby wrota do ogroda; ten nowym ostrogiem warownie ogrodzony, ogrod przestronny, jarzyny ogrodne, pode dworem puł stawki dwa, pod puł stawkiem nizszym browar na robienie gorzałki porządny.

Za pułstawkiem na gurze folwark, wchodząc do niego wrota kryte na biegunach, piec chlebowy, ławy do koła, stoł, okien prostych zasowistych pienć, sień porządna, po lewey stronie wrot syrnik porządny z wschodkami, drzwi na biegunach z zaszczepką y z wrzeciądzem, na spodzie schowanie w ziemi na mleko, drzwi na biegunach z zaszczepką y z wrzeciądzem; daley w lewo obora porządna z przegrodzeniem, z chlewami y z punkami y dwie kletki; drzwi na biegunach z zaszczepkami y wrzeciądzami. Za folwarkiem w gure gumno, osieć porządna, tok kryty, za osiecią kleć dla plew, przed dworem kleć wysoka, we strzodku schodki na gure, drzwi na biegunach z zaszczepką y z wrzeciądzem; druga kletka z zasiekami, drzwi na biegunach z zaszczepką y z wrzeciądzem; trzecia kletna niska, drzwi na bieguuach z zaszczepką y z wrzeciądzem; z przyjazdu do dworu karczma, w niey izba biała, okna trzy, błona smolana, drzwi na biegunach, piec kafli białych, stoły dwa, ławy do koła, z izby komora; drzwi na biegunach, okna proste dwa, stoł, ławy do koła, stoł, piec chlebowy, w sieni przed piekarnią piwnica, drzwi na biegunach, karczma kryta dranicami, poobapoł wrota, z obu stron wiezne warowne. Młyn z stawem w Achremowie na dwa koła, drugi młyn w Bureziach zdawna spustoszały. Arendy z karczem włosci Ciapołowskiey y Rutskiey czyni w każdy rok złotych tysiac, z karczmy włosci Skaczkowskiey czyni w każdy rok złotych trzysta.

Jezior na łowienie ryb w tey maiętnosci Ciapołowskiey: 1) na Dziadkowie, 2) na Horodyszczu, 3) w Pohanym, 4) w Sosnie, 5) w Rzotowie, 6) w Wielkim Ostrowie.

Pustoszy też zwyczaynych na skoszenie sian do tego dworku Ciapołowskiego na kilkaset woz nayduiesię. Do tego pustoszy, z ktorych każdy rok płacą złotych 309 groszy 23.

Woitowstwo Ciapołowskie.

Derewnia Ciapołowo służba. $^1/_2$. $^1/_3$. Roman Iurewicz $^1/_4$, Łazar Paninow $^1/_4$, Mikita Ułasowicz $^1/_4$, Kalina Karpowicz $^1/_6$, Ihnat Michayłowicz $^1/_3$, Alexander Kucharz $^1/_6$, Wasil Iudzionek $^1/_6$, Lewon Mikitynicz $^1/_4$.

Derewnia Kudrawcowa służby $^2/_3$. Lewon Fiedorowicz $^1/_3$. Wasil Danikowicz pusta $^1/_3$.

Derewnia Czaica Mnieysza służby $^2/_3$. Ilia Klimentejewicz $^1/_6$, Kondrat Klementejewicz $^1/_6$, Paweł Klimentejewicz $^1/_6$, tym trzem przydano $^1/_6$.

Der. Czaica większa służba $^1/_3$, Kalina Ihnatowicz $^1/_3$, Sciepan Kuzminicz $^1/_3$, Michałko Niechwiedow $^1/_3$, Apanas Iwanowicz $^1/_4$.

Der. Staryhino służba. $^1/_3$, Iwan Lewonowicz z Jackowem $^1/_3$, Wasil Lukjanowicz $^1/_3$, Iwan Michajłowicz $^1/_6$, Piotr Pawłowicz $^1/_6$, Michayło Chrołowicz $^1/_3$.

Der. Burezi służb $1^3/_4$. Niescier Sierebrynk $^1/_3$, Marcin Romanowicz $^1/_3$, Chroł Piotrowicz $^1/_4$, Astap Piotrowicz $^1/_3$, Ałexiey Ameljanowicz $^1/_4$, Hawryło Ameljanowicz $^1/_4$.

Der. Rusanowo służb $1^1/_2$. $^1/_3$. Apanas Ciechanowicz $^1/_2$, Łara Iwanowicz $^1/_3$, Borys Ałexiejewicz $^1/_4$, Andrzey Apanasowicz $^1/_4$, Macwiey Andrejewicz $^1/_4$, Siemion Ławrowicz $^1/_4$.

Der. Uszczapowo służby $^1/_2$. Harasim Mikołajewicz $^1/_4$, Andrey Drunko $^1/_4$.

Der. Syrokwaszyno mnieysze służba 1 Zachar Siemionowicz $^1/_4$, Paweł Anafrejewicz $^1/_4$, Cierech Iwanowicz $^1/_8$, Auchim Kononowicz $^1/_8$, Marko Pantelewicz $^1/_4$.

Der. Syrokwaszyno większe służb $1^1/_8$, Apanas Sapronowicz $^1/_4$. Cit Prochorowicz $^1/_3$, Michayło Supronowicz $^1/_4$, Andrey Karpowicz $^1/_2$, Sidor Iurewicz $^1/_4$.

Der. Maiechie służb 1/2. Jakob Hrehorewicz 1/4, Iwan Michayłowicz 1/4.

Der. Danszyno służb 2/3. 1/8. 1/12. Wasili Sawielewicz 1/3, Taras Opimachow 1/3. 1/12 Filip Pantelejewicz 1/8.

Der. Konoplaniki służb 1/2, Hauryk Klementejow 1/3, Maciuszka Oniszkiewicz 1/6.

Der. Zwiahino służb 2 1/2. Wasil Ihnatowicz 1/3, Mikita Lawrentejow 1/8. Sierhiey Ilinicz 1/4, Omelian Chalimonowicz 1/4. Cierech Fiedorowicz 1/6, Filip Dziemientejow 1/6, Jakub Makiejewicz 1/6, Iwan Iwanowicz 1/4. Wszystka derewnia płaci y z Hawryłowa 1/3.

Derewnia Starosiele służb 1 2/3. 1/4, Jakub Bohdanowicz 1/6, Ihnat Bohdanowicz 1/6, Łukjan Arcimowicz 1/3, Iwan Wasilewicz 1/3, Awdakim Iwanowicz 1/3, Paweł Hauryłowicz 1/3. Taż derewnia z Mołuchowa płacić powinna kop 5.

Der. Czatowica służby 1/2. Ieroma Ułasowicz 1/2.

Der. Beresniewo wszelkich służeb 3. Cimoch Wasilewicz 1/4, Paweł Illinicz 1/4, Simeion Michayłowicz 1/2, Michayło Hrehorew 1/6, Zachar Ihnatowicz 1/6, Osip Hryhorewicz 1/4, Ihnat Iwanowicz Koczot 1/2, Naum Kondratowicz 1/4, Iakimowa Makiejowa wdowa pusta 1/6, Mojsiej Andrejewicz 1/4, Andrey Hrihorewicz 1/6. Wszystka derewnia z Kluczyna płaci 1/4.

Der. Berosniewo służb 1 1/3. Sawiej Autuchowisz 1/2, Lazar Dawidowicz Iorka 1/2, Karniło Dawidowicz 1/3, Fiedot Sawielewicz 1/6, pusta 1/3. 1/6.

Der. Kiszkienicze służeb 2. Dzienis Siemionowicz 1/2, Sołujan Siemionowicz 1/6, Rodzia Arciemowicz 1/3, Sierhiey Daniłowicz 1/3, Sciepan Iwanowicz 1/6, Fiedor Siemionowicz 1/3, Paweł Romanowicz 1/6, Hryszko Rodziwonowicz 1/6.

Der. Koczerhowska służeb 2 3/4. 1/3. Maksim Michayłowicz 1/3, Michayło Hauryłowicz 1/3, Mikita Alexiewicz 1/4, Sawa Kisiel 1/3, Hauryło Iwanowicz 1/2, Iwan Korniłowicz 1/2, Apanas Iarmolicz 1/4, Hauryło Apanasewicz 1/3, Iwan Michicjewicz 1/4, Michayło Cimochwiějewicz 1/6.

Der. Chosiaki służb 1. Kondrat Połujanowicz od wszystkich powinnosci wolen, tylko czynsz płaci 1/3, Klemenciey Prokopowicz 1/3, Andrey Iakowlewicz 1/3.

Der. Borowa służeb 1/2 1/6. Paweł Baranowicz—ten z puł służby płaci, a trzeciey służbe odprawue, Choma Antropowicz 1/6.

Der. Miłochowa służeb 1 1/4. Iakob Moysiejewicz 1/4, Pietrusza Fiedorowicz 1/8, Fiedor Audakimowicz 1/4. 1/8, Sawa Minajewicz 1/4. 1/8, Otopek y sama znowu 1/8.

Der. Ponomary służeb 1 1/2. 1/4, Michayło Mikitowicz 1/3, Fiedor Iwanowicz 1/4, Roman Iwanowicz 1/3, Isak Andrejewicz 1/8, Ales Kuryłowicz 1/8, Kuzma Alexiejewicz 1/6, Wołodzia Axionowicz 1/6, Sciepan Naumowicz 1/4.

Derewnia Klewcy służeb 1 1/3. 1/4, Osip Iwanowicz 1/3, Hryszko Owsiewicz 1/3, Sciepan Iwanowicz 1/4, Iwan Sciepanowicz 1/6, Kuzma Awdakimowicz 1/8, Łauryn Sciepanowicz 1/4, Iermoła Sciepanowicz 1/8.

Czyni służeb 34 3/4. 1/3. 1/8. 1/12.

Ławnicstwo Pastrychowskie.

Dzierewnia Biahlica służeb 5 1/6, Anton Zacharowicz ma płacić złotych 30 1/3, a od inszych powinnosci wolen, Choma Iwanowicz 1/3, Ostach Iwanowicz 1/6, Iakow Iwanowicz 1/3, Michałko Awdziejewicz 1/8, Astap Dzienisow 1/6, Sierhiey Hryhorowicz 1/8, Awiera Awdzieiewicz 1/8, Łara Chrołowicz 1/4, Hrysza Awdziejewicz 1/4, Dzienis Kuzminic 1/4, Dawyd Kondratowicz 1/6, Iwan Alexiejewicz 1/4, Alexiey Iwanowicz 1/4, Kasper Maximowicz 1/3, Mikita Andreiewicz 1/4, Chroł Iwanowicz 1/4, Kuzma Michałowicz 1/4, Wasil Nikonowicz 1/6, Iwan Andreiewicz 1/8.

Derewnia Morkowo służeb 3 1/4. 1/8, Wasil Siemienowicz płaci z trzeci, a służy z czwierci 1/3, Iwan Siemienowicz 1/4, Miszko Abramowicz 1/4, Andrzey Siemienowicz 1/4, Sierhey Alexieiewicz 1/3, Daniło Sierhiewicz 1/6, Dzemid Ausiewicz 1/6, Naum Artemowicz 1/8, Hauryło Wasilewicz 1/4, Dmitr Jarmolicz

1/4, Chalimon Osipowicz 1/8, Iwan Abramowicz 1/3, Wasil Ilkiewicz 1/3, Ausiuk Naumowicz 1/6.

Derewnia Wiedzieno służeb 1 1/2. 1/12, Fiedor Kondratowicz 1/3, Iwan Chwiedorowicz 1/3, Hryszka Tymosewicz 1/4, Iwan Horto 1/6, Daniło Iwanowicz 1/6, wszystka derewnia 1/4, Siemion Radziwonowicz 1/12, pusta 1/6.

Derewnia Andrzejewo służeb 1 1/6, Jakow Jakowlewicz 1/6, Naum Ławrynowicz 1/6, Michayło Jakowlewicz 1/6, Marcin Rahoza 1/6, Simon 1/6, Iurko Sawulewicz 1/3.

Derewnia Sciepanowo służeb 1/3. 1/4. 1/8, Iwan Iwanowicz 1/4, Iurko Iwanowicz 1/3, wszystka derewnia 1/8, pusta 1/4.

Derewnia Wiedzienno służeb 1/4. 1/6, Tymoch Jakowlewicz 1/4. 1/6.

Derewnia Michayłowo służeb 1/3. Awdakim Wieleniewicz 1/3, pusta 1/2.

Derewnia Nowoziemia służeb 1 3/4. 1/8, Iwan Pacejewicz 1/6, Hryszko Stasiewicz 1/4, Janko Stasiewicz 1/2, Prokop Ihnatowicz 1/6, Jasko Harbaczonek 1/8, Karp Korobanowicz 1/6, Daniło Daniszewicz 1/2.

Derewnia Komionka służb 1 3/4, Kondrat Iurewicz 1/3, Prochor Trochimowicz 1/6, Chwedor Doroszczonek 1/6, Froł Apanasowicz 1/6, Kondrasz Koscinic 1/4, Iwan Inlowicz 1/3, Samson Apanasowicz 1/3.

Der. Pietrakowo służb 1 1/3. 1/4. 1/12, Fiedor Ignatowicz 1/6, Jakim Filipowicz 1/3, Choma Jarmolicz 1/6, Omielian Motucha 1/3, Hrehory Borysowicz 1/3, Kirey Dmitrowicz 1/4, Iwan Pawłowicz 1/12.

Derewnia Pleszkowo służb 2 1/6, Jakow Hrehoriewicz 1/3, Michayło Iwanowicz 1/6, Rodzia Kirewicz 1/3, Choma Prokopowicz 1/6, Siemion Kirewicz 1/4, Borys Hauryłowicz 1/2, Fiedor Kirewicz 1/4, Kondrat Iurewicz 1/2.

Derewnia Kołoszyno służb 3/4. 2/3. 1/6, Michayło Kuzminicz 1/4, Filip Kalinowicz 1/3, Chalimon Michayłowicz 1/2, Iwan Kalinowicz 1/6, Michayło Fiedorowicz 1/2.

Derewnia Dziehiłowo służb 1/4. 1/6. 1/12, Osip Citowicz 1/6, Osip Fiedorowicz 1/4, Dmitr Andrejewicz 1/12.

Der. Obołonie służb 2 1/3. 1/4. 1/8, Andrey Kiryłowicz 1/4, Dawid Kiryłowicz 1/4, Iwan Kiryłowicz 1/6, Hrehory Ieremiejewicz 1/4, Marcin Ieremiejewicz 1/6, Chroł Alexiejewicz 1/3, Iermak Wasilewicz 1/6, Jakim Osipowicz 1/6, Hryszka Fiedorowicz 1/8, Oponas Karniłowicz 1/8, Sawa Iwanowicz 1/6, Sciepan Sawilewicz 1/6, Michayło Andrejewicz 1/6, Andrzey Andrejewicz 1/6.

Der. Melichowo służb 1/6. 1/8, Majusza Marcinowicz 1/8, Michayło Andrejewicz 1/6.

Der. Hreczyhino służb 1/4. 1/8, Marcin Maruszyn pusta 1/4, Łanryn Maciuszyn 1/8.

Der. Siwy Borek służby 1/3, Wasil Chwiedorowicz 1/3.

Der. Żołodki służb 2 1/4. 1/6. 1/8, Paweł Michayłowicz 1/3, Matwiey Dymaszkowicz 1/6, Sapron Iwanowicz ubogi 1/8, Hrysza Pawłowicz ubogi 1/6, Cierech Wasilewicz ubogi 1/6, Jan z Woropaiewa ubogi 1/6, Wasil Piotrowicz 1/3, Naum Dmitrewicz pusta 1/6, Wasil Osipowicz 1/3, Piotr Piotrowicz 1/4, Hrysza kowal 1/6, Siergiey Michayłowicz 1/6, Jakusz Chwiedorowicz 1/8, Jan Lunowski 1/6, Areszko Hwozdzionek ubogi pusta 1/6.

Der. Horalino sł. 1/3. 1/4, Lewon Markowicz 1/3, Iwan Zmiłowicz, pusta 1/4.

Der. Trochimowo sł. 1/4, Mikita Hrehoryiewicz 1/4.

Derewnia Ollino służb 1 1/6. Jakim Drunko 1/3, Lewon Iwanowicz 1/4, Łauryn Antonowicz 1/6, Daniło Pachomowicz 1/6, Filip Kondratowicz 1/4.

Der. Mys sł. 3/4. 1/3. Hason Samsonowicz 1/4, Pasza Anupriejewicz 1/6, Iwan Haciuszonek 1/6, Andrey Anufreiewicz 1/3, Iwan Owsianikowicz 1/4, Kuzma Odwanowicz 1/6.

Der. Dworzaninowo sł. 1 1/2. 1/6. 1/12, Łauryk Hauryłowicz 1/6. Fiedor Domanowicz 1/6, Iwan Bohdanowicz 1/4, Nikiper Truknionek 1/6, Prokop Romanowicz 1/6, Iwan Rokusz 1/12, Marko Rokusz 1/12, Symon Achremowicz 1/4, Mikołay Stasiewicz 1/12, wszystka derewnia płaci 1/6.

Derewnia Bułhakowo sł. 1 1/4. 1/6. 1/12, Mikita Romanowicz 1/8, Fiedor Bohdan 1/8,

Iwan Szakow Stanisławowicz 1/3, Illia Kuzminicz 1/3, Iwan Romanowicz 1/3, Trochim Iwanowicz 1/6, Radzko Sawielewicz pusta 1/12.

Derewnia Pastrychowo sł. 2 1/4. 1/6. 1/8. 1/12. Axiom Wasilewicz 1/3. Fiedor Onisimowicz 1/4, Fiedor Iwanowicz 1/4, Cimoch Iwanowicz 1/4, Jury Isaiewicz 1/3, Alexiey Cimofiejewicz 1/8, Hurian Siemionowicz 1/3, Siemion Sapronowicz 1/4, Siemion Łarowicz 1/4, Naum Isaiewicz 1/6. Jasko Zarnoklow nowo osiada 1/12.

Derewnia Klepasza sł. 3/4. Matfiey Janowicz 1/4, Onikiey Siemionowicz 1/8, Opanas Mienowszczyk 1/8, Lewon Jałowiec pusta 1/4. pusta 1/4.

Derewnia Chrostowo sł. 1/4, Iwan Prochorowicz 1/4, pusta 1/4.

Derewnia Starosiele sł. 1/3. 1/4. 1/8, Sawa Arciemowicz 1/3, Iermak Arciemowicz 1/4, ci obadwa przyieli y płacic maią 1/8.

Czyni służeb 38 1/3. 1/6. 1/8.

Ławnictwo Zaostrowskie.

Derewnia Olisiewicze służb 1 1/6. 1/12, Owsiey Asiemionek 1/8, Paweł Łukjanowicz 1/8, Choma Łukjanowicz 1/4, Anania Makiejewicz 1/4, Matfiey Siemionowicz 1/4, Borys Isakow pusta 1/12, Symon Andreiewicz 1/6, wszystka derewnia płaci 1/3.

Derewnia Woropaiewo sł. 1/3. 1/4, Alexiey Harasimowicz 1/3, Wasil Antyponowicz 1/4.

Derewnia Snarki sł. 1 1/6. 1/12, Dziemid Romanowicz 1/4, Wasko Sciepanowicz 1/4, Iurko Sciepanowicz 1/3, Michayło Piotrowicz 1/3, Iwan Andrejewicz 1/12.

Derewnia Bobyle sł. 1, Fiedor Dmitrowicz 1/2, Archip Iwanowicz 1/4, Sierhiey Dmitrowicz 1/4.

Derewnia Hołowica służb 4 1/2. 1/3, Makiey Wasilewicz 1/4, Paweł Pawłowicz 1/2, Wasil Iwanowicz 1/4, Wasko Daniłowicz 1/6, Kirey Trochimowicz 1/3, Osip Iwanowicz 1/3, Iurko Dziemidowicz 1/2, Ławryn Jakowlewicz 1/6, Matfiey Wasilewicz 1/4, Fiedor Czeczotka 1/8, Iwan Iwanowicz 1/6, Terech Fiedorowicz 1/4, Roman Pawłowicz 1/4, Maxim Marcinowicz 1/4, Zienon Marcinowicz 1/8, Mikita Chrołowicz pusta 1/4, Iwan Markełowicz 1/4, wszystka derewnia 3/4.

Der. Charyno sł. 2 1/2, Dziemid Szczepanowicz 1/6, Chalimon Wasilewicz 1/6, Opanas Tymofiejewicz 1/4, Wasil Fiedorowicz 1/6, Hrehory Zacharewicz 1/3, Cimoch Zacharewicz 1/6, Małach Sidorowicz 1/3, Marko Citowicz 1/6, Klim Zacharewicz 1/6, Cimoszko Parfinowicz 1/4, Michał Piotrowicz 1/3.

Der. Snorki małe sł. 1/4. 1/6, Ilia Filipowicz 1/4, Iwan Osipowicz 1/6.

Der. Posoby pusta służb 1/3.

Der. Warnawino służby 3/4. 1/3, Ochonia Iwanowicz 1/4, Dziemid Ochoniewicz pusta 1/6, Daniło Fiedorewicz 1/4, Isak Achoniewicz pusta 1/4, Sachon Hrehorewicz 1/6.

Der. Horodna sł. 1 1/4. 1/6, Ancip Parfienowicz 1/4, Iwan Wasilewicz 1/4, Fiedor Siemienowicz pusta 1/4, Awdakim Amelanowicz 1/3, Jakim Marcinowicz 1/4, Alexiey Amelianowicz 1/3, Mina Wasilewicz 1/4, Michałko Danilewicz 1/6, Kondrat Wasilewicz 1/6, Anania Fiedorowicz 1/2, Sciepan Jakimowicz 1/2.

Der. Swistowska sł. 1 1/4. 1/6. 1/12, Ochonia Iwlewicz 1/3, Iwan Antonowicz 1/3, Iermak Maximowicz 1/6, Prokop Jakowlewicz 1/4, Ławryn Marcinowicz 1/6, Zacharia Omelianowicz 1/6, Fiedor Prokopowicz 1/12.

Der. Sienkowo sł. 1 1/2, Trochim Iwanowicz 1/4, Ilia Kanajewicz 1/4, Jakim Jaramowicz 1/4, Osipowa wdowa 1/4, Sciepan Litwinowicz 1/4, Prokop Ławrynowicz 1/4.

Der. Kłopotna sł. 1/3. 1/12, Prokop Ładoszonek pusta 1/6, Iwan Hrehorowicz 1/12, Fiedor Hrehoriewicz 1/12, Isaak Zowrewicz 1/12.

Der. Niankowicze sł. 1 1/4, Prokop Audakimowicz 1/4, Trochim Chwiedorowicz 1/4, Osip Amelianowicz 1/4, Owsiey Jakowlewicz 1/4, Jakim Łukianowicz 1/4.

Der. Leskolewo sł. 1 1/4, Sciepan Własowicz 1/4, Fiłon Iurewicz 1/3, Wasko Giemianowicz 1/6, Sciepan Lewonowicz 1/12, Sawka

Podhayski $^1/_{12}$, Matyasz Wasilewicz $^1/_6$, Michiey y Oponas pusta $^1/_6$.

Der. Sciepanowo sł. $^3/_4$. $^1/_6$, Cimoch Waskiewicz $^1/_6$, Hawryło Michayłowicz $^1/_6$, Harasim Wasilewicz $^1/_4$, Dmitr Sidorowicz ubogi $^1/_6$, Iwan Chatak ubogi $^1/_6$.

Der. Bordukowo sł. $1^3/_4$. $^1/_6$. $^1/_{12}$, Hapon Iwanowicz $^1/_3$, Jura Iwanowicz $^1/_3$. $^1/_{12}$, Fiedor Iwanowicz $^1/_6$, Dziemid Moysiewicz $^1/_4$, Amelian Sciepanowicz $^1/_4$, Arciom Awsiejowicz $^1/_6$, Onufrey Romanowicz $^1/_4$, Dawid Cimofejowicz $^1/_6$.

Der. Hołowanowo służb $^1/_2$. $^1/_4$, Wasil Jakimowicz $^1/_4$, Cit Potapowicz $^1/_4$, Łukian Jakimowicz $^1/_4$.

Der. Skomorosze sł. 1, Hryszko Apanasowicz $^1/_4$. Fiedor Osipowicz $^1/_4$, Siemion Jakowlewicz $^1/_4$, Ciszko Jakowlewicz $^1/_4$.

Der. Zielniewo służb $1^3/_4$, Trochim Pankratowicz $^1/_4$. $^1/_8$, Fiedor, Alaxiey y Mikita Otoszonki $^1/_4$. $^1/_8$, Cimoch Duriewicz, Alaxiey Karniłowicz y Isak Parfienowicz $^1/_4$. $^1/_8$, derewnia wszystka płaci $^3/_4$.

Der. Horodziszcze sł. $1^1/_4$, Parfien Jarmolicz $^1/_4$, Sidor Jarmolicz $^1/_4$. $^1/_8$, Hryhory Parfienowicz $^1/_4$. $^1/_8$, Andrey Jakimowicz $^1/_4$.

Der. Brod pusta $^1/_4$. $^1/_8$.

Der. Dziedkowo sł. $^2/_3$, Andrzey Trochimowicz $^1/_3$, Maxim Pawłowicz $^1/_6$, Dziemieszko Charkowicz $^1/_6$.

Der. Kaszucina pusta $^1/_4$.

Der. Mandykino sł. $^1/_2$, Iwan Nikiporowicz $^1/_3$, Sidor Ignatowicz $^1/_6$.

Der. Bibikowo sł. $^1/_3$, Iwan Axiencianek $^1/_3$, pusta $^1/_3$.

Der. Melechowo sł. $^1/_4$. $^1/_8$, Marcin Trochimowicz $^1/_4$, Iermak Trochimowicz $^1/_8$.

Derewnia Obałowo sł. $^1/_4$, Kuryan Niedzwiedz $^1/_4$.

Der. Płoszczyca sł. $^1/_2$, Alchim Arcemowicz $^1/_4$, Arciuch Łaurynowicz $^1/_4$, pusta $^1/_{12}$.

Der. Chwaszczowo sł. $1^1/_2$, Akuła Wasilewicz $^1/_3$, Kanasz Pawłowicz $^1/_4$, Sidor Ułasowicz $^1/_4$, Bohdan Arcimowicz $^1/_4$, Iermak Klimowicz $^1/_8$, Azar Haponowicz $^1/_8$, Fiedor Szyrajewicz $^1/_6$.

Der. Kuzmino sł. $^3/_4$, Choma Brazonek, Doroszko Brazonek $^1/_4$. $^1/_8$, Adam Brazonek, Jurko Chwiedorowicz $^1/_4$. $^1/_8$.

Der. Berlezowo sł. $^1/_2$. Jan Szaban na wolnosci, tylko czynsz płaci, jako y drudzy $^1/_3$, Andrzey Michayłowicz Kopiec $^1/_6$.

Der Zaborze sł. $^1/_3$, Jakow Isakowicz $^1/_6$, Koscia Miszkowicz $^1/_6$.

Der. Peretoki służb $1^1/_4$, Charyton Giemianowicz y Klim Charytonowicz $^1/_4$, Łara Hryhorowicz $^1/_4$, Koscia z Iwanem $^1/_4$, Hrehory Hrehorowicz $^1/_3$, wszystka derewnia płaci $^1/_6$.

Der. Studzieniec sł. $^1/_{12}$, Hauryło Fiedorowicz $^1/_{12}$, pusta $^1/_3$. $^1/_{12}$,

Czyni to ławnicstwo sł. 34 $^3/_4$. $^1/_8$.

Ławnictwo Mikolskie.

Der. Sawkino sł. 1, Moysiey Osipowicz $^1/_3$, Chara Iwanowicz $^1/_4$, Borys Moysiejowicz $^1/_6$, Zachar Sulimowicz $^1/_4$,

Der. Kaczekino sł. $1^1/_6$, Iwan Wasilewicz $^1/_4$, Hryszko Sierhiewicz $^1/_4$, Wasiley Osipowicz $^1/_4$, Harasim Osipowicz $^1/_4$, Kuprey Czepieka $^1/_6$.

Der. Kołodzieża służby $^1/_4$. $^1/_6$. $^1/_8$, Fiedor Daniłowicz $^1/_4$, Sciepan Ułasowicz $^1/_8$, Iwan Michayłowicz $^1/_6$.

Der. Sławieni Wielkie służb $1^1/_4$, Filip Iwanowicz $^1/_3$, Lauryn Iwanowicz $^1/_3$, Fiedor Iwanowicz $^1/_3$, Łara Prokopowicz $^1/_6$, Cimoch Iakowlewicz $^1/_6$, Wasil Daniłowicz $^1/_6$, Awfier Dewlewicz $^1/_6$.

Der. Uszakowo sł. $^2/_3$, Paszko Haponowicz $^1/_3$, Paszko Marcinowicz $^1/_6$, Omelian Jakimowicz y Stupak $^1/_6$.

Der. Słowieni Male sł. $^3/_4$. Alaxiey Hryhorewicz $^1/_3$, Sierhiey Klimiencionek $^1/_4$, Hrehory Lachowicz $^1/_6$, pusta $^1/_6$. $^1/_4$.

Der. Matwieiewo sł. $1^1/_4$. $^1/_3$. $^1/_8$, Iwan Sankowicz $^1/_6$, Maxim Iwanowicz $^1/_6$, Jarmoła Fiedorowicz $^1/_3$, Nikon Uscinowicz $^1/_6$, Mikita Andrejewicz $^1/_4$, Morkusz Szewelewicz $^1/_4$, Iwan Kleci $^1/_4$, Kondrasz Wasilewicz $^1/_8$.

Der. Durniewo służb $1^1/_4$, Kuprian Sierhiejewicz $^1/_4$, Ciszko Wuczminaz $^1/_4$, Apa-

nas Sierhiejewicz 1/8, Łauryn Hryhorjewicz 1/8, Miszko Sewjelewicz 1/4, wszystka derewnia płaci 1/4.

Der. Łohy służby 1/2, Hawryło Isakowicz 1/4, Hryszko Nikonowicz 1/4.

Der. Iwoszczyno sł. 1 1/4. 1/8. 1/12, Nikiper Iwanowicz 1/6, Kuriło Piotrowicz 1/4, Trochim Hrehoriewicz 1/4, Arciom Sierhiewicz 1/6, Sawa Łos 1/12, Andrey Nowik 1/12, Filip Oniskowicz 1/8, Siemion Sierhiewicz 1/4, Pusta 1/12.

Der. Harbatowszczyzna sł. 1 1/8, Sierhiey Tymofieiewicz 1/4. Dzierszko Lachowicz 1/4, Iwan Moysiejewicz 1/4, Maxim Trochimowicz 1/4, Hryszko Moysiejewicz 1/8.

Der. Moysiejowo sł. 1/2. 1/3, Sawa Karniłowicz 1/3, Iwan Łukjanowicz 1/4, Hauryło Ławrentowicz 1/4.

Der. Zahoskino sł. 1/6, Trochim Antonowicz 1/6, pusta 1/6.

Der. Horodziszcze sł. 1/2. 1/3, Akinsza Trochimowicz 1/3, 1/8, Trochim Konopela 1/4. 1/8.

Der. Zahabiesie sł. 1/2, Sciepan Cierechowicz 1/4, Michałko Woyciechowicz 1/4.

Der. Teteryno sł. 1, Iwan Andrejewicz 1/4, Piotr Prochorowicz 1/4, Michayło Alexiejewicz 1/4, Paweł Andrejewicz 1/4.

Der. Wołkowo sł. 2/3, Andrey Zacharyjewicz 1/3, Kuzma Alexiejewicz 1/3,

Ci dwa żadney powinnosci czynic nie maią, tylko czynsz płacic jako y drudzy.

Der. Hryhorewo sł. 1/2, Iwan Szasza 1/4, Abros Andrejewicz 1/4.

Der. Popkowo pusta 1/4.

Der. Wierozdzina sł. 2 1/3. 1/12, Łara Małachowicz 1/3. Iwan Czara Sidorowicz 1/4, Filip Fiedorowicz 1/4, Iwan Fiedorowicz 1/4, Kuzma Cimofiejewicz 1/3, Trochim Fiedorowicz 1/4, Siemion Fiedorowicz 1/6, Dawid Michayłowicz 1/4, Wasko Iwanowicz 1/4, Sciepan Michayłowicz 1/12, Pusta 1/12.

Der. Starcowa sł. 1/4. 1/6, Iwan Hryhoryiewicz 1/4, Hryhory Wasilewicz 1/6, pusta 1/6.

Der. Krzywołowo sł. 1/3. 1/4, Iwan Opanasowicz 1/4, Achrem Omelianowicz 1/3,

Der. Tołkacze Większe sł. 3/4. 1/3. 1/6, Iwan Wasilewicz 1/6, Onichjey Supronowicz 1/4, Konasz Wasilewicz 1/6, Iermak Prokopowicz 1/4, Marcin Timofiejewicz 1/4, Isak Ochoniewicz 1/6.

Der. Tołkacze Mnieysze sł. 1/2, Jakow Tymofiejewicz 1/4, Jakob Ciszkowicz 1/4.

Der. Strynkowo sł. 3/4, Archip Wasilewicz 1/4, Andrey Juchnowicz 1/4, Łara Michayłowicz 1/4.

Der. Mołhino sł. 1/8, Apanas 1/8.

Der. Wysokie sł. 1/4, Andrey Kondratowicz 1/4.

Der. Jasieniec sł. 1/2, Wasko Tymofijewicz 1/4, Alexiey Ostapowicz 1/4.

Der. Wiszenki służba 1, Hawryło Sawielewicz 1/4, Fiedor Sawielewicz 1/6, Iwan Kondratowicz 1/4, Pusta 1/3.

Der. Krułaja sł. 1/4, Ilia Pawłowicz 1/4, pusta 1/4.

Der. Zahowino sł. 1/4, Cimoch Iwanowicz 1/4.

Der. Dubrowa sł. 1 1/6, Opanas Marcinowicz 1/4, Matfiey Iwanowicz 1/4, Froł Anufrejewicz 1/6, Macwiey Marcinowicz 1/4 Mikita Alexiejewicz 1/4.

Der. Wyrwyszcze sł. 1/3. 1/4, Prokop Tymofiejowicz 1/3, Arciom Łysy 1/4.

Der. Bołdzino sł. 3/4. 1/3, Paweł Iwanowicz 1/4, Isak Apanasowicz 1/3, Kuzma Ochoniewicz 1/6, Anania Iwanowicz 1/6, Naum Wasilewicz 1/6, pusta 1/2.

Der. Bohuszkino sł. 1/4, Iwan Lizuc 1/4.

Der. Borki pusta 1/6.

Czyni służb 27 1/2. 1/8. 1/6.

Ławnicstwo Horodenskie.

Der. Huły sł. 1, Daniło Opanasowicz z Trochimem 1/4, Omelian Chorytonowicz 1/3, Andrey Opanasowicz 1/4, Siłka Treszkowicz 1/6.

Der. Usochi służb 1/2. 1/6, Aryst Jakowlewicz 1/3, Isak Jakowlewicz 1/6, Ilia Achremowicz 1/6.

Der. Kapcizna sł. 2 1/3, Azar Filipowicz 1/3, Siemion Filipowicz 1/3, Anania Lachowicz 1/4, Iermoła Sachonowicz 1/3, Astap Sachonowicz 1/4, Samonia Filipowicz 1/3, Fiedor Jarmołowicz 1/6, Andrey Hauryłowicz 1/3.

Der. Dmitrowka służb 1/2. 1/3, Harasim Jakimowicz od robot wolen 1/6, Kondrat Jakowlewicz 1/12, Iurey Tymofiejewicz 1/4, Jakim Harasimowicz 1/4, Jakusz Karniłowicz 1/12.

Der. Sielec sł. 1, Isak Niescierowicz 1/4, Cimoch Małachowicz 1/4, Merkusz Maksimowicz 1/4, Sciepan Pawłowicz 1/8, Siemion kowal 1/8.

Der. Wyżhora sł. 1/4, Sciepan Iwanowicz 1/4.

Der. Sumino sł. 1/4, Arciom Sawoscianowicz 1/4.

Der. Horno sł. 1/2, Matwiey Chrołowicz 1/2.

Der. Wasilewo sł. 3/4, Dmitr Fiedorowicz 1/3, Fiedor Fiedorowicz 1/4, Paweł Apanasowicz 1/6.

Derewnia Kliszyno sł. 1/3, Hryszko Hryhoryiewicz 1/6, Sulim 1/6.

Der. Dorofiejewo sł. 1/4, Dzienis Alexiejewicz 1/4.

Der. Szewielewo sł. 1/2, Sieliwon Baran wojt 1/2,

Der. Chadabuża sł. 1/2. 1/8, Iwan Wasilewicz 1/4, Sciepan Fiedorowicz 1/8, Hryhory Karpowicz 1/4, pusta 1/8.

Der. Mamajewo pusta 1/6.

Der. Horodna sł. 1 1/3, Harasim Silinicz 1/4, Woyciech Ławrynowicz 1/4, Cyt Aniespowicz 1/4, Łukasz Wachlewicz 1/3, Dziemid Ananiewicz 1/4.

Der. Krzeczeta sł. 1/4. Osip Ieronimowicz 1/4, bez powinnosci na gołym czynszu.

Der. Hlonka sł. 1/3, Cimoch Sawielewicz 1/3.

Der. Iohanowa pusta 1/4.

Der. Merkulewo sł. 1, Wasili Hrehoryiewicz, Hryszko Hryhoryiewicz, Piłat Hryhoryiewicz, Mikita Citowicz, ci wszyscy na służbie.

Derewnia Bratowica sł. 1/3, Michałko Apanasowicz 1/6, Arciom Parfienowicz 1/6.

Der. Krywolino sł. 1/4, Sciepan Poworocien 1/4, pusta 1/4.

Der. Sarosimowo sł. 1/2, Paweł Michayłowicz 1/4; Paweł Abakunow 1/4.

Der. Zaharkino sł. 1/3, Iwan Iwanowicz y Asip Iwanowicz 1/3, obydwa płacą 1/3.

Der. Tuchowica sł. 1/6, Apanas Awchimow 1/6, pusta 1/6.

Der. Zubcy sł. 3/4, Harasim Iwanowicz 1/4. 1/8, Fiedor Borowicz 1/8, Cierech Isakow 1/4,

Der. Krzywiec sł. 1/4. 1/6, Sciepan Fiedorowicz 1/6, Ihnat Mikitynicz 1/4.

Der. Tujereszkiwicza sł. 3 1/6, Fiedor Mikitynicz 1/4, Ilia Makarowicz 1/4, Sawiel Ilinicz 1/4, Spiryt Piotrowicz 1/4, Zieno Sciepanowicz 1/4, Kalina Iwanowicz 1/4, Hryszko Zacharewicz 1/4, Jakow Piotrowicz 1/4, Mina Filipowicz 1/4, Kondrat Lewonowicz 1/6, Sachon Michayłowicz 1/4, Piotr Łukjanowicz 1/4, Trochim Siemionowicz 1/4, pusta 1/3. 1/4.

Derewnia Sielce sł. 3/4, Jakow Chrołowicz 1/4, Borys Tymofieiewicz 1/4, Kosciuk Hryhoryiewicz 1/8, Kuzma Michayłowicz 1/8, pusta 1/4.

Derewnia Odzinowo sł. 1/3, Andrey Terechowicz 1/6, Cierech Fiedorowicz 1/6.

Derewnia Sachonowo sł. 3/4. 1/6, Wasil Zacharyiewicz 1/4, Nikiper Marcinkiewicz 1/4, Jakow Wasilewicz 1/4, Sierhiey Niechwiedow 1/6, pusta 1/6.

Derewnia Niemoszczona sł. 1/3. 1/4, Ihnat Iwanowicz 1/4, Iwan Fiedorowicz 1/3, pusta 1/3. 1/8.

Derewnia Dziemidowo sł. 1/2. 1/8, Ananija Arcimowicz 1/2. 1/8.

Derewnia Liberowo sł. 1/2, Moysiey Hawryłowicz 1/4, Fiedor Ihnatowicz 1/4.

Derewnia Demiechi pusta 1/2.

Derewnia Dziedowo służby 1/3, Kuryło Anufreiewicz 1/3, pusta 1/6.

Derewnia Dobrynio pusta 1/3.

Derewnia Milucyno pusta 1/8.

Derewnia Butrymowo sł. 1/2, Mina Iwanowicz 1/4, Iwa Iwanowicz 1/4.

Derewnia Piaszczywa sł. $^1/_2$, Maxim Rybak i Cyt Maximowicz $^1/_2$.

Derewnia Mszara służby $^1/_8$, Pauluk Pleszko $^1/_8$.

Derewnia Uscie sł. $^3/_4$, Iwan Chalelewicz $^1/_4$. $^1/_8$, Wołodzia Ancypowicz $^1/_8$, Iwan Matwieiewicz $^1/_4$, pusta $^1/_4$.

Derewnia Makarowo sł. $^1/_3$, Iwan Iwanowicz $^1/_6$, Hryszko Ulianowicz $^1/_6$.

Derewnia Wiortki sł. $^1/_3$, Ihnat Iwanowicz $^1/_3$.

Derewnia Sliwki sł. $^1/_3$, Antoni Pawłowicz $^1/_3$.

Derewnia Rowni $^2/_3$. $^1/_4$, Siemion Jaroszewicz $^1/_8$, Daniło Maslaczonek $^1/_3$, Fiedor Kaczura $^1/_4$.

Derewnia Saczniewo sł. $^1/_4$, Aza Lewontieiewicz $^1/_4$.

Czyni służeb 26.

Derewnia Wisławka opuszczona, Iwan Illin $^1/_4$.

Włość Skoczkowska.

Folwark do tey włosci w Masałowie. Izb białych 2 z komorami y z piecami białymi, piekarnia ze wszystkim; na dole przeciwko białey iżby swirnow 4, piwnica 1, staien 3.

Ławnicstwo Skoczkowskie.

Derewnia Siemienuszkowa sł. $1^1/_2$. $^1/_6$. $^1/_{12}$, Jakow Iwanowicz $^1/_3$, Iakim Mołczan $^1/_3$, Olizarowa wdowa $^1/_3$, Sawielii Osipowicz $^1/_6$, Iwan Wasilewicz $^1/_3$, wszystka derewnia $^1/_6$, Parfien $^1/_{12}$.

Derewnia Kiscieniowa sł. $^1/_2$, Lara Hryhoryiewicz $^1/_3$, Iwaszko Fiedorowicz $^1/_6$.

Derewnia Bałaszowo sł. $^1/_3$, Cimko Illinicz $^1/_3$.

Derewnia Sciepanidzino sł. $^1/_2$, Hryhory Zienow $^1/_2$.

Derewnia Bołocino sł. $^1/_2$, Szazon Isaiewicz $^1/_4$, Illia Marcinowicz $^1/_4$.

Derewnia Marszałki sł. $^1/_2$, Sciepan Mikicinicz $^1/_2$.

Derewnia Batojowo sł. $^1/_3$, Wasil Hrehoreiewicz $^1/_3$, pustych pogorzałych $^1/_2$. $^1/_3$.

Derewnia Siełkowo sł. $2^1/_3$. $^1/_8$, Parfien Fiedorowicz $^1/_6$, Daniło Dmitrowicz $^1/_4$. $^1/_8$, Iwan Jakowlewicz $^1/_4$, $^1/_8$, Awdakim Fiedorowicz $^1/_4$, Mikita Fiedorowicz $^1/_4$, Alexiey Fiedorowicz $^1/_3$, Fiedor Iwanowicz $^1/_4$, $^1/_8$, Niescier Hrehorewicz $^1/_3$, Audakim Siemionowicz $^1/_4$, pusta $^1/_6$, $^1/_8$.

Derewnia Laskowki sł. $^1/_4$. $^1/_6$, Jakim Iuriewicz $^1/_3$, Borys Apanasowicz $^1/_4$, Lewon Hryhorewicz $^1/_3$, Chroł Łukianowicz $^1/_3$, wszystka derewnia płaci $^1/_6$.

Derewnia Radyni sł. $^1/_2$, Fiedor Iwanowicz $^1/_4$, Katacha Siełkowa $^1/_4$, pusta $^1/_2$.

Derewnia Fiłonowszczyzna sł. $^1/_6$, Cierech Michayłowicz $^1/_6$.

Derewnia Charyno sł. $1^1/_6$, Dziemid Płatonowicz $^1/_3$, Wasil Marcinowicz $^1/_3$, Fiedor Korniłowicz $^1/_3$, wszystka derewnia płaci $^1/_6$.

Derewnia Borodunino sł. $^1/_2$, Dziemid Płatonow z Charyna $^1/_6$, Naum zienc Dziemidow $^1/_6$, Jurko Nowotny $^1/_6$.

Derewnia Muretowszczyzna pusta $^1/_8$.

Derewnia Bałykino sł. $^3/_4$. $^1/_3$, Iwan Kuzminicz $^1/_4$, Wasił Łukianowicz $^1/_4$, Makar Apanasowicz $^1/_4$. Piotr Achiewicz $^1/_4$, pusta $^1/_4$.

Derewnia Przysiek sł. $2^1/_2$. $^1/_3$, Achrem Sierhiejewicz $^1/_4$, Karp Sciepanowicz $^1/_3$. Kalina Imanowicz $^1/_3$, Dawid Jarmodzicz $^1/_4$, Omelian Pankratowicz $^1/_3$, Jakub Hrehorewicz $^1/_2$, Chroł Jakowlewicz $^1/_4$, Dziemid Iwanowicz $^1/_3$, Adronia Tierenkewicz $^1/_4$, pusta $^1/_6$.

Der. Mieliczonki $1^1/_6$. $^1/_2$, Sawieli Awierkowicz $^1/_3$, Jakow Szasiewicz $^1/_3$, Ihnaszko Cimoszejewicz $^1/_{12}$, Jermak Anilimowicz $^1/_6$, Zachara Fiodorewicz $^1/_6$, Ławren Własowicz $^1/_6$.

Derewnia Charkowa służb 3, Piotr Piotrowicz $^1/_2$, Siłko Ułasowicz $^1/_3$. $^1/_8$, Owsiey Fiedorowicz $^1/_2$, Ławryn Ułasowicz $^1/_3$, Lewon Wasilewicz $^1/_3$, Hauryło Iwanowicz $^1/_4$. $^1/_8$, Fiedor Ahiejewicz $^1/_3$, Sienko Łaurentiewicz $^1/_6$.

Derewnia Skonczyhino $1^1/_4$, Mikita Wasilewicz $^1/_3$, Roman Leonowicz $^1/_6$, Wołodzia

Markielewicz 1/8, Sapron Opanowicz pusta 1/3, Mikit Mikitynicz 1/4.

Derewnia Zkocikowo sł. 3 1/2. 1/6, Cichon Iwanowicz 1/2, Sciepan Iwanowicz 1/2, Apanas Sciepanowicz 1/3, Jaroch Dmitrowicz 1/6, Hrehory Marcynowicz 1/4, Alaxiey Alizarowicz 1/3, Cierech Hrehorewicz 1/3, Andrian Sawulewicz 1/3, Iwan Harasimowicz 1/4, Daniło Tymochwiejowicz 1/4, Sawka Hrehorewicz 1/6.

Derewnia Sienikowo służby 2/3, Wasko Tymofiejewicz 1/3, Paweł Turkicinic 1/3.

Derewnia Mossałowa służb 1, Osip Dymitrowicz 1/3, Wasil Zadora 1/4, Siemion Szczepanowicz 1/4, Nikon Osipowicz 1/6.

Derewnia Szyszkino pusta sł. 1/3,

Czyni służeb 25 1/4. 1/8.

Ławnicstwo Chwelkowskie.

Derewnia Pankratowa służb 3/4. 1/6, Karp Chrołowicz 1/4, Mikita Auchimowicz 1/6, Nikipor Dziemientejewicz 1/3, Mikita Daniłowicz pusta 1/6.

Derewnia Welika służb 1, Fiedor Wasilewicz woit 1/3, Anisim Maximowicz 1/2, Trochim Iwanowicz 1/6.

Derewnia Pawłowa służb 1 1/2. Fiedor Ławrentiewicz 1/3, Karniey Ławrentiewicz 1/3, Michayło Michayłowicz 1/2, Jakow Harasimowicz 1/3.

Derewnia Lewonowa służb 3/4, Karniey Hawryłowicz 1/2, Ilia Milenciejewicz 1/4.

Derewnia Arcioma sł. 1/3. Sawicki Axionowicz 1/3.

Derewnia Skorodnia sł. 2/3. Arech Iwanowicz 1/6, Wasil Hrehorewicz 1/6, Abram Hrehorewicz 1/6, Hauryła Hapanowicz 1/6.

Derewnia Streliszcze 1/4. 2/6. Piotr Pawłowicz 1/3, Ilia Ieniewicz 1/6, Wasil Ilinicz 1/4, cała derewnia płaci 1/6.

Derewnia Michieykowa służb 2. Barys Gierowicz 1/3, Pisan Zaramowicz (?) 1/2, Tymofiey Koka 1/2, Sciepan Hamacionek 1/3, Chila Gierowicz 1/3, Niescier Iwanowicz 1/6.

Derewnia Chwalkowa sł. 2/3. 1/4. Siemion Chominicz 1/3, Hrehory Mikicinicz 1/3, Ancyp Iwanowicz 1/4.

Derewnia Laborowo służby 1/3. Dorofiey Dziemidowicz 1/3.

Derewnia Masłowo służby 1/2. Paweł Hawsi 1/2.

Derewnia Małujewo służby 1/6. Niedzwiedz pusta 1/6.

Derewnia Bykorodek służb 1. Fiedor Iwanowicz 1/2, Siemion Filipowicz pusta 1/4. Iwan Saponowicz, bojarzyn, ten nie płaci—1/4.

Derewnia Harachwiemno służb 2/3. Iurko Osipowicz 1/3, Hrehory Jakowlewicz 1/3.

Der. Słoboda służb 2/3. Fiedor Ignatowicz 1/3, Hawiera Jakowlewicz 1/3.

Derewnia Uwarowo służb 1/2. Tymofiey Wasilewicz 1/3, Iwan Siemionowicz 1/6.

Derewnia Sicho służb 1/3. 1/4. Kondrasz Litwin 1/3, pusta 1/4.

Derewnia Chołm służb 1/4. Syszko bojaryn 1/4.

Derewnia Bacianowo służb 1 1/2. Wasil Amelianowicz 1/2, Harasim Borysowicz 1/4, Tymofiey Jakowlewicz pusta 1/4, Ihroy Fiedorowicz 1/4, Fiedor Iwanowicz 1/3, Sawonija Iwanowicz 1/3.

Derewnia Ancypino sł. 1 1/4. Orzech Fiedorowicz 1/2, Fiedor Androsowicz 1/4, Hrehory Andreiewicz 1/4, Kanach Siemionowicz 1/4.

Derewnia Hryzniaki sł. 1 1/4. 1/6. Lunka Hrebieninek 1/3, Kondrat Balach 1/3, Iwsim Sciepanowicz 1/6, Romaszko Anikonowicz 1/6, Fiedor Poniszczonek 1/4, cała derewnia płaci 1/6.

Derewnia Melechowa służb 1/2. Łukjan Dmitrowic 1/2.

Derewnia Meciuszkino służb 1/3. 1/3. Hrehory Sierhiewicz 1/3, Ilia Fiedorowicz 1/3.

Derewnia Nizofcowo sł. 1/2. Ihnaszko Drozdzionek 1/6, Iwaszko Sołujanow 1/6, Mienszych Sołojanow 1/6.

Derewnia Uzwale sł. 2 1/3. Fiedor Jarmolicz 1/4, Andrey Sciepanowicz 1/4, Mikita Iwanowicz 1/6, cała derewnia płaci 1/6.

Derewnia Koscina służb $^{1}/_{3}$. Siemion Fiedorowicz $^{1}/_{3}$.

Derewnia Jancowa służby $^{1}/_{4}$. Hrehory Dmitrowicz $^{1}/_{4}$.

Derewnia Bikejewo sł. $^{2}/_{3}$. Marcin Litwin $^{1}/_{3}$, Wasil Tymofieiewicz pusta $^{1}/_{3}$.

Derewnia Chomino sł. $^{1}/_{6}$. Makar Kanajewicz $^{1}/_{6}$.

Derewnia Malaiewo sł. $^{1}/_{4}$. Nikipor Mikicinic $^{1}/_{8}$. Miszko Michayłowicz $^{1}/_{8}$.

Czyni służeb 22.

Summa służeb wszystkich 7104.

Powinność poddanych w tych trzech woytowstwach y dwuch włosciach z każdey służby po kop dziesięciu groszy Litewskich gotowemi, żyta czwierc, owsa czwierc, miodu bezmien, genś iedna, kurow dwoie, jajec dwadziescie ciesnic do mura Smolenskiego dwie, straż koleją według potrzeby, podwody y roboty zwyczayne do zamku y folwarkow z dawnych lat należące pełnić y wyżey opisane dawać powinni będą.

Do tey włosci do woiewodztwa Smolenskiego należącey jest las na robienie towarow zgodny, w ktorym za czasem i. k. msci do lat szesciu Iw. Ip. Jerzy Karol Chlebowicz na Dubrownie, jeneralny xięstwa Zmuydzkiego starosta przed tym ieszcze objowszy w possesyą, towary wyrabia, na co y teraz przez sługe swego y faktora pana Kazimierza Wanczewskiego konsens j. k. msci pokładał przedemno y ażebym wpisał do inwentarza potrzebował.

Ktory to moy inwentarz z zamku Smolenskiego, armaty, miast, miasteczek, włosci y wszelakich do w-a przynależnosci spisawszy y podpisawszy, przy pieczęci mey y ienerałach, także stronie szlachcie y podpisami onych Jww. Jm. panu woiewodzie podałem y rewersał do skarbu w-o x-a Litt-o z tego inwentarza mego zostawiłem, do ktorego przyłączyłem inwentarz starostwa Dorohobuskiego y przynależnosci do niego. Pisan w Smolensku, roku 1654, Januarij—dnia Ad M. D. G. B. O. M. honorem. Pisał Sawicki.

Изъ книги Смоленскаго земскаго суда за 1654 г., хран. въ Виленск. центр. архивѣ подъ № 15563, л. 39—64.

II.

СПИСОКЪ
осажденныхъ царемъ Алексѣемъ Михайловичемъ въ Смоленскѣ.

9 Іюня 1654 года.

KOMPUTT.

Ichmosciow pp. obywatelow woiewodztwa Smolenskiego od cara Moskiewskiego Olexieja Michayłowicza y woysk iego w oblężeniu na Smolensku, przy J. W. Jm. panu Filipie Kazimierzu Obuchowiczu, woiewodzie Smolenskim, osobami swemi zostaiących, z czeladzią swą y z temi, z ktorych niektorzy na mieyscu swoim poczty swe, sami się absentuiąc stawili, także z gospodarzow, z deputowania tegoż J. W. Jm. p. woiewody Smolenskiego przez Ichm. ppw. Samuela Drucskiego Sokolinskiego podkomorzego, Im. p. Stanisława Unichowskiego podsędką, Im. p. Alexandra Parczewskiego pisarza ziemskich, Im. p. Olbrychta Golmonta podczaszego Lidzkiego y sędziego grodzkiego, urzędnikow Smolenskich, zordynowany w roku 1654 miesiąca Junij 9 dnia.

Imci pana Stanisława Unichowskiego, podsędka Smolenskiego, kwatermaystra od Małego wału do Malachowskiey Bramy kwater dwie. Sam J. P. Stanisław Unichowski podsędek Smolenski z kupnych maiętnosci swych z Michnowa z przynależnosciami, Moczułłowa y pustych dobr Kuzniecowa. Pietraczonkowa z przynależnosci y Brahinia samotrzeć z szlachtą, czeladzią stawał, a osobliwie gospodarza z domu w murach stoiącego stawił osob № 4.

Od Jeym. paniey, Ewy Złotey Krasninskiey Podberezkiey, podkomorzyney Orszanskiey, z maiętnosci Stehrymowskiey pan Jan Nowowieski a osobliwie z domu Jeymsci Stefan gospodarz, stawało osob dwie. № 2.

Od Jm. p. Jana Chrapowickiego, chorążego Smolenskiego, Jm. pan Adam Jesman, przy nim szlachty szesciu: P. Stanisław Kraiewski, p. Alexander Chocim, p. Jan Szymanski, p. Symon Przewłocki, p. Jan Janowicz, p. Andrzey Wyrwicz; zosobna przy nich osob ieszcze sześć. z gospodarzami stawali z maiętnosci imci z woytowstwa Wołosowskiego z

przynależnosciami od ims. p. Bykowskiego nabytey z słobody Kolendzina, z słobody Janowa, z Nieiłowszczyzny, z Baranowa, z Piotrowego sioła, Uszukowa większego y mnieyszego, z Kleposzowa, z Roznowa, z Bylei y Sierego Poczynku, z dobr pustych y inszych przynależytosci do Baranowa należących, z Białohłazowa, z Nowego Dworu y ze wszytkich przynależnosci do tey maiętnosci przynależących, z Horodka od im. p. Bielawskiego nabytey derewni,—z tych wszytkich dobr zawsze y z gospodarzem osob trzynascie, № 13.

Tenże im. p. chorąży od im p. Alexandra Tarły z maiętnosci onego Kowoszan Hornich y inszych przynależnosci stawił p. Mikołaja Pawłowicza samoiednego, № 1.

Im. p. Jan Meszczeryn, czesznik Smolenski, sam swą osobą z dobr swoich y ichm. pp. Piotra y Hrehorego Meszczerynow, braci swoiey, przy nim czeladzi szlachty p. Wiazewicz, p. Kosciucski, p. Łaniewski, p. Woskowski, p. Łanoberk, p. Żukowicz, p. Bielewski, p. Stonczew, p. Wysocki, p. Pieslak, z maiętnosci swych wszytkich y gospodarzow z domow dwoch z iednego starego, a z drugiego w rynku stoiącego, kupnego od Pawła Bykowskiego, wszytkich stawało osob trzynascie, № 13.

Od im. p. Alexandra Reutta stolnika Smolenskiego, j. p. Jakub Reutt syn im. z maiętnosci Buikina y ze dworu w murach będącym stawał samotrzeć, № 3.

Od im. p. Dmitra Meszczeryna z maiętnosci wydzieloney y ze dworu w zamku stoiącego kupnego im. p. Alexander Kochowski stawał samoczwart, samych osob № 4.

J. p. Adam Somawski z maiętnosci swych z Bantałłowa, Pokłonowa, z Lisowa y Buchmarowa, z Britey z gospodarzem samopiątt, № 5.

J. pan Piotr Swiatski z maiętnosci swych: Sabrikina, Pienieziowa y Waszukowa z gospodarzem samoczwartt, № 4.

J. p. Samuel Łyko z Bukina y Proskurnina z czeladnikiem samowtor, № 2.

J. p. Samuel Kraskowski z Sonnikow, Michayłowa y Babina y z domu samotrzec, № 3.

J. p. Daniel Miłaszewicz z Kuzowlowa y Łohow samotrzeć, № 3.

J. p. Gabryel Bienko z maiętnosci swey Hryniowa sam ieden, № 1.

J. p. Bazyli Azanczewski samoczwartt, № 4.

J. p. Jan Kudzynow samowtor, № 2.

Ichm. ppwie Michał, Semion, Stefan y Jarosz Osipowscy z maiętnosci swych Sawionek, z Starego Horodyszcza, Dziemiankowa, Owierkowa, Tonkowidowa, Zaycowa z reszty gruntow Władyczynskich samoczwartt, № 4.

J. p. Sebestyan Kochowski z Dubasiszcz, sam swą osobą, № 1.

Ichm. ppwie Stanisław y Woyciech Rowiccy z Obudzowszczyzny y z Nazimowszczyzny samotrzec, № 3.

J. p. Jan Dukszta z maiętnosci swey z Protasowa sam ieden, № 1.

J. p. Jan y Gabryel Taraszowscy y pan Jan Zienkiewicz iako arędarz z Hołłyszycz samowtor, № 2.

J. p. Jan Tryczewski z Malcowa y Pawłyszek sam ieden y z gospodarzem samowtor, № 2.

Od j. p. Bolesława Dziadkowskiego Ron-ch j. k. msci z Mihorca stawał Jan Iwanowski sam ieden, № 1.

J. p. Krzysztoff Słaucki z Szackowa sam swą osobą y gospodarz, № 2.

J. p. Kazimierz Szypniewski z Trochecina sam swą osobą, № 1,

J. p. Wawrzyniec Poznacski z Tymofieiowa sam swa osobą, № 1.

Od j. p. Bazylego Swirczewskiego z Rodzyna p. Jan Swirczewski syn onego sam ieden, № 1.

Od j. p. Zacharyasza Naruttchowicza z połowicy Sobolewskiey maiętnosci, ktora

opieką trzyma po nieboszczyku p. Janie Zmayle Zienkowiczu y z połowicy dworu w murach stoiącym stawał syn onego p. Chryzostom Naruttchowicz sam swą osobą ieden, № 1.

Od j. p. Wawrzynca Tryczewskiego z Chłystow Jan Andruszewicz sam, № 1.

Od j. ppw. Stanisława y Michałła Makarowiczow z Pleszczeiowa Stanisław Zdanowski sam ieden, № 1.

J. p. Jerzy Kochowski z Sutok sam swą osobą y z połowicy Hołosowa samowtor, № 2.

Od j. p. Samuela Biernicskiego z zastawney maiętnosci Suchodoł stawał synowiec onego p. Symon Biernicski sam ieden, № 1.

Od p. Jana Korsaka z Brakulina y Dziakowszczyzny pan Chocim, jako oyczym, stawił Jana Koskowicza samoiednego № 1.

Od j. p. Stanisława Swięcickiego z Stankowa Fiedor Hryniewicz sam ieden, № 1.

Od j. p. Kazimierza Kobyzynskiego z maiętnosci w Stanie Bielskim będącey stawał Jan Kobyzynski sam ieden, № 1.

Od j. p. Jana Szymonskiego z maiętnoscl Bułharskiey stawał syn onego Marcin Szymonski, sam ieden, № 1.

Od j. p. Alexandra Parczewskiego, pisarza ziemskiego Smolenskiego, kwater maystra towarzystwa imci od Małachowskiey Bramy wprawo ku wielkiemu wałłu, kwater dwie opisanie, sam j. p. Alexander Parczewski, pisarz ziemski Smolenski, osobą swoią, ze dwiema czeladnikami p. Janem Pławinskim p. Alexandrem Krassowskim z maiętnosci Jahorhia alias Sielca y Dymuszyna samotrzec, № 3.

Od jm. p. Kazimierza Hayka, podsędka Mscisławskiego, p. Krzysztof Mickiewicz z p. Janem Szumskim z maiętnosci Sierhacina y Chilczyc samowtor, № 2.

Od j. p. Albrychta Pražmowskiego podstolego Brasławskiego, p. Piotr Modzelewski, p. Piotr Zbrocki, p. Jakub Gromadzki z maiętnosci Kudryna y Czuwachow samotrzec, № 3.

J. p. Stefan Bielacki, instygator Smolenski, z maiętnosci Pawłowa y Mielechowa sam osobą swą, № 1.

Od j. p. Władysława Mokrzeckiego, p. Kazimierz Rostowski, p. Michał Falkiewicz, Jan Iwanowski, Wasko Mikłaszewicz gospodarz samoczwartt z Wiktorowa y Moszczyna, № 4.

Od paniey Krystyny Mokrzeckiey Wilhelmowey Rzeżicskiey czeladnik Franciszek Mikołajowicz z maiętnosci Kuzmina y z gospodarzem samowtor, № 2.

J. p. Dimitr Stankiewicz sam osobą swą z maiętnosci Mordzina y Dworkowa ieden, № 1.

Im. p. Ierzy Stankiewicz sam osobą z maiętnosci Mordzina, Wieruchowa y Harwattki z gospodarzem samowtor, № 2.

Od potomkow im. pana Hieronima Ciechanowicza, sędziego ziemskiego Smolenskiego, pan Jan Kotowicz z czeladzią pan Łukasz Dzierozycski, pan Jan Porzętowski, p. Heronim Porzętowski, p. Matyasz Sorwiroh, p. Michałł Sorwiroh, p. Fiedor Illinicz, p. Gabryel Wasilewski, p. Janusz Doynowski, p. Jakub Rodziewicz, p. Tomasz Sadowski z maiętnosci Pokornowa, Moroszyłłowa, z Hiewkowa, z Katyni, z Wietki y gospodarz ieden Filip Iwanowicz, a drugi gospodarz z drugiego domu samotrzynastt, № 13.

Im. p. Mikołay Czereyski sam osobą z maiętnosci Załuzecza y Bobajowa z gospodarzem samowtor, № 2.

Od j. p. Adama Stabrowskiego p. Jan Zienkiewicz, p. Jakub Dobinski, p. Jan Tarcinski, p. Stanisław Głowacki, Jakub Podzielski, Matyasz Marcinkiewicz, Fiedor Morgoc, Łukasz Lukaszewicz, Denis Raiowiec, Opanas Skinderski, Paweł Abramowicz, Jakub Łaszkowicz gospodarz Łukasz Siemionowicz z maiętnosci Czyżowa, Chołłmu y Czereiska, z Zabołłocia y Okotowa z Zakupia samotrzynastt, № 13.

Od im. p. kniazia Adama Borowskiego czeladnik Marcin Leszewicz z maiętnosci Kubliczyna № 1.

J. p. Kazimierz Duksztta z maiętnosci Łuszkow w trakcie Dorohobuskim sam ieden, № 1.

Od j. p. Marcina Ciechanowicza, podczaszego Smolenskiego, z maiętnosci Wietki p. Hrehory Cielewicz gospodarza nie stawił a sam ieden, № 1.

Od potomkow nieboszczyka p. Janusza Kissaniewskiego p. Prokop Osipowski z czeladzią: Prokopem Niewieskim, Janem Bielewiczem z maiętnosci Osinowki, Sielca y Haponowa samotrzec, № 3.

Im. p. Alexander Sęplinski sam osobą swoią z maiętnosci Chołmu stawa, № 1.

J. p. Marcin Sieczynski sam osobą z maiętnosci Kowalowa, № 1.

Od j. p. Krzysztofa Miłaszewskiego p. Jan Pawłowski z maiętnosci Pusztoszy y Kulowa ieden, № 1.

J. p. Woyciech Kłopotowski sam osobą z maiętnosci Horelika, № 1.

Od p. Mikołaja Kobylinskiego, p. Andrzey Kraiewski z maiętnosci Charyna sam ieden, № 1.

J. p. Jozef Suchorski sam osobą swą z Żabaszowa maiętnosci, № 1.

J. p. Hrehory Chłusowicz sam osobą z maiętnosci Kapuscina, № 1.

J. p. Jan Pomazski od potomkow nieboszczyka p. Jana Popławskiego z maiętności Ruchowa ieden, № 1.

Od p. Krzysztofa Mickiewicza Sebestyan Jaroszewicz z maiętnosci Woronina ieden, № 1.

Im. p. Stanisław Zdankiewicz sam osobą z gospodarzem z maiętnosci Osierkowa y Starkowa, № 2.

Od j. pani Zofij Łukomskiey Michałowey Raczynskiey czeladn. p. Stanisław Pietroszewicz z Płłay y Chochowa samotrzec, № 3.

Od j. pani Helenny Bielackiey Okołowiczowey, dla niestawienia od p. Jana Kuczewskiego z maiętnosci Kopciowa, czeladnik Wasili Poddubinski sam ieden, № 1.

Im. p. Fiedor Oszeł sam y z czeladnikiem Ostapem Czyżem z maiętnosci Szczerbinowa nowego y starego samowtor, № 2.

J. p. Paweł Oszeł sam osobą swa z maiętnosci Szczerbinowa, № 1.

Od j. p. Jana Kotowicza czeladnik Ierzy Uszynski z maiętnosci Siekiryna sam ieden, № 1.

Im. p. Heliasz Talaszko sam osobą swoią z maiętnosci Siemiaczyna, № 1.

J. p. Jan Wysocki sam osobą z maiętnosci Antonowicz, № 1.

Od j. p. Ierzego Komarza czeladnik Jakub Sawłukowicz z maiętnosci sam ieden, № 1.

J. p. Jan Chłusowicz od p. Ierzego Chłusowicza, rodzica swego, z maiętnosci Kłokowa ieden, № 1.

J. pp. Bernatt y Hrehory Łykoszynowie sami osobami swemi z maiętnosci Hryszkowa y gospodarz p. Hrehorego Łykoszyna stawaią samotrzec, № 3.

J. p. Adam Szabłowinski sam osobą z maiętnosci Łyszkowa, № 1.

J. p. Jan Koskiewicz sam osobą z maiętnosci Szczerbinowa, № 1.

J. p. Marcin Szaciłło sam z czeladnikiem Janem Siedniewiczem z maiętnosci Maraczowa y Bobaciszcza samowtor, № 2.

J. p. Alexander Forosma sam z maiętnosci Zadoroża, № 1.

J. p. Woyciech Kleczkowski sam z maiętnosci Torhosina, № 1.

J. p. Piotr Krzywicki z maiętnosci Jarkiewicz czeladnika iednego, № 1.

Pp. Piotr y Onoprey Krukowscy sami obadwa z maiętnosci Iwanowa, № 2.

Im. p. Albrychta Golmonta, podczaszego Lidzkiego, sędziego grodzkiego Smolenskiego, kwater magistra towarzystwa imci od Bakszty Tupinskiey do Bakszty Kozodawlowskiey kwater dwie.

Sam j. p. Albrychtt Golmontt, podczaszy Lidzki sędzia grodzki Smolenski, z Nowosiołek alias Hryckowa y Błauszyna sam osobą swoią y przy nim czeladzi troie, № 4.

J. p. Woiewodzki, sędzia ziemski Smolenski, z Kniaziego, z Bobyrowa z pięciu przywilejow p. Jan Rotkiewicz, Piotr Wąsowski, Paweł Krasinski, Andrzey Szczerbicki, Jan Szczepanowicz z gospodarzem samoszost, № 6.

J. p. Andrzey Hurko, pisarz ziemski Witebski, y z im. p. Danielem Hurką, podstolim Witebskim, ktory w osobie j. p. oyca sam stawał z maiętnosci Puciacina z przynależnosciami Karłowa, Babicz y z Uborowa pusztoszy Szołłoszyna, Czerniejey p. Mikołay Szypiłło, Jan Rohayłło, Grzegorz Brylewski, Matyasz Makowski, Alexander Parfienowicz, samoszost, № 6.

J. p. Andrzey Anforowicz woyski Rzeczycski, z Dertney, z Iwaszeniowa, z Cimochem Rychlickim samowtor, № 2.

J. p. Ierzy Syngur z Małochwy sam osobą swą, № 1.

J. p. Werner Engillart z Kołkowicz, z Androszowa, Wnukowa, sam swą osobą przy nim Marcin Stanisławowicz, Mikołay Obuszek samotrzec, № 3.

J. p. Frydrych Otwelder samowtor z Owandowa, Iwanowa, Lewonowa, № 2.

J. p. Walenty Rarog z Kunina, z Dziadzinskiego, Niemczyna y Panteleiowa samoczwartt, № 4.

J. p. Stanisław Buczynski z Bizina, Białego chołmu y Siekierzyna samoczwartt, № 4.

J. p. Jan Woiewodzki z Marynina sam osobą swą, № 1.

Od j. p. Otroszkiewiczowey straźnikowey Smolenskiey z Koniuchowa, Huryowa za pp. synow swych pp. Kiedrzynskich Dmitr Wasilewicz, Karp Ładzyk staneli samowtor, № 2.

P. Timofiey Nowicki z Fiedorowa sam swą osobą, № 1.

P. Andrzey Dyderka z Babinina sam swą osobą, № 1. A gospodarza Wasila Oleynika Moskwa wzieła w polu za murem.

P. Stanisław Klonowski etiam inpossessionatus z ochoty swoiey swą osobą y z czeladnikiem samowtor, № 2.

P. Andrzey Nieciecki z Pirkowa swą osobą, № 1.

P. Hrehory Skuhar z Roznowa swą osobą, № 1.

P. Jan Biernacki z Łożynic swą osobą, № 1.

Od j. p. Kazanowskiey, marszałkowey koronney, Krzysztoff Kruszynski, Ławryn Jankowski, Ostap Kozłowski, Iwan Czawa, Łazarz Pogorzelski, Siemion Dzierewiaka, Roman Grek y gospodarzow dwuch Sosnowski Hryszko kowal z Poniatowszczyzny, z Wasilewszczyzny, z Bielika, z Wierzbiłłowa samodziewiąt, № 9.

Od j. p. starosty Oszmianskiego z Wysokiego p. Alexander Glinski, Philon Wołosowicz samowtor, № 2.

Od j. p. Alexandra Wullffa, staroscica Dynemborskiego, z Gadanowa, Suwietowa, z Woynowszczyzny, z Woronowszczyzny, z Babinowa, z Mikołły, z Sececina y z Kołodni p. Adam Kaczynski, p. Jerzy Seyman, Paweł Rayski, Dymitr Uscinski, Jan Domaniewski, Hrehory Sadowski, Jakub Sadowski, Matyasz Krzynicki, gospodarzow dwuch, Matphiey Dąbrowski y Siemion, samodziesiątt, № 10.

Od jm. p. Mikołaja Narbutta, pisarza Grodzkiego Żmuydzkiego, z Antonowicz, z Piotrowa pan Filon Bazar, Adam Matiuszkowski y gospodarz Jan Szumski samotrzec, № 3.

Od jm. pana Jerzego Swykowskiego chorążyca Nowogrodzkiego, z Prudek, z Połuiowa, z Raczyna, z Szatallowa p. Samuel Łoweyko, Krzysztof Wiszniewski, Alexander Łos, Bazyli Wieluzynicz, Jan Koszkorowicz, Jan Chłusowicz, Audakim Wysocki y gospodarz Czerniewski samoosm, № 8.

Od jm. p. Trojana Sułłowskiego, horodniczego Smolenskiego, z Kniaziego, Łapijowa, Prokszyna, Kozłłowa, Wasiłłowa, — p. Bartłomiey Trębicki, Stanisław

Kuberski, Macwiey Maslak, gospodarz Janowicz samoczwartt, № 4.

Od p. Rehinolda Rożna z Zallesowa Jan Giedroyc sam ieden, № 1. A gospodarza niestawiłł.

Od j. pani Korybskiey z Markowa, z słobodki nad Dnieprem, z Horodyszcza,—pan Bartosz Koreywa, Krzysztof Zubowicz, Antoni Iwanowicz y gospodarz czwarty, № 4.

Od p. Waleryana Buksewdyna z Hredykina Stefan Kozłowski ieden, № 1.

Od pana Stefana Korsaka z Chołmu, z Bielszczyzny Hrehory Bornicki sam ieden, № 1.

Od jm. p. Jana Dybowskiego, miecznika Smolenskiego, z Prakszyna p. Mikołay Stefanowicz przy nim Siła Dzierzenicz, trzeci na posiłek Stefan Szczerbicski, samotrzec, № 3.

Od j. p. Samuela Garlinskiego, podczaszego Orszanskiego, z Chylukina y Fiedoryna, — Jan Szmirkowzki, Bazyli Szmirkowski, samowtor № 2.

Od jm. p. Eliasza Żukowiecskiego z Krywki pan Jan Chuczonowicz sam ieden, № 1.

Od p. Jana Bucholta z Dudzina p. Michał Greczyna, № 1.

Od p. Jana Chobota z Sciepanowa Samuel Olechnowicz, № 1.

Jm. pan Wullff, staroscic Dynemborski, nad zwyczayny poczet y powinność z szczegulney ku oyczyznie miłosci y tego mieysca ochotą swoią reprezentuie w posiłek stawiąc ludzi 8, z porządkiem y rysztunkiem dobrym do tych że pocztowych swoich y na tez kwaterę, ktorych na łaskę y dyszkrecyą jm. p. woiewody kommittuie, aby onym bez krzywdy służba szła jako sam j. p. woiewoda przez sługę swego ordynowałł: Hrehory Chudoba, Mikita syn iego, Jakub Łukaszewicz, Naum Łukaszewicz, Iwan Chwiedorowicz, Hryszko Chwiedorowicz, Maxym Huboronek, Bartosz Matyaszewicz, № 8.

Jm. pana Kazimierza Drucskiego Sokolinskiego, pisarza grodzkiego Smolenskiego kwatermistrza od Bakszty Kopycinskiey do Tupinskiey kwater dwie: sam j. p. Kazimierz Drucski Sokolinski, pisarz grodzki Smolenski, z maiętnosci Pokoja z przynależnosciami sam osobą swą stawa, przy nim czeladzi dwuch, samotrzec, № 3.

Jm. pan podskarbi w. x. litt. w osobie jm. pan Kazimierz Eydziatowicz przy nim czeladzi dwuch, Michał Tomaszewski y Kazimierz Skrędziewski, z maiętnosci Porzecza, Michayłowa, Apelmanowa y Głuszycy, samotrzec, № 3.

Jm. p. Referendarz w. x. Litt. w osobie jm. p. Woyciech Rakowski, przy nim czeladnik Jaroszewski Heronim, z maiętnosci Jelney z przynależnosciami,—gospodarza Moskwa wzieła za murem,—stawa samowtor, № 2.

Jm. p. marszałek Orszanski w osobie j. p. Krzysztof Łubinski z maiętnosci Korybczyna y Burakowa № 1.

Jm. kniaz Samuel Stanisław Drucki Sokolinski, podkomorzy x. Smolenskiego, sam iest praesens w Smolensku, ktory ob senium do odprawowania powinnosci syna swego Wincentego samo 4-go z czeladzią stawiłł z maiętnosci swey, Drycyał nazwaney, przy nim staneli zastawnicy j. w. im. p. Piotr Kazimierz Wiazewicz, woiewoda Nowogrodzki z zastawney wsi Fallisowa z przynależnosciami stawiłł czeladnika, j. p. Piotr Korsak z zastawney wioski Kowerzow, jm. pan Jozef Zapolski z wioski Maniukow alias Pleszowicz, jm. pan Jan Żmayło Zienkowicz z wioski Klepinina z przynależnosciami z takową deklaracyą, że do obrony czasu gwałtu samotrzec ieszcze stanąc może, ktorży to zastawnicy maią stawac przy poczcie jm. p. podkomorzego na kwaterze pod kwater mistrzem jm. p. Sokolinskim, pisarzem grodzkim Smolenskim; wszytkich stawało osob osm, № 8.

Jm. p. sędzia Upitski,—w osobie im. pana Krzystof Roszczewski, przy nim czeladnlk Ławryn Usakowicz z maiętnosci Litwinowa y Bostakowa samowtor, № 2.

Jm. p. woyski Smolenski w osobie im. p. Stanisław Milewski y pan Urban Parysowicz

przy nim czeladnik z maiętnosci Usoch, Bujanowa y Żubarowa samotrzec, № 3.

Im. p. podstoli Smolenski sam iest w Smolensku iako stary y chory w osobie swey stawił pana Theodora Hryckiewicza czeladzi dwuch: Jana Skorobohatego y Jana Kuzmickiego z maiętnosci Ostrowszczyzny y inszych samotrzech, № 3.

Im. p. Heronim Drucski Sokolinski, pisarz ziemski Orszanski,—w osobie i. p. Alexander Kowalewski domu niema, a maiętność kupił Pusty sam ieden, № 1.

Im. p. Podwoiewodzy Smolenski,—w osobie im. p. Kazimierz Sosnowski, przy nim czeladzi pięc: p. Kardaszewski, p. Deynarowicz, p. Romanowski, p. Łopacki, p. Oborski z maiętnosci Jelenszczyzny, Jałowca, Nahaci y z Kłypina samoszostt, № 6.

Tenże p. Sosnowski z maiętnosci Kopciowa, zastawney od i. paniey Buczynskiey, stawi Alexandra Glinskiego iednego, № 1.

Jeym. p. horodniczyna Smolenska—stawa syn jeym. samoczwart z maiętnosci Iwonina, Białłorucza, z Dziatowa y inszych cztyrech, № 4.

J. p. Skarbnik Czerski w osobie im. pan Krzysztof Zaiezierski, przy nim czeladzi dwuch: Jan Godlewski, Cichon Chalecki z maiętnosci Sołtanowa y z Namirycz trzech, № 3.

Im. p. podczaszyna Kowienska w osobie j. p. Krzysztof Mączynski z maiętnosci Kołłotowina z przynależnosciami ieden, № 1.

Ichm. pp. podkomorzycowie Brasławscy—w osobie ichm. p. Spadowski miał stanąc, ktory dla jakichci przyczyn z murow wyiachał, za ktorego stawił się Jan Czyżewicz, woytt Dosuhowski, przy nim czeladzi sześć: Bazyli Siemaszko, Stefan y Owczyn Soroczynscy, im. Marcin Wilczynski, Minko Wołłodkiewicz, Bazyli y Szurlonek mieszczanie z maiętnosci Dosuhowa z przynależnosciami, samo siedm, № 7.

Od potomkow nieboszczyka p. Gigonta w osobie im. p. Jan Wasilewski, przy nim czeladnik Ławryn Iwanowicz z maiętnosci Mordzynowa z przynależnosciami, dwuch, № 2.

Ichm. pp. Piotr, Franciszek, Maciey, Ignacy Gorzuchowscy, w osobie ichm. pan Cypryan Kraiewski, pan Marcin Koncza przy nich czeladnik z maiętnosci Usi, Kowalow, Krokodynowa y Usowa trzech, № 3.

Im. p. Jan Gorzuchowski sam osobą swoią z maiętnosci Żytkowa z przynależnosciami ieden, № 1.

Im. p. Kazimierz Eydziatowicz,—w osobie imci pan Iozef Szeputowski, przy nim czeladzi dwuch—Jan Radzyszkowski, Hrehory Sapieżynski z maiętnosci Zapolnia, Chrostowa y Wlesta, trzech, № 3.

Im. p. Paweł Kołotnay sam osobą swą, przy nim czeladnik z maiętnosci Usienina samowtor, № 2.

Im. p. Fabian Sznabel sam osobą swą, przy nim czeladzi dwuch Szczygielski Stefan y Iędrzey Drozdowicz z maiętnosci Zadnicy, Czadowicz y Kratowa z przynadleżnosciami, trzech, № 3.

Im. p. Krzysztof Eydziatowicz sam osobą swą z maiętnosci Iuryna ieden, № 1.

Ieym. p. Szwykowska Dawidowa w osobie Ieymsci pan Iozef Pogunski, przy nim czeladzi pięc: Jan Poiarkowicz, Tomasz Wierzbicki, Opanas Czacza Maciejewski y Janowicz z maiętnosci Mohotowa y inszych z przynależnosciami, samoszostt, № 6.

Im. p. Ierzy Sokolinski sam osobą swoią, przy nim czeladnik Jan Czosnochowski z maiętnosci Zywaia, samowtor, № 2.

Im. p. Alexander Kuncewicz w osobie imci Alexander Korzeniewski y gospodarz Jarosz Ostapowicz z maiętnosci Paszkowa y innych, dwuch, № 2.

Im. p. Kazimierz Dubinski w osobie imci pan Ierzy Dworzecki z maiętnosci Chołmow, ieden, № 1.

Im. pan Andrzey Jafimowicz z maiętnosci Małęki swey, po nieboszczyku panu Mockiewiczu pozostałey, nazwaney Duchowszczyzny, stawi p. Alexandra Wilczka iednego, № 1.

Im. p. Andrzey Krzysztof y Bazyli Jafimowiczowie z maiętnosci Korobina stawa pan

Krzysztof Jafimowicz przy nim czeladnik samowtor, № 2.

Iw. woyski Smolenski z mieyskich gruntow iednego, № 1.

Pan Koncza z zastawney maiętnosci iednego, № 1.

Od im. pana Wacława Zienkowicza z połowicy maiętnosci Sobolewa, ktorą opieką trzyma, stawi Fiedora Bobrownickiego iednego, № 1.

Im. pana Waleryana Stanisława Zaleskiego kwatermagistra towarzystwa imci od wałłu wielkiego ku bramie Kopycinskiey na kwaterze iedney: Sam imc pan Waleryan Stanisław Zaleski kwatermagister z maiętnosci swych Czeczaty, Łukina, Białłohoscia, Chołniezyc, Czmutow samotrzec z czeladzią szlachtą stawa, № 3.

Pan Theodor Frąckiewicz z maiętnosci Ciemnikowa samowtor stawa, № 2.

P. Mikołay Stankiewicz z maiętnosci Maciuszyna samowtor, № 2.

P. Jakub Biedrzycki z maiętnosci Moryhina, Kropocina, Kołłyczowa samotrzec, № 3.

P. Jan Wolinski z maiętnosci Onochowa samowtor stawa, № 2.

P. Hrehory Prokopowicz z maiętnosci Hubina pasierzbow swych Dąbrowskich samowtor, № 2.

P. Samuel Prokopowicz z maiętnosci Odzincowa, Hanina, sam, № 1.

P. Jan Kniaźnin z maiętnosci Kosciuszkowa sam stawa, № 1.

P. Nikifor Kniaźnin z maiętnosci Lotyszyna sam stawa, № 1.

P. Jan Szniukszta z maiętnosci Niedzwiedziowa y Żukowicz pustych sam, № 1.

Od p. Iozefa Łuba z maiętnosci Masłowa, Boszmanowa stawa czeladnik ieden Iwan Hłas, № 1.

P. Andrzey Kulnow z maiętnosci Podsonia Piatnicskiego sam, № 2.

P. Floryan Kochowski z maiętnosci połowicę Hołosowa sam stawa, № 1.

P. Andrzey Kraiewski z maiętnosci Kurdymowa, Horbotowzczyzny ztawi dwuch, № 2.

P. Piotr Puciata Rusinowski z maiętnosci Dziahilowa sam stawa, № 1.

P. Bazyli Pulikszta z maętnosci Kłłypina sam stawa, № 1.

Pan Samuel Trembicski z maiętnosci Sielec sam stawa, № 1.

Pan Piotr Sołar z maiętnosci Baczmanowa sam stawa, № 1.

Od p. Andrzeja Okołowego z maiętnosci Suchorowa stawa czeladnik, № 1.

Od p. Antonowey Korsakowey z maiętnosc Szabanowa stawa czeladnik, № 1.

Od pana Krzysztofa Żaby z maiętnosci Moszny stawa czeladnik, № 1.

P. Jerzy Mikłaszewski z maiętnosci Daniłłowa pasierzbow swych pp. Kiełpinskich stawa samowtor, № 2.

P. Paweł Kopinski z maiętnosci Bochmanowa samowtor stawa, № 2.

Od p. Egiemihala z maiętnosci Siemionowa, Baciuszcowa czeladnik stawa, № 1.

Od p. Hrehorego Podbereskiego z maiętnosci Hrybanowa czeladzi № 2.

Od p. Demiana Skuharewskiego z maiętnosci Charynkowa syn stawa, № 1.

P. Jan Zdankiewicz z maiętnosci Poczynku Dobrego sam stawa, № 1.

Od p. Jana Piaskowickiego z maiętnosci Osztaszowa czeladnik stawa, № 1.

Od p. Andrzeja Jawoysza z maiętnosci Fiedorowa, Hołłyszyc czeladzi dwuch stawa, № 2.

Od p. Stefana Newelskiego z maiętnosci Horodyszcza stawa czeladnik, № 1.

Im. pana Jana Wilhelma Raczynskiego kwatermagistra od wałłu wielkiego po prawey stronie kwater dwie po basztę Szeynowską, sam im. p. Wilhelm Raczynski z Ciecionina, s Koczarhina y Jahoria samotrzeć z czeladzią stawa, № 3.

Od im. p. Karola Oginskiego, podkomorzego Witebskiego, z Krasnego p. Kazimierz Szostakowicki sam ieden, № 1.

Od im. p. Waltera Korfa, woiewodzica Wędęskiego, z Dziahilewa, Bosina, Pietryszczewa pan Jerzy Rosinski, Siemion Pyrcewicz, Josef Szczygielski samotrzec, № 3.

Im. p. Władysław Glinka z Smołkowa, Pohostu, Łuczosy, Falkowicz sam swą osobą, przy nim czeladzi trzech, gospodarz czwarty samo piąt № 5.

Im. p. Daniel Raczynski z Isakowa Nieżeykowa samowtor, № 2.

Im. p. Adam Zaręba z Bardynskiego, z Łuznego, z Przychabcow sam stawa, czeladzi dwoch y gospodarsz samoczwartt, № 4. A na p. Pusylewicza manifestacyą zaniosł, iż nie stawił z Bardynskiego.

Od im. p. Bazylego Sołtyka z Boryskowa Franciszek Małłacinski stawa sam ieden, № 1.

Od im. pani Piotrowey Sołtykowey z Bizukowa, z Kniaszczyny y Paraliszcz p. Alexander Buchowiecki, Theodor Bochonowicz, Michał Bochonowicz, gospodarz Jakub Turkowski samoczwart, № 4.

Im. pani Raczynska z synem swoim p. Iozefem Kuleszą w osobie swey y p. syna swego Woyciech Jacynicz, Krzysztof Bancewicz gospodarz trzeci z Kubarowa y Kleznina, № 3.

Pan Bazyli Jaszowski z p. Janem Hołłowaczem oyczymem swym z Bezbondowa y Rydzina sami dwoy, № 2.

Im. p. Iwan Kollenow z Kollenowa sam ieden, № 1.

Pan Alexander Chomiakiewicz z Bykowa sam, № 1.

Pan Marcin Chomiakiewicz z Chołłbyla sam, № 1.

Od jeymci pani Bazyliney Ciechanowiczowey z Lichaczowa y z Derzowa Jan Szymanowicz y Andrzey Sokołowski samowtor, № 2.

Im. pan Paweł Korzeniewski z Makarowa, Lipek sam, № 1.

Pan Ostaphian Rogayłło z Sawina sam, № 1.

Pan Adam Sawicki z Horbotowa sam № 1.

Od pana Stefana Sokołowskiego z Bierdziejowa Krzysztof Wasilewski sam ieden, № 1.

Pan Jan Prozorkiewicz z Łuiów sam, № 1.

Od i. p. Lukaszowey Brzozowskiey z Słowien Jan Michalczewski ieden, № 1.

Od pp. Samuela i Michałła Monwidow z Kiryłł Marcin Prozorkiewicz, № 1.

Pan Jan Tracewski ze Rzawca sam, № 1.

Od im. pana Bochdana Zaiezierskiego rodzony bratt p. Tomasz Zaiezierski y gospodarz Wasilij z Dorohanł dwuch, № 2.

Od p. Krzysztofa Zaiezierskiego pan Stanisław Zaiezierski rodzony z Iwaczewicz przy nim Koscia gospodarz samowtor, № 2.

Od im. p. Kazimierza Kaminskiego z Iełkowa pan Jan Gwiazdowski y gospodarz Olfier samowtor, № 2.

Pan Mikołay Iezierski z Kudrawiec sam, № 1.

Pan Bazyli Skarzynski z Zadnego poczynku sam, № 1.

Г. Michał Bohuszewski z Sopockowa sam ieden, № 1.

Od im. p. Jana Wisogirda, pisarza grodzkiego Kowienskiego, z Dorohanina Piotr Białłkowski chłopiec z kilku danin, № 1.

Od im. p. Samuela Stachowskiego z Nowikow Andrzey Charkowski y gospodarz Iędrzey samowtor, № 2.

Im. p. Timofiey Stefan Donatowicz z Sielanki, Woroponowa sam ieden, № 1.

Pan Maciey Sillinicz z Chmielowa sam, № 1.

Od j. paniey Mostołłtowey z Panamarowa Łukowski ieden, № 1.

Od p. Bernatta Kruszynskiego z Siemionkowa Fiedor Kotłowski sam, № 1.

Od p. Stanisława Piąttkowskiego z Klemiecina p. Jan Szatkowski, № 1.

Od p. Alexandra Chołłchowskiego, czesznika Orszanskiego, z Jarkiewicz p. Mikołay Machnowski, № 1.

Od pp. Jana y Samuela Pierwuszow z Krawcowa Jan Wasilewicz, mieszczanin Smolenski, № 1.

Od paniey Hebowiczowey z Mironina Stefan Bobkiewicz № 1.

Im. pana Zacharyasza Paregi kwatermagistra od Szeynowey Baszty do narożney Wagerowskiey kwater dwie, na ktorych kwaterach kozacka chorągiew stawa, ktora chorągiew na osobliwym regestrze spisana iest, poczett iedna.

Im. p. Zacharyasza Paregi z maiętnosci Staiek, Przesnary y Wereiewszczyzny przy osobie samego imci z gospodarzem, № 3.

Im. p. Prokopa Kaminskiego kwatermagistra kwater dwie od Narożney baszty Wagerowskiey przez Mikulinska aż do Piatnickiey bramy.

Sam im. p. Prokop Kamienski kwatermistrz z Slenjewa samowtor gospodarz trzeci, № 3.

Od im. p. Jana Kaminskiego, sędzica Mscisławskiego, Jan Skrocki ieden, № 1.

Im. p. Samuel Otroszkiewicz z bracią z Iwanowska y z Wysokiego sam osobą swą y gospodarż dwuch, № 2.

Od j. pani Timofieiowey Ingildejowey syn pan Krzysztof Ingildey z Archangielszczyzny sam, № 1.

Pan Bazyli Owrucki z Dziahilowa y Nalewek sam, № 1.

P. Piotr Sienkowski z Słuczyna, № 1.

P, Jakub Brzeziecki z Szewerdzyna sam jeden y gospodarz z domu Kielczewski samowtor, № 2.

P. Ierzy Szypniewski z Jaryłłowa sam, № 1.

P. Stanisław Tryczewski z Kuzina sam, № 1.

P. Drzewieczki z Tołłubina y Rohaczewa sam swą osobą, a od p. Drzewieckiego Jakuba Iozefa Iezewskiego stawił dwu, gospodarza zas z domu nie stawił, № 2.

P. Jan Daynowski z Krokotkina sam swą osobą y gospodarz z domu, № 2.

Pan Roman Wager z Dziwowa y z połłowicy Osztaszowki sam swą osobą, a drugą połowicę Osztaszowki p. Dimitr Meszczeryn trzyma, № 1.

Pan Ierzy Ciellewicz z Samofallowa, Wierzchowca samowtor od potomkow nieboszczyka Szczechowskiego y gospodarza, z domu stawił trzech, № 3.

P. Fiedor Puciatta Poborczonek z Nikiforowa sam ieden, № 1.

P. Jarosz Puciatta Poborczonek z Podsosonia sam, № 1.

P. Mikołay Lipski z Paniewina sam, № 1.

P. Woyciech Jakubowski z Surhakow sam, № 1.

P. Jarosz Stankiewicz z Łyskowa sam, № 1.

Od j. pani Woroncowey, pisarzowey ziemskiey Smolenskiey, dwuch, to iest z Białłowoscia Symon Kownacki y Ierzy Dąbrowski, № 2.

Od p. Adamowicza rotmistrza z Żubowa p. Alexander Dunin, № 1. A gospodarza z domu nie stawiłł.

Pan Marko Kownacki z Łuhinowa sam, № 1.

Od im. p. Jarosza Kotła z Stowazy, Bołłocia y Muciszcza Andrzey Dąbski y Michał Dąbski trzeci p. Marcin Dunin, № 3.

P. Jan Scibłło z Sutok sam, № 1.

Od p. Samuella Talibskiego z Łuhina Tomasz Wardynski y gospodarz z domu samowtor, № 2.

Pan Ierzy Szeyka z Mickowa sam, № 1.

Od p. Samuela Chackowskiego z Sielecka Iozef Pacynka, № 1.

P. Cypryan Hołłdyżny z Krysniowa sam y gospodarz z domu, № 2.

Od p. Jakuba Mustafowicza tatarzyna z Zabiellina Stefan Miłłaszewicz, № 1.

Pan Jan Chudoley z Kowalewa sam osobą swą, № 1.

P. Nikipor Chodyka z Boiarkowa sam osobą swą, № 1.

P. Jan Kuzmicki z Kowalewa sam osobą swą, № 1.

Od p. Bernata Berka Rzezicskiego z Malcowa Łukasz Żankiewicz chłopiec mały, № 1.

Pan Andrzey Wałużynic z Rohaczewa sam osobą swą, № 1.

P. Ierzy Wałużynic z Rohaczewa sam osobą swą, № 1.

P. Marcin Dunin z Iurkina na mieyscu swym stawił zięcia swego Ierzego Arciszewskiego, № 1.

P. Wawrzyniec Kopiec przy dożywociu małżonki swey bywszey Dmuchowskiey z Dzierżawina sam osobą swą, № 1. A pp. pasierzbowie p-wie Dmuchowscy nie stawili.

P. Paweł Szacichin sam osobą swą z Szacichina, № 1.

P. Siedlecki z Omialina sam osobą swą, № 1.

Pp. Mikołay, Fiedor, Siemion, Stefan Truniewscy z Jurakowa osobami swemi, № 4.

Pan Mikołay Pieczurski z Hinczyna sam osobą swą, № 1.

P. Mikołay Wąsiacki z Rohaczewa sam osobą swą, № 1.

Iwan Stasiewicz z Kisiellowa y Czerkowiszcza, Kałłauz, № 1.

Pani Staryszewska z Łuniowa stawiła boiarzyna, № 1.

Im. p. Samuela Bakanowskiego kwatermagistra od bramy Piatnickiey aż do Wodney bramy nad Dnieprem z basztą okrągłą Siemionowską kwater dwie. Sam im. pan Samuel Bakanowski kwatermistrz z maiętnosci swych, to iest: w stanie Wiellizkim z Masałowa z przynależnosciami tak w stanie Wopecskim z Bakanowa y Koczkorowa samotrzech, № 3.

Od j. w. i. xiędza Heronyma Sanguszka, biskupa Smolenskiego, z maiętnosci nazwaney Archaniołszczyzny y Kowelszczyzny, w trakcie Bielskim leżącey, stanoł czeladnik Krzysztof Połnobok samowtor, № 2.

Od j. w. i. pana Alexandra Oginskiego kasztellana Trockiego z maiętnosci Zarubionek. w stanie Kasspelskim leżącey, p. Andrzey Goslinski y z nim czeladzi troie, № 4.

Od w. im. p. Hrehorego Mirskiego straznika w. x. Lit. z maiętnosci Kaspli p. Andrzey Karczewski samoczworo, y gospodarz piąty, № 5.

Od im. p. Heronima Mirskiego z maiętnosci, nabytey od Pozierowa, nazwaney Tyszyna, we włosci Ratynskiey leżącey stanoł w osobie p. Malcher Bielicski sam ieden, № 1.

Od i. p. Komara, podsędka Orszanskiego, jako opiekuna potomka imci p. Ciechanowieckiego z maiętnosci Kozłowa z przynależnosciami, w stanie Iwanowskim leżącey, stanoł w ocobie p. Jerzy Komar, a przy nim gospodarz Jan Kamien z czeladnikiem, człowieka trzy, № 3.

Od i. p. Jana Berka starosty Raygrodzkiego z maiętnosci Kozłową z przynależnosciami, w stanie Berezniańskim leżącey, w osobie stanoł p. Michał Slaski ieden, № 1.

Od. i. p. Adama Budzyszewskiego z maiętnoscl Wołłuiowa w stanie Rakczynskim leżącey w osobie stanoł p. Krzysztof Buchowiecki samowtor, № 2.

Im. pan Adam Piotr Orlik, rotmistrz krola imci z maiętnosci swey Marchwieni z przynależnosciami w stanie Opecskim leżącey stawi czeladzi dwuch, № 2.

P. Michał Jerbutt nie maiąc daniny z dobrey woli sam stanoł, № 1.

Pan Mikołay Czasławski z maietnosci Komiaczyna w stanie Wopecskim leżącey sam stanołł samowtor, № 2.

Pan Siemion Potemkin z maiętnosci swych Zamosza y Uscinowa z przynależnosciami we włosci Ratynskiey leżącey tak y z stanu Iwanowskiego stanoł osobą swą samotrzec, gospodarża z domu nie stawiłł, № 3.

Pan Paweł Szczedzinski z maiętnosci Szytkowicz w stanie Małachowskim, leżą-

cey będący sam w oblężeniu stanowił czeladzi dwoie, № 2.

Od panow Papłonskich z maiętnosci Bułatowszczyzny w stanie Szczuckim leżącey, z drugiey Radoszkowa z trzeciey Haraskowa od p. Boreyszy nabytey w stanie Iwanowskim leżącey w osobie stanął p. Krzysztof Mackiewicz z dwoygą czeladzią Salcewiczem y Iurkiem Kozakiem y gospodarz czwarty, № 4.

Pan Andrzey Lipski z maiętnosci Łytkina y Słotowa traktu Dorohobuskiego stanoł samowtor, № 2.

Pani Woyciechowa Nowoszynska z maiętnosci Tuszyna z przynależnosciami w stanie Wopecskim leżącey stanoł syn p. Konstanty Nowoszynski z dwoygą czeladzi y trzecim gospodarzem to iest Dawidem Stefanowiczem, Bazylim Alexandrowiczem y Ławrynem Siliniczem samoczwart, № 4.

P. Stanisław Tiutczow sam y od braci swey z maiętnosci Kuzniecowa y Symonowa w stanie Małachowskim leżącey samowtor z czeladnikiem y gospodarzem trzecim, № 3.

P. Bazyli Czaplewski z maiętnosci swey Popowa w stanie Wopecskim leżącey sam osobą swą, № 1.

P. Paweł Pustoszkin z maiętnosci Poczynku Zuiowa y Dziedowa w stanie Małachowskim leżącey sam z gospodarzem, № 2.

Pan Jan Leszewicz z maiętnosci swey Isakowa y Dawidowa w stanie Katynskim leżącey sam z gospodarżem, № 2.

Pan Michał Leszewicz z maiętnosci Wilczykowa y Hapiejowszczyzny, w stanie Berezniańskim leżącey, sam, № 1.

P. Josef Ingildnjow z maiętnosci Rukina y Koszkowa, w stanie Iwankowskim leżącey, samowtor z czeladnikiem, № 2.

Pani Otomenkowa z maiętnosci Jartowa z drugiey Litczyna, w Dorohobuszczyznie, stawiła czeladzi dwoie Jana Krassowskiego y Kupreja Radzce y 3-go gospodarza Andrzeja, № 3.

Od pana Jana Żaby z maiętnosci Klementina, traktu Dorohobuskiego, stanoł w osobie pan Stefan Danecki, № 1.

P. Łukasz Slaski z maiętnosci Lahusina, w stanie Berezniańskim, № 1.

P. Jakub Boreysza z maiętnosci Simanowki, w stanie Berezniańskim leżącey, iako na ten czas opiekun dzieci pozostałych p. Obremskiego pasierzbow swych stanoł samowtor, № 2.

Pan Daniel Łigęza z maiętnosci swey pustoszy Żygmuntowa, w stanie Dąbrowinskim leżącey, stanoł samowtor, № 2.

Od pp. Kozielskich z maiętnosci Dziewiatey, stanu Wietlickiego, stanoł Jakub kottlarz, chłop, swym kosztem, a z domu gospodarza niemasz, № 1.

P. Stanisław Bokwiecki z maiętnosci Szałłabielek y Pieczonek, w stanie Maximowskim leżącey, sam ieden, № 1.

P. Jan Koszewski z maiętnosci Dobrykowa y Bieliewicz, w stanie Wopeckim leżącey, samowtor, № 2.

P. Alexander Milkiewicz z maiętnosci Dubrowek, w stanie Katynskim leżącey, sam, № 1.

P. Jan Girzda z maiętnosci Mozowa y Rudlina, traktu Dorohobuskiego, sam, № 1.

Od p. Antoniego Sikorskiego z maiętnosci Kuzniecowa, w stanie Wielickim, w osobie Ierzy Ulf sam mieszczanin, № 1.

Pan Tomasz Racewicz z maiętnosci pana Winskiego nazwaney Mikolina z przynależnosciami, w stanie Dołhomockim leżącey, samowtor, № 2.

Pan Timofiey Puciata z maiętnosci Zerebcowa y Kusznierowa, w stanie Wopecskim, od p. Racewicza nabytey sam № 1.

Pan Hrehory Gruszewski z maiętnosci Hiryna, w stanie Małachowskim, stanoł № 1.

P. Łazar Szwanski syna swego Fiedora z maiętnosci Pachomowa, w stanie Iwanowskim leżącey, stanoł № 1.

P. Malcher Bielecki z maiętnosci Bylnikowa y Siekieryna stawił od siebie czeladnika Fiedora Ciszonka № 1.

P. Stanisław Nuczynski z domu swego stawił czeladnika Iwana Bohdanowicza № 1.

Im. p. Krzysztofa Adamowicza kwatermagistra od Wodney Bakszty aż do Krolewskiey bramy kwater dwie, na ktorych mieszczanie stawali, ktorzy na osobliwym regestrze są spisani № 1.

Sam im. pan Adamowicz Krzysztof z maiętnosci swey.

Im. pana Jana Adama Wierzchowskiego, kwatermagistra od Krolewskiey bramy aż do Łazarowskiey Bakszty kwater dwie, na ktorych mieszczanie stawali, ktorzy na osobliwym regestrze są opisani.

Sam im. p. Jan Adam Wierzchowski kwatermagister z maiętnosci swey wszytkiey wespoł y z p. matką swą to iest z Charyna y Flereczykowa z kupney Dołłmatowa, z Bohorodziskiego, z Bułławice kupney z Awszłuchowa y Faustychowa kupney z Wiesniakow z przynależnosciami kupney z Kuczory, Sielca, Slizow y Wasilewa kupney, z Aswinay, Bereskina z zastawney stawa samodziesiąt z domow dwuch gospodarzow dwuch, wszytkich № 12.

Im. p. Stefan Mikłaszewski z częsci Miertwiey y z pustoszy Polesncy sam osobą swą № 1.

Im. p. Stanisław Piątkowski z częsci Miertwiey, w stanie Iwanowskim będącey, sam osobą swą № 1.

Im. p. Piotr Wierzchowski z częsci Miertwiey stanu Dołhomoskiego sam osobą swą № 1.

Im. p. Jana Stankiewicza kwatermagistra od Łazarowskiey Bakszty do Kryłaszanskiey Baszty kwater dwie, na ktorych mieszczanie stawali, ktorzy na osobliwym regestrze są spisani.

Sam im. p. Jan Stankiewicz kwatermagister z maiętnosci swey № 1.

Im. p. Wacława Denisewicza sędsiego woyskowego y kwatermagistra od Bramy do Bakszty Wesołuchi kwater dwie y za Wesołuchą trzecia kwatera, na ktorey czarna chorągiew boiarska stawała.

Sam im. p. Wacław Denisewicz z maiętnosci swych z boiarszczyzn Hołłowaczowskich, Szostakowskich, Buszmakowskich, Łyzłowszczyzny, Kopyrowszczyzny, Uhla y Misanowa sam z gospodarzami y czeladzią samoosm, № 8.

Ichm. pp. Jan y Andrzey Kaleczyccy z maiętnosci Szczotkanowskiey, Borsakowskiey sami osobami y z czeladzią samocworo, № 4.

Od pani Hrehorowey Kaleczyckiey z Klemiacina y Wiederni'k Hrehory Berzniański y Fiedor Ciszkowicz czeladzi № 2.

Pp. Adam, Piotr, Mikołay z maiętnosci Niedzielney z Iesienkowa y Oszuszkina stawią brata iednego p. Piotra Kałeczycskiego iednego, № 1.

Pan Woyciech Pęski z Lachowa, Sorokoczenia y z Radanowa z gospodarzem samoczwartt, № 4.

Pan Stanisław Dłotowski z Połłuiowa sam № 1.

P. Woyciech Żłowodzki z maiętnosci Sirak sam № 1.

P. Andrzey Miłaszewski sam z Chominska № 1.

P. Piotr Gobiatta z pustoszy swych Orłowa, Pietrowa, Czercowa sam № 1.

P. Daniel Stybalkowski z Rakowa, Horukowki, Popieliszcza samowtor № 2.

P. Jan Trokinicki z Kołpycski sam № 1.

P. Maciey Lepun z Libryk z p. Bazylim Lepunem dwuch, № 2.

Pan Jan Mokrzecki sam z Hokowa № 1.

P. Samuel Łopacki w osobie szwagra swego niedorosłego z Iwachowa ieden, № 1.

Pan Daniel Malkowski z Kozłowa sam, № 1.

Pan Mikołay Matuszkowski z Bułhara y Komkowa sam, № 1.

P. Marcin Kęsciski z Miłłosławszczyzny sam, № 1.

P. Heronim Chodoczynski z Kulikow sam, № 1.

P. Waleryan Damecki z Białłousowa, Hołłubowa, Bołdzina y Szapeczkina sam, № 1.

P. Woyciech Damecki z Bielszczyzny, z Ochremowa, Ciukina y Podwoyskiego ieden, № 1.

P. Mikołay Ganecki z Michowa sam, № 1.

P. Woyciech Dmuchowski z Siellca, w stanie Ielenskim, № 1.

P. Andrzey Osipowicz z Rohaczewa sam, № 1.

P. Marcin Ostrowski, sam z Lipnik, Bałłakirow, w Dorohobuszczyznie, ieden, № 1.

P. Alexander Puszkin z Lebowa, Rohaczewa samowtor, № 2.

P. Jan Puszkin z Szczerbinina sam, № 1.

P. Bohdan Ewniewicz sam z Rohaczewskiey y Popowki za siebie y pana Chołchowskiego samowtor, № 2.

P. Mikołay Głoskowski z Kulikow sam, № 1.

P. Andrzey Drozdowski sam z Simanowki, № 1.

P. Konstanty Paszkiewicz z Androsowa sam ieden, № 1.

P. Krzysztof Saybutt z Kozłowa sam ieden, № 1.

Pp. Jan y Wasili Szauccy z Prudnikowa z Pierekładowa sami dwoi, № 2.

Pp. Jan y Iwan Pleskaczewscy z Retnina y z Sielina sami dway, № 2.

Pan Woyciech Pleskaczewski z oycowskiey niedzielney Połłuiutowskiey sam, № 1.

P. Iwan Swiridowicz z Prokszyna sam, № 1.

Ppwie Ieremiey y Denis Pietuchowie z Żłobina y Sielewna, № 2.

P. Mikołay Czarkiewicz z Skieki sam, № 1.

P. Roman Orzełł z Szczerbinowa sam, № 1.

Od p. Woyciecha Kissarżowskiego, skarbnika Smolenskiego, z Wieyna, Wasillisina, Luchow, z Chmielewicz, Suchego poczynku: p. Jan Brzeszczynski, Woyciech Zdanowicz, Mateusz Rybakowski, Jan Hlinski, Stanisław Zdanowicz y gospodarza Jana Zdanowicza samoszostt, № 6.

Od p. Alexandra Właszewicza z Chwiedorowszczyzny Adam Dąmbrowski, Łukasz Hrehorowicz samowtor, № 2.

Od p. Piotra Denisewicza z Szaptowa, Stefan Korbutowicz samowtor, № 2.

Od p. Rafała Kissarzewskiego z Lisowa y Konikowa, Marcin Zaleski, Hrehory Kalicki samowtor, № 2.

Od p. Macieja Bernackiego z Hawrylonek y Moszczynowa Ierzy Prozorkiewicz z gospodarzem samowtor, № 2.

Od p. Krzysztofowey Miłładowskiey z Sieymiszcza Andrzey, chłop oney, № 1.

Od kniazia Ierzego Puzyny z Makowia Krzysztof Szymanowski ieden, № 1.

Od p. Kurczewskiey z Lesnikowa Jakim Korobowiec, № 1.

Od p. Hrehorowey Kokszynskiey s Pakowa Ławryn Stankiewicz, № 1.

P. Wasili Domża y p. Jakub Niemunski z Połłowitnek y Murojowa sami dway, № 2.

Od pp. Macieja y Władysława Bernacskich z Staciejowszczyzny Jan Kottłowski, № 1,

Od p. Andrzeja Rayskiego oyczym stawał Samuel Giwoyna z Abłanowszczyzny sam, № 1.

Im. p. Tomasza Radwanskiego kwatermagistra idąc od Wesołuchy od narożney kwatery do Bakszty kwater dwie, na ktorych chorągiew stawała kozacka, ktorzy kozacy na osobliwym regestrze są spisani.

Sam j. p. Tomasz Radwanski z maiętnosc swey Zubrowek z przynależnosciami samoczwartt, № 4.

Im. p. Jana Baky od Bakszty .... przez basztę .... aż do baszty .... kwater

dwie, na ktorych kwaterach chorągiew kozacka stawała, ktorzy kozacy na osobliwym regestrze są spisani.

Sam im. p. Jan Baka kwatermagister z maiętnosci swey, № 1.

Od im. p. Jana Heronima Grymayły Krzemieniewskiego, sekretarza j. k. msci y kwatermagistra od małey bakszty przez Dołhaczewską do drugiey małey bakszty kwater dwie.

Sam im. pan kwatermistrz z Czerepowa, z Uszakowa, z Fillina, Motuszyna z gospodarzem samopiątt, № 5.

Od im. oyca Złotego, archyepiskopa Smolenskiego, synowiec rodzony im. p. Heronim Złoty samoszostt, № 6.

P. Samuel Ciechanowicz z Dubrowki y Mokszejowa z gospodarzem samotrzec, № 3.

Od jeym. paniey Steckiewiczowey, chorążyney Orszanskiey, z Kotkowa Jan y Cimoch Krochowie, boiarowie, dway № 2.

Od im. p. Kazanowskiego, czesznika Sędomirskiego, p. Alexander Kozłowski stawa samotrzec z gospodarzem, № 4.

P. Hrehory Sielanka z Pohonowa, z kupnych dobr z gospodarzem, № 2.

P. Jakub Mokrzecki z Jahoria y z Olexiejowa z gospodarzem trzech, № 3.

Od p. Woyciecha Żebrowskiego z Meżowa p. Alexander Petka, Stanisław Jarmołowicz y gospodarz № 3.

P. Alexander Rowinski z Hołowkina, Romaszkowa z gospodarzem samotrzec, № 3.

Od p. Jana Jacyny z Arciuszyna, Juszkowa z Pohorełego pan Stefan Dawidowski. Krzysztof Kosmowski, Jan Tarnowski hayduk y gospodarz samoczwartt, № 4.

P. Krzysztof Ciawłowski z Siermioty № 1. Z domu gospodarza niestawiłł.

P. Krzysztof Czesławski z Sienanina ieden, № 1.

P. Jan Giełdowski z Milejowa ieden, № 1.

P. Jan Wysokinski z Masalska y Alexandrowa ieden, № 1.

Od p. Daniela Kozłowskiego z Skorynina z kupnych ieden, № 1.

P. Bartłomiey Żuk z Nieluby ieden, № 1.

Od p. Stefana Dawidowskiego z Paszkowa pan Samuel Nowicki, № 1.

P. Jan Korzeniewski z Spollnikow z gospodarzem samowtor, № 2.

Od p, Ostafija Ciołłka z Borowa Piotr Mysłowski, № 1.

Od p. Samsona Podbereskiego z Rabcowa p. Jerzy Możeyko z gospodarzem samowtor, № 2.

Od p. Woyciecha Roszkiewicza z Rostoczyna pp. Popławskich zastawney maiętnosci p. Michał Krasowski № 1.

Pan Iwan Sołtyk z Hromowa y z Tupina z gospodarzem samotrzec, № 3.

P. Maciey Chmielewski z Leszczakowa № 1.

Od p. Jana Zarynia z Kowzenikowa Sawka chlop, № 1.

P. Michał Soroczynski w Wasilkowa sam, № 1.

P. Alexander Owłoczymski z Rudlowa sam № 1.

Od p. Alexandra Danilewicza p. Jerzy Rysiewicz z Połockiego woiewodztwa sam stawa z Kropiwna, № 1.

P. Jan Paprocki z Starynek, kupney maiętnosci ieden, № 1.

P. Heliasz Daganowski z Krukowa, Kropiwney y Rzepina z przynależnosciami samotrzec, № 3.

Od p. Alexandra Mozarskiego p. Piotr Ludohoski z pustek, od pana Pęskiego nabytych, № 1.

P. Fiedor Puciata Raiewski z Kapuscina z Kowalewa samowtor, № 2.

Od p. Bronisława Przesicskiego z Mieży Matyasz Łukaszewicz hayduk y chłop ieden. № 1.

Od p. Jerzego Czeszeyka, podczaszego Pernawskiego, p. Alexander Dmitrowicz Czeszeyko o swym koscie po p. Stanisławie Buynie z Białłey grzywy y inszych wszytkich

pustoszy w rożnych stanach iemu należących, stanoł ieden, № 1.

Od p. Alexandra Kirkora z Wołkowa p. Jan Wołłk sam ieden, № 1.

P. Tomasz Mableman z Robotowa ieden, № 1.

P. Jakub Wonlar, budowniczy Smolenski, z Mozakowa samoczwart, № 4.

Tenże stawił od im. p. Jana Trzyzny, starosty Wołkowyskiego, z Bereznian, p. Urbana Glembockiego z gospodarzem samowtor, № 2.

I. p. Jan Rekuc z Hankowa, Kozłowa y Rohaczewa samowtor, № 2.

Od p. Hewla Wilhelma z Tarasowa z gospodarzem samowtor № 2.

P. Krzysztof Boniecki z Czerlonego, Mużyłłowa y Zehalowa z gospodarzami dwiema samopiątt, № 5.

P. Bazyli Orda z Kalety № 1.

Od p. Janowey Małyszczyney z Łosiowa, Wierzchowia, p. Michał Dziwinicki, przy nim dwuch y gospodarzow, № 4.

P. Jakub Chrołłowski z Chłusowa sam, № 1. A z domu nie stawił.

P. Zygmunt Tomaszewski z Bołłhowa ieden, № 1.

P. Jan Kuradowski z synem swym Janem Kuradowskim z Szewnina, № 2.

P. Jan Zabłocki z Borzdziacina ieden, № 1.

P. Piotr Krassowski z Klimiacina ieden, № 1.

P. Ichnatt Zubrzycki z Surowcowa ieden, № 1.

P. Jan Wyrwicz z Owadowa z kupney ieden, № 1.

P. Ihnatt Ludohoyski z Babickiey, Wrosławszczyzny № 1.

Od pana Jana Isaykowskiego, stolnika Żmuydzkiego, p. Kazimierz Hrebnicki z Sienkowszczyzny ieden, № 1.

P. Fiedor Trosnicki z Charyna № 1.

P. Jarosz Krasowski z Klimiacina ieden, № 1.

Od p. Jana Trembickiego, podstarosciego Brasławskiego, p. Woyciech Trembicki z Kozoworowa ieden, № 1.

P. Jan Bohacki z Grekowszczyzny y Popowa ieden, № 1.

P. Ierzy Kamienski z Koszelowa ieden, № 1.

P. Nikifor Chudoley z Kowalewa ieden, № 1.

P. Stefan Ipatiewicz z Pirkowa ieden, № 1.

P. Stanisław Burniewski z Maximowa, w Bielskim stanie, № 1.

P. Nikipor Pierwoy z Nosowa ieden, № 1.

P. Jan Rumiczewski z Krusikowa, Starosiela z gospodarzem samotrzec, № 3.

Od p. Mikołaja Kozopolanskiego p. Dawidowski z Pleszkowa y Ordyncowa ieden, № 1.

Od ichm. oo. Dominikanow cztyrech, № 4.

Od p. Gabryelowey Stankiewiczowey z Curykowa Iwan Trojan chłop ieden, № 1.

P. Stefan Zaleski z Łukaszewszczyzny sam, № 1.

P. Jan Kucharewski z Charenkowa y Hlebowa ieden, № 1.

Im. p. Jakuba Szmurłowskiego kwatermagistra od Małey Bakszty przez Ielenską bramą do Baszty Antipinskiey kwater dwie.

Sam im. p. Jakub Szmurłłowski, kwatermistrz, z maiętnosci Wołkowa y Chłamowa z gospodarzem samowtor, № 2.

Ichm. oo. Iezuici Smolenscy z kupnych dobr na Bursę z maiętnosci mianowali chłopow trzech, № 3.

Od ichm. oo. Iezuitow Witebskich z Biborowa y inszych chłop № 1.

Od j. p. Heronima Zienowicza, chorążyca Mscisławskiego, p. Jan Kraiewski, sługa imci z Maximowskiego, Nowosiołek, Horodka, Tołłsukow y innych z gospodarzem samoczwartt, № 4.

Im. p. Wawrzyniec Ostankiewicz z Połoni, Chołłmow, Miłosnego, Poczyn-

ku, Kłobukowa z przynależnosciami sam z czeladzią samotrzec. № 3.

Tenże ze dworu im. p. Ciechanowieckiego nabytego gospodarza, № 1.

Tenże od pani matki y braciey swey z Wiachor czeladnika Jakuba Butrymowicza, № 1.

Im. p. Stefan Ostankiewicz z Wierobiowa z przynależnosciami z gospodarzem samowtor, № 2.

J. p. Siemion Korsak z Usadzyszcza y Jakowlewa, takze z Sorokoszyna y Szuzarowa z przynależnosciaml zam z czeladnikiem y gospodarzem samotrzec, № 3.

Im. p. Stanisław Pruszynski z Panskiego y Dorohobuszczyzny sam y gospodarz, № 2.

Im. p. Adam Baka z Dziahilowa z przynależnosciami ieden. № 1.

Od im. p. Pawła Tokarskiego od potomkow brata iego z Kołereza y Chmary p. Jakimowski y gospodarz samowtor, № 2.

Im. p. Jan Motyka z dobr swych Dziemszałłowki, z Kortyczow y Rylkowa z gospodarzem samotrzec, № 3.

Tenże od potomkow nieboszczyka p. Leona Mostyki z Barcienowa iednego, № 1.

J. pani Idzyna Gosiewska czeladnika Hrehorego Serwira z Żakopy iednego, a z domu niestawiłła, № 1.

J. p. Piotr Skrzydło samowtor z Pierohoszczy, z Horydunowa samotrzec z gospodarzem, № 3.

Im. p. Jan Miłładowski z Tarabanowszczyzny sam z gospodarzem dwuch, № 2.

J. p. Piotr Szamszow sam y gospodarz z Pralnikow, № 2.

J. p. Jan Nieciszewski z Słotowa z przynaleznosciami sam z gospodarzem dwuch, № 2.

J. p. Stefan Mikulin z Pałłkina y Morozowa sam z czeladnikiem y gospodarzem trzech, № 3.

Im. p. Potaphian Mikulin sam z gospodarzem, № 2.

J. p. Ierzy Kociołł z Sałłowa № 1.

J. p. Jarosz Kirkor z Obłożek sam z gospodarzem, № 2.

J. pp. Ozierowie sami z gospodarzem z Rukina, z Fiedorkina № 3.

Im. p. Marcian Owsiadowski z Wisklin na mieyskich dobrach y z gospodarzem samowtor, № 2.

Od im. p. Piotra Korsaka z Kowerzy, z zastawney od j. p. podkomorzego Smolenskiego, czeladnik ieden, № 1.

Od j. pani Janowey Makarskiey z traktu Rosławskiego z Swirydowszczyzny ieden czeladnik Alexander Czechowski, № 1.

Od p. Maciejowey Szczygodzkiey z Moskowa p. Bazyli Plaskaczewski ieden, № 1.

P. Bieniakonski sam № 1.

J. p. Krzysztof Kmita z Tołłstuchy ieden, № 1.

J. p. Stefan Korosz, sam żadney maiętnosci nie maiąc, tylko dom samowtor, № 2.

J. p. Stanisław Mężyk, żadney nie maiąc maiętnosci sam, № 1.

J. p. Łukasz Chudoley z Troiecka sam, № 1.

J. p. Symon Krukowski z Dutkina sam, № 1.

J. p. Żorawski Jan z Zaiasia sam, № 1.

J. p. Łukasz Grocholski z Waraxina sam, № 1.

I. p. Siemion Zubrzycki z Uscia sam, № 1.

I. p. Marcin Dereżynski z Perespy sam, № 1.

Od im. p. Jana Szeptunowskiego z Babczyna y Hłuchowa samowtor, № 2.

Od im. p. Samuela Porażynskiego z Wysokiego y innych przynależnosci w stanie Dąbrowienskim, od im. p. Michała Baki nabytych, czeladnik Woyciech Drobyszewski № 1.

Od i. p. Samuela Łoweyka czeladnik Onikiey Illinicz z Hubina y od pasierzbow pp. Golmontow № 1.

Od im. p. Alexandra Chrzczonowicza z Głuchowa Iwan Korbutt chłop № 1.

Pan . . . . Łopacin № 1.

Imci pana Pawła Onikieiewicza, kwatermagistra od Antiopinskiey baszty do małłego wałłu kwater dwie.

Sam im. p. Paweł Onikiejewicz z maiętnosci swych Owdoweyna, Napadniowa, Kozarynowa samotrzec stawał, gospodarz z domu, № 4.

Od j. w. im. pana Jerzego Karola Hlebowicza, starosty Żmuydzkiego, z maiętnosci imci Swięcia y Cyřkowa stawa p. Stefan Bielski, ze sam chory na mieyscu iego Maxim Wąsowicz, № 1.

Od j. p. im. p. Piotra Wiażewicza, woiewody Nowogrodzkiego, y syna imci pana horodniczego Witebskiego z maiętnosci Żarnowki, Uciesney p. Jan Ognicki, Samuel Ognicki, Jan Zołotarski, Bazyli Mironowicz, Gabryel Kilbasinski y gospodarz Harasim Tatarenko z Hrehorkowa, Zankowa, Piotrowina szesc, № 6.

Od w. im. pana Alexandra Naruszewicza, pisarza w. x. Lit., starosty Lidzkiego, stawa p. Theodor Wigura, Jakub Lebiecki, Jakub Kotorski trsech, № 3.

Od im. p. Marcina Wołłowicza, pisarza ziemskiego Wilenskiego, z maiętnosci Chalejowa z inszymi przynależnosciami, stawa Samuel Scibłło chłopiec mały № 1.

Od im. p. Pawla Podchocimskiego, budowniczego Wilenskiego, z maiętnosci Szczucza, stawa pan Michał Lipnicski y Jan Jodkiewicz dwuch, № 2.

Od im. pana Andrzeja Szostowickiego, skarbnika Witebskiego, z maiętnosci Otrochimowa y inszych stawa pan Alexander Jarocki Wierzcinsk, № 1.

Od im. pana Daniela Madalenskigo, rotmistrza j. k. msci, z maiętnosci Poniatowszczyzny od p. Pruszkowskiego stawa pan Theodor Bienko, a z Kołłubajowa p. Lawryn Zubowski dwuch, № 2.

Im. p. Kasper Głuszynski z maiętnosci Hamowa, Borysowszczyzny y Obodrowa samotrzec y gospodarzow dwuch stawi, № 5.

Od im. p. Stanisława Buyny z maiętnosci Dołhomoscia, Kozłłowa y inszych także z Bielszczyzny kupney od p. Paszkowskiego stawa p. Jan Pasek z czeladnikiem samowtor, № 2. A gospodarza niestawiłł, po wiedzial, że dom p. Boniecski ze wszytkim zaiachał.

P. Paweł Woroniec stawa samotrzec z maiętnosci nie mianowałł, gospodarza nie sta wiłł, № 3.

P. Woyciech Moczulski z maiętnosci Mankowa y Kupieliszcza stawa sam № 1.

P. Maciey Puciatta Rusinowski z maiętnosci Kozłłowa y z części Szurywa sam stawa y gospodarza stawi, № 2.

P. Heronim Puciata Rusinowski z maiętnosci Szurynowa, Kalinina y z części Nahiszkina stawa samowtor z Wincentym Wielickim y z domu gospodarza stawiłł, № 3.

P. Stefan Marcinkiewicz z maiętnosci Nahiszki sam stawa № 1.

P. Marcin Włochowicz z maiętnosci Kozłowa sam stawa, № 1.

P. Woyciech Woyna z maiętnosci Porespy sam stawa, № 1.

P. Stanisław Puzyrewski z maiętnosci Starynek y z części Stankowa sam stawa № 1.

P. Sylwester Puzyrewski z maiętnosci Konszyna sam stawa № 1.

P. Prokop Puzyrewski z maiętnosci także Konszyna sam stawa, № 1.

P. Bazyli Puzyrewski z maiętnosci, Stankowa sam stawa, № 1.

P. Stefan Puzyrewski z maiętnosci Stankowa sam stawa, № 1.

P. Alexander Puzyrewski z maiętnosci Michowszczyzny stawa, № 1.

P. Izydor Puzyrewski z maiętnosci Stankowa sam stawa, № 1.

P. Naum Tołłpyha z maiętnosci Horowicz y Niejałłowszczyzny sam stawa y gospodarza stawiłł, № 2.

P. Stefan Sudowski z drugiey części Niejałowszczyzny sam stawa, № 1.

P. Jerzy Stryzewski z maiętnosci Kuzniacowa od niego p. Michałł Gawłocki ieden, № 1.

P. Jan Dmuchowski z częsci Dzieriawina y Alablowa sam stawa, № 1.

P. Adam Snopek z maiętnosci Kuzmina sam stawa, № 1.

Pan Krzysztof Chłusowicz z maiętnosci Kuzminicz, od niego stawa pan Samuel Miezewicz ieden, № 1.

Od pana Pawła Moczulskiego z maiętnosci Patrykowa stawa p. Krzysztof Wierzbowsk ieden, № 1.

Od pana Andrzeja Grabowskiego z maiętnosci Trzeciakowa stawa p. Samuel Hassiejowicz a z domu gospodarza stawi, № 2.

Od p. Kazimierza Woronca z maiętnosci Kosciuszkowa stawa p. Stefan Zaniewski, № 1.

Od p. Witkowickiego z maiętnosci Markowa pan Stanisław Iwaszkiewicz y gospodarza stawiłł, № 2.

Pan Mikołay Szczołłkan z maiętnosci Kowalewa sam stawa, № 1.

P. Kazimierz Żyrkiewicz z maiętnosci Kisielewa sam stawa y gospodarza stawiłł dwuch, № 2.

Pan Andrzey Żyrkiewicz z maiętnosci Kruhłowa sam stawa, № 1.

Pan Jan Zapolski z maiętnosci Puszniowa sam stawa, № 1.

P. Marcin Chrołłowski z maiętnosci Filimonowa sam stawa, № 1.

P. Daniel Kownacki z maiętnosci Mikołaja, Bołłakira, Ordyncowa, na ktorey ma prawne przezyski, sam stawa, № 1.

Pan Jan Warchałowski z maiętnosci Rakowicz sam stawa, № 1.

Pan Gabryel Iukawski z maiętnosci Tarasina sam stawa, № 1.

P. Marcin Iukarski z maiętnosci Dworkowa sam stawa, № 1.

P. Jan Pleskaczewski z maiętnosci Małłyszowa stawa sam, № 1.

P. Miron Czysz z maiętnosci Lodochowa sam stawa, № 1.

P. Opanas Wiąsjacki z maiętnosci Lesney sam stawa, № 1.

Od p. Alexandra Prażmowskiego z maiętnosci Obrok stawa Marcin Domaszewski, № 1.

Od p. Kożuchowskiey z maiętnosci Keronina stawa p. Jan Łomacki № 1.

Od pana Alexandra Janowicza z maiętnosci Pienkowa nie stawałł zaden.

Od p. Heronima Kłosowskiego z maiętnosci Hlinicz stawa Piotr Janowicz szewc, № 1.

W tym kompucie samych ichmosciow panow obywatelow, ktorzy osobami swemi na murach stawaią, № 349.

Pocztow tychże ichmosciow y ktorzy sami tu nie będąc, na swym mieyscu stawią, № 507.

Gospodarzow № 122.

Wszytkich in summa czyniłło 978.

Stanisław Uniechowski podsędek Smolenski. Alexander Parczewski pisarz ziemski w-a Smoleńskiego.

Regestr ichmosciow panow obywatelów, ktorzy wyszli z Smolenskiego oblężenia anno 1655 Marca.

J. p. sędzia ziemski Smolenski.
J. p. podsędek.
J. p. pisarz ziemski Smolenski.
J. p. Madalinski rotmistrz j. k. msci.
J. p. Orlik, rotmistrz j. k. msci.
J. p. Dziatkowski, rotmistrz j. k. msci.
J. p. Głuszynski.
J. p. Onikiewicz.
J. p. Zaleski.
J. p. Bakanowski.
J. p. Baka.
J. p. Kaminski.
J. p. Korsak.
J. p. Swiadzki.
J. p. Pasek.
J. p. Ciechanowicz.

J. p. Bienko.
J. p. Kraskowski.
J. p. Reutt.
J. p. Łyko.
J. p. Brzeziecki.
J. p. Otroszkiewicz.
J. p. Moczulski.
J. p. Tołłpyha.
J. p. Eydziatowicz.
J. p. Nieciszewski.
J. p. Kołątay.
J. p. Wyrwicz.
J. p. Kęsicki.
J. p. Wyrwicz.
J. p. Korzeniewski.

J. p, Dawidowski.
Im. p. Rowicki.
J. p. Zabłocki.
J. p. Kęsicki drugi, № 35.

Pocztarze rozni.

P. Rakowski od p. Brzostowskiego, X-a biskupa Smolenskiego.
P. Woyskiego Smolenskiego Koncza.
P. Budowniczego Wilenskiego.
P. Haykow.
P. Makarowiczow.
J. p. Oginskiego kasztelana Trockiego.
P. Treczewskiego.
P. Kissarzewskiego.
Pani Małyszczyney.

Изъ книги Смоленскаго земскаго суда за 1654 г., хран. въ Виленскомъ центр. архивѣ № 15563 лл. 3—18.

III.

Сеймовый декретъ по обвиненію Смоленскаго воеводы Филиппа Обуховича въ сдачѣ Смоленска Московскимъ войскамъ въ 1654 г.

1658 года.

Jan Kazimierz, z Bożey łaski krol polski, wielki xiąże Litewski, Russki, Pruski, Mazowiecki, Żmuydzki, Inflanski, Smolenski, Czernihowski, a Szwedzki, Gottski, Wandalski dziedziczny krol.

Oznaymuiemy tym dekretem wyrokiem naszym seymowym, iż przed nami y pp. radami naszemi, przy boku naszym zasiadaiącemi, dnia... miesiąca, teraznieyszego 1658 roku z regestru spraw sądowych za przywołaniem generałła naszego dwornego, szlachetnego Adama Soroki, przypadała sprawa na instancyą instygatora koronnego y vice instygatora wielkiego xięstwa Litewskiego z dellacyi Rzeczy Pospolitey, za wiadomoscią ww. marszałkow utriusque gentis aktorow z iedney, a successorami niegdy w. Filipa Obuchowicza, woiewody Smolenskiego, y z osobami w konstytucyi anni 1655 sub titulo sprawa Smolenska mianowanymi obwinionemi z drugiey strony—o to, iż jako na pomienionym anni 1655 seymie przerzeczony zeszły w. woiewoda Smolenski od Rzeczy Pospolitey o podanie Moskiewskim nieprzyiacielom Smolenska auguebatur y słusznie ta sprawa na tamtym seymie prędkiey potrzebowała animadversyi, ale że się na on czas, w scisłym czasie skrownego seymu, et non adcitatis complicibus sądzic nie mogła, judicium oney do przyszłego, to iest do teraznieyszego odłożone iest seymu y terminus peremptorius personalis iest naznaczony, na ktorym etiam sine dellatore na instancyą urodzonych instigatorow utriusque gentis, za wiadomoscią ww. marszałkow oboyga narodow, tenże woiewoda Smolenski, urodzeni Wilhelm Korf, Mikołay Tyzenhauz, oberszterowie, rotmistze, żołnierze, deputaci y ktorzy z niepr-łłm traktowali, urzędnicy ziemscy, grodzcy y wszyscy obywatele Smolenscy, ktorzy z dobr swoich praesidium Smolenska ut principalitas et complicitas facti eliciatur defuerunt sine adcitationibus et quibus vis dillationibus, peremptorie w tydzien po zaczęciu seymu wywiodszy, na tymże seymie pro uno eodemque termino scrutinium przed deputatami tak z senatu iako y z izby poselskiey naznaczonemi, wszytkie skrypta traktatow swoich z nieprzyjacielem produće y przez nas pp. senatorow y dwudziestu czterech deputatow z izby posel-

skiey, to iest z każdego narodu po osmi (co tylko ad hunc solum actu służyc ma) y naznaczonych y według roty przysięgłych, iuxta pluralitatem votorum przy bytnosci wszytkich posłow ziemskich pro de merito sądzeni y karani bydz mieli, iako szerzey tasz konstytucya anni 1655 w sobię opiewa. Do ktorey przerzeczeni instygator koronny y vice instygator w. x. Lit., stosuiąc się przeciwko pomienionym w. niegdy woiewody Smolenskiego sukcessorom o deditią przez przerzeczonego zeszłego rodzica ich Smolenskiey fortece, miasta y zamku w ręce nieprzyiacielskie dobrowolnie podane, a zatym o zgubę przez otwarcie wrott wszytkiey Rzeczy pospolitey proponowali paenas criminalis de perduellibus, constytucyami seymowymi a mianowicie anni 1588 y statutem w. x. Lit. art . . . y art . . . opisanymi extendi ządaiąc.

Ktora sprawa gdy dnia wyzey mianowanego do sądzenia przypadła, ieden z sukcessorow urodzony... Obuchowicz, pułkownik nasz, swoim y wszytkich innych konsukcessorow swoich imieniem czyniący, personaliter stanowszy y uczyniwszy deklaracyą takową, że oni w tym obwinieniu justifikować się y niewinność rodzica swego pokazać są gotowi, prosił: abyśmy zwierzchnosci majestatu naszego plenipotentow onym do tey sprawy przydali. My z pp. radami naszymi bacząc bydz prozbę onych słuszną y z prawem pospolitym zgadzaiącą się plenipotentow-urodzonego Radzieszewskiego viceinstygatora koronnego przydaliśmy, ktory przydany będac niewinność pomienionego w. woiewody Smolenskiego te przyczyny utracenia S m o l e n s k a, ktore nieboszczyk sam swoią ręka napisawszy zostawił, dawał—naprzod, że nieboszczyk xiąże hetman na to się był usadził, aby zeszłego p. woiewodę Smolenskiego per subordinatas personas do S m o l e n s k a nie wpuszczono, iakosz a diebus 7-bris zamknowszy bramy ingressam ad diem 21 X-bris anni 1653 broniono; interim dwa reymenta niemieckie posłał na to, aby nie nieboszczyk p. woiewoda, ale p. Wilhelm Korff gubernatorem zamku Smolenskiego zostawałł y gdy przerzeczony zeszły woiewoda Smolenski do S m o l e n s k a wiechałł nie onemu, lecz p. Korfowi od bram y chorągwie zamkowe pan podwoiewodzy smolenski oddałł dworzanina takze J. K. msci skarbowy ani zamku, ani cekawza temuz p. woiewodzie po owczas nie chciałł y nigdy na potym nie podałł, odkładaiąc to coraz do seymu, na ktorym p. woiewodę nie wiedziec dla czego rugować potrząsano gosciem tedy p. woiewoda, a nie gospodarzem Smolenskim zostawiłł, sam też nieboszczyk xiąże p. hetman prętko potym uniwersał swoy publikowac roskazałł, w ktorym władze hetmanskiey wszytkich ad praesidium zamku Smolenskiego należących upomina, aby nikomu inszemu, iedno p. Korffowi in omnibus pareantt. Ten uniwersał podany był do akt y przez p. woiewodę Smolenskiego do krola imci zaraz posłany na to. Nad to: pieniądze, zamkowéy piechocie należące, nie do pana woiewody, lecz do pana Korfa przysłane były, ktory też piechotę popisawszy oney, że za rok zapłacił, zbuntowano potym na p. woiewodę, obywatelow tamecznych udaiąc, jakoby na opressyą szlachty y wdow ubogich od j. k. msci z mandatami miał byc przysłany, aby im nadane daniny obierał, zkąd wielka przeciwko temuż p. woiewodzie rebellia powstała. Ktorzy nie tylko na zdrowie onego stali y mało go po wiele razy z żywota nie pozbawili, lecz y seymiki rwali y co kolwiek p. woiewoda ad securitatem mieysca tamecznego widziałł bydz potrzebnego nic stanowic nie dopuszczali, że kozdy na ten czas sua dnie mogł zrozumieć, na co te seditie y bunty wyniść miały. Co samo y pomieniony p. Korff w punkcie siodmym justyfikacyi swoiey xiążęciu, p. hetmanowi podaney, his formalibus verbis, żem widział interitam z nieopatrznosci, a potym po większey częsci za niezgodą między p. woiewodą y stanem szlacheckim niechęci agnoscit. Ta discordia jako w kotle iakim wrzała asz doyrzała sedities, rebellia y buntt tak długo, że tez do effektu swego przyszła y carowi Moskiewskiemu przez Golimonta praezentowana była. Dawał coraz o tym nieboszczyk p. woiewoda znać

krolowi imci y chciał potentu modii cedere nie życząc aby to ante murale oyczyzny propter odium privatum prijuditari miało, ale że coraz pisania od krola imci dochodziły, w ktorych rozkazach aby nieboszczyk z Smolenska nie ustempował, wszelkich deffektow morowych na prawe y od sieczy prentkie przez woyska Rzeczy pospolitey obiecując, przeto tenże pan woiewoda, zostając jako privatus, w murach cięszkie stosy y inwidye ponosic musiał aż za upomnieniem krola wasz mosci. Gdy via Car pod Smolenskiem leżał nowy ordynas od xiązęcia pana hetmana pan Gansdorf panu Korfowi przyniosł, co y sam pan Korf temi słowy w pomienioney justyfikacyi swey przyznawa. Zatym zsyła wxm j. p. chorążego Derpskiego pod Smolenskiem, ktory mi ukazał memoryał własną ręką wxmsci pisany, roskazując mi serio, abym j. p. woiewodzie we wszystkim był posłuszny, skąd patet, że na ten czas zlecono j. p. woiewodzie komende, kiedy już nieprzyjaciel na karki nasiadł. Więc y to do utraty Smolenska nie mnieyszą przyczyną było. że ta pograniczna forteca, ktorey securitatem Rzecz Pospolita na seymach prowidowała y tak wielkie na reparacyą expensa ważyła, penitus przez lat 20 zaniedbana, wały albo przełomy oba funditus zruynowane, przez ktore nieprzyiaciel, jako przez wrota otwarte mogł wiachac; mury na wielu mieyscach do gruntu porysowane, że mogł w niektorych chłop w nie przez rysy przeleść; dwie kwatery przed tym zbite gliną a grazem polepione y zwierzchu pobielone...; zamkowa przez lat 16 niepłacona; łoża u dział pogniła; drugich po ulicach bez łoż rozrzucone; kagance y inne zalaza z cehawzu in privatos usus obrocone, ktore się pod czas oblenżenia z wielko odrabiac trudnoscią musiały; za murem rydłem ziemie, czyniąc fose, nie ruszoną, aby tak snadnie do murow nieprzyiaciel niemiał przystempu; ktorę fossę erito conatu pod czas oblenżenia czynic musieli z niemałą utratą ludzi. Owo zgoła tak był zaniedbany zamek y opuszczony, jakoby do niego wiecznemi czasy nieprzyiaciel szturmować nie miał, by trudno było, przez dwa miesiąca przeciw potendze cesarskiey, Smolensk warowac, wszystko naprawic, czego przez lat 20 zaniedbano y w tak dziurawym okrencie tak potenżne szturmy y nawalnosci nieprzyiacielskie wytrzymac Mnieysze fortece dłużey się nieprzyiacielowi oparty, boię lepiey pp. dziedziczni niż Smolensk pp. budownicze opatrzyli y gdyby przez tę wszystkie lata Smolensk tak był opatrzony jako teraz przez czas krutki car ludzmi, prochami, żywnoscią y potężną od pola fossą opasał, nigdyby w ręce Moskiewskie nie przyszedł I lubo to Rzecz Pospolita prowidowała, aby co rok accya była prochow, na co była prochownice młyny, ktore na mliwo mąki obrocone, na co dani nadano puszkarzom blizu trzechset włok, abo po kilka funtow co rok do cehauzu wnosili, od ktorych miasto prochow pieniądze brano, a ziarna prochu nie przyczyniono; zostały tylko prochi od Seyna wzięte, y tych nieboszczyk xiąże pan hetman wzioł centnarow 80 y nie oddał, częsc zaś wielką przy dobrey mysli wystrzelano, że zmarły pan woiewoda Smolenski nie węcey iedno barył 67 y to niepełnych, a Dowboskiego, ktory kazał był przywiesc barył 16, ktore po iedney fasce na 34 baszt dawszy do dział, szturmakow y na 36 quater y na dwa wały ziarna by było za kilka dni nie stało, gdyby nieprzyiacielowi tak jako była potrzeba przystempu do murow bronioną, ale że się te prochy na szturmy ochroniały. Nieprzyiaciel, defekt ten postrzegszy, bliżey się niż przed tym pod miny z butenami przymknoł. Nadto żywnosci cale nie było, bo tey niektorzy pp. obywatele acz po częsci do Smolenska dla siebie byli zniesli, wielką iednak część od pewnych osob assekurowani, ze Moskwa o woynie z nami tego roku niemysli, znowu z murow wyprowadzili y wszystkie jarzyny jako in alissima pagis posieli. Regimenty także niemieckie dosc szczupłą dla siebie prowizye uczyniły, ktorey penitus w oblenżeniu nie stało, na co się tam przerzeczeni, pan Korff na schadzkach publice uskarżał, dla piechoty zas polskiey y ziarna do murow nie wniesioną. Nieboszczyk pan woiewoda Smolen-

ski żywić musiał, nie mal gwałtem biorąc od pp. obywatelow, poki u nich stawało, daiąc im rekognicye do skarbu; tegoż głodu y chudsi obywatele na ow czas uznali, ktorzy ledwie tylko co z duszami do murow uszli; zkąd zarazliwe choroby powstały, że w dzień po kilka pod czas y więcey ich umierało; zkąd powstały conocne kradzieże y rozboie, że głodni bogatszych nachodzili y z komor, szpichlerzow, żywnosci dostaiąc, dobywali; przez tę Smolenskiego oblenżenia nieboszczyk pan Gosiewski, woiewoda Smolenski, trzymaiąc xięstwo, żywnosci dostatek zawczasu sprowadził. Teraz tak przed nieboszczykiem panem Obuchowiczem, woiewodą Smoleńskim, dobra woiewodzinskie uprzątnioną, że mu y beczki zboża na oblężęnie nie zostawioną. Musiał się z gromadko czeladzi przez wszystek czas rezydencyi w Smolensku aere proprio sustentować koniecznie dotąd, poki trawy w murach y pokrzywy z słomy na domach stało, że na ostatek gałenzie z drzew obcinać musieli, czego gdy niestało, in Julią konie za mur wypendzić, ledwie 30 koni w murach zostawiwszy. To tak bogatym prowiantem na oblężenie Smolensk był opatrzony; a iako żadna forteca y naymnieysza sama się nie broni, ale potrzebuię ludzi zgodnych do obrony, pogotowiu forteca Smolenska tegoż potrzebowała, a zwłaszcza, że muru samego Smolenska iest do koła pułtory mili, quater 36, długich na sążni 100, na 200, na pułtarasta; baszt ma 36; ma trojaką defense dolną, srzednią y gurną; okrom muru dwa wały Zygmuntowskie y Władysławowskie, ktore do obrony naymniey potrzebuią 1500 ludu, a tam na obronie tego wszystkiego, komputuiąc oraz szlachtę, poczty, regimenty niemieckie, kazaki gruntowe, piechotę zamkową y mieszczanią, zostałe na oblenżenie, 3500 niezupełnie było, a z tych siła barzo było, ktorzy in armis zostali jako to studenci, pacholikowie, rzemiesnicy, oracze, ktorzy y strzelać nie mogli. Zawiodła się w tym Rzecz Pospolita, że tey fortecy jako było koniecznie potrzeba y iako było przeszłego oblężenia, ale obywatelom obrone spusciła, ktorzy maiąc po kilkadziesiąt tysięcy intraty z tamecznych danin, ztamtąd wyiechawszy, po kilku pacholikow na swoich nieprzyiacioł zostawili; także j. p. chorąży Smolenski, ktorego constitucye stringebant, ażeby w murach pod czas oblenżenia zostawał y chorągiew powiatową podniosł, tego nie uczyniwszy, chorągiew w domu zostawiwszy, obywatelow nie popisawszy, ani regestrowych popisow zostawiwszy, za posła dał się na seym do Warszawy obrać y tam odiechał, za ktorym to żywo się z murow, pod pretextem, aby żywnosci dla siebie do zamku sprowadzili, ruszyło, drudzy zaś incognito w siermiengach, w palubach pouchodzili, o czym wszystkim nieboszczyk pan woiewoda Smolenski dawał znać zeszłemu xięciu panu hetmanowi de tam exiguo praesidio, przeto też tam do niego pana podsędka Smolenskiego zażył, ktory summa celeritate do Orszy ziechał y nazad do Smolenska powrucił. Prosił pan woiewoda Smolenski tegoż xięcia pana hetmana o prędkie posiłki, na co mu xiąże pan hetman de data 21 Iunij z Orszy odpisuie, dziwuiącsię tak wielkiey tych ludzi złosci, ze na poznosc swoich nie pamiętaią, ale iż cessyi na nich niemasz, cos było czynić. Przy tymże xiąże pan hetman w tymże liscie szczupłoscią się woyska wymawia, a za tym, że ludu panu woiewodzie Smolenskiemu dodać nie może concludit; prosił nakoniec pan woiewoda Smolenski o listy przypowiedne, widząc lud pospolity ochoczy, ktorzy chcieli przepraw Moskwie do Smolenska bronić, lecz y tego u xiązęcia pana hetmana otrzymać nie mogł. Solicytował pan woiewoda o prochi y żywność na Przechoże, na co mu tenże xiąże pan hetman z Orszy odpisuie in haec formalia verba: „Temu się dziwuię, że mnieś, waszmość pan, tak często solicytuiesz o żywność y prochi, a uważyć możez, że sposobu niemasz faciendi aliquid ex nihilo, bo zkąd ma być ta żywność, ile hoc tempore; a co strony prochow,—tych w całey Litwie niemasz nad piendziesiąt beczek w Słucku, po ktorym posłał, a w Wilenskim cehauzie ziarna niemasz, w miescie samym chiba kilka funtow. A gdy iuż woysko Moskiewskie, przeszedszy granice nad Polanowką, w szancu nowo usypanym staneło, dawał znać

tenże pan woiewoda Smolenski temuż zeszłemu xiążenciu panu hetmanowi, upraszaiąc, aby się z woyskiem przeciw nieprzyiacielowi zbliżył, na co mu odpisuię, abym tatary Dorobuskie in disciplina trzymał, ktorzy konie merskie (?) kradno, za ktoremi się Moskwa ugania. Oznaymował mi pan woiewoda, że iuz D o r o h o b u z, B i a ł a, R o s ł a w y inne zamki pograniczne od nieprzyiaciela wzięte, za seymowe to nowiny miano, nadto gdy iuż Moskwa minowszy y Smolensk pod K r a s n y m szlachtę brała, tenże xiąże pan hetman z Orszy de data 28 Iunij pisze, że Moskwą na Zelwie iedzie y mam nadzieie że do Rakowego poidą. Na ostatek gdy car pod Smolenskiem leżał p. Ganegoff od xięcia pana hetmana do Smolenska przysłany pytał się u pana woiewody Smolenskiego gdzie miał nieprzyiaciela szukać, czy za Wiazną, czyli za Drobużem; a nie tylko xiaże pan hetman niechciał wiedzieć o nieprzyiacielu jako y fakcya iego w Smolensku będaca, upewniaiąc obywatelow y zdrowie kładąc, że car nigdy o woinie z Litwą nie mysli y gdy pan woiewoda Smolenski po wziętym Dorobużu kazał dać hasło działa, aby obywateli do zamku uchodzili, że na zajutrz zaraz Moskwa tam nie podstąpiła, zbuntowany na pana woiewode lud oddawał, że to pan woiewoda na opressyą obywatelow uczynił y onych do tak wielkich szkod przywiodł. Niemnieyszy w owdzie bunt ludu pospolitego na pana woiewode powstał, gdy trzema dniami przed przysciem carskim posade za murem spalić, roskazał. W tak tedy zaniedba ney y nieopatrzney fortecy, nie maiąc żadnego pan woiewoda Smolenski od ludzi ratunku, Boskiey się prowidencyi poleciwszy, odważyl się był z małą garscią ludzi trzymać potenge cara Moskiewskiego, poki by y zdrowia stawało, aby nie mogli tam libere in viscera patriae grassari. Obrucił zatym zaraz lud wszytek do roboty, a zwłaszcza do wałow we dnie y w nocy robiąc na przemiany, poki nieprzyiaciel dopuscił, dodał ochoty na wielkim wale pan Wilhelm Korff, starosta Orlinski. obersztet iego królewskiey mości, sam dyryguiąc, kosze rękami swemi wiiąc, darn z officerami odkładaiąc y wszystko co do obrony należało sporządzaiąc szczyrze y odważnie pracował. Pan Jakub Bonollig ingenior i. k. msci, ktorego iako anioła Bog na on czas tam zesłał, ten złożył wał mały y inne mieysca, ktore naprawy y dozoru potrzebowały, lud co go po kwaterach, basztach y wałach lubo barzo rzadko było, zordynował; pan woiewoda, kwatermistrzow y strażnikow naznaczywszy, działa co większego zaniedbane znowu oprawować y nasadzać musiał y one na mury y wały windować; dwie brame: Krolewską y Moładawską zostawił dla wycieczek y te dobrze opatrzywszy, przed Krulewską izbę wielką stawić, ziemią y kamieniami nabitą y palisadą otoczone, aby bramy od dział, z ktorych nieprzyiaciel palił y z gury Pokrowskiey, zasłaniała, przez ktorą iednak kuli moskiewskie na wylot przebiiały y wrota, bramy, zapory, żelaza zas z niemałą szkodą w ludziach kruszyły; przed bramą Mołodawską przywałek usypać kazał, aby y bramę zasłonił y piechoty tam in presidio zostaiącey bronił, insze zaś bramy ab latere ziemią zafassować y palisado od pola otoczyć (aby do nich łatwego nieprzyiaciel z peterdami przystempu nie miał) roskazał, a gdy się nieprzyiaciel pod mury szancował, tenże pan Bonollig ofiarował się prowadzić contraszkarp za murami, broniąc nim nieprzyiacielowi bliskiego przystempu. Pracowali tam obleżeni przez kilka dni odważnie, Rzecz pospolita odstrzelujaiąc y kopiąc, ale gdy wielka potenga nieprzyiacielska nastompiła, musieli nasi ustompić z niemałą szkodą; gdzie y rotmistrza kozackiego pana Kozłowskiego zabito. Kiedy tenże nieprzyiaciel baterie dzis zrobiwszy za temiż kwaterami (ktore przeszłey woyny były zbite) poczoł do murow bić y zubce zbijać, kazał pan woiewoda izbice stawiać na murach y oną gliną zasypować, aby się oblężency na murach zostawać mogli, ale gdy kule, zbiwszy zubce, na wylot izbice przebijały y nie mało naszych drzewem razili y iuż się trudno było na murach bronić, nie było inszey rady, tylko wał przy murze ab intra restaurować, ktorym z wielkim ludu ucięženiem stanoł, poczowszy od

małego wału aż do Budowniczego; na tym wale miasto jam, nowe izbice kazał stawiać y tę ziemią y gruzem y kamienmi zasypuiąc, nad temi dał sztakiet, ktory się rownał z murami, aby in casum opanowania murow przez nieprzyiacioł oblenżency, z izby nieprzyiaciela gromić y przystempu do zamku bronić słusznie mogli. Jakoż wszyscy obywatele tameczni tey pracy participes byli non sine sudoribus, ex gracia, inne że y na murach stawać y pracować tak cięszko musieli. Dostało się y ludowi pospolitemu, ktorych do teyże pracy przynaglaniano y domy y chaty na izbice zabierano. Wziowszy prym pan woiewoda Smolenski z ienzykow dostałych wiadomość, że nieprzyiaciel blisko pod mury miny zaprowadził, zaraz tegoż wieczora, zabrawszy co mogł ludzi, kazał row przy murach kopać aż do fundamentow, a nazajutrz przerzeczony pan ingenior rozmierzył na pręty totum spacium od małego wału aż do wysokiego, a każdemu z pp. obywatelow certam qualitatem naznaczaiąc, a row do fundamentow na pułtora sążnia w szerz wykopali. Non parcebat w tey robocie ulli etati et condicioni, wszyscy musieli robić, aby wszelkie nieprzyiaciel prochi pod murem zapalił impet murom nie szkodząc przez fosy wypadł; dano y pod same fundamenta jamy, gdzie były podsłuchi, pilnuiąc, iesliby się nieprzyiaciel pod mury nie kopał, iednak y tym sposobem min nieprzyiacielskich przeiąć nie mogąc, o ktorych ięzyki przestrzegali, że ię w kilku mieysc prowadzą, kazał pan woiewoda na siedmiu mieyscach ku szancom nieprzyiacielskim pod fundamenta murow podkopy puscić, co z wielką y cięszko praco y kosztem być musiało; gdyż dla częstych niepogod podkopy się co raz zawalały. Pracował około tego wyżey rzeczony Bonollius ingenior j. k. msci y niektorzy pp. officerowie, ktorzy w ziemi na wode zaskoro napadli, ktorą z wielko praco windować y podkop osuszać musieli; wyszli tandem za mury podkopy nasze, obwiedziono niektory baszty podkopem y przykwaterek na kilka sążni rowy zawiedziono, podkopow iednak moskiewskich na owczas żadno miarą przeiąć niemożono; urosła zatym suspicia, że się nieprzyiaciel ziemią in medium arcis w row ktory wernąć, czemu pan woiewoda zabiegając, strażą dzienną y nocną rowy opatrzyć, nakładszy drew sporych po gurach roskazał, aby iesliby się nieprzyiaciel z ziemie dobywał, zwierzchu go zawalono; na ostatek żadney pracy y z innemi nie litował, po wycieczkach, na podiazdach zabiegaiąc fortelom nieprzyiacielskim. Bog sam swiadkiem y sami nieprzyiaciele nieboszczyka pana woiewody Smolenskiego zeznać by musieli, jako się on krwawym niemal w tenczas potem przez wszystek czas tey rezydencyi swoiey w Smolensku oblewał, sam po ulicach y domach lud zbierając, do roboty potrzeby wszystkie do wałow, do podkopow, do izbic opatruiąc. nad ludem przy robocie kawęcząc, we dnie y w nocy mury obchodząc, dolne baszy, kanały i inne mieysca niebespieczne strażą osadzaiąc y wszelkiemi sposobami tę zaniedbaną przez tak wiele lat fortece dostaiąc, w ustawicznym opale waruiąc, aby ią krolowi imci y Rzeczy Pospolitey dotrzymał, ale trudno było tego przez ieden albo y drugi miesiąc naprawić, co się przez wiele lat zaniedbało y tenże lud dziennemi y nocnemi pracami trudzić y potendze cesarskiey opponere, ktora jako wielka była, bo day by nikt ani woyska Rzeczy Pospolitey nie doznawały. Stanoł bo wiem sam car z trzema weronami to iest (300000) z trzema kroć sto tysięcy jako sami poymani powiedali, primis diebus Julij, pod murami, zewsząd zaraz oblężencow obozami obtoczył, sam na Dziewiczey gurze stanoł, co się działo w Smolensku upatruiąc. Leslia, ktory przeszłego oblężenia Smolenska dobywał y cudzoziemskie regimenty od pola położył, ktorzy się do zbitych przed tym kwater szancowali, kazał na on czas pan woiewoda Smolenski bic z dział z bliskich baszt, nie dopuszczaiąc nieprzyiacielowi baterzey stawiać y nie mało w ich ludziach uczynił szkode, o ktorą oni mniey dbaiąc nocami się do murow szancowali y ledwie na 10 sążni od murow staneli y tak ciasno oblenżencow opasali, że ze wszech stron do zamku zburzaiąc, dział

bili z gury Pokrowskiey od Spasa, a naybarziey od pola, gdzie bateric założywszy, bez przestanku, poczowszy na swicie aż do wieczora, palili, ktorym y oblężency nie folgowali, bo pan Korff z wielkiego wału był do szancu przy Spasie y kosze pozbierawszy z szancu ich wygnał; dawał dobrze ognia z małego wału ze czterech dział pan Tyzenhauz, bijąc do ich bateriy dawno y z bliskich baszt, obwalaiąc kosze na nieprzyiacielskich bateryach, działa im rozbiiając y przystempu onym że do działa broniąc. A to było niemal co dzień, osobliwie iednak dnia 26 Julij, kiedy niemal przez całą noc tak z dział, jako y z ręczney strzelby z obudwuch stron gensto ognia dawano; jakoż tey nocy pan woiewoda Smolenski, zebrawszy kilkaset ochotnika, chciał był na blokauzy ich blisko uderzyć, ale nad switaniu deszcz gwałtowny tak, że przestać musieli strzelać y pan woiewoda zatym tę wycieczki na inszy czas odłożył. Zatym nieprzyiaciele niemniey potężnie do Smolenska z dział bili dnia 28 Julij, kiedysię kula obok pana Tyzenhauza otarła, na ten czas Smolen. kosze, na małym wale będące, pozbijali, że pan woiewoda Smolenski działa z mieysca sprowadzić musiał, nowe wraz izbice miasto koszow buduiąc y oną pienką y kamieniami fasuiąc msciił się prentko krzywdy nieprzyiacielia, ktorego nove antecedente z oblenżenia nawiedzioną, gdzie kilkaset bardysznikow za mury pan woiewoda wysłał, ktorzy szczęśliwie w nieprzyiacielskie banie wpadszy, nie mało Moskwy nasiekli, drudzy pallentens do drugich szancow uciekali. Potym gdy się Moskwa zebrała, nasi ich na zasadzkę do małego wału naprowadzili, kędy ich rużno tak z dział jako y z ręczney strzelby przywitano, czego się oni mszcząc y kosze, że jako się powiedziało, pozbijali y wał granatami, ktore 180 funtow ważyły, rozerwać usiłowali, ktore potym, więcey budynkow rozrywaiąc, szkodziły. W tym poprawił się nieprzyiaciel dnia 29 Iulij ogrąmnie z dział bijąc do murow y baszty zbijając. Tey nocy czekali wszyscy oblężency szturmu, na murach y wałach gotowi zostaiąc; na zaiutrz znowu o godzinie nieszporney ze wszystkich stron dał nieprzyiaciel tak z dział jako y z ręczney strzelby, że muszkietowemi kulami zamek jako gradem osypał y rzadki dom był, ktorego by kula z działa nie nawiedziła; wszystkie klasztory postrzelane, ołtarze poobalane, krucifixe pozbijane, cymborym z nayswiętszym sakramentem u oo. bernardynow rozbite zostało; zkąd tryumfował na ten czas car że Połock opanował y Mscisław wzioł, jako o tym na owczas uniformiter poimancy powiadali. Taż traiedya trwała ferme bez przestanku per Augustum, osobliwie 7-ma Augusti, kiedy szance tuż nad Dnieprem sypali, do ktorych oblężency ze wszystkich baszt, dział ognia dawali, że ustompić nieprzyiaciel do dalszych musiał. Uczyniła była Moskwa szturm z pułnocy, polne działka blisko do muru przytoczywszy, lecz im dobrze ognia dawała piechota Smolenska, ktora na zwodzie strzegła; posiłkowano ją prędko ze wszystkich kwater, co nad Dnieprem były y trwał ten szturm blisko godziny; tandem Moskwa rozrzuciwszy szmat tegoż mostu, dnia 10 tegoż mię-ca Augusta postawiła nowy hulaygorod za bramo Ielenską, do ktorego nasi od siodmey z rana poczowszy bili aż do wieczora y Moskwa bez odpoczynku odpowiedała oblężencom. Nie przestał temi dniami nieprzyiaciel do murow bić; zaczym basztą iedną zrujnował, druga się sama rospadła na kilka częsci, w ktorą ledwie kilkakroć uderzoną, a iednak tam żaden stać dla niebespieczenstwa niesmiał; zbił nieprzyiaciel y dwie bliskie kwatery pana Onikiewicza, ktory dobrze zawsze stawał, y drugich, co stać nie chcieli, animował; pozbijano y na inszych basztach zubce y na kwaterach; po częsci y izby, ktore na Smolenskim murze postawione były tak dalece, że te już fortece zdefilitowawszy dnia 26 augusta o wturey z pułnocy godzinie, dawszy nieprzyiaciele hasło ze trzech hartonow, ze wszystkich stron na zamek uderzyli, wschody szerokie porobiwszy, po ktorych na mury lezli. Liczono tych wschodow do 4000. Skoczyli naprzod do wielkiego wału, ale ich tam prędko odprawiono, ubiwszy

im pułkow y Moskwy kilkaset położywszy; nie mniey ich padło przy rogowey baszcie, gdzie się już na mury wdzierali; tam prędko posiłkowała niemiecka kompania z wielkiego wału, że nieprzyiaciel ustompić musiał. Osobliwą potęge obrucił Car do bramy krolewskiey, chcąc przez nie z gury Pokrowskiey, skąd na szturm patrzał, do zamku wiachać; skoczyło oraz ludu kilka tysięcy z petardą, chcąc nią bramę wysadzić, ale że przed bramą municyą znalezli, poczeli polesado naprzod rąbać; bili oblężęncy zwierzchu, drzewa na nich spuszczając, strzelbą gęsto rażąc, kamienmi, cegłami bijąc, posiłkowano z pobocznych baszt, z dział bijąc; z taką iednak odwago nieprzyiaciel nastompił, że wyrąbawszy palisade, izbice rozrzucać poczeli, po trupach swoich chodząc. Tam na ow czas możnie się stawił pan Ostik, poki sił stało z piechotą swoią, nieprzyiacielowi odpor daiąc; staneli y mieszczanie dobrze, ktorych żony posiłkowały, ukropem zwierzchu lejąc, popiołem sypiąc tak, że nieprzyiaciel, strzymać niemogąc, ustompić musiał. Takaż im pomsta była na bliskie kwatery, ktorę krwią swoią nieprzyiaciel dobrze oblał y drabin odbiegł od Wesołuchi poczowszy aż do zbitych kwater, potężnie szturmował nieprzyiaciel tam. Gdy naszym strzelby y kamieni nie stało, rzucili dwa ule z pszczołami, ktore prędko Moskwe do szanców wpendziły, a w tym naywiększą potęge nieprzyiaciel obrucił na zbitą baszte y zbitę kwatery, gdzie po gruzie na basztę chorągwi dwanascie wprowadziwszy, już jako po wziętym Smolensku tryumfował, bili się wrącz z oblenżencami na murze, ale nie mogąc wstrzymać nasi ustompić musieli. Kazał iednak zeszły pan woiewoda Smolenski na odwrot panu Owruckiemu, rotmistrzowi kozackiemu, do baszty, ale zaraz podstrzelony y spisą w ręke przebity, widząc taki impet nieprzyiacielski, powrucił. Posłał znowu pan woiewoda do pana Korfa, aby co prędzey z ludem na posił przychodził, toż y do innych kwater, iesliby nie była tak wielka impressa, aby dawano posiłku. Nie omieszkał pan Korf z ludem y z innych kwater nie omieszkano biiąc ręczną nieprzyiaciol już w samym zamku, bo już z baszty do murow wpadli, ale że lud nasz zmordowany ustawał y strzelba rospalona gęstym y długim strzelaniem nie pożyteczna była, już na owczas oblężency extrema fata zamku y samych siebie wyglądali, zwłaszcza że wiele obywatelow uciekało, kryiąc się po izbach, a drudzy do domow precz uchodzili, ktorych y sam pan woiewoda Smolenski zaganiał y pan Korf przez miłość Bożą y miłość oyczyzny aby nie ustempowali prosił. Gęstą strzelbą Moskwa z murow naszych raziła; padło nie malo znaczney szlachty, padło siła y piechoty niemieckiey y polskiey pana Madakaskiego y pana Dziatkowskiego y innych, ktorzy odważnie nieprzyiaciela już nad sobą wiszącego gromili; zabitą na ten czas y kilku naylepszych smolenskich puszkarzow, broniąc im do dział przystempu, in omnem meliorem necessitatibus eventum przeciwko tey baszcie zawiedzione były; na też baszte prowadziła Moskwa dwa działka po gruzie, ktore gdyby byli wciągneli, niepochybnie ostatek ludu postrzelawszy, zamek by zatym szturmem opanowali, ale za dziwną providencyą Boską, gdy za strzeleniem naszych z działa, pomoscie z Moskwą na baszcie obalił; prochi swoię, ktore na baszte byli wprowodzili, zapaliły y tam się prochami swemi wyniesli; widząc tę obronę Boską nad sobą oblężency, wziowszy serca, skoczyli znowu na kwatery, gdzie Moskwa była,—osobliwie pan Bonollius ingenior jkmsci, także pan Unłchowski, podsendek Smolenski y pan Parczewski, pisarz ziemski, ktury ostatek nieprzyiaciela z kwater spęndzili. A ten szturm na owczas przez godzin siedym trwał, iednak nie mnieyszą impresse nieprzyiaciel na mały wał uczynił, tam lubo potężnie nieprzyiaciela bito y trupem pole zasłano, z tako iednak rezolucyą nastempowali, że wszystkie municie, przeszedszy palisady, kilka rzędow wyrąbawszy, piechotę niemiecką z nizszego wału wyparszy, już się na wierzch wału gdzie działy stały wdzierali, aż za przestrogą kwater pana podsędka jako naybliżey gdy nasi już zdesperowani byli potaiemnikiem wyszedzy, bardyszami ich za wałem przeymować musieli; padło z wału nie malo naszych, gdzie pan Tyzenhauz

z regimentem j. p. podskarbiego y z inszemi odważniesię bronił y tak długo, aż iuż piechota dla rospaloney strzelby strzelać nie mogła. Bóg też tak sporządził że nieprzyiaciel ustompił, bo gdyby był ieszcze z pułgodziny sturmował, niepochibnie by był do zamku przez ten wał wpadł, bo nasi strzelbe porzuciwszy, rence opuscili, a sekundowac komu nie było. Padło w tym szturmie Moskwy siedym tysięcy, jako sami zeznawali, a postrzelanych było na piętnascie tysięcy, ale y w naszych ludziach wielka clades była, bo niemało znaczney szkody piechoty niemieckiey y polskiey, y kozakow poległo, wielka część postrzelanych, ktorzy się wyleczyć niemogli dla kul jadem napuszczanych, a naywięcey gruzem y cegło poranionych, powybiiane w murach y basztach dziury, działa potłuczone, izbice znowu pozbiiane, palesady porąbane, defensa wału małego zepsowano co wszystko wielkiey y długiey pracy do naprawy potrzebowało. Musieli zatym oblężency na rozgowor pozwolić, za okazyą, że Moskwa o wydanie trupow prosiła, inaczey w takiey niegotowosci prędko w murach niewdzierznych gosci mieć by na owczas przyszło, ale naywięcey oblężencow do tego przycisneło znaczne mminutum presidium, bo okrom tych, ktorzy w szturmie zgineli, wiele przed tym w rużnych wycieczkach pobito, nie mało żywcem wziętą, wiele cięszkiemi chorobami pomarło, więcey po domach chorych leżało, tak, że tylko dwa tysiące y to nie całe (iako pp. obywatele w swoiey manifestacyi uznawaią) po szturmie do obrony zostało. Z tych dawszy pułtora tysiąca na wały, kilkaset niepodobno było 38 kwater na pułtory mili długich y 34 baszt obronić. Krom tego potrzeba było do parady naymniey tysiąca, do municyi, ktora za budowniczym była uczyniona, naymniey pienciuset, a na to y iedney duszy nie było.

Snadnie tedy obaczyć Rzecz Pospolita može, jako to sciana do upadku Smolenska przyczyną była. Nadto przymusił oblężencow do tego wielki niedostatek prochow, bo okrom prochu co dzień wystrzelanego y okrom prochow własnych, ktory mieli obywatele y okrom tych, co dawano z cekauza, szlachcie, kozakom, mieszczanom w puł szturma walnego, do dział y na regimenty wyszło fas 22, zostało fas 23, w ktorych nie było po cztyrysta funtow, ktory dawszy po funcie na dwa tysiące ludzie wyszło by fas pienć, a zostało by osimnascie fas nie pełnych do dział, ktorego prochu strzelaiąc według potrzeby w sturmie, nie stało by na cztyry godziny, a naszym oblężencom przyszło by z tak małą garscią ludzi z pułtora kroć sto tysięcy Moskwy na murach y w murach potykać. Na ostatek przymusiło naszych na wielu mieyscach potłuczone mury, osobliwie dwie kwatery zbite y baszta iedna, na ktorych pp. obywatele stawać y nie mogli y nie chcieli, narzekaiąc, że ich jako banitow na jawną smierć wydają. Zażył był pan woiewoda Smolenskı p. Korfa, aby tam jako zaciągowywał szlachta, aby in vicem do obrony wału poszła, ale żadno miaro pp. obywatele wału bronić nie chcieli. Pan Korf deklarował się, że, utraciwszy większą część ludu, nie mogł y cudzych posiłkować, gdyż ledwie y wału in tanto paucitate mogł bronić y tak dwie kwatery na sążni pułtorasta y daley penitus opuszczone były, przez ktore kiedy chciał nieprzyiaciel libere jak przez szyrokie wrota do Smolenska wiachać. Widząc tedy że już niepodobna było nastempuiącego szturmu wytrzymać, na ktory się Car z wielką potengo gotował, na to wszystkie woyska z Białey Rusi zemknoł, chłopstwa niezliczoną moc pod Smolensk spendził, nowo bateryą za Jelenską bramo postawił y dział 19 burzących zasadził, miny też, ktorych wszelkim sposobem nieboszczyk pan woiewoda Smolenski przejąć z ingeniorem jkmsci nie mogli, pod mury podwiodł. Nie maiąc tedy żadney nadziei w siłach swoich, iedna po Bogu zostawała nadzieja w prędkiey odsieczy, lecz nieprzyiaciel zaraz po szturmie 8 dnia, zaiowszy pana hetmana naszego więznie y chorągwie nasze, w swych szancach prezentował y ze wszystkich dział y strzelby ręczney do koła w zamek biiąc tryumfował. List tez zeszłego pana woiewody Smolenskiego do nieboszczy-

ka xcia pana hetmana charakterami pisany y przetłumaczony, w ktorym wszystkie defekta zamku pan woiewoda panu hetmanowi oznaymił, do murow od Moskwy podany, a ten list wzięty był w szkatule xciey pod Szepielowem. Tą tako justifikacyą pomienieni plenipotentowie sukcessorow nieboszczyka pana woiewody Smolenskigo dawszy, komparuiąc teraznieysze oblęnżenie z przeszłym oblężeniem, to intulerunt, że w pierwszym oblężeniu było ludu skazałego samey jazdy chorągwi dwanascie, a gdzie tak wiele jazdy tedy sowicie przy nich ludzi być musiało, teraz zaś w zamku ledwie koni trzydziescie. Tam posiłki po kilkakroć wprowadzono, a tu y iednego człowieka nie było; nieboszczyk pan Gosiewski trzymając xięstwo Smolenskie zamek z wszelakiemi potrzebąmi opatrzył, teraz zaś przez tak wiele lat zaniedbany, ani ludzmi, ani żywnoscią nieopatrzony. Na owczas Szeyn podstompiwszy pod Smolensk in X-bri nie otoczył Smolenska, aż in Majo, tu sam Car z większą potengą nastompił y zaraz szancami y bateryami in Iulio zamek do koła opasał; pierwszego oblężenia woysko nasze obozem na Krasnym leżało, byly podjazdy pod Smolensk y cieszyli oblenżencow, o przyszłych szturmach ostrzegali,—teraznieyszy oblenżency żadney wiadomosci o woysku naszym, kędy było nie mieli; przed tym cała Rus była cale a teraz nieprzyiaciel, zniosszy woysko pod Berezyną, wszystke Biało Rus opanował, wzioł Polowe (Połock?) Dzisne, Niwel, Slibisz (Siebież?) Orsze, Kopys, Biała, Dorobusz, Szkłow, Mscisław, Mohilow. Za Szeyna szturmu tak wielkiego przez godzin siedm nigdy nie było, jaki był teraz y nigdy Moskwy więcey pod Smolenskiem jako teraz nie padło. Kiedy Szeyn nastompił, mury mocne Smolenskie zastał, teraz gruzem a gliną polepione, wały swieżo sypane, ktorego kule na wylot przebijały. Roschodziła się zatym szlachta zdesperowawszy odsieczy, gwałtom się na rozgowory wydzierała, posłuszenstwa żadnego odtąd niebyło, ledwo kto na murach stawał, żaden pracować około ruin niechciał; kozacy ingeniora krola imci mało nie zabili, gdy ich do roboty zaganiał, drudzy się poczeli przedawać osobliwie z regimentow, ktorym niepłacono przez 5 czwierci; ci extrema nuditate coacti do Moskwy biegli, co y sam pan Korff zeznawa w siodmym responsie ad quesita justyfikacyi swoiey punkcie. Mogli by byli ieszcze per 8-br traktatami nieprzyiaciela zatrzymać, wyglądaiąc nadziej jakiey od Rzeczy Pospolitey, ale y tego większa część obywatelow nie pozwoliła, ktorzy tam mieli wolą zostawać, bo uczyniwszy u Dominikanow prywatne seymiki y na nich się o podanie Carowi namowiwszy piechotę zamkowa, ktora bram pilnowała y z regimentow wielu, za powodem pana Golimonta y Sokolinskiego, zebrawszy się, zbuntowali. Z gospody, w ktorey pan woiewoda Smolenski stał, gwałtem chorągiew onego wzieli, brame otworzyli, do Cara poszli, przysięge mu wykonali y Moskwy kilka tysięcy do murow wprowadzili, tak że y tego terminu, ktorego sama Moskwa pozwalała doczekać się nie mogli.

Snadnie tedy Rzecz Pospolita, że nieboszczyk pan woiewoda Smolenski utraty tey fortecy był przyczyno, osądzić może, a nawet y sami nieboszczykowscy nieprzyiaciele in facie Rzeczy Pospolitey niechay zeznaią, iako się pan woiewoda krwawym niemal potem nieraz oblewał, we dnie y w nocy pracując, sam ludzie po ulicy, po domach zbierając, drzewa, żelaza y inszych potrzeb do naprawienia defense zdobywaiąc, nad ludem na platach y niepogodach kawęcząc; niech przyznaią, że nie dufaiąc strażnikom sam mury w nocy obchodził, spiących y pianych budził y upominał; niech zeznaią, że nigdy y godziny nie posiedział w codzienney czuynosci y trzezwosci, wszystkie niebespieczenstwa upatruiąc y onym zabiegaiąc. Nie może nicht oblężencom zadawać, aby oni nie mając żadney impressyi, niedoznawszy famem, flammam, ferrum z tey fortecy ustompić mieli; wszystkiego tego doswiadczyli, doznali nie tylko zeszły pan woiewoda Smolenski, ktory żadnego subsidium z ekonomij spustoszoney nie miał, lecz y piechota, dla ktorey y ziarna żywnosci nie zgoto-

wano, także y kozacy y wielka część szlachty z czego się zarazliwe choroby zawzieli; doznali flammam, gdy przez kilka miesięcy do nich nieprzyiaciel bez przestanku palił y cały zamek prochami okrywał, kiedy baszty y domy strzałami y kulami gęstemi zapalał, kiedy granatami, ktore sto osmdziesiąt funtow ważyły, domy y szance nasze rozrywały; doznali ferrum, nie tylko wycieczki czyniąc do szancow nieprzyiacielskich dla ięzyka, ale y w szturmach, osobliwie kiedy się w ręczną na murach z nieprzyiacielem bili y iuż w zamek wypadaiącego gromili. Może zatym nikt nie zadawać, że mając zamek, wszystkiemi potrzebami opatrzony, z onego ustompili; każdy mogł zrozumieć jako było szczupłe praesidium, jaki defectus prochow, jako ta forteca przez lat 20 zaniedbana y opuszczona. Udali malewoli homines zmarłego pana woiewody Smolenskiego rodzica pozostałych . . . . przed pospolstwem y tak cięszko na sławe onego nastompili, że Smolensk przedał, czego mu y nayglosnieyszy nieprzyiaciel dowieść nie mogł y teraz nie może, jakoż już w tym nie tylko tu sukcessorowie pozostali in facie totius Rei Publicae dostateczną y prawdziwą justyfikacyą z imienia zeszłego rodzica swego dali, lecz y sam nieboszczyk z temi, ktorzy niesłusznie na honor iego nastempowali, a już fatis cesserunt, przed sądem Bożym o to się rosprawił. Mogą się teraz inni nieprzyiaciele zeszłego, ktorzy się po większey części Moskwie zaprzedali, dowiedzieć, co temuż zeszłemu panu woiewodzie Smolenskiemu Car za Smolensk dał. Bronił się poki sił y sposobow stało, więcey sobie ważył wiare i cnotę ku panu, dla ktorey się po cudzych, kontach wygnany z maiętnosci, z dziecmi y małżonką tulał, niżeli bogate obietnice cesarskie; ale kiedy niepodobna było dla tych deffektow do obrony, kiedy takie bunty nastompili nie było sposobu, tylko, albo się potendze nieprzyiacielskiey podać, albo oraz z zamku od miecza nieprzyiacielskiego zginąć; więc nie zapominaiąc jako w innych panstwach ordynuią zamki te przerzeczeni plenipotentowie sukcessorow nieboszczyka pana woiewody Smolenskiego wnosili, iako tam hetmani wszystkie requisyta do obrony zostawiwszy, albo... na pewny termin in casum qualem od nieprzyiaciela obiecują, albo ieżeli defekta prochow, ludzi, żywnosci y ruiny fortece enormes y do obrony niepodobne pokażą się, interim odsieczy nie będzie, fatis caedere pozwalaią, zachowuiąc parsimonia krwie civium suorum; w Smolensku secus się działo: ani przed oblenżeniem Hetman, ani pod czas oblenżenia, wiedzieć o tey fortecy niechciał.

I lubo od nieboszczyka pana woiewody Smolenskiego, jako się wyraziła niewinność onego przed nami y stanami Rzeczy pospolitey, dostateczną justyfikacyą dawszy, na dowod obron wniesionych, naypierwiey produkowali rużne listy zmarłego xiążencia pana hetmana W. X. Litt. do pana woiewody Smolenskiego pisane. A nayprzod produkowali list nieboszczyka pana woiewody Smolenskiego do zeszłego xiążencia pana hetmana w. x. Litt., pisany, pod datą z Horek dnia 31 Januarij w roku 1654, w ktorym oznaymuie, jako goniec krola imci pan Młocko, podstoli Oszmianski, powracaiąc od Cara z stolicy, był u niego przejazdem w domu, infausti municij bajolus, daiąc wiedzieć o wielu pewnych woyny znakach, zdradą pokrytych, o ktorych tam wyrozumiał, okrom tego, że lud gotowy, potężnego woyska, żywnosci maią wiele, Carykowie sporządzeni do stolicy, armata do Wiazmy zawiezione, dla Cara po drogach aż do Wiazmy stanowiska gotuią y dla napojow piwnice. Sam Car chce być poblizu fortuny swego woyska spectatorem, czare potenżną woisk innych wyprawić maią dla oblężenia Smolenska, przy ktorym pewnie by się pogranicznym powiatom pewnie dostać musialo, o czym wszystkim palam w Moskwie gadają, tego zamysłu conscios niektorych z panem goncem w stolicy będących uczyniwszy, na tę impresse, Smolenski zamek iak wielkie ma defekta xięciu denunciunt, że piechota od lat 16 niepłacona, w murach y wałach ruiny nie naprawione, prochow y lontow defect barzo wielki, z powiatu nic niemasz tak dawnemu jako y swieżemu na mury praesidio, o czym oznąymiwszy instanter prosi aby xiąże pan hetman chciał pana podskarbiego w. x.

L. ostrzedz o oddaniu prendkim pieniędzy na piechotę y na prowiant, o oddanie prochow co naywięcey, y restytucyą dawnego długu kilkaset centnarow prochu, z Smolenskiego zamku pożyczonych, y inne przy tym necessitates Smolenskiey fortecy w tymże swym liscie exprimit. Powture, pierwszy (list) pod datą roku 1653, dnia 29 S-bra, z ktorego patet to, że od siebie dwa regimenti pisze na Smolensk ordynował, ktorzy za tego, co ad securitatem mieysca tamtego miało należeć, consulere mieli, z tąd tedy probat, że komu innemu Smolensk był zlecony. Potrzecie, drugi pod datą z Zabłudowia sub anno 1654 dnia 12 Februarij pisany, w ktorym oznaymuie in haec formalia verba, co się Smolenska tycze pisze do j. p. podskarbiego w. x. Lit. aby pieniędzy, jako naywięcey bydz może, posyłał na zapłate stypendium zatrzymanych praesidiariis, municyi też wyprawić prędko zleca, panu oberszterowi artyleryi prowiantu sposobienie prędkie obiecuie y aby sam pan woiewoda Smolenski na Smolensku zostawał expedire rozumie. Poczwarte—uniwersał tegoż xięcia pana hetmana de data z Wilna dnia 28 maj, anno 1654 do panow obywatelow woiewodztwa Smolenskiego wydany, ażeby wczesnie de imminentibus periculis onego ostrzegali, z panem Korfem, a nie z panem woiewodą Smolenskim, ktoremu przezeń komenda Smolenska zlecona była, znosili się, y onemu we wszystkim przychilni byli; tamże obliguie się co rychle y sam do usług tychże pp. obywatelow stawić. Popiąte, trzeci list, w ktorym chwali curam et solicitudinem pana woiewody Smolenskiego; strony pieniędzy na ludzie y prowianta deklaruię się, że rad by omnes inirent raciones, gdy by subpeterent, lecz że w skarbie o grosz, y ichm. o chleb z ekonomij Smolenskiey solicytuiąc non successit, nie swoie bydz a inne, alegat, aby tedy sam w tym szczęnscia sprobował y o to do krola imci pisał przypomina. Poszoste—czwarty list de data w Łoznice dnia 17 Iunij Anno 1654, w ktorym panu woiewodzie denunciat, że miał od niego y skąd ynąd o nastempowaniu nieprzyiacielskim wiadomość, o woysku, że przy sprawedliwey na sercu dosyć y przeciwko nieprzyiacielowi iest ochotne; powiaty y woiewodztwa już się ruszają, kilka ich już się zebrało i do niego ciągno, insze też dalsze zbiorą się prędko y uniter idą na głowę, wszczowszy się za ręce; krol imć gwardye swe wszystkie dniom y noca do niego wyprawuię się z Wilna, a wszyscy co na Trybunale byli z dworami swemi, iako kto mogł, ruszyli się ku Połockowi, impet nieprzyiacielski zatrzymuiąc. Tatarow Litewskich na głowe wszystkich ruszył y iuż nadciągaią; xiąże Kurlanski od Inflant ma na nich pilne oko y Bog sam daie prendkie do ratowania sposoby, że się ten nieprzyiaciel nie ucieszy, y w tym, co niespodzianie napadszy, wzioł, niedługo gospodarować będzie y sam w powinnosci swoiey że zasypiać nie zechce (referuiąc się do listu pana obersztera Korfa) pollicet. Posiodme, list tego xiążencia pana hetmana, pod datą z Orszy dnia 21 Iunij, anno 1654, do pana woiewody Smolenskiego pisany, w ktorym za częste mu wiadomosci potrzebne pilno dziękuie y to exprimit, że od Połocka na sucurs pierwszego nie tylko evanescere, ale y odmieniać się poczynaią, że Moskwa wziowszy Newel pod nim się położyła y żadnych czat, ani excursyi, ani ku Połockowi, ani w insze strone nie czynili y od Witebska też tylko trwogi o nieprzyiacielskich moliciach y nastęmpowaniu. A na żądanie pana woiewody Smolenskiego posiłkow tak odpisuie, aby tak szczupłe woysko, pro ultima tylko siti chowaiąc, rozdzielać, pogotowiu czatami y podiazdami trudzić y przed czasem extinare in consultum aktu, zewsząd o ratunek y do dawania posiłkow flagitare. Przeto prosi aby on z ludzi konnych, na Smolensku będących, poiazd jaki dobry pod samego nieprzyiaciela uczynił y dobrego się języka, moskala, nie chłopa postarał, szpiegow też pod same Wiazmę, żeby się o carze y onego woysku, czego pewnego dowiedzieć mogli, aby wyprawił, temu się dziwując, że pan woiewoda tak często do iego solicytuię; o żywność y prochy żądaiąc, daię to pod uwage, że sposobu niemasz faciendi aliquid, bo one illo tempore y w woysku przycięszsze, a co z strony pro-

chow, tychże w całey Litwie nad piendziesiąt beczek nie było w Słucku, po ktore posłał; w Wilenskim cehauzie mianował, że ziarna nie było, w miescie samym chiba kilka tylko funtow. Przytym w tymże pisaniu swoim conqueritur na pp. officialistow y skarb, że o praesidium nie dbali, agnoscit, że prochi popsowane w Smolensku zostały, czynić iednak co bendziesz mogł non omittere y iesli się sposob jaki pokaże, dodawać czego dostanie, obiecuie. Szlachty, z Smolenska uciekaiącey, nie tylko przyimować nie mysli y owszem życzy, aby pro praesidio Smolenska wszyscy tam zostawali, dziwując się tak wielkiey ludzi tych złosci, że na powinność swą nie pamiętaią, ale iż cessyi na nich niemasz, coż by było czynić, choćby uciekaiących tatarami potykał; z iednym tylko panem woyskim widział się y chciał go gwałtem powrucić, ale wszelkie jakieś swoę uhaduiąc potrzeby, za dwie niedzieli powrocić dał ręke. Concludendo tedy y to pisano o przysłanie regestru tych, co pouciekali y zawierać się nie chcieli, żądą. Po osma—list de data z Orszy dnia 23 Iunij eodem anno 1654 pisany, w ktorym panu woiewodzie Smolenskiemu roskazuiesię, że z nim o simultatibus nie idzie, y ażeby o nim bene persvasus był; pisze do pp. obywatelow tych, ktorzy się w zamku zawierać nie chcą, a do tych, ktorzy na mieyscu błahich zastempcow zostawuie, prendko o wydanie uniwersały, abyscie lepiey w powinnosci swey poczuwali, oznaymuie. Po dziewiąte—dwa listy przerzeczonego xcia pana hetmana, obadwa de data z Orszy dnia 28 Iunij, anno 1654, pisane, w ktorych o ruźnych zamysłach moskiewskich, o posłanym swym dla ienzyka poiezdzie, o szpiegach y kałuzauzach (?), y innych tych podobnych rzeczach oznaymuie, y lubo pomocą bydz obiecuię, nie rozrywać iednak woyska deklaruie się. Po dziesiąte — list x-cia pana hetmana do krola Imci z podSzkłowa dnia 12 augusta po wyisciu Smolen. zaniesiony, oznaymuiący o pobranych przez nieprzyiaciela miastach y zamkach Białoruskich, serie belli opisuiąc, y że potendze nieprzyiacielskiey resistere nie podobna denunciando. Po iedynaste—produkowali manifestacye pana woiewody y obywatelow Smolenskich podczas samego oblenżenia w roku 1654 dnia 20 m-ca septembra stałą, iż oni nie mogąc tak cięszkich szturmow y potengi nieprzyiacielskiey strzymać, na traktaty z nieprzyiacielem nie dla tego, aby się tak prędko podać onemu mieli, zezwolili, ale dla tego, aby z niemi traktuiąc, jakiey kolwiek odsieczy y obrony, ktorey się spodziewali, doczekać się mogli, co ich omyliło. Po dwunaste—pokazowali y czytali protestacyą tegoż zeszłego pana woiewody Smolenskiego y obywatelow tamecznych, jako naspul obywatelow swoich buntownikow y tych, ktorzy nie chcąc prodesse praesidio Smolenska, maiąc potaiemną od cara moskiewskiego obietnice jakiey kontentacyi y nadgrody, pospolstwo, miasto, piechotą murową y innych oblężencow także kozakow y piechotę polska zbuntowali, że wszyscy, złosliwey ich usłuchawszy rady, przy Moskwie zostali y na wierne poddanstwo nieprzyiacielowi przeciwko j. k. msci y Rzeczy pospolitey przysięge wykonali; do ktorey to protestacyi tak pomieniony zeszły pan woiewoda Smolenski, jako y drudzy pp. obywatele Smolenscy podpisali. Po trzynaste—pokazowali literas mianowanego x-cia pana hetmana w. x. Litt. do pana woiewody Smolenskiego na jego pisanie, de data w Minsku dnia 15 x-bris anno 1654 roku, w ktorym exkuzuie się, że zdaniaSmolenska nieprzyiacielom non per ipsum stetit, ktory sam prentko wictus sukursu y ratunku prendko potrzebował. Po cztyrnaste — exhibuerunt list pana Wilhelma Korfa, starosty Orszanskiego, obersztera j. k. msci, komendanta Smolenskiego, do pana woiewody Smolenskiego z Wilna, dnia wtorego m-ca Maja w roku 1655 pisany, z justyfikacyą na pismie podaną, ręko swą własną podpisaną, na siedm punktow przez x-cia pana hetmana, wzglendem zdaniasię Smolenska proponowanych, a na każdy punkt satysfakcionis innocenciam pana woiewody Smolenskiego, por omnia z ktorych evincit o tych, ktorzy do tego przyczyną byli, wyraża, y wszystkiey justificationis praemissa sufficienter ennarat.

Na ostatek tychże sukcessorow pana woiewody Smolenskiego umocowani krola imci listy do

nieboszczyka pana woiewody Smolenskiego, aby im praesidio Smolen. zostawał, prędkiey odsieczy, prochow, żywnosci y co ad praesidium należy, spodziewał się, do pp. obywatelow y pospolstwa Smolenskiego pisane, aby panu woiewodzie we wszystkim posłuszni byli y onego słuchali, produkowali. Nayprzod ieden list de data w Warszawie dnia 11 miesiąca Stycznia, w ktorym krol imc. deklarować się raczy, że tych, ktorzy go jako woiewode do Smolenska wpuscić nie chcieli, gdy zapozwani będą, sądzić prędko zechce. Drugi, datą Iezwie, dnia miesiąca Kwietnia w roku 1654, w ktorym ozywanie się częste pana woiewody y wiadomosci o Moskwie j. k. msci wdzięcznie przyimuie y aby fortece Smolenską w pilnym miał dozorze y żeby się od niey nie oddalał upomina y o posłanym oznaymuie uniwersale, aby lud, na Smolensku będący, in disciplina zostawał, injungit. Trzeci, z Warszawy dnia 20 miesiąca Maj, roku 1654, w ktorym pariter częste uwiadomienia o nieprzyiacielu y naprawie murow grato acceptat; animadvertat przy tym, że w teyże materyi pisać raczył do xcia pana hetmana, aby on woysko w. x. Litt. pomykał za Smolensk, ad ostendenda arma nieprzyiacielowi, nie dla zaczepki jakiey, ale dla zasłony Smolenska, aby się xże pan hetman wraz z panem woiewodą racione praesidij znosił, intimat. Czwarty z Olszowy w roku 1654, dnia 28 miesiąca Kwietnia, w tym liscie o posłanie indzieniora y architekta do Smolenska dla reparacyi fortyfikowania bram Smolenskich, oznaymuiąc, żeby mu sufficiens operariorum numerus był dodany y przyobiecana płata aby go zawsze dochodziła, praecipit. Piąty te kontentą w sobie comprehendit, że na skarge pana woiewody Smolenskiego j. k. msc. odpisuie, naprzod solicitudinem około zamku Smolenskiego, w zasięganiu wiadomosci o zamysłach nieprzyiacielskich, wdzięczną bydz rozumie, a względem nieopatrzenia Smolenska w prowianty prochi y insze potrzeby woienne, tak też o nieoddanie pieniędzy z skarbu na sustentowanie ingeniora posłanego y na oprawe murow Smolenskich, że o tym po kilkakroć do pana podskarbiego w. x. Litt. pisać raczył, także y do xcia pana woiewody Wilenskiego hetmana polnego w. x. Litt., aby pilne na Smolensk miał oko, praesidio sufficienti opatrzył y woysku w. x. Litt. za Smolensk pomykać się rozkazał, obiecując to po nich, że obadwa powinnosciom swym dosyć uczynić mieli. Przy tym uniwersale drugim do pp. obywatelow, rycerstwa woiewodztwa Smolenskiego y do tych wszystkich, ktorzy in praesidio na Smolensku są, posłanym oznaymuie. Szosty pokazował uniwersał krola imci do urodzonych Wilhelma Korfa y Mikołaja Tyzenhauza obersztero w y do innych pp. obywatelow woiewodztwa Smolenskiego z Warszawy dnia 8 miesiąca Kwietnia anno 1654; w tym uniwersale krol iegomość rozkazuie, aby oni jurysdykcyi wielmożnego woiewody Smolenskiego (ktorey dotąd nieuznawali) uznać chcieli y onemu posłusznemi byli. Drugi uniwersał do pp. pułkownikow, obersztero w, kapitanow, officerow y ich przełożonych wydany, aby mu także posłuszni byli, a od sądow onego niewyłomywali się. Ten uniwersał de data dnia 29 apryla, anno 1654. Trzeci uniwersał do szlachty, rycerstwa, obywatelow, pospolstwa Smolenskiego pisany in simili, dat w Warszawie dnia 8, miesiąca Iunij posłany.

His sic deductis, pomienieni plenipotentowie obwinioney strony concluserunt to, ponieważ nad słońce jasniey niewinność zmarłego pana woiewody Smolenskiego ex allegatis et probatis pokazała się, że on de dedicijs Smolenska żadney naymnieyszey przyczyny y okazyi nie dał y niesłusznie iest oskarżony y per legem publicam obwiniony, abyśmy successores onego, personam parentis, quo ad bona et successionem representantes, liberos et absolutos praenunciemus y konstytucye seymową w roku 1658 racione praemissor. postanowioną, z ktorey praesens accusacio subsecuta est, authoritate nostra et publica omnium ordinum lege zniesli y tak honor zmarłego, ni w czym nie naruszony, jako y potomkow, ktory by propter factum na potomki ex causa publica disfamacionis et obiectionis mogł derivari, przy nienaganionym rodzica ich honorze zachowali,

instanter prosili y domawiali się. Na ktorą tą obszerną sukcessorow pana woiewody Smolenskiego justyfikacyą, wyżey mianowany urodzony instygator koronny y vice instygator w. x. Litt. replikuiąc, wnosili to, że sukcessorowie nieboszczyka pana woiewody Smolenskiego publicum et notorium factum prodicionis Smolenska, a z tąd wszystkiego w. x. Litt. y Rzeczy Pospolitey, zguby wniesionemi, obranemi, ktore jako simplices żadnemi non fulciunt autentycznemi dokumentami, ... per consequens legem publicam, ktore y to factum evidenter na owczas constabat, posteriori lege znosić nie mogą, bo prawo same et statut legum publicarum uczy, że każdy starosta, pogotowiu woiewoda, ktory sie in praesidiis zamkow zostawający, opponere sie zawsze nieprzyiacielowi poki mogą, etiam proprio to sanguine poczęstować powinni. W podaniu zaś Smolenska fama publica loquitur, że tam żaden nie poległ y owszem wszyscy oblężency daley bronić się chcieli, zaczym ztąd prawdziwa jawna elucit. A co allegat acusatus jako by malevolorum hominum rezystencyą miał tam mieć ruźne in officio suo obstacula, że nieboszczykowi panu woiewodzie Smolenskiemu posłuszenstwa oddawać nie chciano, y to partem excusare niemoże, bo ieżeli był woiewodo, powinien był o to się starać, ażeby wszystkich pp. obywatelow uiowszy, fraterne postempował z iednemi, a swywolnych y nieposłusznych, mając nad niemi potestatem, karał. Tu prepedycya żadna non probat, bo z samych że produkowanych listow xcia pana hetmana w. x. Litt. deducet to, że on ad quaevis interrogata pana woiewody respondit, w nich promptitudinem suam, że w czym może prodesse, chce, deklaruie.

Defektem żywnosci, prochow y ruinami murow zasłaniać się trudno, bo to rzecz pewna, że żywnosci y prochow na kilka lat z potrzebe tam było, także jako to z listu pomienionego xięcia pana hetmana do pana woiewody Smolenskiego pisanego, a przez sukcessorow produkowanego elucitur, ktory pisze, że w Smolensku prochu iest z potrzebe. Do tego dało non conexo, lubo by prochow, jako allegunt, nie stawało, utique w oblenżeniu będąc, robić ię możno. Co że się nie stało infertur, że to consulto uczyniono, aby się tym prendzey ta forteca Caru dostała. A na poprawe ruin Smolenskich są wczesnie architektorowie y ingeniorowie posłani, w czym, gdyby pilne staranie y prawdziwa wiara ku oyczyznie nieboszczyka pana woiewody Smolenskiego była, bez pochiby te mury restaurowane być mogły. Żywnosci y nadto było, a to z tąd probat, że pan woiewoda Smolenski Moskwie przedawać permissit i de facto ją nieprzyiacielowi przedawaną, to znadz y zbywało, co et forti prodicionis suspicione et violenta juris praesumpcione non caret. Do tego to maxime partem inculpatam convincere musi, że przeszłych czasow kilka lat Smolenska dobywano, a dobydz nie możono y pod czas oblenżenia za swiętey pamięci krola Władysława Czwartego, lubo potenżnie do Smolenska oblenżonego szturmowano, iednak nic radzić nie możoną, bo tam nasze za tę fortece wiara y cnota oblężencow zatrzymała, co y nieboszczykowi panu woiewodzie Smolenskiemu intererat czynić, aby on tak wielką w żywność, w armatę, w prochy, w ingeniorow, w architekty, w ochotę szlachty opatrzono fortece y zamek, tak prendko nie podał, bo tak do oyczyzny, a zatym do zguby Rzeczy Pospolitey nie otworzyły by się wrota y odsiecz pewnie prendko by była. Listy krola imci produkowane y te od obwinienia relevare nie mogą, bo jako nieboszczyk krolowi imci deferebat, tak jest od i. k. m. rewersalia otrzymywał, detur enim ut petit, iednak ieżeli miał jakie prepedycyi y krzywdy in officio woiewodztwa, utique patebat mu via podług listownych krola imci deklaracyi o to onych zapozwać, jure z niemi experiri, a że tego pan woiewoda, stante vita sua, nie czynił, nikogo o to nie konwinkował, przeto y tego produkowane listy w tąż nie uwarowały do panow officerow, rycerstwa, do panow obywatelow y do pospolstwa praesummunt, że in rem suam nieboszczyk wyniosł. Ktore to uniwersały znadz należytym osobom non innotuerunt, bo na to żadney proby sukcessorowie

nie pokazują y owszem wszystkie przy nieboszczyku panu woiewodzie Smolenskiemu zostały, ktorych y teraz oryginalia przez sukcessorow pozostałych są produkowane. Alias gdyby onych ci, przeciwko ktorym ad mala narrata są wyniesione, widzieli, procul dubio contrarium probare by mogli. Ieszcze że y tą niemnieyszą do prawdziwey suspicyi paret, że nieboszczyk pan woiewoda Smolenski defekta zamku publice wyjawiał, zkąd y nieprzyiacielowi dał on sam że; o tych defektach wiedząc, tym smieley na Smolensk nacierał. Accidit przy tym ad probandam prodicionem vel maxime y to, że tenże pan woiewoda Smolenski na rozgowory z nieprzyiacielem pozwolił, z ktorych tenże nieprzyiaciel facilitatem podania Smolenska snadnie wyrozumiał. Praeterea y to obwinionego condemnat, że on list xięcia pana hetmana od Moskwy sobie dany, mogąc go in conclavi scienciae propriae chować, publice czytał: infertur że to czynił dla tego, aby tym prędzey oblenżencow stworzonych faciliores do podania się redderet.

Na ostatek queritur, czemu imć nieboszczyk kozakow, ktorzy chcieli bronić fortecy, za wartę wziąć kazał, zaczym y tym uczynkiem niemnieyszą na sie objektorum] praesumpcionem zaciągnoł. To tedy tak pomienieni instygator koronny y viceinstygator w. x. Litt. justyfikacyą sukcessorow pana woiewody Smolenskiego refutowawszy.... coronando to ieszcze wniesli: ponieważ nieboszczyk pan woiewoda Smolenski, ani sukcessorowie onego, w tąz urodzeni Wilhelm Korff, Mikołay Tyzenhauz obersztérowie, rotmistrze, żołnierze, deputaci y ktorzy z nieprzyiacielem traktowali, urzędnicy ziemscy, grodzcy y wszyscy obywatele Smolenscy, ktorzy z dobr swoich praesidio Smolenska, ut principaliter et complicitus facti eluciat, defuerunt, na teraznieyszym seymie sentenciarum przed deputatami, tak z senatu jako y z izby poselskiey naznaczonemi, nie wywiedli y skrypta traktatow swoich z nieprzyiacielem nie produkowali, ani constitucyi anni 1655 sub titulo „sprawa Smolenska“ opisaney nie dosyć uczynili, przeto eoque quo ad amissa non datur regressya, aby.... iuż dalszey z ludzmi nie byli y owszem ta konstytucya allegowana in suo robore zostawala, żądali. Na co, per modum duplicae, przerzeczeni sukcessorowie przez wyżey namienionych plenipotentow swoich, do nieszczęsnych obron swoich referuiąc się, na obiekcie strony powodowey tak odpowiedali: a mylisie na tym strona powodowa, żeby Smolensk bez rozlania krwie y utraty ludu miał bydz niepryiacielowi podany. Wszak to sufficienter deducta iest, iako się potężnie broniona y iako tam siło ludzi poległo, tak oblęnżencow, jako y z nieprzyiacielskiey strony y sam nieboszczyk pan woiewoda gotow był zdrowie swoie łożyc, gdyżby tak fata pozwoliły. Bunty, że były, to iest certissimum, ktorych coercere y swawolnych a nie posłusznych karać było trudno, bo fakcye hetmanskie tego broniły, ktory w listach swoich nieboszczykowi panu woiewodzie przypomniał, że złe szlachtę traktował. Prochow że niebyło ad sufficiendum y to deductum. A że się pyta strona powodowa: czemu w oblenżeniu prochow nie robiono, respondetur, ze y w tym sukurs nie był, zlecił bo wiem to był zeszły pan woiewoda Smolenski panu podkomorzemu Smolenskiemu, ktory zbudował był szope dla robienia saletry y iuż był poczoł robić, iednak kilka funtow tey saletry na tydzień obiecował; nic iednak niezrobiwszy, w chorobe wpadł y umarł. Żywnosci y tey nie było y aby ją miano nieprzyiacielowi przedawać, sukcessorowie niewiedzą. Ieżeli oblenżenci przedawali, to ipsa res loquitur, że więcy Moskwie, a niżeli panu woiewodzie, Rzeczy pospolitey Smolenskie addicti byli y musieli to potaiemnie, sine scitu pana woiewody, czynić. Ztąd buntow y nieżycliwosci snadnie formari argumenta muszą; ruin zaś trudno przez czas barzo krotki ingenior y architekt, swjeżo posłani, restaurować mogli, co od lat 20 zaniedbano było, iednak co mogli to czynili, ale impetu nieprzyiącielskiego strzymać nie pozwalały. Przed tym, że przez czas niemały dobywano, a nie dostano Smolenska, już się to w justyfikacyi przed tym nie powiedział, do ktorey y teraz successores odzywaią się.

Listy krola imci produkowane, in dubium vocari nie mogą, bo co pana woiewode Smolenskiego dolegało, z tym genuine do krola imci recurrebat y to in sinum j. k. mosć deponebat. Atoli te listy z listami xięcia pana hetmana, przed ktorym pariter wszystkie dolęgliwosci swoie operiebat, concordant. O uniwersałach zas j. k. msci do rycerstwa y pp. obywatelow, od krola imci przysłanych, zaraz tym, komu należało, odpowiadał, ktorym oryginałow oddawać nie zeszło sie, bo in casum necessarium justyficacionis, gdyby przy nich zostawały, nie miał by czym niewinność swoię expurgare. Quantum spectat wyiawienia defektow zamkow, na to respondent successores, że pospolita gubernatorum in consilio deffecta, aby im zabiegano, otwarzać; a potym nie potrzeba by było Carowi deffektow naszych wyiawiać, bo wiedział barzo dobrze o nich z listu pana woiewody Smolenskiego do xięcia pana hetmana przesłanego, w ktorym wszystkie mu deffekta opisuiąc, o posiłek prosił; ten list przetłumaczony, wzięty iest w szkatule xiążenciey pod Szepietowem y do murow od Moskwy podany. Ad obiecta zaś: czemu na rozgowory pozwolił, ta iest racia, że większa część ludu naszego pobito, wiele postrzelano y ranionych, zaczym barzo zniesione praesidium, potłuczone przytym na wielu mieyscach mury, działa z łoż zbite, kosze poobalane, wielkiey naprawy potrzebowały, alias nie było sposobu do zatrzymania następuiącego szturmu. List xiążencia pana hetmana, ze publice czytał, ta iest tego przyczyna: aby nierozumiano, że co prywatum do pana woiewody Moskwa pisała, a zwłaszcza że się wszyscy tego domagali, aby ten list pp. obywatelom był otworzony. Insuper pyta się strona: czemu kozakow, ktorzy się bronić chcieli, za wartę wziętą,—respondetur, że to iest suppositum y zdanie płonne, gdyż nie zato ich wzięto, że się chcieli bronić, ale że ingeniora j. k. msci mało nie zabili, kiedy kazał około podkopow robić.

Tedy tak na obiekcie partis actoreae dostateczną informacyą y usprawiedliwienie dawszy, ciż sukcessorowie nieboszczyka pana woiewody Smolenskiego, z urodzonemi Stanisławem Unichowskim podsendkiem, Samuelem Bakanowskim stolnikiem, urzędnikami Smolenskimi, Mikołajem Tyzenhauzem, Janem Baką, Pawłem Onikiewiczem, Jakubem Brzezeckim, Piotrem Swiackim y z innemi obywatelami na scrutinium super omnibus obrały pana woiewody Smolenskiego punctis. A zatym, że zmarły rodzic ich żadney okazyi y przyczyny do podania nieprzyiacielowi fortece Smolenskiey (jako obwiniono) nie dał y inni pp. obywatele przyczyną nie byli, ktorego scrutinium pan instygator bronić nie może, że od zaczencia seymu w tydzień wstompiwszy nie iest odprawione: nayprzod dla tego, że nieboszczyka pana woiewody w żywocie nie stało, Smolenskie y inne woiewodztwa z powiatami dotąd in hostico zostaią, iednak jako skoro scrutatorum copiam mieć mogli, tu z niemi comparent. Ktorych proszą admitti et examinari et vigore constitucionis praefatae ad excipiendos testes j. pp. inquizytorow z senatu et ex ordine equestri deputari.

My, krol z panami radami, przy boku naszym, przy obecnosci wszystkich panow posłow ziemskich oboyga narodow, do tey sprawy wezwanych, zasiadających, tey sprawy przysłuchawszy y one z oczewistey obudwu stron kontrowersyi wyrozumiawszy, bacząc to, że tak powodowa jako y obwiniona strona dostatecznych dokumentow, zkądby veritas eluci mogła, nie pokazała, pro meliori informacione, aby sie prawda obiectorum, albo niewinność nieboszczyka pana woiewody Smolenskiego dostatecznie pokazać mogła, dla odebrania scrutinium, z senatu wielebnych y wielmożnych Stefana Wyzgę—Łuckiego, Ierzego Białozora Smolenskiego biskupow, Władysława Wołowicza woiewode Witebskiego a z koła poselskiego urodzonych . . . . deputuiemy. Ktorzy sufficientem in praemissis uczyniwszy inquisicią y prawnie się z stroną et cum testibus sprawiwszy to iest juramentum super corruptos testes y od swiadkow super reali deposicione perhibendi, odebrawszy od każdego z nich sigillatim deposiciones, wysłuchawszy nam onych sufficientem relacionem od dnia dzisieyszego

za tydzień uczynią. A gdy dzień tygodniowy, dekretem naznaczony, przypadł, tedy przed relacyą odprawionego scrutinium znowu strony obiedwie raciami pro et contra certowali y na decysią naszą, senata y stanow Rzeczy Pospolitey puscili. A w tym za ustompieniem stron na wyrok, gdy ciż pp. scrutatorowie niewinnosci pana woiewody Smolenskiego zmarłego y pp. obywatelow tamecznych deposiciami testium, przysięgami ich stwierzdzonemi, uniformiter zeznanemi, dostateczną nam y Rzeczy Pospolitey relacyą uczynili, tedy za przywołaniem tychże stron, przez ienerała do przysądzenia w samey rzeczy dekretu, my krol z temiż pp. radami naszemi, przytomnoscią pp. posłow, będących przy boku naszym, zasiadaiącemi, tey sprawy przesłuchawszy y one z oczewistey obudwuch stron kontrowersyą wyrozumiawszy, tako decyzyą uczynilismy: Ponieważ ex scrutinio deducto żadna wina proditionis Smolenska na wielmożnym niegdyś Filipie Kazimierzu Obuchowiczu, woiewodzie Smolenskim y na obywatelach Smolenskich bydź nie pokazała, jako to successores onego y ich obywateli sufficienter dowiedli, przeto constitucyą seymową w roku 1655, sub titulo: „sprawa Smolenska" na nieboszczyka, sine justificacione onego postanowioną y sukcessorow pozostałych, znosiemy, y tychże potomkow onego, w tąż obywatelow Smolenskich mianowicie: urodzonych Stanisława Unichowskiego podsendka, Samuela Bakanowskiego stolnika, urzędnikow Smolenskich, Mikołaja Tyzenhauza, Jana Bakę, Pawła Onikiewicza, Jakuba Brzezickiego, Piotra Swiackiego y innych obywatelow, ktorzy comparuerunt y usprawiedliwili się, od instytuowaney sprawy wiecznemi czasy wolnych czyniemy y że im y honorowi ich obiecta praesenti decreto cassata et annihilata nic szkodzić nie mają deklaruiemy, założywszy paenam infamiae na każdego ten wyrok nasz in dubium wokującego, albo gdyby kto obwinionym, a teraz usprawiedliwionym, exprobare smiał y ważył się. Urodzonemu zaś Wilhelmowi Korfowi, ktory ażeby dla niestawania się teraz swoiego miał in accusatis succumbere, ex clemencia iednak nostra regia, abysię na przyszłym da Bog seymie z innemi usprawiedliwił y innym obywatelom Smolenskim terminu uzyczamy, mocą ninieyszego seymowego dekretu naszego. Do ktorego.... (На этомъ рукопись обрывается).

Изъ акт. кн. Смоленскаго гр. суда за 1654 г., хран. въ Виленскомъ центр. архивѣ подъ № 15563 лл. 20—37.

IV.

Protokoł wizyty jeneralney decanatow Cyryńskiego y Nowogrodzkiego, przez xiędza Tomasza Wosczczełłowicza, delegowanego wizytatora w roku 1798 czynioney sporządzony *).

DEKANAT NOWOGRODZKI.

Wies Berezowiec.

Cerkiew pod tytułem swiętey Troycy, dziedzictwa y kollacyi i. oo. xiążąt Radziwiłłow i teraz nieletniego Dominika Radziwiłły,—drewniana, gątami kryta, w scianach spaczona, z kopułą o krzyżu żelaznym i promieniem na facyacie; drzwi do cerkwi podwóyne na zawiasach potróynych, futrowane, stare, drugie poboczne na zawiasach, poiedyncze; we wnątrz cerkwi podłoga, stolowanie y chor z tarcic, ławek cztery, konfessyonał malowany, roboty stolarskiey; zakrystya z drzwiami na zawiasach, okien w ogule osm nieco potłuczonych.

Ołtarz wielki stolarskiey roboty, malowany, z obrazem ss. Tróycy, na płotnie malowanym; na mensie trzy tuwalnie, obrus, antemis i. w. Wołodkowicza metr.; poduszka trypo powlekana, lichtarzow cynowych dużych par dwie, mnieyszych para, krzyż z korpusem drewniany, nakrywadło płocienne, antepedium drewniane malowane, cyborium stolarskiey roboty zamczyste malowane, ubi asservat. Sanctissimum w puszce srebrney, intus et extra pozłacaney.

Ołtarz poboczny malowany z obrazem N. P. za firankami kitayczaną i rąbkową, za ktoremi koron srebrnych dwie, wotow srebrnych sześć, bisiur sznurkow sześć, koral bursztynowych sznurek jeden, na mensie tuwaleń trzy, obrus, krzyż drewniany, lichtarzy drewnianych para, mosiężnych małych para; antemis i. w. Szeptyckiego metr.; nakrywadło płocienne, antepedyum drewniane malowane.

Ołtarz drugi z obrazem s. Antoniego za firanką karmazynową; na mensie tuwalen tkackich dwie, krzyż drewniany, lichtarzy drewnianych para; pod balasami przed wielkim ołtarzem krzyż w gorze z korpusem i zasłonką kitayczaną.

Ołtarzyk ponosny z obrazem ss. Troycy y N. P. rożnemi paciorkami ozdobiony.

Srebro, cyna.

Kielichow srebrnych intus wyzłacanych z patenami dwa, monstrancyum srebrne w pro-

*) Начало протокола см. „Археогр. Сборникъ" т. XIII, стр. 154—233.

mieni dwadziescia, w większey szęsci wyzłacana, łyżeczka y vasculum srebrne do chorych, miernica cynowa, turybularź mosiężny, ampułek z tacą para cynowych, kociołek na wodę mosiężny, w wizycie w roku 1793 wyrażony nie nayduie się, dzwonkow ołtarzowych sześć, sygnaturka w kopule, w dzwonicy miernych dzwonow trzy.

Apparamenta y bielizna.

Ornat nowy materyalny, saladynowy w kwiaty ze srebrem, drugi nowy pułatłasowy w paski, z kołnierżem białym w kwiaty, oba cum requisitis; trzeci kitayczany w kostki z kołnierzem czerwonym, kompaną żółtą akkomodowany; 4-ty atłasowy żółty, z kołnierżem niebieskim atłasowym z galonem srebrnym; 5-ty materyi białey w kwiaty czarne, z kompaną żółtą szychową, bez stuły; 6-ty atłasowy karmazynowy; 7-my żałobny. Alb z koronami szerokiemi i podszyciem szalonowym dwie, trzecia stara, humerałow dwa; komż starych cztery; korporałow dwa; puryfikaterżow sześć; bursa do chorych; chorągiew kitayczana jedna, znaczkow do niey takich że dwa harusowych; chorągwi trzy; beldachim nowy, pułatłasowy w paski.

Księgi.

Ewangelia naprestolna, na ktorey tabliczka srebrna; mszał jeden edycyi Wilenskiey, 2-gi Supraslskiey, Psałterz, Trebnik, Ewangeliczek polskich dwie, homilie, mowy parochialne, inwentarz ludnosci parafij, metryki naydawnieysze od roku 1794.

Cerkiew ta bez oparkanienia, od Korelicz puł mile odległa. Obrazu cudownego, relikwii, odpustow, szkołki parafialney y szpitalu nie ma. Bractwo pod tytułem Swiętey Troycy oddawna wprowadzone i approbowane, przy cerkwi w nayzupełnieyszym porządku y subordynacyi nayduie się. Po obrachowaniu się z przychodow i rozchodow swoich zostało dopiero w karbonie złotych szescdziesiąt osm, № 68.

O pułczwierć mili we wsi Krywkach nayduie się zbyt stara, wielkiey reparacyi potrzebuiąca, kaplica pod tytułem Nayswiętszey Panny, drewniana, bez żadnego co do niey porządku i apparencyi ołtarzow; ma swoią exdotacyą; gruntu w possessyi parocha włoka jedna, a sianożęci ma niżey wyspecifikowane.

Parafia.

Wieś	Berezowiec domow	44
—	Słoboda	104
—	Tarasewicze	59
—	Niknarzewicze	51
—	Mirasiew	19
—	Krynki	30
—	Lubawicze	12

Wszystkie te wioski bez przepraw, naydalsze o pułmile, wynoszą domow 319, męszczyzn do spowiedzi zdolnych 615, niewiast 628, obojey płci razem 1243, w ogule z niezdolnemi wszystkich dusz żyjących liczą 1766.

Zabudowanie plebanij.

Izba piekarniana, w niey okien trzy małych, piec gospodarski, drzwi na zawiasach żelaznych, przy niey bokowka, w niey drzwi na zawiasach, okno duże jedne, stolowanie z tarcic, w sieniach drzwi duże na zawiasach i sklep kamienny murowany, swiron o dwóch kondygnacyach z drzwiami na zawiasach, pod nim lodownienka, gumno na pięciu sochach z dwóma wrotyma y dwóma tokami, browar obszerny z słodownią, dranicami kryty, chatka na zapędzenie owiec. Te całe zabudowanie słomą kryte i własnym kosztem teraznieyszego wielebnego xiędza parocha po konflagracie postawione i wkoło płotami opasane.

Dokumenta y grunta.

Fundusz od jasnie wielmożnego Kmity, w roku 1627 czyniony, w księgach Trybunalskich w roku 1638 przyznany y extraktem wyięty, także fundusz korroboracyiny jasnie oswieconego xiążęcia karola Zygmonta Radziwiły w roku 1639 pisany i tegoż roku w Trybunale

przyznany, iest przy cerkwi. Takowym funduszem nadanego nayduie się gruntu włok dwie ztrzema poddanemi, na trzy zmiany: pierwsza siedzibna od rzeki Serwecza w gosciniec Łucki, i od miedzy poddanskiey do sznurow chłopskich wpiera, 2-ga „Przednia“ nazwana od goscinca Łuckiego w sianożęć przy tey włoce na koscow 10, koncem w dworną sianożęć, z prawey strony z ziemianami Berezowieckiemi, z lewey z miedzą Jana Woynicza, 3-cia „Zadnia“ nazwana, poczynaiąca się od pola, sianożęć, przy niey wpiera do Słobodzkiey sianożęci jednym bokiem z gruntem dwornym, drugim z miedzą Jana Woynicza graniczy.

Poddanych funduszowych gruntu trzy trzeciny, we trzy zmiany: pierwsza we trzech zmianach siedzibna, obok włoki plebanskiey siedzibney i miedzy Wincentego Żukowskiego leżąca, 2-ga we trzech sznurach „Przednia“ nazwana, zaczyna się w Połoczu; sianożęć przy tey zmianie o miedzę dworną Wincentego Żukowskiego i Iozefa Oleszkiewicza graniczy; 3-cia zmiana nazwana „Zadnia“ w trzech sznurach, poczynaiąca się w Bołociu, a sianożęć z prawey strony graniczy kątem w sianożęć Słobodzką, o miedzę Iozefa Oleszkiewicza i Wincentego Żukowskiego wpiera. Sianożęć 1-wsza w wierzchu od rzeki Serwecza do sianożęci Stefana Oleszkiewicza i w koncu sianożęci zmian Berezowieckich, 2-ga „Przednia“ nazwana od rzeki Serwecza w olszynie, a od sianożęci Samuela Żukowskiego w sznury poddanych plebanskich wpiera, 3-cia w popławach od rzeki Serwecza, w sianożęć Piotra Żukowskiego wpierająca, między sianożęcią dworną połosow; 4-ta w Soniewszczyznie od rzeki Serwecza w sianożęć poddanych funduszowych, a od rzeki Mendy bokiem do sianożęci Wincentego Żukowskiego rozciąga się, 5-ta „Zadnia“ zwana od rzeki Mendy do perekopu sianożęć poddanska w Sonienowszczyznie przy plebanskiey i Wincentego Żukowskiego sianożęci.

Poddanych funduszem nadanych trzy— 1-wszy Symon Rudkowski, żonaty, Michała y Antoniego synow, a z majątku krowę jedną tylko mający; 2-gi Stefan Rudkowski, bezdzietny, ma woła jednego własnego; 3-ci Łukasz Minkiewicz z dwóma małoletniemi synami, Antoniego, Jana i Pawła braci przy sobie mający, i ten jednego własnego ma woła. Wszyscy trzey do plebanij powinność tygodniowa po trzy dni mężską odbywają i czynszu z chaty co rok po złotych 3 i groszy 10 płacą.

Także fundusz kaplicy Krynskiey służący, od jasnie wielmożney Chodkiewiczowey, staroscinej Mozyrskiey, w roku 1651 nadany in autentico nayduie się, którym wiecznemi czasy dano dla parochow gruntu włokę jedną, Rumowszczyzna zwaną, i poddanego jednego na pułwłoce gruntu, z obowiązkiem odprawienia co soboty mszy swiętey za fundatorow, grunt w possessyi i używalnosci parocha spokoyney iest do tych czas; poddany zaś od niepamiętnych czasow nie nayduie się. Fundusz ten w roku 1787 w aktach ziemskich Nowogrodzkich zaaktykowany i extraktem wyięty.

Wizyty generalne pod rokiem 1746, 1752, 1761, 1773, 1784 y 1793, oraz podania 1778, 1782, 1785 y 1796 roku czynione, przy mieyscu nayduią się.

Aktualnym tey cerkwi parochem iest wielebny xiądz Jan Wołłosewicz, lat wieku swego 40 maiący, z rodzicow: z oyca wielebnego xiędza Tomazza i Konstancyi parocha Mało Żuchowieckiego urodzony, prezentowany od jasnie oswieconego xiążęcia Karola Radziwiłły—woiewody Wilenskiego—w roku 1794, a w tymże roku, miesiąca Grudnia, od jasnie wielmożnego Smogorzewskiego, metropolity, wyswięcony i installowany iest.

Jednostayne dopełnienie obowiązkow parochialnych, nauczanie tychże parochian reguł życia chrzescianskiego, o czem w akcie niniеyszey wizyty przekonania uczynione na zawsze temuż wielebnemu xiędzu parochowi zastrzegliśmy. Temuż oraz nadal nieopieszałość w exekwowaniu ustaw archidyecezalnych, staranność przy porozumieniu się z bractwem

i parochyą, w reperowaniu scian cerkiewnych wypukłych, jako nie bespieczenstwem dalszey ruiny grożących, oraz przyzwoitey reparacyi kaplicy Krynskiey, o oparkanienie tychze cmętarzow, skuteczną uczynić nie zaniedbał,—zalecilišmy. Ku reszcie wszystkie dokumenta fundo służące, dopóki archivum archidyecezalne, dla większey bespiecznosci, do złożenia funduszow otworzone nie będzie, w pilney, czułey i ostrożney miał konserwie, całosci funduszowey strzegł, przy szafowaniu swiętych sakramentow, dla wyiscia pomówisk, zdzierstwa i zaskarżeń nad wolę dającego nie wymagał, a na odpowiadające za takowe przestępstwa wszelkiemi ustawami zawarowane kary siebie nie narażał; extrakta metryk parochialnych „tretnie“zwanych do przewielebnego xiędza dziekana mieysca dla przesłania jeneralnemu konsystorzowi składał, mocno nakazaliśmy. Co aby zachowano było przewielebny xiądz dziekan mieysca ma dostrzedz.

Miasteczko Turzec.

Cerkiew pod tytułem Protekcyi Maryi Panny, w dziedzictwie i kollacyi jasnie wielmożney Chodkiewiczowey, starosciney Żmudzkiey, drewniana, stara, gątami kryta, o trzech kopułach z krzyżami żelaznemi; do niey drzwi na zawiasach żelaznych, wnętrznym zamkiem i wiszącym; chor balasowy, ławki i ambona roboty stolarskiey, ławeczka do słuchania spowiedzi, okien wszystkich 6; zakrystya, do ktorey drzwi stare na zawiasach.

Ołtarz wielki snicerskiey roboty, pod złotem malarskim, z obrazem Protekcyi Maryi Panny za firankami kitayczanemi i gazowemi, na którym korona srebrna i votum jedne; na mensie tuwaleń trzy, antemis, poduszka, nakrywadło, lichtarżow dużych cynowych par trzy, małych mosiężnych para, krzyż cynowy z korpuszem, cyborium zamczyste malowane, ubi asservatur sanctissimum w puszce srebrney, intus et extra wyzłacaney; obok ołtarza mens dwie, na jedney tuwalnia, antepedium kartunowe, obraz w ramach: Spasytel, za kitayczaną firanką, na drugiey, tuwalnią takoż pokrytą,—obraz swiętego Antoniego, za takoż firanką i drugi obraz Nayswiętszey Panny, na którym srebrnych dwie koron.

Ołtarz poboczny roboty stolarskiey, malowany, z obrazem Nayswiętszey Panny za firankami dwoma kitayczanemi i gazową iedną, na którym szata z materyi, srebrem potykaney, gwiazdeczkami blaszanemi srebrnemi ozdobiona, koron srebrnych pozłacanych dwie, sceptrum y wotow różney wielkosci srebrnych 16; na mensie tuwaleń trzy, poduszka, nakrywadło kartunowe, lichtarzow cynowych par dwie dużych, mnieyszych para, krzyż cynowy z korpusem.

Ołtarz drugi poboczny, obiciem papierowym oklejony, z obrazem swiętey Troycy, za firanką kitayczaną starą; na mensie tuwaleń trzy, nakrywadło harusowe, lichtarzow drewnianych par dwie, krzyż z korpuszem cynowy. Ołtarzyk ponosny, roboty stolarskiey, z obrazem Nayswiętszey Panny i Pana Jezusa, paciorkami y puklami zewsząd akkomodowany; katafalik.

Srebro, cyna etc. etc.

Kielichow srebrnych, intus wyzłacanych, dwa i pateny do tychże, monstrancya srebrna duża w promieni pozłacana; vasculum do chorych srebrne, intus wyzłacane, łyżeczka srebrna, kadzilnica mosiężna, miernica cynowa, ampułki z tacą cynowe, naczynie na wodę swięconą miedziane, dzwonkow ołtarzowych sześć, dzwonow większych z sygnaturką w kopule trzy, przy tym większy zepsuty, moździerzow mosiężnych dwa.

Apparamenta y bielizna.

Ornat sztofowy na dnie białym w kwiaty srebrne, drugi popielaty, morowy, z galonem bantajerowym, 3-ci drojetowy, 4-ty atłasowy susowy, dwa żałobne gredyturowe, trzeci żałobny kamlotowy, wszystkie cum requisitis; alb tkackich z humerałami dwie, korporałow dwa, puryfikaterzow 5, paskow dwa, bursa do

chorych, chorągwi kitayczanych dużych różnego koloru 6, harusowych starych trzy, beldachim kitayczany żółty, umbraculum taftowe, tamburowane.

Księgi.

Mszałow dwa, Ewangelia naprestolna w aksamicie z tabliczkami srebrnemi, trebnik, oktoich, ewangelia polska, psałterz, mowy parochialne, metryki naydawnieysze od roku 1792, inwentarz ludnosci parochialney.

Cerkiew ta bez oparkanienia, reparacyi potrzebuiąca, od Jeremicz milą odległa; obrazu cudownego, relikwij, odpustow, szkolki parochialney i szpitału niema; bractwo pod tytułem Protekcyi Panny Maryi, approbowane, w nayzupełnieyszym porządku utrzymuie się, i księge przychodow i rozchodow zapisuje, po obrachowaniu ktorych okazało się, iż w gotowiznie złotych sto trzydziesci i groszy dwanascie, № floren. 130 i groszy 12, w karbonie nayduje się.

Parafia.

Miasteczko Turzec domow	130
Dołhinow	41
Małosieczka	18
Czyżenowce	15
Kaczany	10
Łykowicze	31
Rzepywka	22
Wilato	35
Rzenosim	37
Zahoze	73

Wszystkie te wioski bez przepraw, naydalsze trzy czwierc milę, wynoszą domow 412, ludzi do spowiedzi zdolnych męszczyzn 608, niewiast 660, obojey płci razem 1268, z niezdolnemi liczą w ogule dusz żyiących 2068, Rezydencyi udzielney dla kapłana niemasz, wszelkie zabudowanie bywsze razem z funduszem gwałtownie przez dwor zniesione zostało za rządcę przeszłego; kapłan dopiero mieszka w domie skarbowym do czasu.

Dokumenta i grunta.

Fundusz tey cerkwi oddawna nie nayduje się, na mocy którego possydowali parochowie gruntu włok trzy, we trzy zmiany, z sianożęciami ogrodowemi, lecz i ten grunt funduszowy za rządow przeszłego parocha wielebnego xiędza Chocianowskiego dwor przemocą zabrał, a teraznieyszy rządca wielebny xiądz Sciepurzynski bierze roczną ze dworu ordynaryą taką: żyta beczek sześć, pszenicy osmin sześć, jęczmienia beczek sześć, gryki beczkę jedną, grochu 4/8, siemienia konopnego 3/8, owsza beczek 3, soli garcy 25, wieprzow karmnych dwa, baranow 2, masła faskę, syrow kopą iedną.

Administratorem tey cerkwi iest wielebny xiądz Mikołay Sciepurzynski, lat wieku swego 52 mający, z rodzicow, z oyca wielebnego xiędza Jana y Maryanny parocha Blaczynskiego urodzony, od jasnie wielmożnego Horbackiego biskupa Pinskiego i Turowskiego roku 1787 wyswięcony, administracyi z urzędu generalnego namiestniczego z Grodna uzyskaney termin roku 1798, Julij 18 dnia, veteris stili, zakonczy się,

Po zwizytowaniu cerkwi, przeyrzeniu iey wszelkich mobiliow scisłym z bratczykow i ludzi przytomnych, tak o dopełnieniu obowiązkow parochialnych, iako też o życiu, obyczajach wielebnego xiędza tey cerkwi rządcy wybadaniu się, gdy nic nagannego niepostrzeżono, ani doniesiono, jednostayne zachowanie się i rząd temuż wielebnemu xiędzu na zawsze zastrzegliśmy, a iż by o oparkanienie cmętarza, w częsci dachu cerkiewnego poprawę, czy do jasnie wielmożney kollatorki supplikował, czy wspólną pomocą bractwa i parochialną to uskutecznić starał się, dalszey doskonałosci w Teologij moralney nabywał, na examinach y doswiadczeniach, według rozrządzeń dyecezal-

nych, a exekucyi mieyscowey dekanalney zwierzchnosci, zawsze znaydował się, extrakta metryk parochialnych następnie co cztery miesiące do przewielebnego xiędza dziekana mieysca składał—obowiązaliśmy. Co aby dopełnionem było przewielebny xiądz dziekan mieysca ma dopilnować.

Miasteczko Ieremicze.

Cerkiew pod tytułem Wniebowstąpienia Panskiego w kollacyi jasnie wielmożney Chodkiewiczowey—staroscinej Żmuydzkiey, drewniana, gątami kryta, reperacyi nie potrzebuiąca, o jedney kopule, z krzyżem zelaznym; drzwi do babinca na zawiasach, z zamkiem wiszącym, iedne, i wnętrznym, drugie do cerkwi ze srzodka takież we wnątrz, chor, stolowanie i podłoga z tarcic, balasy przed wielkim ołtarzem, zakrystya z drzwiami na zawiasach, okien wszystkich siedm, częscią reparacyi potrzebnych.

Ołtarz wielki roboty snicerskiey, z obrazem Wniebowzięcia Panny Maryi, za dwoma firankami kitayczanemi staremi, na którym korona srebrna; na mensie tuwaleń trzy, poduszka, antemis jasnie wielmożnego Wołodkowicza metropolity, lichtarżow cynowych dużych par dwie, krzyż cynowy z korpuszem, antepedium druczkowe stare, cyborium ubi asservatur sactissimum w puszce srebrney, intus wyzłacaney.

Ołtarz poboczny roboty stolarskiey, z obrazem Nayswiętszey Panny, w szacie miedzianey pozłacaney, za firankami kitayczanemi i gazowemi, na nim koron srebrnych dwie, gwiazdeczek pięć mnieyszych i tyleż większych, kanak bisiurowy, zausznic brylantow szockich para, tabliczka srebrna; na mensie tuwaleń trzy, antemis, lichtarzow dużych cynowych par dwie i tyleż mnieyszych, krzyż z korpusem cynowy. Ołtarz drugi z obrazem Pana Iezusa Ukrzyżowanego za gazową firanką, na mensie tuwaleń dwie, lichtarzow drewnianych malowanych par dwie. Ołtarzyk ponosny z obrazem Nayswiętszey Panny i swiętego Piotra za firankami kitayczanemi, bisiurkami y wstęgami akkomodowany; katafalik malowany.

Srebro, cyna etc. etc.

Kielich srebrny, intus wyzłacany, z pateną, monstrancya w promieniach srebrna z sedesem mosiężnym pobielanym, łyżek srebrnych dwie, vasculum do chorych srebrne, dzwonkow ołtarżowych pięć, lamp wiszących blaszanych dwie, turybularz mosiężny, miernica cynowa, ampułki takoż cynowe, dzwonow na cerkwi zawieszonych trzy, możdzerzow mosiężnych dwa.

Apparamenta y bielizna.

Ornat adamaszkowy mieniący, 2-gi atłasowy ciemno-różowy, w paski zielone, 3-ci morowy popielaty z galonem bantajerowym, 4-ty żałobny kamlotowy; alba szwabska jedna, item tkacka nowa jedna; komeszka szwabska, druga tkacka; korporałow dwa, humerałow 4; puryfikaterzow 4, pasek jeden, bursa do chorych, chorągwi kitayczanych dwie, harusowych dwie.

Księgi.

Mszałow dwa—stary jeden i Supraslski, trebnik, oktoich, Ewangeliczka polska, mowy parochialne, inwentarz ludnosci parafij, metryki dawnieysze od roku 1789.

Cerkiew ta wsrzod rynku bez oparkanienia, od Korelicz mil dwie odległa; obrazu cudownego, relikwij, odpustow, szkołki parochialney i szpitalu niema; bractwo pod tytułem Wniebowstąpienia Panskiego, bez approbaty, w porządku y subordynacyi utrzymuje się; po obrachowaniu jego przychodow z rozchodami w karbonie nayduje się złotych sto sześćdziesiąt (№ 160).

O czwierć milę w miasteczku Słobodzie kaplica pod tytułem Przemienienia Panskiego w dobrach jasnie oswieconych xiążąt Radziwiłłow wyreperowana, wewnątrz należycie opatrzona i poswięcona, w exdotacyi morg jeden sianożęci w spokoyney parocha possessyi będący ma nadany, z obowiązkiem na kapłana w

dzień Przemienienia Panskiego i Podwyzszenia swiętego krzyża odprawowania mszy swiętych. Dokumenta, jakie były przy niey, zabrane są, ut fert, przez wielebnego xiędza Chocianowskiego. Druga—o milę przy wsi Zarzeczu bez pokrycia i rekwizytow do mszy, oraz bez exdotacyi i obowiązku żadnego.

Parafia.

Miasteczko Jeremicze domow	70
Ditto Słoboda	45
Wieś Nowa	69
— Pohorełka	61
— Bykowicze	41
— Ladki	61
— Obrynka wielka	29
— Obrynka mała	25
— Boleysze	22
— Skorycze	45
— Zarzecze	26

Wszystkie te wioski (oprocz Słobody, do którey przeprawa przez prom na Niemnie) są bez przepraw i naydalsze o milę, wynoszą domow 494, męszczyzn do spowiedzi zdolnych 841, niewiast 848, oboiey płci razem 1689, w ogule z niezdolnemi liczą dusz żyjących 2614.

Zabudowanie plebanalne.

Izba biała z alkierzem i piecem kaflanym zielonym, z drzwiami na zawiasach żelaznych dwojema, okien wszystkich pięć, podłoga z gliny, stolowanie z tarcic, przez sień piekarnia z piecem gospodarskim, swironek, staynia, chlewow dwa. Te całe zabudowanie częscią słomo, częscią dranicami kryte i kosztem dworu iest zabudowane.

Dokumenta i grunta.

Tak poswiadcza wizyta jeneralna, w roku 1793 czyniona:—funduszu tey cerkwi niema, z przyczyny, iż filią była cerkwi Turzeckiey; teraznieyszy wielebny xiadz rządca, zostawszy administratorem w roku 1790, ma sobie na fundusz do życia od jasnie wielmożney kollatorki oznaczoną rocznie ordynaryą: żyta beczek sześć, przenicy osmin sześć, jęczmienia beczek sześć, gryki bęczkę jedną, grochu osmin cztery, siemienia konopnego osmin trzy, owsa beczek trzy, soli garcy 25, wieprżow karmnych dwa, baranow dwa, masła faska szesciogarcowa jedna, syrow kopę iedną i ogrod dla administratora pozwolony. Dziak niefunduszowy, lecz składką bracką y wielebnego xiędza parocha utrzymuje się.

Administratorem tey cerkwi iest wielebny xiądz Karol Piotrowski, lat wieku swego 36 maiący, z rodzicow, z oyca wielebnego xiędza Alexandra y Heleny, parocha Dudzickiego, urodzony, a od jasnie wielmożnego Horbackiego, biskupa Pinskiego i Turowskiego, w roku 1788 wyswięcony iest; administracyi z urzędu jeneralnego namiestniczego metropolitanskiego w Grodnie uzyskaney, termin w roku 1799, miesiąca Lutego 1-o dnia veteris stili zakończy się.

Zastrzeżenie wizytą jeneralną w roku 1793, miesiaca Kwietnia 5 dnia expedyowaną, względem suplikowania, gdzie z prawa przynależy, tak o uznanie ninieyszey cerkwi za parochyalną, jako też o prawne potwierzdzenie przez dyzmembracyą wiosek od cerkwi Turzeckiey na parochyą tu przyłączonych powtórzyliśmy. Około teyże cerkwi, czy przez supplikę do jasnie wielmożney kollatorki, czyli przez staranie bractwa i pomoc parochialną cmentarz ogrodzić, a przy kaplicy Słobodzkiey, również z tamecznemi włoscianami i dworem porozumiawszy się, zreperować starał się, zaś kapliczkę w wiosce Zarzeczu niepokrytą, jednostayną swą usilnoscią o takową do fundatorow tey kaplicy, względem przyzwoitego pokrycia, niezwłoczny krok uczynił—zaleciliśmy, a w przypadku niezupełnego, jak na swiątnicę Panską przynależy, już zaleconego opatrzenia i pokrycia, czyli za dosyć uczynienia też kaplicę ninieyszym pismem zainterdykowaną ogło-

sić dozwoliliśmy i równą pilność w utrzymywaniu regularnego nabożenstwa, spełniania obowiązkow, w obuczeniu parochian artykułow wiary, srzodkow do zbawienia potrzebnych i dalszych ustaw synodalnych ochoczego domierzenia, przy należney stanowi duchownemu spokoynosci, w każdem bawieniu się skromnosci przypomnieliśmy. Na ostatek: teologią moralną czytać, extrakta metryk co 4 miesiące do przewielebnego xiędza dziekana mieysca dla przesłania jeneralnemu konsystorzowi składać nakazaliśmy. Co aby zachowanem było przewielebny xiądz dziekan mieysca ma dopilnować.

Miasteczko Korelicze.

Cerkiew pod tytulem swiętych Apostołow Piotra i Pawła, w kollacyi jasnie oswieconych xiążąt Radziwiłłow, drewniana, brusowana, na podmurowaniu, de novo gątami kryta, z kopułą, blachą pobitą, o krzyżu żelaznym, drwi do babincą, a z niego do cerkwi podwóyne, na szesciu zawiasach żelaznych, wewnątrz chor balasowy, na krótym puzytew mały, po obu stronach cerkwi ławki roboty stolartkiey; po prawey stronie drzwi na cmentarz z zawiasami żelaznemi y zasuwką. Przed wielkim ołtarzem kraty balasowe malowane, nad któremi na belce krzyż z korpusem drewniany, po lewey stronie ambonka płótnem białym obita, za którą zakrystya z drzwiami na zawiasach i oknem dużym, za kratą żelazną, gdzie kantorek duży intus et extra malowany, z piącią szufladami i onych okuciem do schowania apparatow służący. Naprzeciw tey zakrystyi drzwi do małego babinca, gdzie krzyż z korpuszem drewniany na scienie, a z którego drugie na cmentarz, równie na zawiasach żelaznych; wsrzod cerkwi podłoga ceglana i sciany biało malowąne; okien w ogułe 12; konfessionał z wierzchem i drzwiczkami na zawiasach.

Ołtarz wielki roboty stolarskiey w optykę malowany, z obrazem Nayswiętszey Panny za zasuwką ukrytym, w srebrney szacie w kwiaty, na którey jedna kamykami, druga krwawnikiem sadzona, druga głatka, obie srebrne korony, miesiąc srebrny, wotow srebrnych 16, bisiur sznurkow 11, korali sznurkow 11, krzyżyk maleńki i kanaczek, firanka gazowa iedna, kitayczanych karmazynowych z kompanką żółtą szychową dwie; na mensie tuwaleń trzy, antemis jasnie wielmożnego Rostockiego metropolity, nakrywadło w paski płocienkowe, lichtarży cynowych dużych par trzy, mnieyszych par trzy, antepedium drewniane, cyborium zamczyste malowane, ubi asservatur sanctissimum w puszce srebney intus et extra wyzłacaney, krzyż z korpusem cynowy, ołtarzy pobocznych stolarskiey roboty, malowanych, cztery, jeden z obrazem Protekcyi Naiswiętszey Maryi Panny za firanką podwóyną karmazynową, kompanką szychową żółtą obłożoną wkoło, na nim korona mała i miesiąc srebrne; na mensie tuwaleń trzy, antemis, nakrywadło druczkowe płocienne, lichtarzy cynowych para; krzyż z korpusem drewniany. Drugi z obrazem swiętego Piotra za firanką atłasową podwoyną susową, na ktorym korona srebrna; na mensie tuwaleń trzy, antemis, nakrywadło druczkowe, lichtarzow cynowych dużych para, małych para, krzyż z korpusem drewniany. Trzeci z obrazem swiętego Antoniego za gazową firanką z szychem podwoyną kitayczaną, gdzie tabliczek srebrnych dwie; na mensie tuwaleń dwie, lichtarzy cynowych dużych para i krzyż drewniany malowany. Czwarty z obrazem Spasytela za firanką kitayczaną karmazynową podwóyną; na mensie tuwaleń dwie, lichtarzy cynowych dużych para i krzyż drewniany z korpusem malowany. Ołtarżyk ponosny z obrazem Nayswiętszey Panny za firanką karmazynową kitayczaną i swiętego Onufrego za firanką taftową białą, więtki, gazą ogarnirowaną, różnemi paciorkami i puklami akkomodowany.

Srebro, cyna, etc. etc.

Kielichow srebrnych dwa intus et extra, trzeci zaś wewnątrz tylko pozłacany, monstrancya spora z promieniami z krzyżem i melchi-

sedekiem częscią pozłacana, vasculum do chorych srebrne, z łyżycą, łyżeczka mnieysza srebrna, ampułek z tacami par dwie cynowych, turybularz mosiężny, mozdzerży do strzelania spiżowych para, dzwonkow ołtarzowych różney wielkosci jedenascie, dzwonow we dzwonicy cztery, z tych jeden duży, srzedni ieden i małych dwa w zakrystyi, lichtarzy małych cynowych para jedna.

Apparamenta y bielizna.

Ornat sztofowy ze srebrem z kompanką bantajerową, 2-gi atłasowy biały z kołnierżem sztofowym na dnie zielonym, w zółte kwiaty z kompanką złotą, 3-ci adamaszkowy zielony z kołnierżem czerwonym nowy, z galonem żółtym szychowym obłożony, 4-ty błękitny w kwiaty z kompanką żółtą szychową, 5-ty czerwony w kwiaty, z kołnierzem białym atłasowym, kompanką szychową białą okładany, 6-ty atłasowy biały w kwiaty z kompanką szychową żółtą, 7-my sztofowy zielony w kwiaty białe z kołnierżem białym, w złote kwiaty, 8-my żałobny drojetowy z dobranemi rekwizytami, 9-ty żałobny kamlotowy; wszystkie cum requisitis, burs do chorych dwie, jedna adamaszkowa zielona, druga koloru blado różowego, obie kompanką złotą obłożone; alb—bawełniczna jedna, szwabskich trzy, tkackich dwie, z nich cztery korunkami z Astrachania podbitemi, inne zaś bez podbicia, komż tkackich trzy, szwabskich sześć, z nich jedna podszyta astrachanią, reszta z korunkami gładkiemi, paskow pięć, humerałow sześć, korporałow 12, puryfikaterzow 15, chorągwi kitayczanych 4, harusowych 4, różnego koloru z obrazami we srzodku, całun sukienny czarny płotnem podszyty z krzyżem białym sukiennym, beldachim materyi zieloney piękowey z fręzlami jedwabnemi, kompanką żółtą szychową obłożony.

Księgi.

Mszał in folio edycyi Suprasłskiey w skurę oprawny czerwoną, z klauzurkami, mszał edycyi Wilenskiey stary, mszalik żałobny, mszał łacinski in folio, Ewangelia strastna in folio drukowana, psałterz, trebnik stare, jarmołoy in 4-to oprawny, ewangelia xiędza Kurzenieckigo, mowy parochialne, inwentarz ludnosci parafij, metryki naydawnieysze od roku tylko 1789 znaydują się.

Cerkiew ta reparacyi niepotrzebująca, w około należycie oparkaniona, od Szczors o pułmile odległa; obrazu cudownego, relikwij, odpustow niema, dom dla ubogich z jałmużny żyjących, kosztem wielebnego xiędza rządcy postawiony i szkołka staraniem tegoż wielebnego xiędza rządcy a nie z funduszu utrzymuje się, bractwo nie nayduje się.

O czwierć mile we wsi Rutycy na gorze, w brzezniaku nayduje się kaplica, do tey cerkwi affiliowana, drewniana, reparacyi w dachu, a naybardziey nowego pokrycia potrzebująca, w dobrach jasnie oswieconych xiążąt Radziwiłłow sytuowana, bez rekwizytow do mszy, i apparencyi wnętrzney będąca exdotowana i podług funduszu od wielmożnego Alexandra Januchnowicza Rutyckiego, czesznika Smolenskiego, w roku 1669, apryla 18 dnia czynionego, w kopij tylko przy mieyscu nayduję się włokę gruntu jedną w różnych kawałkach mająca, z którey po zabraniu za przeszłych parochow przez dwor morgow 20, teraznieyszy wielebny xiądz paroch 10 morgow possyduje tylko, z obowiązkiem w każdym odprawienia tygodniu mszy swiętey za fundatorow.

Parafia.

Miasteczko Korelicze domow	99
Wieś Zapole	155
— Krasna	65
— Lasek	59
Zascianek Rowiny	13
— Procyniewicze	20
— Ihnatowicze	13
— Zahorze	20
— Połonna	29
— Strzesniki	14
— Tudarowo	32
— Ogrodniki	13
— Byszki	6
— Rutyca	14

Wszystkie te wioski bez przepraw, naydalsze o $^3/_4$ mile, wynoszą domow 463, męszczyzn do spowiedzi zdolnych 684, niewiast 774, obojey płci razem 1758, w ogule z niezdolnemi wszystkich dusz żyjących liczą 3583.

Zabudowanie plebanij.

Budynek drewniany brusowany, dranicami kryty, napuł siąkami przedzielony; z lewey strony izba biała tynkowana w scianach, w którey piec z kafli arkuszowey saladynowy, kominek, podłoga i stolowanie z tarcic, okien dużych z podwóynemi kwaterami, okutych trzy, wprost drzwi wchodowych, alkierź nowy dostawiony, gdzie podłoga i stolowanie z tarcic, okien szyb dużych, szkła białego, z podwóynemi kwaterami z okuciem, trzy. Z izby w prawym boku alkierz, czyli komora, w którey kominek i drugi bok pieca wyź wspomnionego, okien dużych dwie. Z tey komory drzwi do sień pierwszych, w których drugie po lewey stronie drzwi do spiżarni, a po prawey iedne na dziedziniec, drugie do sieni drugich, gdzie kuchenka mała, z prawey strony drzwi jedne na dziedziniec, drugie do lodowni, tymczasowie słomą nakrytey; po tey stronie piekarnia z piecem gospodarskim i okienkami małemi, obok którey alkierżyk z okienkami trzema małemi, bez podłogi. W całym tym budynku drzwi 12, z tych 10 na żelaznych zawiasach z klamkami i zaszczepkami, dwoje na biegunach w sieni. Pod alkierżem w koncu budynku sklep murowany, cegłą nową zasklepiony, do ktorego szyia murowana pod dachem gątowym, drzwi podwóyne na zawiasach z zaszczepkami, klamka z zamkiem wiszącym; w tymże sklepie okno kwadratowe małe i drzwi podwóyne, drugie na zawiasach żelaznych z klamka i zamkiem na łancuchu wiszącym, połowa budynku tego stoi na podmurowaniu z kamieni. W końcu budynku od cmętarza swironek z drzewa piłowanego, dranicami pokryty, z trzema zasiekami, pomostem z tarcic i drzwiami na zawiasach z klamka i zamkiem wiszącym, drugi szpichlerz na dziedzincu od ogrodu z drzewa okrągłego, z pomostem i stolowaniem tarcicowym i drzwiami żelaznemi od sztaby wskróś okutemi, dobrze opatrzone, z zamkiem wielkim wnętrznym francuskim, dranicami kryty. O krokow kilka od tegoż szpichlerza z prawey strony stodoła z drzewa okrągłego z dwóma wrotyma i zamkiem wiszącym na sążni dwanascie długa, a sześć szeroka, obok którey gumno takiey wielkosci y kształtu, słomą kryte. Po lewey stronie spichlerza wprost mieszkalnego budynku obora kwadratowa duża z drzewa okrągłego, słomą kryta, wierzbą osadzona, w którey od frontu po końcach staien dwie, iedna z 6 przeorynami, druga duża wskróś linij ciągnąca się; po obu stronach dwie chatek na owce, przy których wraz dwa chlewki małe przyrobione, za któremi w dwóch liniach w miarę potrzeby przegrodzenie z łat na chlewy, do których drzwi szescioro; na ogrodzie gumno z pojedynkowemi wrotyma, słomą kryte, w którym osieć z drzewa okrągłego, z drzwiami na zawiasach i z klamką, w którey piec z cegły murowany. W koncu zaś ogrodu blisko stawu browar z drzewa okrągłego, z chatką dla winnika i z tarcicznemi wrotami i zamkiem wiszącym, dranicami kryty, w nim horen na dwa kotły murowany; przy tym browarże studnia z wiadrem dębowym, żelaznemi obręczami umocowanym, o kilka krokow chlew duży dla karmienia wołow, z podwoynemi wrotami, słomą kryty. Tak plebania, jako y ogrody przy niey będące, częstokołem są ogrodzone. Całe te w powyszym opisaniu zabudowanie staraniem i kosztem teraznieyszego wielebnego xiędza parocha iest postawione.

Dokumenta y grunta.

Fundusz pierwszy nie nayduje się, roku 1655, Februaryi 15 dnia. Jasnie oswiecony xiąże Michał Kazimierz, krayczy wielkiego xięstwa Litewskiego, starosta Upitski, dokumentem korroboracyinym fundusz dawnieyszy włokę jedną gruntu w Połonney do cerkwi Korelickiey nadający, potwierdził, roku 1661

Maja 20 dnia. Wielmożny Domałowicz, mieczny Rzeczycki, kommissarz wyż rzeczonego xiążęcia, z woli pana swego, morgow 10 gruntu, na podlesiu leżącego, parochowi Korelickiemu przydał, roku 1672, Iunij 26 dnia. Jasnie oswiecony xiąże Radziwiłł, podkanclerży i hetman polny Litewski, gruntu we wsi Połonney pustego puł włoki po Hryszynowiczu i na dwornym polu morgow 10, tudziesz szmat gruntu Szachnowskiego na morgow 2, przez pełnomocnika swego jegomosci pana Barnewetta parochowi Korelickiemu w possessyą wieczystą podał. Item fundusz od wielmożnego Turczynowicza pod rokiem 1672, 8-bra 25 dnia, na połtora morga gruntu cerkwi Korelickiey nadany. Te wszystkie dokumenta, fundusz cerkwi Korelickiey stanowiące, in autenticis przy cerkwi naydują się. Nadto włoka jedna gruntu funduszowego, w Ogrodnikach sytuowana, poczynająca od stawu Korelickiego, a wpiera się w scianę Procieniewicką, leży jednym bokiem od chłopow Ogrodnickich, drugim do gruntow mieyskich, co inwentarz skarbowy, na gruncie dziś naydujący się, dowodnie poswiadcza. Tudzież pod rokiem 1738, Iunij 25 dnia, assygnacya jasnie oswieconego xiążęcia na zamianę na ogrod z siedliska plebanalnego wzięty do ogrodu dwornego na klinek wyłączony dana. Sianożęci plebanalnych za Połonskim młynem nayduje się dwie, w szachownicach; sianożęć takoż osobna w uroczyszczu Szyja pod Zapolem na morgow cztery, między dwornemi łąkami, przeciw Krasney wsi od Bystrzycy aż do paszy, sznur na morgow 10 między chłopskiemi łąkami. To wszystko przy mieyscu naydujące się.

Wizyty jeneralne pod rokiem 1720, 1746, 1784 y 1793, oraz podania, cerkwi służące, czynione, okazują dowodnie, item dokument jasnie oswieconego xiążęcia Radziwiłły, woiewody Wilenskiego, roku 1788, Maja 26 dnia, korroborujący wszystkie grunta funduszowe y zatwierdzający włokę gruntu do kaplicy Rutnickiey należąca z wyszczegolnieniem wolnosci utrzymywania browaru, wspólnego wygonu, rzeczek, wod, posług ludzi parochialnych teyże włosci do plebanij.

Aktualnym tey cerkwi parochem iest wielebny xiądz Leon Więckowski, lat 44 mający, z rodzicow szlachetnych—z oyca pana Michała y Krystyny urodzony, od jasnie oswieconego xiążęcia Radziwiłły, woiewody Wilenskiego, 1778 r., 8-bra 20 dnia prezentowany, a od jasnie wielmożnego Szeptyckiego metropolity 1779, Marca 4 dnia, wyswięcony y installowany został. Stosownie do obowiązkow i urzędowania powierzonego mając się, cerkiew i w niey sanctissimum zwizytowawszy, sprzęt i wszelkie mobilia starannoscią wielebnego xiędza parocha pomnożone przeyrzawszy, tudzież w posługi przez jego parochianom własnym dopełniające się weyrzawszy, o życiu samegoż, postępkach, nauce i obyczajach scisłe przez sekretny z ludzi przytomnych a wybranych examen wywiady uczyniwszy, gdy nic tak naprzeciw powołaniu parocha, jako też rządzeniu się jego ani wyznano, ani dosledzono, podobne w temże przykładnem zachowaniu się temuż wielebnemu xiędzu parochowi usiłowanie zastrzegliśmy, ktory iżby jednostaynym swym parochyanom cnotliwym przewodnicząc postępkiem, ewangelicznych jch obuczaiąc nauk, srzodki do zbawienia potrzebne wrażając przy posługach swych zbawiennych, czyli administrowaniu swiętych sakramentow, przedstawiaiąc uwadze wszelkie ustawy, a nayszczególniey synod Zamoyski w tit. III y XIV, który już to suspensą, już klątwa, nakoniec innemi woli pasterzuiącego grozi karami, pomówisk, wymagania, czyli nie odpowiadaiącego możnosci datku nie wymagał, a na chętney i dobrowolney każdego ofierze przestawał, tymże swym parochyanom licznym, baby do przyimowania dzieci cnotliwe i pobożne, nauczywszy ich formy y intencyi Chrztu swiętego, iżby w przypadku niebespieczenstwa ważnie dzieci ochrzcić mogły, wybrał i podał; bractwo cerkiewne niegdyś zostaiące, przełożywszy im wszelkie ztąd pożytki, wskrzesił, te zgromad-

zał, officialistow z wspólną ich wolą obrał, księgę sporządzić kazał i w nayzupełnieyszym porządku, jako za cel pomnożenie chwały Boskiey mający, utrzymywał, a tak wprowadzone i uporządkowane należną gdzie z prawa należy approbatą zabespieczył, całosci funduszowey we wszystkim strzegł i pilnował. A pomniąc na obowiązek przysięgi, o reszte gruntu kaplicy Rutyckiey, jako cerkwi filialney, w possessyi dworu będącego, takowy awuls rekuperować, dokument nayposledniejszy jasnie oswieconego xiążęcia Karola Radziwiłły wszystkie korroboruiący grunta i szczeguł wolnosci parochow zabespieczaiący, w czasie jak bydz może nayprędszym, w kancellaryi ziemskiey powiatu Nowogrodzkiego zaaktykować starał się; ustawy rządu archidyecezalnego bywaniem na każdych zgromadzeniach dekanalnych uskuteczniał; extrakta metryk co 4 miesiące do przewielebnego xiędza dziekana mieysca składał—obowiązaliśmy. Co, aby dopełnionem było, przewielebny xiądz dziekan mieysca ma dostrzedz.

Wieś Połuże.

Cerkiew pod tytułem swiętego Eliasza, w dobrach dziedzicznych y kollacyi wielmożnego Rajeckiego, skarbnika Nowogrodzkiego, pierwiey, teraz wielmożnego Bohdaszewskiego, kommissarza cywilno woyskowego y Karola Gustawa Szylinga, szambellana dworu Polskiego, drewniana, niedawno erygowana, w faciacie i kopule farbami akkomodowana, o krzyżu żelaznym; drzwi do cerkwi jedne wprost, podwoyne, futrowane, drugie bokowe pojedyncze z wnętrznym zamkiem; wewnątrz babiniec przez kratę oddzielony, posadzka y stolowanie z tarcic, chor y kraty przed ołtarzem wielkim balasowe, ławki po obu stronach i ławeczka malowana przy zakrystyi, do którey drzwi niema, okien wszystkich w trzaski oprawnych dziewięc.

Ołtarz wielki, roboty stolarskiey, malowany, z obrazem Nayswiętszey Panny, w szacie ałtasowey czerwoney, za firankami rożowo kitayczanemi, muslinową w kwiaty, na szacie koron dwie srebrnych wyzłacanych, blachą w koło twarzy i sceptrum srebrne wyzłacane, tabliczka srebrna, bisior sznurkow siedm, korałow drobnych sztuk 10, relikwiarżykow 4 y obrazkow 4, na ołtarżu zawieszonych; na mensie zaś trzema tuwalniami pokrytey i obrusem, cyborium zamczyste malowane, ubi servatur sanctissimum w puszce srebrney bez pozłoty; antemis jasnie wielmożnego Szeptyckiego; lichtarży cynowych małych par trzy, krucifix z korpusem mosiężny, harusowe nakrywadło i antepedium drewniane.

Ołtarz poboczny na optykę malowany, z obrazem Joachima swiętego, za firanką atłasową w paski, na mensie tuwalen dwie, lichtarżow cynowych małych para, krzyż z korpusem mosiężny, antemis, antepedium drewniane. Ołtarz poboczny drugi z obrazem swiętego Tadeusza, na mensie tuwaleń dwie, lichtarżow cynowych małych para, krzyż z korpusem mosiężny, antepedium drewniane. Ołtarżyk ponosny, roboty stolarskiey, z obrazem Nayswiętszey Panny, różnemi paciorkami i wstążkami ozdobiony.

Srebro, cyna etc. etc.

Kielichow srebrnych, intus wyzłacanych z patenami dwa, z tych mnieyszy niedawno odzyskany, łyżeczek srebrnych dwie, vasculum do chorych srebrne bez pozłoty, turybularż mosiężny, dzwonkow ołtarzowych pięć, ampułek z tacą cynowych para, kociołek na wodę swięconą mosiężny, miernica cynowa troista, dzwonow we dzwonicy, o czterech słupach gątami krytey, dwa większych, trzeci mnieyszy.

Apparamenta y bielizna.

Ornat atłasowy popielaty w paski y kwiaty białe, z kołnierżem sztofowym białym w kwiaty, kompanką białą szychową obłożony, kamlotowy żałobny z kołnierżem barakanowym odmiennego koloru, gredyturowy biały z takimże kołnierżem używany, wszystkie cum omnibus

requisitis; alb tkackich trzy, jedna bez koruny, druga z koruną szeroką kitajem podszyta, trzecia z koruną bez podszycią; komża tracka, humerałow 4, paskow 2, korporałow 4, puryfikaterżow 8, chorągwi harusowych trzy, kitayczana różowa stara jedna, całun sukna czarnego, płotnem podszyty.

Księgi.

Mszał eddycyi Wilenskiey in folio, Ewangelia polska z naukami xiędza Kurzenieckiego, mowy parochialne, trebnik, inwentarz ludnosci parafialney, metryki naydawnieysze od roku 1794 w księdze jedney.

Cerkiew ta bez oparkanienia, od Sieniczyc pułtory mili odległa; obrazu cudownego, relikwij, odpustow, szkołki parafialney i szpitalu niema, bractwo za konsensem zdawna wprowadzone, mającc approbatę, w należytym porządku y subordynacyi utrzymuie się, ksiąg przychodow i rozchodow niema, po kalkulacyi jednak okazało się w karbonie w gotowiznie złotych 44 i groszy 10.

O czwierć mile we wsi Rutkiewiczach w maiętnosci jasnie wielmożnego Wierżeyskiego, marszałka powiatu Nowogrodzkiego, nayduie się kaplica drewniana pod tytułem swiętego Mikołaja, niedawno postawiona, strukturą przyzwoitą, poswięcona za konsensem urzędu mieyscowego konsystorskiego od lat 18. Przy odprawieniu w niey nabożenstwa cały ubior do mszy z parochialney bierze się cerkwi. Ołtarz w niey wielki z obrazem swiętego Mikołaja i Pana Jezusa; na mensie tuwaleń dwie, lichtarżow cynowych dużych par dwie, krzyż z korpusem mosiężny, firanki kitayczane. Ołtarżow dwa pobocznych niemalowanych, z obrazami swiętego Andrzeja y swiętey Barbary, u których mensy nie pokryte, stol y posadzka z tarcic, chor y kraty przed ołtarżem balasowe, w faciacie drzwon y sygnatórka, dzwonkow ołtarzowych dwa, mszał in folio edycyi Wilenskiey, kociołek do wody miedziany. Kaplica ta bez oparkanienia, gątami kryta, ma exdotacyą funduszem w roku 1780, miesiąca X-bra 18 dnia, przez wielmożnych Andrzeja y Barbary Haciskich, budowniczych woiewodztwa Nowogrodzkiego, w ow czas dziedzicow Rutkiewicz, uczynionym, naznaczonych corocznie z teyże maiętnosti wiecznemi czasy parochom cerkwi Połużskiey annuaty złotych czterdziescie, z obowiązkiem, iżby ciż parochowie w uroczystosci swiętego Mikołają, swiętego Jana Ewangelisty i scięcie głowy swiętego Jana Chrzciciela ze mszami swiętemi do teyże kaplicy zjeżdżali, a osobno mszy swiętych dwanascie, to iest co miesiąc w tey że kaplicy jedną za dusze fundatorow odprawowali.

Parafia.

Wies	Połuże domow	60
—	Tkaczyce	20
—	Sawosze	10
—	Nowosiołki	9
—	Rutkiewicze	60
—	Połuże	6

Wszystkie te wioski bez przepraw, naydalsze o pułmile, wynoszą domow 165, męszczyzn do spowiedzi zdolnych 305, niewiast 319, oboiey płci razem 624, w ogule z niezdolnemi liczą dusz żyjących 918.

Zabudowanie plebanij.

Izba biała z komorą, w którey drzwi na zawiasach, posadzka z gliny, piec kaflany zielony, okien w trzaskę oprawnych trzy, przez sień piekarnia z piecem gospodarskim z 4-ma okienkami małemi i drzwiami na zawiasach i bokowką, do ktorey drzwi na biegunie, w sieniach drzwi na zawiasach. Ten budynek słomą kryty, po zgorzeniu dawnieyszey plebanij, kosztem wielmożnego Rajeckiego, bywszego kollatora, postawiony iest, swironek zaś dranicamy kryty i gumno o szesciu słupach, słomą pokryte, kosztem zeszłego wielebnego xiędza rządcy są pobudowane, za które teraznieyszy wielebny xiądz rządca iest w obowiązku spłacenia pozostałey wdowie.

Dokumenta y grunta.

Fundusz przy mieyscu nie nayduie się, lecz podług brzmienia wizyty generalney, roku 1746 expedyowaney, iest in archiwo metropolitano; z wizyt tylko, podań i spokoyney oddawna possessyi dowodzi się, iż przy tey cerkwi gruntu nadanego w kilkadziesiąt szachownicach nayduie się trzy czwierci włoki na dwa poletki, z niewiadomemi obmiężnikami różnych włoscian graniczącego, idque pierwsza nazywa się Wielkie Pole szachownica zamienna, druga Dzierasliwki w dwóch sztukach, trzecia Podnieszkow w dwóch sztukach, czwarta Łahowacica w trzech kawałkach, 5-ta Haciszcze w trzech kawałkah, 6-ta Połuski w dwóch kawałkach, 7-ma wkoło plebanij bez uroczyszcza w 6-ciu kawałkach. 8-ma ogrod plebański; w drugiey zmianie szachownica pierwsza, Komarniki zowiąca się, w kawałku jednym, 2-ga Papierenin w kawałkach dwóch, 3-cia Klin w kawałku jednym, 4-ta Liczynczewki w dwóch kawałkach, 5-ta Popow Łuh w 3-ch kawałkach, 6-ta Podbereznica w jednym kawałku, 7-ma Hóra Swiklina w jednym kawałku, 8-ma Sieliszcze w dwóch kawałkach, 9-ta Moszańki w 5-ciu kawałkach, 10-ta Mokry rów w jednym kawałku, 11-ta Humiszcze w jednym, 12-ta Hirmołowki w dwóch kawałkach, 13-ta Srzedni Las w dwóch kawałkach, 14-ta na ogrod kapusciany w paszy; sianożęci w szachownicach osmiu: 1-a nazywa się Kruhłają, 2-ga Podkisielewie na koscow 4-y, Doraszewicze na kosca jednego, Chwoszczewata na koscow 3-ch, Uzbarowie na pułkosca, Siemienialow większy na koscow 2-ch, mnieyszy na pułtora kosca, Krzywa na kosce dwa, 8-ma Hodza w spaszeniu. Takowe grunta y sianożęci zatwierdzają wizyty generalne pod rokiem 1746, 1773 i podania w roku 1758, 1759 i 1796 czynione, a przy mieyscu będące, przy którym naydują się ieszcze fundusz na filialną kaplicę Rutkiewicką pod rokiem 1780 i extrakt onego pod rokiem 1784, oraz prawo zamienne za wiedzą i wolą zwierzchnosci od wielmożnego Wierżeyskiego na kawał gruntu w roku 1787 dane i extrakt onego pod rokiem 1787.

Administratorem tey cerkwi iest wielebny xiądz Jakub Sałaniewski, lat wieku swego 48 maiący, z rodzicow—oyca Stanisława y Krystyny prawych y szlachetnych małżonkow urodzony, od jasnie wielmożnego Butrimowicza, sufragana całey Rusi metropolitalnego, w roku 1793 wyswięcony, a od wielmożnych ichmosciow panow Dyonizego Rajeckiego i Karola Szylinga, kollatorow, w roku 1794 iest prezentowany, administracyi z konsystorża foralnego metropolitalnego Nowogrodzkiego uzyskaney termin roku 1798, 7-bra 2 dnia zakonczy się.

Po dopełnionym zwizytowaniu cerkwi, przeyrzeniu jey wszelkich argenteryow i mobiliow wnętrznych, po scisłym z ludzi przytomnych parochian tak o utrzymaniu przez wielebnego xiędza rządzcę regularnego w cerkwi nabożeństwa, przepowiadaniu im ewangelicznych nauk, oraz powinney w potrzebach duchownych usługi, jako też o życiu, postępkach i obyczajach tegoz rządcy wybadaniu się, nic nagannego nie wysledziwszy, podobne nadal, co do równych obowiązkow temuż wielebnemu xiędzu rządcy zachowania się zastrzegliśmy, który iż by przez prozby do własnych swych kollatorow, jako też pomocą bractwa y składki parochyan puszkę i vasculum, przynaymniey ze srzodka, wyzłocić, cmętarz oparkanić, cerkiewne okna, zbyt nisko będące, od przypadku dalszego, jak się już zdarzyło, iż cerkiew okradziona została, czy kratami ze srzodka żelaznemi, czy innym, a podobnym sposobem opatrzyć i zabespieczyć, księgę bracką dla zapisywania w niey wszelkich przychodow, jak nayprędzey sporządzić starał się, i z tych że przychodow przy każdey wizycie porządnie zapisywanych do zdania rachuby wspolnie z bratczykami na zawsze gotowość miał, przy szafowaniu swiętych sakramentow nad możność ofiaruiącego, celem uniknienia

przesladowań z zdzierstwa nie wymagał, w nauce Teologij moralney doskonalił się, ustawy archy-dyecezalne, bywaiąc na doswiadczeniach miesięcznych i kwartałowych uiszczał, extrakta metryk, tretniemi zwanych, następnie co 4 miesiące, do przewielebnego xiędza dziekana dla przesłania jeneralnemu konsystorzowi składał, nakazaliśmy. Co aby dopełnionem było przewielebny xiądz dziekan mieyscą ma dostrzedz.

Wieś Sieniczyce.

C e r k i e w p o d t y t u ł e m P r o t e k c y i M a r y i P a n n y, w kollacyi wielmożnych panow Makowieckich, drewniana, gątami kryta, wspaniała i reparacyi nie potrzebuiąca, z faciatą i dwóma krzyżami żelazemi na kopułach, między któremi stoi statua swiętego Augustyna, malowana. Cerkiew sama na podmurowaniu, do babinca drzwi na zawiasach dwoje, jedne podwoyne futrowane, drzwi do cerkwi równie podwoyne futrowane z zamkiem wnętrznym, w cerkwi sciany i sufit biało malowane, posadzka z cegły, chor łamany i kraty przed wielkim ołtarzem balasowe, ławek roboty stolarskiey, czerwono malowanych, po cztery z obu stron, dwie mnieyszych obok zakrystyi, do których drzwi na zawiasach, malowane, nad kratami ambona snicerskiey robory, złotem malarskim przyozdobiona, okien w ołow oprawnych siedm.

Ołtarz wielki stolarsko-snicerskiey roboty różną farbą malowany, z obrazem cudownym Protekcyi Maryi Panny, za firankami gazową jedną, taftowemi dwóma i kitayczaną saladynową złotem tamburowaną, z promieniami, na tym obrazie szata materyalna bogata, na niey koron trzy srebrnych pozłacanych, tabliczek y wotow srebrnych w ogule dwadziescia jedna, obrączek srebrnych pozłacanych cztery, sygnetow srebrnych z rubinkami dwa, kukarda bisiurowa, relikwiarżyk srebrny z łancuszkiem, portrecik srebrny z kamyczkami szackiemi, manella z oczkami perłowey macicy, koralow sznurkow dwa, bisiur sznurkow 20, relikwiarżow za szkłem pięć, relikwiarz duży w ramach za szkłem z relikwiami swiętego Faustyna; na mensie cyborium snicerskiey roboty zamczyste, w którym asservatur sanctissimum w puszce miedzianey pozłacaney, tuwaleń trzy, z tych jedna szwabska z koruną szeroką, kitajem różowym podszytą, nakrywadło sukna francuskiego ponsowe, antepedium kartunowe zielone w kwiaty, włoczką wyszywane, lichtarzow cynowych dużych para, małych para i srebrnych maleńkich para, drewnianych para, krzyż z korpusem cynowy.

Ołtarz poboczny roboty stolarskiey, optyką malowany, za obrazem Pana Iezusa ukrzyżowanego, na płótnie malowanym, za firankami sztofowemi podwóynemi; na mensie tuwaleń trzy, z tych iedna z koruną szeroką, podszytą kitajem, antemis jasnie wielmożnego Wołodkowicza metropolity, nakrywadło sukna francuskiego ponsowe, lichtarżow drewnianych malowanych para, krzyż z korpusem drewniany.

Ołtarz drugi takiż, z obrazem Przenayswiętszey Troycy, na mensie tuwaleń trzy, antemis jasnie wielmożnego Wołodkowicza metropolity, obrus, nakrywadło ponsowe sukna francuskiego, poduszka pod mszał, lichtarżow drewnianych para, krzyż z korpusem drewniany, antepedia na obu ołtarzach drewniane malowane.

Ołtarżyk ponosny roboty stolarskiey z obrazem Nayswiętszey Panny, różnemi paciorkami y wstęgami akkomodowany.

Srebro, cyna etc. etc.

Kielichow srebrnych intus wyzłacanych dwa z patenami, a trzeci intus et extra pozłacany, monstrancya srebrna spora, kamykami w koronie osadzona, cała pozłacana, puszka mała do chowania kommunikantow rzymskich srebrna, intus wyzłacana, łyżeczka jedna srebrna, vasculum do chorych z łyżycą srebrną, intus wyzłacane, kielich cynowy z pateną srebrną intus wyzłacaną, ampułek cynowych z tacą para, miernica cynowa, turybularz mosiężny, dzwonkow ołtarzowych pięć, dzwonow miernych w dzwonicy o czterech słupach trzy.

Apparamenta y bielizna.

Ornat lamowy biały z kołnierżem karmazynowym aksamitnym, z galonem szychowym żółtym, drugi drojetowy różowy, bantaierem białym haftowany, 3-ci materialny w kwiaty i paski żółte na dnie granatowym, 4-ty czerwony kitayczany w kratki, 5-ty niebieski kitayczany, 6-ty gredyturowy biały, złotem haftowany, 7-my żałobny szarszadranowy, 8-my materyiki błyszczącey z kołnierżem atłasowym karmazynowym, już stare cum requisitis; alb z humerałami sześć, z których dwie płótna holenderskiego z korunami szerokiemi, kitajem różowym podszytemi, komż z korunami tkackich dwie, korporałow 10, puryfikaterżow 12, umbraculum kitayczane różowe, chorągwi harusowych z obrazami nowych dwie, starych trzy, beldachim sztofowy, kotłow miedzianych od wielmożnego Makowieckiego, regenta Nowogrodzkiego, cerkwi applikowanych,dwa, całun bajowy czarny.

Księgi.

Mszałow edycyi Wilenskiey in folio trzy, mszalik Supraslski, trebnik, Ewangelia z naukami xiędza Korżenieckiego, mowy parochialne, mszał łacinski nowy, metryki dawnieysze w jedney księdze od roku 1752, teraznieysze w trzech księgach, inwentarż ludnosci parochij.

Cerkiew ta od Ruty pułmile odległa bez oparkanienia; odpustow, bractwa, szkołki parafialney i szpitalu niema. Księga cudow w tem mieyscu doznanych przy konflagracie klasztoru ichmosciow xięży Bazylianow Nowogrodzkich zgorzała. W tey cerkwi nayduje się kamień wielki pod amboną, na którym jak niesię tradycya znaleziony był obraz Nayswiętszey Panny i cuda doznawane były; na tem mieyscu, gdzie ten był kamień krzyż dopiero pod górą stoi.

Parafia.

Wies	Sienieżyce domow	32
—	Krajewicze	7
—	Sobotnica	9
—	Miacoszyce	5

Wioski te bez przepraw, naydalsze o pułmile, wynoszą domow 53, męszczyzn do spowiedzi zdolnych 120, niewiast 132, obojey płci razem 253, w ogule z niezdolnemi liczą dusz żyjących 349.

Zabudowanie plebanalne.

Izba biała z komorą y bokówką, w niey piec kafowy kaflowy, podłoga z gliny, okien w trzaskę oprawnych w ogule sześć, drzwi na zawiasach troje, a czwarte na biegunie; przez sien piekarnia z piecem gospodarskim, a przy niey komora, w nich okien cztery, drzwi na biegunach dwoie, swiron stary, drugi na dwa piątra nowy z podłogą, gumien dwa i chlewow dwa. Całe te zabudowanie słomo kryte, kosztem teraznieyszego wielebnego xiędza parocha iest postanowione i czostokołem odgrodzone.

Dokumentu y grunta.

Fundusz tey cerkwi od wielmożnych Makowieckich na pułtory włoki gruntu z dwóma poddanemi w roku 1736, 8-bra 27 dnia nadany, w roku 1737, Iulij 7 dnia w aktach Nowogrodzkich przyznany, w extrakcie pod rokiem 1775 z tych że ksiąg wyiętym, przy mieyscu nayduje się, autentyk zaś do archivum metropolitalnego oddany. Takowym funduszem wolność robienia piwa i gorżałki na własną potrzebę, we młynach Snieżyckich bez czerhi y miarki zboża rożnego mliwa i drzewo tak na opał, jako y budowlę z puszczy Sienieżyckiey są dozwolone, tudzież kapszczyzna ze dworu, to iest po kopie jedney żyta, ięczmienia, przenicy i owsa corocznie iest oznaczona, ktora przez lat kilka dochodziła parocha, lecz poslednieу przez dobrowolną umową na czwierć włoki gruntu od dworu do cerkwi postąpionego iest zamieniona. Gruntu tymże oznaczonego funduszem puł włok posiadaią poddani funduszowi, a włokę iedną we trzech zmianach

possyduie paroch, z tych jedna zmiana siedzibna Łużyszcze zwana, kącami do gruntow wielmożnego Rajeckiego do gruntow wielmożnego Korsaka wpiera, 2-ga zmiana w uroczyszczu Wysoka Góra zwana między gruntami dwornemi, 3-cia uroczyszczem Hurbiszcze w temże, jak i pierwsza ograniczeniu z sianożęciami leży. Poddanych funduszowych dwóch znayduie się, idque pierwszy Jan Nieczay, żonaty, Auxentego, Hryhorego y Klemensa synow mający, z majątku jedną ma tylko krowę, brat dopiero wzmienionego Jana-Michał, niegdyś w jedney chacie z nim żyjący, a potem wyszły, przez dwor iest zabranym; drugi Jan Nieczay, żonaty, Michała, Romana y Bazylego synow, a z majątku krowę, ciełuszkę y klacz mający, utrzymuje w swym domie brata swoiego Piotra Nieczaja, żonatego z synem małoletnim Andrzejem. Oba ci poddani gruntu po czwierci funduszowego mają, z którego w każdym tygodniu dni dwa męszczyzna y tylež kobieta do plebanij pełnią powinność i płacą podatku: grzybow kopę iedną, orzechow garcy dwa, jay sztuk 20 y kapłuna każdy. Item dokument, czyli zapis od wielmożnego Makowieckiego w roku 1773 do cerkwi dwa kotły aplikujący, oraz wizyty jeneralne pod rokiem 1746, 1748, 1755, 1773, 1784, 1793 czynione, przy mieyscu nayduią się.

Aktualnym tey cerkwi parochem iest wielebny xiądz Bazyli Howorski, lat wieku swego 54 mający, z rodzicow oyca wielebnego xiędza Jana i Marty, parocha Niankowskiego, urodzony, od wielmożnych panow Makowieckich w roku 1772 prezentowany, a w roku 1773 od jasnie wielmożnego Wołodkowicza wyswięcony i installowany.

Wszelki domierzywszy obowiązek, zwyczajem y prawem w aktach wizyty czyniących się, to do uskutecznienia zostawiliśmy, iż by wielebny xiądz paroch przez suplikę do wielmożnych swych kollatorow i pomoc parochianow cmętarz ogrodzić starał się, bieliznę i wszelkie apparamenta koscielne w nayprzyzwoitszey utrzymywał konserwie, cerkiew w należytym od przypadku dalszey kradzieży, jak się teraz wyswietliło, iż ornatow dwa skradzionemi zostały, opatrzenia i mocnieyszych zamknięciach miał, a pamięcią przy installacyi przysięgi, tak całosci strzedz funduszowey, jako też wszelkie odzyskiwać awulsa o zwrot własnego poddanego wszelkiemi, jak bydz może nayskuteczniey szemi sposobami, łożyc usiłowania niezaniedbywał uiszczeniemsię nadal w posługach zbawiennych parochialnych wymierzał się, tychże parochian potrzebną nauką Ewangeliczną w dni niedzielne y świątecznie zasilał, sam zaś po kilkakrotnie obiecaney y zabespieczoney poprawie przestania nałogowego pijanstwa, a ztąd publicznie wypadaiącego zgorszenia, w podobne nie wpadał okolicznosci i na równe, a bardziey surowsze kary siebie nie narażał, pod obawą zastrzeżonego od beneficium oddalenia rządził się, na ostatek, iż by Teologią moralną doskonaley czytał, stosownie do przepisow archi-dyecezalnych, na kollokwiach y doswiadczanych kwartałowych y miesięcznych znaydował się, extrakta metryk, tretnie zwanych, co 4-ry miesiące do przewielebnego xiędza dziekana mieysca dla przesłania jeneralnemu konsystorzowi składał, nakazaliśmy. Co aby dopełniono było przewielebny xiądz dziekan ma dostrzedz.

Wieś Szczorsy.

Cerkiew pod tytulem Swiętego Dymetryusza, w dobrach i kollacyi jasnie wielmożnego Chreptowicza, kanclerza wielkiego xięstwa Litewskiego, murowana wspaniała, dachówką kryta, z wieżą jedną, blachą pobijaną, zprzodu perestyber o czterech słupach, gątami kryty, malowany, z gipsaturą około słupow; drzwi do cerkwi podwoyne na potróynych zawiasach z zaporą żelazną z zaszczepkami y proboiem, po obu stronach drzwi na zawiasach z zamkami wnętrznemi, z których jedne z podwórża gdzie na chor wschody, drugie we wnątrz do skarbcu, gdzie katafal z trumną i grob stolarskiey roboty malowane, obraz stary, na którym promień srebrny y troywęgel, we

wnątrż cerkwi posadzka z cegieł. Cerkiew w scianach malowana z gipsaturą po słupach, okien wielkich w ołow oprawnych sztuk siedmnascie. Przed wielkim ołtarżem mieysce na drzwi carskie i dwoje pobocznych, z obu stron zakrystye, do jedney drzwi z podwórza, gdzie wschody na wierzch, y ławka z balasami żelaznemi do słuchania mszy swiętych, do drugiey drzwi z zamkiem wnętrznym na zawiasach gdzie wschody na ambonę; w tey zakrystyi kantorek z trzema szufladami, nad nim szuflada z drzwiczkami podwoynemi i z zamkiem wnętrznym; w cerkwi lichtarżow szklanych wiszących trzy.

Ołtarz wielki stolarskiey roboty z obrazem Swiętego Dymetryusza, na którym srebrna korona; na mensie trzy tuwaleń, obrus i antemis jasnie wielmożnego Wołodkowicza metropolity, antepedium włoczką wyszywane, poduszka pod mszał włoczkowa, nakrywadło harusowe, lichtarży cynowych dużych par dwie i małych tyleż, krzyż z korpusem cynowy, cyborium roboty stolarskiey, ubi asservatur sanctissimum w puszce srebrney, intus i po brzegach pozłacaney.

Mieysce na ołtarż poboczny po prawey stronie, gdzie tylko obraz swiętey Trójcy przy murze postawiony, na mensie tuwaleń trzy, y obrus, lichtarżow cynowych para jedna, krzyż z korpusem drewniany, antepedium sztametowe, w kwiaty wyszywane, poduszka pod mszał z astrachanij. Ołtarżow w bokach malowanych dwa, ołtarżyk ponosny roboty stolarskiey, z obrazem Nayswiętszey Panny, bez akkomodacyi.

Srebro, cyna, etc. etc.

Kielichow srebrnych z patenami intus wyzłacanych trzy, 4-ty extra z pateną, monstrancya srebrna z podwóynemi promieniami wyzłacana, puszka staroswieckiey roboty srebrna dla chowania kommunikantow rzymskich, vasculum do chorych srebrne, drugie cynowe z łyżycą drugą srebrną, koron srebrnych dużych dwie, wotow srebrnych osim, ampułek z tacą cynowych par dwie, srebrnych intus wyzłacanych para, krzyż drewniany blachą srebrną powleczony i pozłacany, miernica cynowa, turybularż mosiężny, lewatarż cynowy, kociołek na wodę swięconą mosiężny, dzwonkow ołtarżowych pięć, dzwonow różney wielkosci trzy.

Apparamenta y bielizna.

Ornat sztofowy w kwiaty na dnie fioletowym, z kołnierżem białym sztofowym, z dwóma dalmatykami teyże materyi, szychową kompaną obłożonemi, 2-gi biały morowy z kołnierżem sztofowym zielonym w kwiaty złote, szychową kompaną obłożony, 3-ci lamowy biały z galonem żółtym szychowym, kitayką karmazynową obłożony, 4-ty porterowy różowy z takiemiż dalmatykami, 5-ty kitayczany niebieski stary z kołnierżem kitayczanym karmazynowym, 6-ty manszesterowy żałobny. Wszystkie te cum omnibus requisitis. Dalmatyk kitayki białey, starych para. Ornaty łacinskie: 1-wszy adamaszkowy żółty, 2-gi morowy karmazynowy, 3-ci atłasowy biały z srzodkiem mory różowey, 4-ty aksamitny kafowy z srzodkiem atłasu białego, 5-ty trypowy żółty, pasamanem w paski białe okładany, 6-ty żałobny gredyturowy z galonem żółtym. Wszystkie cum omnibus requisitis. Alb tkackich z humerałami cztery, piąta holenderska z koróną szyroką, kitajem szerokim podszytą, komż pięć, z tych holenderska jedna z karuną szeroką, kitajem podszytą, tuwaleń holenderskich pięć, korporałow 5, puryfikaterzow 10, burs dwie, chorągwi harusowych 4, kitayczana jedna z dwóma takiemiż znaczkami, beldachim kitayki karmazynowey z taśmą naokoło.

Księgi.

Ewangelia in folio w aksamit oprawna, na której tabliczek srebrnych pięć, aniołkow srebrnych cztery i puklow cztery, mszałow drukowanych cztery, tryfołoy pisany, trebnikow dwa—jeden in folio ze mszami, apostołami, prazdnieja z oktoichem w jedno oprawna,

mszałow łacinskich dwa, jarmołoy nowy in folio, Ewangelia polska, mowy parochialne, inwentarz ludnosci, metryki naydawnieysze od roku 1759.

Cerkiew ta cmentarz murem z cegły wysokim opasanym mająca od Niehniewicz mile odległa, obrazu cudownego, relikwij, odpustow, szpitalu y bractwa niema, szkołka parafialna i bakałarż kosztem dworu utrzymuje się.

O milę we wsi Kolczycach w dobrach jasnié wielmożnego Chreptowicza nayduje się kaplica drewniana, reparacyi nie potrzebująca w strukturze przyzwoitey i we wnątrz w potrzebę opatrzona, za konsensem należytey zwierzchnosci oddawna poswięcona, ubioru do mszy swiętey nie mająca, do cerkwi Szczorsowskiey affiliowana, miała swoją dawniey exdotacyą, ale ta przez zamianę gruntow cerkiewnych za wiedzą zwierzchnosci z dworem w roku 1786, augusta 31 dnia nastąpioną, do funduszu cerkwi parochialny przyłączoną została.

Parafia.

Wieś	Szczorse domow	247
—	Bołotce	100
—	Kolczyce	31
—	Ostuchow	35
—	Pohorze	26
—	Komarowicze	10
--	Zaniemenczyce	11
—	Łożeczniki plebanskie.	10
—	Łuki	10

Wszystkie te wioski bez przepraw, naydalsze o milę, wynoszą domow 480, męszczyzn do spowiedzi zdolnych 640, niewiast 613, obojey płci razem 1253, w ogule z niezdolnemi liczą dusz żyjących 2666.

Zabudowanie plebanalne.

Rezydencya folwareczna niżey się opisze. W Szczorsach plebanalna izba biała z komorą i dwóma alkierżami, w niey piec kaflany zielony z dwóma kominkami, drzwi na zawiasach 7-iu, okien w trzaskę oprawnych 9, sień z kuchnią, w którey komin na dach wyprowadzony, piekarnia z spiżarnią y piecem gospodarskim, drzwi na zawiasach 5, okien 4, duże 2, mnieyszych dwa. Budynek ten słomą kryty. Swiron z drzwiami na zawiasach, dranicami kryty, gumno z osiecią stare, chlewow trzy, staynia przy swironku i warżywnia. Całe te zabudowanie częscią sztachetami, częscią parkanem opasane, przez teraznieyszego przewielebnego xiędza rządcę antecessorom swoim, pięciosett złotyma iest spłacone.

Dokumenta y grunta.

Roku 1786, augusta 31 dnia, dokument autentyczny od jasnie wielmożnego Ioachima Chreptowicza, podkanclerzego wielkiego xięstwa Litewskiego, wydany i przed aktami ziemskiemi woiewodztwa Nowogrodzkiego przyznany, w protokule podpisem ręki jego własney zatwierdzony przy mieyscu nayduje się. Takowym dokumentem tenże jasnie wielmożny podkanclerzy przewielebnemu xiędzu Bazylemu Moszczeńskiemu, w ow czas surrogatorowi Nowogrodzkiemu, plebanowi Szczorsowskiemu, i następcom jego parochom Szczorsowskim folwark Kulowo, czyli Ostachowo zwany, z zabudowaniem, gruntami oromemi y sianożęciami włok 6, morgow 19, prętow 175 y pręcikow 49 w sobie mający, uroczyszczami y ograniczeniem zupełnie okreslony, za grunta funduszowe cerkiewne, w różnych kawałkach y mieyscach będące, za konsensem jasnie wielmożnego metropolity Smogorzewskiego, w roku 1785 wydanym, do spokoynego używania w zamian na wieczne czasy oddał, wolność wszelką i moc rządzenia pożytkow, stanowi swemu przyzwoitych wynaydywania temuż przewielebnemu xiędzu plebanowi Szczorskiemu bez żadney ze dworu przeszkody zabespieczył. Zabudowanie tegoż folwarku, do plebanij Szczorsowskiey należącego takowa:—izba biała z komorą i bokówką z sienkami, pod któremi sklep murowany; do tego zabudowania drzwi wiązane malowane, na zawiasach, z trzema zamkami

francuskiemi y dwóma klamkami siedmioro we wnątrz, piec kaflany z kominkiem y kominem na dach wyprowadzonym, bez podłogi drewnianey, okien dużych w trzaskę oprawnych pięc i w sieniach nad drzwiami małe jedne; na przeciw leżą sieni drugie z kuchenką, przy nich piekarnia z piecem piekarskim z kuchenką złączonym, do tegoż drzwi dwoje na zawiasach żelaznych, okien dużych w trzaskę oprawnych troje a jedne małe. Te zabudowanie słomą kryte. Gumien gospodarskich dwa, browar z susznią dranicą kryty, szpichierż gospo darski z warzywnią, częscią dranicą, częscią słomo kryty, chlewow 5, odryna y wozownia, owczarnik z chlewkiem. Te całe zabudowanie folwarczne mieyscoma płotem iest opasane, które zaś iest kosztem dworu, a które kosztem przewielebnego xiędza parocha postawione, prawo zamianne wyszczególnia.

Grunta y sianożęci funduszowe prawem zamiannym do tego folwarku plebanij Szczorsowskiey należące są te: gruntu oromego w jednym mieyscu pod folwarkiem y chłopami do plebanij należącemi w granicy poczynaiący się w mieyscu styka się drogi Korelickiey z groblą Ostuchowską, aż do upadnienia w nią linij trecinney gruntow chłopow Ostuchowskich, gdzie drugi kopiec iest usypany i linia ta trecinna oddzielaiąc grunta plebanskie, aż do granicy wsi Korelickiey Zapola, gdzie trzeci kopiec iest usypany; przy nim konczy się tey wsi granicą w różnych załamaniach ogranicza się aż do drogi idącey z Korelicz do Szczors, drogą polem przeszedłszy do miedz gruntow wsi Korelickich Żuki nazwaney, miedzami otacza w koło w różnych kątach tey że wsi grunta, łączy się, nakoniec, w punkcie stykania się drogi Korelickiey z groblą Ostuchowską, zkąd był początek ograniczenia i gdzie pierwszy kopiec gruntu włok 3, morgow 8, prętow 223, pręcikow 96. W drugim mieyscu gruntu oromego począwszy od treciny Jaska Dzieszkiewicza pod № 606 na mappie Szczorsowskiey wyrażającey się, gdzie kopiec 1-wszy iest usypany, od którego prosto aż do treciny Piotra Mieniutty pod № 669 oznaczonym, gdzie drugi kopiec iest usypany, i od którego linią trzeciną poprzeczną oddziela się aż do granicy wsi Korelickiey Zapola, gdzie trzeci kopiec iest usypany, ztąd granicząc daley różnemi kątami zchodzi się z punktem początkowym granicy wyrażoney № 606 - treciny włoka jedna, morgow 5, prętow 121, pręcikow 58. Grunta pod plebanią i ogrodem morgow 2, pod cerkwią i cmętarżem prętow 100, pod mogiłkami prętow 130, sianożęci, których obwod poczynają się od granicy Korelickiey, oddzielają prostą linią aż do sianożęci Korelickiey Eliaszowszczyzna zwaney z tą sianożęcią i granicząc aż do rzeki Serwecz, ciągnie napotem granicę tąż rzeką w górę i ztyka się z sianożęciami Sielskiemi Ostuchowskiemi, z któremi graniczy aż do początku obwodnicy, to iest do kąta granicy Korelicktey — włok dwie, morgow 7, prętow 200. W oguł gruntu wszystkiego plebanalnego z sianożęciami włok 6, morgow 19, prętow 175 i pręcikow 49. Wieś Łożeczniki zwana funduszowa do cerkwi y plebanij Szczorsowskiey należąca, w którey poddani ci znayduią się: Siemion Biruk z żoną, ma syna Stefana, prymaka Tomasza Hryszkę z żoną i synem Tomaszem, z majątku wołow dwa, a drobiazgu sztuk 4, koń jeden, owiec trzy, swiń dwie; 2-gi Jozef Łożecnik z żoną, Dymitrem i Mikołajem synami, majątku ma wołow parę, krowę iedną, swiń trzy, owie pięc; 3-ci Daniel Łożecznik z żoną, Teodorem, Stefanem y Samuelem synami, z majątku ma woła jednego, krowę, owiec trzy, swinia jedna; 4-ty Tomasz Polka z żoną, Leonem, Janem i Antonim synami, ma woła jednego, krow dwie, koni para, owiec trzy, swinia jedna; 5-ty Symon Owtuchowicz z żoną, Teodorem y Janem braciami, ma woła jednego, krow dwie, koni dwoje, owiec trzy, swinia jedna, 6-ty Hryszko Owtuchowicz z żoną i bratem Jozefem, ma koni para, owiec trzy, swinia jedna; 7-my Benedykt Łożecznik z żoną y synem Kondratem, mający przy sobie brata Mikołaja z żoną i synem Michałem i Janem brataniczem, z majątku ma wołow para, krowę, koni czworą,

owiec cztery, swiń sześć; 8-my Michał Łożecznik z żoną, Janem i Stefanem synami, ma bydła—wołow dwa, krowę, koni para, owiec pięc, swin trzy; 9-ty Filip Łożecznik z żoną, Jakubem, Teodorem nie żonatemi, a Janem żonatym z synem Benedyktem, ma koni para, woł jeden, krowa jedna, owiec trzy; 10-ty Jozeff Łożecznik z żoną, Teodorem i Tomaszem synami, ma koni parę, krowę jedną, owiec cztery, swinię jedną. Ci poddani plebanscy funduszowi po zamianie powyżey opisaney gruntu, zarabiają grunt cerkiewny każdy po morgow 5 z sianożęciami, robią panszczyzny w tydzień po dni dwa męszczyzna, i tyleż kobieta, a latem od swiętego Eliasza do zebrania z pola—kobieta po trzecim dniu, jak zdawna robili, odbywają. Takowe opisanie obeymuje wizyta jeneralna roku 1793 czyniona.

Aktualnym tey cerkwi parochem iest przewielebny xiądz Bazyli Moszczenski, bywszy surrogat Nowogrodzki, lat wieku swego 59 mający, z rodzicow, z oyca przewielebnego xiędza Michała y Anny matki, parocha Sielubskiego urodzony, od jasnie wielmożnego Chreptowicza w owczas podkanclerzego wielkiego xięstwa Litewskiego w roku 1768, 7-bra 20 dnia, prezentowany, a od jasnie wielmożnego Wołodkowicza metropolity w roku 1769, Januaryi 29 dnia, wyswięcony i installowany jest.

Nini eyszą we wszystkich szczegółach dopełniwszy wizytę i wszystko stosownie do powołania obowiązkow i praw synodalnych nalazłszy i przeswiadczywszy się, w tey gorliwosci utwierdziliśmy.

Miasteczko Niehniewicze.

Cerkiew pod tytułem swiętego Mikołaja, w kollacyi jasnie oswieconego xiążęcia Radziwiłły Dominika, drewniana, brusowaną na nowo gątami kryta, z dwóma wieżami y faciatą de nowo pobitemi gątami o krzyżach drewnianych; wchodząc do cerkwi babiniec zajedno zbudowany, drzwi troje, jedne w babincu podwoyne de nowo futrowane na zawiasach żelaznych z zasówką żelazną, drugie do skarbcu, gdzie brackie pieniądze, na zawiasach żelaznych, z zamkiem wnętrznym francuskim krytym z zasuwkami zgory i dołu żelaźnemi. We wnątrz tey cerkwi okien 10, de nowo w traskę oprawnych, ławki z obustron, chor z balasami, ambona stolarskiey roboty malowana, paręcz przed wielkim ołtarżem balasowy, stolowanie i posadzka z tarcic, zakrystyc dwie z drzwiami na zawiasach żelaznych, z zamkami wnętrznemi, z tych jedne z zaszczepką; na belce przed wielkim ołtarzem statuy 12 apostołow i Pana Jezusa, z drzewa rznięte, malowane; w zakrystyi żertownik do ubierania się na mszą z szufladami w ktorych kielichi konserwująsię z szufladkami i szafą do złożenia apparamentow; przy zakrystyach ławki takoż pojedyncze.

Ołtarz wielki snicerskiey roboty, malowany, z obrazem Nayswiętszey Panny niepokalanego poczęcia y swiętey Troycy, za zasłonkami kitayczanemi podwóynemi, na którym korona srebrna; na mensie tuwaleń trzy, antemis jasnie wielmożnego Wołodkowicza metropolity, poduszka pod mszał, nakrywadło płotniane, antepedium nowe, staraniem ninieyszego rządcy na płótnie malowane, lichtarżow cynowych par dwie, drewnianych par dwie, krzyż drewniany z korpusem, malowany, cyborium roboty stolarskiey, zamczyste, malowane, ubi asservatur sanctissimum w puszce srebrney, intus wyzłacaney; kolumn nowych dwie.

Ołtarżow pobocznych, snicerskiey roboty, malowanych—dwa, jeden z obrazem swiętego Mikołaja, z zasuwką, na ktorey figura Pana Jezusa na płótnie malowana; na obrazie swiętego Mikołaja korona srebrna, wotow srebrnych cztery, kitayczanych para; lichtarżow cynowych par dwie y krzyż cynowy z korpusem i sedesem, na mensie tuwaleń trzy, antemis jasnie wielmożnego Wołodkowicza metropolity, nakrywadło płócienne, poduszka pod mszał, antepedium nowe na płótnie malowane.

Drugi ołtarż Zwiastowania Nayswiętszey Maryi Panny, za firankami kitayczanemi, na ktorym korona srebrna, na mensie tuwaleń trzy, antemis jasnie wielmożnego metropolity Wołodkowicza, nakrywadło płócienne, poduszka pod mszał, antepedium nowe, na płótnie malowane, lichtarżow drewnianych par dwie, krzyż cynowy z korpusem i sedesem, obrazek na miedzi pozłacany, z wyrazem Pana Jezusa i nayswiętszey Panny.

Item ołtarżow pobocznych stolarskiey roboty, optyką malowanych, dwa, jeden z nich z obrazem Nayswiętszey Panny Częstochowskiey, 2-gi swiętego Jozeffa, na mensach po dwie tuwalnie, przy nich antepedia nowe na płótnie malowane i te wszystkie są staraniem ninieyszego rządzcy. Dwa item ołtarze poboczne stare, stolarsko-snicerskiey roboty, z nich jeden z obrazem Nayswiętszey Panny starodawnego malowania, a drugi swiętey Troycy, na mensach po tuwaleń dwie, i po parże lichtarżow drewnianych. Ołtarżyk ponosny roboty stolarskiey, z obrazami Nayswiętszey Panny y Swiętego Mikołaja.

Srebro, cyna etc. etc.

Kielichow srebrnych we wnątrz i zewnątrz wyzłacaynych, z patenami dwa, srebrnych intus wyzłacanych—dwa, monstrancia bez sedesu srebrną, częscią pozłacana, w potrzebie szrubuje się do sedesu od puszki, patena srebrna z łyżycą takąż, czyli vasculum do chorych, idque patena srebrna pro vasculo służąca, z łyżeczką srebrną, kadzilnic spiżowych dwie, kociołek mosiężny na wodę swięconą, naczynie cynowe małe przy zakrystyi na wodę swięconą, miernica cynowa, dzwonkow ołtarżowych osm, łyżyca pozłacana z podłego srebra, moździerow do strzelania żelaznych 4, a jeden spiżowy, dzwonow różnych z sygnatórką 4.

Apparaty y bielizna.

Ornat na dnie cielistym w kwiaty różne że srebrem, kompaną żółtą szychową i galonem akkomodowany cum requisitis, ornat drugi niebieski drojetowy z kołnierżem sztofowym w kwiaty różne, kompaną żółtą szychową akkomodowany, cum requisitis, 3-ci zielony w paski białe atłasowy częscią galonem srebrnym, częscią szychowym białym akkomodowany cum requisitis, 4-ty i 5-ty gredyturowe czerwone w kostki z stółą jedną, narąkwicami podwoynemi, przy nich kołnierże sztofowe w różne kwiaty, kompaną jedwabną akkomodowane, 6-ty ceglasty w kwiaty partyrowy sine requisitis, 7-my adamaszkowy biały sine requisitis, 8-my gredyturowy turkusowy z kołnierzem zielonym bez akkomodacyi, 9-ty i 10-ty żałobne kamlotowe cum requisitis; alb z humerałami 4-ry, piąty na zeszłego w Bogu koadjutora, a szostą na parocha włożono; komż tkackich z korunami dwie, korporałow 10, puryfikaterżow 15, paskow 6, z tych jeden jedwabny, chorągiew jedna kitayczana czerwona, chorągwi ordynaryinych processyonalnych 4, znaczkow kitayczanych dwa, beldachim kitayczany czerwony, całun sukienny, obrazow różnych na scienie 5, z tych dwa nowe Piotra i Pawła staraniem ninieyszego rządcy.

Księgi.

Mszałow in folio edycyi wilenskiey dwa, a trzeci Supraslskiey nowy, za staraniem rządzcy sporządzony, mszałow małych dwa, oktoich, trebnik, tryod cwitna pisana, a postna drukowana in folio, tryfołoy, Ewangelie naprestolne dwie—jedna z 5-cią tabliczkami mosiężnemi, Ewangeliczka polska mała, 2-ga in 4-to z naukami, mowy parochialne, inwentarż ludnosci, metryki dawnieysze od roku 1786 tylko naydująsię.

Cerkiew ta wspaniała, zupełnie jeszcze nie oparkaniona, od Sienney pułmilę odległa; obrazu cudownego, relikwij, odpustow, szkolki parochialney i szpitalu niema, bractwo pod tytułem swiętego Mikołąja w należytym porządku y subordynacyi utrzymuje się, po obrachowaniu dochodow y rozchodow jego nayduje sie dopiero w karbonie i rozpożyczonych w oguęl

srebrem złotych 320, monetą zaś polska brakowną miedzianą funtow bezmiennych dziewięćdziesiąt szesć.

O czwierć milę w Bojarskiey wsi na mogiłkach znaydujesię kaplica zbyt stara zainterdykowana.

Parafia.

Miasteczko	Niehniewicze domow	77
—	Nowa wieś	39
—	Chorostyca	115
—	Obidar.	14
—	Niehniewicze . . .	71
—	Bojarska	52
—	Łytczycze	73
—	Miłaszow	20
—	Hnieszyce	46
—	Studziewicze . . .	77
—	Kupiek	19

Wszystkie de wioski bez przepraw, nąydalsze o pułmilę, wynoszą domow 603, męszczyzn do spowiedzi zdolnych 685, niewiast 791, oboiey płci razem 1476, w ogule z mezdolnemi liczą dusz żyjących 1852.

Zabudowanie plebanij.

Izba biała z komorą i spiżarnią z piecem z kafel dużych saladanowych y kominkiem, w niey okien sporych w trzaskę oprawnych pięć, drzwi na zawiasach żelaznych z klamkami i zaszczepkami czworo, przy niey alkierż stary, gdzie okien dwie; drzwi na zawiasach, w sieniach warżywnia nowa i piekarnia z komorą, nowowybudowana, z piecem gospodarskim, w niey 6 okien. Budynek ten słomą kryty, reparacyi niepotrzebujący. Swiron z drzwiami na zawiasach z zamkiem francuskim wnętrznym, słomą kryty, gumno restaurowane z dwóma wrotyma i tokiem krzyżowym, takož drugie stare, słomą kryte, oraz przy nim stajenka i szpichlerżyk, słomą kryty, obory w kwadrat wygodne i dopiero ieszcze postawione i pokrywające się słomą kosztem własnym teraznieyszego xiądza rządzcy, osieć z słodownią y przedosieć z tokiem, częscią słomą, częscią dranicami, browar zaś cały dranicami y salka z schowaniem na wierzchu i sklepem z cegieł murowanym, nakoniec kuchenka dranicami kryte, studnia na dziedzincu wykopana. Te całe zabudowanie jak własnym kosztem zeszłego w Bogu wielebnego xiędza Jozeffa Hołowczyca było zabudowane, tak teraznieyszemu wielebnemu xiędzu Xenofontowi Wasilewskiemu testamentem ustąpione y zapisane.

Dokumenta y grunta.

Fundusz tey cerkwi na pargaminie pisany pod rokiem 1600, Maja 19 dnia, iest in archiwo metropolitano in autentico, extrakt zaś onego z ziemstwa Nowogrodzkiego w roku 1728 wydany i wypis jego z ksiąg grodzkich woiewodztwa Nowogrodzkiego w roku 1781 przy mieyscu naydujesię. Według tego funduszu ma paroch cerkiewnego gruntu włokę jedną na dwie zmiany we trzech sznurach. We wsi Niehniewiczach pierwszy w końcu wsi od Okołowicz, drugi posrzodku wsi, trzeci w drugim koncu wsi, od cerkwi Niehniewickiey w miasteczku będącey leży w tych zmianach: jednym bokiem od miedzy Andrzeja Zarskiego, drugim od miedzy Andrzeja, Mikołaja y Cimocha Puszkow, te zmiany wpierają koncem jednym w rzekę Bułowicz i drugim w scianę gruntow nowomieyskich Niehniewickich; item trzy zascianki w zamian za włokę za rzeką Bułowiczem będącą, a oddawna do cerkwi należącą dane przez jasnie oswieconego xiążęcia Stanisława Albrychta Radziwiłłą, to iest pierwszey siedzibney koło cerkwi leżącey, iędnym bokiem od gruntu Karpowiczow, drugim do sciany gruntow wieyskich Niehniewickich, trzecim w puszczę Niehniewicką, czwartym nazwany Plebanskim w rowek wpierający; w tym tedy zascianku według tego ograniczenia, sianożęci na wozow 80, wzajem przy gruncie tym będącey. Drugi zascianek dawny siedzibny w Nowey wsi sytuowany na soch 10, leży jednym bokiem do placow nowomieyskich, drugim do gumien chłopskich, trzecim do gruntow

Karpowicz, 4-tym do drogi z Boracina do miasteczka idącey; trzeci wedle plebanij za goscincem, jednym bokiem do tegoż goscinca, drugim do paszy, trzecim, czyli rogiem tylko, do drożki idącey z Obidowa pod cerkiew, 4-tym do zascianku Stanislawa slossarża. Sianożęci do włoki wyż mianowoney należące:— pierwsza niedaleko od Niemna pod Ławryszowem, Łośmin zowiąca się, na koscow 12, bokiem jednym do sianożęci Mikołaja i Piotra Norbaczykow, drugim do Antoniego Klimka, 3-cim w Siabrowskie sianożęci, 4-tym do rzeki Chorostyckiey quondam idącey; druga także leżąca bokiem jednym w Łosminie na koscow 9, niedaleko od tey będąca, do sianożęcį Andrzeja Łarskiego, drugim do sianozęci chłopskich, Puszki zwanych, trzecim do sianożęci Jozefa y Filipa Turow, 4-tym do sianożęci Pawła i Jurka Sazyczow; 3-cia w Łuzie wielkim nazwana z pod Owdziewicz pod Ławryszow ciągnącasię między Łarskim i Puszkami, jak wyżey wyrażono leżące, która od lat kilkadziesiąt za niejakiegoś w owczas Sieniente— parocha chłopom Klimowiczom zawiedzioną została tak ciężko, iż przez podział domu tychże Kłimowiczow rozerwana została z kopcow swych i granic, o czem sladu niema, ze wszystkim wyzuta.

Na gruncie plebanskim mieszkają jasnie oswieconego xiążęcia Radziwilly poddani w domach przez siebie za zezwoleniem parocha zabudowanych, którży za poziome w roku od bywają nąstępną posługę—1-wszy Marcin Czaban dni 6 odbywa robocizny, drugi Chwiedor Kopacewicz dni 4, 3-ci Alexander Pierszukiewicz dni 6, 4-ty, na drugiey stronie drogį mieszkający, ma humno zabudowane, za co odbywa w rok dni 6, 5-ty Helena Woytulewiczowa dni szesć, 6-ty Jozeff Puczeczę—dni 6, 7-my Antoni Karpowicz dni 6, 8-my w Niehniewiczach Jan Moszczyc, na rezie srzednim mieszkający, odbywa dni 6, 9-ty Taciana Powiczowa dni 4, 10-ty Maxim Maryszko dni 6. Wyż wyrażonym funduszem przez jasnie oswieconego xiążęcia Stanisława Radziwiłły podkanclerżego wielkiego xięstwa Litewskiego uczynionym, robotnik, to iest ciesle, kowale i stolarże do reparacyi cerkwi y plebanij, lub nowey stawienia budowli są oznaczeni, lecz ta robocizna od lat więcey dwodziestu zmitręza się. Tudzież dokument jasnie oswieconego xiążęcia Karola Radziwiłły, podpisem ręki jego i pieczęcią stwierdzony pod rokiem 1707, Stycznia 3 dnia datowany, w którym tenże xiąże wrębu do puszczy na oparkanienie cerkwi dozwolił. Wizyty jeneralne pod rokiem 1746, 1748, 1752, 1755, 1773, 1765, 1784 i 1793 przy cerkwi naydująsię.

Administratorem tey cerkwi iest wielebny xiądz Xenofont Wasilewski, instygator dekanatu Nowogrodzkiego, wieku swego 29 lat mający, z rodzicow z oyca wielebnego xiędza Auxentego i Elżbiety, parocha Nowogrodzkiego, zrodzony, od jasnie wielmożnego Butrymowicza, sufragana Całey Rusi metropolitalnego, w roku 1795 wyswięcony, a prezentowany od jasnie oswieconego xiążęcia iegomosci Michała y Hieronima Radziwiłły, woiewody Wilenskiego, różnych orderow kawalera w Warszawie 1797 roku, miesiąca Lipca 23 dnia. Administracyi z konsystorża jeneralnego metropolitalnego wielkiego xięstwa Litewskiego z Grodna uzyskaney termin 1798 roku, miesiąca 8-bra 15 dnia, veteris stili, zakonczy się.

Opatrzenie zupełne cerkwi, już do interdyktu namierzoney, czyste y porządne utrzymywanie bielizny y mobiliow oney, przykładność y przystoyność życia, nieleniwą oraz pracę w obuczaniu parochyan przez wielebnego xiędza rządzcę domierzane, a nas przeswiadczające, przyzwoitą nadgrodziwszy pochwałą, jednostayne nadal rządzenie się zaleciliśmy, który jako obowiązany urzędem instygatora dekanatowego, iż by pilnie wzierając w postępki y obyczaje tak osob duchownych. jako też cywilnych, złych y gorszących upominał, niepoprawiających się i nie ulegających przestrodze wyszszey mieyscowey zwierzchnosci donosił, żadną nie powodując się parcyalnoscią, scisle ustaw archi-dyecezalnych exekucyi

dostrzegał, z pamięcią obowiązku własnego, tak całosci funduszowey pilnował, jako też na żadnego awulsą nie narażał, extrakta metryk, co 4—miesiące do przewielebnego xiędza dziekana dla przesłania jeneralnemu konsystorzowi składał obowiązaliśmy. Co aby dopełnionem było przewielebny xiądz dziekan mieysca ma dostrzedz.

Wieś Wołkowicze.

Cerkiew pod tytułem Wniebowzięcia Maryi Panny, w dobrach y kollacyi wielmożnego Bohdaszewskiego—rotmistrza woysk,—mała, drewniana, gątami kryta, z faciatą i kopułą malowaną, o krzyżu żelaznym, drzwi do cerkwi futrowanych troje, we wnątrz posadzka ceglana, ławki y konfessionał malowane, prezbiterium tarcicami obite, chor prosty, z obu stron wielkiego ołtarża dwie zakrystye z drzwiami na zawiasach, okien w trzaskę oprawnych 9, z tych po jednym w zakrystyach. Zamiast wielkiego ołtarza mensa roboty stolarskiey, na którey postawiony obraz z wyrazem Pana Jezusa, Nayswiętszey Panny i swiętey Anny, tuwalni dwie, antemis jasnie wielmożnego Wołodkowicza, nakrywadło drukowane, lichtarży cynowych dużych para, mnieyszych cynowych par dwie, 3-cia z kompozycyi, krzyż z korpusem drewniany, na obrazie firanki kitayczane karmazynowe, galonem białym ozdobione, cyborium nie zamczyste, ubi asservatur sanctissimum w puszce cynowey, takoż stołow pobocznych dwa, tuwalniami pokrytych, z których na jednym stoi obraz Wniebowzięcia Maryi Panny, na drugim Bolesney Nayswiętszey Panny, po parże drewnianych lichtarży i krucifixie drewniany.

Srebro, cyna etc. etc.

Kielich srebrny intus wyzłacany z pateną, drugi cynowy z pateną, monstrancya z postumentem miedzianym, promieniami mosiężnemi, częscią pobielanemi, częscią pozłacanemi, i koroną srebrną pozłacaną, łyżeczek prendzmentałowych dwie, puszka srebrna z pateną i wierzchem takimże w sposobie kielicha robione, bez pozłoty i konsekracyi jeszcze, vasculum do chorych miedziane wewnątrz pozłocone; na wielkim ołtarżu koron srebrnych trzy, gwiazdeczek 12, obrączek 2, turybularż mosiężny, ampułek cynowych starych para, miernica cynowa, dzwonkow ołtarżowych 7, dzwonow małych 2.

Apparamenta y bielizna.

Ornat bogaty w kwiaty srebrne na dnie czerwonym, z kołnierżem materyi chinskiey, i kompaną złotą, drugi sztofowy na dnie białym w różne kwiaty, z galonikiem szychowym żółtym, trzeci popielaty prużinowy z kompaną białą szychową, 4-ty ceglasty grubrynowy z kołnierżem adamaszkowym, czerwonym, 5-ty sztofowy na dnie niebieskim, w rożne kwiaty korónka siatkową białą obłożony, bez wierzchniey palki, wszystkie cum requisitis; bursa atłasowa biała nowa, szwabska jedna, komż tkackich trzy, paskow trzy, korporałow 5, puryfikaterżow trzy, umbraculum materyalne, kompaną złotą akkomodowaną; chorągwi harusowych starych trzy, beldachin ceratowy, całun bajowy czarny.

Księgi.

Ewangelia naprestolna in folio pisana, mszał edycyi Wilenskiey in folio, trebnik, Ewangeliczka z naukami xiędza Korżenieckiego, mowy parochialne, inwentarż ludnosci parochialney, metryki naydawnieysze od roku 1751.

Cerkiew ta bez oparkanienia na górze wielkiey między zaroslami, od Solatycz puł mile odległa; obrazu cudownego, relikwij, odpustow, szkołki parochialney, szpitalu i bractwa niema. Dla odległosci od cerkwi plebanij, blisko jey znayduje się privatum oratorium dla nabożenstwa powszedniego i konserwy sanctissimum w strukturże przyzwoitey, drewniana, gątami kryta; mała, za konsensem należytey zwierzch

nosci poswięcona, wszelka w niey apparencya i ubior do mszy iest cerkiewny.

We wsi Boracinie jasnie oswieconego xiążęcia Radziwiłły małoletniego, o puł mile od cerkwi odległa, nayduje się drewniana, częścią dachem, częścią słomą kryta kapliczka, kosztem parochian wybudowana, żadney exdotacyi, nadań, w którey się nabożenstwo już nie odprawuje, żadney intus apparencyi dobrey niema.

Parafia.

Wieś	Wołkowicze	domow	26
—	Horewicze		18
—	Amniewicze		9
—	Ogrodniki		9
—	Zabłocie		12
—	Sopotnica		3
—	Jeruha		13
—	Rutka		18
—	Drolniki		31
—	Boracin		32

Wszystkie te wioski bez przepraw, naydalsze o milę, wynoszą domow 170, męszczyzn do spowiedzi zdolnych 370, niewiast 372, oboiey płci razem 742, w ogule z niezdolnemi dusz żyjących 968.

Zabudowanie plebanij.

Izba biała z komorą, piecem kaflanym zielonym, w niey podłoga z gliny, okien dużych 5, przez sień piekarnia i dwie stancyiki, w tey połowie okien 5, drzwi w ogule na zawiasach siedmioro, osme na biegunie. Budynek ten stary, słomą kryty. Swirnow dwa, jeden dranicami dawniey, drugi słomą przez wielebnego xiędza administratora kryty, w jednym z tych drzwi na zawiasach żelaznych z zamkiem wnętrznym, gumno na osmiu sochach, przez teraznieyszego wielebnego xiędza rządzcę przesypane, de novo erygowane, słomą kryte, osieć z przedosiecią, chlew i staynia z dodaniem drzewa nowego przez teraznieyszego rządzcę zreperowane i chlewek przy swiernie z drzewa rąbiony, słomą kryty.

Dokumenta y grunta.

Fundusz tey cerkwi od ichmosciow panow Alexandra y Andrzeja Kiersnowskich 1644 roku czyniony, in autentico w archivum metropolitalnym, a z tego per extractum 1761 roku wyięty przy cerkwi nayduje się, item dokument zamienny na gruntu funduszowego morgow 4 y prętow 5, przez wielmożnego Kazimierza Korsaka roku 1752 dany, na którym approbata jasnie wielmożnego Hrebnickiego metropolity pod rokiem 1761 znayduje się, także oblig od wielmożnego Kazimierza Korsaka na złotych polskich 250 wiecznemi czasy na zysk cerkwi legowanych, którym annuaty wieczney parochowi z procentu od tey summy po złotych 17 i groszy 15 płacić obowiązał się, lecz takowy niedochodzi procent, o co już rozpoczęty proceder. Dokumentem pod rokiem 1760 item konsens na zamianę gruntu funduszowego pod rokiem 1781 z konsystorza jeneralnego Wilenskiego dany, także prawo zamienne gruntow funduszowych od wielmożnych Korsakow roku 1781 wydany, w roku 1783 w ziemstwie Nowogrodzkim przyznane i aktykowane. Gruntu na plebanią i poddanych plebalnych nadanego i przyznanie gruntow ze dworem ograniczonego iest włok 2 i trzecina, z sianożęciami, w tem położeniu siedzibie plebanskiey i poddanych szerzyny w oguł sznurow 2 bez prętu, sianożęć siedzibna o dworny ogrod, a sama siedziba o drogę idącą przez wieś łączy się sznur za drogą przeciw plebanij z poddanemi, ma w sobie szerzyny sznurow 2 bez prętu, koncem jednym w ulice Wołkowicką, a drugim w granicę Salatycką, bokiem zaś jednym do ścianki dworney, a drugim do scianki Jakuba Marczyka wpiera; drugi sznur koło dworu idący, szerzyny prętow 10, jednym koncem w granicę Horewicką, drugim w sianożęć plebanską, bokiem jednym w miedzę dworną, drugim w miedzę Jakubą Marczyka wpiera; trzeci sznur za karczmą, w uroczyszczu Rubitna, obapoł scianki z sianożęcią za drogą z Wołłowicz do Rutki idącą, na obie strony rzeki leżącey, którey sianożęci

szerzyni prętow 13, a grunt plebanski z poddanemi w poprzek sznur jeden, prętow 3 i pręcikow 3 mający, końcem jednym wpiera w granicę Horewicką, drugim w sianożęć plebańską, bokiem zaś od pustek dwornych do Maxima Bucika ciągnie się; item rez za karczmą na górze, uroczyszczem Rakowice zwany z poddanych sznurkami, szerzyni prętow 8, koncem jednym wpiera o drogę z Wołłowicz do Rutki idącą, drugim o granicę Moczewzańską, bokami zaś od Stefana Hapunowicza do scianki zmianę dzielącey wpiera; sznur 5-ty Ławrowszczyzna zwany rez mający w sobie szerzyni prętow 10, koncem jednym w grunta chłopow Ruckich, drugim w granicę Horewicka, bokiem zaś od pustek dwornych do scianki graniczney wielmożnego Samuela Korsaka pułkownika leży i wpiera.

Poddani plebanscy—Teodor Hapunowicz z żoną synem Piotrem i wnukiem Leonem, ma parę wołow i gruntu szescinę; drugi Jan Hapunowicz z żoną, Samuelem bratem, oraz Eustachiuszem synowcem, ma wołow parę, gruntu szescinę, ktorym teraznieyszy wielebny xiądz rządzca dodał do pulwloki gruntu, s którego oba w każdym tygodniu po dni dwa męszczyzna y tyleż kobieta pełnią powinnosć; czynszow żadnych, oprocz publicznego narodowego podatku, któren wnosić maja, nie płacą do plebanij, ani danin żadnych nie dają. Takową possessyą tego wszystkiego poswiadczają ieszcze wizyty jeneralne w roku 1716, 1733, 1746, 1748, 1752, 1755, 1765, 1773, 1784; 1793 czynione, przy mieyscu naydujące się.

Administratorem tey cerkwi iest wielebny xiądz Bazyli Karpinski, lat wieku swego 36 mający, z rodzicow z oyca wielebnego xiędza Symona i Katarzyny parocha Krosynskiego urodzony, a od jasnie wielmożnego Barnowicza sędziego ziemskiego Nowogrodzkiego na ow czas kollatora roku 1785 prezentowany, administracyi z urzędu jeneralnego namiestniczego metropolitalnego w Grodnie uzyskaney, termin roku 1798, miesiaca Maja 20 dnia veteris stili zakonczy się, wyswięcony zaś od jasnie wielmożnego Horbackiego biskupa Pinskiego y Turowskiego w roku 1785, ma przy sobie brata wielebnego xiędza Waleryana cerkwi Podbrzeskiey prowizora, któremu pomieszanie cierpiącemu, administrowanie mszy swiętych y sakramentow jest zakazane.

Zaleciwszy wielebnemu xiędzu administratorowi nadal chwalebne postępowanie i rządzenie się, jakie się wywiązało z swiadectw ludzi przytomnych, ażeby tenże wielebny xiądz rządcza proceder o summę złotych 250 od stopnia, na ktorym zawieszony został, w sądzie ziemskim powiatu Nowogrodzkiego rozpoczął, puszkę srebrną, intus przynaymniey pozłociwszy, do poswięcenia oddał, zameczek do cyborium przyrobił, dzwonicę pokrył, a oltarze cerkwi i bieliznę szczupłą przez prozby do kollatorow i pomocą parochian przyozdobił i pomnożył, sam w Teologij moralney doskonaląc się, na doswiadczeniach kwartałowych i miesiącznych bywał, extrakta metryk, co 4 miesiące do przewielebnego xiędza dziekana mieysca dla przesłania jeneralnemu konsystorzowi składał, nakoniec jako prezentowany o installacyą gdzie z prawa należy supplikował, obowiązaliśmy. Co aby dopełniono było przewielebny xiądz dziekan ma dostrzedz.

Wieś Ruta.

Cerkiew drewniana, brusowana, gątami kryta, reparacyi wielkiey w dachu, mocno podziurawionym, potrzebująca, z kopułą na srzodku opadłą, o dwóch krzyżach żelaznych z faciatą na przedzie; wchodząc z podworża drzwi na zawiasach żelaznych rozbite, z zamkiem wnętrznym i kluczem, drugie drzwi przez babiniec takoż na zawiasach z zasuwką żelazną, wewnątrz pomost stary, stolowanie z tarcic, ławek do siedzenia z jedney strony 4, z drugiey 3, nadpsute, chor z balasami, zakrystyi dwie, do których drzwi troje na zawiasach, jedne z zamkiem wnętrznym, okien siedm, po większey części bez szkła, w zakrystyi okrągłe małe kratki, przed wielkim

ołtarżem balasowe, cmętarż nie oparkaniony, dzwonica stara brusowana, nad słupami słomą była kryta, lecz teraz z tego pokrycia opadła, dzwonow na niey dwa, z których jeden większy z osadą zepsutą, drugi mały.

Ołtarz wielki stolarskiey roboty, malowany, z obrazem Nayswiętszey Panny, na drzewie malowanym, za parą firankami kitayki różowey i falboną w górze kitayczaną, nad ktorym korona jedna szychu białego, druga na Panu Jezusie mała mosiężna, relikwiarżow za szkłem dwa, trzeci obrazek takoż za szkłem; na mensie tuwaleń dwie, antemis jasnie wielmożnego Wołodkowicza metropolity, nakrywadło płocienne, lichtarżow malowanych drewnianych par dwie i 3-cia cynowych małych stołowych para, krzyż z postumentem i korpusem cynowy, w górze tegoż ołtarza obraz niepokalanego poczęcia Nayswiętszey Panny, napłótnie malowany. na mensie cyborium snicerskiey roboty zameczyste, ubi asservatur sanctissimum w puszce małey cynowey. pod kapką lamową; ołtarżow pobocznych stolarskiey roboty dwa, jeden z obrazem w Niebowstąpienia Panskiego, drugi-swiętego Eustachiusza, na drzewie malowanem, na mensach po parże lichtarżow toczonych, po dwie tuwalnie, antemisow podartych, do używania niezdatnych—dwa, jasnie wielmożnych Hrebnickiego i Wołodkowicza metropolitow, krzyż jeden drewniany z korpusem cynowym, antepedia drewniane, malowane, Deisus z różnych obrazow, na drzewie malowanych, złożony. Ołtarżyk ponosny stolarskiey roboty z obrazami na jedney stronie Nayswiętszey Panny, na drugiey swiętego Eustachiusza na płótnie malowanemi.

Srebro, cyna etc. etc.

Kielich srebrny zkradziony, patena tylko od jego wyreperowana zosłała, ampułek z tacą cynowych para, miernica cynowa pod jedną nakrywką, kadzilnica mosiężna stara, vasculum do chorych z łyżycą y nakrywką srebrną, dzwonkow ołtarżowych 6, siodmy przy bursie.

Apparamenta y bielizna.

Ornat na białym dnie w paski pułatlasowy, nie dawno przybyły, ornat zaś kitayki różowey, drugi sztofowy biały w kwiaty skradziony, od którego tylko stuła z innemi rekwizytami została, trzeci ornat różowy gredyturowy na zeszłego w Bogu xiędza Popina włożony, ornat żałobny drojetowy podarty z kompaną szychową białą, cum requisitis przy micyscu znaydujesię; alba tkacka z humerałem, też y komża od kozakow poszarpana, druga alba z humerałem na zeszłego w Bogu xiędza Popina włożona, 3-cia z humerałem na zeszłego w Bogu xiędza Popina włożona, 4-cia z humerałem przy cerkwi zostaje; komża bez korón y komżeczka mała, pasek włoczkowy porwany jeden, drugi nowy taki, chorągiew kitayczana jedna, znaczkow kitayczanych dwa, chorągwi harusowych starych dwie, krzyż ponosny z korpusem drewniany.

Księgi.

Mszał wielki Uniowskiey edycyi, tryod cwitna stara, prazdnieja stara poszarpana, trebnik stary bez początku y końca, do użycia nie zdatny, Ewangeliczka polska stara, Ewangelia z naukami xiędza Korzenieckiego bez oprawy, bez początku y końca; metryki w kawałkach dawnieysze spróchniałe do przeczytania nie zdatne, metryki zaś od roku 1793 w trzech księgach y regestra ludnosci parafij dokładne znayduią się. Cerkwiew ta od Wołkowicz pułmilę odległa, bez oparkanienia, obrazu cudownego, relikwij, odpustow, szkołki parochialney i szpitalu nie ma; bractwo pod tytułem swiętego Eustachiusza wprowadzone y approbowane, w porządku y subordynacyi zachowuje się, księgę przychodow i rozchodow utrzymują, po obrachunku których w karbonie okazano dopiero złotych 8.

Taż cerkiew znaczney potrzebuje reparacyi, dachu nowego, podwalin, w apparamenta, sprzęty i mobilia nader uboga.

Parafia.

Wieś Ruta Gurna domow . . . 29
— Ruta Dolna 18
— Menotycze 4
— Babniewo 11
— Putryki 10
— Kucewicze 6
— Omniewicze 16
— Tupały 13
— Motcza 20
— Połonna 2
— Tupały w. Tuhanowskiego . 17
— Biała 18

Wszystkie wioski bez przepraw, naydalsza jedna o milę, wynoszą domow 159, męszczyzn do spowiedzi zdolnych 400, kobiet 338, obojey płci razem 738, w ogule z niezdolnemi liczą dusz żyjących 924.

Zabudowanie plebanalne.

Izba nowa z piecem gospodarskim, przy niey alkierż z piecem ceglanym y kominkiem, drzwi do piekarni na biegunie, do alkierża na zawiasach y zaszczepką wewnątrz, sień duża nowa, w którey spiżarnia także nowa z drzwiami na biegunie z zaszczepką i probojami; przy tychże sieniach piekarnia stara bez węgłów z bokowką, także w sieniach stolowanie z desek, gumno nowe, swironek z ciękiego drzewa nowy, odrynka z oborą ciągła. Te wszystkie zabudowanie noviter słomą kryte kosztem wielebnego xiędza Kazimierża Szczygielskiego, bywszego administratora postawione, gumienko stare dawne, stajenka, powietki dwie, prząsła, całe zabudowanie częstokołem ogrodzone, ogrody zaś płotem opasane. Za ktore te całe de nova radice zabudowanie erygowane, a inne reperowane wedle ugody przyiacielskiey wielebny xiądz Iozeff Popin. zeszły w Bogu administrator Rutcienski, poprzednikowi swemu wielebnemu xiędzu Szczygielskiemu 500 złotych polskich zapłacił.

Dokumenta y grunta.

Fundusz tey cerkwi od jasnie wielmożnego Leona Kiszki, metropolity, w roku 1716, miesiąca Iunij 18 dnia nadany, autentyk tegoż z kopią podarty przy cerkwi znayduje się: drugi także dokument od wielmożnego Ignacego Narkowicza Podwinskiego, kommissarza dobr metropolitalnych, dany, przez jasnie wielmożnego Wołodkowicza metropolity konfirmowany, autentyczny, równie jak i pierwszy poszarpany. Na mocy tych dokumentow zostaje przy possessyi plebanalney gruntu funduszowego przez pomiar komorniczy w dobrach Ruty czyniony oznaczonego w następnych obrembach: 1-mo naprzeciw cerkwi y plebanij z zaroslą włoka jedna, morgow 19, prętow 59; 2-do przeciw dworu w sznurach morgow 15; 3-cia pod gajem w sznurach morgow 12 i prętow 20; sianozęci za dworną wraz przeciw Górney Ruty morgow 4. Poddanych plebanskich dwóch mają pod sobą gruntu udzielnego po półwłoki, we wsi Dolney Rucie, między chłopami dwornemi, w sznurach szerokością y długością równych, jako całe osady; sianożęci też w rezach na uroczysku Zamociszcze zwanym z poddanych jeden jest Michał Kuczuk, którego żona Teodora, synowie dway—Hryszko starszy do żołnierzy wzięty, młodszy Maxim z żoną Barbarą, tych syn małoletni Stanisław; 2-gi Stefan Rusiecki, brat jego Gabryel, oba nieżonaci, starszy zaś ich brat Iozeff Rusiecki, opusciwszy swą żonę na jmie Magdalenę z synem Eustachiuszem, sam uszedł; powinność obudwu poddanych — w każdym tygodniu dni dwa męszczyzna y tyleż niewiasta panszczyzny do plebanij wypełniać są obowiązani; procz tey panszczyzny latem do żniwa osm dni gwałtu całem domem odbyć powinni, zostawiwszy jedną osobę w domu dla ognia. Czynszu do plebanij każdego roku po złotych 12 oba płacą. O puł milę od cerkwi iest kaplica w węgły rąbiona, gątami kryta, Monastyrek, czyli Turowszczyzna zwana, o którey powieść niesie, iż była aktualną niegdyś cerkwią, ma-

jąca kilka włok gruntu z sianożęciami. W czasie dawnym ten grunt, gdy został do dworu Rucianskiego przywłaszczony, posledniey w czasie trwającego prawa, kadukiem zwanego, takowy uzyszkawszy prawo wielmożny pan Adam Broniec na pomienione włoki gruntu rozpoczął był proceder w Trybunale compositi judicij z jasnie wielmożnym metropolitą Smogorżewskim, w ciągu którego rządzący dobrami metropolitalnemi pełnomocnik wielmożny Strowski, łowczy Sandomirski, nie czekając dekretu między sobą, imieniem jasnie wielmożnego metropolity a wielmożnym Broncem w roku 1786, miesiąca X-bra 7 dnia, uczynił ugodliwą z pieczętarżami konwencyą, to iest— dopóki wielmożny Broniec nie wyfunduje w tym uroczyszczu cerkwi, kapłana nie zaprezentuje y całkiem tego gruntu na użytek kapłanowi nie zwróci—tym czasowie tak z pomienionego gruntu, jako też sianożęci wielebnemu xiędzu rządzcy cerkwi Rutcianskiey, jako zastepuiącemu trzeciak ma oddawać, co y teraz dochodzi. Po żeysciu z tego swiata wielebnego xiędza Jozeffa Popina za konsensem z konsystorza foralnego metropolitalnego Nowogrodzkiego, w roku teraznieyszym 29 dnia miesiąca X-bra, mającym się skończyć tytułem anni gratiae mieszka zeszłego rządzcy żona, utrzymując kommendarża wielebnego xiędza Alexandra Łozowickiego prowizora cerkwi Cyrynskiey, wyswięconego od jasnie wielmożnego Lewinskiego biskupa Łuckiego, suffragana metropolij w roku 1788, maia 26 dnia. Temuż wielebnemu xiędzu Alexandrowi Łozowickiemu, iż by obowiązki jak na kommendarża przynależą uskuteczniał, lud parochyalny jak nayskuteczniey artykułow wiary nauczał, posługę im w potrzebach zbawiennych nie leniwą czynił, wszelką skromnosć, spokoynosć i trzezwosć nie zupełnie dotąd utrzymywaną zachował, doskonałosci w Teologij moralney nabywał, na doswiadczeniach kwartałowych y miesięcznych bywał dla examinu, metryki porządnie y czysto zapisywał, nakazalismy. Co aby dopełnionem było, przewielebny xiądz dziekan mieysca dostrzedz iest w obowiązku.

Wieś Salatycze.

Cerkiew pod titułem swiętey Barbary, w dobrach dziedzicznych y kollacyi jasnie wielmożnych Wazgierdow, stolnikow Trockich, drewniana, w koło tarcicami obita, gątami kryta, z kopułą dużą na srzodku i dwóma mnieyszemi po rogach, z krzyżami żelaznemi; drzwi do babinca duże na biegunach z sasówką drewnianą, do cerkwi—futrowane na zawiasach z zaszczepką y zasówką żelazną, z zamkiem wiszącym,—wewnątrz posadzka z tarcic, paręcz przed ołtarżem wielkim z balasem, chor balasowy poruynowany; okien w ogule 6, częscią poruynowanych, ambona y swiecznik stolarskiey roboty, drzwi oboję w prezbyterium jedne przy balasach na zawiasach z prętami żelaznemi, drugie do zakrystyi także na zawiasach.

Ołtarż wielki roboty stolarskiey małowany z obrazem Nayswiętszey Panny za zasłonką kitayczaną zieloną podwoyną, na ktorym koron srebrnych dwie, na mensie tuwaleń trzy, antemis jasnie wielmożnego Wołodkowicza metropolity, lichtarżow cynowych dużych par 3, małych par 2, nakrywadło papierowe, poduszka pod mszał włoczkowa, krzyż drewniany z korpusem mosiężnym, cyborium zamczyste malowane, ubi asservatur sanctissimum w puszce z kompozycyi nie wyzłacaney, z wierzchem srebrnym, pod kapką materyalną, antepedyum na płótnie malowane, gradus przed ołtarżem podwoyny.

Ołtarż poboczny z obrazem swiętey Barbary pod optykę malowany, 2-gi w górże także swiętey Barbary, gdzie srebrna korona jedna, firanki białe gazowe; na nizszym obrazie korona srebrna, zasłonki bawałniczne, lichtarżow drewnianych par 3; na mensie tuwaleń dwie, y obrus, antemis jasnie wielmożnego Hrebnickiego metropolity, poduszka włoczkowa, nakrywadło papierowe, malowane, krzyż z korpusem, drewniany, antepedyum włoczkowe, gradus podwoyny.

Ołtarż 2-gi z obrazem swiętego Jana Chrzciciela, na mensie tuwaleń dwie y obrus,

krzyż z korpusem drewniany, lichtarżow drewnianych par 3, antemis jasnie wielmożnego Wołodkowicza metropolity, antepedyum harusowe, gradus podwoyny, nakrywadło włoczkowe. Ołtarżyk ponosny roboty stolarskiey malowany z obrazem Nayswiętszey Panny z obu-stron paciorkami akkomodowany.

Srebro, cyna etc.

Kielich z patenami dwóma intus wyzłacany, tabliczek wszystkich tak na ołtarżach, jako i Ewangelij y w depozycie, odebranemi ze dworu, na kielich oznaczonemi, sztuk 50, turybularż mosiężny, miernica cynowa, ampułki z tacą cynowe, dzwonkow ołtarżowych osm, dzwonow w dzwonicy miernych dwa.

Apparamenta y bielizna.

Ornat drojetowy szary z kompaną szychowa białą, 2-gi porterowy na dnie białym w kwiaty czerwone; 3-ci kitayczany w paski z kompaną białą i kolnierżem zielonym; 4-ty zielony aksamitny z kompaną żoltą; 5-ty czarny kitayczany żałobny teraz zprofanowany, wszystkie cum omnibus requisitis, alb z humeralami 3, paskow 4, komż 3, korporałow 4, chorągwi starych 3, a nowych 3, beldachim kitayczany zielony z kompaną białą szychową, umbraculum kitayczane zielone, całun sukienny.

Księgi.

Mszał edycyi Wilenskiey, drugi edycyi Uniowskiey, Ewangelia naprestolna, prazdnieja, Ewangelia polska z naukami xiędza Korzeniewskiego, mowy parochialne, trebnik, inwentarż ludnosci parochialney, metryki tylko od roku 1795, to iest od objęcia tego beneficium teraznieyszego rządzcy, dawnieysze zaś, fert iż całkiem za rewolucyi potracone.

Cerkiew ta ogrodzona wkoło, od O k o ł o w i c z odległa pułmilę; obrazu cudownego, relikwij swiętych, odpustow, szkołki parochialney, szpitalu y bractwa niema.

O milę we wsi B a s n i e w maiętnosci jasnie wielmożnego Wazgierda, stolnika nayduje się kaplica pod tytułem swiętego Dymetryusza affiliowana do cerkwi, bez żadney exdotacyi, drewniana, gątami kryta, z jedną o krzyżu żelaznym kopułą; drzwi do babinca na biegunach dwoje, do srzodka zaś na zawiasach żelaznych z zamkiem wiszącym, wewnątrz podłoga z gliny, chor balasowy, okien 4. Ołtarz wielki malowany z obrazem Nayswiętszey Panny w szacie blaszaney posrzebrzaney, na którey relikwiarżow dużych w srebro oprawnych 2; na mensie cyborium zamczyste; tuwalen 3, lichtarżow drewnianych par 3, antepedyum drewniane malowane, nakrywadło sukienne. Sprzęt w niey taki: ornat kitayczany zielony cum requisitis, alba z humerałem 1, pasek 1, korporałow 2, chorągwi harusowych 2, dzwonek ołtarżowy 1, sygnaturka w kopule; cmętarz w koło nie oparkaniony. Nabożenstwo w niey do roku razy trzy—na Swiętą Troycę, Swiętego Dymetryusza y na Nawiedzenie Nayswiętszey Panny odprawuję się.

Parafia.

Wieś	S a l a t y c z e domow	29
—	K r a w c e w i c z e	11
—	M a ł e s i o ł k o	8
—	S ł o b o d k a	8
—	N i e d a s z e w i c z e	8
—	D o m b r o w i c a	8
—	B a s n i	47
—	R e c i e m l	10
—	H o r a b i e n i c z e	17
—	K l u k o w i c z e	19
—	K u r o w i c z e	17
—	N i e s u t y c z e	47

Wioski te bez przepraw, naydalsze o pułtory mili leżą, w ogule domow 229, męszczyzn do spowiedzi zdolnych 456, niewiast 481, obojey płci 937, wszystkich z niezdolnemi osob nayduje się żyjących 1292.

Zabudowanie plebanij.

Izba biała z komorą, piecem kaflanym zielonym. w niey podłoga z gliny. okien wszysrkich 5, w sieniach spiżarnia, piekarnia z piecem gospodarskim, drzwi w ogule na zawiasach troje, a na biegunach dwoje, gumno, staynia, chlew y odryna. Te całe zabudowanie dawnieyszey possessyi słomą kryte, reparacyi we wszystkim potrzebujące.

Dokumenta i grunta.

Extrakt funduszu pod rokiem 1671, od wielmożnego Stefana Frąckiewicza—chorążego woiewodztwa Nowogrodzkiego, copiatim przy cerkwi zostaje, który w sądach kapturowych woiewodztwa Nowogrodzkiedo pod rokiem 1674 jest zaaktykowany, w attestacyi z Trybunału głównego wielkiego xięstwa Litewskiego wydana pod rokiem 1664, a na gruncie naydująca się dowodzi; funduszem takowym nadano gruntu włok 2, w jednym obrębie za wsią Salatyczami, w uroczyszczu Słowerze zwanym, który bokiem iednym do włok wsi Solatyckiey, drugim do miedzy gruntu teraz Sileckiego, końcem zaś jednym w sznury wsi Niesnietyckiey, drugim w granicę Brolnicką na morgow 53. Item gruntu siedzibnego, na którym plebania y cerkiew morgow $2^1/_2$ klinem między dwóma drogami z Nowogrodka do Sulatycz idącemi, a z trzeciey strony grunt dworu Sulatyckiego, z czwartey zaś klinki gruntu do plebanij należącego za scianką z plebanij do goscinca Nowogrodzkiego idący, także nagórze $6^1/_2$ morga leży o miedzę tychże gruntow siedzibnych po lewey ręce wysoką miedzą y sznurow morgow 4, prętow $4^1/_2$, idąc na pułnoc kopiec zasypany, od którego na wschod słońca, zostawując kopiec, a idąc w ług Sulatycki 4 sznury, morg bez pręta, tam kopiec drugi przy boku od gruntow Sulatyckich dwornych zasypano, od tego kopca, idąc na południe, zostawując sznury dworne po lewey, aż do tych $2^1/_2$ morga, na cerkiew podanych: te $6^1/_2$ morga kopcami osypane, leżą aż do pola dwornego, z obustron granicą miedzy drogami z Nowogródka do Sulatycz idącemi. Sianożęci żadney funduszem nadaney niema. Wizyty jeneralne pod rokiem 1752, 1755, 1758, 1784 y 1793, tudzież podania w roku 1751 y 1764, a teraznieyszemu rządzcy 1795 naydują się.

Administratorem tey cerkwi iest wielebny xiądz Roman Pławski, lat wieku swego 43 mający, z rodzicow, z oyca xiędza Cypryana y Anny—parocha Okołowickiego urodzony, od iasnie wielmożnego Ioachima Horbackiego biskupa Pinskiego y Turowskiego, w roku 1785, miesiąca Marca 25 dnia wyswięcony, na prowizyą do cerkwi Woskresenskiey Nowogródzkiey prezentowany od jasnie wielmożnego Iozeffa Wazgierda stolnika woiewodztwa Trockiego, kawalera orderu swiętego Stanisława, w roku 1795, miesiąca Februaryi dnia 26, termin administracyi z konsystorza jeneralnego metropolitalnego z Grodna 1798, miesiąca Iulij dnia 18 skończy się. Cerkiew y wszelkie iey wnętrzne mobilia zwizytowawszy i przeyrzawszy, oraz z ludzi parochyalnych przytomnych, jeżeli w potrzebach swych zbawiennych nieleniwą, a nayprzyzwoitszą z wielebnego xiędza rządzcy cerkwi posługę mają i wszelkich do zbawienia srzodkow nauką zasilonemi zostają zawiadomiwszy się, tudzież o cnotliwym życiu y postępkach tegoż wielebnego xiędza rządzcy pewność powziąwszy, jednostayne rządzenie się i spełnienie obowiązkow, tak z prawa powołania, jako też ustaw archy-dyecezalnych wypływających rzeczonemu rządzcy zaleciliśmy; tenże oraz iżby przez supplikę do kollatorow i nakłonienie do składek parochyalnych, puszkę porządnie wyzłocić, chor i okna zreperować, vasculum udzielnie z kilku tabliczek srebrnych z łyżycą srebrną wyzłacane w czasie jak bydz może nayprędszym sporządzić; budynki plebanalne w należytym jak bydz może mieć opatrzenie starał się. Przy posługach parochyalnych w administrowaniu swiętych sakramentow, nad chęć y wolę daiącego, wyzszych nie wymagał ofiar, od cerkwi swey parochyalney,

nie zostawiwszy na mieyscu swem innego kapłana dla utrzymania nabożenstwa w dni niedzielne y swiąteczne, sam nie oddalał się. Doskonałość w Teologij moralney czytaniem ksiąg powiększając, na konferencyach miesięcznych y kwartałowych bywał, Extrakta metryk co 4 miesiące do przewielebnego xiędza dziekana mieysca dla przesłania jeneralnemu konsystorzowi składał, — obowiązaliśmy. Co, aby dopełnionem było przewielebny xiądz dziekan mieysca dostrzedz jest obowiązany.

Wieś Okołowicze.

Cerkiew pod tytułem Protekcyi Maryi Panny, w kollacyi jasnie wielmożnych Okołowow, drewniana, gątami kryta, de novo erygowana, z dwóma kopułami, o krzyżach żelaznych, drzwi do niey, jedne na zawiasach żelaznych, z zamkiem wiszącym, drugie poboczne na zawiasach z zasówką drewnianą wewnątrz cerkwi podłoga z gliny, chor i gradus przed wielkim ołtarzem balasowe, ławek 4, okien w trzaskę oprawnych 5, przy wielkim ołtarzu zakrystya z drzwiami na zawiasach y okienkiem małym bez szkła, z zasówką tylko. Ołtarz wielki roboty snicerskiey, malowany, z obrazem protekcyi Maryi Panny za zasuwką, w szacie srebrney, złotem tkaney, na którym srebrna korona, wotow srebrnych dwa, medal spory srebrny, relikwiarzyk ieden; na mensie tuwaleń trzy, antemis jasnie wielmożnego Hrebnickiego, nakrywadło płocienne, lichtarzow cynowych dużych par cztery, małych cynowych para, krzyż z korpusem i postumentem cynowy drugi mnieyszy mosiężny, cyborium zamczyste, malowane, ubi servatur sanctissimum w kielichu srebrnym intus et extra wyzłacanym z wierzchem za puszkę służącym.

Ołtarz poboczny, ieden z obrazem Przemienienia Panskiego w dole za firanką muslinową, a w górze swiętego Dymetreusza za firanką podwóyną kitayczaną czerwoną. Na mensie tuwaleń trzy, lichtarzow drewnianych par dwie, krzyż drewniany z korpusem mosiężnym. Ołtarz drugi z obrazem w dole swiętego Ignacego za firanką kitayczaną karmazynową, w górze z obrazem Nayswiętszey Panny; na mensie tuwaleń trzy, lichtarzow drewnianych para, krzyż drewniany z korpusem.

Srebro, cyna etc.

Kielich intus wyzłacany z pateną, vasculum srebrne do chorych niepozłacane, łyżeczka srebrna wyzłacana, ampułek cynowych par dwie, taca jedna cynowa, kielich cynowy, miernica troista, turybularz mosiężny; dzwonkow ołtarzowych 4, przy zakrystyi jeden, sygnaturka w kopule y dzwon na cmętarzu na dwóch zawieszony słupach.

Apparamenta y bielizna.

Ornat atłasowy karmazynowy z kołnierzem żółtym, drugi atłasowym w paski z kołnierzem białym, trzeci drojetowy blado-różowy, czwarty żałobny atłasowy z kołnierzem białym; alb z humerałami 3, paskow włoczkowych dwa, jedwabny 1, korporałow 3, puryfikaterzow 5, bursa do chorych stara, chorągwi harusowych 4, całun sukienny, beldachim kitajowy saladynowy stary.

Księgi.

Mszałow edycyi Wilenskiey dwa, z tych jeden stary, oktoich, trebnik, Ewangelia z naukami xiędza Korzeniewskiego, mowy parochialne, inwentarz ludnosci, metryki dawnieysze od roku 1782 w jedney księdze, teraznieysze w jedney.

Cerkiew ta bez oparkanienia na górze, od Niehniewicz puł milę odległa, obrazu cudownego, relikwij, odpustow, szkołki parochialney, szpitalu y bractwa niema.

Parafia.

Wieś Sieliszcze domow	. .	12
Mały Siołek Zarzecki	. .	6

Te wioski o czwierć milę odległe, bez przeprawy, całą składają parafią z domow 18, męszczyzn do spowiedzi zdolnych 36, niewiast 32, obojey płci razem 62, w ogule zaś z niezdolnemi liczą dusz żyjących 82.

Zabudowanie plebanij.

Izba biała z komorą, alkierżem y piekarnią, wkoło y ze srzodka cała na podporach, w izbie białey piec kaflany, piekarnia gospodarska, drzwi wszystkich na zawiasach żelaznych 6, okien 9, gumno z odryną, swironek jeden nowy, drugi stary, chlewy, staynia. Ta cała budowla słomą kryta, częscią już do reparacyi niezdatna, własna teraznieyszego xiędza administratora.

Dokumenta y grunta.

Fundusz wielmożnego Jana Okołowa komornika Nowogrodzkiego, w roku 1670, miesiąca x-bra 27 dnia datowany i utworżony, a 1671, Januaryi 7 dnia, w grodzie Nowogrodzkim aktykowany tak co do gruntow, sianożęci Jana Okołowa, komornika Nowogrodzkiego, oyczystych, ex capite zdawna Okołowa pochodzących, jako y summy w tymże funduszu wyrażoney złotych 500 na Wołkowiczach zabespieczoney, a procent z niey wiecznemi czasy do cerkwi Okołowickiey przywiązany, z ktorego i teraznieyszy wielebny xiądz rządzca od wielmożnego Bohdaszewskiego, dziedzica maiętnosci Wołkowicz, corocznie po złotych 35 odbiera. Gruntu zaś cerkiewnego wyż wyrażonym funduszem nadanego possyduie tyle i w takowym położeniu: w okolicy Okołowiczach gruntu około cerkwi sznur jeden, graniczy z jedney strony z gruntem jegomosci pana Okołowa, z drugiey od sukcessorow zeszłego Marciana Okołowa; drugi sznur siedzibny, z jedney strony leży o scienie z gruntem Antoniego, z drugiey Jana, Iozeffa y Stanisława Okołow; trzeci sznur, idąc do cerkwi od plebanij, leży między sznurami Okołowskiemi; te wszystkie sznury iednemi końcami wpierają w rzekę Bułowecz, a drugiemi w grunta Frąckiewiczowskie. Item gruntu w Horawach: w uroczyszczu Bereza morgow 14, w Korycinach morgow 12, w Sieliszczu morg 1, gdzie y sianożęci morgow 2, inne sianożęci między sznurami plebanalnemi znaydują się; takoż gruntu plebanalnego we wsi Bronnikach, w siedzibie Przysiedleniu zwanym niwa, aż do samey rzeki ciągnąca się; druga niwa Żnijowka zwana, trzecia Czwierć zowiąca się, 4-ta niwa w Osowym Łuzie, piąta za Dubnikiem, szosta niwa na Berezowie, siodma Las Dembniak, osma na Babiey górze, dziewiąta na Kolendziney górze, dziesiąta niwa Ordziłowka zwana, iedynasta na Załużu, dwunasta na Podłysiu, trzynasta niwa na Załuszkiem za drogą, do Boracina idącą z Bronnik. Ten grunt, we trzynastu niwkach zawierający się, ponieważ więcey niż o 1/4 milę od rezydencyi rządzcy odległy, a ztąd do uprawy nie zręczny, zatem arędownym kontraktem w possessyą tymczasową roczną ichmosciom panom Janowi y Maciejowi Okołowom na umowioną dobrowolną z obu stron cenę 10 złotych iest wypuszczony, z wolnym zawsze do gruntu tego po upłynionym terminie zwrotem, jesliby się podobało parochowi. Procz wyż wyszczególnionych gruntow, naydowało się szmat pola we dwóch poletkach, uroczyszczem Skiporowszczyzna zwanego, który zdawna od kollatorow zabrany. O ten szmat gruntu poprzednik swiętey pamięci wielebnego xiędza rządzcy w roku 1775, miesiąca 9-bra 14 dnia wielebny xiądz Cypryan Pławski w sądach ziemskich woiewodztwa Nowogrodzkiego z temiż swemi kollatorami miał proceder, i w tymże roku, pod tąż datą, w tychże sądach uzyskał dekret korroborujący całkowicie fundusz cerkwi Okołowickiey, jak poswiadcza tenże dekret, per extractum przy mieyscu nayduiący się, dekret inkwizycyiny w roku 1776, 9-bra 17 dnia zapadły, oraz list podawczy wzmienionego gruntu Skiporowszczyzna w roku 1776, 9-bra 12 dnia przez wielmożnego Adama Wierżey-

skiego, pisarza grodzkiego, strażnika woiewodztwa Nowogrodzkiego, zostawiony. Nakoniec drugi list podawczy w possessyą plebanalną rzeczonego gruntu przez wielmożnego Feliciana Daneyki, sędziego ziemskiego woiewodztwa Nowogrodzkiego zabespieczający. Posledniey po domierżoney expulsyi y gwałtach przez wielmożnych Okołowow o tenże sam grunt powtórny rozpoczął się proceder w sądach grodzkich woiewodztwa Nowogrodzkiego, gdzie w roku 1778, miesiąca Maja 11 dnia dekretem ferowanym nieraz pomieniony grunt, Skiporowszczyzna zwany, za funduszowy uznany possessyą rządzcom nazawsze cerkwi przez reindukcyą zatwierdza, a za domierzone przez wielmożnych Okołowow wiolencyą y expulsyą 18 niedzielną wieżę onym przeznacza, od ktorego dekretu wielmożni Okołowowie do trybunału głównego wielkiego xięstwa Litewskiego appellowali; sprawa na tem zawieszona, a grunt w possessyi kollatorow. Wizyty dawnieysze, idque pod rokiem 1746, 1748, 1773, 1754, 1784, 1793 jeneralne, wespoł z inwentarżami podawczemi przy mieyscu naydują się.

Administratorem tey cerkwi iest wielebny xiądz Dominik Pławski, lat wieku swego 67 maiący,—z rodzicow, z oyca wielebnego xiędza Cypryana Pławskiego y Anny, parocha Okołowskiego, zrodzony, od jaśnie wielmożnego Horbackiego, biskupa Pinskiego y Turowskiego, w roku 1781 wyswięcony, od ichmosciow panow Okołowow roku 1787 prezentowany. Termin administracyi z konsystorża jeneralnego metropolitalnego wielkiego xięstwa Litewskiego z Grodna uzyskaney 1798, miesiąca Julij 28 dnia, veteris stili, zakonczy się.

Nakaz wizyty jeneralney, w roku 1793 czynioney, wielebny xiądz rządzca cerkwi dopełniwszy, jako wszystkie dokumenta fundo służace, ma zgromadzone, ażeby obowiązkiem stanu własnego silnie strzegł całosci funduszowey, rekuperacyą awulsu, ile na stopniu dobrym zawieszonego, radą i pomocą przewielebnego xiędza syndyka surrogacyi Nowogrodzkiey podzwignąc starał się, ustawy tak w nauczaniu ludu parochialnego, jako też archi-dyecezalne uskuteczniał; vaskulum przynaymniey ze srodka wyzłocić, cmętarz choć rowem oprowadzić usiłował; extrakta metryk następnie co 4 miesiące do przewielebnego xiędza dziekana na mieyscu dla przesłania jeneralnemu Konsystorżowi składał; z czytania ksiag Teologij moralney, bywając na doswiadczeniach kwartałowych y miesięcznych, doskonałosci czynił,—dowody nakazaliśmy. Co aby uskutecznionem było przewielebny xiądz dziekan mieysca ma dostrzedz.

Wieś Sienna.

Cerkiew pod tytułem swiętey Troycy i Przemienienia Pańskiego, w kollacyi wielmożnych ichmościow panow Wołodkowiczow, drewniana, na podmurowaniu, ktyta gątami, o dwóch wieżach y kopułą po srodku z żelaznemi krzyżami; do babinca drzwi jedne podwoyne z łancuchem we wnątrz żelaznym, drugie pojedyncze bokowe z zamkiem wnętrznym, oboie na żelaznych zawiasach; wewnątrz babinca balasy przedzielające go od cerkwi, w którey okien osm, ławki z obu stron, chor y paręcz przed wielkim ołtarżem balasowe, nad którym na belce krzyż z korpusem duży y z osobami swiętego Jana y Nayswiętszey Panny; ambona stolarsko-snicerskiey roboty, podłoga z gliny bita, zakrystya y skarbiec z drzwiami na żelaznych zawiasach, gdzie okna za kratami żelaznemi; w zakrystyi dwie szuflady z zamkiem wnętrznym y skrzynka, dobrze okuta, do składu sprzętow y mobiliow cerkiewnych.

Ołtarż wielki stolarskiey roboty, malowany, z obrazem Nayswiętszey Panny za zasowką, na płótnie figurę Pana Jezusa wyrażającą, za firanką gazową i materyalną, podwoyną, kompaną żółtą szychową obłożoną; tam srebrnych dwie koron, wotow takich że 4, korałow sznurkow 5, bisiurek sznurkow 7, na mensie tuwaleń 3, antemis jasnie wielmożnego Wołodkowicza metropolity, lichtarżow dużych cyno-

wych par 3, małych para, nakrywadło sukienne czerwone, krzyż z korpusem srebrnym drewniany, cyborium zamczyste malowane, ubi asservatur Sanctissimum w puszce srebrney nie wyzłacaney.

Ołtarż poboczny snicerskiey roboty, złotem y srebrem malarskim ozdobiony, z obrazem swiętey Troycy, na mensie tuwaleń trzy za firanką kitayczaną zieloną, antemis jasnie wielmożnego Wołodkowicza metropolity, lichtarży cynowych dużych para, małych para, nakrywadło harusowe, krzyż z korpusem drewniany.

Oltarż drugi z obrazem Przemienienia Panskiego staroswieckim, na mensie tuwaleń 3, za firanką kitayczaną zieloną, na mensie antemis, lichtarżow drewnianych par dwie, cynowych dużych para jedna, krzyż z korpusem mosiężnym drewniany, mens dwie pobocznych dwóma tuwalniami pokrytych, z tych na jedney obraz Spasytela, na drugiey Swiętey Troycy. Ołtarżyk ponosny roboty stolarskiey, malowany, z obrazami Nayswiętszey Panny y swiętey Troycy, różnemi paciorkami y puklami akkomodowany.

Srebro, cyna etc. etc.

Kielichow srebrnych trzy, z tych intus et extra jeden, dwa zaś intus bez pozłoty; item kielich z pateną podłego materyału, intus et extra wyzłacany, monstrancyum srebrne w promienie bez sedesu, krzyż drewniany spory, blachą srebrną pozłacaną z kamyczkami na niey sadzonemi, powlekany, turybularz z łancużkami srebrny stary, vasculow do chorych 4, z tych dwa intus et extra pozłacane, łyżyc srebrnych 3, ampułek z tacą cynowych para, miernica podwoyna cynowa, kociołek i zbanuszek na wodę miedziane, dzwonkow ołtarżowych sześć, dzwonow we dzwonicy o 4-ch słupach miernych 3, item kielich srebrny 5-ty intus wyzłacany z pateną do kaplicy Kupiskiey wzięty.

Apparamenty y bielizna.

Ornat z materyi bogatey na dnie cielistym w kwiaty srebrne z kołnierżem lamowym, galonm ie kompaną żółtą szychową akkomodowany, kosztem teraznieyszego wielebnego xiędza parocha sporządzony; drugi materyi francuskiey w paski y kwiaty rzadkie, z kołnierżem białym atłasowym z srebrną białą kompaną; trzeci parterowy na dnie niebieskim w różne kolory i kwiaty z kołnierżem popielatym w kwiaty srebrne, z kompaną białą szychową; czwarty gredyturowy fioletowy, z kołnierżem pąsowym w kwiaty złote, z galonem srebrnym szerokim; 5-ty czerwony adamaszkowy z kompaną białą szychową; 6-ty czerwony gredyturowy z galonem podwoynym białym szychowym,—te wszystkie cum omnibus requisitis; 7-my zaś aksamitny granatowy z kołnierżem białym parterowym w kwiaty z kompaną żółtą szychową; 8-my stary lamowy z kołnierżem czerwonym atłasowym; 9-ty cwilichowy z kołnierżem aksamitu rytego; 10-ty żałobny adamaszkowy z kołnierżem kitayczanym białym i galonem białym szychowym. Te wszystkie z dobranemi różnemi requisitami. Alb tkackich 6, z tych płótna cienkiego z korunami szerokiemi, a jedną tylko kitayką podszytą, 3, trzy zaś z korunami podleyszych, komż z koruną jedna, dwie mnieyszych, humerałow 6, korporałow 8, chorągiew kitayczana, znaczkow takich że 2, chorągwi harusowych 4 starych, nowa szalonowa 1, całun sukienny stary.

Księgi.

Ewangelij naprestołnych in folio trzy: z tych dwie pisanych, jedna przez całą deskę blachą srebrną, z drugiey zaś strony puklow pięć y klauzurkę srebrną mająca, druga piętnasto srebrnemi rożney wielkosci pozłacanemi sztuczkami z różnemi wyobrażeniami ozdobiona; mszałow edycyi Wilenskiey dwa, tryod postna y cwietna, tryfołoy, ewangeliczka polska, mowy parochialne, inwentarż ludnosci parafialney, metryki dawnieysze od roku—.

Cerkiew ta reparacyi niepotrzebujaca, rowem na górze opasana, od Lubcza pułmilą odległa, obrazu cudownego, relikwij, odpustow,

szkołki parafialney y bractwa nie ma, szpital funduszem oznaczony po spłonieniu ogniem i dla niedochodzącey ordynaryi nie utrzymujesię.

O ½ milę we wsi Kupisku nayduje się kaplica pod tytułem swiętego Ierżego, duża drewniana, kryta gątami, z jedną kopułą o krzyżu żelaznym, do cerkwi Siennienskiey affiliowana, żadney mająca exdotacyi, we wnatrz należycie ozdobiona y w sprzętach; obraz Pana Jezusa, Nayswiętszey Panny y swiętey Anny, firanek kitayczanych podwoynych para, krzyż z korpusem cynowy, lichtarżow cynowych dużych par trzy, stołowych para, tuwalen 4, sukno do nakrycia, antemisow jasnie wielmożnego metropolity Wołodkowicza 2, chorągwi harusowych dwie, kielich cynowy, turybularż mosiężny, ampułki z tacą cynowe, ornat atłasowy niebieski z taśmą półjedwabną, drugi atłasowy w paski zielony, kompaną żółta szychową obłożony,—własne swoje mająca; częscią kołami, częscią drzewem oparkaniona.

O pułmile przy dworze wielmożnego Adama Wierzeyskiego, marszałka Nowogrodzkiego, Woynow zwanym, do Siennienskiey cerkwi należąca iest kaplica druga, drewniana, w przyzwoitey strukturże i wewnątrz porządnie opatrzona, w którey następujące znaydują sie ozdoby, sprzęty i mobilia, to iest: w ołtarżu wielkim obraz Nayswiętszey Panny, w szacie srebrney, gdzie wotow srebrnych 12, firanki kitayczane podwóyne, tywaleń siedm, krzyżow z korpusami drewnianych trzy, lichtarżow cynowych dużych par 5, portatel, poduszka pod mszał, nakrycie płocienne, obraz swiętego Antoniego w jednym, a swiętego Jozeffa, w drugim ołtarzu pobocznym. Ornat drojetowy zielony cum requisitis y mszał edycyi Supraslskiey. Kapliczka ta bez oparkanenia, żadney exdotacyi niema, do którey dla zgromadzaiącego się ludu parochowie cerkwi Sienienskiey w dni Położenie ryzy P. Bohor. w oktawę Pokrowy P. Bohor. y trzeciego dnia Soszestwia Ps. Ducha ze mszami zjeżdzają.

Parafia.

Wies	Zahorże domow	53
—	Sienno	76
—	Kupisk	75
—	Borysow	9
—	Pantasewicze	21
—	Kowiatycze	7

Wszystkie te wioski bez przepraw, naydalsze pułmilę, składaią całą parafią z domow 241, liczą męszczyzn do spowiedzi zdolnych 300, niewiast 362, obojey płci razem 662, w ogule zaś z niezdolnemi dusz żyjących 895.

Zabudowanie plebanalne przewielebnego xiędza dziekana Nowogrodzkiego Sawicza. Izba biała brusowana z komorą, alkierżem y dwóma przy nich spiżarniami, w które piec kaflany kafowy z kominkiem y kominem, drzwi wszystkich 6-ro, na zawiasach żelaznych z klamkami y zasczepkami, okien w trzaskę oprawnych 7, przez sień gdzie drzwi na zawiasach dwoje, piekarnia z piecem gospodarskim, 4-ma oknami y z drzwiami na zawiasach, przy niey bokówka z tymże piecem przez część wysunionym i kaflami zielonemi pokrytym, w niey okno duże y drzwi na zawiasach żelaznych z klamką y zaszczepką, szpichrz na dwie kondygnacye z dwoygiem drzwiami na zawiasach żelaznych, z tych dolne z zamkiem wnętrznym, w nich pomosty z tarcic,—w dolnym zasiekow z drzewa robionych 5, staynia, stajenka, chlewy, chlewki, wozownia y warżywnia z komorą w jednym kwadratowym obrembie, słomą kryte, browar dranicami kryty i przy nim studnia, gumno o dwóch słupach, drugie o czterech sochach z dwóma tokami y dwóma wrotyma, odryny—jedna drewniana, druga w częsci z chrustu, osieć, przedosieć z tokiem y wrotami, na ktorey słodownia, w tyle mieszkalnego budynku toczek drzewem obrąbiony. Ta cała budowla słomą kryta, własnym kosztem teraznieyszego przewielebnego xiędza rządzcy iest zabudowana.

Poddani tey plebanij.

Pierwszy Andrzey Kłok z żoną, Piotrem synem żonatym y wnukiem Janem, z majątku ma koni dwoje i wołow dwa; Michał zaś Tokała, w jednymże z Andrżejem Kłokiem domie wyhodowany, przeniosł się na grunt plebanij drugiey, z wolnem odzyskaniem siebie nazad; drugi Andrzey Mauczan z żoną i Pawłem synem, oraz Mikołajem bratem, z majątku ma konia i woła jednego; trzeci Wasil Mauczan z żoną i bratem Janem, na gruncie zmarłych Nowikow osiadły, z majątku nic niema; czwarty Jan Nowik z żoną y Maximem synem, oraz Leonem bratem żonatym, ma tylko wołu jednego. Poddani ci po szescinie gruntu funduszowego i morgu jednym sianożęci mając, w każdym tygodniu po dni 3 męszczyzna, a dwa dni kobieta pełnią powinność, zimą zaś zamiast dwudniowey panszczyzny do przędziwa i inney roboty kobiety są używane.

Drugie zabudowanie plebanalne wielebnego xiędza Ralcewicza.

Izba biała z komorą, bokówka y sienmi, w niey drzwi na zawiasach 6-ro, okien w trzaskę oprawnych dużych 5, piecow kaflowych zielonych dwa, z nich jeden z kominkiem, w sieniach komorka na sprzęt gospodarski, drugie sionki przy piekarni, w tey piec gospodarski, okien małych 4, drzwi na zawiasach troje, przy nich bokowka z drzwiami na zawiasach i dwóma oknami dużemi, spichrzow na dwie kondygnacye 2, w nich drzwi na zawiasach troje, zamkow wnętrznych dwa, pomosty z tarcic, sklepienie z drzewa okrągglego, niegdyś browar na owczarnik przerobiony, gumno o czterech sochach z dwóma chlewami y powiecią, osiec z przedosiecią, odryna z dwóma wrotyma, staynia z chlewuszkiem. Te zabudowanie drewniane, słomą kryte, po otaxowaniu y dobrowolney ugodzie przez teraznieyszego wielebnego xiędza Michała Ralcewicza pozostałym zmarłego parocha sukcessorom 600-set złotyma jest spłacone w części już teraz zreperowane, a po zrzuceniu dawnieyszych chlewow do reparacyi niezdatnych, tenże teraznieyszy wielebny xiądz rządzca odrynę o dwóch sochach, wozownię, chlew, staynię i spichrz do złożenia sprzętow własnym zabudował kosztem.

Poddani drugiey plebanij.

Pierwszy Eliasz Lewkowicz z żoną y Dymitrym synem, oraz matką, z majątku ma klacz y wołu jednego; drugi Jan Lewkowicz z żoną y bratem Bazylim żonatym, z majątku ma wołow parę; trzeci Teodor Kłok z żoną y Adamem synem, ma klacz y wołu jednego; czwarty Michał Tołoka z żoną, z Bazylim i Parchwieniem synami, ma majątku klacz jednà. Ci poddani równie jak i tamci, każdy mając pod sobą gruntu szescinę i morg sianożęci, pełnią tęż samą powinność.

Przy tey cerkwi Siennienskiey na czterech morgach gruntu funduszowego mieszkających naydujesię dwóch pałamarżow, którży wszelką posługę cerkiewną odbywać, z listami parochow chodzić, a żony ich myć bieliznę cerkiewną i po 10 talek dla parochow wyprżąść są obowiązani.

Dokumenta y grunta.

Fundusz tey cerkwi od jasnie wielmożnego Adama Litawora Chreptowicza w roku 1627 utworzony, autentyk na pargaminie z zawieszonemi pieczęciami in archiwo metropolitano zostaje, extrakt zaś onego ex eodem archivo wyjęty na gruncie nayduje się. Takowym funduszem na dwóch parochow i trzeciego dyakona oznaczono gruntu po włok dwie, na pałamarża morgow 4, udzielnie na podanych po szescinie; którego na parochow, dyakona, poddanych y pałamarżów nadanego w ogule powinno bydz gruntu w jednym obrębie włok siedm y morgow trzy; granice jego są takie: siedzibne włoki z jedney strony leżą od wsi Pantusewicz o miedzę bokiem jednym od gruntu Alesia Szklarża, a drugim bokiem poddanskie siedzibne grunta graniczą z chłopami dwornemi Zahorskiemi, koncem jednym

wpierają o sciankę poprzeczną, idącą do kościoła Siennienskiego, a drugim o rzekę Bułowicze, za którą sianożęci tak plebanskie, jako i poddanych plebanskich z prawey strony leżąca od paszy Ostanskiey, dwóma kopcami ograniczone, z lewey strony od chłopskich sianożęci Zahorzkiey, końcem zaś jednym do gruntu dworu Ostaszynskiego, drugim do rzeki Bułowicz wpierają. Drugi obręb gruntow za scianką poprzeczną do kosciola idącą z prawey strony do scianki graniczącey z gruntami chłopow wsi Sienney, z lewey strony od gruntow Pantuszewskich i morgow do Krąjewszczyzny należących leży, koncem jednym do scianki poprzeczney wyż wzmienioney, drugim do gruntow Haczukiewickich i sianożęci Douhaja zwanych wpiera. Ten pomieniony fundusz lubo szczegulnie grunt na dyakona oddzielnie włok dwie, wszelako jak w akcie ninieyszey wizyty przewielebni xięża rządzcy cerkwi wyznają, iż na dyakona między temiż gruntami włok dwie nienayduje się. Tymże samym funduszem dziesięciny: żyta kop 10 i po tyleż jarżyny ze dworu Sienienskiego na tychże parochow, a na szpital, przy tey cerkwi niegdyś naydujący się, z tegoż dworu po kopie żyta, jarki, jęczmienia y owsa jest zabespieczono, posledniey w roku 1782 taż dziesięcina lub za nią pieniężna opłata dokumentem ugodliwym między wielmożnym Franciszkiem Wołodkowiczem, stolnikiem woiewodztwa Minskiego, y wielebnymi xięża parochami Sienienskiemi uczynionyn naymocniey iest zabespieczona, mimo tey jednak ugody raz tylko w roku 1788 ciż parochowie takowę odebrali ze dworu pieniędzmi dziesięcinę, od tey zaś datty zalega. Nad to tymże funduszem jarmarkowe parochom Sienienskim iest dozwolone. Dokument od jasnie wielmożnych Eustachiusza y Anny Chreptowiczow, podkomorżych woiewodztwa Nowogrodzkiego, 1637 roku dany, na wystawienie kaplicy pod tytułem Zjawenia Panskiego na 10 morgow sianożęci za Szczorsami na Hołym Błocie sytuowaney, na opłacenie sta kop groszy litewskich, lub zwrócenia znowu na wolny wstęp do puszczy Szczorsowskiey, na opał y zabudowanie in autentico et extracto. Item autentyczny dokument od Pawła Dudeorowicza wielebnemu xiędzu Wołosku, parochowi Siennienskiemu, na morg sianożęci w uroczyszczu Dubowym leżącey, wydany, takoż karta od xiędza Teodora Wołoski w roku 1599 y karta od wielmożnego Iozeffa Wołodkowicza, stolnika Minskiego, w roku 1759 dane. Nakoniec wizyty jeneralne pod rokiem 1733, 1746, 1748, 1755, 1765, 1784 y 1793, oraz podania pod rokiem 1740, 1749, 1756, 1769, 1776 y 1783 przy cerkwi naydują się.

Podług brzmienia nieraz wspomnionego funduszu, że dwóch w tem mieyscu parochów bydz powinno, stosownie do mysli jego zachowuje się pierwszy przewielebny xiądz Jan Sawicz, dziekan Nowogrodzki, z rodzicow, z oyca wielebnego xiędza Leona y Anny parocha Siennienskiego zrodzony, prezentowany roku 1775, miesiąca Januaryi 11 dnia od jasnie wielmożnego Wołodkowicza, stolnika woiewodztwa Minskiego, wyordynowany i installowany od jasnie wielmożnego metropolity Wołodkowicza w roku 1776, miesiąca Maja 29 dnia. Wieku swego lat 45 mający.

Drugi wielebny xiądz Michał Ralcewicz, lat 42 maiący, z rodzicow, z oyca wielebnego xiędza Karola y Zofij parocha Odachowskiego urodzony, wyswięcony od jasnie wielmożnego Joachima Horbackiego, biskupa Pinskiego i Turowskiego, w roku 1788, Maja 7 dnia, prezentowany od jasnie wielmożnego Jana Wołodkowicza podskarbiego Nadwornego Jego krolewskiey mosci orderu swiętego Stanisława kawalera w roku 1789, miesiąca Februaryi 6 dnia; administracyą na pułrocza z konsystorza foralnego Nowogrodzkiego w roku 1798, miesiąca Marca 1 dnia ma wydaną.

Po zwizytowaniu cerkwi, przeyrżeniu oney wszelkich mobiliow, znaczną starannoscią przewielebnego xiędza rządzcy dziekana pomnożonych, po zrewidowaniu, przeczytaniu i podpisaniu metryk, gdy w osobie tegoż przewielebnego xiędza parocha dwa nayduiemy mieszczące się obowiązki pasterza i dziekana, a

o tych akkuratnym i odpowiadającym we wszystkim przez jego spełnieniu pewne dowody i przeswiadczenia odbieramy; równe rządzenie się tak z powołania parocha, jako też urzędu dziekana wypływaiąc, na zawsze onemu zostawiliśmy, który oraz pamięcią przysięgi o wysledzenie gruntu na dyakona funduszem oznaczonego, a między gruntami possessyonalnemi parochow nie mieszczącego się, iżby starannosci nie zaniedbywał, a dalsze awulsa, jako to odpadłą sianożętkę niedochodzącą dziesięcinę, razem y na szpital krokiem jak bydz może nayskutecznieyszym rekuperować usiłował,—obowiązalismy. A jako do mysli funduszu w jednym mieyscu i obowiązkach parochialnych iest sytuowany wielebny xiądz Michał Ralcewicz tak, iżby ten pomienione obowiązki w potrzebach parochialnych zbawiennych ochoczo y nie leniwie domierżał, nawet y przewielebnego xiędza dziekana, jako z uzrędu swego z mieysca oddalaiącego się w rzeczonych co do parochij posługach zastępował, doskonałość w teologij moralney powiększał y teyże doskonałosci w zwyczaynym czasie podług ustaw archi-dyecezalnych dowody czynił i we wszystkim własney zwierzchnosci subordynował się,—zastrzegliśmy.

Miasteczko Lubcz.

Po zgorzeniu cerkwi pod tytułem świętego Eliasza, w kollacyi jasnie oswieconych xiążąt Radziwiłłow będącey, wybudowana iest szopa duża, z bierwion rąbiona, słomą kryta, bez stolowania i posadzki, drzwi do niey z frontu na zawiasach żelaznych podwóyne, z dwóma antabami żelaznemi, okno nad drzwiami duże, a po bokach mnieyszych trzy, zakrystya przybudowana z dwóyma drzwiami na zawiasach żelaznych, jedne z zamkiem wiszącym, prezbyterium tylko w górze tarcicami obite, w którym ołtarz jeden z obrazem Nayswiętszey Panny, w szacie srebrney, za firankami taftowemi y gazowemi, na nim koron srebrnych dwie pozłacanych, kryżyczek srebrny pozłacany 1 y galanteryiny 1, bisiur sznurkow 8, korał sznurkow 8, zauszniczek galanteryinych para, na mensie tuwaleń trzy, antemis jasnie wielmożnego Wołodkowicza, nakrywadło płocienne, lichtarżow cynowych dużych para, srzednich par dwie, antepedium na atłasie wyszywane, lichtarżow także mosiężnych malenkich para, krzyż z korpusem y sedesem cynowy, cieniow szklanych par dwie, cyborium zamczyste malowane, ubi asservatur sanctissimum w puszce srebrney intus et extra wyzłacaney.

Ołtarż poboczny z obrazem swiętego Antoniego za firankami kitayczaną i muslinową żołtą, na mensie tuwalen trzy, antemis jasnie wielmożnego Wołodkowicza, nakrywadło harusowe, antepedyum na płótnie malowane, lichtarżow cynowych dużych par dwie, krzyż z korpusem cynowy, cieniow par dwie.

Ołtarż trzeci z obrazem swiętego Eliasza za firankami gazowemi, na mensie prostey tuwaleń dwie, antemis jasnie wielmożnego Wołodkowicza, nakrywadło harusowe, lichtarży drewnianych par dwie, krzyż drewniany, cieniow para, antepedyum na płotnie malowane, obrazow w górze zawieszonych dwa, jeden swiętego Mikołaja, drugi Spasytela.

Srebro, cyna etc.

Kielichow srebrnych intus et extra pozłacanych z patenami dwa, monstrancya srebrna intus et extra pozłacana, miernica cynowa, ampułek z tacą cynowych par dwie, rądelek miedziany do noszenia wody, zbanek cynowy spory takoż na wodę, turybularż mosiężny, dzwonkow ołtarżowych 15, łyżeczka srebrna, lampa blaszana, patena srebrna pro vasculo, dzwonow we dzwonicy trzy miernych.

Apparamenta i bielizna.

Ornat atłasowy ponsowy z kołnierżem błękitnym atłasowym z kompaną bantajerową, drugi pułparterowy biały z kołnierżem białym w paski, trzeci adamaszkowy z kołnierżem

białym y srebrnym galonem, czwarty kitayczany w kolorże kaczorowym, piąty nowy materyalny na dnie niebieskim, w różne kwiaty, szósty kitayczany granatowy, siodmy parterowy zielony z kołnierżem pułatłasowym w paski. Dalmatyka kitayczana, ornat łacinski morowy na dnie białym z lamą czerwoną, drugi żałobny z gredyturowemi żółtemi brzegami, alb z humerałami tkackich 4, z których jedna z koróną szeroką podszytą, druga złotem w kwiaty haftowana, komż 5, korporałow 5, puryfikaterżow 10, paskow 4, burs do chorych starych dwie, chorągiew kitayczana zielona 1, starych harusowych 6. całun sukienny.

Księgi.

Ewangelia naprestolna w srebro oprawna z klauzurkami y puklami w sztukach 14, mszał in folio stary, drugi mały nowszy, tryod cwitna y postna, oktoich stary, trebnik, Ewangeliczka polska, Ewangelia z naukami xiędza Korzenieckiego, inwentarż ludnosci parochialney. mowy parochialne, mszał duży łacinski, metryki dawnieysze od roku 1794. Szopa ta, cmentarz płotem opasany mająca, od Niankowa ¾ milę odległa; obrazu cudownego, relikwij, odpustow y szkołki parochialney niema, szpital ma nie z funduszu, lecz kosztem przewielebnego jegomosci xiędza parocha wybudowany utrzymujący się, bractwo pod tytułem Protekcyi Nayswiętszey Panny, oddawna wprowadzone, utrzymujesię w należytym porządku y subordynacyi, księgę ma przychodow y rozchodow, po okalkulowaniu których nayduje się dopiero w karbonie razem z rozdanemi na procent złotych № 400.

O milę w dobrach jasnie oswieconego xiążęcia Dominika Radziwiłły, Ostaszyn zwanych, nayduje się kaplica pod tytułem Protekcyi Nayswiętszey Panny, drewniana, gątami kryta, w strukturże przyzwoitey z kopułą y krzyżem żelaznym, wewnątrz należycie ozdobiona, reparacyi nie potrzebująca, mobilia y sprzęty własne mająca te: w jednym ołtarżu obraz Nayswiętszey Panny maleńki, za gazowemi firankami, w szatce srebrney, w drugim ołtarżu figura rznięta Pana Jezusa, za kitayczanemi firankami, w trzecim obraz swiętego Antoniego, w ogule tuwaleń siedm, nakrywadeł trzy, lichtarży drewnianych par pięć, krzyżow drewnianych trzy, portatel łacinski, antepedyum włoczkowe jedne, dwa malowanych, kielich srebrny z pateną, intus et extra wyzłacany, alba tkacka jedna, chorągwi harusowych dwie, dzwonkow ołtarżowych trzy, mszał in folio, na dwóch zawieszony słupach dzwon mierny. Apparamenta y bielizna są wykradzione. Kaplica ta żadney exdotacyi niema. Dla zgromadzającego się ludu, oprocz regularnego nabożenstwa, codziennie w niey odprawującego się, w dzień Protekcyi Maryi Panny i Iey Narodzenia ze mszami zjeżdża przewielebny iegomość xiądz paroch Lubczanski.

Parafia.

Miasteczko Lubcz domow	77
Wieś Słoboda	32
— Maciejowszczyzna	7
— Kupisk	32
— Kopaszczew	49
— Haczukiewicze	78
— Skrzyszewo	50
— Hołynie	62
— Zaniemen	2
— Żałoski	44
— Ostaszyn	91
— Nowa Wieś	14

Wszystkie te wioski bez ciężkich przepraw, naydalsze o milę, wynoszą domow 515, męszczyzn do spowiedzi zdolnych 951, niewiast 867, obojey płci razem 1818, w ogule z niezdolnemi liczą dusz żyiących 2701.

Zabudowanie plebanij.

Po zgorzeniu dawnieyszego zabudowania kosztem przewielebnego xiędza parocha postawiony jest budynek, w którym dwie izby białe oscienne z drzwiami na zawiasach y zamkami krytemi, gdzie piecy z kominkami kaflowe y

okien 5, przez sień bokowka, do ktorey drzwi na zawiasach z klamką, w niey okno jedne i piec z kafel prostych. Cały ten budynek dranicami, a powierzchu słomą kryty; swiron, piwnica, salka—słomą kryte, browar dranicami, a chlew przy nim słomą kryty, studnia, gumno porządne na siedmiu sochach z dwóma wrotami podwóynemi, przy którym obora dla bydła y koni, słomą kryte y czostokołem iest opasane, oraz kosztem przewielebnego jegomosci xiędza parocha teraznieyszego stawione

Dokumenta y grunta.

Extrakt funduszu pod rokiem 1652 od jasnie oswieconey xiężney Maryi Radziwiłowny, woiewodziney Wileńskiey, hetmanowey wielkiego xięstwa Litewskiego cerkwi Lubczanskiey nadanego, item stwierdzenie tegoż funduszu przez jasnie oswieconego xiążęcia Kazimierża Sapiehę, woiewody Wilenskiego, hetmana wielkiego xięstwa Litewskiego pod rokiem 1709. Takoż dokument Mikołaja Harasimowicza, kommissarża pełnomocnego z rozkazu xiężney jeymosci do podania cerkwi, plebanij, gruntow pod rokiem 1650 datowany. Na mocy wyż wyrażonego funduszu possyduie teraznieyszy przewielebny xiądz paroch gruntu włok dwie w osmiu sznurach—pierwszy sznur zwany Mieyski koncem jednym do scian Nowosielskich, drugim do paszy Skrzyżewskiey, bokiem zaś od Andrzeja Hładkiego do pola Pawła Areszkiewicza ciągnące się; drugi sznur, nazwany Niemowszczyzna, końcem jednym w sciany Nowosielskie, drugim w paszę Skrzyszowską, jedną stroną do gruntow Ciereszka z Hacukiewicz, drugą od wielmożnego Olszewskiego niegdyś, a teraz xiążęcia Mikołaja Radziwiłły, dzierżawcy, wpiera; sznur trzeci, Siedzibny nazwany, końcem jednym w sciany Nowosielskie, drugim w paszę Skrzyszowską, bokiem zaś od Andrzeja Hładkiego do Pawła Areszkiewicza leżą; czwarty sznur, nazwany Niemcowszczyzna siedzibny, końcem jednym od sciany Nowosielskiey do paszy Skrzyszowskiey, bokiem zaś od Siemiona Areszkiewicza do Michała Łaszki wpiera; piąty sznur, Szeroki Rez nazwany, od paszy Skrzyszowskiey do scian Nowosielskich, od Piotra Patrycy do Pawła Areszkiewicza rozciągający się; szósty sznur, nazwany Płoskie, od sznurow Niankowskich do Antona Bułki, a miedzy Marcina Areszkiewicza do miedzy Łapusza z Niankowa; siódmy sznur, nazwany Niemcowszczyzna od gruntow wielmożnego, Wierżeyskiego do goscinca Wileńskiego a od miedzy Andrzeja Oleszkiewicza do gruntow tegoż wielmożnego Wierzeyskiego; osmy sznur, nazwany Hrusta, koncem jednym do goscinca Nowogrodzkiego, drugim do gruntow mieyskich, bokiem zaś od gruntow dwornych do scianki graniczący. Item trzy place na siedzibie, gdzie cerkiew, cmentarż, ogrody y plebanija zabudowana, które bokiem leżą od płacu Michała Zegarmistrza, a drugim od Mikołaja Symonowicza, koncem jednym w ulicę Zamkową, drugim w drogę, koło mostu idącą wpierają. Sianożęci: za Niemnem sianożęc, nazwana Kneżyc, koncem jednym do Niemna, drugim do Hryszcza Sołoduszki, bokiem zaś od siebryney Haczukowskiey, do sianożęci dworney na koscow 18, w uroczysku Dubiowie na koscow 5, pomiędzy sianożęciami z jedney strony od Hołynia, z drugiey do wielmożnego Wierżeyskiego należącemi na koscow 4, pomiędzy lasem w zaroslach, Prusino nazwanych, w zarosli pomiędzy lasem na koscow 6, na uroczysku Dubrowie na koscow 5, jednym bokiem od Pawła Areszkiewicza, drugim od Andrzeja Hładkiego, na uroczysku Wobszczy na koscow 4, bokiem jednym w Ispas, drugim w pole Niwą nazwane, na uroczyszczu Makowiszczu na koscow 4, na Chrusiey na koscow 5. Tymże funduszem wolność mliwa y kiermaszowego na swięty Eliasz wybieranie, posledniey dokumentem 1650 roku zabespieczone, tudzież zakaz żydom, aby się do kiermaszowego niewtrącali, w roku 1737 ferowany.

Poddani plebańscy.

Ieden Michał Karpowicz z żoną y Hryszkiem synem, ma woła jednego; drugi Chwiedor Karpowicz bywszy, a po smierci jego syn Jan z bratem Kondratem, z majątku nic niema; trzeci Roman Karpowicz z żoną, z dobytku nic niema; czwarty Łukasz Niahli zmarły, żonę jedną po sobie zostawił, znaydującą się teraz w szpitalu. Gruntu y sianożęci każdy z tych poddanych ma dla siebie od teraznieyszego przewielebnego iegomosci xiędza parocha nierównie udzielony plebanski, z którego z każdey chaty w tygodniu po dni dwa do plebanij odbywają, powinnosci y dziakła na rok po osminie żyta y owsa wnaszają.

Aktualnym tey cerkwi parochem iest przewielebnieyszy jegomość xiądz Bazyli Marciniewski, surrogat Nowogrodzki, dziekan Cyrynski, lat wieku swego 58 mający, z oyca wielebnego xiędza Jana y Maryanny, parocha Lachowickiego, zrodzony, od jasnie oswieconego xiążęcia Radziwiłły, podkomorzego wielkiego xięstwa Litewskiego, 1771 roku prezentowany, a od jasnie wielmożnego Wołodkowicza metropolity w roku 1770 wyswięcony, a w roku 1774, Maja 27 dnia, iest intallowany.

Dopełniwszy według obowiązku wizytę cerkwi szopą stawioney, przeyrzawszy oney wszelkie mobilia, argenterie y sprzęty, tudzież naydokładniey o nayzupełnieyszym co do powołania przewielebnego jegomosci xiędza parocha zachowaniu się po informowawszy się, potrzebną staranność o nową cerkiew własnemu przekonaniu tegoż przewielebnego xiędza parocha zostawiliśmy.

Wieś Niańkow.

Cerkiew pod tytułem świętych apostołów Piotra y Pawła, w kollacyi jasnie wielmożnego Floryana Woyniłowicza, chorążego, drewniana, stara, w klubach szwornami żelaznemi zmocowana y zewnątrz tarcicami obita, z faciatą na czterech filarach, gątami staremi kryta, drzwi do niey podwóyne futrowane, na zawiasach żelaznych z zamkiem wnętrznym, wewnątrz posadzka z gliny, z obu stron chor na filarach, wspierający się az do prezbyterium, ktore z tarcic robione; po obu stronach wyzsze y nizsze ma loży, w scianach wnętrznych starey cerkwi tarcicami obitych, stolowanie y sciany aż do choru tarcicami futrowane, okien sześć w trzaskę oprawnych; ta cerkiew nie zupełnie ieszcze iest ukończona. Ołtarż wielki na trzech wzniesiony gradusach całe zaymujący prezbyteryum, mensa okrągła drewniana, malowana, na którey, zamiast cyborium, arka malowana z wyrażeniem 10 przykazań Boskich, ubi servatur sanctissimum w puszce srebrney wyzłacaney pod kapką materyalną, za tą arką krzyż drewniany, gruby, czerwono malowany, suffitu dotykający się, na którym figura spora Pana Jezusa, w górze zaś w promieniach, złotem malarskim powlekanych, obrazek Matki Nayswiętszey w szatce srebrney; na mensie tuwaleń dwie starych, antemis stary jasnie wielmożnego Wołodkowicza metropolity, lichtarży drewnianych rznietych malowanych dużych para y małych toczonych para, krzyżyk ołtarżowy mosiężny; zatym ołtarżem kantorek stary do składu apparamentow, na którym obraz Matki Nayswiętszey z dwóma srebrnemi koronami y miesiącem w nogach srebrnym, w prezbyteryum na scienie dwa spore obrazy, na drzewie malowane, y lichtarży blaszanych z cieniami. Ołtarżyk ponosny z obrazem Matki Nayswiętszey z obu stron; inne obrazy, wota, bielizna y wszelka ołtarżow dawnieyszych ozdoba, w wizycie pod rokiem 1793 czynioney specytikująca się, zabrana iest do dworu.

Srebro, cyna etc.

Kielich srebrny z pateną intus pozłacany, drugi z pateną cynowy, ampułek cynowych z tacą para, dzwonkow ołtarżowych 6, dzwonow miernych na cmentarzu w niskie słupki wprawionych dwa, łyżyca srebrna.

Apparamenta y bielizna.

Ornat sztofowy na dnie żółtym w różne kwiaty z kołnierżem kitayki niebieskiey cum requisitis, drugi w kwiaty żółte stary, trzeci żołkawy w paski y kwiaty srebrne stary, te oba sine requisitis, palek różney materyi sześć, alb z humerałami y paskami dwie, korporałow dwa, całun kirowy, chorągwi harusowych nowych z obrazami dwie, trzecia stara.

Księgi.

Mszał edycyi Wilenskiey in folio, ewangelia polska z naukami xiędza Korżenieckiego, trebnik, metryki tylko od roku 1794, inwenarża ludnosci parochialney niema.

Parafia.

Wieś	Niankow domow	36
—	Sieliszcze	14
—	Bordziacz	14
—	Reciembl	7

Te wioski bez przeprawy o $^1/_2$ milę odległe, wynoszą domow 71, męszczyzn do spowiedzi zdolnych 89, niewiast 60, obojey płci razem 149, w ogule z niezdolnemi liczą dusz żyjących 241.

Cerkiew ta oparkaniona, od Pułbrzega $^1/_2$ milę odległa; obrazu cudownego, relikwij, szkołki parafialney, szpitalu y bractwa niema.

Zabudowanie plebanalne.

Izba biała z alkierżem y kominek z piecem gospodarskim, w niey okien, w trzaskę oprawnych, 4, drzwi na zawiasach dwoje, przez sień piekarnia z piecem gospodarskim, w niey okien małych trzy, drzwi na biegunach, budynek ten nowy, słomą kryty, kosztem dworu stawiony.

Dokumenta.

Fundusz dawny jasnie wielmożney Woyniłowiczowey—podwoiewodziney Nowogrodzkiey—sub data 1719 roku, 9-bra 9 dnia, bez pieczętarżow, nieprzyznany, ani aktykowany, czasu konflagraty plebanij rownie z nią spłonął; dokument poslednieyszy korroboracyiny funduszowy od jasnie wielmożnego Floryana Woyniłowicza, kawalera orderu swiętego Stanisława, na pułtory włoki gruntu wydany, w którym było specifikowane wolne mliwo bez miarki, sub data 1784 roku, bez pieczętarżów y nieprzyznany, jak wizyta dziekańska swiadczy, ten przez zeszłego xiędza Czaplijewskiego, administratora bywszego Niankow, gdzieś zatracony; wizyta jeneralna xiędza Markowskiego sub data 1784 roku y poslednieysza pod rokiem 1793 znaydujesię. Inne wszelkie dokumenta, jak swiadczy poslednieysza wizyta, pogorżały. Grunt plebanalny przez dwor od lat 8 zabrany, a teraznieyszemu wielebnemu xiedzu rządzcy tak na sustentacyą życia, jako też y pensyą od jasnie wielmożnego kollatora wyznaczono tylko złotych 300 bez żadnych akcydensow parochialnych, do których dwor interessuje się y wrzucić kaząc do karbony, onemi zarządza.

Administratorem tey cerkwi iest wielebny xiądz Jan Zmitrowicz, lat wieku swego 49 mający, z oyca wielebnego xiędza Atanazego y Magdaleny, parocha Nowogrodzkiego, zrodzony, a od jasnie wielmożnego Wołodkowicza, metropolity, roku 1774 został wyswięcony, administracyą ma z konsystorza foralnego metropolitalnego Nowogrodzkiego dozwolono, którey termin nie ukonczył się.

Dopełniwszy wszystkie obowiązki, urzędowaniu powierzone, stosownie do punktow y szczegółow w akcie wizyty czyniących się, nayscisley wywiady z ludzi przytomnych parochyan uczyniwszy, to następnie wielebnemu xiędzu rządzcy w obowiązku zostawiliśmy, iżby lud ten parochialny, pastwie swey powierzony, przyzwoitą ewangeliczną zasilając nauką, w potrzebach ich zbawiennych ochoczą i nieleniwą onym wymierżał posługę, a mając w uwadze stan powołania własnego, tymże pa-

rochyanom we wszystkich cnotach zachowując się w spokoynosci statku i trzezwosci przewodniczył, o zupełne dokończenie cerkwi, pomnożenie w oney wnętrznych ozdob, apparamentow, bielizny, tudzież o przystoyny i dogodny na wyżywienie kapłana fundusz zasiągnąwszy mieyscowey zwierzchnosci, pomocy przez memoryał do jasnie wielmożnego kollatora kołatać nie przestawał, a skutku, czyli rezolucyi urzędowi jeneralnemu namiestniczemu metropolitalnemu donieść ku dalszemu zaradzeniu niezaniedbał, nakazaliśmy; ku reszcie, iż by tenże wielebny xiądz rządzca ustawy archy-dyecezalne uiszczał, doskonałość swą w teologij pomnażał, na doswiadczeniach bywał, extrakta metryk co 4 miesiące do przewielebnego xiędza dziekana mieysca składał,—obowiązaliśmy. Co wszystko aby w skutku było przewielebny xiądz dziekan mieysca ma dostrzedz.

Wieś Pulbrżeg.

Cerkiew pod tytułem nayswiętszey Panny, w kollacyi jasnie oswieconych xiążąt Radziwiłłow, drewniana, de novo kryta, z jedną srzodkową o krzyżu żelaznym kopułą, do babinca drzwi na zawiasach dwoje, do srzodka cerkwi takoż na zawiasach z zamkiem wnętrznym z zaszczepką, ókien dużych 7, chor balasowy, pod którym konfessionał, stolowanie i podłoga z tarcić, przed wielkim ołtarżem drzwi carskie podwóyne na zawiasach, złotem y srebrem malarskim ozdobione, Deisus częscią na płótnie, częscią na drzewie malowany z 12 apostołami y obrazem we srzodku Pana Jesusa, za ołtarżem mensa z szafą na złożenie apparamentow.

Ołtarż wielki roboty stolarskiey, malowany, z obrazem Nayswiętszey Panny za firankami jedną gazową, drugą błyszczącą, na którym koron dwie blaszanych, na mensie tuwaleń 8, antemis jasnie wielmożnego Hrebnickiego, nakrywadło płocienne, lichtarżow drewnianych par dwie, małych cynowych para, krzyż drewniany z korpusem, antepedyum kartonowe, cyboryum zamczyste malowane, ubi asservatur sanctissimum w kielichu srebrnym, intus wyzłacanym, palką nakrytym.

Ołtarżow pobocznych trzy, jeden z obrazem Spasytela za firanką kartunową, na mensie którego tuwaleń dwie, lichtarżow para, krzyż z korpusem cynowym drewniany, antepedyum płocienne; drugi z obrazem Nayswiętszey Panny, za kartunową firanką i drugą błyszczącą, na mensie tuwaleń dwie, lichtarżow drewnianych parę, krzyż z korpusem cynowy, antepedyum druczkowe; trzeci z obrazem swiętego Antoniego snicerskiey roboty, czarno malowany, za firanką kitaykową, na mensie tuwaleń dwie, portatel, lichtarżow drewnianych para, krzyż drewniany, nakrywadło płocienne. Ołtarżyk ponosny z obrazami Matki Nayswiętszey y swiętego Andrzeja, roboty stolarskiey.

Srebro, cyna etc. etc.

Kielich srebrny, intus wyzłacany, z pateną, łyżeczek srebrnych dwie, vasculum do chorych, turybularż mosiężny, dzwonkow ołtarżowych pięc, dzwonow we dzwonicy miernych dwa.

Apparamenta y bielizna.

Ornat gredyturowy zielony z kołnierżem czerwonym i kompaną żółtą szychową, drugi czerwony kitayczany z kołnierżem zielonym y kompaną białą szychową, trzeci czerwony kitayczany z kołnierżem niebieskim y gałonem szychowym białym, czwarty parterowy na dnie popielatym z galonem białym szychowym y kołnierżem teyże materyi odmiennego koloru, piąty łacinski na dnie atłasowym w kwiaty złote jedwabny, ten sine requisitis, alb tkackich z humerałami 4, komża jedna, bursa do chorych materyalna, korporałow 6, puryfikaterżow 8, chorągiew kitayczana żółta z dwóma takiemiż znaczkami, harusowych z obrazami cztery, całun sukna czarnego, beldachim kitayki zieloney z tręzelką jedwabną.

Księgi.

Mszał edycyi Wilenskiey stary, ewangelia stara z naukami xiędza Korżenieckiego, mowy parochialne, mszał łacinski in folio, inwentarż ludnosci parochialney, metryki dawnieysze od roku 1758.

Cerkiew ta oparkaniona w częsci, od Mikołajewa mil dwie odległa; obrazu cudownego, relikwij, odpustow, szkołki parochialney, szpitalu y bractwa niema. O milę w miasteczku Delatyczach w dobrach jasnie oswieconych xiążąt Radziwiłłów nayduje się kaplica, do tey cerkwi affiliowana, pod tytułem Protekcyi Maryi Panny, drewniana, dylami wkoło obita, w dachu podziurawiona, w scianach kluby żelaznemi zmocniona, z trzema kopułami o krzyżach żelaznych, w strukturze przyzwoitey i należycie we wnątrz ozdobiona, w oknach y posadzce reparacyi potrzebuiąca; w niey ołtarż wielki z obrazem Protekcyi Maryi Panny, za kitayczanemi firankami, na mensie cyborium zamczyste, ubi asservatur sanctissimum w puszce srebrney, intus wyzłacaney z promieniami podwóynemi y szkiełkami, oraz krzyżykiem wyzłacanym, do którey w potrzebie szrubuje się monstrancya srebrna wyzłacana; na mensie krzyż z korpusem cynowym, lichtarżow cynowych dużych par dwie, małych par dwie, tuwaleń trzy, nakrywadło sukienne, antemis jasnie wielmożnego Hrebnickiego, na ołtarżu jednym pobocznym obraz Pana Jezusa, na mensie tuwalnia jedna, krzyż cynowy, lichtarżow dużych cynowych para.

Ołtarż drugi z obrazem Nayswiętszey Panny w szacie srebrney we trzech sztukach, z dwóma koronami srebrnemi, tabliczek srebrnych 9, pierscionkow srebrnych 6, noga srebrna z łancuszkiem y kołkiem srebrnym, łyżyca srebrna, firanek materyalnych w jednym kolorże 12, krzyz z korpusem cynowy, lichtarżow cynowych par dwie, tuwalen tkackich dwie, nakrywadło sukienne; ołtarz trzeci z obrazem swiętego Mikołaja bez żadney apparencyi, ołtarżyk ponosny malowany.

Sprzęty różne.

Kielich srebrny z pateną, intus wyzłacany, drugi cynowy, vasculum cynowe, ornat partyrowy czerwony w kwiaty, drugi sztofowy w różne kwiaty, trzeci kałameykowy niebieski, czwarty żałobny, piąty adamaszkowy różowy, wszystkie cum requisitis, beldachim harusowy, tuwalen 8, alby trzy z paskami, komża jedna, mszał edycyi Wilenskiey oprawny, Ewangelia naprestolną, w czarno oprawiona, pisana, Ewangelia polska; na dzwonicy o czterech słupach, pokrytey, zawieszonych dwa miernych dzwonow i figura Pana Jezusa.

Kaplica ku ruinie już po wtórney nakłoniona, miała swoją exdotacyą, to iest plac na przeciw cerkwi, na którym postawiony iest budynek mieszkalny kosztem teraznieyszego wielebnego xiędza rządzcy y pułwłocz gruntu we trzy zmiany, który od lat osmiu iest na dwor zabrany.

Druga kapiica o $^1/_2$ milę na mogiłkach, Wereszkow zwanych, drewniana, słomą kryta, stara, wewnątrz w potrzebie pomiernie opatrzona, bez żadney exdotacyi y obowiązku na parocha włożonego. We wsi Pułbrzeżu blisko plebanij dla odległosci cerkwi nayduje sie privatum oratorium wybodowane, słomą kryte, za konsensem należney zwierzchnosci poswięcone, w którym w dni powszednie odprawuje się msza, konserwuje się sanctissimum, apparamenta y ozdoby cerkiewne.

Parafia.

Zascianek	Pułbrzeg domow	16
—	Sannica	10
—	Ienoniewicze	5
—	Budne	12
—	Iowsienne	9
—	Zabłoki	7
—	Bierniczew	8
—	Koktycze	15
—	Plisa	7
—	Pułbrzeg	25
—	Wierobiomcze	42

Zascianek	Hałkowicze	11
—	Choroszew	10
—	Bienin	10
—	Wereszkow	24
—	Nizowicze	20
—	Marcinki	8
—	Lechowicze	32
—	Czereszka	8
—	Rachoniec	17
—	Wołkońce	9
—	Chidasy	11
—	Zahorże	42
miasteczko	Delatycze	78

Wszystkie te wioski bez przepraw, naydalsze o mil dwie, domow wynoszą 431, męszczyzn do spowiedzi zdolnych 846, niewias, 901, obojey płci razem 1747 w ogule z niezdolnemi dusz żyjących liczą 2271.

Zabudowanie plebanalne.

Izba biała z komorą, alkierżem, spiżarnią y bokowką, w których drzwi na zawiasach żelaznych pięc, okien 6, we srzodku izby y w alkierżu podłoga z tarcic, piec kaflany kafowy z kominkiem, przez sięń piekarnia z piecem gospodarskim, z drzwiami na zawiasach, o czterech oknach, przy niey komorka z drzwiami na zawiasach, z okienkiem małym y stolowaniem z tarcic, swirnow trzy, z tych nowy ieden z drzwiami na zawiasach y zamkiem wnętrznym z pomostem y stolowaniem, chlewkow trzy, staynia w jednym szeręgu, warżywnia z sionkami, browar z stancyiką, studnia przy browarże, gumno na dwóch sochach y odryna. Całe te zabudowanie słomą kryte znacznym kosztem teraznieyszego wielebnego xiędza rządzcy erygowane.

Dokumenta y grunta.

Fundusz tei cerkwi, jak powieść niesie, zabrany iest od czasow niepamiętnych do Kijowa, na mocy którego w spokoyney y od nikogo nienaruszoney possessyi nayduje się gruntu włok dwie w szesciu sznurach—pierwszy siedzibny, bokami z obu stron pomiędzy gruntow Zurawle zwanych leżący, drugi teyże zmiany Drozdowszczyzna nazwany, pomiędzy chłopow gruntem leżący, oba wpierają końcami jednym w granice Rewelanską, drugim w gosciniec Wsielubski, trzeci mianowany Nashow między temiż gruntami Zurawlowskiemi leży, czwarty Mimiszki nazwany między Karpowiczow gruntami, jako wyżey wyrażonemi, piąty Budziłowski zowiący się pomiędzy temiż pomieżnikami Zurawskiemi leży, szósty Wołosowski zwany miedzami i gruntami tychże Karpowiczow wpierające, końcami jednym w grunta Berdziackie, drugim w gosciniec Wsielubski; item morgow dwa Przydatki nazwane między gruntami Zurawki y Karpowicza chłopow położone; item sianożęci Podozierże zwane morg 1 y prętow 10, Ratna zwaney morg 1 i prętow 10. Wizyty jeneralne w roku 1733, 1746, 1749, 1752, 1755, 1765, 1784 y 1793, oraz podania różne czynione przy mieyscu naydują się.

Aktualnym tey cerkwi parochem iest wielebny xiądz Sylwestr Witorski, lat wieku swego 54 mający, z rodzicow oyca wielebnego xiędza Andrzeja i Zofij, parocha Pułbrzeskiego, zrodzony, od jasnie wielmożnego Wołodkowicza, metropolity, 1769 roku na prowizyą do cerkwi Sienienskiey wyswięcony, od jasnie oswieconego xiążęcia Radziwiłły, woiewody Wilenskiego, roku 1783 prezentowany, a od jasnie wielmożnego Horbackiego, biskupa Pinskiego i Turowskiego, iest installowany w tymże roku 1783.

Dla przyzwoitszego kąserwowania sanctissimum, które teraz po zrabowaniu w rewolucyi cerkwi w kielichu lokuje się, iżby wielebny xiądz rządzca w miarę potrzeby wotow srebrnych kilka od nas dozwolnych z kaplicy Delatyckiey na przyrobienie wierzchu w formie puszki do tegoż kielicha użył, a o pokrycie kaplicy Delatyckiey i zupelne jey opatrżenie czy do własnych kollatorów krok

uczynił, czyli też przez pobudkę i składkę parochialną naydaley w ciągu roku starannosci nie zaniedbał nakazaliśmy, a w przypadku niezadosyć czynienia po upłynionym od daty ninieyszey roku za interdykowaną ogłosić przewielebnemu xiędzu dziekanowi mieysca dozwoliliśmy, tenże oraz ażeby wielebny xiądz rządzca, ażeby na dalszy skutek powołania swego lud parochialny w potrzebach y srzodkach zbawiennych objasniał, nabożenstwo w dni niedzielne y swiąteczne bez naymnieyszego oddalenia się, lub okkazyi wyjazdu ze mszą swiętą do kaplicy Delatyckiey dla zastąpienia w nabożenstwa kapłana w te dni sprowadzał, posługę pasterską ochoczo y nie leniwie domierżał, też parochią do zgromadzenia się w bractwo wyswietliwszy im tak dla ichże samych, jako też domu Bożego pożytek zachęcał, zgromadzone utrzymywał i one konsensem, gdzie z prawa należy, utwierdził, przy szafowaniu swiętych sakramentow tak dla uniknienia pomówisk, zdzierstwa, jako też kar stąd wypływających synodami już to suspensą juz klątwą już nakoniec srozszemi woli pasterzującego zachowanemi zawarowanych strzegł się, a na dobrowolney chęci y woli ofiarującego co do datku przestawał, całosci funduszowey pilnował, awulsa parochialne rekuperował, ustawy archi-dyecezalne we wszystkim nayakkuratniey spełniał, umiejętność swą w teologij pomnażał y dowody oney na doswiadczeniach dekanalnych czynił, extrakta metryk co 4 miesiące do przewielebnego xiędza dziekana mieysca składał,—zaleciliśmy. Co aby uskutecznionem było przewielebny xiądz dziekan mieysca ma dopilnować.

Miasteczko Mikołajew.

Cerkiew pod tytułem Protekcyi Nayswiętszey Panny, w kollacyi jasnie wielmożnego Oginskiego, miecznego wielkiego xięstwa Litewskiego, na podmurowaniu, drewniana, gątami kryta, z faciatą malowaną y kopułą o krzyżu żelaznym, oraz nad babincem dwóma malowanemi wieżami o krzyżach żelaznych; drzwi do babinca jedne podwoyne, futrowane na osim zawiasach żelaznych z zasuwką drewnianą, drugie bokowe mnieysze na dwóch zawiasach z zaszczepką y zamkiem wiszącym; do srzodka cerkwi drzwi podwoyne na zawiasach żelaznych; wewnątrz chor y paręcz przed wielkim ołtarżem balasowe, posadzka w prezbyterium ceglana, na cerkwi zaś z dylow, okien częscią w ołow, częscią w trzaskę oprawnych 8, konfessyonał malowany, ambona z starych obrazow złożona, ławki po obu stronach, zakrystye dwie z drzwiami na zawiasach z zaszczepką i proboiem żelaznymi, w tych iedney kantorek, roboty stolarskiey, z trzema szufladami do schowania apparamentow.

Ołtarż wielki roboty stolarskiey malowany z obrazem Protekcyi Nayswiętszey Panny na płótnie malowanym za firankami podwoynemi kitayczanemi mienioną i różową, na nim korona srebrna, tabliczka srebrna, koral sznurkow sześć, na murowaney mensie tuwaleń trzy z korunami, antemis jasnie wielmożnego Wołodkowicza, metropolity, nakrywadło płocienne, lichtarżow dużych cynowych par dwie, małych par trzy, krzyż z korpusem cynowy, cyborium na dwie kondygnacye, z tych w jedney, wkoło obracającey się, asservatur sanctissimum w puszce srebrney, intus wyzłacaney.

Ołtarż poboczny stolarsko-snicerskiey roboty, malowany, z obrazem swiętego Mikołaja za firankami siatkową y kitayki zieloney, na mensie tuwaleń dwie, antemis jasnie wielmożnego Szeptyckiego metropolity, nakrywadło druczkowe, lichtarżow drewnianych para, krzyż z korpusem drewniany. Ołtarż drugi takiż, z obrazem Nayswiętszey Panny za firankami kaczorowemi, na mensie tuwalnia, krzyż drewniany z korpusem, lichtarży drewnianych para, antepedium drewniane malowane.

Srebro, cyna etc.

Kielichow srebrnych, intus et extra wyzłacanych, dwa, łyżeczka srebrna, vasculum z łyżycą srebrne, turybularż mosiężny nowy, drugi spiżowy stary, ampółek cynowych z

tacą para, miernica cynowa, dzwonkow ołtarżowych sześć, dzwonow we dzwonicy porządny 1, miernych 3; na obrazie Matki Nayswiętszey w ołtarżyku ponosnym korona srebrna y tabliczka srebrna.

Apparamenta y bielizna.

Ornat sztofowy niebieski w kwiaty, drugi różowy parterowy w kwiaty z kołnierżem adamaszkowym saladynowym y galonem złotym na około, trzeci żółty atłasowy z kołnierżem niebieskim atłasowym, czwarty kafowy atłasowy w kwiaty z atłasu różowego naszywany z galonem białym szychowym, te cum requisitis; item ornatów dwa żałobnych—jeden prostego płocienka, drugi harusowy stary; alb tkackich z humerałami trzy, paskow trzy, komża z koróną siatkową duża jedna, mnieyszych bez korun 8, korporałow 7, puryfikaterżow 8, bursa do chorych, chorągiew kitayczana karmazynowa duża 1, harusowych 5, całun sukienny, beldachim materyalny w kwiaty z frędzlami jedwabnemi.

Księgi.

Mszał, in folio, edycyi Uniowskiey, drugi staroswiecki pisany z różnemi do obchodu cerkiewnego przydatkami, trebnik—pisany, Ewangelia z naukami xiędza Korżenieckiego, mowy parochialne, Ewangeliczka polska mała, inwentarż ludnosci parochialney, metryki dawnieysze od roku 1761, pogrzebowe, chrzestne zaś od roku 1785, a szlubne od roku 1794.

Cerkiew ta oparkaniona, reparacyi nieco potrzebująca, od W s i e l u b a mil dwie odległa; obrazu cudownego, relikwij, odpustow, szkołki parochialney y bractwa niema, szpital nie z funduszu, lecz kosztem zeszłego parocha zabudowany, zbyt stary, wakuje.

Parafia.

Mikołajow domow	14
Lotewka	18
Bahrow	44
Czapun	37
Miszukowicze	19
Helenow	8
Jasłowicze	1

Wszystkie te wioski bez przepraw, naydalsze o milę, wynoszą domow 141, męszczyzn do spowiedzi zdolnych 330, niewiast 342, obojey płci razem 672, w ogule z niezdolnemi 931.

Zabudowanie plebanalne.

Izba biała z komorą, spiżarnią, piecem kaflanym saladynowym, drzwi na zawiasach z klamkami 4, okien 6, przez sień piekarnia z piecem gospodarskim i drzwiami na zawiasach, dwóma dużemi oknami; ten cały budynek gątami kryty, swiron jeden stary, drugi nowy z drzwiami na zawiasach y wiszącemi zamkami, staynia, wedle iey warzywnia z sionkami, nowo przez teraznieyszego wielebnego xiędza rządzcy zabudowana, gumno y odryna porządne, obora, chlewow dwa i powietka, syrnica stara podporami wzmocniona; całe te zabudowanie słomą kryte częścią dylami, częścią czostokołem ogrodzone, przez teraznieyszego wielebnego xiędza rządzcę zeszłemu wielebnemu xiędzu parochowi, jak poswiadcza dokument kwitacyiny, sto osmin złotyma iest opłacone.

Dokumenta i grunta.

Fundusz iey cerkwi od jasnie wielmożnego Mikołaja z C z e r n i c h o w c a Kiszki, wojewody Mscisławskiego, w roku 1629 nadany, a w roku 1649 w grodzie Nowogrodzkim aktykowany, roku zaż 1781 z tychże ksiąg extraktem wyjęty, na gruncie naydujesię, autentyk zaś ad archivum metropolitalno oddany. Takowym funduszem oznaczono dla parochow gruntu włok trzy z czterma poddanemi, oraz wolnoscią wstępu do lasu, pastwiskow y wypustow, przytem od poddanych włosci M i k o ł a j o w s k i e y y C z a p u n s k i e y z każdey włok

y każdego roku zsypki zbożowey po korcu żyta jednym i po korcu jęczmienia lub gryki, oraz z karczmy Mikołajewskiey złotych polskich 50. Co się tycze funduszowych poddanych,—ci od dawnych czasow, niewiadomo z jakiey przyczyny, nie naydują się przy plebanij, grunt zaś pozostały spokoynie wielebni xięża parochowie używają. Annuata zbożowa i pieniężna wyż namieniona dopiero parocha dochodzi nie podług jednak brzmienia funduszu, bo w mnieyszey miarże zboża.

Grunt funduszowy w tem jest ograniczeniu: pierwsza zmiana w uroczyszczu Lipniak nazwana, leży między mieyskiemi gruntami, końcem jednym wpiera do Niemna, drugim do gruntow starostwa Duckiego; druga zmiana w uroczyszczu Dworzyszcze zowiąca się, jednym koncem także do Niemna, a drugim do gruntow tegoż starostwa wpiera; trzecia zmiana, uroczyskiem Kapusnik nazwana, końcem od gruntow mieyskich do Zubrycy, a bokami od gruntow mieyskich do gruntów wsi Łotewki graniczy. Te grunta są po częsci w zaroslach. Sianożęć, Zubryca nazwana, międzyNiemnem y zatoką, na wozy 30 zgórą; item między sznurami mieyskiemi, gdzie przed tym poddani funduszowi mieszkali na wozy 12; nad to plac w obrembie duży, na którym plebania z ogrodami y szpitalem iest zabudowana, także wolne mliwo bez miarki y czerhi we młynach skarbowych y ryb łowienie w zatokach tymże funduszem dla parocha iest zabespieczone, co poswiadczają i wizyty generalne pod rokiem 1746, 1755, 1765, 1773, 1784 y 1793 czynione, przy mieyscu nayduiący się.

Aktualnym tey cerkwi parochem iest wielebny xiądz Łukasz Wołosewicz, lat wieku swego 48 mający, z rodziców wielebnego xiędza Ignacego i Teofili parocha Gurno-Horodziejewskiego zrodzony, od jasnie wielmożnego Michała Oginskiego, hetmana wielkiego xięstwa Litewskiego, w roku 1779 prezentowany, od jasnie wielmożnego Wołodkowicza, metropolity, w roku 1775 wyswięcony, a od jasnie wielmożnego Horbackiego, biskupa Pińskiego y Turowskiego, w roku 1782 został installowany, w granicach parafij w miasteczku Mikołajewie obłóżną od lat kilku złożony chorobą, w domku przez siebie najętym nayduje się. Wielebny xiądz Jonasz Wittorski, lat wieku swego 45 mający, niegdyś administratorem cerkwi Żyżmiańskiey przykładnie y statecznie rządzący się.

Tak akkuratność w dopełnieniu posługi pasterskiey z obowiązku powołania wypływającey, jako też skutek wszelkim ustawom archy-dyecezalnym nadal domierżać wielebnemu xiędzu rządzcy zaleciwszy, ażeby tenże kopuły cerkiewne przez pomoc parochialną, czyli jaka może bydz nayskutecnieyszą, zreperować zastarał się, o całość funduszową dbał y strzegł, sam zaś pilniey teologią moralną czytając, z oney dowody na doswiadczeniach dekanalnych, regularnie bywające, dawał, extrakta metryk co 4 miesiące do przewielebnego xiędza dziekana mieysca składał, nakazaliśmy. Co aby dopełnionem było przewielebny xiądz dziekan mieysca ma dostrzedz.

Miasteczko Wsielub.

Cerkiew pod tytułem swiętego Michała Archanioła, w kollacyi jasnie wielmożnego Pocieja, starosty Rohaczewskiego, orderow polskich kawalera, drewniana, gątami kryta, na podmurowaniu z faciatą malowaną y kopułą o krzyżu żelaznym; drzwi do babinca futrowanych nabijanych gozdziami troje, z tych jedne podwóyne na zawiasach potróynych, drugie — z zamkiem wnętrżnym krytym, trzecie—z zasowką drewnianą, z-babinca do cerkwi drzwi roboty stolarskiey podwóyne na zawiasach potróynych, do połowy z kratkami; we wnątrz cerkwi, krzyżowo robioney, ceglana posadzka suffit z tarcic okrągły, razem z scianami pobielany, chor y gradus przed wielkim ołtarżem balasowy, ambona roboty stolarskiey z dwóma statuami rzniętemi, złotem malarskim akkomodowanemi, ławek

ośm, okien dużych pięć, konfessyonał roboty stolarskiey, obok ołtarża wielkiego dwie zakrystyi, z drzwiami na zawiasach, w jedney z tych mensa, tuwalnią pokryta, z obrazem Matki Nayswiętszey, gdzie wschody na loże, w drugiey gdzie skład cerkiewny, okno za kratą żelazną.

Ołtarż wielki roboty stolarskiey, białą farbą malowany, z obrazem Nayswiętszey Panny, za firankami podwóynemi atłasowemi w paski, biały i taftowemi różowemi, na ktorym dwie srebrnych koron pozłacanych, na mensie murowaney cyborium stolarskiey roboty zamczyste, malowane, ubi asservatur sanctissimum w puszce cynowey, tuwaleń trzy, antemis jasnie wielmożnego Wołodkowicza metropolity, nakrywadło płocienne, lichtarży cynowych dużych par trzy, małych cynowych par dwie, drewnianych para, krzyż z korpusem cynowy, cieniow szklanych z blaszkami dwa, mens pobocznych murowanych dwie, jedna z obrazem niepokalanego poczęcia Maryi Panny, na którey tuwaleń dwie, lichtarży cynowych dużych para, drewnianych para, krzyż z korpusem drewniany, gradus malowany; druga—z obrazem swiętego Mikołaja, na niey tuwaleń dwie, antemis jasnie wielmożnego Wołodkowicza, lichtarży drewnianych par dwie, krzyż z korpusem mosiężnym drewniany. Item mens dwie drewnianych, na jedney obraz swiętego Michała, na drugiey—swiętego Jana Chrzciciela, na obu po jedney tuwalni, po parże lichtarży drewnianych y krzyżu drewnianym; przy mensie swiętego Michała Archanioła antepedyum tkane włoczką wyszywane.

Srebro, cyna etc.

Kielich z pateną srebrny intus y po części extra pozłacany, vasculum do chorych z łyżeczką srebrne, intus wyzłacane, łyżeczka ńdzielna srebrna, ampułek cynowych bez tacy par dwie, miernica cynowa, turybularż stary bez łancuszkow, a drugi z kaplicy Berdowskiey na czas wzięty, spiżowy, możdzerżow żelaznych para, dzwonkow ołtarżowych 4, dzwonow we dzwonicy miernych 2.

Apparamenta y bielizna.

Ornat sztofowy błękitny w różne kwiaty z galonem szychowym, drugi atłasowy popielaty w paski, trzeci atłasowy w różne paski na dnie białym z kołnierżem odmiennym, te cum requisitis, czwarty błękitny kitayczany z kołnierżem żółtym, stary, piąty kamlotowy żałobny z taśmą białą, umbraculum kitayki różowey, beldachim materyi tureckiey w paski, alb tkackich z komżami dwie, jedna astrachanią czerwoną, druga kitayką żółtą wdole podszyta, komż tkackich szesć, bursa do chorych materyalna, humerałow trzy, korporałow trzy, puryfikaterżow 10, paskow 2, z tych jeden jedwabny, chorągwi sztametowych z obrazami nowszych trzy, a czwarta stara, całun sukienny stary.

Księgi.

Mszał edycyi Wilenskiey in folio, stary trebnik, oktoichow dwa, psałterż, ewangelia strastna, ewangelia polska z naukami xiędza Korzenieckiego, mowy parochialne, inwentarż ludnosci parafialney, metryki dawnieysze od roku 1785 w jedney księdze, w którey i teraznieysze zapisuią się, dalsze zaś skutkiem rewolucyi zatracone. Cerkiew ta oparkaniona, od Nowogrodka mil dwie odległa, obrazu cudownego, relikwij, odpustow, szkołki parafialney, szpitalu y bractwa niema, szpitał nie funduszowy, lecz z jałmużmy tylko utrzymuie się dła posługi cerkiewney.

O milę we wsi Berdowie nayduie się kaplica jedna pod tytułem swiętego Michała Archanioła do tey cerkwi affiliowana, drewniana, gątami kryta, z dwóma wieżami o krzyżach żelaznych, między któremi dzwonek nie wielki zawieszony, w strukturże przyzwoitey, wewnątrz należycie opatrzona, w dachu nowego już pokrycia potrzebująca, w tym roku oparkaniona. Wewnątrz tey kaplicy trzy ołtarze: w wielkim obraz Nayswiętszey Panny, na którym gwiazd srebrnych 12, w górze obraz Swiętego Michała, w ołtarzu pobocznym jednym obraz swiętey Barbary wdole, a w górze

swiętego Kazimierza, w drugim obraz swiętego Jana Chrzciciela i swiętego Antoniego; te obrazy wszystkie na płótnie malowane, lichtarżow na każdey mensie drewnianych po par dwie. Sprzęt tey kaplicy: kielich srebrny z pateną, intus wyzłacany, ornat gredyturowy popielaty z kołnierżem materyalnym czarnym cum requisitis, alb z korunami dwie, humerałow 2, obrusow na ołtarżach trzy tkackich, tuwaleń z korunami trzy szwabskich, puryfikaterżow osm, korporałow dwa, pasek jeden, dzwonkow ołtarżowych dwa, krzyż z korpusem cynowy, ampułek z tacą para cynowych, lampa blaszana, relikwiarżow siedm, obrazkow w ramkach za szkłem różnych cztery.

Kaplica ta ma swoją exdotacyą, oddzielnym funduszem nadaną, to iest—włokę jedną gruntu w uroczyszczu Jamiszcze zwanym, y sianożęci Ozieryszcze zwaney nad rzeką, z Leszczanki idącą, na wozy sześć, niżey w granicach swych specyfikuiące się.

Druga kaplica affiliowana o dwie mile we wsi Morynie sytuowana, po zgorzeniu starey nowa wybudowana, na podmurowaniu, drewniana, kryta gątami, pod tytułem Narodzenia Nayswiętszey Panny, za konsensem mieyscowey zwierzchnosci poswięcona, w strukturze przyzwoitey, sprzęt maiąca taki: w ołtarzu wielkim obraz Nayswiętszey Panny, na którym dwie korony srebrne, w pobocznych zaś—swiętego Tadeusza y swiętey Troycy obrazy, kielich z pateną srebrny, intus wyzłacany, ornat kitayczany różowy z kompaną białą szychowa, chorągwi sztamełowych starych dwie, nowsza jedna, mszał in folio nowy, ewangelia polska, alba z humerałem, tuwaleń pięc, krzyż cynowy z korpusem. Równie y ta kaplica oddzielną ma exdotacyą swoją to iest—gruntu włok dwie, na którym poddany jeden y dwoch chałupnikow, takoż poniżey opisuiące się, mieszkają.

Parafia.

Miasteczko Wsielub domow		60
Troscianka wieś domow		26
Bicewicze		14
Kremuszewka		9
Dziatomla		24
Mołoczki		8
Ocminow		16
Osoki		8
Żomoydz		9
Giniusze		7
Ławskie		5
Mokrżeć		16
Uhły		10
Naliboki		16
Krywonohowo		35
Słoczwa		10
Karalitowka		5
Gierdowka		9
Wielemowo		5
Mosciszcze		7
Hubiszcze		15
Kaledzicze		20
Moryn		50
Krzywicze		50

Oprócz wsi Moryna, do której przez Niemen przeprawa, inne są bez żadnych przepraw, naydalsze o dwie mile,—wszystkie w ogule składają domow 492, męszczyzn, do spowiedzi zdolnych 902, niewiast 839, oboiey płci razem 1741, w ogule z niezdolnemi liczą dusz żyiących 2282.

Zabudowanie plebanalne.

Izba biała z komorą, alkierżem y bokówką, w którey piec kaflany zielony z kominkiem, drzwi wszystkich na zawiasach pięć, z których dwoie z zamkami wnętrznemi, okien w drzewo oprawnych sześć, przez sień piekarnia z piecem gospodarskim y drzwiami na zawiasach, przy niey komorka; cały ten budynek dranicami kryty, swirnow dwa, ieden na dwa piątra, gątami, drugi dranicami kryty; przy swirnie powietka dranicami kryta, staynia y obora w jednym ciągu, gumno y odryna z osiecią nowo zabudowana, nie daleko plebanij browar na ogrodzie, dranicami kryty, przy którym studnia. Całe te zabudowanie własne

jest teraznieyszego wielebnego xiędza rządzcy Jana Moszczeńskiego.

Dokumenta y grunta.

Fundusz od jasnie oswieconych xiążąt Radziwiłłow czyniony, autentyczny, przy mieyscu nie nayduie się, z ciągłey i spokoyney tylko possessyi parochow Wsielubskich, oraz z wiżyt naydawnieyszych, wyżey od sta lat czynionych, a przy mieyscu będących, dowodzi się, iż z mocy takowego funduszu iest przy cerkwi Wsielubskiey gruntu włok cztery, morgow 10, sznurow 4 y pręcikow 85; pod zabudowaniem plebanij morg ieden, niedaleko cerkwi sznurow dwa i prętow 20, takoż między gruntami mieyskiemi włoka jedna, morgow 22 y sznur 1; item we wsi Słoczwie w szesciu sznurach włok dwie, morgow 16, sznur 1 i prętow 65, między gruntami chłopskiemi, na tych szesciu sznurach siedzą trzy funduszowi poddani plebańscy, z którey jeden Samuel Żodz z żoną, Bazylim, Mikołajem y Iustynem synami, oraz z bratem Tomaszem żonatym, z majątku ma wołów parę, krowę, konia, gruntu trzyma włokę; drugi Roman Żodz z żoną y Kononem synem, ma woła jednego, krowę; trzeci Gabryel Żodz z żoną, Mikołajem y Janem synami, ma wołów parę i krowę jedną; dway ci poddani więcey iuż po puł włoczu gruntu trzymają, z którego wszyscy pełnią powinnosci—męszczyzna dni dwa, a kobieta dzień jeden na tydzień, łatem zaś po sześć dni tłoki, czyli gwałtu, oraz czynszu płacą z pułwłoki na rok po złotych pięć, po kurże jedney, i po dziesięć jay oddają. Item w Moryniu gruntu funduszowego włok dwie we dwóch zmianach, między gruntami chłopskiemi, na którym poddany jeden Antoni Kowalczuk z żoną, Stefanem y Maciejem żonatym synami mieszkający, ma wołów parę, krow dwie y konia, płaci z gruntu parochowi Wsielubskiemu corocznie czynszu złotych jedynascie i gęś jedną daje. Na tymże gruncie na czwierci tylko siedzi zmarłego poddanego Alesia żona, wdowa, y temuż parochowi opłaca tylko złotych cztery na rok. Sianożęci funduszowe w Morynie iedna na błoniu na wozow 12, druga w uroczyszcu Wierzchow na wozow 5. Zarabia wielebny xiądz paroch także gruntu włokę iedną do kaplicy Berdowskiey, funduszem nadaną, która w uroczysku Janiszczach przy drodze z Berdowki do Ławskich idącey leży, gdzie y sianożęć Osieczyszcze zwana nad rzeką z Leszczanki idącą równie funduszem do teyże kaplicy nadana. Na gruncie w Morynie będącym mniey użytecznym prócz Antoniego Kowalczuka poddanego, za wiedzą parocha zabudowawszy się, mieszka trzech chałupników, z tych imieniem Adam Łapiński y Jan Koniuszewicz płacą rocznie za place po złotych dwa, trzeci zaś Michał Karpicki wnosi podatku złotych 4 rocznego.

Dokumenta przy cerkwi Wsielubskiey te naydują się: fundusz autentyczny jasnie oswieconego xiążęcia Krzysztofa Radziwiłły, woiewody Wilenskiego, na włok dwie do kaplicy Moryńskiey w roku 1602 utworżony; dekret autentyczny, którym ma połowę kiermaszowego czasu jarmarków przy tey kaplicy będących, w tym że 1602 roku od tegoż xiążęcia wydany. Oba te dokumenta w roku 1788 w ziemstwie Nowogrodzkim aktykowane y extraktem wyięte. Item pismo autentyczne od wielmożnego Tomasza Gibla, dzierżawcy niegdyś Wsielubskiego, plac Kopaczowski zwany w miescie Wsielubiu w roku 1652 cerkwi Wsielubskiey za wolą tegoż xiążęcia wydane; takowy plac przez konwencyą między iegomoscią xiędzem Michałem Moszczeńskim, bywszym parochem Wsielubskim, y dworem w roku 1777 czynioną zamieniony iest na grunt w possessyi parochów y teraz będący, przeciw plebanij przez drogę, gdzie szpital stoi, bokami od placu Jakuba Zapolskiego y sznurow mieyskich leżący, a koncami od drogi pod plebanią do drogi Troscianskiey ciągnący się. Takowy zamienny dokument w roku 1777 od jasnie wielmożnego Michała y Maryi z xiążąt Radziwiłłow Granowskich wydany, a w roku 1788 w ziemstwie Nowogrodzkim aktykowany in autentico et

extracto nayduje się. Item fundusz od Kazimierża Jabłonskiego woyskiego Nowogrodzkiego do kaplicy Berdowskiey approbowany y w roku 1788 w ziemstwie Nowogrodzkim aktykowany y extraktem wyięty, przy mieyscu nayduje się; nakoniec wizyty generalne sub data 1680, 1738, 1748 y 1793 roku expedyowane.

Administratorem tey cerkwi iest wielebny xiądz Jan Moszczenski, lat wieku swego 46 maiący, z rodzicow z oyca wielebnego xiędza Michała y Anny parocha Wsielubskiego zrodzony, od jasnie oswieconego xiążęcia Michała Pocieja, starosty Rohaczewskiego, w roku 1782 prezentowany, a od jasnie wielmożnego Horbackiego, biskupa Pinskiego y Turowskiego, w roku 1783 na prowizyą do cerkwi Wsielubskiey został wyswięconym, administracyi z urzędu jeneralnego namiestniczego z Grodna uzyskaney termin 1798 roku, miesiąca Iulij 18 dnia zakończy się.

W pomoc prac parochialnych utrzymuje za konsensem konsystorża foralnego Nowogrodzkiego wielebnego xiędza Jana Hrynkiewicza, który w roku 1774 od jasnie wielmożnego Wołodkowicza metropolity wyswięconym został.

Co do obowiązku y powołania rządcy cerkwi przynależy, o skutku tego wszystkiego przez wyznania y dowody parochian przeswiadczonemi zostawszy, równe w tem wywiązywanie się y na czas dalszy temuż wielebnemu xiędzu rządzcy zaleciliśmy, który oraz iż by pomocą składek parochyalnych puszkę przynaymniey wewnątrz wyzłacaną sporządzić, mszą nową swiętego Jana Złotoustego w mszał wkleić y jako posiadaiący zupełną doskonałość nauki, przymiotami dobremi zaszczycony, za poprzedzaiącemi z prawa solennosciami, o instytucyą do tego beneficium starał się, o pokrycie kaplicy Berdowskiey usiłowanie łożył, papiery fundo służące w nayostrożnieyszey chował konserwie, extrakta metryk co 4 miesiące do przewielebnego xiędza dziekana składał, nakazaliśmy. Co aby zachowano było przewielebny xiądz dziekan mieysca ma dostrzedz.

Miasto Nowogródek.

W ciągu wizyty jeneralney przez surrogacyą Nowogródzką mocą instrumentu wielmożnego nayprzewielebnieyszego iegomosci xiędza Macieja Korna, opata Grodzienskiego, zakonu swiętego Bazylego wielkiego officyała jeneralnego y namiestnika w rzeczach duchownych metropolitalnego, konsystorża generalnego metropolitalnego wielkiego xięstwa Litewskiego prezydenta, przez przewielebnieyszego iegomosci xiędza Tomasza Woszczełłowicza, kanonika Kijowskiego, sędziego, surrogata y dziekana Grodzienskiego, konsystorża jeneralnego metropolitalnego assessora plebana Brzostowicy Wielkiey czyniącey się, gdy cerkiew pod tytułem swiętego Mikołaja Nowogródzka na nowo postawia się, opisanie więc oney po ukonczeniu przewielebnemu iegomosci xiędzu dziekanowi mieysca zostawiwszy, mobilia y wszelkie sprzęty cerkiewne wespoł z połączonemi w pogorżeniu cerkwi Swięto-Jańskiey mobiliami konnotuje się.

Mobilia cerkwi swiętego Mikołaja.

Łyżeczka srebrna do dawania komunij, ornat materyi tureckiey bogaty sine requisitis, stary, trebnik edycyi Supraslskiey, dzwonów we dzwonicy małych ieden, dużych dwa, z których jeden pierwszą razą przelany y od swiętey pamięci wielebnego xiędza Wąsilewskiego, rządzcy cerkwi Nowogrodzkiey, nayprzod w Wsielubiu, a potem w Szczorsach był zastawiony, zkąd nie już ten sam, lecz za jego równey wywagi materyałem funtow 390 teraznieyszy wielebny xiądz rządzca uzyskał, z którey po dodaniu dzwonka mniezszego od wagi funtow 28, wylany iest nowy ważący funtow 166, z pozostałey reszty takowego materyału funtow 237 u Ludwisarza po odtrąceniu któremu za należną robotę funtow 83 za

funtow 154 a florenis 2 złotych 808 od tegoż Ludwisarza do odebrania pozostaje.

Sprzęty cerkwi Swięto-Jańskiey.

Puszka cynowa, dzwonków ołtarzowych cztery, mszalik małey edycyi Supraslskiey, sygnaturka z napisem cerkwi Swięto-Janskiey.

Parafia Swięto-Mikolska.

W miescie Nowogrodku ulicy Walowska i Żydowska domow 10, wies Sarosieni 5, Wilamowicza 5, Bazylianski Kuscin 5, Iholniki 7, Babicze 4, Janowicze 11, Zaroyki 4, Miłaszewszczyzna 4, Korostow 3. Te wioski bez przepraw, naydalsze o pułtory mile, wynoszą domow 105, obojey płci zdolnych do spowiedzi 406, z niezdolnemi zaś liczą osob 535.

Parafia Swięto-Janska.

W miescie Nowogrodku ulica Trojecka, Kowalska, Zamkowa, w ktorych po zgorżeniu niedawnym iest teraz domow 28. wieś Koszelewo 9, Mołodow 19, Siemkowo 11, Milkiewicze 6, Łodzieniki 21, Horodeczna 7, Brecianko 27, Parasieka 3, Plebanka 15. Te wioski bez przepraw, naydalsze o pułtory mile, wynoszą domow 146, obojey płci zdolnych do spowiedzi 350, z niezdolnemi zaś liczą osob 420. Obie razem te połączone parafie domow 245, zdolnych do spowiedzi 750, w ogule zaś wynoszą osob żyiących 955.

Zabudowanie.

W czasie konflagraty miasta w roku 1795, po zgorzeniu plebaniow, tak przy cerkwi Swięto-Mikolskiey, jako też cerkwi Swięto-Janskiey kosztem własnym teraznieyszego wielebnego xiędza rządcy postawione iest przy cerkwi Swięto-Mikolskiey na gruncie funduszowym zabudowanie następne: izba biała z komorą, obiciem papierowym, piecem kaflanym saladynowym y dwóma kominkami, w niey podłoga y stolowanie z tarcic, drzwi na zawiasach z zaszczepkami y klamkami troje, okien szkła białego szyb czwiartkowych w drzewo oprawnych cztery, przez sień piekarnia z komorą y piecem gospodarskim, w niey okien różnych 5, w komorże podłoga do połowy z tarcic y drzwi na zawiasach. Budynek ten dranicami kryty, gumno z drzewa okrągłego dranicami kryte, o dwóch sochach, przy nim chlew słomą kryty, oraz stajęka ieszcze dranicami nakrywająca się.

Dokumenta y grunta.

Podług swiadectw wizyt generalnych, przy cerkwi Woskreseńskiey naydujących się, wyswietla się, iż fundusz autentyczny in archivo metropolitano iest złożony, inne zaś wszelkie dokumenta tak Swięto-Janskiey jako też y Swięto-Mikolskiey cerkwiom służące i w jedno połączone, czasu konflagraty zgorżały, na mocy takowego funduszu przy cerkwi Swięto-Mikolskiey nayduie się gruntu włok trzy we trzy zmiany, z których pierwsza w Stałkowie, przy którey i pułwłoc na dziaka; druga w Chorostowie, trzecia w Zaroslach za dworem metropolitalnym z sianożęciami na wozow 6; item placow 2 w samym miescie gdzie cerkiew i plebania zabudowana, oraz ogrod plebański y juryzdyczanie niżey opisujący się mieszkają, takoż plac na ulicy Żydowskiey, jednym bokiem od placow mieyskich, drugim od placu cerkwi Swięto-Janskiey, koncem zaś jednym w ulicę Żydowską, a drugim w grunta tatarskie wpiera. Podług tegoż funduszu y do cerkwi Swięto-Janskiey należy oddzielnie gruntu włok 3 w tych że samych uroczyszczach i zmianach, obok gruntu cerkwi Swięto-Mikolskiey, leżących; item plac gdzie cerkiew ta stała z plebanią i ogrodem, oraz oddzielnie plac na Żydowskiey ulicy, między placami cerkwi Woskresenskiey y Mikolskiey, nakoniec cztery place, na ktorych juryzdyczanie są zabudowani, niżey specyfikujący się.

Juryzdyczanie cerkwi swięto Mikolskiey. Jan Piekarski płaci czynszu złotych 10, tłoki dni 2 odbywa, mięsa funtow 20 do roku daje. Dawid Josielowicz placi złotych 8, tłoki dni dwa pełni y mięsa funtow 20 daje.

Juryzdyczanie cerkwi swięto-Janskiey. Berko Dawidowicz płaci czynszu złotych 9, tłoki dni dwa odbywa y mięsa funtow 20 daje; Maryanna Dobaszynska czynszu płaci złotych 8, dzień jeden tłoki odbywa y mięsa funtow 15 daje; Zelik zlotych 8 czynszu opłaca, dni dwa tłoki odbywa y mięsa funtow 16 daje; Szloma Morduchowicz złotych 15 czynszu opłaca, tłoki dni trzy odbywa i mięsa funtow 20 daje. Wielmożny jegomosć pan Zaborski za uliczkę na placu wygrodzoną złotych trzy płaci; Jerzy Kuczynski czynszu złotych 8 opłaca y tłoki dzień jeden odbywa.

Niegdyś naydująca się kaplica we wsi Zakotkach w dziedzictwie wielmożnego Howsewicza bez żadney exdotacyi i w ruinach zostaiąca przez tegoż iest rozebrana.

Cerkiew Woskresenska czyli z Martwych Wstania Panskiego, jedną administracyą w rząd oddana, drewniana, brusowana, w scianach zupełnie pogniła, bez kopuły, stolowania y posadzki, do ktorey drzwi do babinca na zawiasach żelaznych bez żadnego opatrzenia, ze srzodka podpierane, drugie z boku mnieysze na zawiasach żelaznych z zamkiem wnętrznym; w niey ołtarź popsuty z obrazem z Martwych Wstania Pańskiego na płótnie malowanym y męsa prosta, dwóma tuwalniami pokryta, na którey cyboryum roboty stolarskiey, antemis iest jasnie wielmożnego Wołodkowicza, antepedyum harusowe zielone, nakrywadło płocienne, gradus przed wielkim ołtarżem, na scienie poboczney obraz Nayswiętszey Panny w szacie szychowey żółtey starey, na którym paciorek różnych sznurkow 12.

Srebro, cyna etc.

Kielich z pateną srebrny, intus wyzłacany, drugi cynowy, puszka cynowa, vasculum miedziane pobielane białem, turybularż mosiężny, skrzynia okuta nowa z zamkiem wnętrznym.

Apparamenta i bielizna.

Ornat saladynowy kitayczany, drugi gredyturowy niebieski stary, oba cum requisitis, alba z humerałem jedna, komża 1, paskow 2, bursa do chorych, chorągwi harusowych dwie, korporałow pięć.

Księgi.

Mszał Wilenskiey edycyi, ewangelia polska z naukami xiędza Korzenieckiego, inwentarż ludnosci wszystkich trzech parafij, oraz metryki tych że parochiow od roku tylko 1795, dawnieysze zaś czasu konflagraty miasta ogniem spłonęły. Cerkiew ta bez oparkanienia, równie ani obrazu cudownego, ani szkołki parochialney, ani bractwa y szpitalu dopiero niema.

O pułmili we wsi Litewce metropolitalney nayduie się kaplica do tey cerkwi affiliowana pod tytułem swiętych Apostołów Piotra y Pawła, teraz de nowo restaurująca się, a jeszcze nie ukonczona, do następnego przez przewielebnego xiędza dziekana mieysca opisania z jey ozdobą y mobiliami zostanowująca się, mająca swoją exdotacyą w gruntach niżey opisujących się.

Parafia cerkwi Woskresenskiey.

W miescie Nowogrodku w ulicach Franciszkanskiey, Wileńskiey i Popkowskiey domow 18; wieś Zdanowicze 12, Kornysze 9, Pucewicze 15, Łowczyce 24, Droczyłow 10, Makinicze 1, Nowosiołki domow 2, Litewka 4, Kamionka 8 y te wioski bez przepraw, naydalsze o pułtory mile, wynoszą domow 103, oboiey płci do spowiedzi zdolnych 454, z niezdolnemi liczą osob w ogule 586.

Zabudowanie do cerkwi Woskresenskiey należące.

Izba biała z komorą, sienmi, piekarnią y spiżarnią, w nich drzwi na zawiasach pięć,

okien w trzaskę oprawnych siedm, piec kaflany z kominkiem jeden, drugi gospodarski; budynek ten stary, opadły, dranicami kryty, gumno o dwóch sochach; te zabudowanie znaczney reparacyi w nakryciu potrzebujące, kosztem zeszłego parocha stawione, i przez tegoż naztępnym po sobie parochom ustąpione z obowiązkiem co rok za duszę jego odprawienia jedney exekwij.

Dokumenta y grunta.

Fundusz in archivo metropolitano nayduje się, na mocy którego należy do tey cerkwi gruntu włok trzy we trzech zmianach, obok zmian do powyzszych cerkwi należących położony, z tych pierwsza w Hałkowie, druga w Kubarce y Chorostowie; trzecia w Zaroslach za dworem metropolitalnym. Grunt ten w jedno połączony dopiero każdy ma jednostayne ograniczenie. W pierwszey zmianie bokiem jednym od gruntow ichmosciow xięży Bazylianow, drugim od gruntow xięży Bonifratrow, koncem zaś jednym od scianki poprzeczney do Korelicz idącey, drugim do gruntow y zarosli mieyskich wpiera, w drugiey zmianie Kubarka zwaney jednym od gruntow Białopiotrowicza, a drugim od gruntow pana Kiersnowskiego leży, poczynasię od gruntow mieyskich a wpiera w las Popkowicki; w trzeciey zmianie bokiem od pana Kmity do gruntow metropolitalnych i mieyskich, a koncami od gruntow Pucewickich do gruntow równie mieyskich i metropolitalnych rozciąga się; item plac na ulicy Żydowskiey przy placu cerkwi Swięto-Janskiey, końcem jednym w ulicę Żydowską, drugim w grunta Tatarskie wpierający; także placow 5, na których mieszkają juryzdyczanie: 1) Piotr Marciniewski złotych 4 opłaca czynszu i do posyłek w potrzebie jest obowiązany, 2) Wawrzyniec Romanowski czynszu złotych 6, za kolędę groszy 20 y za tłokę groszy 40 corocznie płaci; 3) Izrael Szauferowicz czynszu złotych 10 y mięsa funtow 20 daje, oraz dni 3 tłoki odbywa; 4) Berko Iosielewicz czynszu złotych 5 y mięsa funtow 10 wnosi i tłoki dni 2 pełni; 5) Newech Gierszonowicz złotych 6 czynszu płaci, tłoki dni 2 odbywa y mięsa funtow 20 daje; 6) Berko Iowelowicz, w hausteryi wjezdney mieszkający, czynszu złotych 10, tłoki dni 3 y mięsa funtow 20; 7) Maciey Axieniowicz czynszu złotych 5, tłoki dni dwa y mięsa funtow 10; 8) Grzegorz Sobocki czynszu złotych 5, tłoki dni 2 y mięsa funtow 10 daje; podymne y wszelkie publiczne podatki do kancellaryi wnosic sami są obowiązani.

Gruntu do kaplicy wyż wzmienioney, Litewka zwaney, włok cztery należących i dawną parochow possessyą zatwierdzających się, spokoynie teraznieyszy wielebny xiądz rządzca używa, tych z sianożęciami y zaroslami iest położenie między gruntami chłopskiemi teyże wsi Litewki; na tym gruncie mieszkający dawniey juryzdyczanin Iozef Woyna dla ciągłey przez lat 6 nieopłaty terragij podatku przez teraznieyszego wielebnego xiędza rzadzcę zrzucony został. Dawność tey całkowitey possesseji wizyty jeneralne pod rokiem 1740, 1748, 1752, 1753, 1758 i 1784 oraz podania sub datta 1748, 1765, 1782 i 1796 czynione poswiadczające przez wielebnego xiędza Romana Pławskiego, administratora Sulatyckiego, są zabrane. Stosownie do mysli y woli testamentowey pod rokiem 1795, miesiąca 9-bra 20 dnia, przez wielebnego xiędza swiętey pamięci Stefana Narkiewicza, parocha cerkwi Woskresenskiey, czynioney,—kielich srebrny z pateną intus wyzłacaną łotow 26 ważący wielebny xiądz Roman Pławski, administrator cerkwi Sulatyckiey, w akcie ninieyszey wizyty, iako na potrzebę cerkwi Woskresenskiey aplikowany złożył, ktory wespoł z wszystkiemi sprzętami teyże cerkwi wielebnemu xiędzu Iozeffowi Stankiewiczowi, jako administratorowi, iest w pełny dozor oddany i zostawiony.

Administratorem tych cerkwi iest wielebny xiądz Jozef Stankiewicz, lat wieku swego 32 mający, z rodzicow wieleb-

nego xiędza Jana y Anny parocha Płotnickiego zrodzony, od jasnie wielmożnego Ioachima Horbackiego, biskupa Pinskiego, w roku 1794, miesiąca 7-bra, 24 dnia, wyswięcony, administracyi z konsystorża jeneralnego metropolitalnego z Grodna uzyskaney termin, roku 1799, Januaryi 30 dnia v. s., zakończy się.

W miescie Nowogrodku za wiedzą urzędu konsystorża metropolitalnego foralnego tytułem wikaryusza zostaje przy kosciele parafialnym wielebny xiądz Teodor Pławski, wyswięcony od jasnie wielmożnego Bułhaka, biskupa Turowskiego, w roku 1797.

Widoczną staranność wielebnego xiędza administratora w przebudowaniu z dodaniem nowego drzewa cerkwi znalazłszy, do nieustanney w tem czułosci onego zagrzeliśmy, tenże oraz wielebny xiądz administrator, iżby odtąd w spełnieniu swych obowiązków parochialnych z powołania wynikających rownie jak y dotąd według swiadectw ludzi wywiazywał się, w granicach stanu własnego zachowując się i rządząc w spokoynosci. a wszelkich zdarzeń, krzywdę y zniewagę tak sobie jako y całemu duchowienstwu przynoszących uchodząc zostawał, całosci funduszem zawarowanych strzegł. na żadne awulsa nie narażał, dziaka, wydzieliwszy mu grunt funduszowy zdatnego regularnie utrzymywał y nabożeństwo podług rytuału w dni niedzielne y swiąteczne odprawował, pozostałe u ludwisarża złotych 308 odzyskał, expensy onych na potrzebę cerkwi zakrystyine, idque—kielich, puszkę i bieliznę łożyć nie skąpił, summiennie przed przewielebnym xiędzem dziekanem mieysca w każdym czasie do usprawiedliwienia się był gotow, papiery cerkwi Woskresenskiey służące po smierci wielebnego xiędza Narkiewicza przez wielebnego xiędza Romana Pławskiego, administratora Sulatyckiego, zabrane niezwłocznie ztamtąd dopominał się y przy mieyscu konserwował, doskonałosci w teologij moralney nie przepominał y wszelkie ustawy archi-dyecezalne uiszczał, przy szafowaniu swiętych sakramentów nad własną chęć ofiaruiącego datków nie wymagał, przykładną subordynacyą własney zwierzchnosci domierzał, extrakta metryk co 4—miesiące do przewielebnego xiędza dziekana mieysca składał,—nakazaliśmy. Cerkiew zaś Woskresenską, jako w scianach zgniłą, w dachu całkiem podziurawioną, bez stolowania zostającą, jeżeli w ciągu roku zniką, jak na swiątnicę Pańska przynależy staranność, przynaymniey zreperowania pokryciem i opatrzeniem nie nastąpi. tę po upłynionym czasie za interdykowaną ogłosić przewielebnemu xiędzu dziekanowi mieysca dozwoliliśmy. Co aby dopełnionem było, tenże przewielebny xiądz dziekan ma dostrzedz.

Wieś Jatra.

Cerkiew pod tytułem Narodzenia Nayswiętszey Panny, w kollacyi jasnie wielmożnego Januarego Kaszyca, pułkownika bywszych woysk polskich, wspaniale wybudowana, drewniana, brusowana, gątami kryta, reparacyi nie potrzebująca, z dwóma wieżami w części blachą pobijanemi, o krzyżach żelaznych; wchodząc do niey drzwi jedne podwóyne futrowane, na potróynych zawiasach żelaznych z zasówką, drugie bokowe także małe na zawiasach z zamkiem wnętrznym; wewnątrz cerkwi suffit dęty z tarcic futrowany, gozdziami żelaznemi przybijany, chor i gradus przed ołtarżem wielkim balasowy malowany, posadzka ceglana, ławki roboty stolarskiey poczwórne, z obu stron malowane, konfessionał roboty stolarskiey malowany, filarów okrągłych o suffit wspierających się 4, okien szkła białego w trzaskę oprawnych 10, za ołtarżem wielkim mensa z dwóma szufladami do konserwy apparamentow.

Ołtarz wielki stolarskiey roboty malowany z figurą sporą Pana Jezusa, ukrzyżowanego, drewnianą malowaną, na mensie malowaney cyboryum we dwie kondygnacye, wkoła obracający się, malowane, ubi asservatur sanctissimum w puszce srebrney intus wyzłacaney, tuwaleń trzy, antemis jasnie wielmożnego Wołodkowicza metropolity, poduszka pod mszał włoczkowa, nakrywadło ceratowe, lichtarży

cynowych ołtarżowych par trzy, krzyż drewniany z korpusem mosiężnym, relikwiarżyk za szkłem z figurą Pana Jezusa.

Ołtarżów pobocznych roboty stolarskiey biało-malowanych dwa, jeden z obrazem Nayswiętszey Panny niepokolanego poczęcia, drugi swiętego Onufrego, oba na płótnie malowane; na mensach murowanych po tuwaleń dwie y obrusie, nakrywadła ceratowe, lichtarży cynowych dużych po jedney parże i po parże drewnianych, po krzyżu drewnianym z korpusem cynowym i po relikwiarżu.

Srebro, cyna etc.

Kielich z pateną srebrny intus wyzłacany, łyżeczka srebrna wyzłacana, vasculum do chorych srebrne bez pozłoty, puszka y kielich z pateną cynowe, ampułki z tacą cynowe, miernica cynowa, turybularż mosiężny, lichtarżow stołowych para, dzwonkow ołtarżowych trzy, kielich srebrny z pateną intus wyzłacany z kaplicy wzięty, sygnaturka jedna w wieży.

Apparamenta y bielizna.

Ornat nowy na dnie różowym w kwiaty białe z kołnierżem sztofowym białym, galonem złotym obłożony z odmiennemi rekwizytami, drugi na dnie różowym kitaykowy w kwiaty zielone z kołnierżem białym w paski y kwiaty z odmiennemi rekwizytami, trzeci żałobny stary kitayczany, czwarty lustrynowy morowy, piąty żałobny gredyturowy, szosty materyalny w kolorże czerwonym w paski niebieskie, białym szychowym galonem obłożony, siódmy kitayki białey w kwiaty malowane, kolorowym galonem ozdobiony. Te wszystkie z jednostaynemi rekwizytami. Ornatow łacinskich trzy, jeden sztofowy biały z złotemi kwiatami, drug różowy z koróną biała, 3-ci morowy żałobny,— wszystkie cum requisitis, alb szwabskich korunami dwie, jedna z falboną różową, drug zielona, alb tkackich z korunami trzy, bursa biała materyalna, komża tkacka, humerałow pięć, korporałow dziesięć, puryfikaterżow 18, paskow trzy, ręcznikow siedm, chorągwi w różnym kolorże z obrazami starych pięć, krzyżow processyonalnych dwa, tuwaleń dwie szwabskich z korunami.

Księgi.

Mszał jeden in folio porządny, drugi mały, trebnik, ewangelia xiędza Korzenieckiego z naukami, dwie ewangeliczki małe od swiąt rzymskich, inwentarż ludnosci parochialney, metryki od roku tylko 1796 naydują się, dawnieysze w czasie zawakowania cerkwi przez dwor zatracone.

Cerkiew ta na wyniosłey górze stojąca, od Większey Sworotwy pułmile odległa; obrazu cudownego, relikwij, szkołki parochialney, szpitalu y bractwa niema. Nie daleko cerkwi przy dworze stoi kaplica pod tytułem swiętego Ierzego drewniana, w dachu zreperowana, bez żadney exdotacyi, do którey dla wygody dworu wielebny xiądz rządzca w dni powszechne czasami ze mszą swiętą dochodzi.

Parafia.

Wieś	Jatra domow	23
—	Kałmachowszczyzna	4
—	Horynka	3
—	Koncewicze	35
—	Czarniewicze	8
—	Cichinka	5
—	Milowce	9
—	Zapole	31
—	Kobylniki	39
—	Remuszki	1
—	Doneyki	20

Wszystkie te wioski bez przepraw, naydalsze o pułmile, wynoszą domow 178, męszczyzn do spowiedzi zdolnych 438, niewiast 338, obojey płci razem 776, w ogule zaś z niezdolnemi liczą dusz żyjących 996.

Zabudowanie plebanalne.

Izba biała z komorą, piecem szwedzkim ceglanym y kominem na dach wyprowadzonym,

W niey drzwi na zawiasach z klamkami y zaszczepkami dwoje, stolowanie z ciesnic, podłoga z gliny. okien w drzewo oprawnych cztery, w sieniach spiżarnia z drzwiami na zawiasach y stolowaniem z ciesnic, w tychże po prawey stronie piekarnia z piecem gospodarskim y kominem na dach wyprowadzonym, w niey drzwi na zawiasach jedne, stolowanie z ciesnic, okien dużych cztery, przy niey komora z drzwiami na zawiasach z zasówką y zaszczepką żelazną, cały ten budynek nowy, dranicami kryty, gumno o dwóch sochach, chlew y swironek z pomostem y drzwiami na biegunach z zaszczepką żelazną, te wszystkie słomą kryte, kosztem dworu zabudowane.

Dokumenta y grunta.

Fundusz tey cerkwi służący a od wielmożnego jegomosci pana Stanisława Niezabitowskiego, generała woysk w ow czas Litewskich, w roku 1751 uczyniony, in autentico w archivum metropolitalnym a w kopij z inwentarżem w ziemstwie Nowogrodzkim pod rokiem 1773 aktykowany przy mieyscu nayduje się. W tym funduszu wyszczególnia się gruntu zdawna nadanego cerkwi, a w roku 1776 za konsensem jasnie wielmożnego Wołodkowicza metropolity ze dworem wielmożnych panow Kaszyców w ow czas starostow Cudzianskich zamienionego morgow 49, annuaty roczney złotych 126, groszy 20, oraz wstęp do lasu, wolność piwa i wodki pędzenia na własną tylko potrzebę w browarże plebanskim, gdzie na parocha włożony obowiązek co tydzień odprawienia we srzodę mszy jedney; takoż dokument zamienny, czyli raczey prawo na grunta y sianożęci za konsensem jasnie wielmożnego metropolity Wołodkowicza pod rokiem 1779 wydane; item dokument osobny na morgow gruntu dwa, sam ad archivum diaecesanum oddany, a extrakt z ksiąg ziemskich Nowogrodzkich pod rokiem 1768 wyjęty przy cerkwi nayduje się. Grunt cerkiewny po zamianie wyżey wspomnioney w tem iest ograniczeniu: poczyna się od karczmy i ciągnie się około goscinca do N o w o g r o d k a idącego, daley około sciany gruntow dwornych y sianożęci chłopow Z a p o l s k i c h aż do wygonu J a t r ż a n s k i e g o zkąd idzie do K a ł m a c h o w s z c z y z n y, aż po rzekę J a t r ż a n k ę, od rzeki idąc wpiera aż do karczmy. W tymże ograniczeniu miesci się y sianożęć, oprócz którey pułmorga ieszcze znayduje się z wadyciu między chłopskiemi. Wizyty generalne pod rokiem 1765, 1773, 1784 y 1793, oraz podania sub dattis 1763, 1789 y 1796 czynione nayduja się.

Administratorem tey cerkwi iest wielebny xiądz Iozeff Daszkiewicz, lat wieku swego 35 mający, z rodzicow iegomosci pana Andrzeja y Maryanny z Narkiewiczow Daszkiewiczow zrodzony. od jasnie wielmożnego Ioachima Horbackiego biskupa Pinskiego w roku 1787, x-bra 9 dnia wyswięcony, a od wielmożnego Kaszyca, pułkownika bywszych woysk Litewskich, w roku 1796, marca 17 dnia prezentowany, administracyi z urzędu jeneralnego namiestniczego metropolitalnego z Grodna uzyskaney termin roku 1798, 8-bra 29 dnia v. s., zakonczy się.

Po zwizytowaniu cerkwi i przeyrżeniu oney wszelkich mobiliow, oraz po scisłym z ludzi przytomnych parochyan o życiu y obyczajach wielebnego xiędza rządzcy examinie, to tylko w zaleceniu zostawiliśmy, ażeby tenże wielebny xiądz rządzca vasculum intus przynaymniey wyzłocić starał się, a przewodnicząc nadal jak dotąd spokoynoscią y przykładem dobrym iżby lud parochyalny do bractwa nakłaniał, wielkość ztąd pożytkow onym przekładał, zebranemu konsens gdzie z prawa należy wyjednał, wszelkie ustawy archy-dyecezalne nayakkuratniey spełniał, extrakta metryk co 4—miesiące do przewielebnego xiędza dziekana mieysca składał obowiązaliśmy. Co aby zachowano było przewielebny xiądz dziekan mieysca ma dopilnować.

Wieś Sworotna Wielka.

Cerkiew pod tytułem swiętey Troycy, w kollacyi jasnie wielmożnych Niezabitowskich, podkomorżych Nowogrodzkich, drewniana w troykąt stawiona, gątami kryta, o jedney wsrzod większey y trzech mnieyszych po rogach z krzyżami żelaznemi kopułach; drzwi do niey w każdey scienie podwoyne utrowane, na zawiasach, iedne z zamkiem fwnętrznym; wewnątrz cerkwi podłoga ceglana, sciany y suffit całkiem malowane, wkoło scian w górze chor balasowy; zakrystyi trzy po kątach z drzwiami na zawiasach; z tych w jedney ołtarż roboty stolarskiey z obrazem Nayswiętszey Panny, na mensie tuwaleń trzy; w drugiey szuflada podwoyna do złożenia apparamęntow y szafa malowana z zamkiem wnętrznym; okien w ogule większych sześć, mnieyszych trzy; wsrzod cerkwi ołtarż w troykąt robiony snicerskiey roboty, na mensie murowaney, na wierzchu którego korona drewniana pozłacana z aniołkami rzniętemi, tęż koronę utrzymującemi, z jedney strony obraz swiętey Troycy, lichtarżow cynowych dużych par dwie, małych para, portatel łacinski, krzyż drewniany z korpusem, antepedyum materyalne w kwiaty, z drugiey—obraz swiętego Mikołaja, z trzeciey—Nayswiętszey Panny, na tych dwóch mensach lichtarżow drewnianych po parże jedney i po jedney tuwalni, z tych na pierwszey cyboryum malowane o trzech drzwiczkach zamczyste, ubi asservatur sanctissimum w puszcc cynowey pod kapką materyalną. Ołtarżyk ponosny z obrazem Pana Jezusa.

Srebro, cyna etc.

Kielich srebrny z pateną intus wyzłacany krzyż cynowy podpsuty, ampułek szklanych para z tacą ołowianą, vasculum y miernica cynowe, kociołek y turybularż mosiężny stary, łyżeczka pręcmentalowa, korona mała srebrna na obrazie Nayswiętszey Panny, w zakrystyi, bisior sznurkow sześć z krzyżykiem, w srebro oprawnym, paciorek mosiężnych sznurkow trzy, koral sznurkow dwa, dzwonkow ołtarżowych sześć, dzwonow we dzwonicy miernych dwa.

Apparamenta y bielizna.

Ornat grandynapolowy ceglasty z kołnierżem bogatym, drugi żałobny atłasowy z kołnierżem białym atłasowym w kwiaty, trzeci kitayki granatowey bantajerem i jedwabnym wyszywany, te trzy cum requisitis; czwarty atłasowy w pasy błękitne y różowe sine requisitis, ornatów łacinskich dwa, alb z humerałami dwie, z tych jedna z koruną w dole, kitayką różową podszytą, komża tkacka, paskow cztery, korporałow cztery, chorągwi harusowych trzy, na obrazie w zakrystyi **Matki** Nayswiętszey firanki, jedna kitayczana, druga muslinowa, trzecia różowa.

Księgi.

Mszał edycyi Wilenskiey stary, ewangeliczka polska, inwentarż ludnosci parochialney, metryki dawnieysze od roku 1764 a teraznieyszych trzech oddzielnie.

Cerkiew ta oparkaniona, od Poczapowa pułmile odległa, obrazu cudownego, relikwij, szkołki parochialney, szpitalu y bractwa niema.

Parafia.

Wieś	Sworotna domow	14
—	Nowosiołki	6
—	Krzywa	7
—	Haybety	7
—	Andrżejowce	10
—	Drozdy	5
—	Strumiłowce	5
—	Rały	6

Te wioski bez przepraw, naydalsze o czwierć mili, męszczyzn do spowiedzi zdolnych 156, niewiast 154, obojey płci razem 310, w ogule z niezdolnemi liczą dusz żyiących 407.

Zabudowanie plebanalne.

Izba biała z komorą, w scianach tynkowana, z drzwiami na zawiasach, jednemi na biegunach, z piecem kaflanym zielonym y kominkiem, w niey okien w ogule 4, przez sień piekarnia z piecem gospodarskim y drzwiami na biegunie, gumno y odryna z drzewa, chlew y stajenka z chrostu; cała ta budowla dawnieyszey possessyi ze dworu stanowiona y do repacyi niezdatna, swironek przytym słomą kryty przez wielebnego xiędza niegdyś Jędrżejewskiego postawiony.

Dokumenta y grunta.

Fundusz tey cerkwi od wielmożnych Mikołaja y Agnieszki z Domostowskich Owsianych, pisarzow skarbowych wielkiego xięstwa Litewskiego, w roku 1747, czerwca 18 dnia czyniony, in autentico w archiwum metropolitalnym, a w extrakcie z ksiąg grodzkich Nowogrodzkich roku 1778 wyjętym przy cerkwi nayduje się. Z mocy takowego funduszu possyduje paroch gruntu włok dwie y poddanego jednego z puł włoczem gruntu. Ograniczenie funduszowego gruntu jest takie: grunt siedzibny, gdzie plebania stoi, zaczyna się od drogi bokiem jednym od gruntow chłopskich wsi Rałow, drugim od gruntow żydowskich leży, a końcami jednym od granicy, drugim zaś od stawu nowego wpiera,—liczy w sobie morgow pięć y prętow dwadziescie; w drugim mieyscu w klinie za stawem nowym od mogiłek starych, między drogami, jadąc do jegomosci pana Sworotowskiego, z drugiey do Andrzejowcow idącey, z trzema miedzami chłopskiemi, morgow 8 y prętow 28; tamże sianożęci Drozdowiczowskich, poczynającey się od drożki y sianożęci słodownika Rały nazwaney, aż do dworney sianożęci, a ztamtąd do Smuhi y sianożęci Garbielowszczyzna zwaney. Poddany cerkiewny Jan Siemieniako z żoną y synem, z majątku ma sochę wołów, powinnosci co tydzień do plebanij dni trzy męczczyzna y tyleż kobieta pełni, prócz gwałtow zwyczaynych, pułwłocz gruntu onego leży między gruntami poddanych dwornych. Wiżyty jeneralne pod rokiem 1748, 1755, 1765, 1773, 1784, 1793 czynione znaydują się.

Z pomiędzy gruntu wyż opisanego w uroczyszczu Jaszkowszczyzna zwanym przed laty 20 dwor przemocą grunt w zaroslach zostający zabrał, o który w ow czas wielebny xiądz swiętey pamięci Narkiewicz z jasnie wielmożną kollatorką był rozpoczął proceder; na jakich ten zawieszony stopniach bez transaktow niewiadomo.

Administratorem tey cerkwi jest wielebny xiądz Gabryel Sawicz, lat wieku swego 29 mający, z rodzicow wielebnego xiędza Leona y Agaty parocha Sienieńskiego zrodzony, od jasnie wielmożnego Butrymowicza Suffragana w roku 1795 wyswięcony, a od jasnie wielmożnego Krzysztofa Niezabitowskiego, podkomorzego Nowogrodzkiego, w roku 1796 prezentowany, administracyi z konsystorża foralnego metropolitalnego Nowogrodzkiego uzyskaney termin Apryla ostatniego dnia 1798 roku zakończy się.

Zarządzenie wizytą generalną w roku 1793 w ow czas byłemu wielebnemu xiędzu rządzcy zostawione, ażeby teraznieyszy względem rekuperacyi gruntu funduszem zabespieczonego w uroczyszczu Juszkowszczyzna do dworu odpadłego wszelkiemi jak bydz może nayłagodnieyszemi i nayskuteczniєyszemi srzodkami używszy, pomocy przewielebnego jegomosci xiędza Syndyka Surrogatoryalnego usiłowanie łożył ponowiliśmy. Tenże oraz wielebny xiądz rządzca azeby o pomnożenie sprzętow cerkiewnych, puszki srebrney, vasculum do chorych, tak przez suplikę do jasnie wielmożnych kollatorow, jako tez kwestę hoynych dobrodziejow y pobożnych parochyan starał się, tudzież o zabudowanie plebanalne do tychże jasnie wielmożnych kollatorów uniżał prozby, obowiązki powołania swego w posługach parochyalnych obuczając ich wszelkich reguł życia chrzescian-

skiego y srzodkow do zbawienia potrzebnych y tymże nadal przykładem własnym dowodząc y stosownie do ustaw archi-dyecezalnych zachowując się spełniał, extrakta metryk co 4 miesiące do przewielebnego xiędza dziekana mieysca składał,—nakazaliśmy. Co aby zachowano było przewielebny xiądz dziekan mieysca ma dostrzedz.

Miasteczko Poczapów.

Cerkiew pod tytułem protekcyi Maryi Panny, w kollacyi jasnie wielmożnego Niosiołowskiego, woiewody Nowogrodzkiego, drewniana, wspaniała, kryta gątami, o czterech kopułach z krzyżami żelaznemi, z chorem balasowym i scianą malowaną od frontu, drzwi do cerkwi podwoyne futrowane na 6 zawiasach, wewnątrz posadzka z cegły, stolowanie tarciczne, zakrystye dwie z drzwiami na zawiasach, do jedney drzwi z podworża na zawiasach żelaznych z zamkiem wnętrznym malowane, ławek roboty stolarskiey 7, ławka kryłłasowa, konfessyonałow dwa, ambona roboty stolarskiey, chor y kraty przed ołtarżem balasowe, nad kratami krzyż drewniany z korpusem; po końcach choru dwie komorki, z tych do jedney drzwi z podworża na zawiasach z zamkiem wnętrzym, w drugiey drzwi na chor, okien w ołow oprawnych 11.

Ołtarż wielki roboty stolarskiey w optykę malowany, z obrazem Nayswiętszey Panny, za firanką kitayczaną karmazynową, na którym pereł sznurkow siedm, portrecik i zauszniczki z rubinkami, krzyżykow srebrnych dwa, kamykami sadzony ieden, obrączek srebrnych dwie, na mensie malowaney tuwaleń trzy; antemis jasnie wielmożnego Wołodkowicza metropolity, nakrywadło sukienne, lichtarży cynowych dużych par trzy, małych par dwie, krzyż srebrny spory z korpusem sporym pozłacanym, cyboryum zamczyste malowane, ubi asservatur sanctissimum w puszce srebrney, z wierzchem nakształt monstrancyi, intus et extra wyzłacaney.

Ołtarżow pobocznych dwa, jeden z obrazem Nayswiętszey Panny Częstochowskiey, za firankami kitayczaną y gazową, w szacie miedzianey pozłacaney, na którey koron srebrnych pozłacanych dwie, wotów srebrnych 17, relikwiarżykow 9, a na mensie tuwalen trzy, antemis jasnie wielmożnego Hrebnickiego, lichtarży dużych cynowych par trzy, krzyż za szkłem, różnemi galanteryami y kwiatami ozdobiony. Ołtarż drugi z obrazem Protekcyi Maryi Panny za firanką taftową, na nim korona srebrna, na mensie tuwalen dwie, portatel łacinski, cyboryum zamczyste blachą mosiężną powlekane, lichtarży drewnianych par dwie.

Ołtarżyk ponosny, z obrazem Nayswiętszey Panny, różnemi paciorkami akkomodowany.

Srebro, cyna etc.

Puszka srebrna z wierzchem intus wyzłacana, vasculum srebrne, monstrancya z promieniami Mełchisedekiem srebrna pozłacana, łyżeczka srebrna, kielichów srebrnych z patenami trzy, z tych jeden intus et extra wyzłacany, dwa zaś intus tylko, łyżyca srebrna, ampułki i miernica cynowe, kociołek mosiężny, turybularż mosiężny, krzyż mosiężny zepsuty, korona y serce srebrne na obrazie Pana Jezusa na scienie wiszącym, krzyż żelazny, z kopuły zdjęty, dzwonkow ołtarżowych 6, dzwonow we dzwonicy porządney miernych dwa.

Apparamenta y bielizna.

Ornat materyalny w kwiaty srebrne, drugi żałobny gredyturowy oba cum requisitis, trzeci żółty adamaszkowy, czwarty biały gredyturowy, piąty kitayczany karmazynowy, szósty łacinski materyalny w paski,—te sine requisitis, alb z humerałami tkackich 5, z tych jedna z koroną szeroką, kitayką podbitą, inne bez podszycia, z korunami, komż 4, paskow 6, korporałów 4, bursa pikowa. umbraculum z zasłoną siatkową, chorągwi—kitayczana jedna, harusowych dwie, barakanowych nowych dwie.

Księgi.

Mszałów edycyi Wilenskiey dwa, tryod postna, trebnik, ewangelia z naukami xiędza Korzenieckiego, inwentarż ludnosci parochialney, metryki dawnieysze od roku 1788 chrzestne od 1783, pogrzebowe a 1784 szlubne. Cerkiew ta ogrodzona, od Żeleznicy o pułtory mile odległa; obrazu cudownego, relikwij, odpustow, szkołki parafialney y szpitalu niema, bractwo pod tytułem protekcyi Maryi Panny oddawna wprowadzone y approbowane, w należytem porządku utrzymuje się z kwesty dochody swoje mające, po obrachowaniu się z którym znayduje się dopiero tak w karbonie, jako też na procentach in unum gotowizny złotych 413 groszy 2.

Parafia.

Miasteczko	Poczapow domow	37
Wieś	Kudonicze	20
—	Purniewicze	17
—	Emelanowicze	40
—	Sieniczęta	20
—	Sorkowicze	8
—	Jałtucewicze	23
—	Drozdy	7
—	Łozowa	14
—	Lubki	7
—	Bohusze	12
—	Sielanicze	16
—	Sieniuki	7
—	Buniewicze	19
—	Szołomany	9
—	Hołynka	12
—	Kozłowicze	16
—	Starżynki	15
—	Zastarżynie	31
—	Golenicze	17
—	Howniewicze	12
—	Haranowszczyzna	7

Wszystkie te wioski bez przepraw, naydalsze o mil dwie, wynoszą domow 366, męszczyzn do spowiedzi zdolnych 936, niewiast 986, obojey płci razem 1722, z niezdolnemi zaś liczą dusz żyjących w ogule 2502.

Zabudowanie plebanalne.

Izba biała z komorą, w scianach tynkowana, z piecem kaflanym zielonym, y kominkiem, w niey drzwi na zawiasach żelaznych 2, trzecie z komory do sieni na biegunie, okien dużych starych 4. Te zabudowanie z sienmi kosztem teraznieyszego wielebnego xiędza rządzcy de novo iest erygowane y dranicami kryte. Przez sień piekarnia z bokówką, za dołożeniem 24 brusow kosztem tegoż wielebnego xiędza rządzcy przesypana, a stara spłacona, w niey piec gospodarski, drzwi na biegunie dwoje, chlew za swirnem słomą kryty, równie własny wielebnego xiędza rządcy, swiron zaś, gumno y przy nim odryna, słomą kryte, nadstarżałe są ze skarbu postawione.

Dokumenta y grunta.

Funduszu początkowego przy tey cerkwi niema; wizyta jeneralna pod rokiem 1745 czyniona poswiadcza, iż się ma znaydować u panow Korsakow, lub ich sukcessorow; dokument zamienny od jegomosci xiędza Skłodowskiego, rektora Nowogrodzkiego Societatis Jesu, na różne gruntow szachownice pod rokiem 1737 dany y w księgach woiewodztwa Nowogrodzkiego aktykowany, in autentico et extracto przy cerkwi nayduje się; takoż regestr tych zamiennych gruntow przez tegoż jegomosci xiędza rektora. Ma ze dworu annuaty roczney florynow 50, z obowiązkiem odprawienia mszy 50 na intencyą kollatorów, udzielnie z tegoż dworu za pułwłocz gruntu cerkiewnego przez poddanego dwornego zarabiająca się złotych 20 dochodzi. Na takową annuatę prócz wizyt żadnego autentycznego dokumentu niema. Gruntu cerkiewnego w szachownicach w prawie zamiennym opisanych nayduje się włok dwie w tem położeniu: szachownica pierwsza Rohaczowszczyzna zwana bokiem jednym od chłopa Romana Michuna, drugim od pola Białkowszczyzny leży, wpiera koncem do drogi z Parchymowszczyzny do Ludziancy idącey, a drugim do niw pod-

danych **Kudowskich**; druga **Rohaczewszczyzna** zwana końcem jednym do drogi z **Bałtowszczyzny** idącey, drugim do drogi z **Parchymowszczyzny** wpiera; trzecia, **Burdykowska** zwana, bokami od zarosli **Żarkowskiey** w niwy Wasila Laski, końcami zaś do gruntow chłopskich wpiera; czwarta **Rohaczewszczyzna** zwana, końcem jednym d drogi **Cyrynskiey** jednym bokiem do pola **Kudowskiego** drugim od **Białowszczyzny** wpiera, nadto gruntu siedzibnego plebanskiego z ogrodami na morgow 5 y prętow 25 znayduje się; wizyty generalne sub data 1745, 1746, 1748, 1755, 1757, 1765, 1773, 1784 y 1793, oraz podania różne są przy mieyscu.

Administratorem tey cerkwi jest wielebny xiądz Fabian Iędrzejewski lat wieku swego 50 mający, z rodziców jegomosci pana Macieja y Maryanny prawych y szlachetnych małżonkow zrodzony, od jasnie wielmożnego Wołodkowicza metropolity w roku 1773 wyswięcony, a od jasnie wielmożnego Niesiołowskiego, woiewody Nowogrodzkiego, w roku 1789 prezentowany na beneficium Poczapowskie, administracyi z urzędu jeneralnego namiestniczego metropolitalnego z Grodna uzyskaney termin 1798 roku, miesiąca 8-bra 15 dnia, zakonczy się.

W pomoc prac parochialnych ma przy sobie wielebnego xiędza Jana Ralcewicza, lat wieku swego 27 mającego, który w roku 1795 od jasnie wielmożnego Butrymowicza suffragana całey Rusi metropolity na prowizyą do cerkwi Odachowskiey iest wyswięcony.

Po ukończeniu ninieyszego aktu wizyty, to w obowiązku wielebnemu xiędzu rządzcy, iżby vasculum srebrne wewnątrz z łyżycą wyzłocił, msze swiętego Jana Złotoustego w mszał wkleił, krzyż z wieży jedney spadły na wierzch za pomocą bractwa wprowadził y stosowne do prawideł tak powołania własnego, jako też ustaw synodalnych domierżał dzieła zostawiliśmy, a w dowodach, iż wielebny xiądz rządzca czasami do publicznego zgorszenia napojem zwykł zatrudniać się, jako i poprzedniczo o to naganiony, a dotąd bezpoprawny, przykładnie go zawstydziwszy y ostatnią razą kanonicznie napomniawszy, tudzież baczne nad nim oko wielebnego xiędza Tomaszewskiego parocha Mało-Sworotowskiego naznaczywszy, za naypierwszym w podobne zdarzenie pijanstwa zwróceniem się (od ktorego unikać nadal teraz mocno postanowił y przyrzekł) przy doniesieniu urzędowi, iż na tych miast od tego beneficium oddalonym i żadnego possydowania niegodnym uznany zostanie, oraz na scisłe kary wskazany będzie,—onego zastrzegliśmy. Ku reszcie, iżby księgę oprawną bracką do zapisywania mieszczących się w bractwie y wszelkich ich przychodow i rozchodow z ichże karbony sporządzić, w niey takowe pieniądze wiernie konnotować rachubę sprawiedliwą przy wizytach zdawać, awulsa parochyalne odzyskiwać, extrakta metryk co 4 miesiące do przewielebnego xiędza dziekana mieysca składać starał się nakazaliśmy. Co aby dopełnionem było, przewielebny xiądz dziekan ma dopilnować.

Wieś Żeleznica.

Cerkiew pod tytułem protekcyi Maryi Panny w kollacyi wielmożnego Kaszyca pułkownika bywszych woysk Litewskich, drewniana, gątami kryta, w dachu reparacyi potrzebująca, o dwóch kopułach, jedney większey, drugiey mnieyszey, z krzyżami żelaznemi, drzwi do babinca na zawiasach z zamkiem wnętrznym, a drugim wiszącym, do cerkwi takoż drzwi na zawiasach podwóynych z zamkiem tylko wnętrznym; wewnątrz cerkwi podłoga z tarcic ztruchlała, ławek roboty stolarskiey trzy y konfessyonał, chor y paręcz przed wielkim ołtarżem balasowe, obok ołtarża zakrystya z drzwiami na zawiasach z zaszczepką y probojem, w której szafa z trzema szufladami do złożenia apparamentow, okien w trzaskę oprawnych mnieyszych y większych dziesięć.

Ołtarż wielki z obrazem Protekcyi Maryi Panny w ramy oprawny y nad mensą na

scienie przybity, wkoło obiciem papierowym ozdobiony, na mensie murowaney tuwaleń trzy, antemis jasnie wielmożnego Kiszki metropolity, nakrywadło druczkowe, lichtarży dużych cynowych para, mosiężnych mnieyszych para, drewnianych par trzy, krzyż z korpusem drewniany, antepedyum kitayczane, na obrazie Nayswiętszey Panny korona srebrna, na teyże mensie cyboryum zamczyste, ubi asservatur sanctissimum w puszce srebrney, intus et extra pozłacaney.

Ołtarz poboczny, z obrazem Nayswiętszey Panny snicerskiey roboty, malowany, mieyscoma pozłacany, na którym koron srebrnych dwie, relikwiarzow dwa, krzyżyk srebrny, bisiur sznurkow 20, zauszniczek różnych par pięć, sygnecik srebrny, firanek siatkowych para, kitayczana w kwiaty jedna, lichtarzy drewnianych par dwie, na mensie, roboty stolarskiey, tuwaleń trzy, antemis jasnie wielmożnego Załuskiego biskupa Włodzimierskiego, nakrywadło druczkowe, z drugiey strony mensa drewniana, roboty stolarskiey, obrazami akkomodowana.

Srebro, cyna etc.

Kielichow srebrnych z patenami intus et extra wyzłacanych dwa, vasculum y łyżeczka srebrne wyzłacane, 3-cia bez pozłoty, miernica y ampułek par dwie cynowe, turybularz mosiężny, dzwonków ołtarzowych trzy, dzwonów w kopule miernych trzy.

Apparamenta y bielizna.

Ornat żałobny atłasowy w kwiaty, drugi cielisty materyalny w kwiaty, trzeci adamaszkowy karmazynowy, czwarty atłasowy karmazynowy, piąty parterowy w kwiaty, te wszystkie cum requisitis, szósty kitayki mienioncey bez rekwizytow, siodmy łacinski sztofowy, posrzodku adamaszek w kwiaty złote; alb z humerałami y paskami dwie; komż - jedna szwabska, druga tkacka, tuwaleń w depozycie dwie, bursa do chorych, zasłonek drojetowych w kwiaty dwie, kitayczana w paski na dnie ceglastym y zielonych dwie, item materyalna ciemna, kapek od puszek dwie, korporałow osm, puryfikaterzow siedm, chorągwi harusowych dwie z obrazami, całun żałobny sukienny, obrazow różnych w ramach osm.

Księgi.

Mszał edycyi Wilenskiey, tryfołoy, trebnik, ewangelia naprestolna, weliczania, ewangelia z naukami xiędza Korzenieckiego, ewangelia polska, mowy parochialne, inwentarż ludnosci parochialney, metryki od roku 1779. Cerkiew ta oparkaniona, od Małey S w o r o t w y mil dwie odległa; obrazu cudownego, relikwij, odpustow, szkołki parochialney y szpitalu niema, bractwo dopiero ieszcze zgromadzać się zaczyna.

Parafia.

Wieś	Żeleznica domow	22
—	Sokołowicze	38
—	Krasiewicze	6
—	Kowsze	6
—	Damcewicze	30
—	Waptewlany	7
—	Mordzecze	47
—	Kacminowce	24
—	Pietruszki	8
—	Bowdzłowce	19
—	Krepacze	16
—	Cyrnowtowce	22
—	Kretowce	31

Wszystkie te wioski bez przepraw, naydalsza jedna o milę, wynoszą domow 276, męszczyzn do spowiedzi zdolnych 559, niewiast 545, obojey płci razem 1104, w ogule zaś z niezdolnemi liczą dusz żyjących 1622.

Zabudowanie plebanalne.

Izba biała z komorą y alkierzem, piecem kaflanym zielonym, kominkiem y kominem na dach wyprowadzonym, okien szkła białego sześć, drzwi na zawiasach troje, przez sień

piekarnia z komorą y piecem gospodarskim, w niey okien cztery, drzwi na biegunach troje, w sieniach posadzka ceglana y drzwi na zawiasach, nad gankiem salka z oknem jednym, dach kryty gątami, te zabudowanie ze skarbu. Gumno nowe o czterech sochach, swiren, odryna, staynia, chlewy y ogrodzenie około plebanij kosztem swiętey pamięci wielebnego xiędza Obrąpalskiego sporządzone. Te zabudowanie słomą kryte i sukcessorom ustąpione z warunkiem odprawienia na rok jedney exekwij z 14 kapłanami.

Dokumenta y grunta.

Fundusz tey cerkwi od wielmożnych Krzysztofa y Zofij Komorowskich i ich córki Heleny Szemiotowey stolnikowey Nowogrodzkiey pod rokiem 1692 czyniony, extrakt onego z ksiąg ziemskich Nowogrodzkich 1769 roku wyjęty przy cerkwi nayduje się; fundusz konfirmacyiny per extraktum z kancellaryi grodzkiey Nowogrodzkiey wyjęty od wielmożnych Kazimierza y Michała Kaszycow, starostow Cudzienskich, roku 1779 przyznany; inwentarz przy funduszu wydany różnych mobiliow, oraz gruntow y sianożęci pod rokiem 1692; podanie xiędzu Piotrowiczowi pod rokiem 1762; wizyty generalne pod rokiem 1746, 1748, 1752, 1755, 1757, 1773, 1784 y 1793, item podanie sub datta 1747 y 1788 znaydują się. Na mocy wyż wzmienionego funduszu nayduje się przy cerkwi gruntu włok 8 w sznurach na trzy zmiany, pierwsza uroczyszczem Zascianek nazwaną bokiem jednym od sznurow chłopskich, drugim od gruntu y łąki dworney przez zamian od plebanskiego gruntu odcięty, graniczy końcem jednym w łąki plebanskie, drugim w miedzę grobelną; druga zmiana, włok trzy, pod Durniewiczami z jedney strony od chłopow Durniewickich, z drugiey od sznurow dwornych graniczy; trzecia zmiana we wsi Kacminowcach włok trzy między gruntami chłopow Kacminowskich, jednym końcem o gay, drugim równo z chłopskiemi sznurami graniczące; takoż morg jeden pod Krutowszczyzną cale nie użyteczny; item plac siedzibny Ogrodnickie zwany, przez zamian na siedzibę wyłączonym biorąc od cmentarza aż pod austeryą wzdłuż prętow 52, wszerz prętow 16½, a łąka osobno Ozierżyszcze za stawem dwornym leżąca, bokiem jednym od gruntow dwornych i ogrodu, drugim od cmętarza, końcem jednym od zarosli i łąk chłopskich, drugim od sadzawki dworney graniczy; ta łąka do wozów 60 wynosząca przez podwyszenie dworney grobli zalana była wodą, ktorey teraz wielebny xiądz rządzca używa; takoż łąka przy gruncie Zascianek zwanym w swoim ograniczeniu; item idąc groblą do młyna dwornego po prawey ręce sianożęć plebańska do morgow 30, przez dwor zabrana y obrocona na paszę. Tymże funduszem dozwala się wolne wystawienie browaru parochom y w nim pędzenie wodki y robienie piwa na własną potrzebę y w każdym postronnym mieyscu bez ulegania kapszczyznie, y włożony jest obowiązek na parocha odprawienia mszy swiętych dwie w tygodniu, jednę we srzodę za fundatorów, drugą w sobotę za kollatorów nieodmiennie w cerkwi Żeleznickiey.

Administratorem tey cerkwi iest wielebny xiądz Jan Abramowicz, lat wieku swego 35 mający, z rodzicow wielebnego xiędza Jakuba y Heleny zrodzony, od jasnie wielmożnego Horbackiego, biskupa Turowskiego y Pinskiego, roku 1787 wyswięcony, od wielmożnego iegomosci pana Januarego Kaszyca, pułkownika bywszych woysk polskich, w roku 1793 prezentowany, administracyi z urzędu jeneralnego namiestniczego metropolitalnego z Grodna uzyskaney termin 1798 roku, miesiąca 7-bra 25 v. s. skączy się. O pokrycie cerkwi, w dachu podziurawioney, opatrzenie wewnętrznych w oney potrzeb, zreperowanie okien w części potłuczonych, ażeby wielebny xiądz rządzca do wielmożnego kollatora supplikował, lud parochialny pastwie swey powierzony, stosownie do powołania i przepisów archidyecezalnych wszelkiemi jak dotąd przewodnicząc dobrem

przykłady nauczał, dla zgromadzającego się bractwa konsens gdzie z prawa należy wyjednał y w nayprzyzwoitszym według ordynacyi utrzymał porządku, sam zaś prezentę mający za poprzedniczemi z prawa solennosciami o installacyą starał się, extrakta metryk co 4 miesiące do przewielebnego xiędza dziekana mieysca składał nakazaliśmy. Co aby zachowano było przewielebny xiądz dziekan mieysca ma dostrzedz.

Wieś Sworotna Mała.

Cerkiew pod tytułem Przemienienia Panskiego, w kollacyi wielmożnych Konciewiczow horodniczych woiewodztwa Nowogrodzkiego, drewniana, de novo gątami kryta, z jedną kopułą, o krzyżu żelaznym, drzwi do niey na zawiasach żelaznych z zamkiem wiszącym, wewnątrz posadzka ceglana, stolowanie z tarcic, kraty przed ołtarżem wielkim balasowe, nad któremi w górze figura Pana Jezusa, wsrzód cekwi sklepek murowany z drzwiami na zawiasach, ławek dwie, konfessionał roboty stolarskiey, okien w trzaskę oprawnych siedm.

Ołtarż wielki roboty snicerskiey malowany, mieyscoma wyzłacany, z obrazem Nayswiętszey Panny za firankami podwóyną gazową i kitayczaną wybladłą, gdzie bisior sznurkow 6, nożek srebrnych z rączkami 4, tabliczka wyzłacana, po bokach koron srebrnych 2, na mensie tuwaleń trzy, antemis jasnie wielmożnego Wołodkowicza metropolity, nakrywadło dywanowe stare, lichtarżow cynowych dużych para, małych par dwie, krzyż cynowy jeden na ołtarzu, drugi za ołtarzem, gdzie się kapłan ubiera, na tey że mensie cyboryum zamczyste, ubi asservatur sanctissimum bez puszki w korporale tylko, z okazyi skradzenia cerkwi. Ołtarżyk drugi z obrazem Pana Jezusa y Przemienienia Pańskiego w górze zawieszonym za firanką kitayczaną, na mensie tuwaleń trzy, antemis jasnie wielmożnego Wołodkowicza, nakrywadło harusowe czarne, lichtarżow drewnianych para.

Cyna, srebro etc.

Kielich srebrny z pateną, intus wyzłacany, łyżyca srebrna pozłacana, miernic nowych dwie, kadzilnica mosiężna, dzwonków ołtarzowych trzy y sygnaturka w kopule, łodka do kadzidła cynowa, taca cynowa.

Apparamenta y bielizna.

Ornat gozdzikowy w kwiaty srebrne stary, drugi drojetowy w paski y kwiaty, galonem bantajerowym obłożony, trzeci żałobny sukienkowy, czwarty sztofowy niebieski w kwiaty, galonem białym akkomodowany, te trzy cum requisitis, alb z humerałami tkackich dwie y komż tkackich dwie, korporałow sześć, puryfikaterzow osm, bursa do chorych stara, paskow włoczkowych dwa, nicianych dwa, chorągwi z obrazami harusowych dwie.

Księgi.

Mszał edycyi Wilenskiey stary, trebnik, ewangeliczka polska, inwentarż ludnosci parochialney, metryki dawnieysze od roku tylko 1790 znayduja się.

Cerkiew ta reparacyi niepotrzebująca, lecz bez oparkanienia, od Wielkiey Sworotny pułmile odległa, obrazu cudownego, relikwij, odpustow, szkołki parochialney, odpustow y bractwa niema.

Parafia.

Wieś Sworotna domow . . 20
— Krzeplacze 4

Dwie te wioski z domow 24 całą parafią składają bez przepraw żadnych, o pułmile odległe, liczą męszczyzn do spowiedzi zdolnych 69, niewiast 61, obojey płci razem 130, w ogule zaś z niezdolnemi dusz 189.

Zabudowanie plebanalne.

Izba biała z komorą tynkowana, zbyt stara, w niey pieć kaflany zielony, okien pię,ć drzwi

na zawiasach z klamkami dwoje, przy izbie trzyscienny alkierżyk kosztem teraznieyszego wielebnego xiędza rządzcy jest postawiony, sień, piekarnia z piecem gospodarskim y drzwiami na biegunie, swiron z drzwiami na zawiasach y zamkiem wiszącym, syrnica, warzywnia, jesieć, odryn dwie, chlewow dwa większych, a trzeci mnieyszy. Całe te zabudowanie zbyt stare y słomą kryte, przez teraznieyszego wielebnego xiędza rządzcę sukcessorom bywszego parocha 65 złotyma jest opłacone.

Dokumenta y grunta.

Fundusz od wielmożnych Samuela y Anny z Połubinskich Końcewiczów sędziow ziemskich Lidzkich, w roku 1638 utworzony, in extracto z ksiąg Nowogrodzkich w roku 1680 wyjęty, przy cerkwi nayduje się. Takowym funduszem włok trzy gruntu z sianożęciami, dwóch poddanych na włoce jedney, udzielnie osadzonych, tudzież wolność do puszczy y mliwa bez miarki y czerhi, łowienie ryb w rzece Sworotowce parochom Sworotowskim nadano y dozwolono, nad to złotych 50 w lat dwa na księdza, a złotych 20 na dziaka, przy tym wino y swiece ze dworu do cerkwi tymże funduszem są oznaczone. Extrakt testamentu wielmożnego Jana Koncewicza pod rokiem 1732 czynionego y z akt grodzkich Słonimskich pod rokiem 1733 wyjęty, w którym dla cerkwi y parocha Sworockiego cztery tysiące tynfow na zawsze zostały ulokowane, od tey summy 200 tynfow rocznego procentu dochodzi y teraz wielebnemu xiędzu rządzcy. Tymże testamentem złotych 50 zwyż wzmiankowane oznaczające się dochodzą, obowiązek zaś na parocha jest włożony, co tydzień odpwawienia trzech mszy za dusze zmarłe. Takoż zapis od jasnie wielmożnego Judyckiego starosty Mienskiego uczyniony, a testamentem korroboracyinym od jasnie wielmożney Tyzynhauzowey Dyamenskiey na chłopa z gruntem, imieniem Wasila Siliwona z żoną y dwóma synami wydany pod rokiem 1765, który pod rokiem 1785 na roczkach marcowych w grodzie Słonimskim iest aktykowany, gruntu wyż wyrażonego do plebanij nayduje się włok trzy we trzech zmianach, a czwarta włoka, na którey niegdyś mieszkali poddani, którzy w czasie powietrza poumierali, graniczy iednym bokiem od gruntow dwornych, drugim od chłopow Sworotyckich, końcem jednym w grunta dworne, drugim do drogi Mołczadzkiey wpierają. Item plac do $2^{1}/_{2}$ morga w obszernosci, na którym plebania stoi. Sianożęć w uroczyszczu Zaleykami leżąca na morg jeden; item sianożęc w uroczyszczu Bartoszewicze na morgów cztery rozległe między sianożęciami. Wizyty jeneralne, pod rokiem 1755, 1757, 1773, 1784 y 1798 czynione, naydują się.

Administratorem tey cerkwi wielebny xiądz Maciey Tomaszewski, lat wieku swego 43 mający, z rodziców iegomosci pana Kazimierża y Barbary małżonkow, zrodzony, od jasnie wielmożnego Horbackiego biskupa Pinskiego y Turowskiego roku 1788 wyswięcony, a od wielmożnego Stefana Koncewicza, horodniczego woiewodztwa Nowogrodzkiego, roku 1790 został prezentowany, administracyi z konsystorza jeneralnego metropolitalnego z Grodna uzyskaney termin zakonczył się.

Ukonczywszy stosównie do wszystkich szczegółów y punktow dzieło wizyty gdy sanctissimum nie w puszce, która przez przypadek od złosliwych ludzi skradzioną została, lecz pomimo nayprzyzwoitsze uszanowanie w korporale tylko ulokowane konserwuje się, cmentarz nie oparkaniony, vasculum do wożenia, viaticum dla chorych nie nayduje się, o te nayszczególnieysze potrzeby puszki, iż by wielebny xiądz rządzca do wielmożnego kollatora przez naypokornieysze prozby w czasie jak bydz może nayprędszym kołatać nieprzestawał, a vasculum z wotow dozwolonych sporządził, przymnożenie dalszych mobiliow cerkiewnych dopiero szczupłych przez kwestę z łaskawych y względnych dobrodziejów, tudzież oparkanienie srzodkami jakie posłużą, starannosci nie

oszczędzał, sam zaś z doniesienia przewielebnego xiędza instygatora dekanalnego od własney nie absentował się cerkwi, lecz w tey tak z obowiązku powołania swego, jako też przepisów archi-dyecezalnych w dnie niedzielne y świąteczne regularnie utrzymywał nabożenstwo dla parochian, tych że ewangeliczną nauką zakrzepiał, artykuły wiary wrażał y własnemi nadal dobremi przymiotami przewodniczył, obowiązek sobie powierzony baczenia odtąd na postępki wielebnego xiędza Fabiana Iendrzejewskiego rządzcy cerkwi Poczapowskiey d opełniał y w przypadku wykroczenia bez ustronney parcyalnosci niezwłocznie urzędowi jeneralnemu namiestniczemu metropolitalnemu doniosł, extrakta metryk co cztery miesiące składał, nakazaliśmy. Co aby uskutecznionem było przewielebny xiądz dziekan mieysca dostrzedz iest obowiązanym.

Рукоп. Отд. Виленской Публ. Библіотеки шк. 3, № 156.

V.

Дневникъ визитатора Доминиканскихъ монастырей Сѣверо-Западнаго края за 1821—1832 гг.

Rok 1821.

Po powrocie koni officiali z Rygi, które zawiozły księży, przeznaconych na powinnosci do Rygi, wyjachaliśmy z Poporć przez Rykonty do Szumska.

Augustus.

1. Z Szumska prowadził nas przewodnik, rownie nieswiadom drogi, przez bagna, lasy, bezdroże, po karczach i psich, czyli wilczych scieszkach, kręcąc się tu i owdzie; wjachaliszmy przecie na gosciniec pod majątkiem W. Downarowicza; przeszłemi wylewami zepsuty most tylko co biedy nie narobił. Deszcze ciągle lały. Nocleg w Słobodce. Karczma dobra.

2. Deszcz. Przybyliśmy do Duniłowicz. Mile od Dunilowicz napadł nas okrópny deszcz.—Wizyta Duniłowiecka: klasztor i kosciół rujnują się, niema sposobu poprawy. Pretensya X. Symonowicza do klasztoru Wilenskiego, z jego notaty spisana: Za kartą od przeora Kwiatkowskiego zł. 20. Za wziętą skrzynie szkła od Gierszona na reparacyą kamienic sr. gr. 32. Dano na te karte żydowi z klasztoru na złł. 166; i te potym opłacił X. Symonowicz. Za koni 8 kupionych gr. 9 złł. 5; na karm tychże 3. Za mąkę etc. oguł. złł. 752 gr. 10.

3. Dzień pierwszy pogodny.

4. Deszcz.

8. Wyjazd z Duniłowicz przez Głembokie. W tym dwupanskim miasteczku błoto po szyie. Nocleg w karczemce podłey, pod Dzisną.

9. Deszcz. Z powodu przejezdżających generałow Sakena i Jaszwiła promy na Dziesience i Dzwinie zatrzymaną, przez co wiele czasu straciliśmy i więcey 30 rubli za przeprawe zapłacili. Przyiazd do Zabiał.

10. XX. assygnowani przybyli z Wilna.

11. Wyjazd z Zabiał w Mohiłewskie. Przez Połock przejeżdzając patrzałem na smutny obraz wspaniałych gmachów poiezuickich: obdarte ozdoby, spustoszone składy, rysuiące się mury i t. d. okazują przyszłą

ruinę; mówią, że kadetom będą oddane gmachy. Bez łez i zimnego potu na te spustoszenie patrzyć nie można.

12. Nocleg w karczmie Saszy za rzeką Obolem. Cierpiący zawrot głowy X. dopendził nas pocztą, ktoremu zwrocić się przykazałem.

13. Przeprawa przez Dzwine w Bieszynkowiczach. Tu żołnierstwa gwardyskiego pełno dla maiącey być rewij. Przyjazd do Ostrowny.

14. Ostrowna. Pustki i ubostwo wszędzie aż strach, w co się ta Ostrowna obraca.

15. Deszcz ciągły; w celi officiali usiedzieć nie można; dła wody w kosciele ludu mało. Niegdyś processya szła z Witepska i jarmark był sławny, dziś pustki.

18. Deszcz. Przyjazd do Witepska. Pustki, nierząd.

20. Jednym dniem staneliśmy w Orszy, mil 16 pięciowiorstowych. Krwawa droga. Za Babinowiczami topili się w błocie.

22. Orsza.—Klasztor i kosciol poiezuicki ruinie podlega. Przejazdy kuryerów gęste. Turecki goniec tendy przejezdżał.

28. Wyiazd z Orszy przez Kochanow do Woskowa folwarku.

30. Przez Bobr jachaliśmy do Chołopienicz. Do południa ciepło i pogoda; po południu grom, deszcz, grad. Piorun w pobliżu naszym uderzył.

31. Wizyta Chołopienicka.

September.

1. Chołopienicze. — Na rozpoczęciu szkoł Chołopienickich byliśmy. Jesli prawde wyznać, to na partykularzach akademicy nie bardzo pilnują nauk. Obiad dla akademikow.

3. Wyjazd do Kotkow, maiątku J. W. Slezianowskiego. Dom staroswiecki, staroswieccy przyjaciele.

4. Deszcz. Fajerwerk dzieci palili z powodu naszego przyjazdu.

5. Wyjazd przez Lepel do Uszacza; Lepelski kanał reparuje się. Płyty spuszczają przez spust młynu.

6. Uszacz.—Deszcz. Konna artylerya tu konsystuie, ogrodom szkodliwa. Kosciol gontem na nowo kryty. Koń naylepszy padł, widno droga go Ryska zgubiła.

8. Otwarcie publiczne szkoł Uszackich. X. Harasimowicz, nauczyciel, wymowny piękną miał mowe.

9. Wyjazd z Uszacza. Pózno staneliśmy w Połocku. Połock.—Procz pochwały nie można nic powiedzieć na zakonników tak w naszym, jak w poiezuickim klasztorze mieszkających. Tylko to smutnie, że tak sliczne i wspaniałe gmachy opuszczone. Odstawne zołdactwo straż trzyma, kalecy siedzą przy składach rożnych.

13. Powrócili do Zabiał i do 26 bawili.

27. Wyjazd do Agłony. — Agłona. Kurs filozofii pomnożył comunitatem, lecz opuszczona ekonomika; dobra spodziewać się nie każę. Ruszona. Przeor chory.

Oktober.

7. Wyjazd do Posinia.—Posin. Karnosć zakonna kwitnie.

Nowember.

2. Wyiazd z Posinia przes Oswiey. Na grobli mieliśmy fatalny przypadek, pojazd w jamę zapadł, poprzedne konie porwały leyce i sztelwage, zahukane pobiegły w las; sądziłem, że się pokaleczą, iednego kilkanascie ludzi szukając ledwie we 24 godziny nalezli. Ja łeb zbiłem, a furman ręce.

7. Powrócili do Zabiał.

11. Deszcz tak, jak i innych dni.

12. Pierwszy snieg wieczorem.

13. Mroz.

15. Odliga; cały snieg spędzony; wiatry. 15 Octobr pożar w Słonimie znaczne szkody poczynił. 5 Novembris wicher w Ostrownie

wieże złamał, w Zabiałach wiele szkod poczynił.

16. Byli na wizycie kapelani Uszaczycki i Albrychtowski, pierwszy bierze na miesiąc na czeladz, siebie, wosk etc. złł. 180, drugi 212.

17. Ciągłe in studio examina. Wiatr suchy.

20. Mroz i snieg, wiatr okropny.

21. Mroz, snieg.

25. Odwiedziny w Klasicach J. W. Oubrych. Dzień imienin samey staruszki. Powrot do Siemionowa.

26. Odwilż, powrot do klasztoru.

30. Imieniny przeora, gosci wiele, sam hrabia Szadurski odwiedzał nasz klasztor. Odwilż. Grano komedie.

December.

1. Przymrozek. Wyjachał p. Sowietnik Dane dimissoriales O. Pohoskiemu, podpisany akt wizyty klasztoru Połockiego.

5. Odwilż. Byliszmy w Justynyanowie, sztaruszek dosć czerstwy, pobożny oszczędny.

6. Powrot z Justynyanowa.

7. Examen z ięzykow hebrayskiego i greckiego. Dzieci dobrze uczeni, pokazuję się pilność nauczyciela i sposobność uczących się.

8. Doszła wiadomość o nieszczesciu J. W. Krasowskiego, arcybiskupa Połockiego, z powodu podania go pod sąd i zasekwestrowania jego majątkow oraz zasuspendowania od urzędu. Pytanie, za co? Taraz nie dobra wiadomosć o smierci naszych xx. Nosewicza, Plackiego i Donikowskiego.—Sniegu troche wypadło.

9. Snieg znaczny. Odwiedziny w Polzynie w. rotmistra Snarskiego.

11. Odwilż. Listy do Klimowki z poczty zwrocone, odesłano znowu. Pozwoliłem z biblioteki Zabialski zamienić Biblią po smierci x. Wersa na dwie Biblie stare-łacinską i grecką, pierwsza drukowana w roku 1588. Biblia Radziwiłowska drukowana w Brzesciu roku 1563 jest w bibliotece Zabialskiey.

12. Odwilż znowu. Odwiedziny poważnego prałata i dziekana x. Mirskiego.

12. Deszcz. Ksiąszkę, żołcza pisaną, „Les Crimes des Papes" spalić kuzałem.

14. Deszcz. Experymenta w klassach.

15. Wielki deszcz. Wiadomość o blasie żelazney: sztuk trzy, długosci arszynow 2, szerokosci 1 czyni pud, czyli arszynow kwadratowych 6, iest waga pud. W Moskwie pud blachy rubli 10 assyg. Z Moskwy do Połocka od puda biorą rubli 2. Wodą prowadzić blachę nie dobrze, że rdza napada. Cena zboża w Połocku teraz iest R. S. 16 beczka. Wicher okropny dachowki zrzucał z klasztoru.

16. Przymrozek zrana, wieczor deszcz.

17. Rzeka Dryssa wezbrała bardzą znaczmie, nizyny zatopione, a coż się to dziać musi z wielkiemi rzekami? Przewozy przez rzeki prawie nie podobne. Snieg zupełnie spędzony. Troskliwość o nastempne żyta urodzaię jękliwa. Zboża teraz niedostatek, jest to obraz nędzy tuteyszey.

18, 19, 20, aż do 22 deszcz, wicher tak dalece, że ani na wiosne tak nie wezbrała rzeka; czyste nieszczęscie, lud zaczyna się lękać nastempnego głodu.

24. Mrozu troche i sniegu. Skączona wizyta Zabialska. Kapituła.

25, 26, 27. Mroz, kra na rzece, smutne dochodzą wiadomosci z powodu nieurodzajow. Beczka żyta w Witepsku rubli 20 sr., w Mohilewskiey gubernij gorszy głod. Troje dzieci opuszczone od rodzicow, z głodu jedne trzeciego zjadły, o co dziś sledctwo w Czausowskim powiecie.

28. Ruszyliszmy z Zabiał przez Oziedzinkę bo ni na Swołnie, ni na Drysse, ni na Użycy oraz Saryance przewozow niema.

29. Przybyli do Druy przez most na Użycy i Saryance, krążąc wkoło, jachaliszmy przes Saryą, Rossyce do Druy. Pod Druja zapadły konie w rowie i ledwie z cięszkoscią wydobyli się z pojazdami.

30. Powrócili do Dziedziniki z powodu, że żadną miarą dla kry przewieść się nie można.

Rok 1822.

Mrozy, śniegi, zawieje, a rzeki nie stanęły.

6. Wyjachali znowu do Druy. Niepodobieństwo przebrać się przez Dzwinę.

7. Przez Krasław przyiachali do Agłony, i w Krasławiu przejachać Dzwiny nie można.

10. Deszcz. Dowiadujem się, że ni w Dyneburgu, ni w Liksnie przeprawić się nie można, i tak siedzie medytuiąc. Posłany Alexy do Zabiał z pismami.

11. Zebranie szlachectwa do Dyneburga celem wysłuchania praw oswobodzenia włoscian. Zdania się krzyżują, większość upatruie nie dogodnosci w układzie. Moim zdaniem pierwiey chleba ludziom dać trzeba, a potym swobody. Kray gorżysty, wodnisty po części bezlesny, ubogi, lud bez chat, koni i bydła, podatkami obarczony, nie wiem jak przymie zasady swobod. Trzeba poprawić pierwey gospodarkę, uczynić lud zamożnym czyli własciciełem, dać mu opiekę porządną i wydział sprawiedliwości, nastempnie stopień własciwy mu oswiecenia, a potym puscić te dziecie nie umiejące jeszcze chodzić. Dziś ta częsć Inflant wyraża postać biednego rybackiego zawodu, gdzie nie gdzie nędzna chata okopciałego skrywa włoscianina. Własciciele znakomitsi w Dyneburskim są: Borch, Platerowie, Oskierko, Szadurscy, duchowne maiątki i starostwa.

14. Zawierucha okropna przez cały dzień; słyszeć, że Dzwina staneła w Dyneburgu i wyżey, czekamy wiadomosci od Liksny.

Liksna majątek pp. Zyberków, z drugiey strony Dzwiny leży miasteczko Iłłuksztą, iuż do Kurlandii należące. Cały ten kray jest nierowny, góry i ieziora przerzynaią ziemię, lud łotewski pomieszany z ruskiemi.

15. Zawierucha; daię się słyszeć że w Liksnie niebespieczny przejazd, ale w Dyneburgu bespieczny.

16. Zawierucha. Powrócili z Dyneburgu ludzie, twierdząc, że przeprawy dobre. Potapski w młynarskim surducie pojechał, a habity przedawał.

17. Deszcz. Czekać musiem i poczty z Zabiał i poprawy drogi.

18. Przyjachał o. przeor Zabialski, gość miły, człek rozsądny, przełożony gorliwy i czuły.

19. Za odebraniem wiadomosci, że w Dyneburgu Dzwina staneła, ruszyliszmy się pocztową drogą. Od Kamienieckiey poczty do Dyneburga dwie są stacye, czyli przegony. Kamieniecka do Wyszek i ztąd do Dyneburga wiorst 44, ale od Agłony do Kamienca będzie wiorst 4. Góry pod Wyszkami znaczne; Wyszki koscielna wies, karczma porządna. Tu żydzi zjachali się z różnych stron na odebranie sched z exdywizy Mohla. Przeprawiliszmy się sczęsliwie przez Dzwinę. Forteca Dyneburska widnie wiele kosztu zabrała na rózne swe zmocnienia. Kosciół xx. iezuitow jest w samey fortecy, rząd miał onym spłacić własność, w tym celu murowali się w swym folwarku Użwałdzie, ale i to i to było próżno, skarb nic nie dał, a z Użwałdy potym biedaków wygnano.

Nocleg w karczmie Urbanium zwaney, należy do Platera. W nocy zawierucha i snieg.

20. Z przewodnikiem przez las partykularną drogą jachaliszmy do Iłłukszty wiorst 10, a zatym od Dyneburga Iłłukszta jest na wiorst 16. Dla sniegów ledwie się przebrać można była. Popas w karczmie kurlandzkiey, gdzie i kosciół luterski murowany. Przez Subocz Kurlandski przyiachaliszmy do Rakiszek, majątku pp. Tyzenhauza; pokoie zimne, niespokoyny nocleg.

21. Mowią że mil 6 tylko od Rakiszek do Poławenia, ale będzie i dziewięć, od switu jachaliszmy do nocy te mil piekielne sześć, trzeba jąchać na Kozliszki, Lid-

zin, mimo Ponedela, mimo Kupiszek do Poławenia. Snieg spędza.

22. 23. Poławeń. Rozpoczęnta wizyta. Dowiaduiem się o smierci rożnych braci i przyiemnych wiadomosci poczta nam nie przyniosła.

24. Słabość zdrowia wiele przeszkod czyni w urządzeniach.

25. Deszcz.

26. Deszcz. Słyszeć się daie, że o. przeor Skopiski ciężkiey ulega chorobie, idque waryacii.

27. Przymrozek.

28. Sanmi, choć bez sniegu, pojachaliszmy do Skopiszek i gdzie nie gdzie lodem okryta droga niekoniecznie była przykra.

29. Skopiszki. — Rozpoczęta wizyta. Dzień pochmurny. Ludu w kosciele mało. Wilgoć w Skopiszkach iest nad wymowienie. Alba dość piękna, ktorą mi do mszy ss. podano, tak była wilgotna, ze zdawała się być zmoczoną. Pierwsza prozba murmaystra weszła o psucie robot koscielnych, o przedłużenie rachunkow, o wymaganie darow z niego etc. Strach iest czytać podobne absurda.

30. Wiatr i przymrozek. Powrociłem do Poławenia, z powodu przyiazdu dobrych przyiacioł.

31. Przymrozek.

February.

1. Ditto. Ludu pięknego w kosciele...

2, 3, 4. Szczegуł z regestrow Skopiskich: Podatki zł. 1237 gr. 19. Dopłatka rekr. 428, 20. Ditto za rok 1806—1202, 20. Wino 447, 19. Rum 634, 26. Odzież x. przeora procz habitow 184. Doktor i apteka dla niego 314. Podroże 508. 22. Mięso 368, 10. Wieprze 758. Woły 518. Jęczmien 500. Wapno 766, 16. Strycharz 2646. Exekwie 365, 20. Podzwony 31, 6. Arenda 5519, 20. Pustosze 257, 10. Złożyli ludzie podatkowych 1198, 26. Ciż za drogę Ryską 298, 16. Za naięcie furmanek 760. Procenta 2912. Od Jura 2291, 26. Za brahy 712. Drwa 311. Len 1008. Owies 8. Wodkę 48. Czynsz 26, 20. Woły 213. Benefis 356, 20.

Deficit, że oszczędnosci żadney niema i gospodarki. Bieda!

Nota. W Skopiszkach szczegulny ceremoniał jadących do slubu mozna widzieć: para młoda jedzie w tyle, okryta białą chustą, pierwszym pojazdem jedzie muzykant, drugim wiezie cep potężny, tu na brozie sporey iak na koniu harcuię, a wszyscy spiewają.

5, 6. Wszystkie te dni choroby rożne osłabiały mnie.

8. Zdał przeorostwo Skopiskie o. Rafał. Koniec wizyty i wyjazd do Poławienia.

9. Odwilż.

10. Mroz; dzień sliczny.

11. Ruszyliszmy się do Szopowa; droga przykra, nie pospieszna, tym więcey, że składanemi pojazdami dla niedostatku swoich jachaliszmy.

12, 13. W Szopowie.

14. Deszcz. Wyjachaliszmy po obiedzie do Pomusza, majatku w. j. p. Stanisława Pietrzkiewicza, sędziego Wiłkomirskiego, za ktorym iest Petronella Pohoska, trzecia córka w. sędziego Pohoskiego. Wieczor ten byłby dość wesołym dla licznie zebranych gosci, ale stan zdrowia gospodyni i jei siostry Agnieszki, na smiertelney prawie poscieli leżącey, wesołosci zapustney sąsiadom nie dozwalał.

13. Po rannym postnym obiadku w deszcz wyiachaliszmy do Wilkomierża, w domu poczciwego Andersona nieco zabawiwszy, przybyliszmy do karczmy Jozefowskiey, w maiątku niegdyś Kossakowskich, Woytkiszki zwanym, na gorze blisko Pobojska nocowaliszmy. Pobojsk, zda mi się, wziął zwanie od potyczki litwinow z kryżakami Inflantskiemi, gdyż po tey potyczce i układy wzajemne były i jak ieden żartobliwie czy szczyrze pisze, że Wiłkomierz pochodzi od spotkania się krzyżaka niemca z litwinem Witoldem (pono) „Will kom hier“ przywitającym go. NB. „Wilkomhier“ iest wyraz witający na miejscu.

16. Nieznosna droga i mroz. Nocleg w Kabaczku, karczmie porządney i spokoiney.

17. Przyiazd na obiad do Wilna.

18. Wyjazd do Szumska. Gruda, wiatr czyniły drogę niecierpliwą.

19. Pogodny dzień.

20. Spokoiny dzień.

21. Wysłałem konie po pojazdy letnie do Druy.

23. Odwiedzili nas przeorowie Wilenski, Kalwaryski i Ostrowiecki.

25. Snieg, mroz.

26. Snieg, wiatr, deszcz.

27. Snieg, wiatr, deszcz i słonce przyswieca czasem; odjachał o. prokurator.

28. Wicher, snieg, mroz. Przyjachał przeor Grodzienski.

Martius.

1. Snieg, wiatr, mroz. Odjachał rzeczony przeor, ktoren ma pundel lnu zawieść z Wilna do sędziow Hłaskow. Powrocili ludzie z popiołami.

2. Dzien mrozny, ale pogodny. Poczta ogromna gotuię się. Folwarki obeyrzane i znaleziono, że pustki; bieda nad biedami. Dziś dzień 13, jak karczma p. Szumskiego spalona w sam dzień, mowią ludzie że z opieszałosci karczmarżow. Konie nasze sprawiono.

3. Dzień pogodny.

4, 5. Dni pogodne, wieczor descz. Wyjachał na kuracyą o. Siemionowicz do Wilna.

6. Pochmurny dzień i mglisty. Dochodzą wiadomosci niepocieszne o chorobach ludu, księży, o niedostatkach chleba, przyszłych zasiewach, pola wygladaią cale smutno, procz tego są okolicznosci, które gorzey zasmucają, jako to niesubordynacija zakonnikow, oziembłość tychże, tęsknienie do swiata, niechęć do pracy i ambony, słowem jakiś diabeł wkrada się, na ktorego i srzodka nie ma. Duch czasu już, widzę, i w zakonne zagrody wciska się; młodzież zwłaszcza nie zmiernie słaba i oziembła. Co to Bóg da potym?

14. Przybyli doktorowie x. Felix, x. Głowicki, x. Weyksztowicz.

15 aż do **18.** To snieg, to deszcz, to zimno, a wiatry ciągle nadzwyczayne. Poczty nie pomyslne rzeczy doniosły z wielu mieysc, w szczegulnosci głod wszędzie panuię. Mowią, że pułkom polowym zabroniono iest komunikacya z gwardyą jako z wolnodumcami. Srzodek dla odwrocenia zarazy jest dobry, ale zarażonego obraża, a w niezarażonym ciekawość wprawia. Dałem przeorowi Poporskiemu 9 obrazów nowych i bulle przeciw karbonarom do zwrotu. Przez wszystkie te dni aż do 27 mrozy, wichry, sniegi czyli szrony panowały.

27. Piękny dzień.—Wyjątek do Historij. Roku 1617 był ziazd x. Bazylianow w Nowogrodku za rządem metropolity Welamina Rutskiego, na ktorym postanowiono, aby jeden z zakonnikow był protoarchymandrytą, z władzą rzadzenia zakonem i interessami. Ten urząd był czasem powierzony samym metropolitom, jako to Antoniemu Sielawie w roku 1640, Gabrielowi Kolendzie w roku 1668, Cypryanowi Żochowskiemu w roku 1675. Z powodu sporow miedzy Bazylianami była komissya w Nowogrodku roku 1686 pod prezydencyą Tomasza Ujeyskiego, pierwiey biskupa Kijowskiego, potym iezuity, rektora Wilenskiego, i ta szczęsliwie zakonczona na strone zakonu, odstompił bowiem pretensy swey metropolita Cypryan Żochowski.

Roku 1413 przywilegia unitom są potwierdzone na ziezdzie w Horodlu: 1415 Alexander Witold kazał zwołać synod ruskiego duchowienstwa w Nowogrodku, na którym złożono z urzędu metrypolity Fociusza a wyznaczony unit Cimowlaka, rodem z Bulgarij; ten od Witolda był posłanym do papieża i do soboru Konstancienskiego listy pisał. Roku 1433 Bolesław Swidrygayło książe Litewski, Harasima metropolita, odszczepienca od głowy koscioła, kazał spalić; jeszcze w roku 1680 pokazywano kamień w Witepsku, na ktorym go palono.

Aprilis.

Te dni były przeplatane mrozem, pogodą, deszczem, wiatrami aż do 23 aprila. 11 aprila przybyliszmy do Ostrowca. Ostrowiec. — Wizyta. Po oddaleniu się zbiega Jakubowskiego spokoynieyszym jest klasztor; cichość, trzewość, regularność panuie, forty i przechody pozamykane. Tak zakonny jak i ekonomiczny porządek wprowadzony. Chwała Bogu.

22. Powrócili do Szumska.

23. Deszcz ranny.

Majus.

3. Przyjachaliszmy do Wilna, lecz dla nacisku żołnierstwa, na popis zbierającego się, trzeba się było oddalić do Rykont. 260 żołnierży stoi na naszym dziedzincu, a batalion cały w Bołtupiu. Pola nasze zajęte na popis, zyto się ruynuie i jarżyna, obiecuią nadgrodzić, lecz doswiadczenie nauczyło już, co są obietnicę żołnierskie i niesprawiedliwosci dziś w kraju.

6. Odprawili uroczystość imienin przeora Wilenskiego, męża poważnego i zakonnika dobrego. Byłem u xięcia Adama Czartoryskiego, opiekuna uniwersytetu i nauk; pan młody, grzeczny, lecz z pretensyami nie potrzebnemi, tak, naprzykład, żąda, aby nizsze klassy w Nowogrodku zakonnicy uczyli, a wyzsze akademicy. Co za sprzeczność! jaki stosunek synów Boga z dziećmi Beliala! Na to się zgodzić nie mogłem, ani mogę, ani chce, ani potrzeba. Dziś do Rykont przybyliszmy.

10. Grzmoty, deszcz.

11. Deszcz. Sliczny dzień.

12. Wyjachaliszmy do Trok na popas do Wysokiego Dworu na nocleg. Dzień sliczny, gorący.

13. Wysoki Dwor.—Odebrane wiadomosci z Mohilewa krew mi w żyłach skrzepiły. Te konsystorze, dumnych ludzi siedliska, samey ambicij stolice, mają za pociechę przykrzyć się biednym zakonnikom, ktorym prawdziwie cierpliwosci nie staje; naprzykład wyraz „kwarantanym domem“ nie można nazwać dom na poprawe przez nich żądany, mają infamisow tych lokować u nas, usiłują na poprawe i chleb. Ja, wypraszając się z tey przykrey pozycij, pisałem, ze domu kwarantany na korrygendow klerowych nie mam; coż to za sprzeczność, albo nie logika, albo powod do urazy, albo przyczyna do zastanowienia się! Kwarantana jest dla zarażonych; korrygend jest zarażonym, żądać w cudzym domu jego poprawy iest podać go do domu kwarantany, ktorego my nie mamy, bo tylko mamy mieysca dla ludzi bogoboynych i uczonych, a przecie to uraza; już cierpliwosci nie staje; widze, duch czasu usilił się wszelką drogą attakować zakonnikow. Boże odpuść! Ten przykład dla jego nikczemnosci przytoczyłem.

16. Przybył przeor Poporski dla układu ordynacyj prowinciy, oraz regens i Szumski przeor i Poławenski.

18. Wyjachał o. prokurator i Poławenski przeor, pierwszy do Grodna, drugi do Kowna.

20. Deszcz. Odjachali do Kozakiszek księża na uroczystość. Dziś spodziewany w Wilnie Monarcha Alexander. a mowią że krol pruski już jest w Wilnie; przeiazdy tych komet ziemskich bardzo są nieprzyiemne rolnictwu i koniom.

21. Ma być rewizya gwardij w Wilnie. Ciągle się pracuie nad ordynacyami.

30. Odjachał o. przeor Wilenski. Część poczty z sobą powiozł. Z rewiy wiadomosci dochodzą, że Monarcha nie był kontent, że naprzykrzaną mu się niepotrzebnemi prozbami, że odjachał do stolicy, że gwardya idzie takoż do stolicy, nakoniec, że gwardya w marszu zatrzymana.

Junius.

Przez wszystkie dni Juniowe były przymrozki mocne, wiatry okropne.

9. Wyjazd z Wysokiego Dworu do Poporć.

12. Pierwszy dzień ciepły. Przyjachał x. przeor Zabialski.

13. Odjachali przeor Poławenski i regens. Żadney nadziej nie ma ze zboża, kłosy wyglądają białe, puste, proroctwo czyli wnioski głodu nieuchronne. Wczora odebrałem wiadomość, że we wszelkich punktach prowinciy głod nieuchronny.

20. W poprzednie dni upał niezmierny, Bawiliszmy się w Kozakiszkach, goscie odjachali i przeor Zabialski wzioł handlowanego ogiera. W tych dniach okradli x. praedykatora na rubli 25 i zegarek. To nieszczęscie! Niema szubieniey.

21. Jadę do Wiłkomierża, w podroży odwiedzenia Ryskich braci naszych. Przez reszte dni juniowe bawiłem w Szopowie u kochanego przyiaciela w. j. p. Pohoskiego. Odwiedzaliśmy j. w. Straszewiczową marszałkową, ktora przypadkiem nogę złamała. Bog one niech pocieszy. Poczty wielkie wyprawione do Wilna z Szopowa.

Julius.

1. W towarzystwie przeora Poporskiego i w. sędziego Pohoskiego pojachaliszmy do Poławenia.

2. Nocleg w Łomakach.

3. Tu jawił się deserter z zakonu Pietraszewski, z tem ani gadać chciałem. Przez Birże jachaliszmy do Schonberga na popas. Birża ma reszty zamku i wałow, widno, że była obronne mieysce. Schonberg niegdyś rezydencya xx. iezuitow ma piękny kosciol, iuż w Kurlandij, nad rzeką Niemenek zwaną, ktorą w brod przejezdżac trzeba. Tu iuż narod cale rożny od litwinow, do niemcow zbliżony. Lny prawie wszędzie zginęły. Żyto aż do Kurlandij z dyrsą, z miotłą; chleba nie będzie. W Kurlandiy żyta dobre, pszenice udały się.

4. Nocowaliszmy w majątku j. w. Nesselrode, karczma wygodna, lud pracowity, w gumnie całą noc młocono.

5. W Ekau popas, nie daleko od Baldony. Przyiazd do Rygi.

6. Ryga. Rozpoczenta wizyta. Tu kłopotów suto. Pracowity kosciol.

7. Po odwiedzeniu j. w. gubernatora Du-Hamel, byliśmy u j. w. markizowey Paulucci, generał gubernatorszey.

8. Upały. Graff Szadurski odwiedza nas często, pobożny i sliczny pan. Odwiedzając szpital katolicki widziałem machyne dla wanien siarczystych, ważna i użyteczna.

9. Obiad u grafini Paulucci. Jest tu staruszek fzancuz L'Alle, sliczny, weteran, uczy dzieci. Skączona wizyta Ryska.

10. Rano wyjachaliszmy z Rygi. Nocleg w Zelmuzi majatku p. Nesselrode. Żyta piękne w Kurlandij, około Barbela są wody mineralne pełne siarki, w Bałdonie są łaznie, także gotuią się w Barbelu majatku xięzney Wirtemberskiey i dom piękny stroi się. W Kurlandii mil 6 od Zelmuzi spad grad dzis, i piorun ubił dwoie dzieci i kobiete, my tylko chmure widzieli i błyskawice.

11. Na nocleg staneli w Łomakach.

12. Dzień parny. Droga nikczemna. Przyjazd do Poławenia, a nocleg w Szopowie.

13. Odjazd przeora Poporskiego.

16. Wyjazd z Szopowa do Pomusza, majątku p. Pietrzkiewicza sędziego. Kompania liczna: p. Zagiel marszałek, p. Lewicki etc.

17. Rano ruszyłem do Poporć. Popas w Łukoniach.

19. Deszcz. Wyjachał o. Bienkowski do Orszy, ktoremu dałem 150 złotych dla oddania przeorowi Zabialskiemu na żądanie o. Fetkowa pro non satisfactis.

20. Sądy w Kozakiszkach. Obława na wilki.

23. Pochmurny dzień. Rewizya nowicyatu i wysyłających się na filozofie.

25. Wyjazd z Poporć. Odwiedziny w Rastanach, w Limuczanach i Musznikach. Przyjazd do Worek o godzinie 9 wieczorem.

26. W e r k i. Wizyta, wszędzie porządek, wszędzie oszczędność. Bogu dzięki.

28. Koniec wizyty. Z ukontentowaniem odbyłem te wizyte. Ubogi klasztor przy gospodarnym rządcy zyskuie bogactwa. Werki dzis rany pogoiły wojenne i obfitość widzą tam, gdzie było jasne spustoszenie.

29. W R y k o n t a c h bawili się aż do czwartku, czyli 3 Augusta. Dni codzień dżdziste.

Augustus.

3. Odjachaliszmy do T r o k na nieszpory i jutrznią.

4. Od godziny siódmey rozpoczeła się uroczystość s. Dominika i poswięcenia kosciola, przy zebranych kapłanach z kleru bernardynow i naszych złożonego. Ja swięciłem kosciół na mocy praw zakonowi służących. Nastompiła msza s. wizytacyna, potym rożaniec, wotiwa, nauka przez x. Jakuba Falkowskiego, kaznodzieje Wilenskiego i prezesa missyow. Msza wielka z kazaniem. Po obiedzie i nieszporach uroczystych pojachaliszmy do R y k o n t. Nadjachali z Wilna księża nauczyciele do R o s i e n, K a l w a r i j i P o p o r ć przeznaczeni. O godzinie 9 wieczorney nastompiła ulewa okropna z gromami; trzy razy piorun uderzył bliz mieszkania naszego: pierwszy o 30 kroków do gruszke, drugi o 50 w brzoze, trzeci niewiadomo gdzie uderzył; w tym przypadku my odbywaliszmy modły.

7. Odwiedzili nas oo. Wilenski i Werkowski, Poporski i Szumski przeorowie, oraz w. i. p. sędzia Pohoski. Dzis do K o z a k i s z e k odjachaliszmy.

9. Do Poporć.

10. Z Poporć do K o w n a.

11. Wizyta w Kownie.

14. Przyjazd księży z P o p o r ć i furmanek z R o s i e n dla wzięcia tychże. Jest w K o w n i e blisko xx Franciszkanow klasztoru kamienica, mająca wiele znakow starożytnosci i jeszcze poganskiey archytektoniki, zowią one kosciołem Perkunowym; wiele jest podobienstwa, że ta budowla mogła być poswięcona Piorunowi, co się okazuie ze szczątkow Bożyszcza w facyacie umieszczonego, ktory, jak mowią, trzymał strzały w ręku, dziś tylko jest do pułpiersia posag, takoż kolumny faciatowe tak są urządzone, iak by miały do rzucania cegłe na kątach i bokach. Perkunas Litewski jest Jowiszem Rzymskim.

15. Klerycy do R o s i e n jadące składali piękną assystencyą na mszy ss. w K o w n i e. Dziś byli w K o w n i e sędzia Pietrzkiewicz z całą familią. Koniec wizyty.

16. Wyjazd z K o w n a. Popas za W i l k i j ą. Pojazd złamał się. Deszcz nawalny. Nocleg w karczmie p. Chmielewskiego.

17. Przyjazd do R o s i e n na obiad.

18. R o s i e n i e. Wizyta.

24. Wyjazd do K a l w a r i j. Popas w karczmie p. Iwanowicza marszałka. Nocleg w P o t u m z i e, gdzie iest p. Puzyrewski, niegdyś sekretarz xięcia Repnina. Odwiedzając w. i p. Mikucką w O r d i s z k a c h, widziałem wykopany z pod dembu kafel, pod rokiem 1281 robiony, iest on dwugłownym orłem nacechowany, dwie korony z boku, a krzyż we srzodku między głowami, na dole lemiesze. Ja suponuie że to krzyżakow robota.

25. Przyjazd do K a l w a r i j.

26. Wizyta. Odwiedziny xięcia biskupa Dzień piękny.

27. Wietrzny dzień. Już iest bulla papieska, wyklinająca karbonarów i massonow, przysłana z podpisem xdza Siestrzencewicza, publikować się ma po kosciołach.

28. Odwiedzaliszmy z całym zgromadzeniem kaplice kalwaryskie. Distancya zdaję się być mnieyszą od odległosci K a l w a r y W e r k o w s k i e y, co z czasu chodzenia miarkować można, a do tego wysokość gór w niektorych mieyscach jest tu mnieysza od Werkowskiey gory, szczegulnie przez Cedron prowadzącey. Dziś mały deszcz.

30. Wyjazd z K a l w a r y. Nocleg w P o t u m s k i e y karczmie. Dzień piękny.

31. Papas w.... o szostey wieczor.

September.

2. Odwiedziny i. o. x. Sufragana w Szydłowie.

5. Te wszystkie dni deszcz. Dochodzi wiadomość. że uniwersyteckim nowe szaraczkowe mundury z kołnierzem czarnym wyznaczają w skutek ich niekarnosci, i dobrze. Masoni wypierają się swych związkow. Jeden exbernardyn twierdzi, że przyięty był do towarzystwa w Tylży, nie znając ięzyka, ni osob, ni celu. Stupidus.

6. Wyjazd z Rosien; przeprowadzeni byliszmy od przeora i szambelana Jasinskiego aż do karczmy Zubowa Mankow zwaney. Nocleg pod Wilkiją.

7. Deszcz. Przyjazd do Kowna na obiad.

8. Poznałem syna p. Dombrowicza, ucznia niegdyś mego. Ten syn z wojażu powrocił, młodzian wielkich nadziej i umiejętnosci, dałem mu kilka sztuk z petryfekacy nad Baltyckiego morza, monete Krystyny krolowey Szwedskiey i roh jelenia młodego okamieniony. Przyjazd do Poporć.

11. Wyjazd z Poporć. Nocleg w Kozakiszkach.

13. Wyjazd do Rykont. Odwiedzali nas Wilenscy.

14. Od karczmy Missyonarska zwaney wzieliszmy się na gurze wprawą i w prostey linij jachali aż do Waki Trockiey naylepszą drogą, przerzynając kilka traktow, potym udali się troche wlewo i porządną drogą jachali aż do traktu Lidzkiego; jedna tylko gora i brod czynią drogę nie przyjemną; tym sposobem Wilno mineliszmy. Deszcz ciągły.

15. Deszcz nawalny ciągły, pod Bieniakuniami pozalewał drogi. Popas w Żyrmunach w towarzystwie roty Jegierskiey III pułku. Towarzystwo nie przyiemne. Przyjazd do Jelney.

16. Jelna.—Wizyta. Pogoda. W Jelney gospodarka igzie dobrze, niema rozrzutnosci.

23. Wyjazd z Jelney do Nowogrodka. Od Niemna do Nowogrodka jest wiorst 30; na tey dystancy jest wioska blisko Niemna i Nowiny wieś, należąca naszym Łukiskim; po większey częsci lasy wielkie; grunt piasczysty aż pod Nowogrodek.

24. Nowogrodek. Wizyta rozpoczen ta Dzień pogodny.

25. Wizyta rozpoczenta u panien. Przyjachali przeorowie Nieswiski i Walawski wikary. Dzień pogodny.

October.

1. Przez wszysztek ten czas pracy było dosyć tak dalece, że w podrobne okolicznosci trudno bylo weyść.

2. Wyjazd z Nowogrodka przes Korelicze, Mir do Nieswiża; trzy są stacye, jedna 21, druga 24, trzecia 28, a zatym 73 wiorsty. My wczesnie nocowali w Rudawce.

3. Rano staneliszmy w Nieswiżu.

4. Wizyty rozpoczencie.

6. Koniec wizyty.

7. Wyjazd. Tu znalazłem szacownego generała, niegdyś moiego obronce i przyjaciela j. w. Sergieja Dmitrowicza Tuczkowa, ktoren dla swey dobroci popadł pod sąd dla złosci subalternow jego, ktorych nie wstrzymywał.

Jachaliszmy przes Snow, Stolowicze, Starą Misze do Polonki. Pogoda sliczna. Popasywali w karczmie podłey pod Stołowiczami.

8. Połonka.—Wizyta. Następnych trzech dni pogoda piękna.

12. Pochmurno. Odwiedzaliszmy pp. Kobylinskiego i Bohdanowicza, oba wielcy gospodarze. W tych stronach są slady murow starych, na których ogromne grusze porosły. Widno, że Połonka musiała być miastem znacznym. Tu tatarow Glinski za Zygmunta zbił.

13. Wszystkie dni sliczne. Wyjachaliszmy do Słonima przez Dziady.

14. Wizyta Słonimska. Po obiedzie jachaliśmy do Dereczyna przez Jagnieżyce.

15. Dereczyn. Rozpoczęta wizyta. Obiadowaliszmy u xięcia Sapiehy. Iest to pan bez subiekcy, pracowity, chodzić lubi, lecz literatúrá go, widzę, nudzi. Tu był senator Nowosilcow.

18. Deszcz. Wzajemne wizyty oddawaliszmy sobie z officyałem unitow I. X.

19. Deszcz.

24. Obiadowaliszmy u xięcia Sapiehy, obiad był dobry, skromny.

25. Wyjazd z Dereczyna. Deszcz. Nocowaliszmy w karczemce pod Łunno.

26. Przyiachali do Klimowki.

30. Wyjazd z Klimowki do Grodna. Tylko mimojazdem byłem w Grodnie dla oglądania biblioteki i gabinetu; jest w pięknym porządku wszysztko. Odwiedziny i. w. gubernatora, vice-gubernatora i pułkownika Lachnickiego. Stan Grodzienskiego klasztoru co do ekonomiki, kosciola i nabożenstwa, szkoły, uczenia, skromnosci i pilnosci osob zakonnych jest nie naganny, owszem wiele artykułow pochwalić możno. Deus benedicat. Wyjachałem ukontentowany z Grodna, szczegulnie z pięknego prowadzenia się osob zakonnych. Nauczyciele naylepsi. Examen filozofow pod przewodnictwem x. Czaplica udał się naylepiey. Iesli metodą niniejszą pojdzie daley filozof, a przyłączy szkolne rosprawy w łacińskim ięzyky, to wystawić może ludzi ważnych i nauczycielow ze swego kursu. O. Bartoszewicz przez wprowadzony porządek w bibliotece i gabinecie zasłużył na zaufanie; powierzyłem mu numismatyke, lecz ieszcze do konca nie rejestrowana i tu pracy potrzeba.

Nowember.

1. Po odwiedzeniu i. w. gubernatora i. w. vice-gubernatora i honorowego szkół dozorcy i. w. Lachnickiego pułkownika, urządzeniami domowemi zatrudniać się przyszło.

2. Obiad u Lachnickiego.

3. Obiad u vice-gubernatora. Dni sliczne. Mroz 10 gradusow. Most kra zepsuła.

4. Examen filozofow.

6. Wyjazd z Grodna przez Skideł, Dziembrowo mimo p. Zacha majątku do karczmy Andruszowcow na nocleg. Karczma nudna; pp. Narbutowie zapraszali do dworu na nocleg.

7. Przez Szeybak pole przyjachaliszmy do Wasiliszek.

8. Wasiliszki.—Rozpoczęta wizyta.

9. Wysłana poczta do Lidy. Goscie cały dzień zajeli. Dni dżdziste i ciepłe.

12. Wiatr wielki. Komenda na kwatery przyszła; lud płacze, głod pewny. Exekucya u żydow nie miłosierna, żydzi przyszli do ostatniey nędzy.

13. Deszcz. Ludzie Wasiliscy, obałamuceni przez niektorych złych ludzi, podali prozbe na przeora, wielu z nich wyparło się podpisow, inni ani znali o prozbie. Ludzie nasi Wasiliscy jest ludem zepsutym z powodu bliskosci miasta i żydow. Złodzieystwo i pijanstwo są onych po większey części charaktery prawie zwyczayne.

14. Piękny dzień. Mroz.

15. Rano wyjazd przez Mito. Mito niegdys karczma piękna i wygodna, dziedzictwo i. w. Paca; dziś karczma upada, stawi się dom pocztowy, kosciołek ruiną grozy, grobla fatalna. Popasywaliszmy w karczmie, Krupa zwaney. Nikczemna, należy do państwą Szukiewiczow. Lida nam została w prawey ręce. Nocowaliszmy w xx. Pijarow karczmie; gdyby nie prusaki, to jest owod z głembi Rossij w Litwie zaprowadzony, karczma była by wygodna. Prusakami zowię się owod rzeczony, że w czasie pochodu Rossian na Prusaków za panowania Elżbiety Carowey tu się pojawił i to z hordami Azyatckiemi przybyły.

16. Dzień pochmurny. Około godziny szostey wyjachaliszmy z noclegu, w lesie między Solennikami spotkali nas ludzie, jeden w row się schował, drugi prosto szedł z lasu. Postraszone konie tylko co szkody nie naro

biły. Wojażer zapraszał się na służbę, a zamiar pewnie był korzystania z połamanych wozów. Nocleg w karczmie pod młynem panny Horainowney.

17. Przyjazd do Wilna rano. Deszcz.

18. Wilno. Wizyta zaczenta.

19. Odwiedziny officyała, prokurora i kanonika Ciwińskiego.

20. Pochmurny dzień.

21. Examina filozofów z literatury łacinskiey i polskiey. Przedmioty były sliczne Pilność i zrozumiałość uczących się wielka, a uczącego usiłowania i erudycia do niewymowienia. Bogu na chwałę.

22. Deszcz. A z Białey Rusi donoszają, że Dzwina i Dryssa staneły, po 15 gradusow mrozu.

23. Sliczny dzień. Przyjachał Poporski przeor. Poczta się ogromna wyprawuię.

24. Dzień łagodny. Aż do uprzykrzenia jest odbierać listy, proszące wsparcia, samych proszących płci oboyga dzieci y oycow, z dziecmi chodzących, jest to jakies przesilenie z miernosci do ostatniego ubostwa. Odwiedziny senatora Illinskiego, xięcia Karola Lubeckiego, rektora uniwersytetu Twardowskiego: pierwszy pobożny pan, drugi uprzeymny, trzeci czynny, wszyscy grzeczni.

25. Dzień wilgotny. Lęki ludzkie pomnażają się, wiesci dochodzą o niedostatkach zboża.

26. Wilgoć. Młodzież akademicka znajoma odwiedziała i i. w. Zabiełło. O Białey Rusi tyle oznaymuią, że formalny będzie głod, iuż dusze oddaią panowie po rubli 80 assygn., co nie uczyni sr. 20.

27. Dziś obiadowaliśmy u senatora Illinskiego. Przytomnemi byli procz nas i. o. xiąże Radziwiłł i i. w. Marcin Zaleski, referendarz koronny.

28. W Werkach bawiliśmy uprzeymie. Dzień pogodny, ciepły.

29. Powrócili do klasztoru. Dzień pogodny

30. Examina ciągłe w studium.

December.

3. Przyjachał x. przeor Poławonski. Dziś snieg pada.

4. Snieg. Odwiedziny przez xięcia Lubeckiego.

5. Snieg. Obiad u xięcia Lubeckiego Karola. Słychać, że aresztowany Prozor za długi; wielu bankrotów lęka się losu podobnego. Niniejszy czas iest podobnym do spokoynego morza, po ktorym płynąc nie można, a niebespieczęństwa tylko wyglądać. Niema dziś człeka, ktoren by nie stękał podatkami i ubostwem przyciśniony. Zakony są naynieszczęsliwsze, tak nas sciskają, że iuż cierpliwosci nie staje i nie wiem co nastąpi. Obiad u xięcia Karola Lubeckiego. Towarzystwo piękne. Był i Ignacy Lachnicki, sławny teoryą magnetizmu, o ktorym dziś tak wiele piszą i mowią. Tuż znalazłem L'Abbé de la Porte; jest on guwernerem u młodych Lubeckich. Odwiedziliśmy biskupa Kundzicza,— starzec poważny. Był u mnie rektor uniwersytetu i. w. Twardowski. Zjawia się nowa zaczepka do szkoły Grodzienskiey z powodu lekcij religijney błahoczestiwych: protojerey Sosnowski domaga się 200 rubli sr. za swą lekcyą, a za nasze kilkadziesiąt lekcyów w tydzien i szeląga dać nie chcą. Sic vos non vobis, melificates apes! Dzis za długi osądzili i. w. Prozora, woiewodzica Brzeskiego, do turmy. Pierwsza praktyka. Użyto prawa w starosci napisanego; szkoda, że nie pierwiey, możeby mniey było szalbierskich exdiwizyow, ktore do ubostwa liczne familie przyprowadziły. Strach dziś padł na bankrutujących, lecz coż powiemy, kiedy ukrzywdzeni choć w tym przypadku znaydują pocieche, a tych liczba iest wielka przy upadku rzetelnosci, cnoty i charakteru narodowego. Boże tylko zmiłui się!

6. Przymrozek dobry.

7. Ditto. Co raz nowsze i przykrzeysze rozchodzą się nowiny, a cel onych jest ubostwo duchowieństwa i pogarda; niechcemi się iwzmiankować o nich.

8. Przymrozek do stopni 6. Jest tu w Wilnie jakaś osoba, ktorą magnetisci magnetizowali, a o którey tyle powiadają, że wytłumaczyć fenomenu tego nie można, jak to: 1-mo, ta osoba zawsze jest nabożna (w chorobie) i przykazuje pytaiącym się spełniać dzieła miłosierne i nabożenstwa. II. Przepowiada mające być swe paroxizmi i to w czasie oddalonym. III. Przepowiada lekarstwa dla drugich skuteczne. IV. Ma widzenia przepowiedziane przez się wprzody. V. Magnetizmowi przypisuie cudowne swe uleczenie. To są fenomena nie zaprzeczone, lecz jak one tłumaczyć? Ja mam być incognito patrzyć, uważać czy nie ma jakiey sprzężyny kuglarstwa; to wiem, że przepowiadający mi te rzeczy zmyslać nie jest w stanie, lub imponować komu.

9—16 Dni te aż do 16 przeplatane mrozem i sniegiem, oraz moją bolescią, czyli słaboscią. Interessa się odbywały i wzaiemne wizyty.

17. Mroz był do stopni 16. I. w. senator Illinski z rzadką przykładnoscią słuchał nabożenstwo. Na konto Ostrowieckiego klasztoru za sprawy dawne dałem p. Gawrońskiemu rubli 6 i zaciąg iego dawnieyszy umorzyć dozwoliłem w celu spokoynosci od napasci. Wyjazd do Poporć. Poporcie—wizyta.

Rok 1823.

Aż do 15 Ianuarij ciągle, choć chodząc chory, jestem znużony roznemi prowincyi okolicznosciami i przygodami. Zda się że moi koniec nastempuie i day Boże! Od 25 x-bra do 15 Ianuarij ciągle mrozy: naywiększym był stopni 25. Ludzie choruią i z głodu i z chłodu. Tu sądzi się (w Żoslach) sprawa zabawna: niejaki Sliwowski exnowicyusz, czyli wyrzutek nasz, przyioł obrone kmiotków starostwa Żosielskiego, podarowanego pannom miłosiernym Wilenskim. Ci przez trzy lata niesli panszczyzny, sprawa się toczyła przez przekupstwa. Wielki xiąże Konstantyn kazał zaaresztować Sliwowskiego i sądowi sledzić Obaczem jaki koniec nastąpi.

22. Snieg spadł wielki. Stan mego zdrowia okropny: ponose gwałtowne; zbliżać trzeba do konca.

25. Wyjachaliśmy z Poporć przez Łukoinie, Wieprze do Miłaszun; trzeba było jachać aż na Dziewiałtow do Miłaszun dla drog sniegiem naniesionych. Mroz okrutny. Wino obrociło się w lod, a flasze popękały.

26. Przez Wiłkomierz do Pomusza państwa Pietrókiewiczow przyjachaliśmy z sędzio Pohoskim, a sekretarż prosto jachał do Poławenia.

28. Był mroz od stopni 29. W Towianach ledwo mogłem mszą ss. odprawić, grzejąc na fajerkach ręce.

31. Przyjachaliśmy do Szopowa. Smutne przypomnienie pożaru i strat przez niego zrządzonych rozrzewniała każdego, sam sędzia Pohoski rezygnowany na wole Pana Boga zdawał się, nic nie czuie.

Fewruary.

2. Wyjachaliśmy do Poławenia. Sniegi okropne opozniały nam drogę i przyczyniały zmartwienie. Pod Pławeniem musieliśmy konie wyprzęgać.

7. Do Skopiszek przyjachali. Mrozy, sniegi, wiatry były tych dni oznaką.

14 Kapituła Skopiska. I tu dobra niema, ludzie miasteczkowi krasć przywykli, klasztorni—krasć i pić, żydzi oszukiwać Kto by się spodziewał, aby po dwuch zmarłych starych zakonnikach ledwie złotych kilka za sprzęt dostali przedający. Ot to ubostwo, o, złodzieje, złodzieje!

15. Powrót ze Skopiszek do Poławenia. Zbior książeczek roznych, prawie nic nie wartych po s. p. Bortkiewiczu oddałem Poławeniowi. Poławen—rządny klasztor. Theologia idzie porządnie; nauczyciele pilni w swych obowiązkach. Dziś w stronie Nadzwinskiey słyszane były grzmoty, jak potym nam ludzie we dwa tygodni donosili.

19. Wyjachaliśmy z Poławenia do Szopowa na noc. Smutny tu był widok pogorzeliska niegdyś zapasnego domu w czasie świąt Bożego Narodzenia zapalonego (pono złosliwą ręką). Własciciel domu w. i. p. Pohoski, sędzia, te strate cierpliwie znasza, zgadzając się z wolą Boga, wszakże, patrząc na dzieci, za wszysztkiego ogołocone, jest rzeczą smutną.

20. Dzień nayprzykrzeyszy, deszcz, szron, snieg, wszystko się mieszało, ledwie na nocleg staneliśmy w Chrzaniszkach, to majątek był niegdyś Bohuszów Lachnickich, ludzi ważnych w Wiłkomirskim.

21. Do Wilna przyjazd. Ulice bez sniegu wody spływają.

22. Odwiedzałem i. w. prałata Majewskiego, na komissyą z Peterburga z kolegium przysłanego. Komissya ta ma za cel weyrzeć w nadużycia konsystorzów z donosu Zgierskiego Kiszki.

23. Przyjazd do Szumska.

26. Wizyta Szumska rozpoczenta.

Martius.

7. Okropny dzień—zawierucha, deszcz, grad, szron, snieg.

8. Wyjazd do Ostrowca jeszcze saniami· Ostrowiec. Do niepodpalоney wilgotney celi przyięty stękam.

10. Cały dzień i noć deszcz. Woda na rzece znacznie się zebrała, ja z celi wynosić się musiałem dla niezmierney wilgoci wewnątrz spadaiącego deszczu na suffit i wciskającey się wody z podworża na kurytarz blisko mey celi.

11. Dzień cichy, lecz rostoki widne, rzeka znacznie wezbrała.—Niektore mysli. Co też to będzie ze stanem zakonnosci w następnym czasie, gdy dziś taka oziembłość widzieć się daie ogulna? Przypatrzywszy się zbliska, iuz dziś i sladu chrzesciaństwa gdzie niegdzie chyba dostrzeć można. Dwory bez wiary, bez żadney wiary, bez wyobrażenia oney. Ja mowie o dworskich katolickich domach. I tak naprzykład: bluznią jak chcą, wyszydzają wszystko, a niczemu nie wierzą. Czynią jak chcą. Ładnych praktyk religijnych niema. Postu ani pytaj. Coż to więc są za ludzie? Prostota biedna pozbawiona wszysztkiego,—duchowney nauki niema i posługi, a nawet przykładu, obciążona pracą, znudzona wzgardę, pozbawiona chleba, bita bezustannie, bez chleba, żywiołow, zasiewow i nadziej, przykładem bydląt, stracili czucie rolnicy, tylko daią znać, że żyią. Ot to obraz rzetelny nędzy ludzkiey. Ale coż mowić o prostocie? Sami panowie bez chleba.... Z jakieyże przyczyny? ja mowić nie chce. W podrobne przyczyny wchodząc ogulnego nieszczęscia, doszlibyśmy może do tego twierdzenia, że dziś nie mamy żadnego systematu życia i że cała usilność samey nawet, iż tak rzekę natury, na tym, aby ludzie trapionemi byli; wiele się powiedziało, ale mało się wyjasnić może, przetoż te rzecz opuszczam. Ide do stanow zakonnych (mowiłem że natura wysila się aby nas trapiła. Zapowiedziano przez wzgląd, że kilka lat jak skompa w swych płodach ziemia i rolniczym nie nadgradza trudom). Stan zakonny u swiata wzgardzony, u siebie rozwolniony, z karbow wyszły, wart szczegulnego zastanowienia się.

16. Dzień piękny. Sniegi nikną, wody się powiększaią.

17. Skonczona wizyta Ostrowiecka. Wyjazd do Szumska.

20. Szumsk. Deszcz.

21. Deszcz. Stany zakonne dziś mocno roztrzepane. Iuż ja bernardynów i franciszkanów oraz karmelitów nie poznaje. A coż mowić o naszych, o swieckich księżach? Duch zepsucia stał się ogulnym. U nas defekta są zakonnosci, w pobożnosci, w slubach, w pracy i posłudze bliżnym; defekta w naukach, theologij, ięzyku łacinskim; defekta w przywiązaniu do zakonności. Duch swiata mocno się rozgoscił.—Poczta do Wilna wyprawiona wielka.

April.

1. Wielki snieg spadł, kilka dni leżał.

9. Burza cały dzień. Snieg na calow kilka okrył ziemie. Cały powiat w zburzeniu. My pojazdow letnych czekamy. Do opisania jakiego kolwiek przedmiotu ni siły, ni ochoty nie staje. Raporta z prowincyi wystawują nam stan opłakania godny: to chleba, to zapasu niema, żywioły padają, ludzie mrą i puchną. Kora dembow zgniłych jest ludzkim pokarnem. Oto sytuacya dzisieysza.

10. Snieg okropny. Burza, nawet ptastwo lesne do domów zbiega się.

11. Jeszcze burza, z południa uspakaja się.

12. Mroz. Sniegi wielkie leżą. Koło domów sniegu spędzonego iest wyszey sążnia. Inne dni mrozne. Potomka fnndatorów naszych i. p. Szumskiego winszowaliśmy w kosciele, a x. przeor we dworze.—Z powodu słabosci reszta się nie zapisała. Wyjazd z Szumska po okropney drodze do Wilna na obiad. Aż pod same Wilno sniegi. Do Rykont na noc.

13. Do Kozakiszek.

14. Do Poporć. Aż do 22 ciągle mroz, snieg i deszcz.

27. Odwiedził nas x. przeor Poławenski.

30. Wyjazd do Wysokiego dworu.

Majus.

Od **1** aż do **15** niepogoda i mrozy.

21, 22. Dni piękne. W tych czasiech, to iest 11, straszny grom uderzył pod czas salve w nasz Swięto Duski kosciol dwuch księży o ziemie uderżył; ogień opłonoł wszystkich,* a dwie swiece, na dwuch wielkich podswiecznikach cynowych stojące, przed wielkim ołtarżem, na drobne scząstki rozbiwszy, po całym kosciele rozniosł. Tegoż czasu młodzież akademicka popisała po scianach szkoły i kosciola: „Wiwat konstytucya 3 Maja“ etc. i inne głupstwa dzieci porobiły. Dziś sledstwo, słychać nawet, że kilku nauczycieli aresztowano. Tegoż czasu przeora Mereckiego okradli. W Trokach kilkadziesiąt aresztantów chcieli się oswobodzić, dostali się do broni żołnierski i zbroini w pięciu uchodzić poczeli. Było tam i cztery kryminały. Zebrani obywatele wstrzymali uchodzących, reszte bezpiecznie zamkneli. Teraz idzie sledctwo.

Junius.

Dni **13, 14** aż do **18** mrozne. Słyszeć, że grady po stronach wielkie szkody poczyniły.

15. Skączyliśmy ordynacye. Dziś do Wilna i. x. regens powiozł paki wiecey 300 sztuk pism wypadłę, licząc z temi, ktore się w piątek odesłały. Przyjachał o. przeor Kowienski. Wczora odwiedzaliśmy w. assesora Kwiatkowskiego. Jachaliśmy przez Stokliszki, trzy mili liczyć się powinne do Piestowian, majątku Kwiatkowskich.

16. Dla nacisku robot, drobnieysze notatki opuszczają się.

Julius.

16. Skączona wizyta Wysokodworska. Jest tu wiele niedogodnosci: - żyta więcey kupili, niż sprzedali, toż owsa, tylko jęczmien w percepcie się liczy. Dług mszowy okropny do 3000 mszy wynoszący, ja 600 mszy na konto tego długu wyprosiłem: 300 z Peterburga, 300 z Zabiał. Kosciol ruinuje się.

17. Wyjazd z Wysokiego Dworu.

18. Rozpoczenta wizyta w Trokach. Już prawie skączony nowy klasztorek. Jest to pamiętnikiem wiecznym i dla prowincyi, i dla Trok, i dla x. Głowickiego przeora Klasztor wygodny, piękny, opatrzony, że można mowić, tu umieszczona użyteczność z wygodą, utile dulci.

20. Przyjazd do Rykont. Policya chciwa szuka sposobow przykrzenia się ludziom i zabierania. Baba dziewiędziesiątaletnia, chorobem uległa, umarła nagle: zbiegli się orły drapieżne policy, okuli synow, gospodarstwo rozproszyli i czekają na opłate przez zamożnych gospodarzów, skarząc onych o zabicie matki.

25. Przyjazd do Wilna i Werek.

26. Werki:—Rozpoczenta wizyta.

28. Około godziny szostey wieczorney ogromne czarne chmury zaciemniły horizont, gęsta i jasna błyskawica przeraża wzrok, a pioruny straszyły lękających się; deszcz obfity spadł; wieczor już był spokoiny.

29. Pogodny, lecz pochmurny dzień.

Augustus.

1. Po przeyrzeniu klasztoru Werkowskiego okazuie się nayporządnieyszy stan tego ubogiego klasztoru i koscioła. Exkrescencya znaczna, fabryki użyteczne i piękne, zapasy wielkie, gospodarstwo porządne, koscioła ozdoby pomnożone, karnosć zakonna utrzymana.

2. Wyjazd z Werek do Wilna na obiad, do Trok na noc.

4. Poswięcałem nowy klasztor. Te mieszkanie jest wyraznym dziełem opatrznosci Boskiey. Celki piękne, wygodne, trwałe, słowem utile dulci mixtum. Liczba gosci była wielka. Piwo tak upodobali Troczanie, że pod czas obiadu beczka od garcy 40 wyprożniona została.

5. Wyjazd do Rykont.

7. Przyjazd do Poporć

8. Przegląd nowicyuszow i aspirantow. Niemiec Zadow, czyli Cadow, jest od Maryenwerdera juz lat mniei może 24; Ewers zas z Rygi młode dziecko.

9. Kapituła i wizyta Poporska skączona. Day Boże wszędzie i zawsze taka była karność, porządek i miłość, jako iest w Porciech.

10. Wyjachaliśmy w towarzystwie przeora, dwuch regensow i suprzeora Kowienskiego do Łakień na nocleg.

11. Odwiedzałem sędziego Pietrkiewicza, a sekretarż prosto jachał do Poławenia. Ja nocowąłem w Szopowie; w nocy deszcz.

12. Deszcz cały dzień; w Szopowie goscie byli licznie zebrani.

13. Przyjazd du Poławenia. Tu rozstrzygłem kurs teologiczny w Duniłowiczach, ale za to uparty nauczyciel wyznaczony poszedł na kaznodzieje i to nie nadługo. Do czego to stan zakonny przychodzi? Boże odpuść.

15. Wyjachaliśmy do Skopiszek na noc, w przytomnosci przeora Poławenskiego.

18. Przez Bordzie, folwark Poławenski, przyjachaliśmy na obiad do Rakiszek, co uczyni mil 6, z Rakiszek na nocleg staneliśmy w karczmie Czerwonka zwaney, do Budberga należącey.

17. Przez Iłuksztę, Dzwine w Liksnie staneliśmy na popas. Dwadziescia dwie minuty przez Dzwine jeden pojazd przeprawiany Od Liksny, majątku Zybergow, przez Wiszki i Pułany jadąc, staneliśmy o godzinie puł do osmey w Agłonie, licząc od Dzwiny do Agłony mil 7.

18. Agłona:—Rozpoczęta wizyta.

19 Dzień pogodny.

20. Rozpoczenta i skączona wizyta w Ruszonie.

21 Odjachał Poławenski przeor.

22 Przyjachali z Zabiał księża, jadący do Rygi—jeden na kaznodzieje, drugi na nauczyciela.

23 Deszcz. Wyprawiliśmy wielką poczte do Krasławia.

24. Deszcz. Tu w Dyneburskim starostwie okropne dzieją się sceny z włoscianami z powodu pomnożonych przez Platera folwarków. Włoscianie złożeni z burłakow i łotyszow, prawowali się przez kilka lat, rozrzucili folwark Grawery i Szkyltow do szczętu, nieposłuszni, żadney powinnosci nie odbywali. Obie strony pan i włoscianie liczyli pretensy wzajemnie do kilkakroć tysięcy. Teraz połk sprowadzony usmierza nieposłusznych. przy każdym chłopku idzie żołnierż na robote, sieką rozgami niemiłosiernie, uciekających szukają po lasach, bydło żołnierstwo rznie, ogrody objada, z pola zbierają i żywią się, słowem ludzie do ostatney nędzy przyszli. Oto się skutki nieposłuszeństwa, skutki intrygantów, z cudzego korzystać usilujących,

skutki ducha buntowniczego i skutki niesprawiedliwości z rożnych stron wynikającey. Teraz p. Korsakowi komornikowi polecona administracya starostwa. Ciekawa rzecz, co daley nastąpi po spustoszeniach.

25. Przyjachał i. x. przeor Zabialski z przeorem Ryskim. Odwiedzałem podkomorzego Oskirki i na wzajem był tenże u nas.

27. Wyjazd z Agłony w towarzystwie przeorów Zabialskiego, Agłonskiego i Ryskiego przez Dagde do Ossunia na noc.

28. Przez Saryą jachaliśmy do dziedziczki na obiad i nocleg. Na moscie jednym załamali się, chwała Bogu bez znacznego przypadku

29. Deszcz ciągły. Przez Drysse przeprawilismy się w samym miescie Dryssie. Pojachali na obiad do Justyanowa. Starzec 88—letny Justynijan Sczytt, były pisarz Litewski i rady nieustającey członek, człek poczciwy, pobożny i uczony, chory dziś, czeka smierci z pełnym podaniem się na wole Boga. Wieczorem przybyli do Zabiał.

September.

3. Wyjachaliśmy na noc do Kopciowa.

4. Na obiad - do Połocka. Nocleg w Jaszach karczmie.

5. Przez Ułe, Biszynkowicze, Budziłow jachaliśmy do Ostrowny. Od Połocka do Ostrowny liczy się wiorst 90, przez Ułe zaś wiorst będzie 100. Droga lepsza, tylko w Budziłowie most zmiosła woda, przykry zjazd do rzeki.

6. Ostrowna. Wizyta Ostrowniańskiego klasztoru. Ten klasztor był pierwiey prowinciy Ruskiey s. Jacka, ma cudowny obraz Matki Boskiey. Rzeczony obraz roku 1634 wieziony był do Lwowa z powodu woyny; tam cuda liczne się zdarzały. Protokuł cudow jest w częsci rekognoskowany. Cuda te są spisane w dwuch księgach, ktore oprawić i do archiwu zanieść kazałem. Z niedbalstwa ludzi i długoscią czazu księgi mocno nadpsute. Początkowie ten obraz jest wzięty z Biały, miasta, z kosciola Białowiercow zwanego (ja rozumiem, że ta Biała, jest Biełgorod w Moskwie) z refektarża przez p. Piotra Wolnara, budowniczego Smoleńskiego, potym oddany dominikanom smolenskim, nastempnie x Raymund Rachutowski, przeor Ostrownianski, wyprosił go do swego kosciola i klasztoru Ostrowny. Po spaleniu złoscią ludską kosciola i klasztora Ostrowny, dokąd był uroczyscie wprowadzony przy licznie zebranym ludu; niosł obraz Samuel Starosielski, wielki i pierwszy urzędnik, ktoren i domu swym cudu doswiadczył, albowiem żona iego długiemi rodzeniabolami scisniona w samą porę przyniesienia do kosciola obrazu powiła bez przykrosci syna, ktory potym sławił się na wojnach.

7. 8, 9. Dni piękne.

14 Wyjazd z Ostrowny w przytomnosci Oszmianskiego i Ostrownianskiego przeorow. NB Roku 1821 Monarcha Alexander, powracając z rewij woyska gwardij, pod Biszynkowiczami zebranego, był w naszym kosciele Ostrownianskim, słuchał mszy s. spiewaney, klęczał pod czas kanonu.

15. Witepsk. Witepska wizyta rozpoczenta. Odwiedziny gubernatora Sorokinskiego i innych urzędnikow. Tu w Witepsku zajął się duch zemsty czernidła i słabego punkt honoru, o czym zamilczeć wole.

18. Wyjazd z Witepska; nocleg za Babinowiczami, ujachaliśmy wiorst 54.

19. Przyjazd do Orszy, przed obiadem, ujachawszy wiorst 32.

20. Orsza. Rozpoczęta wizyta Orszanska. Nauczyciele z kolegium przybyli i na msze ss. i na exekwie. Ja do nich na obiad poszedłem.

22. Odprawiliśmy uroczyste exekwie za dusze s. p. Piusa VII, Namiestnika Christusowego, w koscicle poiezuickim; liczne było zgromadzenie ludu oboyga obrządkow. Rozdać zaleciłem jałmużne sczegulnie dla sierot. Było samych starych ubogich 80, a dzieci dwoje tyle, wszyscy prawie błahoczestiwi.

23. Rewidowałem bibliotekę. Jest wiele księgi ważnych. Do studium Agłonskiego posłałem dwa tomy expozytorow, 3 tomy Grawesona history i tom 1 Melchioris Canni, sam tym czasem zarewersowałem, ale Agłonski przeor rewers dać powinien.

24. Te wszysztkie dni są naypięknieysze. Dniepr czołnami obłożony, to z Mohilewa, to do Szkłowa, to z Orszy, tamże to do lasow po drwa, to po rzece po rybe. zda się, że to jest Wenecka ulica

28. Po skonczonych do urzędu mego należących rozporządzeniach i zaleceniach, wyjachaliśmy przez Szkłow do Kniażyc Przeciąg jazdy po dobrey drodze jest godzin 18, rachują zaś wiorst 23 do Kopisia, 18 do Szkłowa, a 25 do Kniażyc, suma więc z Orszy do Kniażyc jest 66 wiorst, pono więcey będzie.

29. Kniażyce. Rozpoczenta Kniazycka wizyta. Dzień piękny.

30. Poczte ogromną wyprawiłem do Mohilewa.

Oktober.

2. Odprawiliśmy uroczyste exekwie za dusze Piusa VII. W samey rzeczy rzecz szczegulna, ludu pięknego zebrało się tam, gdzie w niedziele nikogo prawie niema. Pani generałowa Makowiecka odjachała do innych majątkow. Nasz klasztor jest spiżarnią konsistorza, to kara Boska z temi konsistorzami, czyste zdziercy.

5. Skączona wizyta. Wyjazd do Woskowa. Popas w Krugłey, majątku dziś Dobrzanskich, niegdy Oginskich. Z powodu reperuiących się mostow mieliśmy mitręgi w drodze.

7. Uroczystość Rożancową odbyli w folwarku Woskowie, ale za to sąsiedstwo kontente, że się i spowiadali i namodlili, kapłanow było 4.

8. Wyjazd; przez Sienno jachaliśmy aż do Budziłowa, przeprawyliśmy się przez Dzwine wieczor, nocą jachali aż do Czasławickiey karczmy, za pocztą Kuryłowicką wiorst pułtrzeciey.

9. Przyjazd do Połocka. Dzień dzdzisty, zimny i wietrzny, okropnie.

10. Wizyta Połocka i jey koniec.

11. Dzień niepogodny. Snieg padał. Przybyli do Zabiał.

17. Wyjazd do Posinia przez Dziedzinkę, gdzie kilka dni zabawić postanowili.

18. Wyprawiwszy sekretarza do Agłony z komisem, sam w przytomności przeora Zabialskiego udałem się przez Oswiey do Posinia. W samym Oswieju na grobli przelęknione konie lotem gęsi postraszonych przez pieska i obrotem wietrznego młynu nagle zwrocili się z grobli do rowu wielkiego. Ja wypadłem w row głową, furman spadł, konie pędem poszły, rzeczy powyrzucane, słowem cudem Boskim ni ja kaleką, ni furman nie zostaliśmy. Bóg prawdziwie miłosierny, ale uderzenia skutki czuje do tey pory, mianowicie przez postradanie pamięci i przytomnosci. Nocleg w Łauzynie folwarku naszym.

19. Przyjazd do Posinia.

20. Wizyta rozpoczenta.

Nowember.

4. Mroz od gradusow 11. Ludzie noco burdy robili

5. Odwilż. Ogulnie mowiąc, w Posiniu znalazłem wszelką regularność i zakonną i ekonomiczną. Dziś klasztor Posinski można za wzorowy uważać. Niech Bogu będą dzięki. Milczenie, praca, spiewy, modły są ciągłemi zatrudnieniami tak młodych, jak starych zakonników. Gdyby ten klaszor, w ninieyszym stanie zostający, był mieyscem jakiego publicznego miasta i sam nie lubiący osob zakonnych wyznał by, że to są chrzescianskie regularne filozofi. Z urzędu mego nikomu wady przypisać nie mogłem, ani postrzeć. Czeladz, przyzwyczajona do rospusty, i dziś ma ochote do pełnienia podobnież niesfornosci, co można postrzedz pod niebytność w klasztorze przeora

na czas dla interessow oddalonego, lecz za przyjazdem onego, wraca się wszystko do karbow. Obfitość we wszystkich artykułach znaczna, głodu się bać nie powinni, rzeka im przystarcza ryb obficie, lasy—ptastwa. Sąsiedzi spokoyne. Dom Benisławskich uczony, ma biblioteke znaczną i dobraną rękodzieła samey i dzieci przewyborne, ktoremi nawet kosciół przyozdabiają. Aż do dnią 16 zmiany powietrza były rożne.

15. Wyjazd z Posinia. Nocleg w Dziedzince.

17. Przyjazd do Zabiał.

18. Zabiały. Wizyta rozpoczenta Aż do 27 ciągłe deszcze, szturmy, sniegi i odwilż. Jeżeli z tey pory roku sądzić mozna, to rok nastempny w tey częsci Białoruskiey będzie fatalny, obfity w dyrse, miotłe i nieurodzaj. Wody na Drysie tak się zebrały, ze z brzegów swych wylewają.

27. Snieg pruszył. Mroz od kilku tylko był stopniow, czasem od stopnia, lub $^1/_2$.

28. Dla uniknienia subjekcij czyli niespokojnosci wyjachał przeor z klasztoru od swych jmienin.

29 Nayokropnieysza była droga do Siemionowa. Wiorst 15 jachałem czyli szedłem godzin cztery. Każdy ruczaj był przeprawą okropną. Swołna tak jest wezbrana, ze tylko most co nie zalewa. Konie się męczą w przejezdzie ruczajow.

30. Dzień jmenin przeora odbyliśmy w samotnosci. Sniegu troche przysypało.

X-ber.

1. Pierwszą sanną, czyli raczey glinianą drogą powróciłem do klasztoru, lepszą atoli nie kołową.

2. Odbyli zwyczayne zakonne teologiczne kollekcye czyli rozmowy klas wszelkich zakonnego zgromadzenia.

3. Dziś były modły całego gimnazium szczegulnie konwiktu i. w. Szadurskiego we względzie proszenia pomocy Boskiey w interesie tegoż sowietnika. Sam prowincyał mszą s. odprawił studenską, dzieci spiewały litanią. Konwikt, krzyżem leżąc, prosił Pana Boga. Rzecz w samey rzeczy dziwna i nierozumniana. Uniwersitet syt funduszami naywięcey utaionemi, lub mało na widok publicznosci okazanemi, zakłócił rzeczonego sowietnika o fundusz, przez Hilzenow łożony. Tresci funduszu nie wyszczegulniam, bo by to była rzecz obszerna. ale to nayszczerzey wyrażam. 1-mo. Sowietnik Szadurski, dziedzic Osweyski, człek całe sumienny, ogromne summy łożył na utrzymanie edukacij Białoruskiey i Inflanskiey szlachty. Ja sam jestem swiadkiem od lat 20 iego szczodrobliwosci dla biednych. 2-do. Ubostwo była i jest wspierana. 3-tio. Gdyby uniwersytet był tego funduszu władaczem, to już i po funduszu i po edukacy dzieci Białoruskich, a wywod tego ustnie opowiem. Gdyby kto żądał, Boże, wesprzył ucisnionego człeka i fundusz biednych. Sniegu wiele spadło.

4. Snieg pada

5. Mroz do kilku był stopniów. Te dni odbywaliśmy popisy naszey młodzieży. Teologowie w swych przedmiotach odpowiadali z naszym ukontentowaniem. Literaci zaś, czyli filosofowie, od czterech nauczycieli biorąc naukę, oraz od nauczycieli czterech językow, okazali i zdatność, i pilność, i ochote do nauk szczegulną. Niech Bog będzie błogosławionym, ktory nastempnych swych sług kosciola przysposabia wczesnie do pracy i usług tegoż kosciola. Przedmioty nauk były: fizyka, matematyka, literatura i historia, a ięzyki: francuski, włoski, niemiecki i grecki. Hebrayski teraz się rozpocznie.

11. Te dni były mrozy i odligi, sniegu jest dosyć, doliny nie zamarzły, droga więc nie dobra. Procz okropnych scen z Wilna i Warszawy nic niesłyszeć. Massoni zarazili ludzkie plemie. Oswiata zniepogodziła nasz horyzont, duchowni (jakoby) pomieszali się do tey klassy ludzi. Wożą do Wilna czy Warszawy roznych stanow osoby; dwuch pisarow wzięto z Połócka, jakoby nauczycielow, jakoby massonow. Ja rozumiem, że to

głupcy byli, bo duchowny massonem czyli nieprzyiacielem tronu i ołtarża być nie może; co kolwiek bądź i w Wilnie pakują modnikow.

17. Te dni na przemian mrozne i wilgotne. Rzeki ni ruczaje nie zamarzły. Z Wilna dochodzą wiesci o wielkiey liczbie aresztowanych illuminatów. Rząd musi mieć uwagę na tego rodzaju ludzi, ktorzy tworząc zgubne systemata, dążą do szkodzenia ołtarżowi i Tronowi i chcą anarchyczne nieporządki wprowadzić, jak doswiadczenie pokazuje na Francuzach, Włochach i Hiszpanii. Moim zdaniem pletnia kozacka była by naylepszym srzodkiem przyprowadzenia ludzi do rozumu.

23. Ieszcze rzeki nie zamarzły ani ruczaje. W tych dniach odwiedzałem starych przyjacioł i. w. Korsakow w Dernowiczach: ludzie apobożni, przyjacielscy naylepsi, słowem staroswieckiey pobożnosci i przyjazni. Kapelan onych i. x. Pohoski, człek pracowity i gorliwy, do posług bliżnym sczegulny. Dziś po długim niewidzeniu się odwiedził nas i. x. Jan Sczytt, wnuk pisarza, ktory w Rzymie i edukował się i wyswięcił. Sliczny kapłan. Urządzenie klasztoru Zabialskiego wiele kosztuie pracy i zmartwienia, tym bolesniey, że ludzie nie chcą wglądać w okolicznosci, jakie nas dziś uciskają. Ja cierpie na tym, ale i prowincya nie pocieszy się z odmian.

W dniach **23, 24, 29** burze, odwilż, snieg i deszcz, ani za prog ruszyć nie mozna. Przy wielkim niebezpieczenstwie przeprawiliśmy się do Justynianowa, dla odwiedzenia chorego pisarża i. w. Szczyta. Ten człek przedstawia obraz nędzy ciała i zdrowia ludzkiego, doskonałosci chrzescianskiey duszy i prawdziwey pobożności, zupełnego oddania się do woli p. Boga i wzorowey cierpliwości. Ni ręką, ni nogą nie mogąc ruszyć, ieszcze dyktuie wiersze pobożne, czytać dawnieysze każe i dwor do modłów układa. Lyczył bym, aby rozpustny dzisieysi filozof, choć na moment, spojrzał na tego filozofa chrzescianskiego przy brzegu smierci zostającego,—uznał by rożnice ogromną, jaka zachodzi między duchem religii i rozpusty.

30. Dzień spokoynieyszy. X. Alexandrowicz Bonifacy maleńki, miał w refektarzu niemieckie kazanie i nie naygorzey.

Rok 1824.

Januarius.

1. Wieczor wszora taka była burża, jak prawie niewidziana. Skutki oney, procz dachow porujnowanych, są powyłamane drzewa w naszych sadach. Ludu mało było na nabożenstwie z powodu rzeczoney burzy, trwającey do południa.

2. Deszcz, snieg, mroz na przemiany. Dziwna rzecz! Co też to się dzieje z naszą atmospherą? Wichry wczora y dziś takie panują, że dachy zrywają. W ogrodku aptekarskim wiele gałęzi z drzewa powyłamało. Dziś sekretarża i. x. Snarskiego przyiołem. Dziś urwała się szkuda (raczey wczora) w Drysie i tylko co nie poszła do Dzwiny; toż było ze szkudą naszą Zabialską na Drysie przeszłego tygodnia. Mowią o wielu aresztantach w Wilnie z powodu massonij. Day Bog Monarsie siłe na wytempienie tey zgubney gromady, dążącey do obalenia porządku towarżyskiego. Dziś wyjachał x. Tomasz Juszkiewicz: ma zlecenie zastompić powinność w kościele Bolinskim. Z Wilna taka głuchość panuie, jak kiedy piorun uderzy w dom, przez młodych zamieszkały. I to iest dobrze, niech ludzie uczą się rozumu. Niegdy B. Klemens Juszynski, z Agłonskiego studium wypuszczony na swiat, swywolny młodzian, mogł by być dobrym, gdyby go łaska Boska oswieciła, zgorszyli go do Polski zbiegli nasi apostaty. Do godziny 9 wiatry i burze nie ustają.

3. Całą noc i dzień zawieja i szturm pozrywał dachy, parkany, dachowki. Odwiedzaliśmy marszałka Swołyńskiego dom, samego nie było, wyjachał dla sprawy do Drysy. W ruczajach konie zapadły. Mroz do stopni 7 podniosł się.

4. Mroz od stopni dziesięć. Chwała Bogu! Już ruczaje zamarzły i rzeka, mowią, że staneła, więc i Dzwina musiała stanąc. Swołna

już grzbiet swoi pokryła wolny dla przejazdu ludziom biednym. Odwiedzaliśmy starego przyjaciela Raymunda Korsaka, ale to nie dobrze, że tak jest Epikurskiego geniuszu, iż w nowym domu jeszcze obicia nie uczynił, a człek, ktory ma do 200,000 rubli assygn. kapitału czeka na gust syna swego. Ot jak dobry rodzic slepo się przywięzuje do dzieci, z zapomnieniem własnych wygod!

6. Mroz i zawieja. W Drysie x. przeor Uszacki zatopił się, ledwie wyratowany.

7. Szturm i odwilż.

8. Wiatr, nieco mrozu. Dziś mowił x. Szlagieł kazanie włoskie w refektarzu, z cale piękną deklamacyą i to dziwny wymowy skutek, że nie rozumiejący języka płakali. Z tego czyni się wniosek, że głos i gest tak rąk, jak oczu może i niezrozumiałą mowę uczynić skuteczną.

21. Aż do 19, czyli do nowiu rożne odmiany powietrza mieliśmy, 15 cale snieg spędziło, 16 deszcz, woda z brzegow rzek wyszła, ruczaje stały się nie przebyłemi. 11 wyjachaliśmy z przeorem Agłonskim do Dziedzinki. 15. Rozjachaliśię—ja do Zabiał, j. x. Juszkiewicz do Agłony. 10 przyjachał biskup Kamionka do Zabiał,—święcił akolitów- 3, subdyakonów—8, dyakonów—11, kapłanów—8. Dzić rano wyjachał do Stygłową. Dziś mroz do stopni 12.

Do history Litewskiey z Frizego. Roku 1578, xiąże Ierży Radziwił, biskup Wilenski, syn Radziwiła Czarnego, a brat Sierotki Radziwiła, dał 5000 na wykupienie ksiąg Aryanskich, Luterskich, Ewangelickich etc. szczegulnie zas Biblii, w Brzesciu drukowaney, a Radziwiłowi Czarnemu dedykowaney, w ktorey przedmowa jadowita przeciw katolikom ułożona była. Drukarnia Socynianow w Wilnie z rozkazu tegoż biskupa zniszczona była i spałona, jak swiadczy Daniel Hoffman in Comentatione de typographis in regno Poloniae. Typograff zwał się Daniel z Łenczycy, ktory był pierwiey drukarzem w Pinczowie, Zasławiu, Lesciu, Nieswiżu. Księgi dissidentow rzeczonych uroczyscie były palone w Wilnie.

21. Wyjachał i. w. biskup do Stygłowa przez Posin, dokąd i klerycy missijonarscy udać się powinni jakd spoznieni.

25. Wyjachałem zrana do Druji; nocleg na Witepskiey stronie. Przeor i dwuch księży w nocy przybyli do mnie.

26. Przeprawili się dość szczęsliwie przez Dzwine czołnami.

Februarius.

2. Powrócił furman z Zabiał.

3. Dostałem gorączki, jak mowią nerwowey, moczenie nog w letniey wodzie i rumianek przywróciły mi siły. Oba przeorowie Drujski i Agłoński silnie starali się o polepszenie stanu zdrowia mego.

9, 10, 11. Mrozy wielkie. Kra znaczna na Dzwinie przeszkadzała przeprawie przez Dzwine.—O. Przeor Agłonski wzioł aspiranta Komara do Agłony, ja zaś p. Kodelskiego do Poławenia*). Uszacki przeor przyjachał.

11. Wyjazd z Druji przez Obabie. Droga poszła na ieziora, my cięskiemi pojazdami letney drogi trzymali się, choć z przykroscią. Bez popasu przyjachali do Kurladskiego miasteczka Zurdulina, karczma nikczemna, miasto podłe, aż za dwie wiorsty nocowaliśmy niewygodnie, to jest mil 9 od Druy czyli 10.

12. Bez sniegu przyciągneliśmy się do Dyneburga, nastempnie do Iłuksztyi karczmy Czerwonki na nocleg.

13. Przez Kurlandski Subocz przyjachaliśmy do Rakiszek na popas, ledwie trafili do Bordziow. Poczciwy szlachcic Felix Gronski był nam przewodnikiem w nocy.

14. Przyjachali do Skopiszek.

15. Skopiszki. Wizyta.

16. Kapituła. Odjazd do Poławenia.

17. Poławeń. Mroz. Wizyty rozpoczęcie Poławienskiey. Ten klasztor rządny, spokoiny

*) Другими чернилами, но тою же рукою приписано: Roku 1831 umarł.

i dobrze ekonomizowany, mimo swoiego gospodarstwa na trzy części rozdzielonego, to jest na folwarczek przyklasztorny, na Bordzie i na pryncypalny folwark Łomaki; gospodarka idzie nayporządniey, bo czuły i znający się przeor. Dziś odpisał tenże przeor do kilka dziesiąt pytań professora uniwersytetu, tyczących się obrobotku i zasiewu lnow. Odpowiedział przeor z doswiadczenia uczenia, i uniwersytecki agronom takową odpowiedź uczoną nazwał. W rzeczy samey, rzecz była do natury i doswiadczenia zastosowana.

18. Przybył sędzia Pohoski i z nim przyiacielskie zabawy czas nam skracały. Dni na przemian suche, mokre, snieżne. Dla zepsutey zupełnie drogi trzeba było czekać dni kilka do wyjazdu. Husary, zwane Grodzienskie, odebrali zwanie Klasickich z powodu, że szef tego pułku tam poległ w roku 1812, w batalii pod Iakubowem, czyli Klasicami. Polakow z pułku Husarskiego kazano przenieść do Warszawy, dla uformowania, jak się zdaie, pułku Husarow polskich. Księżna Oginska z domu Bohomolcowna była w tych stronach w swym folwarku Narunkach.

29. Wyjazd do Szopowa. Droga zupełnie zepsuta. Bawienie się nasze w Szopowie miało by swoie przyiemnosci, gdyby widok na pogorzeliska serca ludzkiego nie ranił. Dom ten obfity, zebranie ciągłe sąsiedztwa i gosci, zabawy uprzeyme cnotliwe czyniły rozrywkę tam mieszkającym, lub przybywającym. Spalony dwa lat temu (pewnie zlością ludzi) uczynił niezmierne szkody sędziemu Pohoskiemu, a dzieci pozbawił i wygod i posagow, wszakże oyciec zawsze w rozrządzeniu Boga ufaiąc ani dba na sraty, więcey niż wielkie. Tu pojazdy reparować było trzeba po rzemiesnikach Zabialskich.

Martius.

1, 2, 3 etc. Były dni piękne, w przytomności moiey strzelali strzelcy szczupakow, jak mowią, nerestujących i dostali.

10. Wyjachaliśmy do Pomusza w. i. p. Pietrzkiewicza sędziego.

11. Wyjachali do Wiłkomierża na popas, do Chrzaniszek na nocleg. Tylko co przyjachaliśmy do karczmy, aż we dworze tuż blisko położonym zapaliło się gumno. Kazaliśmy konie mieć w pogotowiu nasze, kazałem, aby ludzi do obrony zbierali (pana samego nie było), aby karczmarz miał baczność na karczme, na ktorą już ogień rzucał rospaloną słome. To dziwno, że we wiosce, od 15 włoscianskich chat zabudowaney, ani jednego męszczyzmy do ratunku biegącego nie widzieliśmy i że kobiety nayopieszalszym krokiem szły do mieysca pożaru i powracające narzekały na pana. Co od pułmili na koniach przyjachawszy czynili pomocy, tego nie wiem; to wiem, że gumno z kilko torpami zboża zgorzało, ogrod zrujnowany, dachy połamane budynkow przyległych, dzieci w pałacu przelęknione, a gospodarz szkoduie, my zaś ubolewać tylko musieliśmy.

12. Staneli w Werkach, popasywali w Musze, karczmie wygodney.

Werki. Wizyta klasztoru Werkowskiego. W tym klasztoru znalazłem, co tylko zakonne regularność szukać może—cichość, nabożeństwo, regularność, miłość braterska w zakonnikach, słowem, zda się, że nic niema do wyrzucenia. Co do ekonomiczney części, ta jest w zupełney swey dojrzałosci. Zabudowanie naylepsze, budowle doskonałe, grunt uprawny, zasiewy regularne, spichrę pęłny, i coż więceyządać trzeba? Trzeba wiedzieć, że Werkowski klasztor nie ma folwarku, nie ma ludzi, a z miernego kapitału nie płacą procentow w dzisieyszym czasie. Więc oszczędność, rząd dobry przełożonego sprawuje obfitość widzianą.

19. Koniec wizyty. Werkowskiey. Snieg padał obfity od godziny 11 do 2 po południu. Nocleg w Rykontach, gdzie i zkąd wysławszy poczt, czekałem powrotu posłanca.

20. Nocleg w Kozakiszkach. Snieg.

21. Snieg obfity.

22. Kto by się spodziewał, żeby z Kozakiszek sanmi można było jachać do Po-

porć, a tak w samey rzeczy było. Ja przyjachałem poiedynczemi, przeor i sekretarz podwojnemi sańmi. Przyjachaliszmy do Poporć.

29. Poporcie. Rozpoczenta wizyta i medytacye roczne.

30. Przywiezli x. Besiekierskiego już swieckiego kapłana, na powrot do zakonu: przyjołem marnotrawnego syna, day Bog poprawę. Przeorowie Merecki i Oszmianski odwiedzili nas, oba w celu uzyskania pomocy i wsparcia.

Aprilis.

1. Wsparcia żądają klasztory, lecz zkąd go wziąć? Ubostwo ogarneło całą powierchnią prowincij, to iest osoby, klasztory, folwarki i ludzi. Daley gdy ten rodzay ubostwa potrwa, to ani podatkow nie opłaciem monarszych przez niemożność. Niezrozumiana problema: za co i swieccy ludzi przyszli do zupełnego ubostwa? Nam nie dziw: pogrzeby ustały, jałmużna mszowa ustała, kapitały zredukowane, procenta nie opłacone, podatki wielkie, ziemia skompa, lud wycięczony, ot to są nasze przyczyny ubostwa.

2. Poporski klasztor jest porządnie rządzonym, jest karnosć zakonna, porządek, chleb i obserwa. Bogu chwała.

16. Wyjachaliśmy do Wysokiego Dworu.

17. Wysoki Dwor. Rozpoczenta wizyta Dług mszowy okropny. Boże tylko zlituy się! Przez dni bawienia się w Wysokim Dworze nic osobliwszego nie widzieliśmy. Dni zimne, snieżne, wietrzne.

24. Wyjazd. Popas w Daugach. Nocleg w Mereczu. Merecz dziś jest popiołow gromadą, gdzie nie gdzie budynki stawią nowe. Lud ubogi. Odspiewaliśmy w kościele farnym exequie za umarlych naszych braci, fundatorów naszych i fundatorów farnych. Dziś administracya farnego kościoła do nas należy z dobrowolnego odstompienia i. x. Jundziły proboszcza, a zezwolenia arcypasterża. Dwuch nowych kapłanow tu do pracy przeznaczyłem.

26. Przyjachaliśmy do Rotnicy. Koło Rotnicy blisko wsi Druskieniki zwaney, są wody solne, podobne do zagranicznych: jest w nich sol i coś więcey.

28. Przybyliśmy do Grodna.

29. Wizyty rozpoczencie. Że lustrator szkoł p. Chlewinski przybył przed mną do Grodna i zajoł cel moją, musiałem nie bawić w Grodnie.

Majus.

1. Przybyłem do Klimowki. Arenda okropna ten klasztorek w ubogim stanie stawia; ledwie się chleb ciągnie i samą oszczędnoscią opłacają arende. W Klimowce żyć mogą czterech zakonników, lecz przy wielkiey oszczędnosci i gospodarstwie, bo kilka set rubli płacąc arendy nie możno szumić, zwłaszcza, że i kościoł potrzebuie reparacyi i rożne potrzeby tak kościoła, jak i klasztoru dokuczają i dokuczać będą. Opuszczać zaś te mieysce nie wypada, gdy Jaskołdowie, fundatorowie dobrze nas byli opatrzyli, lecz rząd Pruski oskubał nie bardzo pierzyste zgromadzenie, ktore dziś goło i boso chodzić musi. Boże odpuść! Tu tanność wielka. Beczka żyta od 144 garcy po dwa rubli w tym roku. Ogulnie mowiąc, jest ubogi. Dwory zubożałe. Amty czyli dzierżawcy koronny zadłużone. Amty są to spekulanty na cene, jest to rodzaj żydow, cene podwyszających, ale coż mają czynić, gdy w czasie licytacyow ćma licytatorow cisnie się do spodziewanych zyskow.

6. Wyjachaliśmy z Klimowki po obiedzie, i, dziewięć mil bez popaski jadąc, staneli o godzinie 10 w Choroszczy, ieszcze nie spiących księży znalezli. Choroszcz. Ten klasztorek spokoiny, wszyscy pełnią gorliwie swą powinność. Szkołka parafialna porządna i karna. Dni zimne, dzdziste. Żyta wyborne.

12. Wyjachaliśmy do Rożannego stoku przez Dobrzyniew, Ianow. Z Choroszczy jadąc, przecieliśmy drogę szeroko,

bito żwyrem, idącą od Białego stoku do Tykocina. Na Narwie pod Choroszczem jest most długi, piękny i mocny, łączący granice Rossyi z Polską. Tu Narwa obszernie rozlewa się; z oka biorąc miare, most ten będzie więcey mieć niż 1000 sążni. Na korycie Narwy stoią orły obu panstw, nie daleko od siebie postawione. Rożanego stoku położenie iest smutne, bez drew, łąk, wody, sąsiadow dobrych. Płaci za swoi folwark arędy 671 rubl sr. Dziś już jałmużny niema, ledwie w baranach i gęsiach jakaś dochodzi jałmużnenka. Dni dzdziste. Wiatry srogie.

16. Wyjachaliśmy do Grodna, po drodze odwiedzili i. x. Stepnowskiego.

Grodna. Po odwiedzeniu i. w. gubernaora, vice-gubernatora i połkownika Lachnickiego, reszta czasu łożyła się na examina uczących się naszych klerykow i gymnazystow Tu do Grodna przybyło 25 podoficerow z woyska polskiego dla uczenia Rossyskiego woyska.

19. Spiewaliśmy exekwie za duszę s. p. Maurucego de Lassy generała i przyiaciela. Odwiedziliśmy anglika w Augustowsku.

23. Wyjazd z Grodna do Jelney. Popas za Skidlem. Iachaliśmy przez Szczucin, Żołudck, gdzie i nocleg.

24. Ielna. W Żołudku mieszka teraz dezerter z zakonu proboszczem x. Szukiewicz, człek winny zakonowi wiele, ale nie wdzięczny. Skrzywdził prowincyą i klasztor czyli gabinet fizyczny Grodzienski. Ielnenski klasztor dziś ma chleb i wychodzi z długow. Spokoiny i dobry.

30. Przyjachaliśmy przez Lide do Żyrmun na popas. Pod Olkienikami nocowali. Jadąc przez Eyszyszki rano przyjachali do Trok.

Junius.

1. Troki. Na sam pogrzeb o. Łukowiczarafili i posługę pogrzebową dopełnili. Klasztor Trocki jest porządnie rządzonym. Klasztor skączony, wygodny i piękny. Iuż mysli przeor o nowym większym kościele.

6. Wyjachali do Wilna.

7. Cichość naywiększa w Wilnie panuje, lękają wszyscy. Nieszczęśliwa młodzież sprowadziła rządową baczność na Litwe. Zarazili massonowie te młode latorosli, przysposabiali onych do bezrządu, bo zbrodni.

8. Deszcz. Miała być processya nasza publiczna. Przed ratuszem miał być ołtarz, deszcz wszysztko popsuł.

9. Łukiszki. Odbyłem wizyte Łukiskich.

11. Wyjachałem z Wilna do Rykont na noc.

12. W Kozakiszkach.

15. Do Poporć. Poporcie. Czekałem przybycia elektorow i dnia złożenia urzędu, tak pożądanego mowie dnia, bo obowiązki urzędu stały mi się tyle uciążliwemi, iż bez wzdrygnienia ni poczty odbyć, ni prywatnie urządić coż kolwiek byłem w stanie, sama nuda, sama zgryzota i słabość były nie oddzielnemi towarzyskami memi, a zatym pobić się tego ciężaru koniecznie żądałem. Nastąmpiła kapituła.

19. Zdałem w czasie, prawem przepisanym, urząd prowincyalski, po przedmowie opisuiącey defekta prowincyi, defekta, mowi, tak moralne jak i fizyczne, wystawiłem zgromadzeniu prawdziwy obraz prowincyi i niedostatki moralne, oraz wielkość i rozliczność potrzeb w prowincyi, dziś we dwunastu guberniach rozpołożoney.

20. Odzyskałem ducha spokoiność. Przy elekcyi definitorow zdarzyła się niepotrzebna emulacya, ktorey powodem był duch intrygi skrytey, a tak zawsze diabeł wscibi swoi wpływ i w nayprostsze czynności.

21. Obrany został jednomyslnością prowincyałem x. Felix Ciecierski, przeor Poporski. Tacta per patres dispensatione legis, aż do 30 sądziła się definitorium. Tegoż wyjachaliśmy wszyscy do Kozakiszek na noc.

Julius.

1. Obiad w Rykontach. Nocleg w Wilnie. Tu postrzegłem oziembłość niejaką w osobach, Bog wie z czego nie kontentych.

2. Odprawiwszy mszą s. przy ołtarzyku nowicyackim, wyjachaliśmy z szacownym doktorem o. Andrzejem Juszkiewiczem w drogę do Posinia. Obiad w Niemenczynie. Nocleg pod Swincianami.

4. Spotkaliśmy się z o. Dzientoletem jadącym z P., z nabożeństwa slubem sobie nakazanego. Wiele mowie o tym mieyscu i obrazie Pana Jezusa cudownym, oraz o sczęsliwych skutkach w potrzebach ludzkich. Czyliz Bog cudow wszędzie czynić nie może? Już kościoł tam murowany być ma. Mieysce te jest niedalekie od Widz miasteczka i Opsy.

5. Staneliśmy w Druy i wyjachali na zajutrz. Przybyliśmy do Posinia po obiedzie w Landskronie p. Karnickiego. Tu się kościoł murują. Tu iest x. Leszniewski, jezuita, nie wiadomo dla czego z bracmi, po owym okropnym dla zgromadzenia uczonego i użytecznego przypadku i exportacy za granice, nie dzielił nieszczęscia z braćmi i towarzyszami Jezusa. Iest to kapłan posrzod kleru Inflantskiego nayprzykładnieyszy, a może być nawet najoswieceńszy, albowiem znani mi kapłani tego narodu w porownaniu z pierwszym cale się wydają być mnieyszemi. To się mowi o klerze i nie w szczegulności, bo całego kraju Inflantskiego kapłanow znać i zcharakteryzowac mnie nie można było przejazdem lub krotkim w Inflanciech bawieniem. Tegoż dnia staneliśmy w Posiniu. Niecierpliwie żądałem oglądać przeora Peterburskiego, tym więcey, że przypadku, jakiemu ulegał, skutki były mi nie wiadome. Chwała Bogu, znalazłem go zdrowego, procz rany małey na licu i wargi wierzchney nieczułosci. Bawiliśmy się mile w towarzystwie tak zacnym. Posin nasz być może dziś, wzorem ekonomiki i zakonney regularnosci. Ogrodek dziedzincowy od ninieyszego przeora i. x. Wołłongiewicza założony, jest miłym zakładem oszczędności i gustu. Iedliśmy wisznie krajow roznych do obfitości, a na truskawki już się i patrzyć nie chciałem. W Posiniu bawiliśmy się do 19 julij. Uwiadomiliśmy o. prowincyała przez Pskow, że go ma czekać w Agłonie aż do s. Dominika. Na nieszczęscie listy nasze szły do Wilna 27 dni. W zupełney niepewności i w niecierpliwym oczekiwaniu przepędziliśmy te dni w Agłonie. Tu odkrył o. Juszkiewicz wody siarczyste na naszym gruncie. Co daley nastompi, przyszłość okaże, ninie skutki są dość wyrazne dla chorych, ktorzy używają kompieli wod rzeczonych. Sam i. x. przeor Peterburski czucie w wardze odzyskał, utracone przez przypadek pistoleta, niedobrze nabytego.

Augustus.

4. Nie doczekaliśmy się przyjazdu o. prowincyała, lecz sztafetą uwiadomnieni jesteśmy, że w krotce przybędzie, a za tym postanowili czekać jeszcze dni 8. X. swiecki mowił kazanie takie, jak niegdyś Kiersnicki prawił: co słowo, to łacina. Biedak! rozumiał że łotysze po łacinie umieją. Zabawny odrywek z tego kazania można przytoczyć. Mowa była o doktorach w kościele Bożym: „Sunt, qui lucent et ardent, nec lucent nec ardent, lucent sed non ardent, ardent sed non lucent.“ To skączywszy, dodał po-łacinie, że tego po polsku nie tłumaczy. My tylko co w głos nie rozsmieli się.

12. Przeprowadziliśmy o. przeora Peterburskiego do poczty w Kamieniu, zkąd w dalszą z o. predykatorem Braunem udali się do stolicy, majac być w Pskowie na dzień 15 i tam podać koscioł naszemu kapłanowi.

13. Wyjachałem rano przez Dyneburg do Skopiszek. Wiorst 12 za Dyneburgiem popasywałem i powziołem wiadomość o przejezdzie przez Liksne o. prowincyała do Agłony, oraz umyslnego posłanca z Putąn powrociłem nazad do Putan.

18. Aż do 17 bawiliśmy w Putanach, zkąd przez Liksne, Iłłukstc, Subocz, Rakiszki przyjachałem do Poławenia. Przyjachał kurs filozofii do Poławenia: dzieci piękne, nauczyciel rozumny i czuły, moj niegdyś w urzędzie sekretarz i. x. Stanisław Snarski.

29. Tak ogromne były chmury z piorunami i gradem w Kupiszkach, że my nic nie widzieliśmy z okien ani na sążeń za parkanem, gdzie się chmura rozpoczynała. Szum gradu nam był dość słyszany i przerazliwy. W tych dniach w Wilnie ubił piorun professora Becu.

September.

5. Wyjachałem z Poławenia przez Rogowek, Rogow do Szopowa, majątku w. i. p. Andrzeja Pohoskiego, sędziego Wiłkomirskiego, i tu w przyjacielskim domu słodko bawiłem dni osiem.

12. Wyjachałem przez Wiłkomicrż do Woytkuszek na nocleg.

13. Popaska w Łukojniach. Nocleg w Poporciach.

15. Deszcz.

16. Wiatr zachodny.

17. Zimno, wiatr zachodny. Wysłaliśmy do Merecza, ja szczegulnie względem parafii Rotnickiey i do Wysokiego Dworu.

October.

11. Sneg pierwszy wypadł. Dają się słyszeć z rożnych stron zażalenia na nieurodzaje. Donaszają z Białey Rusi, że tylko 4 garce kopa żyta zwykła dawać, co uczynić może głod nieznosny. Iest tu niezrozumiana zagadka: czemu dziś zboże tak tanne, a urodzaj tak skompy? Odpowiadają, że deffekt pieniędzi w kraju i zabronienie zagranicznego handlu jest temu przyczyną. Niech i tak będzie. Pytam się: czym zakupi Biała Rus zboża? zkąd i wiele? My tu w Litwie widziem, że u ludzi niema zboża.

15. Z Wilij przywożą łososie i somy, a mowią że nawet szczupaki znaydują po brzegach nieżywe. Gazeta nawet pisze, że jakaś choroba wpadła w szczupaki. Medycy i policya powinni by zastanowić się nad tego rodzaju przedmiotami. My wolem nie mieć ryby podobnie znalezioney. Deszcz silny przez dni nastempne.

19. Katar lub inne chorobsko tyle mnie złamało, że przez dni cztery z celi wynisć nie mogłem. Rumianek z lipcem pity ulecił mnie, przy pomocy Boga.

20. Przymrozek i dni nastempnych.

23. Ogulne Europy wiadomości do tego krotkiego opisania być mogą zebrane: W Hiszpanij niepokoj panuie, duch zagorzałych konstytucyonistow, utłumiony nieco pierwiey, wzrasta pokryiomie,—widno pieniędze Anglii i massonow te sztuki wyrabiają. Pierwsi korzystać z Ameryki interessow i z zakłuconego handlu pewnie żądaią, drudzi, jako reformatorowie mniemani swiata, swiat burzyć nie przestają. Ile tam musi cierpieć woysko francuskie gazeta nie uwiadamia, ale domyślać się trzeba po niespokoiności Hyszpanow i onych zaciętosci.—Imperator Alexander odwiedza kraje Azij swey, był w Orenburgu; jest to miasto założone na stepie kyrgizów; tam to ciekawy Monarcha ujrzy to, czego w Europie nie widział, to jest: lud pasterski bez domow, lud koczujący. nie wyrabiając i nie jedząc chleba, lud bez pieniędzi posiadający naylicznieysze trzody to iest skarby nie wyrachowane, lud bezobrazny w rozumnieniu Europeyczyka, w zdaniu swym piękny, lud mocny i dzielny, oraz zdrowi, konie przepyszne, owce nadzwyczayne, ktore się krociami paszą po obszernych stepach, wielblądy mocne i rączne. Gdyby jeszcze ruski urzędnik był dla nich sprawiedliwym i łagodnym, nie było by lepszego ludu na swiecie, ale trzeba onym swiatła wiary prawdziwey. Na Białey Rusi wielki niedostatek chleba, w Litwie dwory mają zboże, włoscianie nie mają. Pieniędzi nicht nie ma, taki jest niedostatek pieniędzi, że ni podatkow, ni sobie opatrzenia

zaspokoić można. W okolicach po za Wilij słyszeć się dają rozboje. W Kowienskim zrabowany został jakiś obywatel i strzelony. Blisko Kowna jakiś podrożny, z Rygi powracaiący, ubitym został i obdarty z pieniędzi. W Iatelunskiey karczmie, blisko naszych Rykont rozbili żydow burłacy, w przeszłych tygodniach robiono obławę, złożoną z kilka tysięci ludu, w lasach Wieprzowskich i innych, słowem okropnosci się wydarzaią, a policya choć kogo podeyrzanego złowi, to i ten łatwie się wysliznie. Ot co to może błaha exekucya praw.

26. Snieg padał krotko. Pędzą na reparacya drog ludzi. Dziwna rzecz; ta dziś robota mogła by się bez ucisku obywateli uskutecznić i bez mordowania ludu. Wszakże staję się dziś nieznosnym cieżarem z przyczyn nastempuiących: 1-mo—Oguł policeyski, w nadziej zyskow od obywatelow i na drogi pędzonych ludzi, nie chce robić rozmiaru i rozdziału drog, tak jak jest w innych guberniach. 2-do. Rozkład robotnika na poprawe drog daje sposobność korzystania prywatnym, nawet roboty folwarcze prywatnych do policy należących w tym znaydują swą korzysć. 3-tio. Uwolnienie iednych, pędzenie nad oznaczoną liczbę drugich, przynosi zyski spekulantom policeyskim 4-to. Same iuż exekutory tego nieszczęsliwego przycisku jako to podassessorowie i dozorcy zyskują z tego nieładu, ludzie zaś po wsiach spokojni i obywatele, nielubiący niespokoiności, wolą się w domu martwić, niż zadzierać z ludem, przywykłym nawet do rzucania napasciow, a rolnik ostatki oddaje dozorcy, aby go do domu uwolnił, rozumiejąc, że łaską tylko jego uwolnić siebie, konia, lub czeladnika potrafi przez datek nowy lub obietnice służenia w jego domu. Podobne okropności można widzieć tylko w Litwie i na Żmujdzi; Biała Ruś onych nie zna, a Rossya ani słyszy. Retowskie starostwo zapłaciło lat temu siedem czterysta talarow bitych przez ciąg roku jednego, uwalniając się od poprawy drogi pod Niewiażą, a nareszcie pojachali sami poprawiać. W takim przypadku i my dziś jesteśmy: ludzi naszych gonią, nas odzierają, a droga się psuje, nie wiedząc gdzie ono mają poprawić. Ludzi bezcharakternych używają do spełnienia tey powinności, ktorą sto ludzmi uspokoić by mogli, a oni tysiącami potrzebują. I nie ma srzodku, chyba udać się do rządu prosto.

27. Mroz na dwa stopnie. W tych czasiech wywiezli z Wilna reszte akademikow, przeznaczonych na rożne mieysca, jako to na uczenie się językow orientalnych, na nauczycielow narodowych szkoł. Są to dzieci z owych obwinionych o związki promenistow lub filaretow. Dziś policya zapotrzebowała z parafii Poporskiey ludzi sto zbrojnych na łapanie rozbojnikow. Siła zbrojna ma się zebrać w karczmie pana Sanikowskiego puł mili z tąd, a za tym rozbojnicy ukrywać się mogą koło Gabryelowa. W samey rzeczy żartować nie wypada, być możem wszyscy w niebezpieczeństwie z takiey bliskości tak niebezpiecznych ludzi. Co się też to dzieje z temi rozbojami? A gdy żydzi namnożeni i głodni pojdą szukać chleba, to po nas będzie.

28. Przymrozek dobry. Jeszcze polscy podofficerowie musztrują pułki ruskie, pod komendą w. x-cia Konstantyna będące, a w Litwie konsystujące. Prosty żołnierz kontent z nauczycielow, lecz officerowie rozumnieją się być doskonalszemi.—W tych czasiech, znayduje się Monarcha w Ekaterynburgu w gubernii Tobolskiey. Wojaż ten czyli podroż wiele przyniesie Monarsie ciekawości przyiemney, a ludowi tamteyszemu uszczęsliwienia. Karol X, nowy krol Francuzow, okazuje wiele dowodow i przywiązania do swoich, i rozumu, i chęci do pożytkow kraju. W Peterburgu były wspaniałe exekwie po zmarłym krolu Ludwiku XVIII w naszym kościele. I w Berlinie odprawiły się exekwie na pogrzebie tegoż krola, jak pisze gazeta. Francya ważnego krola utraciła w osobie Ludwika XVIII, ale uzyskała rownież dobrego pana w osobie Karola X.

29. Mroz do kilku stopni, wody pozamarzały. Co też to trzeba wycierpieć z powodu

nieroztropności urzędnikow policeyskich z powodu onych zdzierstwa, chciwości, prożney napasci, zemsty i tym podobnego bezprawia. Człek nayspokoinieyszy tu bywa zakłoconym, może być wplątanym i powołanym do odpowiedzi sam nayniewinnieyszy człowiek. Tu się istotnie sprawdza powieść o wilku i jagnięciu.

30. Deszcz przez cały dzień i noc. Wyjachali po księgi sprowadzające się z Peterburga.

31. Deszcz. Księgi rzeczone są po swiętey pamięci x. Iozefie Tomaszewiczu, kaznodziejy i nauczycielu francuskim. Biedak przez swą nieekonomikę wpadł w długi, procz oddanych księgarżom ksiąg na powrot; prowincya zapłaciła do 3000 rubli assygn. długu. Księgi te są to małym zaspokokoieniem tak wielkiego długu. Biedak, mowie powtorze, myślił, że mu familia pomoże, a familia może by i księgi wydarła, jesli by oney pozwolono. Nota bene: to nie mowie o wszysztkich jego familiantach, bo niektoryzy są dobremi ludzmi.

Nowember

1. Dziś przywiezli szafy i księgi po s. p. Tomaszewiczu, na trzech podwodach jednokonnych, z Peterburga. Przywiezione rzeczy nasi ledwie na 6 koni zabrali. Tu mogł by sobie kto uczynić wniosek i o mocy koni i o zręcznosci ludzi ruskich i na wzajem.

2. Snieg z deszczem.

3. Deszcz, wicher. Po rozpakowaniu przywiezionych rzeczy okazuie się, że są cztery szafy mahoniowe, dwa paki ksiąg nie wielkie i jedna paka z drobiazgami. Obraz s. Jozefa piękny. Pączoszki oddały się do nowicyatu, sukienka zymowa dla magistra, letnia stara dla kleryka Roselli. Ludzi na nabożenstwie mało było z powodu błota i niepogody, a może t dla oschłości ducha, bo i w Poporciech duch lenistwa mocno się zagniezdził.

6. Aż do tego dnia ciągłe były zmiany, wiatry okropne, sniegi gęste i przemijające; deszcze ciągle po sniegach.

7. Noc wichry czynią niespokoiną, dzień wilgotny.

14. Aż do dzisieyszego ciągły albo deszcz albo wicher, albo wilgoć, ani nogą za prog wyniść nie można. Co do wiadomości, o tych milczenie. Procz tego, że słyszeć, iż po wielu mieyscach złodzieje napadają podrożnych na domy i wioski. Podobnych skutkow trzeba się więcey spodziewać tak z powodu głodu, jak i z innych pobudek.

17. Sniegu troche spadło. Dano znać z Zyżmor, aby sto ludzi dobrze uzbrojonych z parafii Poporskiey przybyło pod Żyżmory. Prawdziwie dziwna rzecz! Ile to tu strachow się rozgłasza, to wszyszko może być wrożbą nieprzyjemną, ale w reszcie takie jest milczenie i sekret, że my nic nie wiemy, co się gdzie i jak stało.

19. Wiatr ogromny. O Zyżmorskich strachach nic nie słyszeć, czy nie żydki tentować swey odwagi postanawiają, a być może, że biedna młodzież, bojąc się rekruckiego naboru, tuła się po kontach. Ten rodzay ludzi więcey się sam lęka, niż żeby kogo miał straszyć.

20. Daję się słyszeć z Peterburga, że nadzwyczayny odlew morza i deszcze zalały całą przestrzeń płaską Peterburga, Newa rzeka wezbrała do trzech arszyn, to iest więcey sążnia nad zwyczaj. Szkoda musi być okropna.

24. Ciągłe deszcze i wiatry. Dziś nadzwyczajny wicher tylko co nam okien nie pobił.

Już daje się więcey słyszeć z Peterburga: woda z morza i z góry wezbrana połączyła koryta Newy, zalała nizyny nadmorskie i w stolicy miliony szkod poczyniły wody, poabalały pałace i kamienice, ludzi potopiły, mosty pozwalały, sztatki rozniosły; już donoszą, że na samym Wasilewskim ostrowie 2000 trupow pochowano. Iesliby to prawda była, to wnieść trzeba, że kilkanascie tysięci ludu musiało uledz nieszczęściu. Monarcha na pierwsze zasilanie ubogich ludzi kazał dać 1000000 rubli. Daje się słyszeć, że pomocnicy buntu czyli nieposłuszeństwa włoscian

Żosielskich, Olkienickich mają być surowie karanemi. To rzecz niezawodna i powinne nastompić srzodki powsciągnienia niesfornych. Rzecz się tak ma: ogulne narzędzia owych dzisieyszych poprawcow swiata wcisneli się aż do chałup prostaczków rolniczych. Kto był z nich bogatszym, ten miał posłanca, ktory mu wolność bogactwa, nie podległość dworom zaręczył. Lud prosty słuchał z wiernością ewangelistow propagandy. Narobiły się nieposłuszeństwa, boje i trupy nawet, policya słaba z początku nie zabiegała złemu, bo i ona korzystała z reszty zatargow włoscianskich, musiała przijsć w reszcie do tego, że rząd postrzegł zło, kazał sądzić winnych i karać. Ieszcze te zło w swym zarodzie nie przytłumione, ale rząd czuły nie dozwoli wychodzić z granic zepsutym, a apostołow buntu będzie przestrzegać.

28. Aż do dziś dnia i deszcz i snieg przemijający i mrozu stopień na przemiany mamy. Błota niezmierna moc, wyscie za prog jest trudne. Coż to będzie z żytem? Co to będzie z przyszłą sustentacyą ludu? Wypadło by zakupować zboże i to srzodek od głodu naystosownieyszy, lecz zkąd pieniędze? Te pytanie w ninieyszym czasie jest niezmierne trudne do rozwiązania. Taki jest niedostatek pieniędzi, że grosza widzieć nie można u ludzi dostatecznych, a coż mowić o ludziach biednych?

29. Wczora i. x. Łobaszewski, suprzeor Kowienski do Wilna przez Poporcie pojachał. Doniosł nam, że w krolestwie Polskim żydow do osad wyprawia rząd, i dobrze: te muchy powinne starać się siedliska bez kosztu czudzego, naszych ludzi do ostatniey mizery przyprowadzili; nie będziem mieć chleba dla włoscian, poki ten prożniacki zarod będzie po karczmach.

30. Dzień pochmurny. Mowią o mnostwie mysz i szczurow po domach i wielkich szkodach przez nich czynionych w zbożu.

December.

1. Dzień wietrzny i wilgôtny. Klasztor Poporski zaczyna mysleć o kupieniu zboża, widząc takie powietrze i ciągłe deszcze w porze dobrze zimowey. Z Peterburga dochodzą co raz strasznieysze wiadomości o skutkach wylewu rzeki i wzburzeniu morza.

2. Całą noć i dzień niewypowiedziany wicher panował. Dachowki nam z kościoła i klasztoru pozrzucał, parkany popsuł, a jeszcze nie wiemy o szkodach po wsiach i w lesie.

3. Przymrozek. Odprawiliśmy exekwie za duszę s. p. Andrzeja Pohoskiego, sędziego Wiłkomirskiego a Tercyarza professa naszego zakonu, męża pełnego cnot chrzescianskich i obywatelskich, urzędnika czynnego, religianta gorliwego i swiatłego.

4. Deszcz. Wyjachały pojazdy po x. przeora Szaniawskiego. Co dzień nowe słyszeć się dają awantury. W tych dniach na drodze Kowienskiey, blisko Gabryelowa, rozbili x-dra jakiegós Kalinowskiego i obywatelai, zabrali od nich pienięd̨ze i odzież. A koło samego naszego folwarku dnia 2 x-bra w nocy szlachcica Tołłoczki rozbił ktoś w nocy. Policya sledzi winowayców, lecz poki prędkiey i surowey kary na przestempcow nie będzie, poty rozboje panować będą. Trzeba się lękać, aby na domy nie napadali, o czym iuż w Wiłkomirskim słyszeć się daje.

5. Mroz do 6 stopni. Sniegu nieco spadło.

6. Mroz do 5 stopni. Wiadomość o wylewie wody w Peterburgu.

Dnia 7 No-br. o godzinie 8 przybyło wody na

	Newie	stop	4	calow	1.	
9	godz. —	—	5	—	4.	
10	—	—	—	6	—	6.
11	—	—	—	8	—	7.
12	—	—	—	10	—	—
1	—	—	—	10	—	1.
2	—	—	—	11	—	10½.
3	—	—	—	7	—	—
6	—	—	—	6	—	7.
7	—	—	—	6	—	6.

8 — — — 5 — 9.
9 — — — 4 — 9.
10 — — — 3 — 9.

Owe rozboje w karczmie Jateluńskiey, koło Gabryelowa, dziś dają się tłumaczyś. Są to ludzie, ktorzy rozbijają kontrabandystow, ci pilnują na drogach przejeżdzających żydow, zdzierają tych, ktorzy zakazane towary prowadzą, a cichym milczeniem pokrywając kontrabande; skarżą się żydzi i przemytnicy na rozboi.

8. Deszcz. Ludu nie wiele było na roratach.

9. Wicher okropny dachy zdziera. Iasniey już tłumaczą się rozboie wyżey wzmiankowane. Mowią nawet, że w Czabiszkach za Wilią w majątku pana Piłsudzkiego rozbili żydow kupcow. Trzech powiatow komisarze sprawniki zjachali się razem w celu chwytania rozboinikow; ludzi na straże pędzą, a nie znają istotnego powodu napadow. Chęć zysku prowadzi ludzi do podobnych rozbojow.

10. Deszcz i snieg. Dziś pochowana w Kozakiszkach panna Zielińska, od 50 lat u nas służąca.

11. Dzień spokoiny, ale deszcz.

12. Snieg. Powrocił na kwatere do Poporć porucznik (pono z polaków), człek nie spokoiny, ktory klasztorowi i ludziom wiele czynił przykrosci. To są skutki niekarnosci militarney, ktorym rząd zapobiegać stara się, lecz nadaremnie: ci ludzie rozsypani po wsiach czynią, co chcą, karmią się chlebem włoscian i swych koni ostatnią garscią siana wieyskiego, a potym sami sobie kwitancye podpisuią, i ktoż onych skarzyć bedzie? lub gdzie? Cierpienia swe lud Bogu ofiaruje, a oni się smieją z prostoty cierpiących.

13. Wicher i deszcz.

14. Tak okropny wicher ze sniegem, że biedne przepiorki z lasu do domow tuliły się. Mroz tylko był na jeden stopien, ale doswiadczenie zymna było tkliwe z powodu wiatru. O rozbojach w Czabiszkach tyle donoszają, że to są ludzie swoi, znani, zbiegli z rekrutow.

15. Deszcz. Daje się słyszeć, że w powodzi Peterburskiey konie konney gwardij potopiły się. Była by to szkoda, rowniez dotykalnan liczbę utopionych ludzi iuż zuacznie; podwyszają, szczegulnie przy fabrykach żelaznych i iedwabnych. Iesli to prawda, że w Letnym sadzie tyle statkow, i drew naniosły wody, że pułk cały czyscić przez kilka dni musiał, to i naszemu dziedzincowi dostać się szkody i spustoszenia musiały.

16. Snieg mały. Szczegulne fenomenon w tych dniach na jeziorach Trockich zdarzyło się: burza ryby wynosiła na brzegi, ktore w obfitosci zbierali ludzie. Dodawszy owe wiadomość z gazet, że na brzegach morza wyrzucane były chore szczupaki, można wnieść, że jakaś rewolucya dna morskiego nastompić musiała, skutkiem ktorey ryby posłabiały, i na Trockich iezioracb uspionych wiele somow znaydowali ludzie. Burża, snieg i deszcz. Przechodzi komenda do Janowa przez Poporcie i dniuje.

17. Zupełna odwilż nastompiła. Drew niedostatek. Droga zupełnie zniszczona. Co to będzie z żytem? Co to będzie z chlebem? Co to będzie z opałem nawet? Dziś przymował urząd przełożeństwa Poporskiego i. x. Reginald Szaniawski, obrany ex officio za prozbą elektorow loci.

18. Mroz na ieden stopień.

19. Snieg nie wielki. W Czabiszkach wysledzili rozbojnikow. Są to zbiegli rekruci i burłacy. Są osoby, lecz powrotu pieniędzi nie będzie wedle pospolitego zwyczaju policeyskich, ktorzy bardzo są kontenci z podobnych zdarzeń.

20, 21, 22. Deszcz. Do 70 ludzi powołanych i wziętych do aresztu tak w majątkach p. Kossakowskiego, iak i p. Piłsudzkiego, w sprawie okradzionych żydow w Czabiszkach i rozbitych w Jatelunach, nawet Sędzia graniczny niejaki p. Minkiewicz za protekcyą burłakom i zbiegom pociągniony do odpowiedzi. Niejaki Nalotow, sierżant zbiegły, utrzymywał te szayke łotrów. Spodziewać

się tego więcey przy nieurodzaynych takich łęciech.

23. Snieg nie wielki. | Dochodzi wiado-
24. Mrozek nie wielki. | mość, że jeszcze dwa razy burze były i nawodnienie. Dnia 6 decembra prawie taki był ulew, jak i 7 nowembra; widzieć, że nasi nie wiele szkod mają procz zalanych sklepow.

26. Snieg spadł, że można powleć się choć z biedą sankami. Nadjachał tu p. Felicyan Gadon, Telszewskiego powiatu, chorąży człek chory, bliżey do waryacij. Ten wiele przykrości poczynił rożnym, ledwie go odwieźli do Czabiszek, do brata jego p. Piłsudskiego. Dziwno że familia wypuszcza z domu takiego waryata. Z Peterburga donaszają o niezmiernych szkodach przez burze zrządzonych, ludzi zgineło wiadcmych do 2000, a co w morze poniosło, a co Newa zatopiła!

29. Nieco sniegu spadło.

30. Odwiedziliśmy podkomorstwo pp. Siruciow w Limucianach. Znowu powrocił waryat Gadon, przykrości rożne rożnym robił.

31. Wiatr. Jescze się włoczy po klasztorze waryat. Księża zamknowszy się siedzą.

Rok 1825.

Januarius.

3. Sniegu nieco przypadło.

5. Ten snieg spędzony. Odjachał sędzic Pohoski Jozef do siebie.

6. Przymrozek.

12. Przez te czasy mrozek był niewielki, sniegu nic, wiatr odmienny. Donaszają z Peterburga o większych co raz szkodach, z ulewow wody poczynionych, ale nawet w caley Europie doswiadczali w tym czasie ulewow nadzwyczaynych. Krolewiec, Hamburg, Wiburg, kraje nad Renskie doswiadczyli szkod w ludziach, domach i ogrodach. W Peterburgu w pewnym, znanym mi mieszkaniu, holenderskie swinie już pływające po dziedzincu za uszy wciągnięto na drugie piątro do pokojów i tak uratowane zostały za pomocą płytu z drzwiow i desek zrobionego, oraz siłą fizyki professora, ktoren własne ręce i sił użył do ratowania biednych stworzeń. Takich nawodnień po 7 novembra jeszcze było trzy, lecz nie z taką gwałtownoscią i przeciągiem czasu, a zatem bez szkod wielkich.

16. Przez przeszłe dni trzy mroz był do 8 stopni, zmnieyszał się w stosunku podwyszenia się słońca. Dziś mroz 5 stopni i snieg obfity po południu.

20. Powietrze łagodne, mroz lekky. Po obiedzie wyjachaliśmy z praedykatorem o. Karęgo do Wilna. Drogą pocztową Kowienską przez Iewie udaliśmy się do Rykont na noc. Iewienska parafia pod zarządzeniem naszych xx. Trockich zostaje. Od lat 30 siedzi przy kościele x. Miszkowski. Dom naynikczemnieyszy, niewygodny, opadły, służy mu za mieszkanie. Wstydu i litości nie mają Oginscy, dziedzice Iewia i fundatorow potomkowie, ktorzy bez względu na ciągłe i pilne księdza posługi nie zważając, opatrzenia domku mieszkalnego zaniedbali.

21. Rano niebo było pogodne, pod Wilnem zachwyciła nas burza i w samym Wilnie. Ja prosto, mimo Ostrey Bramy, pojachałem do Szumska dla odwiedzenia prowincyała. Popas w Niemeży, gdzie nie dawno żyd na brozie powieszył się, skaleczywszy pierwey chłopca przez zapalczywość. Stanołem w Szumsku doswiadczywszy jeszcze sześć okropnych zawiewów.

22. Cały dzień szturm i snieg.

23 i **24** barometr zniżył się nagle aż do 26 stopni, spodziewać się więc trzeba skutkow okropnych z burzy po Europie.

28. Odjachali regens II i przeor Łukiski x. Falkowski.

29. Dzień spokoiny, godzin sześć jachałem mil 8 do Rykont bez popasu.

30. Przyjazd do Kozakiszek i Poporć.

31. Sniegu przypadło troche. Dają znać, że trzech hersztow zbojeckich schwytano i do Wilna przyprowadzono, pomiędzy innemi jest i ow Nalotow.

Februarius.

1. Gazeta uwiadamia, że szkoły gubernij Mohilewskiey i Witepskiey należeć mają do Unywersytetu Peterburskiego, a tak nowy plan uczenia odbiorą nasze szkoły Zabialska, Orszańska i Uszacka. Będzie to nowa bieda.

Od godziny dziesiątey ranney okropny wicher wiać poczoł ze sniegiem. Wiatr był pułnocno-zachodny. Co się dziać musiało w stronach, jeszcze nie wiadomo, trwa burza do pułdoczwartey po południu.

2. Rownież wiatr okropny i zawieja, mrozu gradusow tylko $6^1/_2$, ale z powodu wiatrow mroz dotkliwy. Ludu w kościele cale mało było, pewnie z przyczyny zawiewów, lub kiermaszu w Żoszlach.

3. Mroz znaczny. Także 4 dnia. 5 snieg spadł. Wysłane furmanki do Poławenia po pokupki Ryskie i do Wilna po rożne potrzeby. Co dzień pomnaża się liczba przejętych złodziejow lub i ich społnikow.

8. Przyjachał prowincyał do Poporć.

11, 12, 13. Mroz się powiększa 15 dnia iest mroz po stopni szesnastu, to jest do tey pory w tym roku mroz naywiększy. Sniegu nie wiele. Niedostatek pieniędzi w tym czasie wielki. Zboża po ludziach mało, po dworach nie wiele zapasu, ale wszyscy żądają sprzedać na nieodbite potrzeby, jakiemi są podatki. To rzecz dziwna, czyli dziś pospolitym językiem mowiąc jest fenomenon do rozwiązania przyczyn: I. Pieniędzi nicht nie posiada, wyjowszy partykularnych ekonomicznych władarzów. II. Drobney monety nie widziem. III. Ruble już mowią że się pokazują fałszowane. IV. Życie po dworach i miastach prowadzą cale skromne, czyli skompe. V. Im większy kto ma majątek, tym więcey ma remanentu do skarbu. VI. Sami duchowni przez bojazn opłacają podatki regularnie. VII. Wielcy panowie idą pod exdiwyzyą. VIII. I małe dzierżawy doznają tegoż losu. IX. Nicht niema czego pożyczyć albo nie chce, albo się boi pożyczać dla zawodów. X. Kredytu niema. XI. I żydzi już giną. XII. Złodzieystwa się mnożą i złodziejow łapią. XIII. Szczerosci w ludziach nie widzieć. XIV. Ani nabożeństwa. O to sczery obraz obyczajow dzisieyszych.

16. Wczora tak byli łaskawi sąsiedzi, że się licznie zebrali, niby na imieniny do mnie. Podkomorży Syruć przewodniczył. Mroz mnieyszy. Byliśmy na jmieniach podkomorzyney Syruciowey.

18. Wyjachał o. prowincyał do Wasiliszek. Smutną odebraliśmy wiadomość z Wilna, że o. Saplica, przeor Wilenski, nogę skaleczył, upadszy na sliskim mieyscu. Dzień pogodny.

19. Wiatr.

26. Co dzień mroz się pomnaża. Wydałem o. Głowickiemu do naszego kościoła Trockiego partykułe Drzewa Krzyża Swiętego prez Lucyusza Paulucego niegdyś Potockiey Kasztelanowey Bełskiey z domu Sapiehów darowana. Paulucci był posłem od stolicy Apostolskiey do Polski i Litwy. Temuż przeorowi oddałem sporą skrzyneczke z relikwiami, z warunkiem, aby naszym potrzebnym klasztorom udzielił gdy potrzebować będą. A od siebie dałem na ozdobę przy Lignum Crucis kilka pięknych kamieni i 146 granatek pięknych, dość spornych.

Marzec.

1. W tych dniach wszysztkich aż do dziś dnia mieliśmy mrozu od 16 do 8 stopniów ciągle. Dziś była stopniów 18 z rana. Tu chodzą exekucye żołnierskie po domach o podatki. Dzikie sceny dzieją się w tey wyprawie wilkow bez okreslenia, Zołnierże przychodzą do domow szlacheckich noco, straszą kobiety i dzieci, każą sobie dawać wotki i mięsa, wybijają drzwi zamknięte, sami biorą co się onym podoba i gdzie mogą i gdzie się

onych lękają. O toż policya kresu! Rządu czułość! Bezpieczeństwo obywateli! My sami mamy takie zdarzenie: Dnia 28 Febr. posłano podatki opłacić. Tegoż dnia przysłano nam exekucyą, za co? Za rok 1814 nie opłaconych jakoby sztrafowych pieniędzi. Tu i głupi by poznał, że od roku 1814 do 1825 rząd Rossyski nie cierpiał by zaległości. Co się daley dzieje? Kaznaczeystwo, to jest exakcya podatkowa bierże żądane rubli pięć srebrem, a pisze kwit na rubli 5 assygn., co jest cztery razy mniey. Nad to w roku 1814 wzieli za nieopłate w terminie dziesięć razy wyżey. Ot jakiego mi mamy rodzaju szalbierżow! Ale trzeba milczeć, bo więcey kosztować będzie dochodzenie tey rzeczy. Ja bym życzył do x-cia Konstantyna, brata Imperatora Alexandra, zebrawszy tysiące podobnych nadużyciów przesłać w krotkości. Ten pan sprawiedliwy poduczył by troche tych złodziejow.

8. Przez ten czas ciągłe mroze były od 14 stopniow i niżey. Ruczaje już zaczynaja wylewać. Od południa ciepło niszczy snieg. Prowincyał dnia 2 Marca był w Jelney.

19. Snieg, odwilż. Wczora przybył x. przeor Słonimski, jadąc na powinność tegoż urzędu do Poławenia; dziś wyjachał do Wilna, aby prędzey przy psującey się drodze dojachać do Polawenia. Dzień imienin podkomorzego Syrucia. Niepogoda mnie nie dozwala oswiadczyć godnemu urzędnikowi winnego uszanowania.

20. Wyjachał przeor były Słonimski do Poławenia na przełożenstwo. Z powodu sliskiey gory a pojazdów letkich konie rozniosły i prawie dziwnym Opatrzności Boskiey zrządzeniem kalectwa nie dostali. Prawda że przeor spadł i mocno plecy sobie zbił; nie wiemy jeszcze dalszych skutkow.

22. Snieg spadł.

23. Snieg leży ieszcze.

April.

2, 3, 4, 5. Snieg spadł i ginoł; droga nie wysycha. Poczty nie mamy od dwuch tygodni. Z przysłanych Peterburskich gazet okazuie się, że Holandia doswiadczyła niezmiernych szkod przez wylewy. Wsie i miasta pozalewało, zasiewy poniszczyła woda, ludzi mnostwo pogineło, statki tak kupieckie jak do ratowania tonących przeznaczone po większey części na dnie morza oparły się, słowem, okropne zniszczenie.

29. Aż do dziś dnia żadney szczegulności nie mieliśmy. Były dni, w ktorych ciepło mieliśmy do stopniow osiemnascie. I. x. przeor Poławenski po s. Ierzym przyjachał do nas z Wilna. Chwała Bogu, że przypadek rozniesienia koni nie był onemu szkodliwym. W Wilnie Akademija swych uczniow pilnie strzeże. Temi czasy prejezdżał przez Litwę Cesarz do Warszawy na seym, mający się zaczynać $^{1}/_{13}$ Maja.—Dziś i wczora pada descz.—Umarł Iacek kucharz, człek młody, silny, dobry. Strata jego jest dotkliwa.

Majus.

4. Aż do 9 Maja ciągła niepogoda. Zimno było do stopniow szesciu. Grad padał. Dziś deszcz zimny, wiatr wschodny.—Prywatne te mamy wiadomości, że komornicy ze strony starostwa Kołganskiego, graniczącego od państwa Syruciow, Matesewiczow, Poporć, szlachty i innych przybyli dla granic ustanowienia, że dusz w rewizij nie zapisanych szukają, że policya wyszukiwa sposoby szkodzić obywatelstwu przez odkrycie ukrytych nie zapisanych w rewizy, przez odkrycie zbiegów (może nie winnych) po rewolucyach. Z publicznych nic nie słyszemy. Tak dobrze zegar polityczny jest nastrojony, że tuteysza publicznosć ani chce, ani może, ani żąda coś wiedzieć za sferą swojego horyzontu, słowem, po uchu uderzeni nie chcą ani mysleć nie tylko gadać. I to dobrze po częsci.

10. Aż do dnia dzisieyszego zimno znaczne panuie. Było mrozu do stopni szesciu. Dziś wiatr zachodny ocieplił troche powietrznokrąg. Przybyli na weryfikacyą dusz rewizynych urzędnicy policeyscy; jest to sposob wyłudze-

nia ostatniego grosza, bo czy jest grzech w utającym duszę, to przez bojaźń i uniknienie większych wydatkow musi się wykupować, czy nie ma, to dla uniknienia napasci wydatkow, długich zamitrężeń, robocizny, musi biedny własciciel okupować spokoiność. Dowiaduiemy się z Wilna, że czyszcząc sklep w kościele niegdyś nowicyatu i. xx. iezuitow s. Ignacego znalezli ciało biskupa pogrzebionego, ktore do xx. augustianow przeniesione zostało. Pytanie jaki to był biskup i kto? Odpowiadam, ze i. x. Thomasz Ujeyowski, biskup Kijowski, sekretarz niegdyś krola polskiego, kanonik Warminski, a potym iezuita i rektor u s. Rafała. Po zdaniu urzędu przeniosł się do klasztoru s. Ignacego i tam swiątobliwe życie zakączył około roku 1690, albowiem roku 1686 był ieszcze komisarzem na kapitule xx. Bazylianow w Nowogrodku, gdzie sprawe zakonu Bazylianow z arcybiskupem Żochowskim obrządku unitow rozsądził i uspokoił strony. Pewnie co ciało być musi tego swiętego pasterza. Życie jego, drukowane, mamy w naszey bibliotece Szumskiey, oraz w żywotach ss. polakow, przez xx. reformatow wydanych. Bardzo życzę, aby te swięte zwłoki dostały się do klasztorzu jakiego naszey prowincij.

14, 15. 16. Deszcze przechodziły. P. Jozef Pohoski, sędzic Wilkomirski, był u nas, jadąc z Wilna, i miłą nowine doniosł, że skonczył interes o dziedzictwo Szopowa, czyli Leoniszek z sukcessorami Legowiczami. Pojachali księża do Kozakiszek na uroczystość.—Słychać, że Monarcha po seymie Warszawskim ma jachać przez Wiłkomierż do Bowska (Bauske) na rewiją kawalerij. Dziś po malenkim dzdzu wiatr wielki panuie. Pomiędzy zdarzeniami w czasie powodzi w Peterburgu słyszeć o nastempney: Dziecie w kolebce płyneło z wesołym usmiechem. Bogata jakaś kobieta wielkie pieniędze dawała, aby ratowano niemowle; ludzkie usiłowania były nadaremne. W tym kolebka opiera się o dyl teiże wodą przyniesiony i zaczepiony. Woda się zmnieyszyła, a dziecie spiące oddali ludzie poczciwey i czułey kobiecie. Drugi przypadek. Zaraz po spadłey wodzie Monarcha piechoto szedł odwiedzieć fabrykę żelazną (tam jako by 290 ludzi utopneło). Spotyka go chłopczyk przeziembły i mokry, prosząc jako by officera o kilka groszy na chleb, dodając, że tu był dom jego familij, a już go nie masz. Litosciwy Monarcha odziawszy go swym płaszczem, odesłał drążkami do domu, na zbieranie podobnych sierot przeznaczonego. Trzeci przypadek. Matka troie dzieci posadziła na stoł, gdy woda wzbierać poczeła, sama dwoje mnieyszych uniosła na trzecie piątro; powraca po pierwsze i już dojsć na doł nie może, z bolescią więc opłakuie potopionych. Za ustompięniem wody patrzy z radoscią, że stoł pływa, a dzieci smacznie zasneły.—Mowią nawet ze okręt trzysta armatny z Kronsztadu przypędzony został aż do Peterburga burzą.—Policya tuteysza, słychać, że zakazuje opowiadać szkody w stolicy podziałane, jakoby dla cudzoziemcow, a składki zbiera na ponoszących straty, ktore składki iuż wynoszą więcey miliona rubli srebrnych. Około godziny szostey dziś był deszcz nawalny.

17. Pogoda sliczna, wiatr zachodny.

26. Aż do dziś dnia pogodę mieliśmy odmienną zimno, wiatry, deszcze i ciepło w rożnych porach były na przemian. Wczora były gromoty, dziś pogoda pochmurna. W tych dniach daie się znać, że naylepszy Monarcha Alexander ma jachać z Warszawy przez Kowno. Pytanie czy prosto na Wiłkomierz przez Towiany do Dyneburga? lub przez Janow, Wiłkomierz i daley? Oba trakta reparują się gwałtownie i po obu drogach konie się rozstawiają.

29. Wyjachałem do Rykont dla widzenia się z o. prowincynałem. Tegoż dnia wysłany posztą i. x. Sklarowski do Wilna dla uwiadomienia, że sam w Wilnie nie będę.

30. Przybył o. prowincyał. Mowa o interessach. W manuskryptach dostał się rękopism i. x. naszego Frąckiewicza, kaznodziey

Peterburskiego, włoskiego, w dwunastu językach powinszowania i. x. prowincyałowi, ktoren do składu prowincij oddaje się.

Junius.

1. Wyjachał do Wilna o prowincyał. Pogeda ciągła.

6. Deszcz. Wyjachaliśmy do Kozakiszek.

7. Około 12 godziny grad padał w okolicach Baksztan, wioski naszey; reszte dnia dzdzista i zimna. Powracają ze stojek podwody. Monarcha przejachał Wiłkomierz. Iest ukaz, aby cywilny nie poili księży w czasie slubow, lub pogrzebow, widno, że gdzieś jakiś hydracelik naminoł się na oczy Monarsze.

8 i 9 Deszcze przechodzą. Dziś odjachał i. x. Szklarowski do Poławenia, a stamtąd do Rygi i Peterburga.

Monarcha powrócił z seymu Warszawskiego przez Kowno, Wiłkomierz, nocował w Towianach.—Katolicy Irlandscy przegrali u anglikow sprawe: żądali emancypacij, czyli uwolnienia się z niewoli, w ktorą onych złosliwa Elżbieta wtrąciła. Na hanbe anglikow do dziś dnia trwają w tey niewoli i dziś swietli anglicy chcieli onych oswobodzić wyrokiem parlamentu, lecz 48 głosami większości padli znowu w nieszczęscie z hanbą narodu tak dziś zachwalonego. Iest mowa pana Canning za katolikami, cale dorzęczna i odważna.

10. Deszcze przechodzące.

11. Wiatr i deszcze, oraz po stronach grad i grzmot.

13. Pogodny dzień. Umarł Stęgwiłł namiestnik.

14. Spokoiny i ciepły dzień. Kościoła Poporskiego wieża poprawia się, tynkuie i ozdabia. I. w. Robert Kleczkowski, podkomorzy Trocki, był w odwiedzinach. Swiatły człek, niegdyś w Wierzbołowie pod mym prefektorstwem chodził do szkoł.

16. Deszcz nawalny z grzmotem.

17. Deszcze przechodzą letkie. Wczora i dziś komornik skarbowy i. p. Ceys mierzył i oznaczał granice starostwa z nami Lankowskiemi, Matuszewiczem i innemi. Będzie to zabawny rozmiar; nie kazano w żadne wglądać dokumenta, ale jak staroscinscy ludzie zaprzysięgli powiedzą, tak oznaczać granice starostwa Kowganskiego.—Wieczorem burza okrutna, grom i deszcz, woda, nawet rurami prowadzona, tak zmieszana, że daje się być jak by z gliną.

18. Deszcz prawie dzień cały. Odwiedził nas znowu podkomorzy.

19. Ranek piękny, ciepły i cichy.

21. Przyjachał prowincyał do Poporć chory.

26. W Wilnie była wielka nawalnica, trwała godzine, pozalewała ulice, wiele szkod poczyniła. U nas lekki tylko był deszcz.

28. Pogodny dzień.

Julius.

1. Przez te dni i. x. prowincyał chorował na fłuxie i nogi. Dziś w Wilnie nasz suprzeor i praedykator Tomasz Karęga umarł, pojachawszy na leki.

2. Odjachał powincyał do Peterburga, ktorego odprawadzali bracia aż do Streypunskiey poczty, skąd pocztą iedzie do Kowna na noć. Około Kozakiszek był grad wielki, w Kozakiszkach tylko deszcz nawalny, w Poporciech zaś i Streypunach nic.

5. Ieszcze siedzą w arescie w Wilnie p. Benedykt Puciłowski za czerniące mowy w sądzie, p. Żylinski za też wine, p. Matusewicz za pobycie żyda, i inni. Pogoda naypięknieysza.

6. Przyjachał z Grodna nasz synowiec Jan po skączonych naukach, ma iść w słóżbę pruskiey artyleryi.

8. Wyjachał tenże do Kowna i daley. Powiadają nam, że 29 Junij w Grodnie była wielka woda na Niemnie, zniosła most i płyty drzewa; po rzekach Niemnie

i Wilij niezliczona moc płyneła rozsypanych. Dziś nagły deszcz i wicher tu był, ale nie długo.

16. Przez Czabiszki, Łukoinie, Giełwany, Poboysk, Wiłkomierz, Towiany jadąc, stanołem szczęsliwie w Szopowie u państwa Pohoskich i tam bawiłem dni kilka.

17. Do Poławenia przyjachałem.

18. Deszcz cały dzień.

19. Pogoda.

21. Pogrżeb był w. i. p. Andrzeja Pohoskiego, sędziego Wiłkomirskiego, przez dni dwa było nabożeństwo żałobne tak za rzeczonego sędziego, jak za w. i. p. Maryanna ze Skarzynskich Pohoską. Liczni przyjaciele byli przytomnemi. Kazanie pogrzebowe mowił d. x. Stanisław Snarski, professor filozofii, drugie mowił i. x. Sworotowski, kaznodzieja Poławenski. Dnia pierwszego celebrował o. exprowincyał, drugiego x. Klimowicz przeor Skopiski. Pierwszego dnia był katafałk porządny, drugiego mogiły cale naturalne, co się podobało wszysztkim.

25. Byłem w Pomuszu, Pietrzkiewicza sędziego dziedzictwie, dziś arendowanym przez pp. Skarzynskich.

26. Msza w Towianach, nocleg w Łukwiniach. Deszcz ogromny spadł za Wiłkomierzem aż do Poporć.

27. Przyjazd do Poporć. Pogoda piękna

28 i **29**. Pogoda.

Augustus.

W dniach poslednych przeszłego miesiąca odwiedziłem Troki w celu przeyrzenia starożytności Trockich. Popłyneliśmy batem do zamku, na drugiey wyspie leżącego. Wyspa ta ma jeszcze wysokie slady bastyonów, czyli wież, ktore służyły niegdyś do obrony mieysca. Są to mury ogromne, na podstawie kamienney osadzone. Między basztami były przedziały, mieszkanie formujące. Po srzodku wyspy jest dziedziniec niewielki, tu że kościoł; kościołem zowie dla tego, że jest wieża wysoka przy mieszkaniu na trzy częsci podzielonym w kształcie takim:

a	b
	c
	d

a) jest wieża wysoka, ktorey jedna część już rozwaloną.

b) jest mieysce na mieszkania podzielone: miało dwa, a może i trzy pjątra.

c) jest sam kościoł.

d) Widno było mieszkanie samego książęcia.

W tym poslednym oddziale są jeszcze slady malowania na murze, z ktorych można rozeznać obraz Matki Boskiey, jakiegoś świętego, oraz osoby, trzymającey pismo w ręku, a przy niey kobieta w pozyturze pokorney i mnóstwo ludzi; pewnie to jest obraz Witolda dającego przywileje tatarom, a kobieta być musi owa tatarka Krymska, w niewoli u Witolda będąca. Od tey wyspy inne wyspy mają różne nazwyska, jedna zowiesię stainią, druga-łaznią. Twierdzą ludzie że były mostami połączone. W samey rzeczy widzieć jeszcze sztempale w wodzie głembokiey.

4. W Wysokim Dworze.

6. Powrot do Poporć.

13 i **14**. Pogoda piękna. Słyszeć z Wilna, że niejakiś, Nowicki chyrurg, zarznoł swą żone, ożeniwszy się pierwiey z drugą w Słucku. Złowili znowu szaykę rozboiników, ktorzy po Wilnie i przy Wilnie kradli i rozbijali; okazuje się, że policya pobłażaniem czyli z powodu korzysci, jakie ma z podziału z łotrami, mnoży wystempnych i wystempki. Już teraz nie tylko turmy publiczne, ale i klasztorne gmachy są pełne tego rodzaju ludzi.

19. Pogoda piękna. Dziś rozjazd księży, assygnowanych; wyjeżdża z Poporć 26 księży w rożne strony.

24. Deszcz. Dni kilka temu jak w sąsiedstwie Poporskim żołnierż z pułku zwanego Trockim, czyli Wilenskim (bo w Trokach ma swą konsystencyą), do diwizy Litewskiey xcia wielkiego Konstantyna należącym, powiesił się. Biedak człek w 45 lat w służbę wo-

jenną wzięty, a pierwey samopas włoczący się po żebraninie. Ta okoliczność narobiła biedy pułkowi, kapitanowi, sierżantowi, dziedzicom wioski w którey stał i sąsiadom. Pułkowi, bo cecha tyranstwa na tenże pada, kapitanowi, taż cecha bliżey onego dotyka, sierżantowi, jako niemającemu pilnego dozoru, dziedzicom i z powodu inkwyzycyinych aktow i z powodu trupa, w bliskości siebie przez kilka dni wiszącego, sąsiadom, furmanki i inne drobiazgi dającym na zjeżdzających się na sledctwo, a rzecz skączy się na niczym, bo pułk dbać musi o swą sławe, wisielec zaś przyczyny swey desperacy nie powie.

25. Rzeczone sledctwo skączyło się (zwyczainie na niczym). Deszcz pada.

26. Deszcz, oraz **27** i **28**.

September.

5. Od pierwszego do piątego zrana znaczne były przymrozki, dni pogodne i piękne. Donaszają z Wilna, że cena zboża podwysza się.

9. Ciepły dzień. Dla nabożeństwa przybył do kościoła i. w. Marcin Zaleski, referendarz koronny, kilka godzin bawił u nas, jako stary znajomy i dobry przyiaciel. Jest to mąż pobożny, uczony i czynny. W krolestwie Polskim ma obowiązek referendarza, majątek posiada w bliskości Poporć zwany niegdyś Poportele, a dziś Poporcie. Był wizytatorem szkoł Litewskich.

12. W nocy był deszcz obfity, aż do godziny dziewiątey ranney. Zdanie o kanale i połączeniu rzek Niemna z Wisłą i Niemna z Lipawą: od iezior Augustowskich rzekami Narwy i Bobry czyli Biebry, oraz kanałami nowo kopać się mającemi połączona będzie Wisła z Niemnem, a Dubissa połączona kanałem z Wento rzeką. Niemen połączy się z morzem pod Lipawą lub blisko Lipawy. Tym celem ułatwi się komunikacya handlowa i kupcy przez kraj Pruski nie będą znagleni pływac do Krolewca, lub Gdanska. Kilkadziesiąt tysięcy woyska ma pracować koło tych robot i iuż pracuią. X-że Wirtemberski, naczelnik wodney komunikacyi, temi dniami przejezdżał dla oglądania robot wodnych. Pytanie: czy się ten zamiar uskuteczni? Może i powinien się uskutecznić, ale uważając wiele okoliczności, ktore naturalną będą przeszkodą, jako to intrygi zagraniczney, kosztu niezmiernego i pracy, po woli słabieć się mającey, et caetera, suponuie się, że się ta praca do długiego czasu przeciągnie, ktorą na trzy lata tylko zakładają. Obaczy kto pożyie. Piękne gospodarstwo policy tuteyszey. Na przyjazd rzeczonego x-cia stawili kilkadziesiąt koni na pocztach, procz pocztowych dla przewiezienia jedney osoby i kilku urzędnikow wodnych, a te konie po cztery tygodnie stać musiały na stacyach w czasie roboczym!!!

13. Dzień piękny. Byliśmy w Poporciech (Poportelach) p. Zaleskiego referendarza, trzeba jachać mimo Michałowczyzny przez Eyragołkę, miasteczko Żosle zostaje się w lewey ręce.

14. Dzień pogodny.

15. Deszcz przez noc i dzień.

20. Dzień pogodny. O. przeor do Wilna pojachał dla interesow klasztoru. Rozesłane do bibliotek kazania pogrzebowe x. Snarskiego, miane na pogrzebie s. p. Andrzeja Pohoskiego, sędziego Wilkomirskiego.

28. Te dni piękne wszystkie były. Nowin żadnych. Powrócili z Peterburga rejenci, udziwieni wielkością i wspaniałością stolicy.

Oktober.

3. Wszystkie te dni piękne i ciepłe były, siedemnaście stopniow ciepła mieliśmy w niektorych, wiatr był zachodni, dziś wschodnio-południowy. Posłałem do Rygi sztuczkę gliny tuteyszey dla otrzymania zdania, czy ma miedz w sobie, jak się supponuje.

4. Liczny zbor ludu był na nabożeństwie z parafiów Kietowyskiey, Czabiskiey, Żosielskiey, Skorulskiey i innych. Pogoda piękna.

5. I. x. Kulikowski, supizeor, wyjezdza na przełożeństwo do Orszy.

9. Za doysciem wiadomości, że i. x. prowincyał, powrociwszy z Peterburga, iuż się zbliżył do Poławenia, wyjachałem tamże w celu powitania go i pomowienia. Nocleg w Miłaszunach.

10. Przez Dziewiałtow, mimo Wiłkomierza, jachałem do Towian i Szopowa.

14. Dzień pogodny. Nazajutrz stanołem w Poławeniu.

12. Przybył o. prowincyał ze Skopiszek do Poławenia.

19. Przez wszystkie dni pogoda była zmienna, dziś cały dzień deszcz padał. Wyjazd moi do Szopowa.

21. Deszcz. Wyjazd do Miłaszun.

23. Deszcz. Wyjazd do Poporć.

27. Deszcz.

30. Deszcz i wiatr wielki wschodny. W tych czasiech zbiegli z turmy Wilenskiey sławni hersztowie rozbojnikow i złodzjejow trzech, pono ktorzy więzieni byli w klasztorże xx. franciszkanow, bo już turmy nie mieszczą zbrodniarzow liczby. Teraz onych lud spędzony szuka, ktoremu kazano z bronią ognistą wyjachać, a trzeba wiedzieć, że nawet zepsute strzelbinki policya pierwiey poodbierała. Z tych rozboinikow jeden był złapany w lesie Miłaszunskim, do nas należącym i przez naszych ludzi. Teraz daje się słyszeć, że ku tamtey stronie udali się zbrodniarze.

Nowember.

5. Pierwszy mały snieg pokazał się. Zbiegów z Wilna szukają ludzie, spędzeni przez policye. Czołny na brzegach rzek pozabierane, patrole chodzą nocą, po kilkunastu ludzi konno objezdżają około lasów, nikogo schwytać nie mogą. Widno dobrze ukrywają swoją ucieczkę zbrodniarze.

6. Dzień mglisty, mały mroz.

14 i 15. Snieg, wiatr wielki. Zbiegów nie połowili. Sam gubernator po Wiłkomirskim powiecie objezdża i do odkrycia zbiegow przykazy daje. Widno, że mają mocno rękę, ktora onych ukrywać trafi.

17. Snieg i tenże deszcz roztopił.

18. Pożar w Poporciech w domu Marewicza, kucharza, z powodu lnu suszącego się, nastraszył wszysztkich. Bog bronił wielkiey szkody, skączyło się na spaleniu dachu. Ludzie obłąkani! niechcą, tylo nieszczęsciami dotknięci, niechcą wedle ustaw porządney ostrożności lnow wyrabiać, a widzą, że co dzień się szerzą pożary.—Przyjachał z Amsterdamu przez Rzym, Ryge, Peterburg., Wilno do Poporć do nowicyatu niejaki młodzień Canning.

21 i 22. Snieg padał, pierwiey był mroz do 8 stopni.

23. Odwilż. Przyjachał przeor Merecki. Zabawna zdarzyła się w Wilnie okoliczność. Waryat jakiś nazwał się krolem Sarmatow; czuła policya, ważnego buntownika zchwytawszy, reszte Sarmatow krola takiego poddanych i sług sledzić poczeła. Smiech ogulny z krola i z mniemanego krolewstwa przecież wyperswadował policyi kochaney, że waryata do domu waryatów wsadzono. Co daley będzie z tym krolem ja niewiem, życzyłbym, aby podobnemi dziecinstwami nie zaprzątała się magistratura, do ważnieyszych rzeczy przeznaczona. I tak przypadki po przypadkach w Litwie, a tym czasem łotrów i rozboinikow zbiegłych nie poymała czuła straż policeyska, i nic dziwnego, wszak lepiey krola waryata pilnować, ktory szeląga niema, niż dobrze opatrzonych w pieniędze łotrów i strzedz i szukać.

December.

7. Odwilż. Dziś smutną odbieramy wiadomość, że naylepszy, kochany i wielki Monarcha Alexander już nie żyje. Ta wiadomość pogrążyła w smutku każdego, leją łzy obfite dobrzy ludzie i niema człeka, który by tey straty nie żałował.

9. Przez te dni przysięgali obywatele w Wilnie na poddaństwo nowemu Cesarzwio

Konstantemu. Po parafiach ma być taż przysięga nastempnie.—Zbiegów nie złowili jeszcze. Chodzi pogłoska, jakoby ci złoczynce w Kurlandii około Subocza i szlachcicza i żydowską familiią wyrzneli.

12. Wyjachał o. prowincyał do Wilna. Nocowaliśmy razem w Kozakiszkach.

13. Tłum ludu szlacheckiego i prostego czekali rozkazu mającey się wykonać przysięgi, czego spełnić nie było można bez wyraznego zwierzchności wysokiey rozkazu.

14. Deszcz. Pojachał o. prowincyał do Wilna, my-do domu. Ciekawa jest rzecz: kiedy Imperator Konstantym poiedzie z Warszawy do Peterburga (czy nie pojachał już)? Kiedy koronacya? Czy będzie koronacya iego na krola Polskiego? I tym podobne pytania, które ciekawość wzburdzają. Tym czasem żydow wypędzają z karczem. Ludzie, zysku chciwi i bez litości, wyimuią okna w zimie, dzieci żydowskie mrożą, biednych ludzi męczą i tkliwe serca obrażają zwierza nieokiełznane. Musi nowy Imperator położyć hamulec na takie nadużycia, o ktorych poczciwy Alexander ani myslał.

19. Piękny dzień, pierwszy raz słonce nam się pokazało po kilkunastu dniach, mroz pono 8 stopni. Powrócili żydzi z Trok od policyi, ktora onych wypędza od granicy na wiorst 52. Każą okupować wolność zostania w domach do czasu (nie wiadomo jakiego) Nayuboszy żyd powinien zapłacić przynaymniey rubla srebrem. To co tyranstwo policy oznacza! Day Boże, żeby wyzsza zwierchność o tym była zawiadomiona.—Exekucyami tak za nieopłate podatków, jak za napastnie nazucane niedoymki podatków, obywatelow ucikają, po dwuch żołnierzy stawią na exekucyą, ktorym trzeba dać co dzień po funcie mięsa, chleb, strawę, dwa kieliszki wodki i 12 groszy na osobę. A wiele naprzykład za rok 1816 zapomniała zapłacić pani Grochowska? Rubli dwa. Oto wielka summa przez zapomnienie (raczey przez napaść) na exekucyą wskazana, bo kto nastempnych lat opłacił podatki, jak mogł zapomnieć o dwuch rublach. Boże odpuść!

29. Mroz przez kilka dni był stopni 13. Sniegu niema. Dziś pożar w Beksztanach' wiosce naszey Poporskiey, nas przeraził. W dniach odebraliśmy inne nowiny: już nie Konstantyn, lecz Mikołay z synem naslednikiem Cesarzem ogłoszony, prze to, że pierwszy zrzekł się jeszcze 1822 roku nastempstwa na Tron. Z powodu tegoż słyszeć, że w Peterburgu między gwardyą rozruchy powstały.

Annus 1826.

Januarius.

4. Byłem w Rykontach. Mroz 12 stopni był ciągle.

7. Przypadkiem okropnym załamałem się na jezierze, idąc drogą ubitą. Chwała Bogu, że na lodzie rękami oparłem się.

8. Powróciłem do Poporć. Gazety opisują okropne sceny w Peterburgu, z powodu niektorych rot, nie chcących nowey wykonać przysięgi.

9. Mroz był do 19 stopni.

12. Mroz zelżony, dzień spokoiny.

Februarius.

1. Droga całkiem zgineła zimowa, już sniegu niema. I. x. prowincyał po kilku dniach bawienia w Poporciech pojachał do Grodna. Dnia 3 Fewruarii ma wyjachać z Merecza do Grodna. Na swiecie się plotki plotą, jak na swiecie mowią, że kilku szefow eskadronnych powiezli do stolicy okutych, podeyrzanych o karbonaryą. Ot! węglarze i z swym nikczemnym nazwaniem na co wychodzą! Zachciało się błaznom wojować z ołtarzem i tronem. Pierwszy i drugi ma pomoc z nieba, to widziem oczewiscie, we Francij już nicht gemby nie otworzył przeciw tym dwojakiego rodzaju stronnikom, a przeciez umilki okropnym doswiadczeniem zniewoleni, a tu połnocne

sowki chciały coś przeyrzeć w dniu pochmurnym!

9. Po długiey suszy bez sniegu, z mrozem do 12 stopni, dziś troche sniegu spadło, wczora był wiatr ogromny. Nawet Czernichowskiego pułku część za namową jakiegoś Murawiewa niechciała przysięgać powtore; pono spalili Wasilkow pod Kijowem i sami przytrzymane. Iermołow, dowodca, przy Gruzii przysiągł, spokoiność przywrocona.

Marżec.

4. Sniegu wiele spadło, po suszy miesięczney prawie i mroz niewielki.

5. Mroz do kilku stopniow. Kazano officerom odsyłać patenta massonskie, jesli ktory ma; widno, że rząd mocno się bierże na rosproszenie kupy massonskiey.

23. Rozpoczoł się jubileusz w Poporciech. Ciągnione nabożeństwo przez niedziel dwie; mimo drog zepsutych i błota było ludzi mnostwo; komunikuiący liczono do 4000.

April.

1. W miasteczku Pozelwie mil pięć od Poporć, uderzył piorun i zabił trzech żydow, i żydowkę i chłopa. U nas było ciepła stopni 16.

10. Zaczyna słonce pokazywać się.

30. Piękny dzień i ciepły. Pułku, tu konsystującego, część, pod rozkazami porucznika Rakowskiego, była przytomna ceremonii koscielney i z ręczney broni dawali ognia pod czas wielkiey mszy bardzo porządnie. Z resztą taka cisza tu i w Wilnie, jak pod czas biesiad spokoinych ludzi.

Maij.

4, 5. Deszcz.

6. Przymrozek. Jubileusz dla dzieci odprawuie się w Poporciech. Wczora było samych dzieci 114. Katechizm daie się onym, obchodzą stacye publicznie i prywatnie, a wieczor daje się onym chleb i ser. Bardzo przykładne nabożeństwo.

Dla chorob pogroży i innych okoliczności ciąg dziennikn przerwany został.

October.

31. Odbył generalną spowiedz. Przyioł przenayswiętszy sacrament.

Nowember.

1. Ostatnych dni przeszłego miesiąca powrocił i. x. prowincyał z Białey Rusi do Wilna, chory.

2. Po pułnocy ostatnie pomazanie, a tegoż dnia około godziny 12 obiadowey nayspokoiniey zasnoł snem wiecznym. Co tu za okropny był dla prowincij i osob stan, gdy zwierzchnik uczony, czynny, lubiony, opuscił i osierociał. Krotkie opisanie życia jego czytać w historij domowey łacinskiey, karta 139 i 169.

21. Mroz od 4 stopniów. Po powieszeniu kilku i zesłaniu kilkadziesiąt na Syber, jak publiczne gazety rożne i w rożnych językach donoszą, dobrano i litwinow niektorych, lecz co się z niemi dzieje publiczność nie wie. Seymiki po powiatach były w tych dniach spokoine, piękne, jednomyslne. Prawie, ludzie uczą się rozumu!!!

23. Sniegu nieco przysypało niebo, ale drogi niema, ledwie w tych dniach był mroz od mało stopni, wczora zaś deszcz.

December.

2. Mrozu było stopien ieden. Wczora wyjechał wikary prowincy a przeor Poporski na wyzyte klasztorów koło Nowogrodka położonych. Donoszą o słabości i. x. metropolity Siestrzencewicza. Kto w przypadku jego smierci mieysce zastompi jest wielką ciekawością, wszak mi iuż biskupow nie mamy, a ci co są to albo starzy, albo niedołęgi.

4. Dochodzi wiadomość z Peterburga, że metropolita w lepszym zostaje zdrowiu.

Dnia 21 Nowembra poswięcony został kościoł katolicki w Czarskim siele. Nasi Peterburscy księża assystowali w tey swiętey ceremonij. Kazanie po francusku miał i. x. Damian Iodziewicz, prefekt. Temu kosciołowi służy teraz i. x. Onichymowski, uczony i pobożny kapłan. Dziś z Czarskiego sioła już jest piękne miasto powiatowe, ma gymnazium, kadetow korpus i inne zaprowadzenia. Iest to piękna pamiątka kochanego Alexandra, cesarza. I. w. Adam Ożarowski generał, przeznaczony na prezydenta w kommissy murowania rzeczonego kościoła, był przy poswięceniu onegoż i ktoremu piękny sztych kościoła w wizerunku archytekci poswięcili, a ktoren jest u nas.

9. W pózney porze przyjachali z Trok niejaki Majewski, doktor powiatowy i niejaki Randomonski sąsiad tuteyszy, nazywający się niby deputatem sądu. Po coż przyjachali? O to że w kilkanascie miesięci przed tym kilka sztuk bydła padło, a klasztor onym nie raportował. Prawdziwie szmieszne zdarzenie! Lud umiera czy ze starości, czy z chorob, a powiatowy doktor nie interessuje się o podobne przypadki. Bydle padło—ot i zarazy znaki, ot i doktora czułość się obudza, choćby nawet w rok po padnieniu bydła!!! Ale to wszystko w celu zysku się robi. Podłe dusze wymyslaią złoto ze skur nawet zarażonego, lub nie zarażonego bydełka. Mroz trwa do dwuch stopni ciągle. Sniegu niema.

10. Dziś snieg pada po trosze. Nasi lustratorowie chorych bydląt jezdzią po wioskach, spisują upadłe, notują chore i mają dać lekarstwa za ważne pieniędze, choć by bydle zdechło! Ot ekonomiczny sposob zbogacenia się eskulapiuszom powiatowym, z ruiną biednych rolnikow i własciciełow, ktorzy onych zastempować muszą. Ale przydzie i ten czas, w ktorym czuły wielki książe Konstantyn dobierze się i do tey klassy zdziercow; przydzie, mowie, czas, w ktorym brudna officyalistow chciwość poskromniona być musi, a ktorzy hanbe przynosząc rządowi, wycienczając do ostatka rolnika ubogiego.

Tu trzeba zwrocić uwagę, że zaraza bydła przez Francyą, Niemcy, Polską. Litwe etc. w tym roku rozszerzała się. Cudzoziemcy doktorowie nazwali one „Miltz krankieyt“— choroba wątroby. To pewna, że kto dotknął krwi zarażonego bydlęcia, umierał, lub przynaymniey na puchline ręki, ktorą się dotykał opuchła, chorował. W Prusiech umierali i we Francij co się dotykałi. U nas w Litwie po krotkiey chorobie byli zdrowemi. A nasi eskulapiuszowie po wyzdrowieniu bydła i ustałey zarazie szukają chorob srzodkow, czyli siebie zbogacenia, z niespokoinością biednego ludu, ktorych koni potrzebują na niepotrzebny przejazd i onych samych odzieraja z ostatnego grosza, a w niedostatku grosza i ostatnie jajko zabiera przy nich będący sługuś, kontenty że pana ma z czerwonym kołnierżem.

13. Mały snieg padał, ale drogi nie poprawił. Dziś był opyt (examen) nowicyuszow z łacinskiego języka. Niegdyś prosto wymowy łacinskiey uczyli się nowi klerycy, dziś prawie czytać trzeba uczyć. Jesli takim krokiem pojdą w szkołach nauki, to w nowicyatach trzeba będzie zaczynać od ABC. i tey kolei bliscy jesteśmy. O toż skutki oswiecenia nineyszego.

15. Sniegu nieco przysypało. Lustratorowie chorych bydląt przysłali swych podwłasnych—jednego, zwanego podlekarżem, drugiego konowała—i ci dwa eskulapiusze z ukazem i przywilejem brania furmanek na szyij biednych ludzi siedzą i przykrzą się. Boże odpuść za takie bezporządki. Czy to rząd zna? Czy mu kto doniesie? Czy z bojazni może donieść? Te pytania żaden obywatel nie rozwiąże, ale musi być czas, w ktorym podobne nadużycia wyjawić się muszą. Teraz czuły rząd x-cia Konstantyna w podatkowe składki wgląda i iuż i Pałaty Kazienne (izby skarbowe) pod sąd oddane i przywatni kaznaczeje (skarbni) jęczą pod odpowiedziami, my litujem się nad ludzmi, ale nadużycia i kradzieży nie pochwalamy.— Seymiki guberskie odbywają się teraz w Wilnie, to jest osob do wyszych urzędow przeznaczyć się mających, a małe pacholenta po

powiatach wybrane, tylko czekają potwierdzenia.

Prawdziwie i tu daje się widzieć zabawna scena. Idą młodziki do urzędow, gubernator utwierdza, lub odrzuca, a starsze delegaci do guberskich urzędow obierają żądających, to iest, ktorzy chcą lub własny majątek niszczyć, lub z cudzego korzystac.

12. Umarła Wirpszyna z Zielenskich, ekonowowa Poporska, z poranienia. Szkoda rządney kobiety, która malenkich dzieci osierociła. Snieg stopniał, deszcz pada, droga się psuje.

19. Blisko osiem stopni był mroz. Snieg w pułdzień padać zaczoł. Wysłałem do Wilna listow kilkanascie w rożne strony w interessach przywatnych moich (Będzie kto rozumieć, że w interesie nastempnych wyborow pisane są listy! a jakże się szpetnie spekulanci oszukaja!). Zaczynają się pogłoski rozchodzić, że niektorzy do Warszawy wzięci z powodu jakoby spolnego z Peterburskiemi insurgentami losu fatalnego nie uszli! Obaczem, co publiczne pisma powiedzą. Nie rozumiem żeby polacy do króloboistwa należeli, ktorych historya nigdy o podobny szkaradny wystempek nie obwinia.

20. Znowu deszcz, znowu droga się psuie. Z publicznych wiadomości nic nie mamy.

23. Snieg niewielki padał i mroz. Dowiadujemy się o smierci s. p. Stanisława Bohusza Siestrzencewicza, metropolity kościołów katolickich w Rossij, w roku wieku 96. Wielu się żalą na jego rządy, pozniey można będzie obszerniey dać zdanie nasze.

24. Noc i dzień snieg padając. zawalił ziemie. I. x. Sutkiewicz. wikary i suprzeor klasztoru, na kapitule klasztorney dzisieyszey pięknie się tłumaczył z textu: semetipsum exinaniuit. Brat Ludwik-Wiktor, Francuzek, mowe łacinską dość dobrze wydał z pamięci, zwyczainie jeszcze dziecko, ale zawsze dobrze.

26. Snieg padał obficie. Przyjachali z Wilna Prokurator i mgr studii.

27. Odjachał i. x. Prokurator do Wilna. Dowiadujemy się, że w Kazienney Pałacie Grodzieńskiey nie dobrze się dzieje, urzędnicy pod straża są trzymani, majątek onych na skarb zajęty i scisła dzieje się inkwyzycya. Komisarz inkwyrujący rzekł (słysze): „tu była chłopska kradzież!“ Biedni ludzie, ktorzy tak podle są zaplątanemi.

28. Odwilż i snieg spędza. My drew nie mamy z powodu niestałey zimy. Zreszta nic nie słyszemy z zdarzeń. Chwała Bogu!

Rok 1827.

Januarius.

1. Snieg.

2. Wiatr, 5 stopni mrozu. Droga zawiana. Z Szopowa przywiezli transporta Ryskie, jako to: wino, sledzie etc. W nowych mundurach widzieliśmy woyska tu konsystujące, to iest w długich spodniach, w botach sukiennych, zwanych sztebletami po prusku i na kaszketach kokardy po cudzoziemsku. Tak się panom podoba stroić swoich woynow. Może i wygodnie. Pisałem do Rygi, Wilna, i. x. Saplicy i wikarego Prowincy. Leniwe moie pioro ledwie te potrzeby uskuteczniło, ja w samey rzeczy nie chce się już komunikować ludziom.

3. Okropne wiatry. Deszcz na przemian pada i snieg. Niejakiego Paszkowskiego kaznaczeja (podskarbiego powiatu) w Trokach obrachuie komissya wyznaczona. Biedak przebrał z wielu ludzi liczne pieniędze, zwraca po części pokrzywdzonym, ale czy wszystko? Oy! gdy by się zawinoł rząd w podobnym sposobie z innemi złodziejami, znalazł by pewnie liczbę onych większą, niż się domyslić może. Może doydą i do większych złodziejow, niech tylko kto objasni x-cia Konstantego, bo też już wycierpieć nie można zdzierstw i nadużyciow nizszego sądu, podczynionych iego, sędziow, komisarzow etc. etc. a diabli onych wyliczą wszysztkich, słowem sama niesprawiedliwość panuje.

5. Mroz od stopni szesć, wiatry uciszyły się, snieg w nocy spada. Dziś przybył do Poporć nowy nowego rodzaju urzędnik, przysłany, jak powiadają, od samego wyszego naczalstwa. On sam nie zna swey kwalifikacyi, tylko mowi i pismem stwierdza, że jest przeznaczonym na cztery parafie udzielnym dozorcą dla przeprowadzenia woyskowych komend i uważenia nadużyć sądu nizszego. Iesli ta druga czynność ma być jego powinnością, to on nie powinien mieć żadnego stosunku z nizszym sądem, czyli policyą mieyscową, od niey nie zawisieć, być oney szpiegiem i groznym dla niey strożem, jesli z ramienia wyszey zwierzchności do tego celu jest przeznaczonym. Ale kto go opłacać, kto go karmić będzie? Był by to w rzeczy samey posrzednik, czyli szpieg posrzedniczy między ludem biednym, zdzieranym i krzywdzonym przez urzędnikow nizszego sądu, a opieką rządową. Lecz ja temu wszysztkiemu nie wierze. Iesli by i tak było, to biedny lud ma pomnożonych zdziercow wiencey iednym, a złe nie ustanie, poki dostateczna wiadomość nadużyciów nie doydzie uszu x-cia Konstantego.

6. Mrozu stopni 6; nieco sniegu sypie. Dziś mowią, że Kazienna Pałata Grodzienska w opłakanszym zostaie stanie. Boże! racz pocieszyć ludzi niewinnych, a zlitować się nad winnemi. Ia ubolewam nad znajomemi i poiąć nie mogę, jak ludzie rozumni i ostrożni dali się wepchnąć w przepaść nieszczęscia! Zbyteczne zaufanie!

10. Wczora był mroz do stopni 11, dziś do stopni 8.—Nowego nic nie mamy, procz że żołnierże, mały swoy opłaty accidens otrzymawszy, użyli na swoi rachunek i pociechę i pobili ludzi wioskowych. Nieszczęsna wodka i ludzi w karności utrzymywanych przyprowadza do bezprawia!

11. Mroz wyżey stopni dziesięciu, dzień cichy, bez sniegu, ktorego w nocy nieco przysypało.—Mowią, że Wilia około Czabiszek staneła, a pierwiey około Ianowa. My siedziem w spokoiności. Z Wilna przysłano nam gazety i listy. Nasi sąsiedzi nie powrocili jeszcze z Wilna.

12. Wichor srogi. B. Jzydora wysłałem do Wilna dla skupienia farb, potrzebnych do malowania prospektu kościoła katolickiego w Czarskim Siele, ktorym zarządza teraz nasz x. Onichymowski.

13. Snieg pada.

25. Burza, snieg pada.—Po przyjezdzie wikarego prowincy dowiadujem się, że liczba apostatow powiększa się po wszysztkich częsciach duchownego stanu. Nieszczęscie! Ale coż czynić wypada zwierchności? Powrocili z examinow Warszawskich P. Pociey, Przeciszewski, Ruczynski i Kulczycki. Pewnie nic przyjaciołom nawet nie udzielą z tego co słyszeli.

26. Mroz był do stopni 10, zawierucha była okropna.

27. Mroz stopni $15^1/_2$, dzień pogodny.

28. Stopni 14, zawiewa snieg. Wczora był i. x. przeor na jmieninach u i. w. marszałka Piłsudzkiego w Czabiszkach.

29. Z Kozakiszek wyjachaliśmy do Rykont na noc. Dzień piękny i spokoiny.

30. Przyjazd do Wilna na obiad. Dzień wietrzny.

31. Doktorowałem oycow Macieja Magnuszewskiego, przeora Werkowskiego, i oyca Dominika Załęskiego, jeneralnego prowincy prokuratora. Oba piękne mowy mieli. Pierwszy swoją okrasił pięknemi wyjątkami z Pisma Swiętego.

Februarius.

1. Powróciłem do Rykont na noc. Nieszczęscia pomnażają się znacznie. Do liczby onych należy niniejszy przywoz do Wilna rożnych osob xx. Bazylianow, mianowicie z Żyrowicz, Bitenia i innych mieysc. Niejakiś parszywiec oskarża onych jakoby o zbrodnie status. Ludzi niewinnych, nauczycielow, prefekta etc. sciągają do Wilna, rozsadzają po klasztorach i domach zbroynych, łzy onym wyciskają, a publiczność jeszcze nie wie o wystempkach. Patrząc na oskarzonych trzeba

wnosic, że musi być rozumu pozbawiony oskarzyciel.

3. Dzień cichy, mrozu stopni 4.

4. Mrozu stopni 14. Dzień piękny.

5. Mrozu stopni prawie tyle, co i wczora; snieg padać poczyna.

7. Dnia dzisieyszego i wczorayszego wielka liczba oycow na kapitułę wyborczą prowincyała zjachali się, umieszczeni po porządku i zasłudze.

8. Kapituła. Wybor deffinitorów, czyli sędziów wyzszych.

9. Wybor prowincyała, jednogłosnie, i. x. Iustyna Sokulskiego, przeora Peterburskiego s. z. i praw doktora.

10. Dwa definitorza, mnieysze i większe, sądziły sprawy względnie do swych stopniów.

15. Mroz stopni 16.

16. Czytanie w publicznym refektarzu (posiłkowiu) dziejow kapituły. Nota: Posiłkowie lub jadalnia były by słowa polskie dość wyrozumiałe, zamiast refektarża.—Rozjachali się oycowie, ktorzych bytność potrzebna była do dziejow prowincij. I. x. prowincyał do Wilna. Ryski przeor do Rygi, Agłoński do Agłony, Zabialski do Zabiał etc.,—każdy do domu.

17. I snieg i mroz na przemian panuje, mroz tylko stopni jest siedem, ale wiatr wschodu zimowego jest przykry ze szronem.

18. Deszcz. Mowią, że Wasilewskiego, byłego w Trokach exaktora, examinują z przeborow. Z naszego klasztoru Poporskiego przebrał 5000 rubli assygn. i 260 rubli sr. Ot to urzędnik, siebie nie zapominał!

20. Przymrozek mały, a było ciepła stopni trzy.—Powiezli do Peterburga litwinów niektorych. Jaki onych loś czeka, nie wiemy. Wczora odjachał o. Iuszkiewicz, kurator Peterburski, do Wilna, a dziś przeor Kowienski.

21. Iuż skowronki pokazywać się poczynają, snieg topnieje, woda się mnoży, chodzić nie można.—Powiadają, że litwinow—Romera i innych—powiezli do Peterburga, tych to własnie, ktorzy byli wplątanemi w interes insurgentow ruskich. Biedni ludzie! a onych familie biedneysze, ktore cierpią niezmiernie z powodu tych spraw.

23. Mrozu cale niema, snieg topnieje, wody płyną, rzeki wezbrane, więc ani drogi do podrozy.—Nasze Trockie spekulanty obmyslając, jak dostać pieniędzi z biednych ludzi, wymyslili, że za rok 1817 nie opłacili obywatele podatku, po ktoren dziś assessor ze wymusą (exekucyą) jezdzi. Nasz przeor znaglony był dla okazania kwitow jachać do Trok. O to biedny stan ludzi, pod zwierzchnictwem zdziercow zostawiony! Warto jest wielkiemu x-ciu Konstantynowi te okoliczność donieść, bo pytać się tu należy, czy przez lat dziesięć policya mogła zapomnieć o zaległych podatkach tak nagromadzonych, że na dom pewney wdowy, nayskromniey siebie prowadzącey, liczą 1500 rubli? Absurdum okropne.

27. Przez poprzedzające dni nic nowego nie słyszeliśmy, procz, że policya szuka sposobow przykrzenia się biednym tey strony mieszkańcom.—Ciepła mieliśmy stopniow 9. Dziś odliga, czyli rozpuszczenie ziemi mrozney znaczne, sniegu tylko pozostało po dołach lub połnocnych położeniach.

Marzec.

1. Rozpuszczają się sniegi, woda się pomnaża, ziemia topnieje z wodą, drogi niema, rzeki lod z siebie zrzucają, cała natura zdaje się odmieniać. To są skutki odmłodnienia przyrodzenia, ale za to starcy jęczą, pomniąc na przysłowie, że „ucieszy się starec, gdy przebędzie Marżec".—Dziś na stawku łowili rybę i mowią, że szczęsliwy był połow.

2. Deszcz pada. Odwilż się pomnaża. Rzeka Wilia 26 Febr. puściła, a do dziś dnia lodow się pozbawia.

3. Snieg padał.

4. Snieg trwa i powoli się pomnaża. Dwa przypadki w sąsiedctwie tuteyszym teraz się zdarzyły. Parobek umarł, policya go zabitym mnieć chciała; drugi się powiesił,

policya do wisielca pędem biegła, lecz na jei nieszczęscie wioska ta już w Wilenskim powiecie jest położona. Ciekawy jestem, jak wrony Wilenskie zastompią sępow Trockich, na podobne przypadki niezmiernie łakomych.

5. Snieg pada na przemian, mrozu było stopni 7.—Donaszają że wielki książe Konstantym był w Peterburgu i już powrócił do Warszawy, ale tak cicho jachał, że żaden obywatel swego konia na przejazd jego nie dał, jak się zwykło dziać pod przejazd nawet małych generałów. Prawdziwie wielki człek ten książe, ktory umie oszczędzać i biednych obywateli i swey wielkości nie zakłada na prożnych pozorach. Jabym go porownał do owey planety wspaniałey i znaney, a ktora przez horyzon mieyscowy przesuwa się, bez postrzeżenia nawet astronomow, jakiemi są nasze ostrowidze policeyskie. Bravo!

9. Aż do dziś dnia mroz się trzyma do stopni 8 i więcey, snieg potroszą pokrywa ziemie, droga na wielkim goscincu dobra, na małych rożna, po ilości sniegow i ruczajów. Dziś przybyli znowu assessorowie na sledctwo względem żydow,—i jedni i drudzi ludzie są biedni: żydzi, ktorych zdzierają, a policeyscy, ktorzy już pożywić się nie mogą. Słowem mowiąc, wszędzie bieda!

15. Mroz, snieg, szron na przemiane. Pojachali nasi księża do Musznik na pogrzeb woyskiey Iasińskiey. Z publicznych wiadomości nic się nie przesuwa do nas w naszey odludności.

17. Odwilż prawie zupełna.

22. Przymrozy panowały te dni, był i deszcz wielki w przeszły piątek. Ziemia powoli osycha. Nasi, w Rydze mieszkaiący, mają od rządu zapytanie, dla czego nie starają się o pensyą dla siebie; to widno w skutek prozby swiętey pamięci cesarzowi Alexandrowi podaney, a ktora może się znalazła posrzod papierów, przez niego zostawionych.—Daje się słyszeć, że zbyteczna scisłość, z jako postempuje Akademija z akademikami ma się nieco zwolnić; było by to bardzo słusznie, bo na jaki koniec wytępmia się szlachetny geniusz z młodociannych dusz, ktore nic złego sprawić, może i mysleć nie mogą.

24. Piękny dzień, nawet moje Rhapontykowe kwiaty znacznie się pokazują. Ale wiadomości, jako w odludnym mieyscu, żądney nie mamy.

I. x. biskup Łucki Cieciszowski nominowanym został przez Cesarza metropolitą po smierci i. x. Siestrzencewicza, z wolnym w domu bawieniem się do czasu wyzdrowienia, a prezydentem w Koleij ma być biskup Piwnicki.—We Francij, w dyeceźij Poitiers, w czasie zakączenia jubileuszu, pokazał się krzyż nad kościołem, ktoren był widzianym więcey niż od 3000 osob.—Raport od komisarzow sledzących rzecz jest cale roztropny. Czytać Gazete № 34 roku 1827 dnia 21 Marca z Wilna.

28. Te wszysztkie dni były piękne, ciepłe i spokoine. Ptastwo, przez zime nie będące, już widziem. Snieg niknie, ziemia tenżeje, chodzącym już mokrość nie przykrzy się. Lecz z politycznieyszych lub ekonomicznych wiadomości to ni słowka nie słyszem, i to nawet dobrze! Zaraz przy zbliżających się świętach okażą się domogania od sądowniczych osob i policjinych o dary na wielkanoc; jest to haracz niepospolity w tym kraju.

29. Dziś przeor musiał posłać na pięciu podwodach do Trok podarki wielkanocne dla osob zdzierających ludzi. Ale coż czynić? Dobrze gdzieś powiadają, że i diabłu swieczke stawić trzeba, a tak od potrzeb, gemby, osob onych liczby odrywając kęs, trzeba dać tam, gdzie żadney potrzeby niema.

April.

1. Wszysztkie poprzedzaiące dni cale były piękne i suche, toże i dzień dzisieyszy, procz że chmury zbierać się poczynają i barometr opada.—Rozchodzi się tu pismo generał-adjutanta Imperatorskiego Benkendorfa do pułkownika Bibikowa pisane, w ktorym go uma-

cnia, jako niby dozorce nad okręgiem swoim, aby patrzał na wszysztko, co może sprawiedliwość nadwerężyć, na nadużycia, na zepsucia, na wszysztko, i o tym donosić rządowi. Widno, ze Monarcha żąda wchodzić podrobnie we wszysztko. Day Boże, żeby przynaymniey porządek wprowadzony był, przy jakiey takiey sprawiedliwości, a jużci nam te zdziercy do żywego dogryzli.

5. Dowiedziawszy się, że i. w. Marcin Zaleski, Referendarz koronny i sowietnik extraordynaryny, dziedzic Poportel, czyli Poporć zwanych Zaleskiego, mąż uczony, religijny i przyiacielski, przyjachał z Warszawy na czas dla urządzenia domu, odwiedziłem onego, jako starego i doswiadczonego przyjaciela i kilka momentow z nim rozmowy były mi całe miłe. Gości do niego tłum się zjezdział; ja więc do domu tegoż dnia powróciłem.

6. Dzień wietrzny, ale piękny. Nowości nie mamy, procz, że na poprawe drog ludzi pędzą. Ten rodzay robocizny jako pożyteczny publicznie, był by nawet pochwalnym, gdyby ze strony dozorców tak prywatnych, jak i powiatowych nadużycia nie było. Ci posledni bez wziątkow nie obchodzą się.

7. Dzień piękny. Na mogiłach zasadził o. przeor włoskie topole i ta wiadomość potomności jest potrzebna: ktoś kiedyś zapyta się, a te topole wiele lat mają? Drobnostki takie ni są bez użytku, jak same topole nie są bez ozdoby dla mieysca.

11. Trochę deszcz pokropił ziemie, i zaraz żyto okazało wspaniałą zieloność.

O wziętych z Litwy obywatelach na examina do Warszawy, a przesłanych teraz do Peterburga (pewnie po wyrok) nic publiczność nie gada i nie wie. Mówią, że syn pana Chodzki, będący w służbie monarszey, uprosił pozwolenie mowienia z oycem, od którego dowiedział się, że się po ludzku z nim obchodzą.

12. Dzień pochmurny bez deszczu. Ekonom poporski Wirbsza dziś slub brał z wdową z domu Strawinską. O toż jakie drobnostki czasem przydzie się zapisać w niedostatku ważnieyszych przedmiotów. Prawda, dusza ma pełne spiżarnie do wylania, ale! ale! więc lepiey milczeć.

13. Deszcz przerywany. W moim ogrodku szparagi się przyieły, a Rhapontyk idzie nad podziw.

16. Dzień pochmurny.—Dowiadujemy się, że o. prowincyał i. x. Justyn Sokulski w Peterburgu choruje, zamoczył nogi i zaziembił w czasie powrotu do stolicy, od czego puchlina przypadła. Boże! posil go i uzdrow!

17. Dzień piękny, ale zimny, było stopniów ciepła do 17 w dniach przeszłych.

18. Deszcz pada i był mroz w nocy, oraz snieg pokrył całę powierzchnię.

19. Zimno, snieg do południa leżał, o godzinie piątey po południu obfity snieg padał.

20. Mroz prawie formalny, było stopni mrozu dwa i tym dotkliwszy mroz, że po ciepłach pięknych, czyli znacznych. Co będzie z kwiątem drzew?

22. Deszcz i zimno.—Dowiaduiem się z Grodna, że skarbowi arestanci siedzą scisle po sobie przeznaczonych turmach, pozarastali włosyma, brody onych są okropne, to tylko dziwno, że gdy w całym Imperium złodzieje się mnożą; a tylko Grodzienskich schwytąli, trzeba i daley poyść, ten zły duch roszerzył się szeroko, tylko może ostrożniey końce taić umieją.

23. Deszcz.

24. Grzmot z wichrem i dzdczem zrana.

28. Piękny dzień.—Odwiedził nas marszałek Piłsudzki z Czabiszek, gospodarz porządny i sąsiad spokoiny, potomek staroswieckich ludzi, niegdyś poseł na seym konstytucyny 1791.—Jeszcze biedni Bazylianie siedzą po aresztach w Wilnie, za donosem jakiegoś ich zgromadzenia łaydaka, ktory dziś czyni się rozumu pozbawionym.

Majus.

2. Dzień ciepły i piękny. Nizszy ziemski sąd Trocki po zaleceniu wyzszey zwierzchno-

sci, szuka jeszcze masonow, czyli ludzi do sekretnych związkow należących, a to już w klassie drobney szlachty, ekonomów, pisarków, deputatków i kluczwojtów. Dziś tu w Poporciach zjazd rzeczonych Ichmościow, ktorzy nawet nazwiska nie słyszeli massonow, a każdy musi piśmem własnoręcznym zaręczyć, że nie był w towarzystwie, ani będzie. Takowa ostrożność nie szkodzi i po częsci potrzebna jest, wszakże i to prawda, że w niewiedzących ciekawość zaostrza, a pytający się mają sposobność kilka groszy z biednych ludzi wytargować. Ot jakie w naszych czasiech jarmarki!!!

10. Obfity deszcz padał od południa.

11. Dzień pogodny i piękny. Mowią o rewijach woyska, mających być w tym czasie, ale powiadają, że tylko x-że Konstantyn ma przegląd czynić. Ryscy Dominikanie zostali uwolnionemi od płacenia rubli sr. 22 miastu za plac na mogiły. I to łaska!—Od pułdnia deszcz.

12. Grzmoty, deszcz. Zda się że grad stronami musiał wypaść, jak się potym okaże, bo ostudzony nagle powietrzo-krąg wnosić tak każe.

Junius vacat.

Julius.

19 powrociwszy z drogi, zaraz pojachaliśmy na spotkanie o. prowincyała, który 11 i 12 bawił w Kozakiszkach, 13 w Poporciach, przez Troki 15 powrocił do Wilna.

27. Deszcz. Przyjachali z Kalwarij do Zabiał jadący, a nowicyuszowie do Poporć z Rosien. Pisałem do o. przeora Peterbur. i Ryskiego. Złotych 2 oddane przez ręce magistra i. x. prokuratorowi za szkło do zegarka. Reszta pism na Bialorus.—Donoszą, że husarzow korpus, stoiąc koło Kowna, zabiera siano, zbiera ludzi na trzebienie placów i czeka swych zwierzchnikow z niemałą krzywdą ludzi. Tak zawsze żołnierz jest ciężarem kraju, zwłaszcza, gdy iego obrony nicht nie potrzebuje.

Oktober.

Przez cały prawie September bawiłem w kompielach w Szopowie.

17. Snieg spadł pierwszy.

18. W nocy snieg i mroz.—Po ogłoszonym ukazie, że żydow brać mają w rekruty, straszne zmartwienie okazuje narod żydowski, i słyszeć, że w Dubnie nawet officera zabili żydzi przy braniu rekruta.

Nowember.

14. Snieg spadł znaczny i było osiem stopni mrozu.

15. Zawierucha. — Żydow rekrutują, ci uciekają, wieszają się i morzą, ale to nic. Będą służyć na flocie i to dobrze.

Rok 1828.

Januarius.

Mrozu mieliśmy do stopni 26. Zimowa droga niestateczna.

26. Mroz był do stopni 12. — Z nowin nic nie wiemy i nie słyszem i słyszeć już nie chcemy.—Mowią, że znowu akademików chyrurgow biorą do aresztu, jakoby do samego rektora Pelikana mieli nieukon tentowanie; jak się zdaje, że ktoś szuka kija, aby psa uderzył.

Februarius.

22 Mrozy były do stopni 19, a w tych ostatnych dniach stopni 13. Dziś snieg i zawierucha.—Nową napaść na akademikow rzucają, jakoby falszowali monete. Lękać się trzeba, aby te wszysztkie zamachy nie były wrożbą upadku Akademij Litewskiey. Mowią, że rektor Uniwersytetu Pelikan ma być zmieniony, ktory teraz cięszko choruje.—Rekruci żydowscy już do swych mieysc odprawieni, okazuię z nich wielu nienawiść ku swemu narodowi. Branie w rekruty żydów będzie srzodkiem przereformowania tego narodu.

Marzec.

17. Stopni ciepła mamy blisko dziesięciu w południe. Dni pogodne i piękne.—Nowin żadnych. Taka cichość panuje, jak na spokoinym morzu. Nauczyli się nasi ziomkowie trzymać język za zembami, bo też pierwiey wiele bałbotali, a nic nie robili.

Oktober.

15. Przez ciąg podroży mey do kompeli Agłonskiey i bawienie w Szopowie opuszczone opisanie dzienne. Nic też nie zaszło ważnego, procz to, co cała publiczność już zna, jako to: woyna z Turkami, przeyscie przez Dunay Rossyskich woysk, zajęcie fortec, opasanie Szumli i Warny, a w Armenii zajęcie kilku fortec i dążenie woyska Rossyskiego do Trebizondy etc.—Biednych akademikow, oskarżonych o zamach na życie Pelikana rektora, posłano na Kaukaską linią do woyska. O. Prowincyał był w Łucku u i. w. metropolity Cieciszewskiego.

19. Snieg wypadł znacznie, cały dzień się trzyma.—Cena zboża nagle się zniżyła w Kownie z powodu, jak mowią, odpłynienia statków Krolewieckich, ale raczey trzeba powiedzieć, że z powodu namnożoney liczby przedających. Mowią, że się ominąć nie można z furmankami do Kowna. Naturalna rzecz. Cena się podniosła, podatki przyciskaią, a obfitość przeszłoroczna jeszcze się daje po wielu mieyscach widzieć. Wszakże ja poydę w zakład, że głod będzie na wiosne.

20. Snieg pada.

21. Snieży i iuż ludzie używają sanney drogi około domow.—Podniosła się cena pszenicy do rubli 16 w Kownie i spadła teraz.—Dochodzi wiadomość, że forteca Warna wzięta przez Ruskie woyska.

Następnych dni aż do Nowembra były mrozy do siedmiu stopni.

Nowember.

1, 2, 3. Deszcz pada, snieg zniknoł, mrozu niema. Nowy kwestarz zjawił się w tych stronach. Na przekarmienie przez dni 10 kilku osob, do brania rekrutow wyznaczonych, potrzebuie marszałek Trocki składki, co do gęsi i innego ptastwa, chleba etc. Ot biedni bernardyni dostali towarzyszow niepotrzebnych!

5, 6, 7. Deszcze. Siodmego snieg pruszy. Smutna dla Rossyi wiadomość doszła o smierci Maryi Fiedorowey, starey Imperatorowey, matki Alexandra, Mikołaja etc.

8, 9. Wczora mrozu było 4 stopnie, dziś sniegu nieco spadło. Rekrutow dwuch z Poporć przyjęto w Trokach, trzech zbrakowano.

12. Harmat z fortecy Warny darował cesarz Warszawie, na pamiątkę zabitego pod Warną Władysława krola Polskiego.—Kopernikowi stawią pamiętnik w Warszawie.

14. Oddałem kopią wywodu szlacheckiego i. p. Linzy dla oddania w Owsianiszkach p. Matuszewiczowi, przez ręce ekonoma Wirpszy.

15. Przymrozek.—W niedziele przeszłą czy w poniedziałek umarł nagle przybyły porucznik z rotą do Żosiel i. p. Witkowski, człek czerstwy, piękny i kochany.

17. Deszcz. Imieniny w. i. Pani sędziny Syruciowey, ważney z płci swey starożytney polki.

18. Tey nocy okropny wichr pozrywał i dachowki i wiele szkod poczynił.

19. Stopni mrozu tylko cztery.

20. Stopni mrozu było osiem. Nota: Kiedy u nas było mrozu stopni 6, to w tymże czasie pod Borysowym było stopni 16, jak mamy z listownego doniesienia.

21. Mrozu stopni sześć, sniegu w nocy nieco spadło.

22. Okropny wicher zrywa dachowki z budynków, co też to się robi w lasach? O. magister z nowym professem wyjachał do Wilna, pierwszy z powrotem, drugi na kurs filozofij pod nauczycielem o. Jurczynskim, ktory w tym roku z Peterburga powrocił do prowincij.—Żydzi wyrazną nienawiść

okazują do Panuiącego. Aż strach słyszeć, jak te nikczemne gałgany swym językiem mielą falszywe i nienawystne rzeczy!

24. Mrozu mało, ciche powietrze i spokojne, ale horyzont żywy zaczoł dmuchać wiesci, duchownym osobliwie nie miłe. Odwróć, Boże, te kary od domu Twojego!—Żydom przykazują jawić się do Żosiel, to jest tuteyszey parafi mieszkancom, z okazaniem kwitów z opłaconych podatków i to, notabene, w szabasz. Moi Boże, jakie to sposoby mają ludzie przykrzenia się biednym!

25. Mroz nie wielki, ale dzień cichy.

26. Mrozu stopni dwanascie było i prawie dzień cały taki stopień. Mowią, że xx. Bazylianom, ktorzy w łacinskim obrządku urodzeni byli, kazano precz z klasztorow wychodzić i obierać sobie inny rodzay życia (aby nie unickiego księdza). Tu się tworzą rozliczne pytania: 1-mo, czy zaręczenie praw przez Monarchow nam zapewnione już nie exystuje? 2-do, czy starcow doyrzałych, zasłużonych, na publiczney posłudze będących, pozbawić chleba i mieysca i stanu godzi się? Resztę potym.

27. Mrozu było stopni sześć. Snieg wieczorem padał.

28. W nocy snieg spadł duży, ale wiatrem rozniesiony.—Ia znowu pytam się o losie xx. Bazylianow: czy onym zapewniają kawał chleba w drugich towarzystwach, mieyscach, w obowiąskach, lub bez obowiąskow?

29. Odwilż spędziła rzucony pierwiey snieg. Pola już są odsłonione, wody się sączą, dwa stopnie ciepła pożarły wypadły snieg.— Po smutney o xx. Bazylianach nowości nastompiła smutnieysza jaka iest, że i nam zagrażają nieszczęsciem, nie tylko nam, ale całemu katolickiemu duchowienstwu. Niech się dzieje wola Boga. Obaczem, co daley nastąpi.

30. Odwilż.—Dochodzi wiadomość, że pięćdziesiąt rekrutów ninieyszego naboru ze Żmujdzi w drodze koło Rossien zbiegło. Biedacy! złe sobie poradzili, nie unikną ni niewoli, ni kary, a mogą i biednych drugich wprowadzić w odpowiedz i nieszczęscie, ktorzy by z litości noclegu onym pozwolili, lub nakarmili.

December.

1. Przymrozek niewielki.—Ieszcze coś o xx. Bazylianach można pytać się. Po odjęciu onym kilka zamożnych klasztorow, jako to: Żurowic, Połocka i pono Poczajewa lub innego, gdzie się podzieją zakonnicy?! Kto szkołami zakonnemi i swieckiemi zaymuje się? Zkąd dla nauczycielów pensya? Ja tych rzeczy nie rozumiem.

2 Nocą snieg padał, a rano deszcz, wieczor przymrozek, tak niestała panuje pogoda.— Dowiaduiem się, że z Rzymu dla metropolity Cieciszowskiego, biskupa Łuckiego, przyszły potrzebne łaski duchowne.

3. Dzień spokojny, mały przymrozek, wiadomości żadnych.

4. Mroz od dwuch stopni, ale dzień cichy. Spodziewany dziś i. x. prowincyał do Wilna. Na takim ustroniu, jak my mieszkamy, niedziw, że nic nie słyszem ciekawego, i dobrze, lepiey nic, niż zle.

5. Mały mroz, pono od stopni dwuch, bo ja nie uważałem.—Mowią że książe Konstantyn przejezdział przez Kowno do Warszawy, po pogrzebie matki, z Peterburga w tych dniach. Dobry, widno, książe, ktory obywatelskich koni nie potrzebuje, pocztowemi się obchodzi. Dawniey pod sługę nawet Repnina, lub jemu podobnego, stawialiśmy na każdey stacij czasem po osiemdziesiąt koni. Rany te już są zagojone, ale ieszcze bolą.

6. I snieg, i deszcz prawie dzień cały. Rolnicy drew nie mają, sliska droga, konie padają, jak po szkle pełząc, a my siedziem w zaciszu, jak mowią: „w uchu niedzwiedzim"; nic nie słyszemy.

7. W nocy deszcz padał, dzień pochmurny, wietrzny.

8. Snieg.

14. Mrozu stopni 11. Odjachał do Rosien i. x. przeor Rosienski.

15. Mrozu stopni 15.—Straszą nas okropnemi przepowieściami: mowią i o kościołach i o majątkach duchowieństwa katolickiego. Obaczem, co nastompi.

21. Mrozu było stopni 18. W dniach nastempnych umnieyszał się mroz do stopni 11.

23. Mroz był stopni 12. Wiadomości żadney nie mamy, a nawet ryby dla mrozow. Przeprowadzają partie rekrutow koło nas do Wilna, już czwarta idzie partja, a ludzie i konno i piechoto onym assystować muszą: pędzą z dwuch dymow jednego konnego do straży.

27. Mrozu tylko mieliśmy stopien jeden wczora, dziś zaś stopni 5, a nowości w tym partykularzu żadnych. Wiatr wielki.

29. Wczora mieliśmy mrozu stopni 10, dziś stopni 12.—Iezdżą po powiecie wizytatorowie karczem, przeglądają jakie są miary do trunkow i na mieyscu nieupodobanych dają swoje w wysokiey bardzo cenie, zawsze że szkodą biednego ludu. To są sposoby zbogacenia się urzędnikom policeyskim, a obdarcia żyda, czy szynkarza.—Wilia wszędzie staneła okryta lodem.

Rok 1829.

Januarius.

4. Przez dni poprzedzaiące był mroz 16, 17, 18 stopniow, dziś zpadł do 8 stopni, ale za to wiatr okrutny od zimowego wschodu duł przez dzień cały.—Wiadomości niepomyslne dochodzą nas zewsząd. Convertat Deus haec monstra in melius!

9. Przeszłych dni był mroz 18, 18, 12 stopni, dziś 22 stopnie i wiatr odmienił się bardziey ku wschodowi letniemu, czyli bliżey wschodowi ku pułnocy. Nasza policya znowu z żydami toczy wojne. Winnik naprzykład, garbarsz i tam daley, nie mogą z dziećmi i żonami żyć we wioskach, swoje rzemiosło sprawując, muszą te biedne stworzenia uciekać do miasteczek mimo tak srogich mrozow, bo tak chcą policyancy. Boże odpuść!

10. Mrozu stopni 24.

11. Ditto — 22.

20. Błogosławiłem w Szopowie slub majora Baczysmalskiego z pułku Klasickiego z w. Rozą z Skarzynskich Pohoską, sędzianką Wiłkomirską, za indultem. Huku suto było na weselu, zebranie liczne, był i Żagiel, marszałek Wiłkomirski, i pułkownik husarskiego pulku Mamonow, oraz wiele officerów i obywatelstwa.

29. Ia powrociłem z Wiłkomirskiego Ludzie chorują. Dzieci umierają że szkarłatyny.

30. Mrozu stopni 14.

31. — — 20.

Februarius.

1—9. Mroz był na przemiane, od 10 do 20 stopni dochodził.

10. Odwilż znaczna, mrozu nie było, termometr spadł na zero.

12. Mroz stopni 10, sliczna pogoda. Wiadomości żadnych, ni nowin.

Martius.

1. Snieg długo padał. Przywiezli w tych dniach chorego x. Pietraszkiewicza, professora, z Grodna do Poporć.

2. Ciepła było w dzień stopni 4.

3. Mrozu zrana stopni 14.

5. Mrozu stopni 14, dzień piękny. Nowin żadnych. Ludzie z Upickiego i Wiłkomirskiego szukają chleba w Trockim, bo tam już głod się okazuie.

6. Mrozu stopni 12.

7. Snieg pada.

8. Odwiedzili nas przeorowie i doktorowie i. x. Iatowt Wilenski, i. x. Zalęski Trocki z powodu imnienin przeora tuteyszego Poporskiego i. x. Reginalda Szaniawskiego.

12. Zawierucha powietrza, mrozu stopni 11. W Białey Rusi odmieniają szkoły: w Orszy będzie powiatowa szkoła że swieckich nauczycieli złożona, duchownych nie potrzebują; toż z Mscisławia xx. Bernardynow ze szkoł rugują; toż bazylianow z Witepska; toż z Uszackich szkoł Dominikanow;

a w Leplu ma być powiatowa szkoła, i z Krasławia xx. Missyonarzow, a w Dyneburgu ma być szkoła powiatowa.

14 Piękny dzień, snieg niknie, mrozu było stopni 9 zrana, teraz ciepło.

16. Snieg pada.

17. Mrozu stopni 12. Odwiązł o. magister chorego x. Pietraszkiewicza do Wilna na leki.

18. Mrozu stopni 10.

19. Ciepła stopni 2.

20, **21**. Deszcz. Ciepła stopni 8 było 20 dnia.

23. Dzień piękny, wody sciekają, albowiem trzy stopnie mrozu rannego nie pozwoliły gwałtownego spadu wod. P. Lewandowski pułkownik pułku Wilenskiego, w Trokach kwatere mający, został generałem, jest to człek spokoiny z Małorossij rodem i powiat Trocki z niego kontent, oraz cały pułk.

30. W poprzednych dniach ruszyła Wilia, 24 zaparły się lody Wilij niżey Rykont i pozalewała woda wiele budynkow nad brzegiem. Trocki nasz przyfolwarczyk, Ponaryszki zwany, cale zalany, ludzie ledwie na dachach potrafili uiść niebezpieczeństwa i to musieli onym przystarzyć czołny z Rykont. Ieszcze o wszystkich szkodach nie wiemy,

Aprilis.

1. Snieg padał.

2. Deszcz. Był u mnie posłaniec z Rogowa, lecz bez skutku odjachał. Dziś były exekwie po smierci s. p. Leona XII, papieża. Mimo popsutey drogi ludu choć nie wiele zebrało się na obchod po oycu Xcianstwa. Posłancowi z Rogowa ukradli konie w Wilnie, najętemi dostał się do nas. Lod, z Wilij wyrzucony na brzegi, wynosi łokci prawie trzy.

3. Spokoiny dzień i ciepły. Wczora były exekwie za duszę s. p. Leona XII, a dziś nabożeństwo do Ducha swiętego o prędkie i szczęsliwe wybranie nowego papieża.

5. Dzień spokoyny, błota wiele, ryb nic. Niejakiego Paszkowskiego, byłego podskarbiego Trockiego powiatu, ktory kupił majątek Michałowszczyzna zwany, niedaleko od Poporć, były w dziedzictwie pana Duszakiewicza, po osądzeniu za przebory powiezli w proste żołnierze, w inwalidne roty. Nieszczęsliwy człowiek! ledwie ręce obmoczył w skarbie i jeszcze nie wiele lez obywatelskich (procz żydow) wytoczył, aż i własną wolnosć i majątek kupiony, i kredytorów summy potracił i pogubił.

9. Deszcz po obiedzie i grzmoty raz pierwszy tey wiosny, lody nawet na stawach topnieją, ryby niema.

15. Snieg padał i mroz aż do zmrożenia wody.

16. Piękny dzień. Wody okropne rzek poczyniły wiele szkod w Wilnie, Kownie, Srzedniku etc. W sąsiedctwie naszym Limuciany zalała Wilia dom mieszkalny podmyła woda.

20. Dzień dżysty i mrozny.

22. Dzień cale piękny. Uwiadomiają nas, że iuż mamy nowego papieza Piusa VIII. Chwała Bogu! Żal Leona XII.

25. Piękny dzień i ciepły. Krzątają się koło uprawy ogrodow i innych gospodarskich zabaw. Bydło na pole wypędzono. Bel owiec, mruczenie wołow, ryk krow—rozlega się po polach; ludek boso zapędza bydło, wiosna wyrazną. Nie wiem jak się na kontraktach w Wilnie obchodzą, to pewna, że i dłużnik niema co dostać, oba więc narzekają, nędzota do naywyszego stopnia doszła, nicht niema pieniędzi, a rozdziały (exdywizye) po wszystkich powiatach mnożą się.

26. Grzmoty były i deszcz wieczorem.

27. Pochmurny dzień. Gadają że Cesarz jedzie do Warszawy na koronacyą i korone wiozą. Obaczem daley.

Majus.

2. Do Wilna przybył Imperator Nikołay jadący do Warszawy na koronacyą krolestwa Polskiego.

Imperatorowa jachała przez Wiłkomierz, Ianow, Kowno do Warszawy. W Wiłkomierżu nocowała. Koronacya ma być 12 Maja.

8. Dzień piękny.

20. Dziś wyjachał przeor Poporski do Kowna na inkwyzycyą skarg między przeorem i zaskarżajacym zgromadzeniem. Deszcz pada cały dzień.

21. I snieg, i deszcz, i wiatr cały dzień panują. O powrócie Monarchy niemamy wiadomości. To pewno, że się koronował 12—24 Maja na krolestwo Polskie w Warszawie. Gazety opisują ceremoniał wspaniały tey koronacyi pod numerem 56, 57, 58 i dalszych tego roku.

22. W nocy snieg padał, rano deszcz ze sniegiem, po obiedzie spokoiny dzień. Gospodarże siać nie mogą zboża jarzynnego dla mokrości i zimna.

26. Przez dni ciągłe deszcz pada i dziś tak w nocy iak i we dnie. Iaka będzie jarzyny seyba? Mowią, że Imperatorowa i krolowa ma jachać do Berlina dla odwiedzenia oyca i swadzby jakieyscі, o ktorey jeszcze nie znamy. Imperatora powrotu oczekują na dni pierwsze Junij. Mosty każą poprawiać i drogi, oraz słupy malować. Żydow w Trockim powiecie wypędzają z karczem, bo im niewolno szynkować na pięcdziesiąt wiorst od granicy, przez przyczyne kontrabandow praktykowanych.

27. Dzień piękny. Rolnicy krzątają się koło pola. Żyta nie osobliwe, osobliwie po gorach.

Junius.

6. Powrocił o. prowincyał z Kozakiszek. Tam lud licznie zebrany był na Zielone swiątki.

Dni piękne nastąpiły. Przyjachali x. Korżeniewski i x. Seluan z Odessy; drugi był przełożonym i wizytatorem koloniow katolickich, pierwszy kaznodzieją i katechystą francuskim i polskim, a spowiednikiem nawet dla niemcow. Deszcz maleńki spada po godzinie siodmey wieczorney. Powiadają, że woyska ruskie około Silistrij, ktorą oblegają, zostali napadnionemi od wielkiego wezyra we 25000 woyska przybyłego z Szumli i jakoby ze stratą kilka tysięci cofneli się, ale 400 osob ruskich i dwuch generałow liczą między poległemi. Kto chce, niech sprawdza. Z Rosien przyjachał i. x. Sutkiewicz prezentat, a moi kiedyś sekretarz, uczony człek i wesoły.

14. Koło szostey godzini były u nas gromy, nawet pioruny i deszcz piękny, to wszystko trwało pułgodziny. Cesarz i krol Nikołay pojachał do Berlina, bo krol Pruski dla febry nie mogl zjachać dla widzenia się do Szląskich swych posiadłości. W samey rzeczy wezyr napadł na mało zebranych rossyan we 28000, nawet 4 armatki wzioł i dwuch generałow, oraz 13 sztabofficerow ubił jak gazeta donosi.

17. Dzień gorący, pogodny, wczora nieco deszcz padał zrana, lecz processij publiczney, w Poporciech nie przeszkodził. Dziś w nocy były gromy i deszcze, ale za Wilią. U nas była noc spokojna, procz błyskawicy.

18. Wyjachał do Rygi sąsiad tuteyszy i. p. Stankiewicz, przez ktorego posłałem 25 r. sr. na sprawunki i powrocił we dwa tygodnie.

19. Koło 12 godziny deszcz spadł i grzmoty huczały. Temi dniami przejachał nastempca Tronu, młodzian lat jedenastu, przez Kowno do Peterburga.

20. Dzień piękny.

28. W tych dniach około Kowna aż do Giełwan grad okropny pobił zboża i rożne rosliny; był jeszcze aż w Gabryolowie, lecz mnieyszy, w Poporciech zaś tylko deszcz.

29. Maja 30 otrzymali rossyanie wielkie zwycięstwo nad turkami, pobiwszy woysko samego wezyra około Szumli. Odebraliśmy ukaz nieznacznie znaszaiący wszelkie zakony: kto chce się w obowiąski zakonne wpisać, powinien przed rządem guberskim dowieść, że

szlachcic. czyli wolny człek, nie pod sądem etc. Te guberskie zaswiadczenie z prozbą proszącego dosyła się do kolegium duchownego, a ztąd do ministra cultus, ktoren czy pozwoli, czy nie,—to przyszłość ma okazać. Z tąd idzie taki wniosek: 1-mo—Zakony do lat 10 nie mają nowicyatow, do 15 studiow, a do 40 existencij. Ot jak bez kassaty kassują się starożytne gmachy. 2-do—Żyjemy w wieku Lutra reformy. Boże odpuść!

Julius.

1. Dziś wyjachał o. prowincyał do klasztorów Żmuydzkich na wyzyte. Wiadomości nie pocieszne względem zniszczenia zakonow co raz się smutniey przedzierają do słuchu interessowanych, ale dość jest tego, co się wyżey № 1 i № 2 powiedziałem w ogulności.

4. Powrócił szlachcicz Stankiewicz i przywiozł mi sprawunki.

Ankar wina rubli . . .	12
Pułankra Szato—Margo . .	8
Cytryn sztuk 20 . . .	1
Fladerek kołow 6 . . .	1
Tabaki 2 funty . . .	2

Restat u i. x. Raczkowskiego gr. 75 sr. Temuż Stankiewiczowi pozyczyłem na gwałtowne jego potrzeby rubli sr. 12, na co jest karta jego. (Zwrocone).

6. Słyszeć się daje, że grady wiele poskodziły. Piorun w W i d o k a c h młyn spalił. M a l a t y miasteczko do połowy zgorzało od komina drewniannego i inne nieszczęscia dają się słyszeć. U nas dziś był mały deszcz między godziną czwartą i piątą.

8. W nocy deszcz i rano koło godziny dziewiątey ze grzmotami.

16. Deszcz i grzmoty od południa.

17. Deszcz od rana. W tych dniach naymłodszy Pietraszewski przybył z P e t e r b u r g a do W i l n a, odwiedził i P o p o r c i e; po obiedzie wyjachał na powrot.

28. W tych czasiech koło N o w o g r o d k a spadł grad wielkości kurzego jaja; powybijał okna i zboże. Księża assygnowani już są w P o p o r c i e c h.

31. Wczora i dziś descz padał na przemian. NB. Borowiki się pokazały raz pierwszy w tym roku.

September.

2. W pierwszych dniach Septembra grzmoty dniem i nocą były straszne.

3, 4. Deszcz. Rekrut wyznaczony z 500—trzech. Nowin żadnych nie mamy.

12. Deszcz i grzmot. Zaczynają gadać o zbliżeniu się wojsk Rossyskich pod K o n s t a n t y n o p o l. Te woyska 16 Augusta weszły do A d r y a n o p o l a. W tych dniach piorun spalił gumna i odryny w P a c u n a c h, folwarku do klasztoru Wileńskich Dominikanow należącego, samych swin sztuk 70 wybornego gatunku zgorzało i cała krescencya; na kilka tysięci rublow szkody rachują. W tych dniach w W i l n i e degradował biskup Minski x. Lipski dwuch swieckich kapłanow Wołożynskich rodzonych braci, starcow 70 letnych, za zabicie swieckiego swego brata, na ktorego imie kupiony był folwark za pieniędze księży, a ten nastempnie deposydował braci. Obu posłano do fortecy.

26. Nagle spadł w barometrże merkuryusz aż za burze. Nastąpił wielki deszcz przez dzień cały i noc z okropnym wichrem.—Augusta 8 woysko Russkie weszło do A d r y a n o p o l a, 3 Semtembra zawarła pokoy Rossya z Turkami. Warunki jeszcze nie wiadome w Litwie.

Oktober.

3. Pierwszy snieg padał i deszcz wielki.

4. Snieg i wiatr. Przybył assesor z T r o k na sledctwo względem powieszonego samowolnie młodziana, ktory niegdyś służył w kuchni. Policya Trocka rozumiejąc, że ktoś powieszonego straszył i był przyczyną jego smierci, udaię się w towarzystwie do P o p o r ć na sledctwo, ktore już odbył assesor i na ktormy

procz matki i brata dwadziescia dwuch gospodarzy pod przysięgą pytanemi byli. Tam gdzie myslą ludzie obłowić się, nie żałują ni drogi, ni fatygi, choć tu niema nic do pożywienia się. Chory chłopek uległ smierci desperackiey, a Bog jego sądzić będzie.

5. Deszcz. W Rossyskim rządzie wielkie rzeczy często idą bez uwagi, małe wiele znaczą. Parobczak powieszony zaymuje uwagę policyi, a porucznik u łeb sobie strzeliwszy ani zwrócił ciekawości ludzi, bo pierwszy ma panów, z ktorych można co korzystać, a drugi, odosobniony od familij, żołnierży tylko ma swiadków.

9. Dwa stopnie mrozu mamy. Wysłałem umyslnego do Kowna po przysłane z Zabiał pieniędze.

10, 11. Dwa stopnie mrozu. W tych dniach spadł snieg koło Subocza Litewskiego, głemboki prawie na łokieć. Żądający wstompić do zakonu takiey doznaią trudności od rządu względem pozwolenia, że nieboracy z płaczem powracają do domów. Tego doswiadczyły rożne zakony, nawet nasza prowincya.

17. Snieg padał. Przyjachał przeor Grodzienski.

18. Zawierucha i snieg mały.

19. Cały dzień zawierucha, snieg i przymrozek. Dzień okropny.

30. Wicher, snieg.

31. Toż samo, pozawiało drogi, poddasza etc.

Nowember.

1. Snieg, zawierucha. Zapomniałem opisać zdarzenie, ktore się przytrafiło w tych leciech w powiecie Trockim, w parafii Żosielskiey, a ktore może by dla historykow niemieckich potrafiło dać wyobrażenie owych starych zdarżeń w Prusiech, Inflantach i innych okolicach. Rzecz nastempna tak się zdarżyła.

Żosle iest starostwo, wielu panow w rożnych czasiech jednego po drugim miało. W latach 1807 umarł possessor. Alexander, Imperator, darował te starostwo pannom miłosiernym Wilenskim na fundusz sierot. W roku 1812 za nadeysciem Francuzow ludzie zostali pozbawieni koni i bydła, prosili swych possessorek o pomoc; panny miłosierne kazały zakupić konie i potrzeby włoscianskie, pod warunkiem zwrócenia kosztów. Zgodzono się. Przez kilka lat włoscianie nic nie płacili, zgodzili się wszakże robocizną opłacać dług zaciągnięty. Panny stawią nowy folwarek. Tu lud został oburzony, osobliwie poduszczony namowami niejakiegoś Sliwowskiego awanturnika. Następpuią kłotnie. Panny do sądu, sąd do przekupstwa, ludzie bez roboty. Sliwowski do pism. Nawet do boju przyszło się. Aż w. x. Konstanty z Warszawy przysłał umyslnego dla zaaresztowania Sliwowskiego, ktory pono poszedł na Syber. Ludzie niektorzy w turmie umarli, inni od plag, a reszta poszła w robocizne dla panien za ukazem. Tak się kączą utarczki słabych z możnemi.

6. Mroz stopni 13.

7. Mroz stopni $1^1/_2$.

8. Mroz stopni 5.

20. Mroz stepni 10. Rzeki staneły i ieziora, ryby łowią i ludzie tono w słabych lodach, jak mowią tu, na Kietowyskim jezierze. W tych dniach w kościele swiętego Duch w Wilnie wszczął się pożar przez nieostrożność (może pijanstwo) sługi kościelnego. Koło godziny siodmey wieczorney postrzegli płomien w kosciele, już podnoszący się w wysoką kopułe, szczęsciem tłumem ludzi i księży zgasili pożar, ale szkody wiele przez spalenie się szat, sukien kosztownych, latarni brackich i innych rzeczy zepsuciu lub spaleniu podległych.

X-ber.

4. Aż do dnia 4 X-bra mrozy były na przemian, naywiększy był stopni 16. Dziś niema mrozu, ni ciepła. — Rekrutow oddają panowie i żydzi; w Wiłkomierżu oddali szesciu, w Żoslach kilku z narodu Hebrejow.

7. Snieg spadł znaczny, mrozu mamy ledwie dwa stopnie. Nowości żadney niema,

procz że pokoi z Turcyą ustala się, a inni mowią, że i po zawartym pokoju biją się zwyczaynie, jak ludzie rozjątrzeni.

10. Mroz był stopni szesnascie, dzień spokoiny, droga dobra. Umarł dnia 6 tego miesiąca w Wilnie nasz sąsiad sowietnik Rogalski, uczczywy człek, zostawił żal po sobie u wszystkich, ktorzy go znali.

12. Mrozu mieliśmy stopni osiemnascie, ale dzień był spokoiny. Iakiś Łastowski wczora przyjachał z Wysokiego Dworu i nazad odjachał, czy to włokita, czy płochy, niewiem; widno że przeor Wysokodworski chciał się pozbyć niespokoinego mieszkańca, ale tuteyszy czeka zawsze rozporządzenia urzędowego.

21. W tych dniach mieliśmy mrozu naywiększego stopni 23, potym 15 ciągle, wczora 3, a dziś $2^1/_2$. Dzieci umierają od puchliny gardła, co dzień słyszeć o podobnych przypadkach, nawet i starszym dostaje się podobna smierci cząstka. Dzwony co dzień ogłaszają zgon ludzi.

Rok 1830.

Januarius.

14. Przez wszysztkie dni te mieliśmy mrozy od 22 do 15 stopni.

15. Mroz był 20 stopni. Seymikują po powiatach, obierając urzędnikow. W Trockim idzie na marszałka nasz sąsiad Kuczewski, czy co wskora, nie wiadomo; ja bym życzył onemu poprzestać na prezydencyi ziemskich sądow. Dzieci umierają ciągle, czy to zaraza? czy zimno i mrozy? Ia bym supponował, że mrozy są przyczyną tey smiertelnośi.

18. Mroz jeszcze trwa stopni 18, prawie nie podobna wytrzymać tak ciągłego mrozu. Od trzech dni bawi tu wyzytator nowicyatów zakonnych i. x. Godlewski, proboszcz Kietowiski. To są pierwsze kroki do zniszczenia zakonnych zgromadeń z taką scisłością względu: Zkąd? Za jakiemi pismami? Iakie dowody rodowitości i szlachectwa? Iakie powody powołania i tym podobne pytania; są to drogi do wyprawienia i naylepszego młodziana z zakonu, ale coż mam mowić?

21. Mroz był stopni 19. Wizytator nowicyatu siedzi i pisze a co? Dziecinności stroy. Ieżeli u kogo metryka nie regularna te obraca, krytykuje, smieje się i ma oddać do wyszey zwierzchności. W Trokach obrali na seymikach marszałkiem iw. p. Dombrowskiego; prezydentem grodu—naszego dobrego sąsiada d. Władysława Syrucia, a reszta urzędnikow mnie nie obchodzi. Bog z niemi.

28. W tych dniach były mrozy ciągłe od stopni 23 do 19, 18, 15, dziś tylko stopni 7. Ciągłe mrozy i chorob były przyczyną i nie wygody dla ludzi i cierpienia wielkiego. Wczora byłem u sędziny Syruciowey w Nasladach z odwiedzinami: sliczna staruszka teraz wnuka pielęguie. Do Rygi jadącemu p. Stankiewiczowi sąsiadowi dałem przez x. Syndyką na pokupkę wina: I. Rubli 10 przez niego pierwiey pożyczonych, II. Rubli 14 na tenże przedmiot, III. Rubli 4 na tabakę i inne pokupki. IV Pozostałe u i. x. Raczkowskiego groszy 75. Summa 28 gr. 75.

Februarius.

3. Mrozu stopni 6, snieg pada. Mowią, że general-gubernator Korsak stracił oczy. Stary! nie dziw. Powrócili z seymików niektorzy, ktorzy nie dopieli urzędow. Narzekają, ale na co, na kogo i po co? Nie chce mi się porownywać dawnieyszych urzędow z dzisieyszemi, wszakże życzył bym obywatelowi ubogiemu i odłużonemu raczey siedzieć w domu przy kapuscie, niż przy urzędzie marszałka skradać biednych obywateli.

6, 7. Burza była wielka, snieg padał obficie i drogi pozawalał.

8. Mrozu stopni 6, po obiedzie snieg pada. Zapomniałem wspomnieć, że zakon i. xx Bazylianow poniosł w tych czasiech straty nie nadgrodzone: odebrano im kilka klasztorów i przezbyterom oddano, pod tytułem seminariow, tak w Połocku, na Wołyniu i w

Żyrowicach, iuż tylko nauczycielow trzymają Bazylianow, bo prezbyterowie nie są w stanie uczenia młodzieży, zajęci dziećmi i żonami, nim się wciągną potym, ale to pokazuje, że już po Greko-unitach.

13. Przez te dni mrozy się powiększały, snieg padał, zawieruchy były; dziś 14 stopni było mrozu, ale za to dzień spokoiny, słońce swieci, wiatru niema.

Donoszą z Wilna, że miasto Brzesć, niegdy woiewodzkie, ma być obrocone na fortece. Zakonnicy i zakonnice maja opuścić swe klasztory, a majątek Dominikanów Brzeskich oddaje Cesarz Dominikanom Grodzienskim, Bernardynow-Bernardynom Słonimskim, a o innych okolicznościach jeszcze nie wiemy. Będzie tego więcey, nie day Boże doczekać.

15. Prawie nic mrozu nie było.

17. Stopni 4 mrozu było.

18. Stopni 14 mrozu. Od Julij było dwuch młodzianow, do zakonu wstompić żądających u nas. Wedle nowego rządu postanowienia czekali na decyzyą rządu, czy mają być, lub nie, przyiętemi, a że są z Polski, czyli z za Niemna, przyszedł teraz odkaz, i tak 8 miesięcy chleb klasztorny jedli i z niczym powracać muszą do domów. A co to dali będzie z zakonami?

22. Przyjachali do nas z odwiedzinami w. i. Pan major huzarow Bausmalski z p. Jozefem Pohoskim, sędzią Wiłkomirskim. Mrozu prawie nic nie ma.

25. Wczora goście odjachali, Mrozu zrana 2 stopnie, potym ciepło, droga powoli psuje się.

Martius.

7 i **8.** Wylewy wody były wielkie, tylko co mostu nam nie zniosło.

10. Spadły wody.

12. Snieg padał. Mowią, że xx. Pijarow z Połocka rugują, a tam być (musi) korpus kadetów. Twierdzą także, że Brześć miasto przeznaczone na fortece, duchowieństwo przecz rugują.

16. Snieg wczora i dziś pada. Wilia ruszyła kilka dni temu. Mowią, że księżom Bazylianom w Brzesciu szkoły odbierają, gdzie cywilni mają uczyć. Biedny zakon! gwałtem go niszczą. Nas jeszcze na przewłokę puścili do czasu. W Wilnie, w czasie szlacheckich wyborow, wiele kradzieży popełnili zbrodniarze, okradli p. Załuskiego brylanty, cenione cztery tysiące czerwonych złotych, i wielu innych. Powrócił do domu po czteroletney niewoli, w więzieniach i wożeniach Romer, były marszałek guberski Wilenski, ale, pono, obdarty z honorow i orderow. Chwała Bogu i tak, że zdrow do żony i dzieci powrócił.

20. Snieg padał.

21. Snieg padał obficie.

22. Ciepło, snieg zginoł. Romer był w odpowiedzi za towarzystwo massonow, ja rozumiem, że za towarzystwo patryotyzmu, za które wielu cierpiało.

26. Długo od rana snieg padał, w połdzień deszcz, koło godziny czwatrey zaczyna się wypogadzać.

Donaszają nam z gazet, że wylew Dunaju koło Wiednia wiele szkod poczynił, liczą ludzi do tysiąca zatopionych. Wylew Wisły koło Warszawy rownież szkody poczynił. Wylew Wilij przez zatrzymanie lodow koło Zakretu pod Wilnem zalał bułwary, ogrody, nawet na Antokolu domy; liczą, że wody Wilij od podstawy podniosły się więcey niż dziewięć sążni.

27. W nocy padał snieg, po południu wypogodziło się niebo. W tuteyszey parafii Poporskiey jest teraz kluczwoytem karaim. Ten prosi księży, aby mu stare habity podarowali, a na co? Słyszę. że podobney sukni potrzebuią na swoie cycesa, rodzay koszuli z węzłami, ktorą noszą pod spodem na koszuli.

28. W nocy był mroz, kanały pozamarzały, dzień piękny i ciepły jako jeden wiosenny. Rząd kazał drogę prowadzić od Kowna do Peterburga przez Wiłkomierz, Dynaburg, wiorst 694. Ma kosztować więcey

15 milionow rubli. W naybliszey distancij od nas pojdzie ta droga przez Ianow, mil 4.

Aprilis.

Z piątego dnia na szosty kobieta 22 letna z Lelan, majątku państwa Syruciów, powracając z kościoła po processij nocney kalwaryskiey, znaleziona została umarłą nie w wielkiey od domu odległości, niczym nie skaleczona, ni obrana z odzieży.

8. Do tey pory jeszcze niepochowano kobiety, ktora pewnie z apoplexij mogła umrzeć, czekają na doktora z Trok, ktory ma one exenterować, a może i sledctwo się zjedzie. Te krucy lubią takie padła i zdarzenia. Dzień piękny i ciepły.

18. Dzień dzdzysty. Po obeyrżeniu rzeczoney zmarłey kobiety przez doktora uznał Eskulapiusz, że umarła przypadkowie, więc i wielkiego sledsłwa nie było. Kawalerya tuteyszych stron poszła, czy ma pojść pod Rygę. poszła pod Kowno na kampament tegoroczny, a ifnanterya do Brzescia. Seym w Warszawie—zaintonowany na 16 maja roku 1830. Wody rzek wylały znacznie w Austrij, Francij, Kaliszu i Poznaniu; w Litwie była powodż, ale nie wielka. O. prowincyał przybył do Wilna. W Wilnie ubostwo doszło do wysokiego stopnia i zepsucie.

26. Deszcz wielki.

27. Snieg.

28. Snieg w nocy. Umarła chorążyna Matusewiczowa, w rok prawie po zamąż poysciu, corka pani Grocholskiey z Zaborza. Dziś mają ciało przyprowadzić do Poporć z Gabryelowa, majątku Matuszewicza, kupionego od Oginskich. Wilenski pułk, rozłożony po Trockim powiecie, wychodzi wkrotce do Brzescia na letny kampament. Pierwszego Maja zbiorą się do Trok na musztra.

Majus.

2. Konie, przeznaczone pod przejazd Monarchy do Warszawy, nasze dziś wyszły do Ianowa. Dnia 16 Maja ma się rozpocząć seym w Warszawie.

6. Dziś w nocy przejachał Monarcha przez Janow do Kowna.

7. Konie nasze powróciły z Ianowa.

8. Deszcz wielki padał w nocy.

Junius.

2. W dniach Maja ostatnych były i grzmoty i deszcze. Mowią, że w około Swincyan i Merecza wypadły grady znaczne ze szkodą wielką zboża.

3. Deszcz i zimno. Ciągnie się ieszcze sledctwo względem kobiety, w czasie Wielkonocy pomarłey nagle, z Lelan, państwa Syruciow. Dawno by jusz należało zaprzestać tey nudney kwerendy.

8. Przejezdziaiąc dla zwiedzenia mogił pierwiastkowych książąt Litewskich w Żoslach i stolicy Litwy Kiernowie dla wiadomości dzieci swych i. w. Romer, były marszałck guberski Wilenski, kawaler wielu orderow, ten to sam, ktory był oskarżonym o nieprzyjazne zamiary przeciw Rossij i ktory był sądzonym tak w Warszawie, jak wybadywanym w Peterburgu; po wysiedzeniu kilku letnego więzienia w Petropawłowskiey fortecy powrócił na łono familij, człek utalentowany, dobry i dziś spokoiny, choć pozbawiony ozdob orderowych, odwiedził i grob familiyny u nas w Poporciach i nas nawiedził z synem.

9. Deszcz rzęsisty padał po południu.

Julius.

8. Z powodu choroby mojei dniowe te drobiastek opisywanie zaniedbane zostało.—W tych czasiech to jest 23 Junij obrany został prowincyałem Litewskiey prowincij zakonu s. Dominika i. x. Tomasz Jatowt, przeor Wilenskiego klasztoru, prawie jednomyslnie.

11. Deszcz i grzmot.

12. Wyjachali o. prowincyał do Wilna i x. przeor Poporski x. exprowincyał So-

kulski do Posinia na przeorstwo, x. Staniewski do Peterburga. Deszcz mały po obiedzie padał.

13. Pochmurny dzień.

25. Całą noc błyskawica i grzmoty aż do rana samego. Ciepła było stopni 41 na słońcu, po obiedzie.

26. Obławe robią sąsiedzi na wilków w naszym lesie przesiedywaiących, i nic nie ubili, procz smiechu w zysku.

30. Wyjachali z Poporć ordynowani razem z Kalwaryskiemi mieszkańcami, wczora przybyłemi.

31. Deszcz na przemian pada, chmury okrążają nasz horyzont, żyto zwiezli, ludzie dziś na gwałt sobie wiozą.

Augustus.

5. S. Dominika swięto przeniesione na niedziele, czyli 10 augusta, ale księża swieccy przywykszy do dnia 4 byli wczora. Deszcz wczora był wieczorem, dziś po godzinie szostey ranney były grzmoty i grad nie wielki, wieczor zbierają się gęste chmury.

17. Zdał urząd przełożeński o. Reginald Szaniawski w Poporciech.

18. Tenże Szaniawski wyjachał do Wilna na przełożeństwo, opłakali go wszyscy w Poporciach, jest to mądry zakonnik i gorliwy. Dają się słyszeć rozruchy we Francii. Krol Karol X. zrzekł się tronu na osobę wnuka swego. Biedne Burbony! Już francuzy obrali sobie krola Filipa Orleanskiego księcia. Tak to się wszystko rozprzęga gdzie utracili religią. Ten filozofizm poprowadzi Francyą do nowych nieszczęść,

26. Iescze siedzą sędziowe na sledetwie o zgrabienie żyda, lat temu dziesięć nazad jakoby kontrabandę wozył.

September.

3. Przez publiczne pisma mamy wiadomość z Francii, że Karol X krol, wyjachał z całą familią przez Cherburg a potym popłynoł czy do Anglii, czy do Sicylii. Uczony i wymowny francuz Chatau—Brien otwarcie ganił postempek francuzow, względem krola, życzył aby wnuk króla x-że Bordaux był krolem mianowany, a x-że Orleanu Filip regentem. O toż jakie są zdarzenia w wieku filozoficznym: we dwuch nocach Francuzi dwuch krolów zrzucili, a trzeciego przyiąc niechcą pewnie z przyczyny, że to wnuk Ludwika XVI, przez nich zabitego. Ciż Francuzi Deja Algirskiego z tronu pozbawili i do Neapola wylądować onemu roskazali.

9. Już mowią, że i Hyszpani podobny postempek względem swego krola uczynili. Boże zachowy reszte Europy od podobnego zepsucia.—Dzień cale piękny mamy.

11. Dzień piękny, ale wielki wiatr.

27. Pierwszy snieg spadł w nocy i zniknoł we dnie. Dnia 15 augusta wicher w Agłonie parkan rozwalił, a w Ruszonie dach z kościoła naszego zerwał i prawie o wiorste porozrzucał. Rozruchy w Francij i Europie uciszają się.

October.

1. U nas niema niedzieli, żeby jakie bezprawia ze strony policeyskich urzędników nie były dopełnione. Ci ludzie, ktorży czuwać winni nad porządkiem okolicow i ziem, tak są bezprawni i zuchwali, że onych kołnierża czerwonego i dzwonka do dyszła przywiązanego lękają się i nieustraszone dusze. Mowią o assessorach (bo w tym czasie komisarz jeszcze się osobiscie nie naprzykrzył), dziś assessor, porwawszy trzy konnę furmankę z włości tuteyszey, hasał po wioskach i domach pobliszych, a biedny dziesiątnik na swym koniu czwarty już dzień oklep, czyli bez siodła, przed onego pojazdem leci jak na złamanę szyie; furman assessora nieoswiadczony w uprawie koni, rolnik, został zbitym i zdeptanym przez opiłego assessora za to, że w pędzie gwałtownym koni popadł pojazd na kamień. Ale o podobnych bezprawiach milczeć trzeba, bo wron wiele krzaknie za jednym.

6. Dziś przyjoł przełożeństwo Poporskiego klasztoru i. x. Raymund Stasiulewicz, prezentat.

10. W tych dniach mieliśmy mrozu stopni dwa, a potym aż do dziś dnia ciepła stopni 5 i więcey. Dzień piękny.

Nowember.

14. Mrozu mamy stopni dwa, podniosł się thermometr do stopni 28 i dziś zaczoł spadać. Zaraza powietrza, zwana „cholera morbus", pustoszy kraje od Saratowa do Moskwy i pono daley. Rząd wszelkich sposobów używa do jei zniszczenia. Tłumy doktorów i chyrurgow pracują w łazaretach, naydystyngwowanszy ludzie przymują na się dozor opiekuńczy nad choremi. Gubernie armują się przeciw cholerze, zamykaja się, oczyszczają mieszkania i ulice, nie wpuszczają nikogo ze stron cholerą zarażonych, nawet Witepsk i Wilno w tym rzędzie zostają. Przynaymniey ociszczą miasta od smrodow i gnojow. Ot, niema nic złego, co by na dobre nie wyszło. W Wilnie rozdzielone ulice na częsci, w ktorych ludzie mają patrzyć czy się zachowuje ochędostwo. I nasz przeor Wilenski ma zlecenie patrzyć za czystością panien rożnych kłasztorow Wilenskich.

20. Naypięknieyszą mamy pogodę bez sniegu i deszczu, mrozu mamy stopni siedem naywięcey, ale cholera—choroba nie uważa na piękną pogodę. Gadają, że już w Witepsku grassuje. To pewne, ze w Białey Rusi bydło padło. W naszym Zabialskim folwarku Obitokach padło sztuk sto, w Klasicach, państwa Oubrych, padło sztuk 700. Tey jesieni kara Pana Boga i na ludzi i na bydło. A coż to się dzieje w innych mieyscach, o ktorych nie wiemy?

25. Snieg spadł. Pułk Wilenski wyszedł wczora do Merecza, a potem ani sami nie znają, gdzie idą czy do Niderłandow, czy do Francij, czy do Polski. Połki ciągna roznemi drogami.

29. Całą noc i więcey niż pułdnia padał deszcz obfity, snieg spłokany. Furmanki pod woysko wyprawione tylko do Trok, popędzone zostały do Merecza, niektore pouciekały, innych do tych czas niema. Kozacy przez Wilno ciągną, a gdzie?

X-ber.

2. Czwarty już dzień jest jak mamy odwilż, mgłę ogromno i deszcz, ani za prog wyruszyć się nie możem dla mokrości. Przechodzą gadania, ze w krolestwie Polskim za Niemnem jakaś waryacya staneła, lud jakoby pobuntowany mysleć zaczoł o jakiściey rewolucij. Nieszczęsny lud! Mało co ucierpiał i znowu w przepaść wpada. Obaczem co daley posłyszemy. Boże! ratuj niewinnych!

3. Sniegu wiele spadło, mrozu tylko stopni trzy i to nie spełna. Podwody z Merecza, ktore z Wilenskim pułkiem poszły, przez łaskę klasztoru i ludzi po dwuch tygodniach powrócili bez kolas, wygłodniałe i wycięczone i to nie wszysztkie; pospolstwo już się lęka rozruchow, niewiadomo zkąd co słyszy. Dwory swoje drobiazgi już chować zaczynają. Jeden klasztor nic niedba do tey pory.

6. Przez te dni padał snieg po mału, wczora już sami drwa przywozili, dziś i do kościoła sanmi ludzie jezdzili. Rozruchy u ludzi trwożliwych są wielkie, jakoby bunty w Polszcze, we Francij, w Niederlandach panowały, pewności żadney nie mamy, a nie chcemy wierzyć, żeby lud płochy miał coś nieregularnego rozpoczynać; zreszta, day Boże nam pokoi.

13. Już i publiczne pisma głoszą, że w Warszawie powstanie nastąpiło. Dnia 18 nowembrą szkoła podofficerow polskich, zniechęcona jakiemiś ostrożnościami i karnościami, ruszyła do Bellewederu mieszkania x-cia Konstantego; tu zabito generała Hauke i policij dozorcy Lubowickiego, wielu innych generałow oboyga stron padło offiarą smierci, jako to: Nowicki, Zass, Żandr etc. *) Zamoyski senator uniknoł do Brześcia. Rząd

*) Patrz Kuryera Roku 1830. № 127. 128.

tymczasowy Polski składa się z x-cia Czartoryskiego, Iuliana Niemcewicza i generała Chłopickiego. Snieg niknie.

16. Snieg spędzony, drogi niema. Lud się trwoży, wszędzie się lękają. Et timuerunt, ubi non timor. Biednych naszych wilków swojskich dziś pobili, i tu strach: nie dozwolili ochotnikom strzelać, żeby ktoś nie doniosł, że jeszcze bron się znayduje u sąsiadów. Słychać, że w sąsiedctwie urodziło się dziecko z zamkniętym otworem dolnym, baby słyszę rozrzynały kanalik i chyrurg tam pobiegł.

28. Sniegu troche przysypadło. Ludzi pędzą w podwodach do Rykont, Trok, Żyżmor, trzymają po tygodniu i więcey: wczora kilkadziesiąt furmanek od nas i sąsiadów (parokonna furmanka z pięciu dymów) do Stokliszek po siano, mające się przewieść do Wilna, więc naszym furmankom przyjdzie się jechać mil 10 do Stokliszek, mil 12 do Wilna, mil 7 na powrót, summa mil 29, a mają brać od puda siana po groszy 10 (pokop. 5). Pułki na złamaną szyie pędzą ku Niemnowi, ale my nic nie wiemy, co się dźieje w swiecie.

Rok 1831.

Januarius.

7. Mrozy były naywiększe do 18 stopni, wczora tylko stopni 8, dziś 12. O skutkach woyny nie słyszem. Ia smiele utrzymuje, że woyny nie będzie i być nie powinno, ale uciążliwości już mamy suto. Generał-gubernator Korsakow wyjachał, jego mieysce obioł Chrapowicki. I gubernator Horn zmieniony. Furmanki ze Stokliszek nie powróciły już dzień dziesiąty.

14. W dniach przeszłych był mroz do stopni 18. Dzis w dzień tylko stopni 3. Bajek nam wiele ploto względem woyny. Proklamacye wychodzą surowe i na rostrzelanie i na Syber i na konfiskate majątków. Rekwyżycyie co raz nowsze. Stawiliśmy podwody na poczte do Rykont, do Trok, woziliśmy siano ze Stokliszek do Wilna, teraz do Gopszły poczty na trakcie Grodzienskim mamy stawić i to liczne: już i płotna i sukna każą przystarczać. O to jakie są skutki woyny jeszcze początkowey, jeszcze w cudzey ziemi i nas nic nie tyczącey. Boże, odwroć te biedy od niewinnego ludu.

17. Zawierucha okropna, sniegu pełno nawiało, mrozu stopni 9. Wielu ludzi, mianowicie z woyskowych, zmarło w drogach.

20. Mrozu stopni 12 było. Co dzień nowe rekwyzycye od woyska i od sądu wydawają. Znowu konie to pod poczte, to pod przechod woyska, to na potrzeby policeyskich potrzebują. Nasi sukno rekwyrowane zdali w dubeltowey proporcij i tak ieszcze łokci kilkanaście nie domierżyli.

31. Całą noć deszcz padał, a w dzień snieg z deszczem, ciepła było w tych dniach stopni 4.

Februarius.

1. Mrozu stopien jeden. Woysko Rossyskie przeszło granice dwa tygodnie temu nazad.

Marżec.

10. Boleścią serca sciśniony nie miałem ani ochoty, ani zdatności do pisania. Od Nowembra rozpoczeło się powstanie w Warszawie. Publiczne gazety ogłaszają smiercie, boie i nieporządki. W przeszłym miesiącu były woyny między Rossyanami i Polakami, zaczówszy od Pułtuska, Ostrolęki aż do Pragi,- przedmiescia Warszawy. Są publiczne doniesienia ze strony Rossyan o zwycięstwach. Do dziś dnia nić pewnego nie wiemy. Razkazano owies, suchary i krupy wieść do Grodna. Biedni włoscianie pojechali i pod Mereczem musieli złożyć magazyn dla zepsutey drogi. Nowa bieda! Broń, jakaby nie była, powinna być oddana do skarbu i oddano! Mrozu teraz nad dwa stopnie niema, ale było stopni 18 kilkanaście dnie temu nazad, a potym stopniami opadał, było nawet ciepła kilka stopni. Snieg wczora i zawczora padał.

31. Po długich potyczkach w Polscze Rossyan i Polakow, których resultatum nam nie komunikowano, mowią, że główna kwatera Rossian jest w Białymstoku.

Aprilis.

1. W przeszłym tygodniu to iest 29 marca, przybiegli powstańcy Litewscy, zabrali ludzi w liczbie 50. koni, owsa, siana etc. Patrzaliśmy na ludzi zapalonych, młodych, niedoswiadczonych. , i oni już wojownikami! Zabrali Troki i broni troche. W krótce wyszli do Czabiszek, młodz do nich leci. Moskwa w Żoslach po odebraniu Trok rozproszyła nie opatrzoną milicyą, w Iewiu szesć osob rozstrzelały, pomiędzy niemi (jakoby) Bobrowicza, młodego człeka, nam znajomego, za to, że będąc ekonomem konno wzbrojone jechał. Nam 50 ludzi dać kazano, a pięć koni jezdnych, procz ludzkich zabrano etc. etc.

2. W nocy deszcz padał obfity, w dzień ciepła zrana do osmiu stopni. Milicya i. p.... w liczbie osob... urządzona i opatrzona. Jezli na wzor oney poydą inny, to mogą być żołnierżami, czyli ludzmi do boju zahartowanemi. Zreszta my w bezustanney trwodze, mowią jakoby blisko nas byli kozacy. Będzie bieda. W Iewiu rozstrzelali sześciu powstanców (raczey ekonomistow), ludzi młodych i nie doswiadczonych.

5. Dziś przechodziło zebranie woysk Wiłkomirskich do Kołgan na popas, z tamtąd rospatrzywać mają trzy punkta—Wilno Troki i Kowno, a tym czasem kozacy plądruią w koło nas. Zrabowane bydło u P. Matuszewicza w Gabryelowie; przedawali, kozacy za bezcen, lecz nikt nie kupił, ani żydzi.

6. Co dzień nowe rekwyzycye o krupy, mąkę, chleb, piwo, wodkę i siano, w krotce przydziem do niemożności załatwienia potrzebom podobnym i sami zostaniem bez sposobu do życia.

17. Piora niechce się wziąć w ręke dla znudzeń, jakie się dzieją i wyrządzają w tych czasiech. Rossyianie blisko krążą. Dziś Matuszewicza reszte zabrali i zboże, a powstancy także cisną się z różnych stron.

May.

1. Kilka dni mieliśmy mroz i snieg.

2. Dziś deszcz i z gradem.

3. Dziś w nocy snieg padał, leżał prawie do południa szczegulnie od pułnocy. Co się dzieie w naszych stronach?! W Wilnie panuie zaraza, zwana „cholera morbus". Ostrożności poczynione, łazarety napełnione i pilnowane, zdrowych okurzają, ledwie po kilku niedzielach teraz pozwalają wyiezdzać do Wilna. My żadney wiadomości nie mamy o przyiaciołach i znajomych. W Oszmianie powstanie staneło pod dowództwem Przescidzkiego, wpadli kozacy i kirgisy wycieli miasto; dzieci i białogłowy niewinne stali się offiarą zazartey zemsty, albo raczey mowiąc azyatckiey zawartości. Mowią że do plędrowania kościołów należeli żydzi. Teraz nakazano sledctwo, ale ktoż pobitych do życia przyprowadzi? W Owsianiszkach, majątku p. Matuszewicza, była potyczka: moskale, czyli raczey burłacy, zaczeli rabować, przybiegli powstańcy z Kołgan, lecz przy burłakach będący Rossyanie z armatkami odpędzili szparkich powstancow, ktorzy z Kołgan w nayprędszym biegu końskim doskoczywszy nie byli w stanie ugasić pożaru. Tu zgineło wiele młodzieży sliczney, z tey liczby: p. Hopen, Fabryciusz i wielu innych. Pięc wiorst skacząc galopem konno chcieli uzbroionych i w zasadzkach attakować! Powstańcy zbierali się nayprzód w Czabiszkach, majątku p. Piłsudzkiego, nad Wilią położonym, mil pięc od Wiłkomierza a sześć od Wilna, od Poporć mila. Przeniesli się potym do Kołgan, staroscińskiego majątku, pułmili od Poporć. Powiadają mi, że pozycya szczegulna między lasami i rowami,—ja oney nie widziałem. Po kilku tygodniach z Kołgan wy-

ciągneli do Janowa, z tamtąd na Zmujdz, gdzie złączyli się ze Żmujdzkiemi powstańcami. A tym czasem w Trockim powiecie komisarz sprawny Fygerszeld z kilkanastą kirgisami i kozakami oraz burłakami uspokajał powiat: nahayki tatarskie i kozackie były w robocie. Chłopiec młody, który ani należał do powstania, Szymanski, z raz bizunowych umarł. Chwała Bogu! Był i u nas ze swą komendą, ale z szczęsciem nie przykrzył się nam, procz rekwyzytów, do wygody bydła i swoich potrzebney. Już eśmy więc w ciągłey trwodze i niebezpieczeństwie.

10. Grzmoty i ulew wod wielki.

11. Grzmoty aż do południa i deszcz.

12. Sliczna pogoda. Co się dzieie w naszych stronach?—Zebranie powstanców Trockich, połączonych z Wiłkomirskiemi. Poszli na Zmujdz. W Keydanach spotkał ich generał Rossyski Malinowski w kilka tysięci ludzi, bili się w miescie okolo godzin szesciu i powstancy w liczbie pono tylko strzelcow 70, a pikinierow małey liczby, dowodzeni byli przez p. Matuszewicza (ktory Troki pierwey zabrał) i Wincenta Seńkowskiego,—obu naszych sąsiadow.—Dnia 10 piorun dwie chaty spalił Matuszewicza starego i gumno pana Derassa. Rossyanie poczwyczyli szlachte, ktorzy byli w powstaniu, a Szymańskiego, młodego człeka, ktory ani z domu nie wychodził, na smierć zaczwyczono. Powstancy w Giegużynie powiesili chłopa, który chciał zakłąc swego proboszcza i pana, a w Żyżmorach kluczwoyta Malinowskiego i żydowki dom spalili.

15. Przez dni kilka upały były do stopniów 20 zrana, w dzień do stopniow 24. Dziś przybyło z Zawilij 5 młodzianow z liczby powstanców, dowiaduiąc się o akademikach, z Wilna wybiegłych. Ci akademicy, jak powiadają ludzie, ukrywali się w lasach Ponarskich, głodu nacierpiawszy się dosyta, na ktorych przyszły dwie roty moskiewskie—jedna onych napastowała, druga czatowała. Pierwszą akademicy z po za sosem zniszczyli, tylko jakoby osiem ludzi zostało w życiu. P. Matuszewicz i Seńkowski podchodzą na onych ratunek, jeden jakoby do Olity udał się, raczey mówić do Olkienik, a drugi ku Wace. Trwogi suto, spokoiności mamy mało. Znaki cholery dają się i tu postrzegać: kilku już ludzi umarło.

16. Deszcz pada spokoiny. Przeszłey nocy przyjachał ze swą partyą kniaz Oginski, jako generalny powiatu Trockiego komendant powstanców, ze swoim sztabem tu do Poporć, narobili nam trwogi, gotowali jeść i zapijali jak mogli. U jednego w samey kuchni wystrzeliła fuzya, dwie granokulki wbiły się w uszak, inne drzwi przedziurawiły. Chwała Bogu, że nikogo nie było blisko. Rano cała ta swita wyjachała do Kozakiszek. Około pierwszey z południa kilku akademików z pod Czabiszek pojachało za Oginskim. Tak nas z chleba pozbawili, że tylko na dzisieyszy dzień jedna dla nas wszystkich bułka pozostała.—Znaki i skutki cholery dosić są wyrazne. Wielu ludzi umiera.

17. Dziś w Beńkunach, okolicy blisko Poporć położoney, umarł młody Bienkuński i zaraz po nim żona, młodzi i sliczni ludzie, w godzinach prawie szesciu po okazaniu się drodzu, biegunki i womytów. W Kołganach także panuie ta lub jei podobna choroba. Dziś było u nas kilku akademików z powstanców, dzieći młodych:—szukają swych towarzyszow. Także przyiezdzali z powstańcow Wilenskich, szukaiąc Oginskiego, szefa powstańcow Trockich, a ten siedzi w Zaborżu, okrążonego lasami.

20. Dziś przybyło kilkunastu młodzieży po rozbiciu ich korpusu pod Sumiliszkami, mil 4½ od nas oddalonemi. Na furmankach polecieli pono za Wilią. Przysłano tu jakiegoś ekonoma Januszowskiego, człeka roztropnego, jakoby podeyrzanego w sprawie oyczystey, lecz nic po onym nie widzieć. Powieszano w wielu mieyscach żydow i szpiegów: Rossyanie rozstrzelają albo na Kaukaz posyłają, a Polacy wieszają. Ot tobie bezpieczeństwo!

21. Powstancy mieszczą się w lasach między Zaborzem i Kozakiszkami. Nasz folwark Kozakiszki naybiednieyszy. Wczora kazano dać osiem wozów siana (siana teraz!), owsa i sucharów. Kilka dni temu daliśmy rubli osiemdziesiąt srebrem procz rekwyżytow, pierwey zabranych. Krótko mowiąc, przychodziem do ostatney nędzy, a z chłopow Pietkiewicz z Kołgan porwał naszą klacz i mowi: „teraz pora panoszyć się!“ A ktoż mu co teraz zrobi?

23. Nocowali w klasztore młodzi akademicy z liczby powstanców około pięciudziesiąt. Po ostatniey batalij biedni ludzie bez płaszczów, botów, pułnagie. Opatrywali onych, kto jak mogł i furmankami klasztoru wyjachali do Kozakiszek i Zaborża do x-cia Oginskiego. W folwarku zaś Poporskim, nam bliśkim, nocowała kawalerya, a we wioskach Ławkogole i Wereykanach piechota. Tędy przechodzili wszyscy do Kozakiszek, komendy x-cia Giedroycia. Iuz my dziś chlebem pożyczonym żyiemy, a jutrz niedziela niema jak upieć. Mowią, jakoby w Trokach kilku akademików, po ostatnym rozproszeniu poymanych. moskale rostrzelali, a swoich skaleczonych w liczbie 50 do Trok przywieziono.

24. Deszcz wieczorem. W samo południe uderżył piorun, lecz o iego skutkach nie wiemy. Wieczorem przyszła wczora komenda konnicy w liczbie osob 200, pięknie umundorowaney z sukna huzarow klasyckich, przez nich rozbitych zapasnych eskadronow, i muzyke mieli swoją, grali pięknie, przychodząc. Uszykowali się regularnie. Nakarmiwszy siebie i koni, po wtorey nocney godzinie, za znakiem trombki poszli przez Kozakiszki do Dembina. A dziś przedrawiać się chce przez Wilią piechota, przy ktorey zostają nawet amazonki—Platerówna i inne. Boję się, aby nie spotkały kozaków!

25. O toż i amazonki Litewskie! Pod imieniem Sarmatek przybyli do Poporć! Woysko szczególne pod komendą panny Platerówney i maleńkiego Giedroycia. Od dnia wczorayszego jeszcze do godziny siodmey wieczorney nie wyruszyły się panienki. Mają przy sobie trzech, czy czterech zbiegłych moskalów. Nieład sam i pijatyka w komendzie panuje, ludzi biją, furmanki pędzą, rekwyzyta rożne czynią i domagają się. Boże odpuść! Dziś rozchodzi się pogłoska, jakoby z komendy prawdziwey Polski przybyło ludzi dla rzucania mostów na Wilij—w Czabiszkach i Mitkiszkach. W Kozakiszkach naszych już tylko sciany.

26 Deszcz i grzmot.—Wczora w nocy wyszła komenda panny Platerówny, czyli raczey wyjachała na zerwanych furmankach, nawet gnojówkach, gwałtem zabranych. Poszły do woysk polskich, w poblizu nas zebranych. Anekdot. Ludzie nawymyslali suto. Jedni twierdzą, że wojównicy są kontency z przytomności tych bab, że mogą być praczkami, kucharkami i posługaczkami dla chorych i tam daley. Do Żosli przyszło dwa pułki konnicy polskiey z kilko armatami, do nich zaraz przyłączyli się Litwini jako to p. Horodenski z porządną kawaleryą, Oginski, Matuszewicz, Sankowski, Iazdowski, x-że Giedroyć i akademicy.

29. Narobili nam strachu przybyciem tu swoim kirgizy z kozakami. Osob, jak mowią, więcey 30 wpadli do folwarku, kur 40 zabrali, płotno zaś i rądelki zabrane, za roskazem officera, na płacz ekonomowey, wrocili, sami mieli jeść obiad w klasztorze, lecz przelęknieni pojawieniem się jednego szlachcica obrosłego i czarnego, a od nich prędko na koniu uchodzącego, udali się do Danowa. folwarku p. Sankowskiego. Deszcz.

30. Deszcz. Dziś w nocy nadeszła komenda pułkownika Matuszewicza ze 300 osob lub więcey złożona, uzbrojona, lecz nie umundorowana i bez armat. Strzelców mają naywybornieyszych. Przyszli cicho do klasztoru, rozłożyli się na dziedzincu i spokoinie noć przepędzili. Pozawczora zaś kożacy i kirgizy zrabowali folwarki: Kozakiszki, Zaborże, Gabryelow i panien Puzynianek, a tak zawsze my jesteśmy między dwuma ognia-

mi. Kozakiszki nasze zrabowane, oraz Zaborże i dwor panien Puzynianek, a Iatelunę spalone przez kozaków.

Junius.

1. Dziś o dziewiątey wyszła komenda Matuszewicza ku Wilnowi, gdzie się sciągaią rożne oddziały powstańcow: liczą onych do 80000 i harmat 36. Oszmiana, w przeszłym miesiącu, napadnięta przez moskalów, wyrznięta i w częsci spalona. Kirgizy okropności wyrządzali, kolczyki u usz razem z uchem odrzynali i pierscionki z palcami u żywych osob.

2. Ciągłe rekwyżycie od woyska o prowianty. Wczora posłaliśmy beczek dziesięc owsa, pudow sucharow (pono) dziesięc i inne produkta. Dziś 80 garcy wodki, sucharów i owsa—prawie nie wiem liczby. Liczba przyjezdzaiących tak z obozu jak i ustronnych iest niezrachowana. Przydziem w krotce do tego, że chleba nam nie stanie. Oboz Chłopickiego z regularnym polskim woyskiem stoi w Daynowie. Generał Giełgut idzie ku Wilnowi. Powstancy tu że się łączą.

3. Wszysztkie woysko wyszło nocą ku Wilnowi a baty z pod Czabiszek pognali w góre. Mówią jakoby komendant niejaki odpuścił rolników, ciągnących baty ku Wilnowi do domów, a żydom kazał one pędzić.

4. Mówią, że p. Matuszewicz koło Młynka, karczmy, położoney na gościncu i trakcie Trockim, spotkał się z kozakami,—kilku i ubił, a dwuch szpiegów powiesić kazał tamże. Dziś obiecali dobywać Wilna. Generał Dembiński idzie z tamtey strony Wilij ku Wilnowi. Woysko Rossyjskie wpadło do Musznik i tam rabowało, w Czabiszkach tylko mięsa żądali.

7. Dał się słyszeć wczora głos armat, a dziś mowią, że się przeprawuje generał Giełgud pod Zaborzem za Kozakiszkami na te strone Wilii rzeki.

10. Dało się słyszeć, że na dniach osmym i pono siódmym i dziewiątym podstompiło woysko Polskie pod Wilno. Nie wiemy szczegułów, ale (jakoby) kilka set wzieli w niewole i wielu pogineło osobliwie koło Ponarskich gur, gdzie były bateryе ukryte. To pewna, że woyska cofneły się za Wilią, część konsystuie w Czabiszkach, a w rzeszcie nić dokładnego nie wiemy. Dziś dają nam znać, że nasze Kozakiszki powtórnie zrabowane, nawet habity zakonników i sukienki porozdzierane i na wiatr puszczone. A co jest już prawie pewnym, to dwuch szlachty z Alexandryskiey okolicy, słusznych obywateli, oraz naszego felczera, który wczora do chorey staruszki zaproszony i powieziony pojachał, zabrali kozacy, a trzy panieńki z tamtych okolic uciekające do Wilij potopili. Oto jakie nasze dziś bezpieczeństwo. Iesli to prawda, ze w Alexandryskim życie ktoś wystrzebił, ktorego iuz złapali kozaki, to Alexandrowska szlachta i nasz cyrulik może do czasu biede pocierpią.

12. Chwała Bogu! Dziś nasz cyrulik Gabszewicz powrócił aż z pod Wilna, wyprosił się płaczem i swiadectwem szlachcica, ktory go do leczenia przywiozł chorey. Nacierpiał się wiele głodu i nahajek.

13. Dziś znowu nowa trwoga. Zjawili się wczora w Kozakiszkach kozacy, wiele zła narobili, a dziś po południu przyjachali do Wereykan, naszey bliskiey wioski, zkąd pojachali do Pahalniszek i dworu pani Rogalskiey, a do nas przybyć mieli na noć. Co będzie, Bog wie! Ludzie, gnoy wożąc, pouciekali z końmi do lasu, a lud jak kuropatwy po lesie rozpierchnoł się. Przybyli i do nas. Zrabowali dwa domostwa. Ile wiem, w klasztorze, procz obroku i piwa, nic nie brali. Mowią, że w kompanij kozaków naywięcey jest burłaków i żydów.

14. Dziś około Poporć rabują, szczegułów nie wiemy jeszcze, procz, ze w Torbiszkach wniwecz wszystko obrócili. Uciekała tędy kobieta, uprowadzaiąc konie i gęsi. Wieczorem przybyli kozacy, ale niezmiernie chwa-

leni od naszych, posilili się i w dalszą drogę puscili się. To było dnia 13. Ciż kozacy przepowiedzieli, że dzień nastempny może być niespokoynym, jakoż dnia 14 przybyło trzech komissyonerow, zakupując produkta; cena niska, a żądań wiele. Po południu od Naszlan przybyło szesciu kirgisow we swoim odzieniu. Szczęsciem, że oficerowie komissyonerscy byli, bo i tam nawet grubianstwem odpowiedali; ludzie pouciekali za pojawieniem tych z łukami żołnierzy.—Deszcz nawalny był wieczorem.

15. Deszcz lał znaczny. Wieczor był cichy. Wypędzili furmanek 14 pod oboz gwardij x-cia Konstantyna, człek aż z Szumska pędzony do Żosiel z furmanką uciekł, popasszy konia puścił się w swoją drogę, opatrzony chlebem i instrukcyą.

16. Deszcz. Dziś spokoynie u nas, ale w Kozakiszkach zrabowali do reszty, nawet kościoł odbili, wieprze pobili, owsa beczek 15 zabrali i tam daley. Mówią, że kapitan sprawny Trocki był na czele kyrgisów.

17. Co dzień przybywają kozacy do klasztoru; nabrawszy produktów i opoiwszy się do syta nie krzywdzą nasz w reszcie.

18. Moste na Wilij porobili moskale pod Zubiszkami: gwardya x-cia Konstantyna przechodzi na tamtą strone Wilij pod dowódctwem graffa Tołstowa. Ten graff trzyma się drogi, przez Litewskich powstancow praktykowaney. Nocowali w Kołganąch, poszli do Żosiel, daley do Poportel, a Iegry po nad Wilią.

19. Deszcz pada prawie dzień cały. Ludzie Poporscy, w podwody wzięci w przeszły poniedziałek, dziś przyszli po chleb, zostawiwszy konie w obozie. Wyobrazyć sobie nie można spustoszenia, jakie się dzieje w okolicach, w ktorych stoi woysko. Iarzyna zniszczona, żyto zielone skoszone, wioski zrabowane i popalone, lud tuła się po lesie, cholera, strach i poletnia kozacka do grobu tłumy ludzi wciska. Ot, czego my dożyli! Twierdzą, jakoby generał Kuruta, poważny weteran i człek sprawiedliwy, zaufany x-cia Konstantyna przyjaciel, przeiezdzał do Wilna przez Daynow. Szkoda starca:—konno osiemdziesiątoletny starzeć, słyszę, jachał, litość wzbudza, żal nad nim i nad x-ciem Konstantynem w teraznieyszych okolicznościach. Dziś armija Russka przeprawiła się przez Wilią.

22. Przez przeszłe dwa dni deszcz padał. Mówią, że armija Ruska powraca ku Wilij. Cholera, choroba, panuje koło nas, nawet w Poporciech.—X-że Konstantyn umarł i metropolita Cieciszewski.

29. Przez te przeszłe dni mieliśmy pokoi. Dnia 7 Junij było szturmowane Wilno od woyska Polskiego i byli by polacy zwycięzcami, gdy by nie nadeszło swieże woysko gwardyi x-cia Konstantego. Teraz koło Keydan bili się.

Julius.

2. Deszcz nawalny i grzmoty. Spokoyność.

5. Wiatr wielki. Niesłyszem nić, procz bajek, zwyczaynie jak w woynie. Prawią nam o zwycięstwach nad Kurlandcami, o ciągnieniu generała Skrzynieckiego do Grodna.

9. Dziś przybyło księży naszych 17 z Wilna, ktorym jak i innym gubernator kazał ustompić z klasztoru dla mnostwa chorych, zaymujących nasz klasztor.

12. Dowiaduiem się z urzędowych druków, ze korpusy Chłopowskiego, Rolanda, Szymanskiego wkróczyli do Prus i tam są rozbrojone. Tamże poszły: korpus Gielguda, którego Polskie woysko rozstrzelało, jak mowią, za zdradę, korpus zaś Dembinskiego ze Żmujdzi udał się ku Niemenczynowi i, jak widzieć, chce się dostać za Niemen.

27. Wszysztkie poprzedzające dni były gorące. Iarzyna dospieła przed s. Magdaleną. Gubernator Wilenski nakazał zjazd obywatelow do Trok (do każdego powiatu) dla robienia porządków i sądownictwa. Ustanawiają woytów gminnych z obywateli i proboszczów. W Nowogrodzkim powstanie wybuchnelo.

Tam pociągnoł z swym woyskiem generał Dembinski, za niemi pędzą się Rossyanie. O skutkach niesłyszem jeszcze. W sobote przeszłą (24) wpadli kozacy w nocy do Gabryełowa, majątku p. Matuszewicza, szukali samego, porwali panne Szawołowską i z sobą uwiezli. Na zajutrz odważył się jachać do nich sam Matuszewicz stary i oswobodził panne. Popadł się w nieszczęsną niewole pan Wincenty Iankowski, sąsiad tuteyszy, ktory ze swoją komendą wiele niepokoju czynił oddziałom ruskim; przyprowadzili go do Kowna i między jęcami prostemi umieszczyli. W tych dniach poprowadzili go do Wilna piechoto i u s. Ignacego osadzili. Biedny brat i siostry czują i płaczą nad jego nieszczęsciem, jezdzili do Kowna i Wilna, lecz co wskórają nie wiadomo — Cholera wzmogła się w Wilnie, nawet u nas w Kozakiszkach pojawiła się powtórnie.

30 i **31** mgła straszna pokrywała naszą powierzchnią i deszcz padał w rożney porże.

Augustus.

1. Dziś deszcz mierny padał od południa. Z Merecza kilko czasami pierwey wzieli do aresztu księży na doniesienie, jakby z Polski czytali pisma, na doniesienie, mowie, niejakiegoś Łabunskiego, mianuiącego się dozorcą szkoły Mereckiey i niejakiegoś Elsnera, który potym powstanie koło Merecza chciał zrobić:

X. Donat Olszeyko, przeor.
X. Kazimierż Butkiewicz, suprzeor.
X. Jan Radziewicz kurat.
X. Tomasz Sławiński, kaznodżieja.
X. Augustyn Glinski, prefekt.
X. Rafał Janikowski·
X. Ignacy Alexandrowicz, professor matematyki.
X. Leopold Borowicki, professor fyzyki.
X. Vincenty Kochanski, professor ruskiego języka.
X. Felix Waldciewicz, professor francuskieo języka.
X. Hypolit Stoklinski, professor wymowy.
B. Jan Narkiewicz.

Te pomienione osoby siedziały w areszcie w Wilnie u s. Piotra, a potym u xx. Trynitarzów. Niewinne ofiary cudzego oskarżenia! X. Przeor żaś ani w dziele inkwyzynym nie był, jako przybyły tylko czterma dniami przed zaaresztowaniem księży swoich.

5. Przez te kilka dni ciągły deszcz padał i dziś pada. Pewnieysze zaswiadczaią wiadomości, że w Wilnie rostrzelano Kudrewicza, Baczynskiego, Przewłockiego i Finka, oraz Łabanowskiego, takož trzech trynitarzow: x. Woytkiewicza kapłana, Skrabke kleryka i Sorokiewicza laika; w Iewiu osob sześć; w Trokach dwuch; w Oszmianie zabito księdza przy ołtarzu i osob ze 200 rożney płci; w Giedroyciach zabito 22, pomiędzy niemi dwuch Dmuchowskich—stryia i synowca; w Niemenczynie zabito x. Zawadzkiego proboszcza; w Kownie rozstrzelano x. kamenduła. z Pożayscia, nie prawda pono przejętego zagranicą.

9. Wczora i dziś piękna pogoda. Siedziem cicho, nić o wojujących nie słyszemy. Day Boże pokoi!

16. Mgła panuie prawie co dzień. Ludzie umierają; mianowicie w Eyragołce, wiosce, cała chata wymarła tygodnia przeszłego. Przeniosła się cholera już do Michłowszczyzny, lekarż powiada, że to nie cholera, ale gorączka. A Bóg że z ich twierdzeniami! Wczora był tu u nas sąsiad Maindorf, ktoremu powierzony jest dozor nad majątkami idących do powstanców jako to: Zaleskiego, Kuczewskiego, Ridominy, Strawińskiego i innych. Tyle grubianstwa popełnił w klasztorže, že aż strach.

17. Dzień pogodny sprzyia rolniczym robotom. Zupełna cichość o woynie. O! Boże, day pokoi!

20. Wiatry ogromne wiały. Wioski są, że gdzieś potyczka być musiała. Drogi kazano naprawiać. Woyska spieszą ku Wilnowi, ale ciche sekreta i bojazń: nic znać nie każą. W Peterburgu była napaść na polaków,

tam mieszkających. zawierzona u pospolstwa, jakoby zatruli mąki, herbaty, nawet Newskie wody, aż kommissya musiała być przeznaczona do sledzenia tey głupiey bayki. Chwała Bogu, podeyrzenia głupie prostoty spełzły na niczym.

21. Dzień piękny, ale smutne nas dochodzą powieści o smierci prowincyała, o katowaniu księży Kalwaryskich etc. Dał by Bóg, żeby to były próżne powiesci. My teraz w ciągłym smutku zostajemy.

24. Wczora i dziś tak zimno, że prawie do niewytrzymania. Wiatr był wschodny, potym północny. Krzyżują się pogłoski o wojnach, lecz nić pewnego nie ma. Powstańców, powracających, examinują, mierżą i opisują.

26. Zimno takie, że delikatnieysze rosliny powiędły, a ludzie w kożuchach chodzą. Wiatr pułnocno-zachodny. Kazano dać magazyny włoscianskie, nam wypada 52 beczek żyta i owsa w proporcyą, a notandum, ludzie nic nie zsypali i zawsze klasztor onych karnić musi.

31. Poprzednie dni były tak pogodne, że gospodarze już deszczu żądali, dziś skropił deszcz.

September.

5. Deszcz przechodził dni poprzednych, dziś pochmurny dzień i nieco deszczu. Woyska od J a n o w a przechodzą do W i l n a. Wiadomości żadnych nie mamy procz że ludzie z końmi uciekają od obozów pędzeni od i za W i ł k o m i e r ż a. Nie wiadomo jak ludzie tuteyszego powiatu ukryją się z końmi. Bydło pada obficie, w szczegulności w majątku pani Rogalskiey M i c i u n a c h.

7. Dzień mglisty. Dochodzą nas wiadomości o zajęciu W a r s z a w y przez woysko Rossyskie. Gazety te sceny opisują, nam niema czego gadać. Chrapowicki, generał-gubernator Wilenski—Grodzienski zmnienia się, a na jego mieyscu być ma Dołgoruki. Woda na N e w i e wylała z brzegów w P e t r b u r g u i wiele szkod poczyniła.

10. Dzień pogodny i piękny, ale nieco zimny Wyjachali do R o s i e n oo. Olseyko i Skawid do prowincyała.

12. Dzień piękny, ale mrozny, wody w małych naczyniach zamarzły. Donoszą, że w S ł o n i m i e kozacy otrzepali x. Pietraszewskiego i Rokickiego, drugi jakoby umarł. Iakiś zły człek doniośł, że broń (ptaszynka) miał jeden.

13. Dzień wietrzny. Znowu zjawiają się nowości różne. Kożacy, na pocztach stojący, poszli pod G r o d n o. W naszych okolicach wojsk niema. Majątki zaięty; powstańców bierże opieka dworżanska w opieke. Przynaymnej żony z dziećmi będą mieć prytułek w domach swoich.

18. Przeszłe dni były pogodne i ciepłe. Dziś deszcz mały pada ciągle. Koło spusku młynowego pracują ciągle. W majątkah Zaleskiego, Kuczewskiego, Strawinskiego, Oginskiego, tu około nas opisują też majątki, mające się oddac pod opiekę dworżaństwa. Milicya przyszła do W i l n a i nowo zaciągli żołnierze idą spiesznie ku G r o d n o w i, czyli ku W a r s z a w i e, nie wiemy.

20. Małe wylewy deszczu przechodziły. Nasi pojachali do K o z a k i s z e k. Nowin nić nie mamy. Zdaie się pokoi zakwitnoł. Dziwna rzecz, że sekret tak się upornie utrzymuje. Mówią, że p. Wincentego Iankowskiego, sąsiada naszego, wziątego w niewole, wyprowadzają z W i l n a w głomb Rossyi.

21. W nocy i do południa deszcz obfity padał.

24. Przyjachał o. prowincyał z R o s i e n. Donoszą, że po wzięciu W a r s z a w y odziały generałów polskich: Romarino, Kamieńskiego i Rózyckiego rozbite zostały, reszta woyska z tych komend podała się Austryakom w woienną niewole, woysko zas, pod dowództwem Rybinskiego, wyszedszy z W a r s z a w y poszło do M o d l i n a.

30. Wyjezdza na przełożeństwo Połowienskie o. Faust Pietraszewski, były magister studii w W i l n i e. Deszcz padał mały.

Oktober.

3. Wczora i dziś pogodny dzień i ciepły, nawet komary pojawiły się, a bczoły nowicyackie na rzepak kwitnący w ogrodzie gromadami się kupią. Do Żosiel kozacy przyszli, jakby z powodu, że majora Eygerstada w lasku pod Żoslami attakowali marodery, niewiadomo kto.

6. Pierwszy snieg zaczoł padać troche tylko, po południu zniknoł, ale zimno. Gumno w Nerowach, wiosce naszey, spaliło się człekowi z całym zapasem: czy kto podpalił czy z nieostróżności? jeszcze nie wiadomo. Kołgancy starościnskie ludzie, nasi sąsiedzi, napadli na nasz folwareczek i ekonoma zbili. To powstanców banda, zle dobrana przez onych pana i szefa Kuczewskiego, takiego co się nikogo nie boi, zwyczaynie jako goły.

7. Mroz był stopni pięć, kanały zamarzły. Słyszem, że Polszcze już grob zbudowany. Forteca Modlin wzięta, armaty zabrane, reszta woyska jakoby do Prus poszła. Są to wieści jakoby z gazet i z publicznego odgłosu wzięte, i tak sprawdzają się przysłowia: „Nec Hercules contra plures.“ „Siła złego dwuch na jednego“. „Kiedy nieduż, nie boray się“.

8. Deszcz obfity padał. Dziś wyjachali do Zabiał klerycy, z Wilna przysłani. Drogę mieć będą niepomyslną z powodu zpóznioney pory roku.

18. Na przemian były deszcze przez te dni i pogoda, dziś sliczny dzień pogoduy, wiart wieje południowo—wschodny. Wyjachał x. przeor Słonimski do Wilna.

21. Wczora padał deszcz, dziś przymrozek dobry. Dowiaduiem się, że w czasie rozruchow x. Lastowski, w Słonimie ubity, a x. Walenty Pietraszewski skatowany, ale żyie; pierwszego powodu nie znamy, drugi za swiegotliwość języka popadł w biede i ktoż mu winien, kiedy blasga, to o czym milczeć powinien, wybluznia to, przed ktoremi ostrożność powinien zachować, a jeszcze w czasie, w ktorym drzeć powinien. Dziś filozof o. Donat Olseyko rozpoczoł filozoficzny kurs trzeci w Poporskim klasztorze.

24. Całą noć deszcz padał i dzień cały pada. W „Okolniku Imperatorskim“ czytamy, że polska woyna ze zdrady wybuchneła, oszukani Polacy przez Francuzow porwali się do broni. Takiż nieszczęsliwy skutek. Warszawa w częsci szturmem wzięta, w częsci podała się dobrowolnie, ostatki woyska rozbite, rozproszone, złożyło broń w Austrii generał Dnernicki, Rożycki i Kaminski, a w Prusiech generałowie Chłopowski, Szymanowski i Roland; podobno i Rybiński z resztą woyska podał się Prusakom. Szturm do Warszawy był przez dni dwa. Woyska Ruskiego było batalionów 116½ piechoty, 128 eskadronow jazdy, 23 seciny kozaków, armat 390; artylerya wystrzelała granatow 4555, kul 7226, kartaczowych nabojów 2020, kul palnych 410, w ogule przez dwa dni szturmu 28891 nabojów.

Nowember.

4. Mroz. Iuż się pojawili kupcy Ruskie z towarami i u nas. Sniег padał do południa, pokrył powierzchnią ziemi.

23. Mroz stopni 12, takiego jeszcze nie było. Snieg wypadł dni przeszłych.—Przeor za interesami pojachał do Wilna, powróciwszy z Uzugoscia, gdzie na installacij i. x. Rozewicza był, ktory po trzech z gorą leciech odbytey rekolekcij powrócił do plebanij.

25. Deszcz pada.

30. Od dni czterech mamy odwilż, było ciepła stopni pięć, drogi popsuły deszcze, sniegu niema, zdaje się, że wiosne mamy. Dla mokrości nie można ani za próg wyniść.

Gazety „Kuryera Litewskiego“ łgą, prawdy nie wiedziem. ani nam oney nie udzielają. Dają się słyszeć jakoby sczątki woyska polskiego do Francij poszły.

X-ber.

14. Przez poprzedzaiące dni mieliśmy nieco sniegu, mrozu stopni 13 i odwilż. Dziś mroz stopni 12. Sniegu bardzo mało. Szlachcie powiatu Trockiego każą golić wąsy, wielu ogolonych dajc się widzieć.

Naczelnikiem powiatu wyznaczony Krasnokucki, kozak. Ten dziś przysłał do parafii, aby szlachta nowe podpisy czyniła, że do powstaniow należeć nie będą. Ioanna z Gruzynskich, x-cia Konstantego żona, w Witepsku zmarłego, umarła w Czarskim Siele, pochowana w kościele katolickim tamże ze wspaniałością. Sam Imperator był na jei pogrzebie. Zwana księżna Lowicka dobroczynna pani.

27. Mrozu mamy dziś stopni 17, naywiększy tey zimy. Sniegu niema. Wilia w wielu mieyscach zamarzła. Żyda, w przeszłych dniach iadącego do Wilna z żoną i corką i wiozącego 35 rubli dla oddania księżom Błahoczestiwym, ubito na drodze publiczney. Kobiety zostały żywy. Teraz szukają zaboicow.

Rok 1832.

Januarius.

17. Wicher okropny.

18. Zawieja i wicher.—Powstańcy polscy, z Prus wypuszczeni, do domów niektorzy przez jakoś bojaźń nie chcieli wychodzić, to onych huzarowie szablami przymuszali wyniść na nowe kwatery.

Februarius.

1. Do tych czas żadnego mrozu nie mieliśmy, dziś jest stopni 12.—U nas zbrakowali rekruta trzymanego (i przyjętego) przez kilka tygodni, teraz znow powiezli. Bog wie jak się uda, sam przeor pojachał do Wilna.— Około nas stoją kozacy, nawet w obywatelskich domach

April.

5. Sniegu nie mieliśmy całą zime, mroz był pomierny, stopni 14 naywiększy. Powraca armija z polskich pobojów do Rossij. Kray tam zniszczony, tu przy publicznych drogach niema i dachow.—S. p. Ioanna Łowicka, żona x. Konstantego, pochowana w Czarskim Siele przy Peterburgu w naszym kościele. Imperator 20000 rubli assygn. przeznaczył na pamiątkę za jei dusze, a kapłanom, na jei pogrzebie będącym, kazał dać po 100 rubli, przeorowi zaś 300.

10. Wilków mnostwo pokazuje się nie tylko w lasach, alc i przy domach, a to z powodu, że wszystkim ludziom broń odjęto, wilcy swobodnie teraz wloczą się. Iakiś jegomość policeyski kazał na wilkow wychodzić z cepami, ale czemuż on nie kazał wilkom stać na mieyscu, kiedy z cepami lud wynidzie?

15. Wczora i dziś snieg pada i topnieje. Kilka dni temu nazad także snieg pokrył ziemie. Wczora wypędzili ludzi z chaty po iednemu na obławe, ale czy na wilkow, ktorych mnostwo teraz namnożyło się po odebraniu broni od ludzi? Mowią jakoby zbiegli z armij ruskiey do polskiego woyska i bawiący w Prusiech, oddani byli do Rossii, ktorzy taiemnie w lasach ukrywają się, na ich być ma obława przeznaczona.

18. Dwa dni temu nazad padał snieg, pokrył nawet powierzchnią ziemi.

19. Dziś wiatr i deszcz niewielki. Sąsiad nasz p. Sankowski pojachał za rozkazem rządu do Wilna, do zaswiadczenia, że brat iego młodszy gwałtem do powstania był przymuszonym.

Maj.

3. Ostatnie dni Aprila ciągle były dzdziste i nawet z wielkiemi wietrzami, wczora i dziś dni piękne i ciepłe, dziś 17 stopni ciepła było.

Augustus.

27. Dla choroby opuszczone jest dalsze dniowe opisanie.

To iest pewna, że całą zime snieg nie padał, podrożni i gospodarże na tym cierpieli, ale za to aż do dziś dnia co dzień deszcze padają, ani zboża zbierać, ani zasiewać nie można, pełne pola wody. Głod pewny rokują ludzie, nawet żydzi. Teraz są przechody ludow z Polskich stron do Moskwy, a z Moskwy posieleńcow Nowgorodzkich w te strony. Płacz, jęk, narzekanie dają się słyszeć z obu stron.

KALKULACYE RÓZNE.

Na potrzeby rożne wydał x. prokurator.

I. Z kassy Seminar. i. x. Sokulskiemu rubli assygn. 6000. Tych całość zabespieczona na długu, przez klasztor Zabialski zaciągnionym na uspokoienie Wołłka w iłłości 1700 rubli sr., z kassy prokuratorskiey wziętych w tym 1821 roku.

II. Tenże prokurator wzioł od i. x. przeora Zabialskiego dawniey z kassy Sem. pożyczonych rubli assygn. 5000.

III. W Nowembrze 1821 na ręcę i. x. przeora Zabialskiego dla x. Sokulskiego, za 2 sztuki merynosów, opłaciłem z moich kontrybucynych rubli assygn. 260.

Mszy ss. na Słonim:

Ze Skopiszek	185.	
Z Agłony	100.	
Z Ruszony	25.	
Z Posinia	100.	
Z Zabiał	100.	
Z Peterburga dawniey doniesionych	400.	
Za zegarek	26.	u Przeora Zabialskiego.
Rubli sr.	9.	
Dodał r. s.	1.	

IV. Z kalkulacy Nizewicza po smierci s. p. Proniewicza winien Nizewicz ad depositum prowinciae 2005 złł., a opłacił do apteki 280 złł.

V. Od i. w. marszałka Korsaka przyiołem na rachunek procentu dla Rewelskich rubli assygn. 250, które wpisane w regestra officij nim się przeszlą. Decembr. 1, 1821. Z tych 100 do Rewla a 100 do Wiburga posłałem 3 x-br.

VI. Weksel Antoniego Seufnera na 200 r. ass. posłałem do uzyskania x. Olseyce do Rewla 8 x-br 1821. Piszę x. Olseyko z Rewla, że to były pieniędze comunitatis.

VII. Suppelex po s. p. Plackim wzioł klasztor Agłonski, a za to ustompił pretensy za transportowanie x. Polapskiego do Rewla w illości pono 140 r. a.

VIII. W tym roku 1821 w. Kwiatkowski na ręce x. prokuratora opłacił r. s. 1174. Z tych podał prokurator przed kapitułą r. s. 400, a po kapitule przyioł x. sekretarz Wiłkowyski 474 w ogule 874. W roku 1822 ma opłacić tenże Kwiatkowski 1900.

IX. Z personalnych do kassy pożyczyłem rubli 20. Dałem za wino złł. 36, a na drodze z Wiłkomierża wydałem złł. 12, nie licząc patronow i wina w Wilnie, iterum za wino złł. 36, iterum iterumque 48 w Rykontach.

X. X. Pupszewicz odprawił mszy 32 pro perpetuis Viln. s. Spus, tych opłate zabezpieczyłem 3 Martij z Szumska, iterum 16. Te opła-

ci Wilno. Ditto odprawił tenże 6 pro... te trzeba zaaplikować.

XI. Z Posinia oddano na ręce przeora Zabialskiego 125 r. s. (iakoby 500 assyg.) na rachunek długu x. Wilczewskiego. Te kazałem 23 Mar. odesłać do kassy prowincij. Odesłane są pozyczone kassy prowincij.

XII. Klasztor Szumski znaczną illość z kasy officii wziął do zwrotu; tych specyfikacya iest u sekretarza. Skradzione una cum officii. Szkoda; dieb. Junij.

XIII. Z pozostałych po s. p. Szydłowskim wziołem złł. 200 z Trok.

XIV. Oblig Wilen. klasztoru Poporskiemu służący, a ustompiony prowincij, ma się opłacić teraz i posłać te pieniędze w illości 12000 do Grodna na opłacenie długow. Posłane pieniędze przez i. x. prokuratora w illości 12000 złł. polskich dnia 15 Maja, które trzeba wpisać w regestra prowincij dla sladu ile nas nieszczęsliwe Grodno kosztuie.

XV. Dla opłacenia 215 mszy, odprawionych przez Witepski klasztor, a 140 nie pamiętam przez x. Wiburskich, czy Saratowskich podałem notate x. Żałoskiemu, jesli Saratowskie, to ieszcze Wyburskie onym posląć trzeba. I posłane idque:

Witepsk . . . 215.	}	Ma opłacić o.
Saratow . . . 140.	}	495 prokurator.
Wiburg . . . 140.	}	Opłacił.

W dniach Junij 15 do 19 wysłaną zalecenie opłacić przy listach do Wiburga 140.

Do Saratowa . . . . 140.	}	
Ditto . . . . 32.	}	182.
Ditto . . . . 10.	}	

Iest raport, że 20 Junij wysyła się opłata·
XVI. Na klasztor Słonimski w tym roku odprawiła prowincya pro perpetuis mszy ss. 910. Swiadczy list przeora dziękuiącego roku 1822, dnia Jun. 19 Trzeba konfrontować, bo tu się nie zgadza z moią zapiską, bo tu tylko iest 725, być może, że w zapisaniu coś opuściłem, a pierwiey klasztorowi doniosłem, lub przeor przewyszkę dokupił, czy odprawił.

XVII. I. x. Fitkau w Rydze dał złł. 150 na mszy ss. 150 pro non satisfactis, które pieniądze odesłać trzeba do Zabiał, aby rzeczona należność odprawiona była. Anno 1822 die 7 Julij. Riga. Dnia 19 Julij oddane w Poporciech na rece i. x. Mieczkowskiego do Zabiał.

XVIII. Z rąk i. x. przeora Werkowskiego przyiołem rubli sr. 60 za kapelanią u iego brata x. Horbaczewskiego.

XIX. Klasztor Peterburski ma odprawić mszy ss.: 100 na Merecz, 100—na Grodno, 300 na Szumsk, o czym dać znać klasztorom. Iuż daną znać 11 aug. z Kowna.

XX. Od Wasiliskiego klasztoru na konto długu 1000 złł. prowincij należnego wzioł socyusz z rąk prokuratora 3, na co dałem ja sam karte.

XXI. 26 dano na druk katechizmu ruskiego znalezione w Zuniceli przez x. Rabczynskiego i temuż na druk oddane.

XXII. Wzięto z kassy brackiey Kalwaryskiey 1500, a z kassy klasztorney 500, suma 2000 na wsparcie Merecza, z których 800 złł. zostało u przeora Rosienskiego i na to iest karta; złł. 1200 oddane prokuratorowi.

XXIII. Na mszy ss. 126 dla Rewla i na 50 dla Iamburskiego wzięte z Kalwary odesłane są w Kownie przez ręce przeora Paszkiewicza.

XXIV. Na mszy ss. pro perpetuis Caunen. dać kazałem illosć nastempną:

X. Regensowi	I mszy	50=r. s.	10.
Ditto .	. II „	50= „ „	10.
Mys. studii	„	25= „ „	5.
Filozofowi	„	25= „ „	5.
x. Dombrowskiemu	„	25= „ „	5.
x. Sekretarzowi	„	50= „ „	10.
Summa mszy		225=r. s.	45.

Pozostaje u prokuratora 15 r.=mszy 75, o czym trzeba donieść Kowieńskiemu przeorowi.

XXV. Z Połonki wziołem dla Grodna 100 rubli. Ditto 124 mszy ma Połonka odprawić pro perpetuis Grodnensibus. Już oddano 1 Nobr.

XXVI. B. Klek chrczony w Warszawie roku 1805 w Marcu.

XXVII. Dla Wiburga posłałem z Grodna 1 Nobr. za 160 mszy r. s. 32, wziętych z Rożannegostoku.

III. Mereczowi dal sekretarz z kassy prowincij złł. 200, które prokurator powinien zwrócić, a konto artikułu XXII nazad zwrócone.

IV. X. Przeorowi Poporskiemu dnia 23 Nob. 1822 pożyczyłem w Wilnie 25 r. s. Oddane.

V. Dwa zegarki posłane do x. Janikowicza przez x. Kozłowskiego.

XXVIII. I. X. Łubaszewski ma opłacić przez ręce x. Korzeniewskiego przeorowi Warszawskiemu złł. 258 gr. 8 za brewiarze. Nie opłacił. Im opłacone.

XXIX. 210 mszy przez Wiburg odprawionych iuż są ad applicandum i solvendum uwiadomione do Rożannegostoku, oraz 50, w ogule 261.

V. Z Peterburga odprawionych mszy ss. 500 aplikować zaleciłem 300 na Szumsk, a 200 na Łukiszki, a na Wysoki Dwor prosiłem odprawić 300 przez tenże Peterburski klasztor. Iuż się odprawuią.

XXX. Podał x. procurator rachunek na złł. 239, gr. 10. złł. 36; wpisać zaleciłem w iego expensa, 40 za harak do dyskwyzycij a 163 gr. 10 przez x. Katylła opłaciłem.

XXXI. Dług partykularney osoby w mszach na konwent Wysokodw. mszy 550.

Jeln . . . . 200.
Pławeń . . . . 444.
Szumski . . . . 372.
Dantium . . . . 1414.

Summa . 2980.

XXXII. Znowu Peterburg przyioł mszy . . . . 11.
900 na Wysoki Dwor, a dla mnie . . . . . 100.
Na tenże Wysoki Dwor Zabiały . . . . . . 300.
} Spelnia się.

XXXIII. Już ordynowałem x. Łebaszewskiemu, aby opłacił dług Warszawski złł. 258 gr. 8, a te pieniędze zwróci za brewiarze x. prokurator.

XXXIV. Z kassy prowincij pożyczono Łukiskiemu klasztorowi rubli sr. 100 in augusto 1823 roku, a 22 rubli zaleciłem rozdzielić na kawe professorom studii grlis. To z kassy prokuratora.

I. Klasztor Agłonski odprawuie pro subsidio na Merecki klasztor mszy 400.

24 aug. 1823. Na Szumski . . . . 400.
Na Łukiski . . . . 300.

O czym donieść trzeba i doniesiono.

II. Z klasztorem Ostrownianskim taki stanoł rozrachunek: officium przyieło lichtarzow srebrnych cztery, ważących z żelazem funtow $27\frac{1}{4}$ i zaległości na seminarium opłaty przyiołem na siebie to iest 305 rubli sr., które Poławenski klasztor opłaci i w zastaw lichtarze weźmie. Z tegoż klasztoru Ostrowny wziołem ułomki monstrancyi, ważące funtow 6+z żelastwem, mowią, że są srebrne, za to mam opłacić rubli sr. 20 do Seminaryskiego długu, oraz za 4 lata należne kontrybucye officio, portorii, pro famulis i inne drobiazgi sam opłacam, tylko klasztor dwuletną należność socyuszowi i direktorowi opłaci. Już

pisaną do x. Zalęskięgo, aby kwit przysłał na 300 rubli, a potym na 20, a do Poławenskiego przeora, aby Zalęskiemu trzysta rubli zaliczył. Tu łot srebra cenią grzywien assygn. 16, więc funt rubli 52 kop. 5. To droga cena robionego srebra, ktorego proba niewiadoma.

Rachunek zaś taki iest:

Na głowne Semin. r. a. . .	1280.
Pro Diecesanis	32.
Kontrybucy officio za lat 4 etc.	220.
	1532 r. a.

Kontrybucy na rok . . . . 110.
Za direktie . . . . 13. 10.

III. Witepski klasztor ma oddać kontrybucyą nastempnie. Darował konia, pono na tym się skączy. Odesłał.

IV. Klasztor Orszanski z powodu licznie zebranych księży odprawi teraz mszy ss. 200, pro Łukiscensi 200, pro Słonimensi sto, o czym uwiadamiam klasztory primis Octbr Mohilewską pocztą.

V. W Połocku przykazałem zatrzymać zapłacone za Utużycką kapelanią pieniędze, iest bo wiem sluch, że zwrócić każą.

VI. Z Posinia dla Łukiszek 100, dla Słonima 100 mszy ss. odprawuią się, co iuż doniosłem 14 Nobr 1828.

VII. Posiń reszty długu 550 rubli assygn. opłacił x. Wilczewskiemu, które są wpisane w regestra prowincij.

VIII. Posin ieszcze 100 mszy odprawić obiecał pro non satisfactis Nro XXII, i Agłona tyleż, a w Peterburgu prosiłem o suplement na ten przedmiot i Zabiały się przyczynią.

Więc będzie taki kałkuł:

Wysoki Dwor	swoie	550	odprawi.
Jelna	„	200	„
Poławen	„	444	„
Szumsk	„	372	„
	Summa	1566	odprawi.

Na rachunek dantium tegoż porachunku.

Zabiały	100.
Agłona	100.
Posiń	100.
Zabiały	100.
Jak wnaszam	
Peterburg . . .	100.
I. x. Pohoski . .	20.
	520

Zabiały in super 80.
Restarent 1014—20—100.
Day Boże sposob!

IX. Do nowey monstrancyi, maiącey się robić, dałem kamień wielki sardoonix, lub iego krewnego cztery, to iest aquamaryny dwa szlifowane, całowey wielkości, oraz sto sztuczek małych tak aquamarynow iak hyjacintow. Niech Pan Bóg dopomoże. Odebrałem nazad do czasu.

X. P. Pawłowicz przysłał procent od summy 800, tylko szósty, które w officii regestrach wpisane, ale to nie słusznie, bo na siodmym się opisał, lecz i to z Bogiem. Trzeba daty opłaty porachować nastempnie.

XI. Pisałem 31 x-bra do prokuratora, aby sto rubli sr. przesłał x. Korzeniewskiemu na druk kazań, a to z tych, które odebrał z Wysokiego Dworu długu. Więc taki rachunek wypada.

Odebrał od x. Pieczulewicza 134 rubli.

Dał dla x. Korzeniewskiego	100 „
Potrącił za Ostrowne do Sem.	19 i gr. 50
Pozostaie u prokuratora . .	14 „ 50
Ut supra .	134.

XII. Tak personalnych, iak officii pożyczony różną datą. Klasztorowi Zabialskiemu 26 rubli sr. 8030 assygn. 500, a z tych odtrącić trzeba 130 sr. rubli 500 assygn. iuż opłacone.

XIII. Z przysłaney wiadomości o zebraney elemozynie na mszy ss. 800 a fl. 450 i 20 spiewanych, a fl. 50 taki czyni się podział.

Do zyskania zł. 500 od x. Woytkiewicza.

Agłonski klasztor odprawi mszy ss. spiewanych . . . . 20.

Rewelscy dwa mszy ss. 100, na co dałem z kassy zł. . . . . . . 150.

Wibursey	100 na co się poszle zł.	150
Ja sam	21	75.
Sekretarz	50	75.
Summa	300	
Spiewanych	20	50.
	Ut supra . . .	500.

130 Ryga odprawi za mnie:

Satisfactum, tylko należność trzeba odebrać. Odebrana.

XIV. Po rewizy woskowni okazuie się in paratis.

500
300
750 } rubli sr.
27

Summa . 1577

Tal. Hol. 12.
Tal. Pruskich 8.
czerw. zł. . . 9.

Procz porządnego zapasu w wosku, swiecach i stoczkach.

I. X. Szkadrowskiemu, jadącemu do Peterburga, dałem zakładki piękne do brewiarza dla i. x. przeora i x. Jodziewicza. Temuż monetą drobną 60 zł. i rubli 10 sr. na pokupki. Tenże wziął księgę kaznodzieyską Ryska, to zaspokoiono. Względem opłaty zegara biiącego i barakanu sztuki taka kalkulacyą:

Do Peterburga iadącemu i x. Płaszczynskiemu dałem rubli sr. 25.

Temuż za powrotem . . . . . 30, groszy 5.

Temuż pektoralik kosztuiący . 26—78.

Summa sr. rubli . 133 groszy 5.

Ergo: za kamlot 50 vel barakan;
za zegar biiący 83

Summa 133.

Nota bene. Zegarek pektoralik taksowali niżey niż pierwiey ja opłaciłem.

NB. Kapoty dwie swieckie, przez x. Kolende kupione, opłaciłem przez ręce o. prokuratora prowincij w illości rubli 6 sr. Przez tegoż reszte za druk o. Selwanowi.

NB. Posłałem do Wilna na ręce o. prokuratora przez naszego przeora 10 zł. dla klerykow Wilen. za patrona 10 zł. — — Dereczyn. ditto 20 zł. dla professora Snarskiego na mszy ss. 10.

NB. Oblig Zabialskiego klasztoru na 3030 r. s. oraz 1700 i 26 etc. oddałem o. prowincyałowi, z tych 26 są moie personalne, a z summ powyszych dwuch, po odtrąceniu wziętych z Agłony, woskowni i prokuratora reszta ad particularem meum usum pertinet. Co wszysztko regestra officii okazać powinne Rubli 26 w roku 1826 oddano i 500 assygn. rubli, więc tylko kałkuł idzie z summy 3030, ktorey iuż mocno nadsłabił o. Felix na potrzeby prowincij.

Roku 1827 dnia 19 Febr. przez ręce i. x. Placyda Juszkiewicza kurata Peterbur. oddałem rubli sr. 15 dla oddania oycu prowincyałowi Sokulskiemu na kupienie mi zegara sciennego powtorzaiącego (repetieur).

Posłałem zł. 10 dla klerykow Wilen. za patrona. Ditto zł: 10 — Grodzienskich przez o. prokuratora. Nastempny kałkuł choć nie doskonały względem długu Zabialskiego zostawuie się do pamięci.

Należy się od Zabiał 3030 rubli sr.

Ta summa składa się z Agłonskich pieniędzi i sr. rubli 750.

Z woskowni i prokur. 1700.

Z personalnych odtrąciwszy od 3030—2450 restat pro personalibus №ro 570, a że iak wyżey powiedziono odtrącać się powinno ieszcze №ro 180, które ia przymuie pro personalibus, bo nie pamiętam na iakie expensa poszły, to wiem, że na niektóre moie pokupki i przeiazd księży do stolicy, któren drugi expens być powinien officii. Było by personalnych №ro 440.

NB. Prowincyał z wyżey rzeczoney summy utracił 800 assygn. rubli za Wirpszy ekonoma, a zapłacić kazał za Druje №ro więc Zabiały nie wieleby winne były officio. Od x. przeora Połockiego wzięto do kassy officii r. a. vide in regestris.

W dniach Julij 1827 roku odebrałem przez ręce o. prowincyała z Zabiał do porachunku i odtrącenia z obligu rubli sr. 70 dico siedemdziesiąt i drugich dałł, których nie pamiętam.

W tym 1828 roku pod bytność moią w Agłonie przysłał mi x. przeor z Zabiał (ni fallor) bo rubli sr. J. w roku 1829 przez x. Więckiewicza odebrałem rubli 100 sr.

Nota I. 1831, aprila 4 W. I. P. Jozef Pohoski, sędzia, a dziś w powstaniu pułkownik, dał mi na rachunek procentu przeszłorocznego 10 (dico dziesięć) dukatow, to trzeba wpisać do regestru kalkulacynego.

Nota II. Testament Oginskiego i Rudominy schowane nie wiem gdzie.

Рукописное Отдѣленіе Виленской Публичной Библіотеки, шкафъ 8, № 37.

I.

УКАЗАТЕЛЬ ЛИЧНЫХЪ ИМЕНЪ.

А.

Б.

В.

Г.

Д.

Е.

Ж.

З.

И.

І.

К.

Л.

М.

Н.

О.

Р.

С.

Т.

У.

Ф.

Х.

Ц.

Ч.

Ш.

Щ.

Э.

Ю.

Я.

II.

УКАЗАТЕЛЬ
ГЕОГРАФИЧЕСКИХЪ НАЗВАНІЙ.

А.

Б.

В.

Г.

Д.

Е.

Ж.

З.

И.

I.

К.

Л.

М.

Н.

О.

П.

Р.

С.

Т.

У.

Ф.

Х.

Ц.

Ч.

WIDENER
CANCELLED

